SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY
INFORMACJI, JĘZYKÓW I SYSTEMÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH

WYDAWNICTWO SBP

NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA

SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY
INFORMACJI, JĘZYKÓW I SYSTEMÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH

Polish Librarians Association
SCIENCE-DIDACTICS-PRACTICE

ENCYCLOPAEDIC DICTIONARY
OF INFORMATION, INDEXING LANGUAGES AND RETRIEVAL SYSTEMS

compiled by

Bożenna Bojar

WYDAWNICTWO SBP

Warsaw 2002

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA

SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY
INFORMACJI, JĘZYKÓW I SYSTEMÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH

opracowała

Bożenna Bojar

WYDAWNICTWO SBP

Warszawa 2002

Komitet Redakcyjny serii wydawniczej
<<NAUKA – DYDAKTYKA – PRAKTYKA>>
Marcin DRZEWIECKI (przewodniczący), Stanisław CZAJKA, Artur JAZDON,
Barbara SOSIŃSKA-KALATA, Danuta KONIECZNA, Krzysztof MIGOŃ,
Mieczysław MURASZKIEWICZ, Janusz NOWICKI (sekretarz), Joanna PAPUZIŃSKA-BEKSIAK,
Wanda PINDLOWA, Jadwiga SADOWSKA, Jan SÓJKA, Barbara STEFANIAK,
Elżbieta STEFAŃCZYK, Hanna TADEUSIEWICZ, Zbigniew ŻMIGRODZKI

Publikacja dofinansowana przez Wydział Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego

Recenzenci:
dr hab. Barbara SORDYLOWA
prof. dr hab. Hanna TADEUSIEWICZ

Opracowanie i redakcja naukowa:
Bożenna BOJAR

Współpraca:
Wiesław BABIK, Jarosław BOJAR, Zina JARMOSZUK, Hanna POPOWSKA,
Jadwiga SADOWSKA, Barbara SOSIŃSKA-KALATA,
Barbara WERESZCZYŃSKA-CISŁO, Jadwiga WOŹNIAK

Redakcja techniczna:
Jarosław BOJAR

Korekta:
Zespół

© Copyright by Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

ISBN 83-87629-84-7

CIP – Biblioteka Narodowa

Bojar, Bożenna
Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych
/ oprac. Bożenna Bojar ; [współpr. Wiesław Babik et al.] ; Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
– Warszawa : Wydaw. SBP, 2002. – (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 56)

W publikacji wykorzystano materiały z pracy:
Elżbieta Artowicz, Bożenna Bojar, Ewa Chmielewska-Gorczyca, Barbara Sosińska-Kalata, Jadwiga Woźniak : *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych.* Red. nauk.: Bożenna Bojar. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1993

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2002. Wydanie I. Ark. wyd. 22. Ark. druk. 22,75
Skład i łamanie: Jarosław BOJAR
Druk i oprawa: Zakład Poligraficzny PRIMUM, Kozerki 17a
05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel. 724-18-76

Spis treści

Przedmowa 7
Wstęp 9
Słownik 13
Układ terminów w indeksie rzeczowym 319
Indeks rzeczowy 323

Contents

Preface 7
Introduction 9
Dictionary 13
Structure of the Subject Index 319
Subject Index 323

Przedmowa

Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych przygotował zespół związany z seminarium poświęconym teoretycznym problemom informacji naukowej, prowadzonym przeze mnie od wielu lat w Katedrze Lingwistyki Formalnej Wydziału Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego. Słownik pomyślany został jako pomoc dla wszystkich zainteresowanych informacją naukową, a przede wszystkim dla studentów i słuchaczy studiów podyplomowych z dziedziny informacji naukowej i bibliotekoznawstwa.

W 1993 roku, nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ukazał się *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, opracowany pod moim kierunkiem przez zespół autorski ówczesnych uczestniczek seminarium: Elżbietę Artowicz, Bożennę Bojar, Ewę Chmielewską-Gorczycę, Barbarę Sosińską-Kalatę i Jadwigę Woźniak, którego nakład dawno już został wyczerpany. Wobec zainteresowania słownikiem postanowiliśmy przygotować jego nowe wydanie, znacznie jednak zmienione i poszerzone. Przez prawie 10 lat, które upłynęły od opracowania tamtego słownika, zmienił się zakres dyscypliny, pojawiły się nowe problemy i nowa terminologia. Informacja naukowa w jeszcze większym stopniu stała się dziedziną interdyscyplinarną. Włączyła w swój zakres problematykę funkcjonowania informacji w nowoczesnym społeczeństwie, udostępniania informacji w komputerowych sieciach informacyjnych oraz, w związku z coraz większym udziałem użytkowników informacji w procesach wyszukiwawczych, także problemy związane z ułatwieniem dostępu do informacji poprzez możliwość wykorzystania języka naturalnego. Problemami komunikacji oraz przetwarzania tekstów w językach naturalnych zajmują się dynamicznie rozwijające się dyscypliny językoznawcze: pragmatyka lingwistyczna, teoria tekstu i teoria dyskursu, stąd konieczność uwzględnienia w obecnym słowniku również terminologii tych dziedzin.

Bożenna Bojar

Wstęp

Zakres słownika. Dobór terminów

Teoria informacji naukowej jest dziedziną, która znaczną część terminologii przejęła z innych dyscyplin naukowych. Dotyczy to także należącej do tej dziedziny teorii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, której terminologia tylko w małej części wypracowana została na gruncie informacji naukowej – są to terminy szczegółowe, opisujące poszczególne języki informacyjno-wyszukiwawcze, podczas gdy znaczną większość stanowią terminy należące do innych dziedzin wiedzy zajmujących się ogólną teorią systemów komunikacji i realizujących ją języków: semiotyki, lingwistyki, ogólnej teorii systemów, logiki i informatyki. Stąd kłopoty z ustaleniem kryteriów wyboru terminów, które można by uznać za przynależne do terminologii informacji naukowej, w tym teorii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, a więc tych, które powinny znaleźć się w słowniku.

Ustalając zakres słownika kierowano się przede wszystkim dążeniem do stworzenia spójnego i w miarę pełnego kompendium wiedzy o terminologii informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, które nie wymagałoby od czytelnika nieznającego podstawowej terminologii nauk pomocniczych informacji naukowej ustawicznego sięgania do innych źródeł informacji: podręczników i słowników. Dlatego też uznano, że powinny w nim znaleźć się te terminy pochodzące z semiotyki, lingwistyki, ogólnej teorii systemów, logiki i informatyki, które:

- używane są często przy omawianiu teoretycznych i praktycznych zagadnień informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych,
- konieczne są do zdefiniowania terminów specyficznych dla teorii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, a w dziedzinach macierzystych używane bywają nie zawsze w tym samym znaczeniu, przy czym w obu powyższych wypadkach dodatkowo kierowano się możliwością sformułowania poprawnej i użytecznej dla teorii informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych definicji.

Dobór terminów specyficznych dla informacji naukowej, a przede wszystkim dla teorii języków i systemów wymagał rozstrzygnięcia dwóch zasadniczych problemów:

- odpowiedzi na pytanie, jakie wyrażenia używane w tekstach omawiających problematykę informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych są naprawdę terminami, a co za tym idzie wymagają definiowania. Dotyczy to przede wszystkim wyrażeń złożonych, spośród których za terminy uznano przede wszystkim takie, których znaczenie nie wynika ze znajomości znaczeń wyrażeń składowych (np. na tej podstawie nie uznano za termin wyrażenia *gramatyka języka informacyjno-wyszukiwawczego*),
- określenia stopnia szczegółowości terminów uwzględnionych w słowniku, gdyż na przykład terminologia dotycząca poszczególnych języków informacyjno-wyszukiwawczych jest rozbudowana w sposób bardzo nierównomierny, przy czym różnice

w częstości użycia tych terminów są jeszcze większe, przede wszystkim ze względu na różny stopień popularności poszczególnych języków (co nie zawsze idzie w parze z ich praktycznym wykorzystaniem w systemach informacyjno-wyszukiwawczych). Ponieważ w polskim piśmiennictwie przeważa terminologia Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, języka haseł przedmiotowych, języków deskryptorowych – ze względu na ich rozpowszechnienie, oraz Klasyfikacji Dwukropkowej (Ranganathana) – ze względu na jej wartość teoretyczną, terminologia tych języków jest dość szeroko reprezentowana, choć przy doborze terminów nie uwzględniono wszystkich tych, które funkcjonują w nich na zasadzie nazw własnych.

W słowniku znalazły się pewne nazwy własne – są to przede wszystkim nazwy najbardziej znanych języków informacyjno-wyszukiwawczych, dla których opracowano hasła typu encyklopedycznego, starając się uwzględnić podstawowe informacje dotyczące ich struktury, przeznaczenia i zastosowania. O uwzględnieniu tych nazw zadecydowały względy praktyczne: chciano w jednym źródle podać wszystkie informacje o językach i systemach informacyjno-wyszukiwawczych, które są potrzebne użytkownikom, dla których słownik powstał, a więc studentom i słuchaczom studiów podyplomowych kierunków informacji naukowej oraz bibliotekoznawstwa – chcieliśmy, aby zakres słownika pokrywał się z zakresem wiedzy objętej programem ich studiów.

Funkcja słownika

Rolą słownika jest:

- podawanie znaczenia terminów,
- wprowadzenie ładu terminologicznego w wypadku terminów używanych w tekstach w sposób niekonsekwentny,
- tworzenie systemu terminologicznego przez ujawnianie relacji zachodzących między wchodzącymi w jego skład terminami,
- podawanie najważniejszych informacji o desygnatach terminów, a więc elementach rzeczywistości odwzorowywanych przez terminy.

Z tych czterech funkcji wynikają daleko idące konsekwencje dla wyboru informacji uwzględnionych w artykułach hasłowych, a przede wszystkim dla rodzaju definicji oraz sposobu ich konstruowania.

Definicje

Przeważająca większość definicji ma charakter sprawozdawczy - zadaniem ich jest zdanie sprawy ze znaczenia, w jakim dany termin jest używany. Przyjmuje się przy tym, jedynie konstruktywne w tym wypadku, konotacyjne rozumienie znaczenia, definicja ma więc za zadanie wymienienie wszystkich cech elementów rzeczywistości, na podstawie których można, zgodnie z regułami języka, przyporządkować im dane wyrażenie. Z całym naciskiem należy jednak podkreślić, że są to tylko te cechy, które przysługują wszystkim denotatom danego terminu, czego konsekwencją może być wrażenie, że definicje niektórych terminów są za szerokie, użycie ich bowiem w polskim piśmiennictwie związane jest często tylko z pewnymi denotatami, których cechy właściwe skłonni jesteśmy uważać za rodzajowe i przypisywać całej klasie, gdy w rzeczywistości termin taki może być odnoszony także do innych elementów rzeczywistości opisywanej przez teorię informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych.

Wśród proponowanych definicji znajdują się również definicje regulujące – najczęściej formułuje się je wtedy, gdy jakiś termin, o znaczeniu szerszym, używany bywa w odniesieniu do języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, lub tylko jednego ich typu, konsekwentnie w znaczeniu węższym. W takich wypadkach definicje te opatrzone są odpowiednią uwagą wskazującą zakres użycia terminu. Definicje regulujące pojawiają się także wtedy, gdy jakiś termin używany jest na tyle niekonsekwentnie, że nie można określić jego cech konotacyjnych.

W słowniku znalazła się także pewna liczba wyrażeń będących nazwami własnymi – są to przede wszystkim nazwy języków informacyjno-wyszukiwawczych. Wyrażenia takie nie mają oczywiście konotacji i pełnią jedynie funkcję denotacyjną, czego konsekwencją jest możliwość sformułowania jedynie definicji realnej, zawierającej najważniejsze informacje o desygnatach. Obecność w słowniku tego typu haseł powoduje, iż przestaje on być słownikiem terminologicznym sensu stricto – definicje realne są bowiem charakterystyczne dla encyklopedii. Zdając sobie sprawę z tej niejednorodności zdecydowano się więc na umieszczenie informacji typu encyklopedycznego również w innych hasłach, dążąc do tego, aby słownik stał się swego rodzaju vademecum podstawowej wiedzy o teorii informacji, językach i systemach informacyjno-wyszukiwawczych.

Metajęzyk opisu. Budowa hasła słownikowego

Funkcję metajęzyka opisu znaczenia terminów pełni język naturalny, formułując w nim definicje starano się uczynić go najbardziej, jak to tylko było możliwe, precyzyjnym, czemu miało służyć:

- unikanie wyrażeń i konstrukcji synonimicznych wszędzie tam, gdzie to było możliwe, nawet jeśli było to ze szkodą dla stylistycznego kształtu definicji. Wyjątkiem była tu jedynie utrwalona już frazeologia, czasami bowiem bywa tak, że w danym kontekście używany bywa tylko jeden z synonimów,
- unikanie sformułowań redundantnych, czego oczywistą konsekwencją jest krótkość definicji,
- unikanie wyrażeń wieloznacznych,
- używanie w definicjach wyrażeń prostszych niż terminy definiowane,
- używanie w definicjach terminów już zdefiniowanych, co każdorazowo zostało zaznaczone specjalnym wyróżnikiem: gwiazdką umieszczoną przed terminem pisanym drukiem wytłuszczonym.

Ta ostatnia zasada powoduje, że słownik nie jest jedynie zbiorem terminów wraz z ich definicjami, lecz staje się systemem terminologicznym, definicje odwzorowują bowiem relacje semantyczne zachodzące między terminami.

Artykuł słownikowy składa się z:

- terminu hasłowego,
- synonimu lub synonimów (pisanych kursywą), dla których przewidziano hasła odsyłaczowe z odsyłaczem „zob.",
- definicji,
- komentarza, w którym podano najważniejsze informacje o desygnacie,
- przykładów,
- odsyłaczy „por." (porównaj) do terminów związanych lecz nie umieszczonych w definicji lub komentarzu,

– kodu wskazującego pole w indeksie rzeczowym, w którym umieszczono termin, przy czym termin może w indeksie wystąpić w kilku polach semantycznych.

Częściami obligatoryjnymi są termin hasłowy, definicja i kod.

Synonimy terminów hasłowych wydrukowano kursywą również w hasłach odsyłaczowych. Odsyłacze pisane wersalikami drukiem prostym oznaczają, że termin, od którego się odsyła, został wyjaśniony w tekście artykułu terminu, do którego się odsyła (tam również pisany jest wersalikami).

Niektóre artykuły słownikowe mają charakter encyklopedyczny – zawierają definicje oraz niezbędne informacje.

Indeks rzeczowy

Integralną częścią słownika jest indeks rzeczowy. Uwzględnia on wszystkie terminy zdefiniowane w słowniku w odrębnych artykułach hasłowych lub wewnątrz tych artykułów.

Indeks rzeczowy ma strukturę gniazdową, odpowiadającą następującym wyodrębnionym obszernym polom terminologicznym, oznaczonym dużymi literami alfabetu łacińskiego:

A. Nauki pokrewne informacji naukowej
B. Język
C. Prezentacja języka
D. Procesy informacyjne
E. Wiedza
F. Modele
G. Język informacyjno-wyszukiwawczy
H. Języki informacyjno-wyszukiwawcze
I. System informacyjno-wyszukiwawczy

Pola podzielone zostały na podpola, a zasady ich wyodrębniania podano w schemacie układu gniazdowego, przyporządkowując tak wyodrębnionym polom odpowiednie kody. Aby umożliwić umiejscowienie terminu w strukturze pola posłużono się notacją alfanumeryczną, zachowując konwencjonalną wartość porządkową liter i cyfr. Kody te podano w części definicyjnej słownika jako ostatni element artykułu słownikowego. Układ terminów w poszczególnych polach nie jest przypadkowy – starano się, by odzwierciedlał relacje asocjacyjne między terminami (przy czym relacji tych nie specyfikowano), dlatego też termin może znajdować się w kilku polach, a nawet kilka razy w tym samym polu. Dzięki temu indeks może być wykorzystywany do odnajdywania w słowniku wszystkich zawartych w nim informacji na interesujący użytkownika temat, prezentując je w kontekście informacyjnym o wiele szerszym niż możliwy do przedstawienia w jednym tylko artykule słownikowym, nawet wykorzystującym gęstą sieć odsyłaczy. W ten sposób wykorzystywany *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* staje się skondensowanym podręcznikiem.

SŁOWNIK

A

ABREWIACJA zob. **SKRÓT**

ABSTRAKT zob. **ANALIZA DOKUMENTACYJNA**

ABSTRAKT AUTORSKI zob. **STRESZCZENIE AUTORSKIE**

ABSTRAKT DESKRYPTOROWY zob. **ANALIZA DESKRYPTOROWA**

ABSTRAKT OMAWIAJĄCY zob. **ANALIZA OMAWIAJĄCA**

ABSTRAKT WSKAZUJĄCY zob. **ANALIZA WSKAZUJĄCA**

ABSURD zob. **NONSENSOWNOŚĆ**

ADNOTACJA – ***metainformacja** o ***treści** i/lub ***cechach formalnych dokumentów**, najczęściej będąca ***tekstem** w ***języku naturalnym**, towarzysząca ***opisowi bibliograficznemu** lub bezpośrednio ***dokumentowi**. Stosuje się wówczas, gdy zachodzi potrzeba poinformowania ***użytkownika informacji** o ***cechach relewantnych** dokumentu innych niż te, które podaje ***opis bibliograficzny** czy ***charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu (1)**. Ujęcie adnotacji może być krytyczne, interpretacyjne lub wartościujące zarówno w stosunku do treści dokumentu, jak i jego cech formalnych. Najważniejsze rodzaje adnotacji to: ***adnotacja księgoznawcza**, ***adnotacja wyjaśniająca**, ***adnotacja zalecająca** i ***adnotacja zawartościowa**. Adnotacje wyjaśniające i zawartościowe bywają określane wspólnym mianem ADNOTACJI TREŚCIOWYCH. Dopuszcza się łączenie w jednej adnotacji elementów różnych jej typów.
Por. ***analiza dokumentacyjna**.
I.3.

ADNOTACJA KSIĘGOZNAWCZA – ***adnotacja** zawierająca informacje o: ***cechach formalnych dokumentu** i ewentualnie innych ***cechach relewantnych** dla ***użytkownika informacji**, np. takich jak: cechy fizyczne (rodzaj druku, papieru, oprawy, ilustracje itp.), przeznaczenie czytelnicze (określenie użytkownika, dla którego dokument przeznaczono), związki bibliograficzne z innymi ***dokumentami** (np. recenzje, polemiki).
I.3.

ADNOTACJA TREŚCIOWA zob. **ADNOTACJA**

ADNOTACJA WYJAŚNIAJĄCA – ***adnotacja** zawierająca wyjaśnienie niejasnego ***tytułu *dokumentu** lub tytułu o przenośnym ***znaczeniu**, czasami uzupełniająca ***informacje** zawarte w tytule lub je precyzująca. Np.: Kamiński W.: *Uroda osobowości.* „Argumenty" 1976 nr 3 s. 12-21. *Podsumowanie ankiety o wychowawczej wartości wzorów osobowych, przeprowadzonej wśród studentów.*
I.3.

ADNOTACJA ZALECAJĄCA – ***adnotacja**, która może łączyć cechy adnotacji treściowej i ***adnotacji księgoznawczej**, zawierająca m.in. ***informacje** o poziomie opracowania przedmiotu dokumentu, czyli ***tematu (1)**, i wskazująca ***użytkownika informacji**, dla którego

***dokument** przeznaczono (tzw. przeznaczenie czytelnicze), zachęcająca do czytania ***dokumentu** oraz uzasadniająca jego wartość.
I.3.

ADNOTACJA ZAWARTOŚCIOWA – ***adnotacja** w pełni lub częściowo odwzorowująca spis treści ***dokumentu** (wyliczająca zawarte w nim utwory lub części składowe).
Adnotacje zawartościowe najczęściej są stosowane w przypadku dokumentów o rozbudowanej ***strukturze** oraz prac zbiorowych.
I.3.

ADNOTOWANIE – proces tworzenia ***adnotacji**.
I.4.

ADRES – ***wyrażenie** (numer, wskaźnik, ***indeks**, ***etykieta**) odwzorowujące lokalizację danego elementu w ***zbiorze** – np. ***sygnatura** biblioteczna, numer pozycji w ***bibliografii**, numer strony zawierającej ***tekst**, do którego kieruje ***hasło *indeksu (2)**, ***wskaźnik więzi** dodawany do wyrażeń ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu**, identyfikator obszaru ***pamięci** komputera, w którym zapisano określone ***dane**, ***rekordy**.
Por. ***klucz**.
I.5.1.

ADRESAT KOMUNIKATU, *adresat informacji* – element ***układu informacyjnego**, dla którego ***nadawca komunikatu** przeznaczył ***komunikat**. Adresat komunikatu nie zawsze musi być tożsamy z ***odbiorcą komunikatu**. Adresat komunikatu jest potencjalnym ***użytkownikiem informacji** zawartej w komunikacie.
W ***języku naturalnym** adresat komunikatu posiada ***wykładniki językowe** w postaci wykładników leksykalnych lub wykładników gramatycznych.
D.1., D.3.1.

AFIKS – ***morfem gramatyczny**, który w połączeniu z ***morfemem leksykalnym** tworzy ***wyraz (4)**. Zależnie od jego usytuowania względem morfemu leksykalnego jest on: PREFIKSEM, czyli PRZEDROSTKIEM – znajduje się w ***prepozycji**, np. *zapisać*, SUFIKSEM, czyli PRZYROSTKIEM – znajduje się w ***postpozycji**, np. *pisarz* lub INFIKSEM, czyli wrostkiem – znajduje się w ***impozycji**, np. łacińskie *vinco* 'zwyciężam' w porównaniu z *vic* w *victus* 'zwyciężony'.
A oto przykłady afiksów z ***języków informacyjno-wyszukiwawczych**: prefiksy – ***wskaźniki roli** w ***kodzie semantycznym (2)** Perry'ego i Kenta, np.: KEJ.SAHP.003, gdzie KEJ jest afiksem oznaczającym materiał przetworzony, poddawany pewnemu procesowi; sufiksy – ***wskaźniki więzi** w ***języku deskryptorowym**, np.: MIEDŹ$_1$ OŁÓW$_2$ POKRYCIE$_2$ RURY$_1$, gdzie 1,2 są afiksami; infiksy – wykładniki relacji analitycznych: A, E, I, O, U, Q, W, X, Y, Z w kodzie semantycznym Perry'ego i Kenta, np. P AST.004 mucha, B ITN.013 kwiat.
B.5.2.

AGENS, *sprawca* – ***rola semantyczna** będąca wykładnikiem funkcji wykonawcy czynności w sytuacji komunikowanej przez ***zdanie**. Np. w zdaniach *Matka gotuje gołąbki*, *Gołąbki zostały ugotowane przez matkę* w roli agensa występuje matka. Rola agensa przypisywana jest przede wszystkim na podstawie kryteriów znaczeniowych, niezależnie od tego w jakiej pozycji i funkcji jego wykładnik występuje w ***zdaniu**.

W ***języ**kach informacyjno-wyszukiwawczych* agens otrzymuje często ***wykładnik** językowy* w postaci odpowiedniego ***wskaźnika roli***.
B.5.5.

AGLUTYNACJA zob. **JĘZYK AGLUTYNACYJNY**

AKAPIT – (1) jednostka struktury ***tekstu** **subkodu graficznego** **języka naturalnego*** wyodrębniona przez rozpoczęcie jej od nowego wiersza, zazwyczaj zaczynającego się od kilku ***spacji***, zawierająca przynajmniej jedno ***zdanie (3)***. Akapit jest jednostką ***tekstu spójnego*** mającą status ***wyrażenia autosyntaktycznego***, jest więc jednostką elementarną nie tylko tekstu spójnego języka pisanego, ale każdego tekstu języka naturalnego, w którym obowiązują odpowiednie reguły ***spójności***, określające łączenie zdań. ***Gramatyka** akapitu należy do stosunkowo nowych problemów językoznawstwa.
(2) wyróżnik akapitu (1) w tekście pisanym, którym najczęściej jest wcięcie składające się z kilku spacji.
(3) pierwszy wiersz akapitu (1), czyli wiersz akapitowy.
B.5.5.

AKRONIM zob. **SKRÓTOWIEC**

AKSJOLOGIA JĘZYKA – odwzorowany w ***języku*** system wartości przyjęty w danej społeczności ***użytkowników języka***. Wartościowanie może być podawane explicite i stanowić składnik ***znaczenia** (**konotacji (1)**)* danego ***wyrażenia***, np. *szajka*, *klika*, może stanowić ***konotację (3)***, np. *osioł*, *kolektyw*. Manipulowanie aksjologią języka jest jedną z cech charakterystycznych nowomowy, w której wyrażeniom niewartościującym nadaje się konotacje wartościujące, np. *nastroje*, *wypadki*, *zajścia*, *określone koła*, *pewne siły*, *sowieci*, używane z konotacją ujemną, *lewicowy* z konotacją dodatnią, natomiast *lewacki* z konotacją ujemną.
B.1.

AKT MOWY – (1) ***Klasa** **wypowiedzeń*** określona ***zbiorem** **cech dystynktywnych*** zwanych warunkami illokucyjnymi. Wszystkie wypowiedzenia należące do danej klasy (typu aktu mowy) mają wspólną część ***znaczenia*** (według teorii Austina wspólną ***illokucję***, określającą rodzaj czynności, jakiej wypowiedzenie to dokonuje, przy czym czynność ta może polegać na zmianie stanu ***rzeczywistości pozatekstowej*** (np. wypowiedzenie wojny stwarza stan wojny), lub relacji między nadawcą a odbiorcą (np. jeden lub drugi zostaje zobowiązany do pewnych działań), lub też stanu poinformowania odbiorcy (np. o tym, co nadawca sądzi lub odczuwa).
(2) Pojedyncze wypowiedzenie będące reprezentantem klasy w powyższym rozumieniu.
Podłoże filozoficzne teorii aktów mowy stanowi teoria ***performatywów*** i illokucji Austina, rozwinięta przez Searle'a. Austin wyróżnia trzy składniki znaczenia wypowiedzenia, i również te składniki nazywa aktami mowy, określając je następująco:

- Akt lokucyjny (LOKUCJA): wypowiedzenie ***zdania (2)*** o określonym sensie i z określonym odniesieniem;
- Akt illokucyjny (ILLOKUCJA): dokonanie aktu takiego jak obietnica, podziękowanie, propozycja, ostrzeżenie, etc. poprzez wypowiedzenie zdania mającego konwencjonalnie siłę odpowiednio obietnicy, podziękowania, propozycji, ostrzeżenia etc. Ta część znaczenia powoduje, że zawierające je wypowiedzenie (akt mowy) nie podlega kwalifikacji w terminach prawdy i fałszu, może być oceniane tylko jako akt udany lub nie;
- Akt perlokucyjny (PERLOKUCJA): wywołanie efektu u słuchającego poprzez wypowiedzenie zdania; efekt ten jest w każdym przypadku zależny od okoliczności.

Wykładnik językowy rodzaju aktu mowy może przybierać różną formę, zawsze daje się jednak sprowadzić do postaci kanonicznej, zawierającej czasownik performatywny opisujący dany typ aktu w odpowiedniej formie (patrz ***performatyw explicite**). Np. wypowiedzenia takie jak *Czy możesz otworzyć okno?*, *Otwórz okno, jeżeli mogę cię prosić*, *Okropnie tu duszno* mogą w określonych sytuacjach pełnić taką funkcję jak *Proszę cię, żebyś otworzył okno.* Jeśli akt mowy nie jest wyrażony explicite, istnieje możliwość, że ***komunikat** zostanie różnie zinterpretowany przez różnych odbiorców, lub że odbiorca nie będzie pewien swej interpretacji (np. pracownik, który usłyszy od swego szefa zdanie *Jeżeli twój projekt zostanie przyjęty, pojedziesz na urlop* może nie być pewien, czy spotyka się z obietnicą, czy z groźbą, zaś wypowiedzenie takie jak *Czy mogę Państwu przypomnieć, że posiedzenie zaczyna się o piątej?* to zarazem pytanie, przypomnienie i ***informacja**). Przyjmuje się, że rozróżnienie podstawowe można tu przeprowadzić między aktem bezpośrednim, wynikającym z dosłownej interpretacji ***struktury** i wyrazów użytych w zdaniu, a pośrednim, czyli każdą interpretacją niebezpośrednią (w przykładzie powyżej pytanie to akt bezpośredni, przypomnienie i informacja to akty pośrednie). Pośredniość aktu wiązana jest często z wymogami grzeczności.

Możliwe jest także, że interpretacja przyjęta przez odbiorcę komunikatu nie będzie zgodna z intencją nadawcy komunikatu. Zdarza się także, iż właściwa intencja nadawcy nie jest tożsama z celem, któremu zwykle służy dany typ aktu mowy (patrz cel illokucyjny).

Searle (na podstawie rozróżnień Austina) zaproponował następujący podział aktów mowy:

1) opowiedzenia (ang. *representatives*), komunikaty, w których nadawca opowiada się za prawdziwością wyrażonego w komunikacie ***sądu** (np. stwierdzenie, wnioskowanie);
2) polecenia (ang. *directives*) komunikaty mające na celu skłonienie adresata do określonego działania (np. prośba, rozkaz);
3) zobowiązania (ang. *commissives*), komunikaty, w których nadawca zobowiązuje się do wykonania pewnych działań w przyszłości (np. obietnica, propozycja);
4) wyrażenia (ang. *expressives*), komunikaty, które wyrażają stan psychiczny ***nadawcy komunikatu** związany z jego relacją w stosunku do adresata (np. podziękowania, przeprosiny, gratulacje);
5) deklaracje (ang. *declarations*), komunikaty, które powodują natychmiastową zmianę w ***rzeczywistości pozajęzykowej** i zwykle odnoszą się do zinstytucjonalizowanych form życia społecznego (np. ekskomunika, ogłoszenie stanu wojny, chrzest, wymówienie z pracy).

***Typologia** ta jest powszechnie stosowana w pragmatyce lingwistycznej, a zarazem krytykowana jako niewyczerpująca, nie poparta szeroką analizą danych z różnych ***języków**, nie odwołująca się do jasno sformułowanych kryteriów. Najwięcej wątpliwości budzi grupa deklaracji, jako że ujmowane pod tym terminem zjawiska nie należą do opisu językoznawczego sensu stricto.

Ilość, a także typy aktów mowy są różne dla różnych języków, także ***wykładniki językowe** poszczególnych typów aktów są różne w różnych kulturach.

Każdy typ aktu określony jest przez zbiór warunków, które muszą być spełnione, aby akt mógł zostać określony jako udany (warunki illokucyjne). Proponuje się również, aby poszczególne akty mowy opisywane były poprzez opis ***czasowników performatywnych**, czyli, tak jak inne jednostki leksykalne, poprzez ***eksplikacje semantyczne**.

D.3.1., D.4.

AKTUALNE ROZCZŁONKOWANIE ZDANIA zob. **STRUKTURA TEMATYCZNO-REMATYCZNA**

ALFABET – (1) *leksyk* – zbiór ***liter (1)**;
(2) zbiór ***liter (2)**, czyli ***elementarnych znaków graficznych** danego języka (***pisma**), często termin ten nie obejmuje znaków pisma ideograficznego (***ideogramów**), najczęściej ułożony według określonego ***porządku**. W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** nazywany bywa ***bazą notacyjną**.
Por. ***subkod**.
D.3.4.

ALFABETYCZNE PISMO zob. **FONETYCZNE PISMO**

ALGEBRA BOOLE'A – system B = (A, ∪, ∩, ~), gdzie A jest niepustym ***zbiorem (1)**; ∪, ∩ są dwuargumentowymi operacjami na zbiorze A; ~ jest jednoargumentową operacją na zbiorze A, przy czym operacje te spełniają następujące warunki: dla dowolnych elementów a, b, c ∈ A

1) $a \cup b = b \cup a$
   $a \cap b = b \cap a$
   (przemienność działań ∪, ∩)
2) $(a \cup b) \cup c = a \cup (b \cup c)$
   $(a \cap b) \cap c = a \cap (b \cap c)$
   (łączność działań ∪, ∩)
3) $a \cup (b \cap a) = a$
   $b \cap (b \cup a) = b$
   (prawo pochłaniania)
4) $a \cup (b \cap c) = (a \cup b) \cap (a \cup c)$
   (rozdzielność działań ∪, ∩)
5) $(a \cap \sim a) \cup b = b$
   $(a \cup \sim a) \cap b = b$

Najprostszą algebrą tego rodzaju jest zbudowana przez angielskiego matematyka George'a Boole'a algebra logiki, w której 0 reprezentuje fałsz, 1 prawdę, a operacje ∪, ∩, ~ reprezentują kolejno: ***alternatywę**, ***koniunkcję** i negację. Operacje algebry Boole'a znajdują zastosowanie w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** przy ***wyszukiwaniu informacji** w ***zbiorze informacyjnym**, przy czym wykładniki tych operacji, ***operatory logiczne**, stają się elementami ***instrukcji wyszukiwawczej**.
A.2.

ALGEBRA ZBIORÓW zob. **RACHUNEK ZBIORÓW**

ALGORYTM – uporządkowany zbiór ***transformacji** opisanych w pewnym ***języku** określających sposób realizacji danego zadania w skończonej liczbie kroków i przy jednoznacznie określonym rezultacie końcowym; jest więc funkcją określoną na zbiorze działań i przybierającą wartości z jakiegoś określonego zbioru zdarzeń. Jeśli algorytm ma być realizowany przez komputer, musi być sformułowany w ***języku programowania** – algorytm taki nazywa się ***programem**.
F.2.

ALOFON zob. **WARIANT JĘZYKOWY**

ALOMORF zob. **WARIANT JĘZYKOWY**

ALTERNACJA zob. **JĘZYK ALTERNACYJNY**

ALTERNATYWA, *suma logiczna* – ***zdanie (2)** złożone utworzone z dwóch zdań za pomocą spójnika lub, np. *Kupię gazetę lub obejrzę dziennik w telewizji.* Alternatywa jest zdaniem prawdziwym, gdy przynajmniej jedno z jej zdań składowych jest prawdziwe. Spójnik lub w logice oznacza się symbolem $\vee$, a zapis alternatywy $p \vee q$.
Por. ***dysjunkcja**.
A.2.

ALTERNATYWA ROZŁĄCZNA zob. **DYSJUNKCJA**

ANAFORA zob. **FORYCZNY ZAIMEK**

ANALIZA DESKRYPTOROWA, *abstrakt deskryptorowy, analiza dokumentacyjna deskryptorowa* – ***charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu (1)** wyrażona w ***języku słów kluczowych** lub w ***języku deskryptorowym**.
Termin w zasadzie niepoprawny, sugerujący, iż obok charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów w języku deskryptorowym lub języku słów kluczowych, istnieją teksty tych języków zwane analizami deskryptorowymi, co nie jest zgodne z prawdą.
H.4., I.3.

ANALIZA DOKUMENTACYJNA, *abstrakt* – ***metainformacja** o ***treści** ***dokumentu**, zwykle będąca ***tekstem** ***języka naturalnego**, stanowiąca ***streszczenie** dokumentu dokonane zgodnie z kryteriami przyjętymi w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym**, towarzyszące ***opisowi bibliograficznemu** lub bezpośrednio dokumentowi.
Analizy dokumentacyjne sporządza się wówczas, gdy zachodzi potrzeba poinformowania ***użytkowników informacji** o treści i charakterze dokumentu w zakresie szerszym niż czyni to opis bibliograficzny czy ***charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu (2)**. Zwraca się w nich uwagę na obiektywne ***odwzorowanie** ***informacji** zawartych w dokumencie bez ich oceny lub interpretowania. Wyróżnia się: ***analizy deskryptorowe**, ***analizy omawiające**, ***analizy wskazujące**, ***streszczenia dokumentacyjne** i ***streszczenia autorskie**. Niekiedy w jednej analizie dokumentacyjnej łączy się elementy różnych ich typów.
Por. ***adnotacja**.
I.3.

ANALIZA DOKUMENTACYJNA DESKRYPTOROWA zob. **ANALIZA DESKRYPTOROWA**

ANALIZA DOKUMENTACYJNA OMAWIAJĄCA zob. **ANALIZA OMAWIAJĄCA**

ANALIZA DOKUMENTACYJNA WSKAZUJĄCA zob. **ANALIZA WSKAZUJĄCA**

ANALIZA DYSKURSU, *lingwistyka transfrastyczna* – analiza ***komunikatów** większych niż ***zdanie**, takich jak ***akapit**, rozmowa, wywiad, ich ***struktury** oraz ***sytuacji komunikacyjnej**. Wyróżnia się analizę konwersacyjną, zajmującą się ***tekstami** ***języka** mówionego oraz tekstologię, która bada teksty ***języka pisanego**. Jednostką analizy konwersacyjnej jest ***zdarzenie językowe**, zaś tekstologii – tekst, choć czasem używa się tych ***terminów** wymiennie.
W zakres zainteresowań analizy dyskursu wchodzą :

- ***środki językowe** tworzące strukturę tekstu (lub jego fragmentu) – odpowiadające za ***spójność** tekstu;
- relacje między poszczególnymi ***wypowiedzeniami** uczestników rozmowy oraz funkcje tych wypowiedzeń (np. często mamy do czynienia z ***dyskursem** o stałych składnikach,

którymi są określone akty mowy, np. pytanie – odpowiedź, skarga – przeprosiny, zaproszenie – akceptacja lub odmowa itp.);
- role przyjmowane przez uczestników ***komunikacji** – np. ta sama osoba przyjmuje na przemian rolę ***nadawcy komunikatu** i ***odbiorcy komunikatu**, w różnych sytuacjach komunikacyjnych i relacjach z interlokutorem (np. jako brat, mąż, pracodawca, petent), a dla każdego typu takiej sytuacji charakterystyczny jest inny dobór środków językowych i inna struktura rozmowy;
- ***strategia komunikacyjna** przy zamianie ról uczestników komunikacji, zmianie ***tematu** rozmowy lub kryteriów ***relewancji informacji**.

Por. ***tekst spójny**.
A.3.

ANALIZA LINGWISTYCZNA – ***analiza tekstu** danego ***języka** mająca na celu odtworzenie (wyabstrahowanie) ***systemu** tego języka. Pełna analiza obejmuje ***delimitację tekstu** w celu wydzielenia relewantnych jednostek języka (***wyrażeń**) wszystkich poziomów języka aż do poziomu ***wyrażeń elementarnych**, dokonanie ***kategoryzacji** syntaktycznej tych wyrażeń (zazwyczaj metodą substytucji), ustalenie relacji zachodzących między wyrażeniami w ***tekście** (***relacji syntagmatycznych**) w celu ustalenia reguł ***gramatyki**.
W wypadku języków z ***semantyką**, a takimi są ***języki naturalne**, do pełnej analizy lingwistycznej należy również ustalenie ***relacji semantycznych** (***relacji paradygmatycznych**) zachodzących między wyrażeniami znaczącymi języka oraz relacji między tymi wyrażeniami a rzeczywistością pozatekstową w celu ustalenia reguł semantyki języka. Do zrealizowania tego zadania nie wystarcza już analiza izolowanych tekstów – konieczna jest analiza zachowań językowych ***użytkowników języka** w konkretnych ***sytuacjach komunikacyjnych**, a więc analiza konkretnych ***zdarzeń językowych**.
A.3.

ANALIZA MOWY – analiza ***sygnału** akustycznego ***komunikatu *języka naturalnego** polegająca na delimitacji (segmentacji) na odcinki będące realizacją ***fonemów** (głoski) i identyfikacji ich akustycznych ***cech dystynktywnych** umożliwiających uznanie ich za realizację fonemu. Analiza mowy może być przeprowadzana po ***transformacji** sygnału akustycznego na sygnał optyczny za pomocą sonografu w tzw. sonogram albo spektrogram.
Analiza mowy jest niezbędna przy konstruowaniu urządzeń, np. komputerów reagujących na polecenia użytkownika sformułowane w szablonie akustycznym języka naturalnego. Analizą mowy zajmuje się fonetyka akustyczna.
D.3.2.

ANALIZA OMAWIAJĄCA, *abstrakt omawiający, analiza dokumentacyjna omawiająca* – ***analiza dokumentacyjna** odwzorowująca ważne dla ***użytkownika informacji *cechy relewantne *treści *dokumentu**, np. takie jak: główne tezy, podstawowe informacje o przedmiocie i celu, zastosowane metody i uzyskane wyniki, najważniejsze wnioski wraz z ich uzasadnieniem.
Przykład analizy omawiającej. Popowska H.: *Systemy faktograficzne versus systemy dokumentacyjne.* „Aktual. Probl. Inf. Dok." 1983 nr 2, s. 13-19. *Ustalił się podział systemów informacyjnych na systemy dokumentacyjne i systemy faktograficzne. Terminem „system dokumentacyjny" przyjęło się określać system informacyjny przeznaczony do wyszukiwania opisów dokumentów, zawierających żądane informacje; „systemem faktograficznym" nazwano zaś system informacyjny, przeznaczony do wyszukiwania opisów interesujących użytkownika faktów. Przedstawiono analizę porównawczą poglądów wybranych autorów (S. Czawdarow,*

A.L. Michajłow, A.I. Czerny, R.S. Gilarewskij, G. Salton, A.W. Sokołów, K. Sparck-Jones, M. Kay, K. Subieta, L.E. Travis) na temat dychotomii „system dokumentacyjny – system faktograficzny". Skrytykowano obiegową opinię o „wyższości intelektualnej" systemów operujących opisami faktów nad systemami operującymi opisami dokumentów, wynikającą z niedostrzegania błędów metodologicznych popełnianych przy porównywaniu różnych systemów jednego i drugiego typu. Nie rozstrzygnięto problemu, który z typów systemów jest obiektywnie bardziej użyteczny. Praktyka ostatnich lat pozwala na stwierdzenie, że przyszłość należy do systemów zintegrowanych, realizujących zarówno wyszukiwanie dokumentacyjne, jak i wyszukiwanie faktograficzne. Względy praktyczne przemawiają więc za rozszerzeniem działalności informacyjnej, dotychczas w Polsce ograniczającej się głównie do wyszukiwania dokumentacyjnego, o wyszukiwanie faktograficzne.

Por. ***analiza wskazująca**.

I.3.

ANALIZA TEKSTU – podział, czyli ***segmentacja tekstu** na ***wyrażenia** składowe, ustalenie ich funkcji i ***relacji syntagmatycznych** oraz ustalenie na podstawie reguł ***semantyki** przyporządkowania między elementami ***tekstu** i elementami komunikowanej ***rzeczywistości pozatekstowej** w celu ***odkodowania informacji** zawartej w tekście.

I.4., D.3.2.

ANALIZA WSKAZUJĄCA, *abstrakt wskazujący, analiza dokumentacyjna wskazująca* – ***analiza dokumentacyjna** odwzorowująca ***temat (1)** (tematy) ***dokumentu** i/lub główne tezy autora. Ma ona na celu powiadomienie ***użytkownika informacji** o istnieniu dokumentu na dany temat a nie odwzorowywanie jego ***treści**.

Przykład analizy wskazującej. Popowska H.: *Systemy faktograficzne versus systemy dokumentacyjne.* „Aktual. Probl. Inf. Dok." 1983 nr 2, s. 13-19. *Analiza porównawcza poglądów wybranych autorów na temat dychotomii „system dokumentacyjny – system faktograficzny". Potrzeby i perspektywy rozwoju obu rodzajów systemów informacyjno-wyszukiwawczych z uwzględnieniem warunków działalności informacyjnej w Polsce.*

Por. ***analiza omawiająca**.

I.3.

ANTONIM – ***wyrażenie** o ***znaczeniu** przeciwstawnym w stosunku do innego wyrażenia, takie, że stwierdzenie jednego z nich implikuje zaprzeczenie drugiego, choć zaprzeczenie jednego nie implikuje stwierdzenia drugiego. Wyróżnić tu można typy: 1) wyrażenia parametryczne (skalarne) określające własność stopniowalną na skali wielowartościowej, przy czym wyrażenia te nazywają tylko punkty biegunowe lub biegunowe przedziały wartości, np. *zimno – ciepło, mróz – upał, zło – dobro, młody – stary, podciśnienie – nadciśnienie*; 2) wyrażenia nie implikujące stopniowalności cech, np. *start – meta, ślub – rozwód, analiza – synteza, przypływ – odpływ, reformacja – kontrreformacja*; 3) wyrażenia o znaczeniu komplementarnym – zob. ***komplementarność**; 4) wyrażenia o znaczeniu konwersywnym – zob. ***konwers**.

W niektórych ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** ***zakres** wyrażeń połączonych w ***języku naturalnym** relacją ***antonimii** odwzorowywany bywa albo przez jedno tylko wyrażenie, np. Kontrreformacja zob. Reformacja, albo przez dwa wyrażenia odpowiadające zakresom antonimów języka naturalnego, np. w UKD:

536.422 Przemiana ciała stałego w gaz i odwrotnie
.1 Sublimacja
.4 Resublimacja

B.6.1.

ANTONIMIA – (1) zjawisko występowania w ***języku** ***antonimów**;
(2) relacja między ***antonimami**. Relacja ta jest przeciwstawna, symetryczna i nieprzechodnia, nie ma własności porządkujących, nie może więc ani pełnić ***funkcji porządkującej**, ani być relacją organizującą ***pole semantyczne** ***języków informacyjno-wyszukiwawczych**.
B.6.1.

ANTYNOMIA – para ***zdań (2)** sprzecznych, czyli takich, że każde może być prawdziwe, ale oba jednocześnie nie mogą być prawdziwe; szerzej każde wyrażenie sprzeczne, np. *To, co w tej chwili mówię, jest kłamstwem*; gdyż jeśli istotnie jest to kłamstwo, to nadawca powiedział prawdę, jeśli nie jest kłamstwem, a nadawca twierdzi, że jest, to to, co twierdzi jest kłamstwem. Antynomia ta (zwana też paradoksem kłamcy) odkryta została już w starożytności. Przyczyną takich antynomii jest często nieodróżnianie ***metainformacji** od ***informacji** (***metatekstu** od ***tekstu**, ***metajęzyka** od ***języka przedmiotowego**).
B.5.5., D.5.1.

APEL zob. **ZNAK**

APELATYWNA FUNKCJA WYPOWIEDZI zob. **IMPRESYWNA FUNKCJA WYPOWIEDZI**

APPELATIVUM zob. **NAZWA POSPOLITA**

ARBITRALNOŚĆ JĘZYKA – cecha ***języka naturalnego**, polegająca na tym, że między ***wyrażeniami** ***języka** pełniącymi ***funkcję semantyczną** a przyporządkowanymi im elementami rzeczywistości (których są ***wykładnikami językowymi**) brak jest naturalnego związku.
B.2.

ARGUMENT FUNKTORA – ***wyrażenie**, z którym ***funktor** (np. ***predykat**) tworzy nowe, bardziej złożone wyrażenie. W zależności od ***kategorii syntaktycznej** argumenty dzieli się na: ARGUMENTY NAZWOWE, np. *słońce* w wyrażeniu *słońce świeci* jest argumentem nazwowym ***predykatu** *świeci*; ARGUMENTY ZDANIOWE, np. ***zdanie** jest argumentem negacji przyzdaniowej; ARGUMENTY FUNKTOROWE, np. *świeci* jest argumentem w wyrażeniu *jasno świeci*.
B.4.1.

ARGUMENT FUNKTOROWY zob. **ARGUMENT FUNKTORA**

ARGUMENT NAZWOWY zob. **ARGUMENT FUNKTORA**

ARGUMENT RELACJI, *pole relacji, człon relacji* – każdy z elementów, między którymi zachodzi relacja, a więc elementy należące do DZIEDZINY RELACJI (zbiór poprzedników relacji) lub PRZECIWDZIEDZINY RELACJI (zbiór następników relacji), czyli elementy POLA RELACJI.
Np. w wypadku relacji bycia bezpośrednim przodkiem (x jest bezpośrednim przodkiem y), argumentami relacji są wszyscy rodzice (ojcowie i matki) będące poprzednikami tej relacji,

czyli tworzącymi jej dziedzinę oraz wszystkie dzieci (synowie i córki), będące następnikami tej relacji, czyli tworzącymi jej przeciwdziedzinę.
A.2.

ARGUMENT WBUDOWANY – argument relacji odwzorowywanej w ***komunikacie**, którego ***wykładnikiem językowym** jest ***morfem** leksykalny czasownika predykatywnego wskazującego na istnienie relacji między tym argumentem a innymi argumentami odwzorowywanymi w innych członach syntaktycznych ***zdania**. W ***predykacie** (czasowniku odrzeczownikowym) wbudowane mogą być argumenty pełniące różne role semantyczne, a więc argument narzędzia, np. *szydełkować*, *heblować*, *łyżeczkować*, *pędzlować*, argument materii pomocniczej, np. *pastować*, *lapisować*, *jodynować*, *mydlić*, argument wytworu czynności, np. *portretować*, *kratkować*, *notować*, *opiniować*, argument miejsca (pomieszczenia) np. *garażować*, *kopertować*, *butelkować*.
Czasami za argument wbudowany uważa się również obecny w ***strukturze** znaczeniowej predykatu ***sem**, tzw. argument semantyczny wskazujący na jeden z elementów odwzorowywanej sytuacji, który nie znajduje jednak odrębnego wykładnika w ***planie wyrażania** (w strukturze słowotwórczej) predykatu, tak jak to jest w wypadku czasowników *całować*, gdzie obecny jest sem usta, *klaskać* – dłonie, *kopać* – noga, *płakać* – łzy, wydaje się jednak, że w tym wypadku należy mówić raczej o całościowym ***odwzorowaniu** przez predykat sytuacji niż o wbudowanym argumencie.
B.5.5.

ARGUMENT ZDANIOWY zob. **ARGUMENT FUNKTORA**

ARTYKUŁ ASKRYPTOROWY – jednostka ***tezaurusa** złożona z ***askryptora** oraz odpowiadającego mu ***deskryptora** lub kombinacji deskryptorów wraz z wyrażeniem pełniącym funkcję wykładnika relacji odsyłania.
Por. ***odsyłacz**.
C.3., H.4.

ARTYKUŁ DESKRYPTOROWY – jednostka ***tezaurusa** złożona z ***deskryptora tytułowego**, innych ***deskryptorów** związanych z nim wybranymi ***relacjami paradygmatycznymi** oraz ewentualnie ***askryptora** (askryptorów) i uwag typu ***scope note** wraz z odpowiednimi wykładnikami relacji zachodzących między tymi ***wyrażeniami**.
C.3., H.4.

ARTYKUŁ PRZEDMIOTOWY – jednostka ***słownika tematów i określników** złożona z: ***tematu** lub ***określnika** stanowiącego ***hasło** artykułu, innych tematów i określników związanych z nim ***odpowiedniością wyszukiwawczą** i ***relacjami paradygmatycznymi** wraz z odpowiednimi wykładnikami relacji zachodzących między ***wyrażeniami**, relewantnych ***odsyłaczy orientacyjnych**, a w tym ***odsyłaczy uzupełniających**, ***definicji** oraz uwag różnych typów, zwłaszcza dotyczących stosowania hasła i haseł pokrewnych w katalogowaniu przedmiotowym. Przykład artykułu przedmiotowego ze słownika jhp KABA (NP – nazwa pospolita, TO – termin odrzucony, TK – termin kojarzeniowy):
NP **Lekooporność** <--**OG**>

Zdolność szczepów mikroorganizmów do przeżycia i ewentualnie do rozmnażania się w obecności leku zastosowanego w stężeniach, które normalnie je niszczą lub powstrzymują ich rozmnażanie.

Jako określnik --*lekooporność* <--OG> stosuje się po nazwach chorób i grup chorób.

TO Choroby--lekooporność
Niepodatność na leki
Odporność na leki
Oporność na chemoterapię
Oporność na działanie leków
Oporność na leki
Résistance aux médicaments [f]
Drug resistance [ac]
Drugs resistance [ac]
TK Bakterie--skutki oddziaływania leków
Drobnoustroje-- skutki oddziaływania leków
Glikoproteina P
Leki
Oporność wielolekowa
skutki oddziaływania leków
st. określnik *--skutki oddziaływania leków* <--OG> po nazwach zwierząt i grup zwierząt, roślin i grup roślin, po nazwach organizmów żywych żyjących i wymarłych oraz po nazwach narządów, układów wewnętrznych i części ciała nie będących celem działania leku.
źródło RAMEAU
WSMed
Użyto w rekordzie **skutki oddziaływania leków <--OG>**
Użyto w rekordzie **Drobnoustroje-- skutki oddziaływania leków <--OG>**
C.3., H.3.

ARTYKUŁ SŁOWNIKOWY – jednostka ***słownika** składająca się z ***hasła** i towarzyszącego mu ***tekstu** zawierającego, dobrane zgodnie z przyjętymi dla danego słownika kryteriami ***relewancji**, ***informacje** o ***klasie** ***wyrażeń** reprezentowanych przez hasło. W artykule słownikowym mogą występować ***odsyłacze**.
C.3.

ASERCJA, *stwierdzenie* – w opozycji do ***supozycji** – ***sąd**, o którego prawdziwości ***nadawca komunikatu** jest przekonany, co może komunikować za pomocą wykładników metainformacyjnych, np. *Zapewniam, że...*, *Ręczę, że...*, *Naprawdę...*, *Na pewno...*, *To prawda, że...*, *Jestem przekonany, że...*.
D.3.1., D.5.1.

ASKRYPTOR – ***odpowiednik słowny** ***deskryptora** stanowiący ***słowo kluczowe** pewnych ***dokumentów** w ***zbiorze wyszukiwawczym** danego ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego**.
Np. auto – SAMOCHÓD, gdzie „auto" jest askryptorem deskryptora SAMOCHÓD.
H.4.

ASOCJACJA, *skojarzenie* – relacja łącząca w pamięci ***użytkownika języka** (lub użytkownika innego systemu znaków) ***wyrażenie** (znak) z ***rzeczywistością pozajęzykową**, a właściwie jej elementami (obiektami i zachodzącymi między nimi relewantnymi dla użytkownika relacjami), określona przez reguły ***semantyki** tego ***języka**, a także wynikające z tych reguł relacje między wyrażeniami (znakami) tworzącymi ***system**, tzw. relacje asocjacyjne (***relacje paradygmatyczne** i ***relacje skojarzeniowe**).
B.6.1., D.2.

ASYMILACJA JĘZYKOWA – przystosowanie do ***systemu** danego ***języka naturalnego** ***wyrażenia** języka obcego w celu włączenia go do tego systemu. Przystosowanie to polega na nadaniu mu ***cech dystynktywnych** systemu fonologicznego tego języka oraz cech gramatycznych umożliwiających włączenie do jego systemu morfologicznego i ***systemu syntaktycznego**. Wyrażenie poddane procesowi asymilacji staje się zapożyczeniem.
B.2.

ATRYBUT – ***cecha relewantna**, np. własność, jakość, miara, ilość, która może być wykorzystana do scharakteryzowania pewnych obiektów, zjawisk, procesów itp. podlegających klasyfikowaniu.
Np. człowiek ma takie atrybuty jak: wzrost, kolor włosów, inteligencja, język ojczysty, umiejętność pisania, horoskop, rok urodzenia itp.; książka ma takie atrybuty jak: ***treść**, forma piśmiennicza, forma wydawnicza, objętość, ***język**, nazwisko autora, rok wydania, rodzaj oprawy, rodzaj papieru itp.; system filozoficzny ma takie atrybuty jak: liczba uznanych podstawowych zasad (monizm, dualizm, pluralizm), stosunek do rzeczywistości (idealizm, realizm), twórca systemu; kraj, w którym powstał system itp. Każdy atrybut, przysługujący danej ***kategorii** obiektów, ma określoną wartość, którą jest cecha indywidualna (WARTOŚĆ ATRYBUTU), np. atrybut kolor włosów ma wartości: blond, szatyn, brunet, rudy, siwy, a atrybut kolor oczu: szare, niebieskie, zielone, piwne, czarne.
Termin używany także w opisie ***baz danych**, oznaczający zmienną (cechę obiektu) przyjmującą określone wartości, reprezentowaną przez ***daną** elementarną zapisaną w pewnym ***polu rekordu**.
***Zbiór** wartości atrybutu nazywany jest DZIEDZINĄ ATRYBUTU..
F.3.

AUDITIVUS zob. **IMPERCEPTIVUS**

AUTOCYTAT zob. **CYTAT**

B

BAJT zob. **BIT**

BANK DANYCH – (1) ***baza danych**;
(2) baza danych wraz z oprogramowaniem umożliwiającym jej wykorzystanie.
A.4.

BAUD zob. **BOD**

BAZA DANYCH – uporządkowany zbiór ***informacji** (***danych**) z określonej dziedziny lub tematyki, przeznaczony do wyszukiwania.
Termin** baza danych upowszechnił się wraz z rozwojem informatyki, umożliwiającym tworzenie baz danych na maszynowym ***nośniku informacji**. Obecnie oznacza zazwyczaj komputerową bazę danych. Ostatnio daje się zaobserwować tendencja zamiennego stosowania terminów baza danych i system informacyjny (system informacyjno-wyszukiwawczy**). Często, zwłaszcza w literaturze z zakresu informatyki, terminem baza danych określany jest zbiór danych wraz z ***oprogramowaniem** i innymi środkami służącymi do przetwarzania danych.
Baza danych składa się z wielu zbiorów (plików), z których najważniejszymi są ***zbiór główny** i ***indeks** (indeksy).
***Rekordy** w bazie oraz pola w rekordach mogą być wzajemnie powiązane.
Istnieje wiele ***modeli danych**, ale w praktyce bardzo często przy projektowaniu baz danych stosowane są rozwiązania własne. Przez wiele lat rozróżniano trzy podstawowe ***modele** ***struktury** bazy: hierarchiczny, sieciowy i relacyjny, a w ostatniej dekadzie bardzo się rozpowszechnił model obiektowy.
Zdefiniowanie bazy danych polega na określeniu: (1) ***formatu rekordu** (i ew. powiązań między rekordami), (2) formatu (formularza wejściowego) wprowadzania informacji do bazy, (3) zasad tworzenia indeksu (indeksów), (4) formatu wyświetlania/wydruku. Podczas projektowania bazy danych należy określić zasady tworzenia ***zapytań informacyjnych** kierowanych do bazy.
Tworzenie i użytkowanie baz danych wymaga korzystania z oprogramowania. Pakiety ***programów** do obsługi baz danych są obecnie bardzo zróżnicowane, najogólniej należy rozróżniać oprogramowanie wewnętrzne, składające się na system zarządzania bazą danych, oraz oprogramowanie zewnętrzne, służące do realizacji konkretnej bazy danych.
Baza danych może się fizycznie znajdować: (1) u dysponenta (producenta i/lub dystrybutora) bazy, użytkownik korzysta z bazy online za pośrednictwem ***sieci komputerowych** lub zleca przeprowadzenie wyszukiwania w trybie wsadowym, (2) u użytkownika, który pozyskuje bazę na nośniku informacji (CD-ROM, taśma magnetyczna, dyskietka) do własnego przetwarzania: na jednym komputerze, na kilku komputerach lub w sieci lokalnej. Rozpowszechnia się także korzystanie z rozproszonych baz danych w modelu klient/serwer.
Zaproponowano wiele ***typologii** baz danych. Wyróżnia się rodzaje baz danych najczęściej zależnie od:

a) Rodzaju gromadzonej w nich informacji: bibliograficzne, zawierające ***informację dokumentacyjną**, i faktograficzne, zawierające ***informację faktograficzną**;

b) Rodzaju ***denotacji*** utrwalonych danych: źródłowe, denotujące obiekty ***rzeczywistości pozajęzykowej***, np. bazy danych faktograficzne i bazy danych odsyłające, denotujące zbiory ***dokumentów***, czyli pełniące ***funkcję metainformacyjną*** względem innych zbiorów informacji. Bazę danych odsyłającą może stanowić baza danych bibliograficznych lub faktograficznych, np. baza danych terminologicznych (słownikowa) zawierająca ***terminologię*** danej dziedziny wiedzy lub ***słownik (2) *języka informacyjno-wyszukiwawczego***, służąca jako pomoc przy formułowaniu ***strategii wyszukiwawczej***, np. baza danych Chemname, Vocabulary Switching System (VSS). Bazy danych faktograficznych odsyłające do innych baz nazywane są często bazami skierowującymi, np. Dialindex w systemie Lockheed-Dialog;
c) Zakresu tematycznego (***pola semantycznego***) danych: jednodziedzinowe i wielodziedzinowe. Wśród baz wielodziedzinowych wyróżnia się bazy transdyscyplinowe zawierające dane jednej głównej dziedziny, np. medycyny oraz w ograniczonym zakresie dane z innych dziedzin komplementarnych z punktu widzenia przedmiotu i metod badań, np. chemii, biologii;
d) Rodzaju ***bazy notacyjnej*** danych: numeryczne, tekstowo-numeryczne i ikonograficzne;
e) Poziomu opisu organizacji danych na nośniku informacji: logiczne, reprezentujące przyjęty w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym *model danych*** oraz fizyczne, reprezentujące realizację danego modelu na konkretnym nośniku informacji;
f) Przyjętego modelu danych (struktury danych): hierarchiczne, sieciowe, relacyjne;
g) Zakresu realizacji ***funkcji wyszukiwawczej*** w ***charakterystykach wyszukiwawczych dokumentów (2)***. Z tego punktu widzenia wydziela się bazy danych: pełnotekstowe, zawierające ***teksty *dokumentów pierwotnych***, odróżniane od baz danych bibliograficznych, w których możliwe jest realizowanie funkcji wyszukiwawczej w pełnym zakresie charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu. Por. ***wyszukiwanie pełnotekstowe***;
h) Przeznaczenia, które może polegać na zaspokajaniu potrzeb informacyjnych określonej ***kategorii*** użytkowników. Wyróżnia się tzw. bazy ukierunkowane zadaniowo, np. baza danych NASA, INIS, ERDA.

Wszystkie stosowane w praktyce podziały baz danych nie są ***podziałami logicznymi***, ponieważ do ich uzyskania zastosowano jednocześnie różne kryteria.

Typowymi elementami opisu baz danych w ***katalogach*** baz danych są: ***nazwa***; ***skrót*** nazwy; inne wersje nazwy i skrótu nazwy; producent (często z rozróżnieniem na producenta informacji i na producenta bazy, np. na dysku CD-ROM); ***źródła informacji*** zawartych w bazie; ***język***; typ; zakres geograficzny; zakres czasowy; zakres przedmiotowy (tematyka, opis zawartości); odpowiedniki drukowane i/lub na nośnikach maszynowych; informatyczne wymagania użytkowania; ograniczenia licencyjne; ***oprogramowanie***; producent oprogramowania; data pierwszego wydania; częstotliwość aktualizacji; aktualna wersja bazy; cena (np. prenumeraty na jedno stanowisko, na wiele stanowisk, w sieci, w serwisach online); dystrybutor.

A.4., I.1.

BAZA NOTACYJNA, *podstawa znakowania* – ***alfabet (2) *języka informacyjno-wyszukiwawczego***.

G.4.

BAUD zob. **BOD**

BBK zob. **KLASYFIKACJA BIBLIOTECZNO-BIBLIOGRAFICZNA**

BEZSENSOWNOŚĆ zob. **NONSENSOWNOŚĆ**

BIAS zob. **RELACJA FAZOWA**

BIBLIOGRAFIA – (1) *spis bibliograficzny* – ***dokument pochodny** zawierający uporządkowany zbiór ***opisów bibliograficznych** ***dokumentów** dobranych według określonych kryteriów.
Celem bibliografii (1) jest informowanie o istnieniu dokumentów, bez względu na miejsce ich przechowywania;
(2) dziedzina ***wiedzy** i działalności praktycznej obejmująca swoim ***zakresem** m.in. problemy opisywania dokumentów w celu ich późniejszej identyfikacji oraz zasady tworzenia i użytkowania ***bibliografii (1)**.
A.5., I.6.1.

BIBLIOGRAFIA ABSTRAKTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA**

BIBLIOGRAFIA ADNOTOWANA – ***bibliografia (1)**, w której ***opisy bibliograficzne** są uzupełnione ***adnotacjami**, np.: J. Wadowski: *Morze i Pomorze. Książki, czasopisma, filmy [1945-1961]*. Zazwyczaj spotyka się bibliografie częściowo adnotowane, to jest takie, w których tylko niektóre opisy uzupełnione są adnotacją, np.: *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970* M.B. Bieńkowej i B. Eychlerowej (1992), „Polska Bibliografia Penitencjarna", „Polska Bibliografia Bibliologiczna", „Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)".
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA, *bibliografia abstraktowa*, *wydawnictwo analityczne* – ***bibliografia (1)**, w której ***opisy bibliograficzne** są uzupełnione ***analizami dokumentacyjnymi**.
Bibliografie analityczne zawierają przede wszystkim opisy artykułów z czasopism. Ukazują się (zazwyczaj jako ***bibliografie bieżące**) w postaci wydawnictw ciągłych, np.: „Chemical Abstracts" (od 1907), „Referativnyj Žurnal" (od 1953), lub jako dodatki czy części czasopism fachowych, np.: „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej", dodatek samoistny do kwartalnika „Przegląd Biblioteczny". Za prekursora dzisiejszych bibliografii analitycznych uważa się „Journal des Savanis" (od 1665), zaś w Polsce – „Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego" (R. 1 za 1878 – R. 51 za 1926).
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA BIBLIOGRAFII – ***bibliografia specjalna** zawierająca ***informacje** o innych ***bibliografiach (1)**.
W Polsce podstawowymi bibliografiami bibliografii są: *Bibliografia bibliografij polskich. Do 1950 roku* W. Hahna (wyd. 3, 1966); *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960* H. Sawoniaka (1967); roczniki „Bibliografia Bibliografii Polskich", „Polska Bibliografia Bibliologiczna" oraz „Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)" ukazujący się nieregularnie.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA BIEŻĄCA – ***bibliografia (1)** publikowana periodycznie, zawierająca ***informacje** o ***dokumentach** wydawanych w określonych ciągłych (kolejnych) odcinkach czasu.
Bibliografie bieżące ukazują się jako samoistne wydawnictwa ciągłe, np.: „Przewodnik Bibliograficzny", tygodnik; „Bibliografia Zawartości Czasopism", miesięcznik; „Bibliografia

Wydawnictw Ciągłych", rocznik; „Bibliografia Historii Polskiej", rocznik; także jako dodatki do czasopism, np. „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej", dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego"; „Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki" jako dodatek do „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki". Zwykle ***zasięg** (chronologiczny) **bibliografii** bieżącej nie przekracza 2 lat.
Por. ***bibliografia prospektywna**, ***bibliografia retrospektywna**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA KRAJOZNAWCZA – ***bibliografia specjalna** zawierająca ***informacje** o ***dokumentach**, których ***tematem (1)** jest dana część świata, kontynent, państwo lub kraj i jego mieszkańcy. Na przykład: E. Paluszkiewicz: *Bibliografia prac na temat Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej opublikowanych w Polsce w latach 1986-1996: (druki zwarte)* (1997), Libros recibidos („Actas Latinoamer." T.17, 1995), W. Szolginiowa: *Bułgaria w piśmiennictwie polskim. 1944-1963* (1965). Bibliografie krajoznawcze istnieją niezależnie od ***bibliografii narodowych**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA KSIĘGARSKA – ***bibliografia ogólna** zawierająca ***informacje** o ***dokumentach** znajdujących się w obiegu księgarskim lub przewidzianych do obiegu księgarskiego, w której zwykle ***opisy bibliograficzne** uzupełniane są informacjami ważnymi dla księgarzy takimi jak: rodzaj oprawy, cena, wysokość nakładu, dostępność w sprzedaży itp. Przykładem bibliografii księgarskiej były wydawnictwa Składnicy Ksiegarskiej: „Zapowiedzi Wydawnicze" (tygodnik) oraz „Kartkowy Katalog Nowości" (tygodnik).
Często bibliografie księgarskie bywają niepoprawnie nazywane ***katalogami księgarskimi**.
Por. ***katalog księgarski**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA LOKALNA – ***bibliografia specjalna** zawierająca ***informacje** o ***dokumentach** wydanych na terenie danej miejscowości, stworzonych przez autorów z niej pochodzących (BIBLIOGRAFIA LOKALNA PODMIOTOWA) i/lub dokumentach o danej miejscowości (BIBLIOGRAFIA LOKALNA PRZEDMIOTOWA). Bibliografia lokalna może mieć też charakter mieszany, podmiotowo-przedmiotowy. Przykłady bibliografii lokalnych: J. Chłosta: *Olsztyńskie biografie literackie 1945-1988* (1991), J. Harasimowicz: *Kultura artystyczna dawnej Legnicy* (1991), J. Minakowski: *Bibliografia historii miasta Giżycka* („Masovia" T.2, 1999).
Por. ***bibliografia regionalna**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA LOKALNA PODMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA LOKALNA**

BIBLIOGRAFIA LOKALNA PRZEDMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA LOKALNA**

BIBLIOGRAFIA MIĘDZYNARODOWA – ***bibliografia specjalna** o ***zasięgu** (terytorialnym) **bibliografii** obejmującym więcej niż jeden kraj. Czasem nazywa się tak, niepoprawnie, ***bibliografię powszechną**. Przykładem bibliografii międzynarodowej jest *International Bibliography of Historical Sciences* (R.1 : 1926) oraz bibliografia przekładów publikowana pod auspicjami UNESCO „Index Translationum" (1932-).
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA NARODOWA, *bibliografia państwowa* – ***bibliografia ogólna** (lub ich zespół) zawierająca ***informacje** o ***dokumentach** opublikowanych na terenie danego kraju,

państwa, także wydanych poza jego granicami, ale związanych z nim tematem, pochodzeniem autora lub językiem, dająca możliwie pełny obraz produkcji wydawniczej narodu lub państwa. W skład bibliografii narodowych wchodzą BIBLIOGRAFIE PRYMARNE (tzn. zawierające ***opisy bibliograficzne** sporządzone z autopsji) obejmujące niemal całość produkcji wydawniczej (zwykle stosuje się pewną selekcję dokumentów), czyli różne typy ***dokumentów** piśmienniczych, dokumenty audiowizualne i ***dokumenty elektroniczne**. Obok ***bibliografii bieżących** występują również ***bibliografie retrospektywne** o charakterze bibliografii narodowych, np. *Bibliografia polska* Estreicherów, która rejestruje druki polskie, napisane przez Polaków, wydane w Polsce oraz druki obce dotyczące Polski, obejmujące okres od wydania pierwszego druku polskiego do końca XIX w.
W Polsce bibliografia narodowa składa się z czterech części: dokumenty samoistne wydawniczo (np.: wydawnictwa zwarte, mapy, nuty) rejestrowane są w „Przewodniku Bibliograficznym", tytuły czasopism w roczniku „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych" (do 1981 r. pod tytułem: „Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych"), utwory zamieszczone w czasopismach – w „Bibliografii Zawartości Czasopism". Publikowana jest także bibliografia poloników zagranicznych („Polonica Zagraniczne. Bibliografia").
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA OGÓLNA – ***bibliografia (1)** o nieograniczonym ***zakresie bibliografii** i ***zasięgach bibliografii**, z wyjątkiem zasięgu terytorialnego, który może być ograniczony do jednego państwa, narodu lub regionu. Bibliografiami ogólnymi są np. ***bibliografie powszechne**, ***bibliografie narodowe**, ***bibliografie księgarskie** poszczególnych państw. Bibliografii ogólnej przeciwstawiana jest ***bibliografia specjalna**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA OSOBOWA – ***bibliografia specjalna** zawierająca ***informacje** o wszystkich dziełach wybranego autora (BIBLIOGRAFIA OSOBOWA PODMIOTOWA), np.: W. Szolginiowa: *Bibliografia prac Heleny Hleb-Koszańskiej* (*Z problemów bibliografii.* 1970), i/lub ***dokumentach** o nim (BIBLIOGRAFIA OSOBOWA PRZEDMIOTOWA), np.: K. Michałowski: *Bibliografia chopinowska 1849-1969* (1970). Bibliografia osobowa może też mieć charakter mieszany, podmiotowo-przedmiotowy.
Bibliografia osobowa podmiotowa obejmuje (nie ograniczając ***zakresu bibliografii**), zarówno indywidualne i współautorskie prace danej osoby, jak i te, w których występuje ona jako tłumacz, autor wstępu, redaktor itp.
Bibliografia osobowa ukazująca dorobek grupy autorów, np. pracowników jednej instytucji czy grupy osób związanych rodzajem działalności, nosi nazwę BIBLIOGRAFII ZESPOŁU OSOBOWEGO, np.: *Absolwenci, doktoraty i habilitacje Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego oraz Wydziału Leśnego Wyższej Szkoły Rolniczej i Akademii Rolniczej w latach 1919-1994* (1995).
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA OSOBOWA PODMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA OSOBOWA**

BIBLIOGRAFIA OSOBOWA PRZEDMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA OSOBOWA**

BIBLIOGRAFIA PAŃSTWOWA zob. **BIBLIOGRAFIA NARODOWA**

BIBLIOGRAFIA POWSZECHNA, *bibliografia uniwersalna* – ***bibliografia ogólna** o światowym, nie ograniczonym ***zasięgu** (terytorialnym) **bibliografii**.

Pierwszą bibliografią powszechną była „Bibliotheca universalis" Konrada Gesnera (Zürich 1545, Appendix 1555). Ostatnią próbą kartoteka „Répertoire bibliographique universel" mająca być źródłem informacji o piśmiennictwie światowym. Z kontynuowania jej zrezygnowano w 1934 roku. Ten typ bibliografii okazał się bowiem niemożliwy do zrealizowania. Opracowuje się natomiast ***bibliografie międzynarodowe** o ograniczonych ***zakresach bibliografii**. Bibliografię powszechną zastępuje obecnie zespół ***bibliografii narodowych** wszystkich krajów.
Por. ***bibliografia międzynarodowa**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA PROSPEKTYWNA, *bibliografia zapowiadająca* – ***bibliografia (1)** zawierająca ***informacje** o ***dokumentach** przygotowywanych do opublikowania lub będących w toku publikacji.
***Opisy bibliograficzne** w bibliografii prospektywnej na ogół nie są ani pełne, ani dokładne, ponieważ są przygotowywane przed opublikowaniem rejestrowanych dokumentów. Bibliografie prospektywne często są ***bibliografiami adnotowanymi**.
Por. ***bibliografia bieżąca**, ***bibliografia retrospektywna**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA REGIONALNA – ***bibliografia specjalna** o ***zasięgu** terytorialnym **bibliografii** obejmującym obszar mniejszy niż państwo, który ze względu na cechy geograficzne, kulturowe, gospodarcze, administracyjne tradycyjnie uznawany jest za region. Bibliografia może zawierać ***informacje** o ***dokumentach** wydanych na terenie danego regionu, stworzonych przez autorów z niego pochodzących (BIBLIOGRAFIA REGIONALNA PODMIOTOWA) i/lub dokumentach o danym regionie (BIBLIOGRAFIA REGIONALNA PRZEDMIOTOWA). Na przykład: *Bibliografia Śląska 1980*, *Bibliografia regionalna Wielkopolski 1982. Bibliografia województwa kaliskiego, konińskiego, leszczyńskiego, pilskiego i poznańskiego.* W piśmiennictwie obcojęzycznym termin „region" bywa używany w innym znaczeniu niż w tradycji polskiej, mianowicie w odniesieniu do grupy państw, które ze względu na cechy geograficzne, językowe, gospodarcze lub polityczne są powiązane ze sobą i uznawane za region. Wówczas przez bibliografię regionalną rozumie się ***bibliografię ogólną** o zasięgu terytorialnym bibliografii obejmującym obszar większy niż państwo. Tak definiowana jest bibliografia regionalna w polskiej normie (PN-89/N-01225). Ta sama norma wprowadza termin BIBLIOGRAFIA TERYTORIALNA: BIBLIOGRAFIA TERYTORIALNA PODMIOTOWA na oznaczenie bibliografii specjalnej o nie ograniczonym zakresie i o zasięgu terytorialnym ograniczonym do obszaru mniejszego niż państwo oraz termin BIBLIOGRAFIA TERYTORIALNA PRZEDMIOTOWA na oznaczenie bibliografii specjalnej o zakresie ograniczonym do spraw związanych z terytorium mniejszym niż państwo.
Por. ***bibliografia lokalna**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA REGIONALNA PODMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA REGIONALNA**

BIBLIOGRAFIA REGIONALNA PRZEDMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA REGIONALNA**

BIBLIOGRAFIA REJESTRACYJNA – ***bibliografia (1)**, w której ***opisy bibliograficzne** nie są uzupełnione ani ***adnotacjami**, ani ***analizami dokumentacyjnymi**. W zasadzie wszystkie bibliografie narodowe mają charakter rejestracyjny.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA RETROSPEKTYWNA – ***bibliografia (1)** o ***zasięgu** (chronologicznym) **bibliografii** ograniczonym do określonego, zamkniętego odcinka czasu, dawniejszego niż rok bieżący, np. *Bibliografia polska 1901-1939* (1986-), *Bibliografia podziemnych druków zwartych z lat 1976-1989* (1995).
Por. ***bibliografia bieżąca**, ***bibliografia prospektywna**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA SPECJALNA – ***bibliografia (1)** o ograniczonym ***zakresie bibliografii** i/lub ***zasięgach bibliografii**.
Bibliografiami specjalnymi są m.in.: bibliografie dziedzin czy zagadnień, ***bibliografie krajoznawcze**, ***bibliografie terytorialne**, ***bibliografie osobowe**, ***bibliografie zalecające**, ***monografie bibliograficzne**, bibliografie ***dokumentów** o określonej formie wydawniczej lub piśmienniczej, np. ***bibliografie bibliografii**. Np.: „Przegląd Piśmiennictwa Chirurgicznego", „Bibliografia Geografii Polskiej", „Informacja Bibliograficzna Branżowego Ośrodka Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej Geodezji i Kartografii".
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA STATYSTYCZNA zob. **BIBLIOMETRIA**

BIBLIOGRAFIA TERYTORIALNA zob. **BIBLIOGRAFIA REGIONALNA**

BIBLIOGRAFIA TERYTORIALNA PODMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA REGIONALNA**

BIBLIOGRAFIA TERYTORIALNA PRZEDMIOTOWA zob. **BIBLIOGRAFIA REGIONALNA**

BIBLIOGRAFIA UNIWERSALNA zob. **BIBLIOGRAFIA POWSZECHNA**

BIBLIOGRAFIA WYBOROWA – ***bibliografia (1)**, w której w ramach przyjętego ***zakresu bibliografii** i ***zasięgu bibliografii** dodatkowo stosuje się kryterium wartościujące. Bibliografie wyborowe ograniczają się do wykazania tylko szczególnie wartościowych ***dokumentów**.
Por. ***bibliografia zalecająca**.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA ZALECAJĄCA – ***bibliografia wyborowa** przeznaczona dla określonej grupy ***użytkowników informacji** i informująca o ***dokumentach** odpowiednich dla ich przygotowania merytorycznego, służąca do realizacji zadań społecznych, wychowawczych i oświatowych, np.: E. Durlik: *Książki ważne, głośne, ciekawe. Wybór z roku 1990. Zestawienie bibliograficzne* (1991), W. Matuszewska: *Konstytucja 3 Maja (bibliografia – wybór)* (1991).
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA, *krypto-bibliografia* – ***bibliografia (1)** będąca ***dokumentem** niesamodzielnym (niesamoistnym) wydawniczo, najczęściej wykazująca dokumenty cytowane i/lub wykorzystywane przez autora dokumentu (do którego jest dołączona),

oraz literaturę dotyczącą ***tematu (1)** tego dokumentu. Bibliografia załącznikowa może również wykazywać prace autora lub osoby, której publikacja dotyczy.
I.6.1.

BIBLIOGRAFIA ZAPOWIADAJĄCA zob. **BIBLIOGRAFIA PROSPEKTYWNA**

BIBLIOGRAFIA ZESPOŁU OSOBOWEGO zob. **BIBLIOGRAFIA OSOBOWA**

BIBLIOGRAPHIC CLASSIFICATION zob. **KLASYFIKACJA BIBLIOGRAFICZNA (BLISSA)**

BIBLIOMETRIA – (1) zbiór metod statystycznych badania zjawisk i procesów, w jakich biorą udział ***dokumenty** oraz interpretacji tych ***danych**;
(2) dyscyplina stosująca metody bibliometrii (1) oraz zajmująca się metodologią takich badań.
Termin „bibliometria" wprowadzili jako pierwsi w swoich pracach Alan Pritchard i Robert A. Fairthorne w 1969 r. na łamach angielskiego czasopisma „Journal of Documentation". Terminem tym zastąpiono wcześniej używany termin BIBLIOGRAFIA STATYSTYCZNA, który ze względu na niedostateczną ścisłość był rzadko używany. Mógł bowiem być rozumiany jako bibliografia statystyki. W rozumieniu A. Pritcharda bibliometria miała oznaczać zastosowanie metod matematycznych i statystycznych do badania książek i innych środków komunikacji naukowej.
Por. ***informetria**.
A.5.

BIBLIOTEKA ELEKTRONICZNA zob. **BIBLIOTEKA WIRTUALNA**

BIBLIOTEKA WIRTUALNA, *biblioteka elektroniczna* – (1) zbiór ***dokumentów elektronicznych** gromadzony, opracowany i udostępniany użytkownikom zgodnie z regułami stosowanymi w bibliotekarstwie, np. Biblioteka Prawa Wydawnictwa Prawniczego LEX.
(2) instytucja zajmująca się obsługą biblioteki wirtualnej (1), a więc gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem zbiorów, ewentualnie również ich ochroną: ochroną ***nośników elektronicznych** i zapisanych na nich ***danych**, tworzeniem i przechowywaniem kopii zapasowych (przechowywaniem i ochroną danych mogą zajmować się wyspecjalizowane instytucje).
I.2.

BIT – (1) jednostka ***informacji** określona w ***teorii informacji** C. Shannona dla dwuelementowego ***zbioru**, stanowiąca równowartość wyboru między dwiema równoprawdopodobnymi możliwościami – np. rzut monetą „orzeł – reszka";
(2) ***litera (1) *języka** arytmetyki binarnej: 0 lub 1;
(3) elementarna komórka ***pamięci** komputera zdolna pomieścić bit (2).
Ciąg 8 bitów (3) nazywany jest BAJTEM. Najczęściej przyjmuje się, że jest to obszar pamięci komputera, w którym można zakodować jedną ***literę (2) *alfabetu (2) *języka naturalnego** lub dwie cyfry.
Por. ***kodowanie informacji**.
A.4.

BLISKOZNACZNIKI – ***wyrażenia** połączone relacją podobieństwa znaczeniowego bliską identyczności (***synonimia**). Np. za bliskoznaczniki uważa się wyrażenia takie jak: *baśń* i *legenda*, *piękny* i *śliczny*, *kierować* i *przewodzić*, nie nazywa się natomiast bliskoznacznika-

mi takich wyrażeń jak: *nauczyciel* i *nauczycielka*, *nauczyciel* i *uczeń*, *pisać* i *napisać*, *liczyć* i *liczydło*, *ładny* i *ładniejszy*, *cicho* i *cichutko*. Z przykładów tych wynika, że ***semami** różnicującymi ***znaczenie** bliskoznaczników nie mogą być semy tworzące ***opozycję** systemową, a więc przede wszystkim te, które mają w ***języku** wykładniki w postaci ***morfemów** gramatycznych. Termin bliskoznacznik jest mało precyzyjny.
Por. ***quasi-synonimy**.
B.6.1.

BLISKOZNACZNOŚĆ – (1) relacja podobieństwa znaczeniowego różniąca się od identyczności minimalną liczbą ***semów**;
(2) relacja między ***bliskoznacznikami**.
B.6.1.

BŁĘDNE KOŁO W DEFINICJI (łac. *circulus in definiendo, idem per idem*) – błąd w ***definicji** polegający na tym, że ***wyrażenie** definiowane (***definiendum**) użyte jest w wyrażeniu definiującym (***definiensie**) – jest to błędne koło bezpośrednie, albo na tym, że w definiensie wyrażenia A użyty jest ***termin** B , w którego definiensie występuje termin A – jest to błędne koło pośrednie (w błędnym kole pośrednim może wystąpić więcej ogniw pośrednich, np. A jest B, B jest C, C jest D, D jest A).
Definicje, w których występuje błędne koło, nazywa się ***tautologiami**. W spójnym ***systemie** terminologii błędne koła nie mogą występować. Błędne koła pośrednie są błędem często występującym w ***słownikach (2) *języków naturalnych**, niektórzy językoznawcy uważają nawet, że w definiowaniu wyrażeń języka naturalnego nie można ich uniknąć. Najczęściej pojawiają się one w wypadku, gdy w definicji występuje ***synonim**.
C.1.

BŁĘDY W DEFINICJI zob. **DEFINICJA**

BOD, *baud* – jednostka miary prędkości przekazywania ***informacji** – 1 bod to przekazanie w ciągu 1 sekundy 1 ***bitu** informacji.
A.4.

BOOK CLASSIFICATION zob. **KLASYFIKACJA HARRISA**

BROAD SYSTEM OF ORDERING, *BSO* – ***klasyfikacja szczytowa** opracowana przez grupę roboczą Międzynarodowej Federacji Dokumentacji (FID Standard Reference Code, później – FID/BSO Panel), opublikowana w 1978 roku. ***Język** ten miał pełnić funkcję ***języka pośrednika** dla ośrodków informacji stosujących różne ***języki informacyjno-wyszukiwawcze**, w praktyce jest stosowany również do ***indeksowania** oraz ***wyszukiwania informacji**.
BSO ma strukturę ***klasyfikacji fasetowej**, której ***pole semantyczne** obejmuje 320 dyscyplin wiedzy zorganizowanych w trzech ***kategoriach** wyróżnionych ze względu na:

a) Metody, techniki lub instrumenty stosowane w innych dziedzinach (Pole przedmiotowe 100 – nauki ogólne, formalne i metodologiczne),
b) Stopień złożoności zjawisk i procesów (fizycznych, biologicznych, społecznych i in.) stanowiących przedmiot badań w danej dziedzinie (Pola przedmiotowe 200 – 588 – nauki przyrodnicze, behawioralne, historyczne i społeczne).
c) Rodzaje produktów działalności ludzkiej, np. technologicznej, lingwistycznej, artystycznej (Pola przedmiotowe 600 – 992 – nauki techniczne, językoznawstwo i literatura, sztuka, religia i ezoteryka);

W poszczególnych klasach dyscyplinarnych uporządkowano ponad 6800 tematów szczegółowych posługując się jednolitą ***formułą fasetową**:
a) Narzędzia (środki) realizacji działań lub procesów,
b) Celowe działania człowieka,
c) Procesy,
d) Części (elementy) przedmiotów badań lub produktów,
e) Przedmioty badań produktu lub ich systemy.
Wyodrębniono ponadto trzy ***fasety** wspólne: rodzaju ***źródła informacji**, czasu i miejsca. W fasecie miejsca wykorzystuje się dwuliterowe ***kody (5)** standardu ISO 3166 dla oznaczenia nazw krajów. Stosowane są także dodatkowe symbole literowe dla oznaczenia obszarów politycznych, językowych, etnicznych, wyznaniowych oraz geofizycznych.
***Słownik (1)** BSO składa się z symboli opartych na ***notacji numerycznej** będącej ***notacją liniową**, których ***odpowiednikami słownymi** są ***wyrażenia *języka naturalnego** (angielskiego). Symbol danej dziedziny (pola przedmiotowego) musi zaczynać się od trzycyfrowego kodu 000-999, po którym następuje dwucyfrowy symbol 00-99 oddzielony separatorem (przecinkiem), z możliwością rozbudowy pionowej „w dół".
***Gramatyka (1)** BSO określona jest w formule ***porządku poziomego**, zróżnicowanej dla symboli złożonych z wyrażeń należących do jednego lub różnych pól przedmiotowych. Symbole złożone należące do jednego pola powinny być zapisane w porządku odwrotnym niż przyjęty w ***formule fasetowej *tablic klasyfikacyjnych**, a więc: przedmioty badań, produkty i ich systemy, części (elementy) przedmiotów badań lub produktów, procesy, celowe działania człowieka, narzędzia realizacji działań lub procesów, np. 252,72,28 „Badania satelitarne zjawisk słonecznych" gdzie: 252 Astronomia – Astrofizyka, 28 – Astronomia satelitarna, 72 – Zjawiska słoneczne.
Symbole złożone z elementów należących do różnych pól tworzone są według następujących reguł:
- pozycja I: dziedzina zastosowań, przeznaczenie, cel, produkt końcowy, system;
- pozycja II: aspekt, ujęcie, czynność, zastosowanie, wykonawca, część całości, np.: Psychologia nauczania – Nauczanie – Psychologia.

Wykładnikiem ***relacji syntagmatycznej** jest „-".
H.1.4.

BSO zob. **BROAD SYSTEM OF ORDERING**

C

CATALOGUING IN PUBLICATION zob. **CIP**

CECHA DYSTYNKTYWNA – cecha przeciwstawiająca się w danym zbiorze elementów innej cesze, a więc będąca członem jakiejś ***opozycji**. Za dystynktywne uznaje się te cechy, z którymi związana jest jakaś funkcja, np. w ***języku** cechy ***sygnału (1)**, które biorą udział w ***kodowaniu informacji**, czyli służą do rozróżniania ***znaczenia**, np. w języku polskim cecha dźwięczności głosek jako przeciwstawiająca się bezdźwięczności głosek, gdyż zmiana tej cechy powoduje zmianę znaczenia, np. *bal* : *pal*, *koza* : *kosa*, *góra* : *kura*, *dom* : *tom*.
Dystynktywne w ***języku haseł przedmiotowych** jest miejsce ***elementarnych jednostek leksykalnych** tego języka w ***hasłach przedmiotowych**, gdyż jest ono ***wykładnikiem językowym *kategorii syntaktycznej**, a co za tym idzie i znaczenia zdania, np. Historia – Filozofia (=filozofia historii), Filozofia – Historia (=historia filozofii).
B.5.1., F.2.

CECHA ISTOTNA zob. **CECHA RELEWANTNA**

CECHA RELEWANTNA, *cecha istotna* – ***cecha dystynktywna** obiektu (procesu lub zjawiska), która stanowi element zbioru cech wystarczających do rozwiązania określonego zadania, np. relewantna w zbiorze ludzi ze względu na możliwość bycia studentem jest cecha posiadania świadectwa dojrzałości, relewantna ze względu na możliwość bycia odpowiedzią na ***zapytanie informacyjne** jest w ***zbiorze wyszukiwawczym *systemu informacyjno-wyszukiwawczego** cecha podobieństwa ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu (3)** do ***instrukcji wyszukiwawczej**.
Por. ***relewancja techniczna**.
B.5.1., F.2.

CECHY FORMALNE DOKUMENTU – ***cechy relewantne *dokumentu** umożliwiające jego identyfikację (odróżnienie od innych dokumentów), niedotyczące jego ***treści**. Zazwyczaj są nimi: ***nazwy** autorów lub współautorów, ***tytuł**, rok publikacji, miejsce publikacji, nazwa wydawcy, tytuł serii lub wydawnictwa zbiorowego, określenie formy wydawniczej i piśmienniczej, ***informacja** o formie zewnętrznej, cechach fizycznych, typie ***nośnika informacji (2)**.
Por. ***charakterystyka formalna dokumentu**.
I.3.

CEL ILLOKUCYJNY – semantyczny składnik danego ***aktu mowy** będący jego ***cechą dystynktywną**, określający cel ***wypowiedzenia performatywnego**. Np. celem prośby jest spowodowanie, by ***adresat komunikatu** wykonał to, o co go nadawca komunikatu prosi. ***Nadawca komunikatu** może realizować przez dane wypowiedzenie performatywne cele inne niż dla niego właściwe; np., kiedy prosimy dzieci, by przestały hałasować, dajemy też wyraz swemu niezadowoleniu z ich zachowania i, choć to może być naszym głównym celem, nie stanowi jednak celu illokucyjnego prośby.
D.4.

CEL KOMUNIKACYJNY zob. **INTENCJA KOMUNIKACYJNA**

CHARAKTERYSTYKA – w teorii S.R. Ranganathana ***atrybut** lub zespół atrybutów, na podstawie których można określić podobieństwo lub niepodobieństwo elementów pewnej klasyfikowanej rzeczywistości, pod warunkiem istnienia w niej co najmniej dwóch elementów niepodobnych, np. wzrost jest charakterystyką elementów uniwersum ludzi, rok wydania jest charakterystyką elementów uniwersum ***dokumentów** publikowanych, itp.
Por. ***cecha dystynktywna**, ***cecha relewantna**.
F.3.

CHARAKTERYSTYKA FORMALNA DOKUMENTU – odwzorowujący wybrane ***cechy formalne dokumentu** ***tekst** wyrażony w ***języku** ***opisu formalnego dokumentu** wyspecjalizowanym w ***funkcji metainformacyjnej** i umożliwiający realizację ***funkcji wyszukiwawczej** tego języka. Np. wyszukiwanie publikacji danego autora wydanych w określonych latach.
Por. ***opis formalny dokumentu**.
I.3.

CHARAKTERYSTYKA SŁOWNA DOKUMENTU – ***tekst** w języku naturalnym złożony ze ***słów kluczowych (1)** odwzorowujący ***treść** i/lub formę ***dokumentu**; stanowi podstawę do tworzenia ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu**.
H.2., I.3., I.4.

CHARAKTERYSTYKA SŁOWNA ZAPYTANIA INFORMACYJNEGO zob. **INSTRUKCJA SŁOWNA**

CHARAKTERYSTYKA TREŚCIOWA DOKUMENTU – odwzorowujący ***treść** ***dokumentu** ***tekst** ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** wyspecjalizowany w ***funkcji metainformacyjnej** i umożliwiający realizację ***funkcji wyszukiwawczej** tego języka.
I.3.

CHARAKTERYSTYKA WYSZUKIWAWCZA DOKUMENTU, *reprezentacja dokumentu* – odwzorowujący ***treść** i/lub ***cechy formalne dokumentu** ***tekst** ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** wyspecjalizowany w ***funkcji metainformacyjnej** i umożliwiający realizację ***funkcji wyszukiwawczej** tego języka i języka ***opisu formalnego dokumentu** lub tylko drugiego z nich. Pełną charakterystykę wyszukiwawczą dokumentu tworzą ***charakterystyka formalna dokumentu** i ***charakterystyka treściowa dokumentu**.
G.3., I.1., I.3., I.4.

CHRONOLOGIA PIŚMIENNICZA zob. **UKŁAD CHRONOLOGICZNY**

CHRONOLOGIA PRZEDMIOTOWA zob. **UKŁAD CHRONOLOGICZNY**

CHRONOLOGIA WSTĘPUJĄCA zob. **UKŁAD CHRONOLOGICZNY**

CHRONOLOGIA WYDAWNICZA zob. **UKŁAD CHRONOLOGICZNY**

CHRONOLOGIA ZSTĘPUJĄCA zob. **UKŁAD CHRONOLOGICZNY**

CIĄG DEFINICYJNY – ciąg utworzony przez ***wyrażenia** występujące w ***definicjach słownikowych**, w którym pierwszym wyrażeniem może być każde wyrażenie stanowiące w danym ***słowniku (2)** ***hasło**, następnym wyrażenie występujące w ***definiensie** tego wyrażenia w funkcji ***terminu** oznaczającego rodzaj (*genus proximum*), czyli tzw. termin rodzajowy (***hiperonim**), a każdym kolejnym wyrażenie stanowiące termin rodzajowy w definicji terminu poprzedzającego, przy czym granicę ciągu wyznacza wyrażenie, dla którego w da-

nym słowniku nie ma terminu rodzajowego, np. w *Małym słowniku języka polskiego* pod red. H. Auderskiej, Z. Łempickiej i S. Skorupki występują następujące ciągi definicyjne:

fluor → gaz → substancja → materia,

sypialnia → pokój → pomieszczenie → miejsce → przestrzeń → obszar → część.

Ciągi definicyjne mogą być wykorzystywane przy formułowaniu i modyfikowaniu ***strategii wyszukiwawczych**.

C.3.

CIĄG MARKOWA – ciąg, w których prawdopodobieństwo wystąpienia danego elementu ciągu zależy od prawdopodobieństwa wystąpienia elementów poprzedzających, jest więc w danym ***kontekście** określone. Ciągami Markowa są w ***języku naturalnym** niektóre ciągi foniczne tworzące ***morfemy**, w mniejszym stopniu ciągi foniczne tworzące ***wyrazy**, związki frazeologiczne oraz grupy syntaktyczne (wykładniki ***relacji syntagmatycznych**), nie są nimi całe ***wypowiedzenia**. Prawdopodobieństwo wystąpienia danego ***wyrażenia** w danym kontekście wynika w języku naturalnym z reguł ***gramatyki** danego ***języka**.

A.5.

CIP, *Cataloguing in Publication, katalogowanie w procesie wydawniczym* – międzynarodowy program tworzenia ***opisów bibliograficznych** wydawnictw zwartych w trakcie procesu wydawniczego. Opis CIP przygotowuje narodowa centrala bibliograficzna na podstawie przesłanych przez wydawcę kopii materiałów dotyczących tzw. rozszerzonej tytulatury, są to odbitki korektowe strony tytułowej, strony redakcyjnej, strony przedtytułowej i przytytułowej, strony tytułowej obcojęzycznej, strony zawierającej metrykę książki, jeśli znajduje się poza stroną redakcyjną. Ponadto wymagana jest kopia projektu okładki i obwoluty, jeśli okładka i obwoluta różnią się od stron tytułowych.

Centrala bibliograficzna przekazuje wydawcy wzór opisu bibliograficznego. Wydawca zobowiązany jest przedrukować opis na stronie redakcyjnej wszystkich egzemplarzy danej książki lub, gdy nie jest to możliwe, na ostatniej stronie książki. Opis musi być poprzedzony formułą umieszczoną w osobnym wierszu: CIP – Biblioteka Narodowa. Żaden z elementów opisu nie może być przez wydawcę zmieniony, pominięty ani dodany. Podstawą metodyczną programu CIP jest poradnik D. Anderson: *Guidelines for Cataloguing-in-Publication* (Paris 1986).

Celem programu CIP jest dostarczanie użytkownikom gotowych, poprawnych opisów bibliograficznych książek. Są one pomocne w bibliotekach i ośrodkach informacji, ułatwiając ***katalogowanie** zbiorów. Utworzenie opisu bibliograficznego książki przed jej ukazaniem się pozwala również włączyć ją do obiegu informacji prospektywnej.

Program CIP realizowany jest od 1971 r. w Stanach Zjednoczonych. W latach siedemdziesiątych wprowadziły go: Kanada, Wielka Brytania, Australia, Niemcy, Brazylia, ZSRR. Program ma zasięg międzynarodowy, choć nie wszędzie jest realizowany z jednakowym powodzeniem. W Polsce program CIP realizowany jest przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej praktycznie od połowy lat osiemdziesiątych XX w., ale nie wzbudza zainteresowania wśród wydawców. Instytut Bibliograficzny rocznie przygotowuje tylko ok. 350 opisów bibliograficznych książek, co stanowi ok. 2% rocznej produkcji wydawniczej.

I.3., I.6.1.

CISZA INFORMACYJNA – nienadany ***sygnał (1)** będący wykładnikiem ***informacji** użytecznej (relewantnej dla ***odbiorcy informacji**) w danej ***sytuacji komunikacyjnej**.

W ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** zjawisko charakteryzujące proces ***wyszukiwania informacji**, polegające na niewydaniu przez system w odpowiedzi na ***zapyta-**

nie informacyjne informacji relewantnych znajdujących się w ***zbiorze wyszukiwawczym** tego systemu.
Por. ***cecha relewantna**, ***relewancja**.
D.1., I.7.

COLLECTIVUM – ***kategoria semantyczna** obejmująca ***wyrażenia** oznaczające, że ***denotatem** wyrażenia jest ***zbiór** w znaczeniu kolektywnym czyli zbiorowość indywiduów traktowanych jako całości. ***Kategoria** ta może mieć różne wykładniki: może to być ***kategoria leksykalna**, np. w ***języku** polskim należą do niej rzeczowniki (nazwy) zbiorowe, np. *listowie*, *bractwo*, *ptactwo*, *towarzystwo*, *nauczycielstwo*, *państwo* (*Kowalscy*), *dzieciarnia*, *studenteria*, może być ***kategorią gramatyczną**, np. była to kiedyś w języku polskim kategoria słowotwórcza rzeczownika (obecnie nieproduktywna), jest kategoria słowotwórcza liczebnika tworzona ***formantem** *-oro* (od liczebników oznaczających liczby z jednościami powyżej trzech), np. *czworo*, *piętnaścioro*, *osiemdziesięcioro*.
B.6.2.

COLON CLASSIFICATION zob. **KLASYFIKACJA DWUKROPKOWA (RANGANATHANA)**

COMMENT zob. **REMAT**

CUDZYSŁÓW – ***znak *pisma** „ ” wskazujący, że znajdujące się w nim ***wyrażenie** albo jest ***cytatem**, albo zostało użyte w ***supozycji materialnej**, np. *„Ania” ma dwie sylaby*, albo w innym ***znaczeniu**, najczęściej antonimicznym, jak w wypadku ironii, np. *To są twoje „osiągnięcia”* (w ***subkodzie** akustycznym cudzysłowowi odpowiada specjalna intonacja). Jeżeli w tekście cudzysłów używany jest w różnych funkcjach, może występować w różnych ***wariantach** graficznych: jako „ ” – tzw. cudzysłów podwójny (jest to podstawowy wariant graficzny cudzysłowu), ’ ’ – tzw. cudzysłów pojedynczy i « » – tzw. cudzysłów ostry, przy czym cudzysłów zwykły w piśmie odręcznym występuje w formie „ ” (cudzysłów otwierający i cudzysłów zamykający).
W niektórych ***tekstach** konwencjonalnie używa się wariantów cudzysłowu w określonych funkcjach, np. w ***lingwistyce** w cudzysłowie pojedynczym podaje się znaczenie wyrażenia. Cudzysłowu « » zazwyczaj używa się na oznaczenie cytatu, jeśli w jego tekście występuje cudzysłów zwykły.
W każdym wypadku cudzysłów pełni ***funkcję metainformacyjną**.
B.5.5.

CYKL KATEGORII – w teorii S.R. Ranganathana i jego ***Klasyfikacji Dwukropkowej** każde wystąpienie pewnej ***kategorii**, po którym w klasyfikowanym ***temacie (1)** następuje inna kategoria. Np. w temacie „Praca dzieci w fabrykach chemicznych” występują dwa cykle kategorii Indywiduum: fabryki chemiczne i dzieci oraz jeden cykl kategorii Energia: praca. ***Formuła fasetowa** dla tego tematu ma więc postać [P] [E] [2P], czyli pierwsze wystąpienie kategorii Indywiduum [P], pierwsze wystąpienie kategorii Energia [E], drugie wystąpienie kategorii Indywiduum [2P].
H.1.3.

CYTAT, *przytoczenie* – umieszczone w ***komunikacie *wyrażenia** pochodzące z innego komunikatu, ze specjalnym ***wykładnikiem językowym** informującym o tym, np. w ***tekście** pisanym może to być umieszczenie wyrażenia cytowanego w ***cudzysłowie**, mogą to być także wykładniki leksykalne, np. *jak powiedział X, jak pisał X, cytuję (za X) ... koniec cytatu.*

Często oprócz wymienienia autora cytowanego wyrażenia podaje się również tekst, z którego dany cytat pochodzi oraz dane umożliwiające lokalizację cytatu w tekście (np. miejsce i rok wydania książki, stronę, na której znajduje się cytowany tekst). Cytowane wyrażenie może pochodzić z komunikatu, którego autorem był obecny nadawca komunikatu – jest to tzw. AUTOCYTAT.
Cytowane wyrażenie może być podane albo z dokładnością co do ***formy wyrażenia**, rozumianej jako jej systemowe ***cechy relewantne**, np. *„Alea iacta est" jak powiedział Cezar*, albo może być poddane ***transformacji** zachowującej ***treść**, ale zmieniającą formę na ***sygnał** innego ***języka**, a więc może być podany jego ekwiwalent w innym języku, np. *„Kości zostały rzucone" jak powiedział Cezar.*
B.5.5

CZASOWNIK PERFORMATYWNY – czasownik, który pojawiając się w ***zdaniu** w funkcji wykładnika ***nadawcy komunikatu**, najczęściej w pierwszej osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego, nadaje temu zdaniu charakter ***wypowiedzenia performatywnego**. Czasownik taki, np. *ostrzegać*, *przyrzekać*, *zaprzeczać*, stanowi zarazem ***nazwę** typu aktu mowy lub siły illokucyjnej danego wypowiedzenia, np. zdanie *Przyrzekam, że się poprawię* zawiera czasownik performatywny *przyrzekać* i ma siłę illokucyjną przyrzeczenia.
D.4.

CZĘŚĆ ALFABETYCZNA TEZAURUSA, *tezaurus alfabetyczny* – część ***tezaurusa**, w której ***deskryptory** i ***askryptory** uporządkowane są w ***układzie alfabetycznym**.
H.4.

CZĘŚĆ ALFABETYCZNO-HIERARCHICZNA TEZAURUSA, *tezaurus alfabetyczno-hierarchiczny* – część ***tezaurusa**, w której ***artykuły deskryptorowe** i ***artykuły askryptorowe** uporządkowane są w ***układzie alfabetycznym**.
H.4.

CZĘŚĆ GRAFICZNA TEZAURUSA zob. **TEZAURUS GRAFICZNY**

CZĘŚĆ HIERARCHICZNA TEZAURUSA, *tezaurus hierarchiczny* – część ***tezaurusa**, w której ***deskryptory** zostały uporządkowane według ***układu** odwzorowującego ***relacje hierarchiczne** zachodzące między nimi. Relacje te są odwzorowane za pomocą różnych wykładników, np. ***odsyłaczy**, specjalnych znaków graficznych (strzałek) itd.
H.4.

CZĘŚĆ SYSTEMATYCZNA TEZAURUSA, *tezaurus systematyczny* – część ***tezaurusa**, w której ***deskryptory** uporządkowane są według przyjętego ***układu systematycznego**.
H.4.

CZŁON RELACJI zob. **ARGUMENT RELACJI**

D

DANA, *dane* – ***informacja**.
A.4., D.5.

DANA ELEMENTARNA – w informatyce – napis, ciąg ***liter (2)**, np. ***bitów (2)** uznany za ***wyrażenie elementarne** reprezentujące wartość ***atrybutu**. Często utożsamiana z zawartością ***pola**.
D.5.

DANE zob. **DANA**

DANE ALFANUMERYCZNE, *dane tekstowe* – ***dane**, których podstawą ***kodowania** jest ***notacja alfanumeryczna** powiększona o zbiór ***znaków** specjalnych.
A.4., D.5.

DANE BIBLIOGRAFICZNE – ***dane** reprezentujące ***informację dokumentacyjną**, stanowiące elementy ***opisu bibliograficznego**.
D.5., I.2., I.3., I.4., I.6.1.

DANE FAKTOGRAFICZNE – (1) ***informacja faktograficzna**;
(2) ***dane** reprezentujące ***informację faktograficzną**.
D.5., I.2.

DANE NUMERYCZNE – ***dane**, których podstawą ***kodowania** jest ***notacja numeryczna** powiększona o zbiór ***znaków** specjalnych.
A.4., D.5.

DANE TEKSTOWE zob. **DANE ALFANUMERYCZNE**

DATUM zob. **TEMAT (3)**

DECIMAL CLASSIFICATION zob. **KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA (DEWEYA)**

DEDUKOWALNOŚĆ zob. **ENTAILMENT**

DEFINICJA – (1) ***zdanie (2)** lub zespół zdań, w których przedstawione jest ***znaczenie** jakiegoś ***wyrażenia**. DEFINICJA POPRAWNA powinna być: 1) adekwatna – ***zakres *definiensa** musi być równy zakresowi ***definiendum**, 2) ostra – jednoznacznie określać ***konotację (1)** definiendum, 3) prosta – w definiensie powinny występować ***wyrażenia** prostsze (mniej semantycznie skomplikowane) niż definiendum, 4) wolna od BŁĘDÓW W DEFINICJI. Najczęstsze błędy w definicji to: 1) nieadekwatność – np. *Polak to człowiek, który ma polskie obywatelstwo. Proton jest to cząstka elementarna prosta*; 2) nieostrość – np. *Przychodnia pediatryczna to przychodnia lekarska dla dzieci* – przyczyną jest tu użycie w definiensie nieostrego wyrażenia *dzieci*; 3) brak prostoty – np. *koń – equs caballus, zwierzę ssące jednokopytne, roślinożerne, z rodziny o tej samej nazwie*; 4) nieznane przez nieznane (łac. *ignotum per ignotum*) – polega na tym, że w definiensie używa się wyrażeń niezrozumiałych (nie zdefiniowanych w danym ***systemie**); 5) to samo przez to samo (łac. *idem per idem* – błędne koło): a) błędne koło bezpośrednie – polega na używaniu w definiensie wyrażenia definiowanego, np. *dana – reprezentacja faktów lub pojęć w sformalizowanej postaci, umożli-*

wiającej przekazanie danych i wykonywanie na nich operacji; b) błędne koło pośrednie – gdy w definiensie wyrażenia A występuje wyrażenie B, a w definiensie wyrażenia B występuje wyrażenie A, np.: *dane – reprezentacja faktów lub pojęć w sformalizowanej postaci umożliwiającej przekazywanie danych i wykonywanie na nich operacji – operacja – czynność wykonywana na danych* (przy czym ogniw pośrednich może tu być oczywiście więcej).
(2) ***definiens**.
C.2., C.3.

DEFINICJA ANALITYCZNA, *definicja sprawozdawcza* – ***definicja (1)** przedstawiająca zastany sposób rozumienia ***znaczenia** danego ***wyrażenia** w danym ***języku**, np. *Premier w języku polskim to Przewodniczący Rady Ministrów*, *Nazwa pusta jest to nazwa nie mająca desygnatów.*
C.2.

DEFINICJA ARBITRALNA zob. **POSTULAT ZNACZENIOWY**

DEFINICJA CZĄSTKOWA – ***definicja**, w której ***definiens** nie wyznacza jednoznacznie ***denotacji** ***definiendum** (denotacja jest ***zbiorem rozmytym**), podając tylko konieczne lub tylko wystarczające cechy ***denotatów**, relewantne dla użycia w stosunku do niego definiendum. Definicje cząstkowe mają ***wyrażenia nieostre**.
C.2.

DEFINICJA DEIKTYCZNA zob. **DEFINICJA OSTENSYWNA**

DEFINICJA KLASYCZNA – ***definicja (1)** przedstawiająca ***znaczenie (1,2)** ***wyrażenia** lub tylko jego ***znaczenie (2)** przez wskazanie pewnego szerszego ***zbioru**, w którym zawiera się ***denotacja** tego wyrażenia – RODZAJU oraz cechy, która spośród wszystkich elementów tego zbioru przysługuje tylko przedmiotom denotowanym przez to wyrażenie – RÓŻNICY GATUNKOWEJ, np. *człowiek jest to zwierzę, które umie się śmiać* – rodzajem jest tu zbiór zwierząt, różnicą gatunkową – umiejętność śmiania się.
C.2.

DEFINICJA KONTEKSTOWA, *definicja niewyraźna* – w opozycji do ***definicji wyraźnej** – ***definicja**, w której w ***definiendum** ***wyrażenie** definiowane występuje w ***kontekście**, w jakim bywa używane w ***języku przedmiotowym**, np. definicja wyrażenia *niżej* o postaci: *x jest niżej niż y to znaczy, że odległość między x a środkiem Ziemi jest mniejsza niż odległość między y a środkiem Ziemi.*
W opisie ***języka naturalnego** definicje kontekstowe opisują najczęściej ***znaczenie** wyrażeń będących wykładnikami relacji.
C.2.

DEFINICJA METAJĘZYKOWA – w opozycji do ***definicji wewnątrzjęzykowej** – ***definicja**, w której wyraźnie podkreślono przynależność ***definiendum** do ***języka przedmiotowego**, odróżniając tym samym jego status od statusu ***definiensa**, będącego ***wyrażeniem metajęzyka**. Definiendum występuje w takiej definicji wyraźnie w ***supozycji materialnej**, co podkreślone jest najczęściej wzięciem go w ***cudzysłów** (jest to tzw. wyrażenie cudzysłowowe) np. *„Katoda" jest to elektroda dodatnia. Wyraz katoda oznacza elektrodę dodatnią.*
C.2.

DEFINICJA NIEWYRAŹNA zob. **DEFINICJA KONTEKSTOWA**

DEFINICJA NOMINALNA – ***definicja (1)**, nazwana tak w opozycji do ***definicji realnej**, a więc definicja mająca na celu przedstawianie ***znaczenia** ***wyrażenia**.
Definicję dzieli się:
1) zależnie od statusu definiowanego wyrażenia w ***języku** na:
   – ***definicję sprawozdawczą**, gdy wyrażenie należy już do języka;
   – ***definicję projektującą**, gdy wyrażenie jest ***neologizmem** włączanym do języka;
2) zależnie od stosunku definicji do znaczenia wyrażenia na:
   – definicję sprawozdawczą, gdy definicja ma odwzorowywać znaczenie;
   – ***definicję regulującą**, gdy definicja ma zawężać znaczenia;
3) zależnie od rodzaju ***denotacji** ***definiendum** wyznaczanej przez ***definiens** na:
   – ***definicję normalną**, gdy denotacja jest wyznaczona wyraźnie;
   – ***definicję cząstkową**, gdy denotacja jest ***zbiorem rozmytym**;
4) zależnie od tego, czy definiendum występuje w ***kontekście**, czy też nie, na:
   – ***definicję kontekstową**, niewyraźną;
   – ***definicję wyraźną**;
5) zależnie od tego, czy w definicji podkreślona jest przynależność definiendum do ***języka przedmiotowego**, czy też nie, na:
   – ***definicję metajęzykową**;
   – ***definicję wewnątrzjęzykową**;
6) zależnie od tego, czy tylko definiendum występuje w ***supozycji materialnej**, czy również definiens, na:
   – ***definicję semantyczną**;
   – ***definicję słownikową**.

Wśród definicji wyróżnia się także, ze względu na cechy budowy definiensa, ***definicję klasyczną** oraz, ze względu na szczególną jego postać, ***definicję ostensywną**.
C.2.

DEFINICJA NORMALNA – ***definicja (1)**, w której ***definiens** wyznacza jednoznacznie ***denotację** ***definiendum**. Definicja taka ustala relację ***synonimii (2)** między definiendum a definiensem.
C.2.

DEFINICJA OSTENSYWNA, *definicja deiktyczna* – ***definicja** mająca charakter ***wyrażenia** mieszanego, określająca ***denotację** danego wyrażenia przez wskazanie, np. gestem, jednego lub kilku ***desygnatów** (***denotatów**) lub ich ***znaków ikonicznych**, np.: ***znaczenie** wyrazu *jabłko* można wyjaśnić pokazując jabłko lub jego wizerunek np. fotografię lub rysunek.
Użycie definicji ostensywnej opiera się na pewnej konwencji. Ponieważ każdy element rzeczywistości może być desygnatem wielu wyrażeń należy wskazać, które cechy tego obiektu składają się na ***konotację** danego wyrażenia, dlatego też:
1) pokazywany przedmiot (lub sytuację) traktuje się jako typowy wzorcowy desygnat, a więc pewnego rodzaju prototyp (czasami pokazuje się kilka takich obiektów, aby odbiorca sam mógł stworzyć sobie obraz takiego ***prototypu**),
2) przy definiowaniu wyrażeń o ***znaczeniu** ogólnym pokazuje się kilka desygnatów różniących się cechami nierelewantnymi dla użycia danego wyrażenia, zakładając, że odbiorca sam potrafi zrekonstruować konotację danego wyrażenia, np. definiując ostensywnie *owoc*, pokazuje się jabłko, gruszkę, śliwkę, truskawkę, winogrono itp.,

3) przy definiowaniu wyrażeń oznaczających własności lub relacje często trzeba albo wskazać o jaki typ własności chodzi, np. *Taki kształt nazywamy obłym*, *To położenie nazywamy horyzontalnym*, *Ten kolor nazywamy marengo*,
4) użycie w funkcji typowego desygnatu znaku ikonicznego zakłada znajomość u odbiorcy reguł posługiwania się takim znakiem.

Niektóre koncepcje współczesnej ***lingwistyki** przewidują, że ***słownik (2)** ***języka naturalnego** w dużej części będzie się składać z definicji ostensywnych z ***definiensem** w postaci znaku ikonicznego (rysunek lub fotografia).
C.2.

DEFINICJA POPRAWNA zob. **DEFINICJA**

DEFINICJA PROJEKTUJĄCA zob. **DEFINICJA SYNTETYCZNA**

DEFINICJA REALNA, *definicja rzeczowa* – jednoznaczna charakterystyka przedmiotu. Definicje realne występują w ***dokumentach** patentowych oraz w dokumentach normalizacyjnych, np. w normach przedmiotowych.
C.2.

DEFINICJA REGULUJĄCA – ***definicja (1)** modyfikująca ***znaczenie** ***wyrażenia**, tak jednak, aby to nowe znaczenie było w miarę możliwości bliskie dotychczasowemu. Tego rodzaju definicje najczęściej ustalają nieostre granice ***denotacji** wyrażeń, np. *Noworodek jest to dziecko do chwili ukończenia pierwszego miesiąca życia*, *Wiek starczy jest to wiek powyżej 80 lat.*
C.2.

DEFINICJA RZECZOWA zob. **DEFINICJA REALNA**

DEFINICJA SEMANTYCZNA – ***definicja**, w której ***definiendum** występuje w ***supozycji materialnej** (jest ***wyrażeniem** w ***cudzysłowie**), natomiast definiens w supozycji zwykłej np. *„Katoda" oznacza elektrodę dodatnią.*
C.2.

DEFINICJA SŁOWNIKOWA – ***definicja**, w której i ***definiens** i ***definiendum** występują w ***supozycji materialnej** (są ***wyrażeniami** w ***cudzysłowie**), np. *„Katoda" to „elektroda dodatnia".*
C.2.

DEFINICJA SPRAWOZDAWCZA zob. **DEFINICJA ANALITYCZNA**

DEFINICJA SYNTETYCZNA, *definicja projektująca* – ***definicja (1)** przedstawiająca ***znaczenie** ***wyrażenia** nowego lub już występującego, lecz nieuwzględniająca zupełnie jego dotychczasowego znaczenia, np. *Orbitować znaczy tyle co poruszać się na zewnątrz pojazdu kosmicznego w czasie jego okrążeń dookoła Ziemi w sferze zmniejszonego jej przyciągania*; *Palec znaczy tyle, co zakończenie ruchomej dźwigni maszyny do pisania, na którym wytopiona jest czcionka jakiejś litery.*
C.2.

DEFINICJA WEWNĄTRZJĘZYKOWA – w opozycji do ***definicji metajęzykowej** – ***definicja (1)**, w której nie wyróżnia się specjalnie tego, że ***definiendum** należy do ***języka**

przedmiotowego, a ***definiens** do ***metajęzyka**. Definicja taka ma postać ***definicji realnej**, np. *Katoda jest to elektroda dodatnia.*
C.2.

DEFINICJA WYRAŹNA – w opozycji do ***definicji niewyraźnej** – ***definicja (1)**, w której w ***definiendum** ***wyrażenie** definiowane występuje bez ***kontekstu**, w jakim bywa używane w ***języku przedmiotowym**, np. *Milimetr jest to jedna tysięczna część metra.*
C.2.

DEFINIENDUM – człon ***definicji (1)** będący ***wyrażeniem** definiowanym, np. wyrażenie *człowiek* w definicji *człowiek jest to zwierzę, które umie się śmiać.*
C.2., C.3.

DEFINIENS – człon ***definicji (1)** opisujący ***znaczenie** ***wyrażenia** definiowanego (***definiendum**), np. w definicji *człowiek jest to zwierzę, które umie się śmiać* wyrażenie *zwierzę, które umie się śmiać.*
C.2., C.3.

DEKODOWANIE INFORMACJI zob. **ODKODOWYWAME INFORMACJI**

DEKOMPOZYCJA – wyodrębnianie w ***strukturze** tworzących ją elementów oraz zachodzących między nimi relacji.
W językoznawstwie ***termin** używany najczęściej w ***semantyce** w stosunku do struktur ***planu treści** rozpatrywanych niezależnie od ***planu wyrażania**, czyli tzw. ***pojęć**, albo w związku z planem wyrażania, czyli ***znaczeń** ***wyrażeń** i oznacza rozkład tych struktur na mniej złożone jednostki, często aż do wydzielenia jednostek elementarnych zwanych ***semami**, elementarnymi cechami semantycznymi (prymitywami semantycznymi) lub znacznikami semantycznymi.
C.2.

DEKONTEKSTUALIZACJA – operacja dokonywana przez ***odbiorcę komunikatu** polegająca na uzupełnianiu ***informacji** zawartej w ***komunikacie** językowym, który stanowi ***zdanie** niepełne (a więc zdanie będące rezultatem ***kontekstualizacji** dokonywanej przez ***nadawcę komunikatu**) do takiej postaci, jaką zawierałoby odpowiednie zdanie pełne. Uzupełnienia tego dokonuje odbiorca na podstawie informacji uzyskanych z komunikatów towarzyszących komunikatom ***języka naturalnego**, np. intonacji, mimiki, gestów, informacji uzyskanej z ***kontekstu** i ***sytuacji komunikacyjnej**.
Operacji dekontekstualizacji poddaje się również zdania tworzące ***teksty** języka naturalnego, w celu ***formalizacji języka**, a więc odtworzenia jego systemu – zdania systemowe, będące podstawą odtworzenia ***gramatyki** ***języka** (formuł zdaniowych), to ***wypowiedzenia** zdekontekstualizowane, czyli otrzymane z konkretnych komunikatów przez eliminację wszystkich cech narzuconych przez kontekst i ***konsytuację**.
D.3.2.

DELIMITACJA TEKSTU, *segmentacja tekstu* – podział ***tekstu** na ***wyrażenia** składowe. W ***subkodzie akustycznym** ***języka naturalnego** rolę ***wykładników językowych** delimitacji – DELIMITATORÓW TEKSTU spełnia najczęściej akcent zdaniowy (intonacja), który pozwala dzielić tekst na ***zdania (3)** – a te z kolei na ***wyrazy (4)** (akcent wyrazowy). W ***subkodzie graficznym** rolę delimitatorów pełnią tzw. znaki przestankowe, ***spacje** oraz duże ***litery**. W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** funkcję delimitatora może pełnić kropka, np. w ***językach deskryptorowych** Stal nierdzewna. Korozja. Sód.,

spacje oraz inne wyróżniki graficzne, np. zapis każdego wyrażenia od nowego wiersza. Funkcję delimitacyjną mogą pełnić również wykładniki przynależności danego wyrażenia do ***kategorii gramatycznej**, np. w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** wykładniki ***podziałów wspólnych**, a także wykładniki ***relacji syntagmatycznych** (: i +); w tych wypadkach nie jest to główna funkcja tych wykładników.
D.3.2.

DELIMITATORY TEKSTU zob. **DELIMITACJA TEKSTU**

DENDRYT zob. **DRZEWO**

DENOTACJA, *ekstensja* – w opozycji do ***konotacji (1)** – ***znaczenie** rozumiane jako zakres, czyli ***zbiór** elementów rzeczywistości, którym, zgodnie z regułami ***semantyki (1) *języka** można przyporządkować dane ***wyrażenie**. Najczęściej przyjmuje się, że denotacją ***nazwy jednostkowej** jest indywidualny przedmiot określany tą nazwą (***desygnat**), denotacją ***nazwy ogólnej** jest zbiór jej wszystkich desygnatów, denotacją ***predykatu** jest klasa przedmiotów, o których można ten predykat zgodnie z prawdą orzec. W logice uważa się, że denotacją ***zdania** jest jego wartość logiczna.
W opisie ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** rozróżnić można denotację bezpośrednią i denotację pośrednią ich wyrażeń. DENOTACJĄ BEZPOŚREDNIĄ jest zbiór ***desygnatów bezpośrednich** danego wyrażenia, natomiast DENOTACJĄ POŚREDNIĄ zbiór jego ***desygnatów pośrednich**.
Por. ***zakres**, ***desygnat**.
B.6.3., G.3.

DENOTACJA BEZPOŚREDNIA zob. **DENOTACJA**

DENOTACJA POŚREDNIA zob. **DENOTACJA**

DENOTAT – element ***denotacji**, ***desygnat** w szerszym sensie.
B.6.3.

DESKRYPCJA – w opozycji do ***etykiety** – ***nazwa** nie będąca ***nazwą własną**. Zależnie od liczby ***desygnatów** wyróżnia się deskrypcje określone i deskrypcje nieokreślone.
Deskrypcja określona jest ***wyrażeniem** o postaci *ten..., który* lub ekwiwalentem takiego wyrażenia, np. *ten zawodnik, który zwyciężył dzisiaj w skokach narciarskich, zwycięzca dzisiejszych skoków narciarskich.*
Deskrypcja nieokreślona jest wyrażeniem o postaci *taki, ... który* lub ekwiwalentem takiego wyrażenia, np. *taki zawodnik, którego kochają kibice, ulubieniec kibiców sportowych.*
Desygnat deskrypcji nazywa się DESKRYPTEM.
B.6.2.

DESKRYPT zob. **DESKRYPCJA**

DESKRYPTOR – ***elementarna jednostka leksykalna** będąca ***wyrażeniem autosyntaktycznym *języka deskryptorowego**.
H.4.

DESKRYPTOR ASOCJACYJNY zob. **DEKSKRYPTOR SKOJARZENIOWY**

DESKRYPTOR ASPEKTOWY zob. **MODYFIKATOR**

DESKRYPTOR DZIEDZINOWY – ***deskryptor skojarzeniowy** wskazujący dziedzinę ***wiedzy**, do której należy ***temat** reprezentowany przez ***deskryptor tytułowy**, np. Lingwistyka – język naturalny.
H.4.

DESKRYPTOR GATUNKOWY – ***deskryptor** związany z ***deskryptorem tytułowym** ***relacją gatunek-rodzaj**, np. Sosna – Drzewo.
H.4.

DESKRYPTOR POKREWNY zob. **DESKRYPTOR SKOJARZENIOWY**

DESKRYPTOR POMOCNICZY zob. **MODYFIKATOR**

DESKRYPTOR RODZAJOWY – ***deskryptor** związany z ***deskryptorem tytułowym** ***relacją rodzaj-gatunek**, np. Drzewo – Sosna.
H.4.

DESKRYPTOR SKOJARZENIOWY, *deskryptor asocjacyjny, deskryptor kojarzeniowy, deskryptor pokrewny* – ***deskryptor** związany z ***deskryptorem tytułowym** jedną z (wyspecyfikowanych lub nie) ***relacji skojarzeniowych**, np. Cybernetyka – Teoria informacji.
H.4.

DESKRYPTOR SZERSZY – ***deskryptor** związany z ***deskryptorem tytułowym** ***relacją nadrzędności**, np. Język – Język sztuczny.
H.4.

DESKRYPTOR TYTUŁOWY – ***deskryptor** stanowiący ***hasło** ***artykułu deskryptorowego**.
H.4.

DESKRYPTOR WĘŻSZY – ***deskryptor** związany z ***deskryptorem tytułowym** ***relacją podrzędności**, np. Język sztuczny – Język.
H.4.

DESKRYPTOR WIELOWYRAZOWY – ***deskryptor** równokształtny z ***wyrażeniem** ***języka naturalnego** składającym się z dwóch lub więcej ***wyrazów (4)**. Deskryptor taki jest w ***języku deskryptorowym** ***wyrażeniem elementarnym**, a więc stanowi jeden wyraz tego języka, np. *Rośliny nagozalążkowe*.
H.4.

DESYGNAT – element ***rzeczywistości pozajęzykowej**, któremu zgodnie z regułami ***semantyki (1)** ***języka** można przyporządkować dane ***wyrażenie**. ***Zbiór** wszystkich desygnatów stanowi ***denotację** wyrażenia. Np. desygnatem nazwy *człowiek* jest Jan Kowalski, zaś zbiór wszystkich ludzi, jacy żyją, żyli lub będą żyli tworzy denotację, czyli ***zakres** nazwy *człowiek*. Według tradycyjnych ujęć desygnaty posiadają tylko tzw. ***nazwy pełne**. W nowszych ujęciach uważa się, że desygnaty (w szerszym sensie) mają nie tylko wszelkie ***nazwy**, lecz również wyrażenia innych ***kategorii syntaktycznych**, np. desygnatem wyrażenia *kocha* jest każda taka para obiektów x i y, o której można stwierdzić, że x kocha y.
W opisie ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** można przyjąć, istnienie dwóch rodzajów desygnatów ich wyrażeń: l) DESYGNATÓW BEZPOŚREDNICH, którymi są ***dokumenty** oraz 2) DESYGNATÓW POŚREDNICH, którymi są obiekty rzeczywistości pozadokumentacyjnej, których dotyczą dokumenty, np. desygnatem bezpośrednim ***deskryptora**

„samolot" będzie każdy dokument traktujący o samolotach, zaś jego desygnatem pośrednim każdy rzeczywisty samolot; desygnatem bezpośrednim ***symbolu prostego *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** 613.2 'higiena żywienia pokarmami pochodzenia zwierzęcego' jest dokument dotyczący higieny żywienia pokarmami pochodzenia zwierzęcego, a desygnatem pośrednim zespół działań i zjawisk określany mianem *higieny żywienia pokarmami pochodzenia zwierzęcego.*
G.3.

DESYGNAT BEZPOŚREDNI zob. **DESYGNAT**

DESYGNAT POŚREDNI zob. **DESYGNAT**

DEZINFORMACJA – ***informacja** nieprawdziwa nadana przez ***nadawcę komunikatu** w celu wprowadzenia w błąd ***adresata komunikatu** jako ***odpowiedź** na jego ***potrzebę informacyjną**.
D.5.1.

DIACHRONIA – w opozycji do ***synchronii** – relacja między elementami pełniącymi tę samą funkcję w dwóch ***systemach** takich, że jeden jest wcześniejszy, a drugi, późniejszy, powstał w wyniku ***transformacji** pierwszego – w szczególnym wypadku może to być relacja między wszystkimi elementami takich systemów, a więc między systemami. Relacja ta może być traktowana jako relacja między elementami pełniącymi tę samą funkcję w tym samym systemie w różnym czasie, jeśli system rozumie się nie statycznie, lecz dynamicznie, tj. jako system ewoluujący (zmieniający się w czasie).
F.2.

DIAKRYT zob. **ZNAK DIAKRYTYCZNY**

DIALOG – ***dyskurs** składający się z kilku ***komunikatów** nadawany w sytuacji komunikacyjnej, w której uczestniczą przynajmniej dwie osoby pełniące na przemian funkcję ***nadawcy komunikatu** i ***adresata komunikatu**. Komunikaty składające się na dialog nazywane są, z wyjątkiem pierwszego, ***replikami**, nie stanowią samodzielnych jednostek komunikacyjnych i nie muszą być ***tekstami spójnymi** – łączą się w tekst spójny zgodnie z regułami, których badaniem zajmuje się ***teoria rozmowy**.
Dialog jest podstawową ***strukturą *komunikacji** w ***języku naturalnym**.
D.4.

DIALOG (SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY) zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ONLINE**

DODAWANIE ZBIORÓW zob. **SUMA ZBIORÓW**

DOKŁADNOŚĆ WYSZUKIWANIA INFORMACJI, *trafność wyszukiwania informacji* – miara ***efektywności systemu informacyjno-wyszukiwawczego** wyrażająca się stosunkiem liczby ***informacji** wskazanych ***użytkownikowi informacji** jako odpowiedź na jego ***zapytanie informacyjne** – i jednocześnie uznanych przez tego użytkownika za relewantne – do liczby wszystkich informacji wyszukanych w odpowiedzi. Dokładność wyszukiwania nie jest w zasadzie miarą samodzielną; oceną efektywności ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** staje się w pełni dopiero wtedy, gdy współwystępuje z ***kompletnością wyszukiwania informacji**.
Por. ***relewancja**.
I.7.

DOKUMENT – utrwalona ***informacja** (wraz z materiałem, w którym została utrwalona, ***nośnikiem informacji (2)**).
Dokumenty dzieli się zależnie od rodzaju utrwalonego ***sygnału (1)**, przy czym najczęściej wyróżnia się: DOKUMENTY AUDIALNE (SŁUCHOWE) z utrwalonym sygnałem dźwiękowym, np. taśma magnetofonowa, płyta gramofonowa, DOKUMENTY WIZUALNE z utrwalonym sygnałem optycznym, np. fotografia, film, przezrocze oraz DOKUMENTY DOTYKOWE, np. książki drukowane pismem Braille'a. Wśród dokumentów wizualnych wyróżnia się tzw. DOKUMENTY GRAFICZNE, w których informacja utrwalona została za pomocą znaków graficznych, np. książka, list, (przy czym dokumenty z informacją nadaną w ***subkodzie** wizualnym ***języka naturalnego** nazywa się DOKUMENTAMI PIŚMIENNICZYMI). Możliwe są typy mieszane, np. DOKUMENTY AUDIOWIZUALNE, zawierające utrwalony dźwięk i obraz, np. film dźwiękowy. Dokumenty dzieli się również według cech materiału, w którym sygnał został utrwalony, czyli według cech ***nośnika informacji (2)** ***nośnika informacji (1)**. Wyróżnić tu można tabliczki gliniane, książki, taśmy filmowe, taśmy magnetyczne, płyty gramofonowe, dyski magnetyczne, dyskietki. Inne ***typologie** dokumentów dotyczyć mogą innych cech utrwalonej informacji.
D.3., D.6., I.1.

DOKUMENT AUDIALNY zob. **DOKUMENT**

DOKUMENT AUDIOWIZUALNY zob. **DOKUMENT**

DOKUMENT CYFROWY zob. **DOKUMENT ELEKTRONICZNY**

DOKUMENT DOTYKOWY zob. **DOKUMENT**

DOKUMENT ELEKTRONICZNY, *dokument komputerowy, dokument cyfrowy* – ***dokument** z ***sygnałem (1)** utrwalonym na ***nośniku elektronicznym**. Mogą to być ***komunikaty** różnych ***języków naturalnych** w ***subkodach** akustycznych i graficznych, inne komunikaty graficzne jak obrazy, wykresy, animacje, filmy, komunikaty dźwiękowe, np. muzyka.
Por. ***dokument multimedialny**.
A.4., D.6.

DOKUMENT GRAFICZNY zob. **DOKUMENT**

DOKUMENT HIPERTEKSTOWY – ***dokument** zawierający ***informację** ustrukturalizowaną w postaci ***hipertekstu**.
D.6., I.2.

DOKUMENT KOMPUTEROWY zob. **DOKUMENT ELEKTRONICZNY**

DOKUMENT MULTIMEDIALNY – ***dokument elektroniczny** powstały w wyniku połączenia różnych plików lub ich części kodujących ***komunikaty** odbierane przez użytkownika różnymi ***kanałami informacyjnymi**: optycznym, np. ***teksty** pisane w ***języku naturalnym**, obrazy, animacje, filmy; akustycznym, np. teksty mówione języka naturalnego, muzyka, inne dźwięki; dotykowym (np. dla niewidomych, a także technologia Force Feedback). Przykładem dokumentu multimedialnego wykorzystującego wszystkie wymienione kanały informacyjne może być gra komputerowa.
Por. ***system hipermedialny**, ***multimedia**.
A.4., D.6.

DOKUMENT PIERWOTNY, *dokument prymarny, dokument źródłowy* – ***dokument** stanowiący podstawę do sporządzenia ***dokumentu pochodnego**.
D.6., I.3., I.4.

DOKUMENT PIŚMIENNICZY zob. **DOKUMENT**

DOKUMENT POCHODNY – ***dokument** zawierający ***metainformację** o innym dokumencie (dokumentach), np. ***opis formalny dokumentu** (dokumentów), i/lub ***opis rzeczowy** (tego) **dokumentu** (dokumentów).
Dokumentem pochodnym jest np. karta katalogowa z ***opisem katalogowym**, ***streszczenie**, ***analiza dokumentacyjna**, ***bibliografia**.
D.6., I.3., I.4.

DOKUMENT PRYMARNY zob. **DOKUMENT PIERWOTNY**

DOKUMENT SŁUCHOWYzob. **DOKUMENT**

DOKUMENT WIZUALNY zob. **DOKUMENT**

DOKUMENT WTÓRNY – ***dokument** powstały w wyniku utrwalenia ***sygnału** informacyjnego utrwalonego w innym dokumencie, a więc równokształtny z tym dokumentem w ***planie treści** i w ***planie wyrażania**, np. kopia, odpis.
D.6.

DOKUMENT ŹRÓDŁOWY zob. **DOKUMENT PIERWOTNY**

DOKUMENTACJA – zbiór ***dokumentów** ustanowiony ze względu na wspólny ***temat (1)**, np. dotyczących danego obiektu, problemu lub zadania.
D.6.

DOKUMENTACYJNY JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY zob. **JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

DOMINACJA TEKSTOWA – relacje w ***tekście spójnym** zachodzące między ***wyrażeniami**, przy czym dane wyrażenie jest dominowane, jeżeli spełniony jest jeden z dwóch warunków:

1) oznacza element rzeczywistości odwzorowany już w ***kontekście** poprzedzającym (dominacja bezpośrednia),
2) oznacza taki element rzeczywistości, który znajduje się w ***relacji asocjacyjnej** z elementem odwzorowanym w kontekście poprzedzającym. Np. w tekście: *Wania i Tania wyszli ze szkoły. Dzieci spieszyły się do kina. Chłopiec biegł na przedzie, dziewczynka ledwie nadążała za nim.* dla wyrażenia *dzieci* wyrażeniami dominującymi są *Wania* i *Tania*, dla *dziewczynka – dzieci* i *Tania*, natomiast w tekście *Wania i Tania wyszli z domu bardzo wcześnie. Szkoła, w której dzieci uczyły się była daleko od domu.* wyrażenie *szkoła* jest zdominowane pośrednio przez wyrażenie *dzieci.*

B.5.5

DOPEŁNIENIE ZBIORU zob. **UZUPEŁNIENIE ZBIORU**

DOPOWIEDZENIE – ***symbol pomocniczy (2)** używany w ***języku haseł przedmiotowych** jako wskaźnik ***polisemii**, objaśnienie lub uzupełnienie ***tematu (2)** lub ***określnika**; stanowi integralną część tematu, tworząc z nim nierozdzielną całość. Np.: Hel (gaz), Hel (półwysep) i Hel (wieś).

Zwyczajowo wśród dopowiedzeń wyróżnia się DOPOWIEDZENIA LOKALIZUJĄCE i DOPOWIEDZENIA OBJAŚNIAJĄCE (IDENTYFIKUJĄCE). Dopowiedzenia lokalizujące realizują swą definicyjną funkcję poprzez podanie czasowej i/lub przestrzennej lokalizacji tematu, np.: Żeromski, Stefan (1864-1925), Kraków (Polska) – przykłady z ***języka haseł przedmiotowych KABA**; Poznań (woj. wielkopolskie) – przykład z ***języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej**. Dopowiedzenia objaśniające to wszystkie pozostałe dopowiedzenia; najczęściej są to nazwy klas semantycznych różnego typu i poziomu, także nazwy dziedzin ***wiedzy**, w których ***wyrażenie** używane jest w relewantnym ***znaczeniu**, np.: Nihilizm (filozofia), Analiza harmoniczna (matematyka), Rak (choroba), Krakowiak (taniec), Citroën (samochody osobowe), Nowy Świat (ulica) – przykłady z jhp KABA; Piastowie (ród), Kreda (okres geol.), Rehabilitacja (med.), Róg (muz.), Go (gra) – przykłady z języka haseł przedmiotowych BN. Dopowiedzenie może składać się z powtarzalnych elementów zarówno lokalizujących, jak i objaśniających, np.: Octavianus, Augustus (cesarz rzymski ; 63 a.C.-14), Zielony Balonik (Kraków, Polska ; kabaret ; 1905-1915) – język haseł przedmiotowych KABA; Bolesław Chrobry (król Polski, ca 967-1025), Maria Faustyna Kowalska (św. ; 1905-1938), Olimpiada (26 ; 1996 ; Atlanta), Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny (46 ; 1997 ; Wrocław), Rogowo (woj. kujawsko-pomorskie, pow. Żnin) – język haseł przedmiotowych BN.
Por. ***kwalifikator**.
H.3.

DOPOWIEDZENIE IDENTYFIKUJĄCE zob. **DOPOWIEDZENIE**

DOPOWIEDZENIE LOKALIZUJĄCE zob. **DOPOWIEDZENIE**

DOPOWIEDZENIE OBJAŚNIAJĄCE zob. **DOPOWIEDZENIE**

DRZEWO, *dendryt* – konstrukcja przestrzenna złożona z punktów zwanych WIERZCHOŁKAMI oraz łączących je linii zwanych KRAWĘDZIAMI, taka że każdy wierzchołek połączony jest z co najmniej jednym innym wierzchołkiem (nie ma w niej wierzchołków izolowanych) – jest więc spójna, przy czym krawędzie te nie mogą tworzyć cykli (pętli).
F.2.

DRZEWO DECYZYJNE – metoda prezentacji zbioru ***reguł produkcji** ukazująca w postaci ***drzew** ***strukturę hierarchiczną** ***układu** ***przesłanek** zawierających koniunkcyjne powiązanie warunków powtarzających się w różnych konfiguracjach przesłanek wielu reguł. Drzewa decyzyjne są generowane metodą automatycznej indukcji reguł w ***systemach inteligentnych** uczących się na podstawie przykładów. Analiza danych przykładowych uzyskanych od ekspertów prowadzi do wyłonienia relacji zachodzących między ***atrybutami** określonego typu problemów wyszukiwawczych i ich sugerowanym rozwiązaniem. Każdy z atrybutów problemu traktowany jest jako atomowy warunek umieszczony w przesłance reguły produkcji zawierającej w części konkluzyjnej określone rozwiązanie tego problemu. Reguły uporządkowane są według ujednoliconej kolejności warunków atomowych występujących w ich przesłankach, przy czym kolejne warunki połączone koniunkcyjnie zapisane są na kolejnych poziomach szczegółowości opisu danego problemu wyszukiwawczego. W ten sposób reguły zawierające w przesłankach identyczne warunki atomowe skupione są w jednym miejscu wygenerowanego ich porządku. Np. zbiór reguł umożliwiających wybór ***bazy danych** właściwej dla znalezienia ***informacji** scharakteryzowanej takimi atrybutami jak rodzaj danych, dziedzina, rodzaj obiektu, zasięg geograficzny prezentuje poniższe drzewo decyzyjne:

IF rodzaj danych: bibliograficzne
IF dziedzina: nauka
IF rodzaj obiektu: czasopismo
IF zasięg geograficzny: Japonia
THEN: źródło: *Ulrich's International Periodicals Dictionary*
IF dziedzina: nauka o informacji
IF rodzaj obiektu: artykuł
THEN źródło: *Library and Information Science Abstracts*
IF dziedzina: pedagogika
IF rodzaj obiektu: czasopismo
THEN źródło: *Current Index to Journals in Education*
IF rodzaj obiektu: artykuł
IF zasiąg geograficzny: Wielka Brytania
THEN źródło: *British Education Index*
IF rodzaj danych: faktograficzne
IF dziedzina: nauka
IF rodzaj obiektu: osoba
IF zasięg geograficzny: Polska
THEN źródło: *Nauka Polska- Informator*
IF zasięg geograficzny: USA
THEN źródło: *American Men and Women of Science*
IF rodzaj obiektu: instytucja
IF zasięg geograficzny: Polska
THEN źródło: *Nauka Polska - Informator*
IF zasięg geograficzny: USA
THEN źródło: *Directory of Science*

E.2.

DRZEWO KLASYFIKACYJNE – ***drzewo** będące graficznym ***odwzorowaniem** ***klasyfikacji**.
G.5.1.

DWUKLASOWOŚĆ JĘZYKA, *podwójne rozczłonkowanie, podwójna artykulacja* – (1) cecha ***języka** polegająca na tym, że posiada on dwie klasy ***wyrażeń**, pełniących różne funkcje: klasy wyrażeń będących ***znakami pustymi** semantycznie, którym nie są przyporządkowane żadne elementy rzeczywistości pozatekstowej, a ich funkcją jest odróżnianie (są to więc ***znaki diakrytyczne**) wyrażeń tworzących drugą klasę, ***znaków pełnych** semantycznie, którym przyporządkowane są elementy rzeczywistości pozatekstowej. Wszystkie ***języki naturalne** są ***językami dwuklasowymi**.
(2) cecha języka polegająca na tym, że istnieją w nim dwie klasy wyrażeń: ***wyrażeń elementarnych** i ***wyrażeń złożonych**, tworzonych z wyrażeń elementarnych zgodnie z regułami ***gramatyki**. W tym sensie dwuklasowość języka naturalnego polega na tym, że z elementów jego ***słownika (1)** (***wyrazów (1)**) tworzy się ***zdania (1)**).
B.2.

DYCHOTOMIA zob. **PODZIAŁ DYCHOTOMICZNY**

DYSJUNKCJA, *alternatywa rozłączna* – ***zdanie** złożone utworzone z dwóch zdań za pomocą spójnika *albo... albo...*, np. *Albo kupię gazetę, albo obejrzę dziennik w telewizji*. Dys-

junkcja jest zdaniem prawdziwym, gdy co najwyżej jedno z jej zdań składowych jest prawdziwe (fałszywa tylko wtedy, gdy oba zdania składowe są prawdziwe). Spójnik dysjunkcji, tzw. kreska Sheffera, ma w logice postać /, a zapis dysjunkcji p/q.
Por. ***alternatywa**.
A.2.

DYSKURS – ***komunikat** większy niż ***zdanie**, np. ***akapit**, rozmowa, wywiad. Każdy dyskurs jest ***tekstem spójnym**, ale o jego ***spójności** stanowić mogą nie tylko systemowe warunki spójności (spójność syntaktyczna), ale także ***konsytuacja** oraz ***kontekst kulturowy**. Dyskurs jest przedmiotem badań ***analizy dyskursu** oraz ***pragmatyki lingwistycznej**.
B.5.5., D.4.

DZIAŁ GŁÓWNY KLASYFIKACJI zob. **KLASA GŁÓWNA**

DZIEDZINA ATRYBUTU zob. **ATRYBUT**

DZIEDZINA RELACJI zob. **ARGUMENT RELACJI**

E

E-MAIL zob. **POCZTA ELEKTRONICZNA**

EFEKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO zob. **EFEKTYWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

EFEKTYWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO, *efektywność wyszukiwania informacji, skuteczność wyszukiwania informacji, sprawność wyszukiwania informacji* – (1) cecha ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** określająca jego przydatność dla ***użytkownika informacji** z punktu widzenia zaspokojenia ***potrzeby informacyjnej użytkownika**, mierzona zwykle współczynnikami ***dokładności wyszukiwania informacji** i ***kompletności wyszukiwania informacji**. Badanie efektywności systemu informacyjno-wyszukiwawczego wymaga przeprowadzenia serii prób, których wynik będzie statystycznie uśredniony, np. metodą mikro- czy makrooceny oraz na ogół odwołania się do opinii ekspertów;
(2) *sprawność systemu informacyjno-wyszukiwawczego* – cecha systemu informacyjno-wyszukiwawczego wyrażana w ***kategoriach**: EFEKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ, czyli kosztów świadczonych usług informacyjnych, efektywności systemu informacyjno-wyszukiwawczego (1), czyli sprawności ***wyszukiwania informacji** oraz EFEKTYWNOŚCI TECHNICZNEJ, czyli optymalizacji rozwiązań technicznych zastosowanych w danym systemie.
I.7.

EFEKTYWNOŚĆ TECHNICZNA SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO zob. **EFEKTYWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

EFEKTYWNOŚĆ WYSZUKIWANIA INFORMACJI zob. **EFEKTYWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO (1)**

EJL zob. **ELEMENTARNA JEDNOSTKA LEKSYKALNA**

EKONOMIA JĘZYKA zob. **EKONOMIA W JĘZYKU**

EKONOMIA W JĘZYKU, *ekonomia języka* – cecha ***kodu optymalnego**, a więc również ***języka naturalnego**, będąca przejawem ogólnej tendencji do minimalizacji wysiłku, co w wypadku ***języka** polega na zapewnieniu mu takiej ***struktury**, aby pożądaną ***informację** przekazać za pomocą najprostszych ***środków językowych**. Zasada ta znalazła realizację we wszystkich językach naturalnych, co przejawia się w ich strukturze kwantytatywnej a potwierdzone zostało przez badania Zipfa i sformułowane przez niego w postaci praw językowych znanych jako siły Zipfa. Zasada ta sprowadza się do zapewnienia językowi takiej struktury kwantytatywnej, aby ***wyrażenia** o największej frekwencji miały jak najprostszą strukturę, co przejawia się także w tzw. tendencji do ***skrótu**: wyrażenia długie ulegają skróceniu lub są zastępowane przez wyrażenia krótsze, jeżeli w znacznym stopniu zwiększa się ich frekwencja w ***tekstach** – na przykład w języku polskim wyrażenie *kinematograf* zostało skrócone do postaci *kino*, *automobil – auto*, *motocykl – motor*, *samochód – wóz*, *radioodbiornik – radio*, *odbiornik telewizyjny – telewizor*. Przejawem tej samej tendencji jest również uniwerbizacja, czyli tworzenie jednowyrazowych ***synonimów** wyrażeń złożonych i specjalizacja w tej funkcji pewnych ***formantów**, np. *szkoła podstawowa – podstawówka*, *liceum*

ogólnokształcące – ogólniak, a także użycie skrótów i ***skrótowców**. Ekonomiczną strukturę języka naturalnego zapewnia dwuklasowość jego systemu oraz ***rekurencyjna reguła**, dzięki którym z niewielkiej liczby ***wyrażeń elementarnych** zbudować można dowolną liczbę – teoretycznie nieskończoną – wyrażeń złożonych.
W projektowaniu języków w celu zapewnienia ich ekonomicznej struktury pamiętać należy, że im mniejsza liczba wyrażeń elementarnych języka, tym większa liczba wyrażeń w tekście (tym dłuższe teksty), gdyż oszczędzenie wysiłku na jednym poziomie struktury języka musi być zrekompensowane zwiększonym wysiłkiem na poziomie wyższym.
Ekonomia w języku przejawia się również w realizacji zasady wystarczalności kodu – w języku powinno być tylko tyle środków językowych ile jest niezbędnych, a zarazem wystarczających do spełnienia przez język wszystkich jego funkcji, co prowadzi do usuwania z języka niezróżnicowanych funkcjonalnie ***synonimów** (dubletów językowych).
B.2.

EKSPERTTEKST – ***system ekspertowy**, którego baza ***wiedzy** zorganizowana jest za pomocą ***hipertekstu**.
I.2.

EKSPLIKACJA SEMANTYCZNA – (1) ***definicja** przedstawiająca ***znaczenie** danego ***wyrażenia**, w której ***definiens** stanowi ***strukturę** złożoną wyłącznie z wyrażeń prostszych semantycznie (elementarnych w danym systemie definicyjnym) – ideałem jest tu używanie wyrażeń odwzorowujących elementarne znaczenia (***semów**), przy czym struktura taka powinna spełniać następujące warunki:

1) odwzorowywać wszystkie elementy znaczenia wyrażenia eksplikowanego,
2) odwzorowywać relacje zachodzące między tymi elementami, gdyż znaczenie nie jest sumą lecz strukturą znaczeń elementarnych, co wyraźnie widać w wypadku wyrażeń zawierających element negacji; por. *milczeć* i *odmówić* (w znaczeniach obydwu wyrażeń zawarty jest element negacji i ***predykat** *mówić*, ale tylko w wypadku *milczeć* negacja dotyczy tego predykatu).

Eksplikacja powinna również odróżniać te elementy znaczenia, które stanowią ***presupozycję** od tych, które są komunikowane, np. w wypadku wyrażenia *odmówić* do presupozycji należy ***informacja**, że ***proces informacyjny** komunikowany przez ten czasownik poprzedzony był procesem informacyjnym, w którym ***adresatem komunikatu** był ***nadawca komunikatu** zawierającego odmowę, a ten wcześniejszy ***komunikat** zawierał propozycję, natomiast w części struktury znaczeniowej zawierający informację komunikowaną znajduje się element *nie zgadzać się*.
(2) sformułowane przez Rudolfa Carnapa reguły określania ***semantyki ***języków sztucznych** warunkujące poprawność procesów ***wnioskowania**. Eksplikacja semantyczna polega na zdefiniowaniu ***wyrażenia** (explicandum) poprzez skorelowanie jego znaczenia ze znaczeniami innych ***wyrażeń** danego ***języka** (explicatów). Eksplikacja semantyczna jest więc formą interpretacji semantycznej wyrażeń językowych ujętą w czterech zasadach: 1) zasada podobieństwa explicatum do explicandum: explicatum powinno być podobne do explicandum w sposób umożliwiający ich zamienne użycie, 2) zasada dokładności: reguły użycia explicatum powinny być podane w formie dokładnej, umożliwiającej jego wprowadzenie do systemu ***terminologii** danej nauki, 3) zasada produktywności: ***termin** jest tym bardziej produktywny w im więcej wchodzi związków z innymi terminami, 4) zasada prostoty: explicatum powinno być proste w stopniu takim, na jaki pozwalają zasady 1-3. Zasady te umożli-

wiają budowę tzw. definicji korelacyjnych wyrażeń języka, decydujących o prawdopodobieństwie logicznym wniosków formułowanych na podstawie pewnych ***zdań**.
Por. ***relewancja logiczna**.
C.2.

EKSPRESYWNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA EKSPRESYWNA**

EKSTENSJA zob. **DENOTACJA**

EKSTENSJONALNOŚĆ – w opozycji do ***intensjonalności** – cecha ***wyrażeń złożonych** polegająca na tym, że ***denotacja** wyrażenia złożonego zależy (jest funkcją w sensie matematycznym) od denotacji tworzących je ***wyrażeń elementarnych**. Jeżeli za denotację (***ekstensję**) ***zdania** przyjmuje się jego ***wartość logiczną** (prawdę lub fałsz), to ekstensje zdania złożonego (prawdziwość lub fałszywość) zależą od ekstensji jego zdań składowych. ***Funktory** tworzące takie zdania nazywa się funktorami ekstensjonalnymi albo funktorami prawdziwościowymi – są nimi wszystkie funktory klasycznej logiki zdań, czyli spójniki logiczne (np. funktor negacji, funktor koniunkcji).
W ***języku naturalnym** wszystkie funktory zdaniotwórcze są ekstensjonalne – ekstensjonalne są np. spójniki *i, jeżeli ... to*. Funktory, które nie są ekstensjonalne nazywane są funktorami intensjonalnymi.
Ekstensjonalność jest również cechą ***języków** – język jest ekstensjonalny wtedy i tylko wtedy, gdy wszystkie jego wyrażenia są ekstensjonalne. Języki naturalne nie są językami ekstensjonalnymi – są językami intensjonalnymi.
B.2.

EKSTRAPOLACJA ŁAŃCUCHA zob. **EKSTRAPOLACJA W ŁAŃCUCHU**

EKSTRAPOLACJA SZEREGU zob. **EKSTRAPOLACJA W SZEREGU**

EKSTRAPOLACJA W ŁAŃCUCHU, *ekstrapolacja łańcucha, rozbudowa łańcucha pionowa „w dół"* – rozbudowywanie ***łańcucha klasyfikacyjnego** przez włączanie nowych ***klas pochodnych** wobec ***klasy końcowej** danego łańcucha bez konieczności zmiany ***symboli klasyfikacyjnych** ***klas** dotychczas tworzących łańcuch i z zachowaniem przyjętej w danym ***języku informacyjno-wyszukiwawczym** ***notacji**.
G.5.1.

EKSTRAPOLACJA W SZEREGU, *ekstrapolacja szeregu, rozbudowa szeregu „wszerz"* – rozbudowywanie ***szeregu klasyfikacyjnego** przez włączenie nowych ***klas współrzędnych** tak, aby w przyjętym porządku albo poprzedzały pierwszą ***klasę** danego szeregu, albo następowały po jego ostatniej klasie, przy zachowaniu przyjętej w danym ***języku informacyjno-wyszukiwawczym** ***notacji**.
G.5.1.

EKWIWALENCJA, *relacja ekwiwalencji, odpowiedniość, relacja odpowiedniości* – relacja równoważności zachodząca między elementami należącymi do tego samego lub różnych zbiorów.
B.6.1., D.3.3.

EKWIWALENCJA WYSZUKIWAWCZA zob. **ODPOWIEDNIOŚĆ WYSZUKIWAWCZA**

EKWIWALENT zob. **ODPOWIEDNIK**

ELASTYCZOŚĆ – (1) ***produktywność *języka informacyjno-wyszukiwawczego**;
(2) cecha ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** umożliwiająca wybór ***paradygmatyki** optymalnej dla jego użytkowników; każdy z wariantów paradygmatyki określający pewien ***porządek pionowy** języka informacyjno-wyszukiwawczego utrwalony jest odrębnie w jego ***notacji** (znaczenie to wprowadził H.E. Bliss).
G.3.

ELEMENTARNA JEDNOSTKA LEKSYKALNA, *EJL* – w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych *wyraz (3)**, np. ***deskryptor** lub ***modyfikator** w ***języku deskryptorowym**, ***temat (2)** i ***określnik** w ***języku haseł przedmiotowych**.
G.3.

ELIPSA – ***zdanie** niezupełne, w którym opuszczono człony o kontekstowej ***redundancji**, np. *Czy odrobiłeś już lekcje z polskiego? A z matematyki? Z biologii?*, gdzie dwa ostatnie zdania są elipsami i dla pełnego odkodowania zawartej w ***komunikacie *informacji** powinny być uzupełnione na podstawie ***kontekstu** poprzedzającego do postaci zdania zupełnego: *A czy odrobiłeś już lekcje z matematyki? Czy odrobiłeś już lekcje z biologii?* Taka operacja uzupełniania elipsy nazywana jest ***interpolacją** lub ***dekontekstualizacją**. Elipsa nie jest zdaniem niepoprawnym składniowo, jest normalną – i najczęściej jedynie poprawną kontekstowo – realizacją formuły zdaniowej w normalnej ***sytuacji komunikacyjnej**, przejawem ekonomii ***systemu językowego**, elipsa jest bowiem zjawiskiem składniowym i nie zubaża wartości informacyjnej komunikatu. Elipsa występuje często w postaci równoważnika zdania.
B.5.5.

E-MAIL zob. **POCZTA ELEKTRONICZNA**

EMOCJONALNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA EKSPRESYWNA**

ENTAILMENT, *dedukowalność* – relacja wynikania, która zachodzi między następnikiem i poprzednikiem w formule ***implikacji** $p \rightarrow q$, a więc miedzy q i p. Relacja ta zachodzi wówczas, gdy spełniony jest warunek minimalnego związku znaczeniowego między poprzednikiem a następnikiem.
A.2.

ESTETYCZNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA ESTETYCZNA**

ETYKIETA – (1) ***wyrażenie** pełniące funkcję ***adresu** względem zestawu ***danych**, umożliwiające jego identyfikację. Np.: etykieta ***rekordu** umożliwia identyfikację w danym ***zbiorze wyszukiwawczym *charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu**; etykieta ***pola** lub ***podpola** – identyfikację elementów tej charakterystyki.
(2) w opozycji do ***deskrypcji** – ***nazwa** będąca ***nazwą własną**.
A.4., B.6.2.

EWOKACJA – własność ***wyrażeń** polegająca na tym, że dla ***odbiorcy komunikatu** są one ***znakiem** (symptomem) będącym źródłem pewnych ***informacji** o ***nadawcy komunikatu**, takich jak jego pochodzenie terytorialne – świadczą o tym np. pewne cechy fonetyczne, użycie form i wyrażeń gwarowych, prowincjonalizmów; przynależność środowiskowa – użycie elementów stylu środowiskowego; wieku – użycie wyrażeń przestarzałych; wykształcenie – użycie terminów naukowych i wyrażeń obcych, relacji w stosunku do przedmiotów, których

dotyczy ***komunikat***, np. posiadacze samochodu używają wyrazu *wóz* inni *samochód*, a mieszkańcy niektórych polskich wsi mówią o nim *taksówka*.
B.3.

EWOLUCJA JĘZYKA, *rozwój języka* – zmiana ***systemu języka*** zachodząca w okresie, gdy jest on używany w danym środowisku użytkowników języka w ***procesach informacyjnych*** (w ***komunikacji***). Na zmiany te składają się: zmiany językowe, a więc zmiany ***wyrażeń*** i ***struktur*** już istniejących w systemie, prowadzące do ***transformacji*** systemu, realizowanie produktywnych struktur języka oraz zapożyczenia z innych języków, co powoduje rozszerzenie systemu oraz zanik pewnych wyrażeń i struktur obecnych w systemie. Powodem ewolucji języka jest konieczność optymalnego funkcjonowania języka jako narzędzia służącego do ***odwzorowania informacji*** o ciągle zmieniającej się ***rzeczywistości pozajęzykowej*** oraz dążenie do zachowania w zmieniających się warunkach maksymalnej ***ekonomii języka***. Ewolucja języka stanowi przedmiot badań ***lingwistyki*** diachronicznej.
B.2.

EXPANSIVE CLASSIFICATION zob. **KLASYFIKACJA ROZCIĄGLIWA (CUTTERA)**

F

FAKTOGRAFICZNY JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY zob. **JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

FAŁSZYWA KOORDYNACJA – w procesie ***wyszukiwania informacji** łączenie wyrażeń ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** politematycznego należących do opisu różnych ***tematów (1)**, co staje się przyczyną ***szumu informacyjnego**. Zapobiegają temu ***wskaźniki więzi**.
Por. ***prekoordynacja**, ***postkoordynacja**.
I.4.

FASETA – (1) *podkategoria,* zbiór ***izolat** należących do tej samej ***kategorii**, wyodrębnionych według jednej ***zasady podziału** i uporządkowanych według ***relacji generycznej**;
(2) ***zasada podziału**, według której zgrupowano ***wyrażenia *klasyfikacji fasetowej**. Termin ten, wprowadzony przez S.R. Ranganathana w jego teorii ***klasyfikacji (3)**, został zapożyczony z terminologii jubilerskiej, gdzie oznacza ukośne ścięcie graniastej krawędzi naroża szlifowanego kamienia, potęgujące efekty barwne wskutek załamywania i rozszczepiania promieni świetlnych. Metaforyczne użycie tej nazwy w teorii klasyfikacji miało podkreślić wieloaspektową analizę rzeczywistości, której elementy podlegają klasyfikacji. Każda dziedzina, dyscyplina czy zagadnienie rozpatrywane jest tu wielokrotnie przez pryzmat przyjętej ***kategoryzacji** bytów, w wyniku czego z rzeczywistości podzielonej na ***klasy** dziedzinowe wydobywa się fasety gromadzące w każdej klasie elementy należące do tej samej kategorii.
G.5.1., H.1.3.

FASETA TELESKOPOWA – ciąg ***izolat** w ***klasyfikacji (3)** składający się z izolat należących do różnych ***faset**, a tworzących kolejne ***poziomy kategorii** tego samego ***cyklu kategorii** podstawowej (w ***planie treści**), reprezentowanych przez ***symbole klasyfikacyjne** równorzędne z punktu widzenia ***planu notacji**, czyli np. symbole o identycznej długości w przypadku ***notacji dedukcyjnej**.
Por. ***szereg teleskopowy**.
H.1.3.

FATYCZNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA FATYCZNA**

FAZA zob. **RELACJA FAZOWA**

FLEKSJA – (1) ***transformacja językowa** polegająca na odmianie ***wyrazów**, czyli na dołączaniu odpowiedniego ***morfemu gramatycznego** (fleksyjnego), będącego wykładnikiem ***relacji syntagmatycznej**, do uwarunkowanego ***kontekstem *wariantu językowego *morfemu leksykalnego**. Zależnie od pozycji morfemu gramatycznego w tak utworzonej ***słowoformie** wyróżnia się fleksję wewnętrzną (wymiany tematyczne) oraz fleksję zewnętrzną (końcówkową);
(2) transformacja taka zachodząca w ***językach fleksyjnych** (fleksja właściwa);
(3) część ***morfologii** zawierająca reguły tworzenia słowoform. Tak rozumiana fleksja jest niezależna od typu syntaktycznego języka i dotyczy nie tylko języków fleksyjnych (fleksja

właściwa), ale również ***języków aglutynacyjnych** (tzw. fleksja aglutynacyjna) oraz ***języków alternacyjnych** (tzw. fleksja alternacyjna, wewnętrzna);
(4) część morfologii zawierająca reguły tworzenia słowoform w językach fleksyjnych (fleksja właściwa).
Por. ***paradygmat (1)**.
B.5.2., B.5.4.

FONEM – najmniejsze ***wyrażenie *języka naturalnego** będące ***znakiem pustym** mogące stanowić odcinek ***tekstu** linearnego, realizowane w ***subkodzie** akustycznym w postaci głoski. Fonemy są ***wyrażeniami złożonymi** z ***cech dystynktywnych** i łącznie z nimi tworzą ***poziom fonologiczny *struktury języka**. Pełnią funkcję ***znaków diakrytycznych** w składających się z nich ***morfemach**, odróżniając ich ***znaczenie**.
B.5.1.

FONETYCZNE PISMO, *alfabetyczne pismo* – (1) w opozycji do ***ideograficznego pisma** – ***pismo** odwzorowujące ***sygnał akustyczny *języka**. W wypadku *języka naturalnego ***odwzorowanie** to nigdy nie jest odwzorowaniem jedno-jednoznacznym – stosunkowo najwierniej odwzorowuje ***subkod akustyczny** pismo, którego znaki przyporządkowane są sylabom (pismo sylabiczne), bardziej umownie inne rodzaje pisma fonetycznego, które w założeniu miało odwzorowywać za pomocą znaków poszczególne głoski, tak jak to jest np. w języku polskim, rosyjskim, niemieckim, francuskim czy angielskim. Przyczyną tego jest to, że do odwzorowania ciągów fonicznych tych języków użyto ***alfabetów** stworzonych dla innych ***języków naturalnych** (np. łacińskiego i greckiego), alfabetów, które nie zawsze udało się dobrze przystosować do ***języków** o innym systemie poziomu fonologicznego, to, że pisownia bardzo często odwzorowuje ciągi foniczne z wcześniejszych etapów rozwoju oraz to, że odwzorowanie to często stara się uwzględniać relacje morfologiczne między poszczególnymi ***wyrażeniami** (np. polskie *wóz – wozu*, *babka – baba*). Stąd brak ***izomorfizmu** między ciągiem fonicznym i ciągiem liter oraz liczne wyjątki w zasadach ortografii różnych języków. Stosunkowo duże podobieństwo między ciągiem fonicznym a ciągiem literowym występuje np. w językach serbskim i chorwackim, mniejsze w języku polskim, jeszcze mniejsze w języku angielskim. Zbiór znaków pisma fonetycznego, czyli fonogramów zwanych ***literami**, nazywa się alfabetem (2).
(2) uniwersalny fonetyczny alfabet międzynarodowy, służący lingwistom do zapisu ***tekstów** języków naturalnych uwzględniający fonetycznie ***cechy relewantne** ciągu fonicznego, niezależny od systemu pisma danego języka.
D.3.4.

FONOLOGIA – część ***gramatyki** dotycząca ***poziomu fonologicznego *struktury języka**.
B.5.1.

FORMA WYRAŻENIA – materialna, np. akustyczna, graficzna, ***struktura** odwzorowująca ***treść** danego ***wyrażenia**, np. ciąg ***liter** *prostokąt* wyrażający ▭, ciąg cyfr 026.062 odwzorowujący w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej *treść** 'płytoteki', przyrostek *-dło* w języku polskim o ***znaczeniu** 'narzędzie' (np. *kropidło* – 'narzędzie do kropienia'). Wszystkie elementy tworzące formy wyrażeń danego ***języka** konstytuują ***plan wyrażenia** tego języka. Według takiej koncepcji wyrażenie jest ***znakiem (2)**, zaś forma wyrażenia ***znakiem (1)**.
B.4.

FORMALIZACJA – (1) taki opis danej ***struktury** lub operacji, który explicite definiuje (wylicza) ich elementy oraz łączące je relacje. W wypadku operacji określa również rodzaj i ***porządek** dokonywanych na nich ***transformacji**, czyli określa ***algorytm** przekształcający struktury wejściowe (początkowe) w struktury wyjściowe (końcowe). Opis taki dokonywany jest w odpowiednim ***języku formalnym**.
(2) procedura dokonywania takiego opisu, a więc analiza ***danych** wejściowych, ich ***kategoryzacja**, analiza zachodzących między nimi relacji, tworzenie formalnego języka opisu i ***odwzorowanie** w tym ***języku** obiektów struktury wejściowej i zachodzących między nimi relacji.
(3) język formalny formalizacji (1, 2).
F.2.

FORMALIZACJA JĘZYKA – ***formalizacja *języka naturalnego** spełniającego warunki opisu ***języka sztucznego**, a więc podająca ***słownik**, ***gramatykę**, reguły ***transformacji** oraz reguły ***semantyki**. Opis taki byłby ***modelem *języka** odwzorowującym wszystkie poziomy ***struktury języka**. Stworzenie takiego modelu wydaje się niemożliwe, a największe kłopoty sprawia ***formalizacja *systemu** semantycznego języka. Próbą realizacji takiego modelu są ***gramatyki generatywno-transformacyjne**. Próby formalizacji systemu semantycznego doprowadziły do powstania ***kodów semantycznych** (języków semantycznych). Chociaż, jak sądzi wielu językoznawców, żaden język naturalny nie będzie ***językiem sformalizowanym**, nie znaczy to, że nie należy dążyć do częściowej formalizacji języka, formalizacji w stopniu potrzebnym do stworzenia ***algorytmów** określonych transformacji ***wyrażeń** językowych, takich jak ***przekład maszynowy**, automatyczne ***streszczanie**, ***wyszukiwanie informacji** czy wreszcie ***analiza mowy** i synteza mowy.
A.3.

FORMANT – ***morfem** (lub połączenie kilku morfemów), który w ***transformacji językowej** (zwanej derywacją) przekształca ***wyraz (4)** w inny wyraz (derywat). Formantem może być: np. ***prefiks** *za-* w *zapalić*, ***sufiks** np. *-ek* w *domek*, spójka np. *-o-* w *matkobójca*, a także pozbawienie wyrazu podstawowego ***afiksu** (najczęściej sufiksu), np. sufiksu *-ać* w wyrazie *czołgać* przy tworzeniu wyrazu *czołg*.
Formanty pełnią różne funkcje:
- funkcję strukturalną, wskazując przynależność derywatu do określonej ***kategorii gramatycznej** (części mowy), np. *-acz*, *-ak*, *-dło*, tworzące rzeczowniki np. *bogacz*, *szarak*, *nosidło*;
- ***funkcję semantyczną** (realno-znaczeniową), będąc wykładnikiem określonej ***kategorii semantycznej**, np. *-acz* kategorii wykonawcy czynności, np. *badacz*, *-dło* narzędzia np. *szydło*, *-arka* maszyny np. *drukarka*, *roz-* relacji przestrzennej zajmowania większej przestrzeni np. *rozsypać*;
- ***funkcję ekspresywną**, np. w wypadku formantów tworzących w języku polskim zdrobnienia i zgrubienia, np. *-eczek* w *koteczek*, *-isko* w *kocisko*.

B.5.2.

FORMAT DANYCH, *schemat rekordu* – struktura ***tekstu spójnego** przyjęta w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym**.
A.4.

FORMAT REKORDU, *model rekordu, struktura rekordu* – ***format danych** przyjęty w danej ***bazie danych**. Zawiera wykaz pól (i podpól, o ile zostały przewidziane) danego ***re-**

kordu. Pola mogą być niepowtarzalne lub powtarzalne, o stałej lub zmiennej długości, numeryczne, alfanumeryczne, ikonograficzne, wypełniane według zadanego wzorca, itp. Każde pole jest przeznaczone na opis jednej własności – ***cechy relewantnej** obiektu opisanego w rekordzie. Nazwa pola stanowi więc nazwę cechy, a zawartość pola – wartość cechy. Czasem na określenie nazwy cechy używa się terminu ***atrybut**, wtedy wartość cechy nazywana jest ***wartością atrybutu**. Tak więc, obiekt opisany w rekordzie przedstawiony jest za pomocą wykazu par: ***atrybutów** i ich wartości. Podczas projektowania bazy danych format rekordu jest uzupełniany uwagami i ograniczeniami dotyczącymi pól (i podpól) oraz ich zawartości.

Np. w bazie danych gromadzącej opisy państw każdy rekord stanowi opis jednego państwa, np. na opis obiektu *Polska* mogą składać się następujące pary atrybutów i ich wartości:

stolica:	Warszawa
język urzędowy:	polski
ludność (w 1995 r.):	38,7 mln
powierzchnia:	312 685 km^2
jednostka monetarna:	złoty
mapa fizyczna:	odesłanie do obrazu mapy fizycznej Polski
mapa administracyjna:	odesłanie do obrazu mapy administracyjnej Polski
hymn:	odesłanie do nagrania hymnu Polski

A.4.

FORMUŁA FASETOWA, *wzór fasetowy* – ***porządek poziomy** w ***klasyfikacji fasetowej**, czyli reguła ***gramatyki (1)** ustalająca kolejność ***symboli** pochodzących z poszczególnych ***faset (1)** przy tworzeniu ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej**. Najbardziej znaną jest formuła fasetowa zaproponowana przez Ranganathana zwana PMEST, ustalająca następującą kolejność ***kategorii** w zapisie: Indywiduum (Personality), Materia (Matter), Energia (Energy), Przestrzeń (Space), Czas (Time). Bardziej rozbudowaną formułę fasetową opracowali członkowie CRG (Classification Research Group) w Wielkiej Brytanii.

H.1.3.

FORMUŁA ZDANIOWA zob. **SCHEMAT ZDANIOWY**

FORYCZNY ZAIMEK – zaimek mający takie samo ***odniesienie** aktualne jak inne ***wyrażenie**, poprzedzające go w ***tekście**, np. *Co się dzieje z Jankiem? Dawno go nie widziałam*, gdzie zaimek *go* zastępuje w tekście wyrażenie *Janka* (ANAFORA) lub następujące po nim, np. *Dawno go nie widziałam, tego mojego Janka* (KATAFORA), którego jest w tym tekście substytutem. Zależnie od tego, czy zaimek następuje po tym wyrażeniu, czy je poprzedza, wyróżnia się zaimek anaforyczny i zaimek kataforyczny. Zaimki foryczne pozwalają na wielokrotne ***odwzorowanie** komunikowanego elementu bez konieczności powtarzania jego wykładnika w ***systemie języka**, są więc w ***języku naturalnym** przejawem ***ekonomii w języku**, gdyż formy zaimków są znacznie krótsze niż formy nominalne z wykładnikiem ***kategorii językowej *określoności/*nieokreśloności**. Użycie w tekście form forycznych może jednak wypaczać wyniki automatycznej ***analizy tekstu**, np. wybór ***słów kluczowych** na podstawie częstości występowania wyrazów w tekście. Aby temu zapobiec należałoby wszystkie formy foryczne zastąpić podczas takiej analizy wyrażeniami, do których zaimki foryczne się odnoszą.

B.5.5.

FRAZA – (1) ***wyrażenie *poziomu syntaktycznego** składające się z ***wyrazów** (***słowoform**) będące częścią ***zdania**, np. fraza nominalna;
(2) zdanie będące utartym związkiem frazeologicznym, np. *Serce się kraje.*
Termin ten używany jest w różnych ***gramatykach (2)** w różnym ***znaczeniu**.
Por. ***syntagma**.
B.5.4.

FUNKCJA APELATYWNA zob. **FUNKCJA IMPRESYWNA**

FUNKCJA EKSPRESYWNA, *funkcja emocjonalna* – ***funkcja komunikatu** polegająca na wyrażaniu ***informacji** o stanie ***nadawcy komunikatu**, a zarazem funkcja ***języka** polegająca na możliwości kształtowania w nim takiego komunikatu.
Komunikaty ***języka naturalnego** pełnią tę funkcję obok ***funkcji semantycznej**, albo na zasadzie symptomu – na przykład intonacja, tempo mowy, wysokość głosu mogą być źródłem informacji o stanie emocjonalnym nadawcy (i wtedy jest to jedynie funkcja komunikatu, a nie systemu językowego, gdyż zachowanie językowe może być źródłem informacji o jego podmiocie tak samo jak każde inne jego zachowanie), albo na zasadzie znaku semantycznego (***sygnału**), gdy nadawca komunikatu świadomie kształtuje komunikat tak, aby przekazywał informacje o jego stanie, na przykład o jego nastawieniu emocjonalnym do obiektów, których dotyczy informacja zawarta w komunikacie.
W języku naturalnym istnieją liczne wyspecjalizowane w pełnieniu tej funkcji środki, na różnych poziomach ***struktury języka**, np. intonacja, warianty fonetyczne (tzw. spieszczanie), liczne środki leksykalne, np. ***wyrazy** oceniające in plus: *fajnie*, *fajowo*, *klawo*, *bombowo* czy in minus: *chałowo*, *dennie*, liczne ***formanty**, np. *-ątko*, *-ina*, *-isko* np. *kociątko*, *kocina*, *kocisko*, struktury gramatyczne, np. tryb życzący (optativus). Wykładniki funkcji ekspresywnej są często identyczne z wykładnikami ***funkcji impresywnej** języka. Funkcja ekspresywna może być podstawową funkcją ***języków sztucznych**, np. muzyki.
B.3.

FUNKCJA EMOCJONALNA zob. **FUNKCJA EKSPRESYWNA**

FUNKCJA ESTETYCZNA – ***funkcja komunikatu** polegająca na tym, że może on zaspokajać pewne potrzeby estetyczne ***odbiorcy komunikatu**, a zarazem funkcja ***języka** polegająca na możliwości takiego kształtowania w nim komunikatu, żeby spełniał pewne kryteria estetyczne. Osiąga się to wykorzystując różne środki z różnych poziomów ***struktury języka**, takie jak: fonetyczne (np. wybór ***wyrazów** o określonej strukturze fonologicznej, aliteracja, onomatopeja, rym, rytm, intonacja), morfologiczne, leksykalne, leksotaktyczne (frazeologia, figury stylistyczne) i składniowe.
B.3.

FUNKCJA FATYCZNA – ***funkcja komunikatu** polegająca na tym, że ***nadawca komunikatu** używa ***komunikatu** do nawiązania lub podtrzymania kontaktu między nim a ***adresatem komunikatu** albo do sprawdzenia, czy taki kontakt istnieje, a zarazem funkcja ***języka** polegająca na możliwości kształtowania w nim takiego komunikatu.
Funkcję tę pełnią przede wszystkim środki leksykalne i frazeologiczne języka – należą do nich różne sposoby zwracania się do odbiorcy, podtrzymywania kontaktu (np. *wiesz*), potwierdzenia kontaktu (np. *mhm*), nawiązywania rozmowy, sygnalizowania ***szumu informacyjnego** (np. polskie *słucham*, *proszę*), a także tzw. zwroty retardacyjne, np. *mocium panie*, *wiesz*

wskazujące, że *__nadawanie komunikatu__ nie zostało skończone. Tę funkcję mogą również pełnić pozasystemowe *__sygnały__ akustyczne typu *ee*, *yy*, *mm*.
Funkcję fatyczną pełnią również środki paralingwistyczne, np. potakiwanie głową.
B.3.

FUNKCJA HEURYSTYCZNA zob. **FUNKCJA WYSZUKIWAWCZA**

FUNKCJA IMPRESYWNA, *funkcja apelatywna*, *funkcja wokatywna*, *funkcja instrumentalna* – *__funkcja komunikatu__ polegająca na wywoływaniu przez *__nadawcę komunikatu__ za pomocą *__komunikatu__ zmiany stanu *__adresata komunikatu__ innego niż stan poinformowania, a zarazem funkcja *__języka__ polegająca na możliwości kształtowania w nim takiego komunikatu.
W *__języku naturalnym__ istnieją liczne wyspecjalizowane w pełnieniu tej funkcji środki na różnych poziomach *__struktury języka__, np. intonacja, struktury gramatyczne, np. tryb rozkazujący (żądanie działania), *__zdania__ pytające (żądanie odpowiedniego działania informacyjnego), a także liczne środki leksykalne, np. *kolektyw*, *klika*, *szpieg* czy morfologiczne, np. *__morfemy__ *-ątko*, *-isko*: *kociątko*, *kocisko* mające sterować stanem emocjonalnym odbiorcy i jego systemem wartości, stąd obecność takich wykładników w języku propagandy.
Funkcja impresywna języka naturalnego nie jest funkcją sprawczą w tym sensie, że odebranie pełniącego tę funkcję komunikatu nie powoduje automatycznie zmiany stanu jego odbiorcy. Językami wyspecjalizowanymi w funkcji impresywnej są natomiast *__języki programowania__ i inne języki służące do sterowania operacjami realizowanymi przez komputer. Funkcja impresywna może być podstawową funkcją języków sztucznych, np. muzyki (obok *__funkcji ekspresywnej__).
Wykładniki funkcji impresywnej są często identyczne z wykładnikami funkcji ekspresywnej wypowiedzi.
Terminy funkcja impresywna, funkcja apelatywna, funkcja wokatywna, funkcja konatywna, fukcja instrumentalna nie zawsze mają dokładnie to samo *__znaczenie__, ponadto pochodzą od różnych językoznawców (i tak terminu funkcja apelatywna używał Bühler, funkcja konatywna – Jakobson), dla potrzeb tego słownika można je jednak uznać za *__synonimy__.
B.3.

FUNKCJA INFORMACYJNA – funkcja *__wyrażeń__ polegająca na tym, że stanowią one *__odwzorowanie__ sytuacji pozatekstowej i mogą samodzielnie stanowić *__komunikat__, którego odebranie może spowodować przyrost *__informacji__ u *__odbiorcy komunikatu__. Funkcję taką pełnią te wyrażenia, które zawierają element *__predykacji__, a więc *__zdania__ i równoważniki zdań.
B.3.

FUNKCJA INSTRUMENTALNA zob. **FUNKCJA IMPRESYWNA**

FUNKCJA KOMUNIKATYWNA zob. **FUNKCJA SEMANTYCZNA**

FUNKCJA METAINFORMACYJNA – (1) funkcja *__języka__ polegająca na tym, że w *__komunikatach__ będących jego *__tekstami__ można wyrażać *__metainformację__. W najszerszym rozumieniu funkcja metainformacyjna obejmuje również *__funkcję metatekstową__ i *__funkcję metajęzykową__, w węższym ogranicza się tylko do komunikowania *__informacji__ o informacji, rozumianej jako *__treść__ tworzących komunikat *__znaków__ (bez formy znaków).
(2) funkcja *__języka informacyjno-wyszukiwawczego__ wyrażająca się w specyficznym dla niego ograniczeniu *__funkcji semantycznej__ do opisu *__informacji__, przez co wszystkie wypo-

wiedzi tego języka są wypowiedziami metainformacyjnymi. Tak więc np. ***charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu*** realizuje funkcję metainformacyjną, gdyż jest ***tekstem*** opisującym własności ***treści*** lub formy prezentacji informacji zawartej w ***dokumencie***.
B.3., G.2.

FUNKCJA METAJĘZYKOWA – ***funkcja metainformacyjna*** ograniczona do ***informacji*** o ***języku***, a więc funkcja ***języka naturalnego*** polegająca na tym, że można w nim formułować ***komunikaty***, których odniesienie stanowi sam język, w tym sensie, że ***wyrażenia*** jego używane są w ***supozycji materialnej*** (przytoczenie wyrażenia, użycie samozwrotne). Funkcja metajęzykowa języka naturalnego polega więc na tym, że język naturalny pełni w stosunku do samego siebie funkcję ***metajęzyka***.
B.3., C.2.

FUNKCJA METATEKSTOWA – ***funkcja metainformacyjna*** ograniczona do ***informacji*** o ***tekście***. Część ***komunikatu*** pełniąca tę funkcję ***języka naturalnego*** nazywa się ***metatekstem***. Funkcja metatekstowa jest funkcją języka naturalnego jako ***systemu***, bo istnieją w nim specjalne środki pełniące tę funkcję.
B.3.

FUNKCJA OPISOWA – funkcja ***języka*** polegająca na tym, że ***komunikaty*** będące jego ***tekstami*** zawierają ***informację*** opisową czyli taką, której odniesienie stanowią fakty, a więc informację, której można przypisać jedną z dwóch ***wartości logicznych***: prawdę albo fałsz. Jest to więc zarazem funkcja ***wypowiedzi***, bo to one mogą być albo prawdziwe, albo fałszywe. Wartość tę można przypisać jednak tylko pewnej podklasie wypowiedzi ***języka naturalnego***: ***zdaniom*** oznajmującym, gdyż zdania przypuszczające, pytające lub rozkazujące nie są ani prawdziwe, ani fałszywe, nie pełnią więc funkcji opisowej.
B.3.

FUNKCJA ORGANIZUJĄCA zob. **FUNKCJA PORZĄDKUJĄCA**

FUNKCJA PERSWAZYJNA – ***funkcja impresywna*** ograniczona do dążenia przez ***nadawcę komunikatu*** do spowodowania za pomocą ***komunikatu*** zmiany stanu świadomości ***adresata komunikatu***, a przede wszystkim zmiany wartościowania przez niego zjawisk zachodzących w ***rzeczywistości pozatekstowej***.
Por. ***aksjologia języka***.
B.3.

FUNKCJA PORZĄDKUJĄCA, *funkcja organizująca* – funkcja ***języka informacyjno-wyszukiwawczego*** polegająca na organizacji (ustaleniu ***porządku*** elementów) ***zbioru informacyjnego*** opisanego w tym ***języku*** poprzez determinacje ***układu informacji*** w ***zbiorze*** przez ***formę*** (reprezentujących ją) **wyrażeń** (której każdy element ma określoną wartość porządkową) oraz ścisłą zależność między organizacją zbioru informacyjnego a ***syntagmatyką wyrażeń złożonych*** języka i wartościami porządkowymi ***znaków (1)*** reprezentujących ***relacje syntagmatyczne*** i/lub ***kategorie syntaktyczne*** tego języka.
G.2.

FUNKCJA POZNAWCZA – funkcja ***języka*** i ***komunikatów*** będących jego ***tekstami*** polegająca na tym, że odniesieniem komunikatu języka jest ***rzeczywistość pozajęzykowa***, czyli że zbiór wyróżnianych (relewantnych dla użytkowników) stanów jakiejś rzeczywistości jest odwzorowany w zbiór komunikatów tego języka, czego warunkiem jest ***odwzorowanie***

w ***systemie języka*** wyróżnionych elementów tej rzeczywistości oraz wyróżnionych relacji. Języki pełniące tę funkcję są językami z ***semantyką***.
B.3.

FUNKCJA PRZEDSTAWIENIOWA zob. **FUNKCJA SEMANTYCZNA**

FUNKCJA SEMANTYCZNA, *funkcja informacyjna, funkcja komunikatywna, funkcja przedstawieniowa, funkcja symboliczna* – (1) funkcje ***wyrażeń***, którym przyporządkowana jest reguła ***semantyki*** – w tym sensie funkcję semantyczną pełnią wyrażenia kolejnych poziomów ***struktury języka*** począwszy od ***morfemów*** (***cechy dystynktywne*** ***fonemów*** i fonemy tak rozumianej funkcji semantycznej nie pełnią). Funkcja ta polega na reprezentowaniu przez ***komunikat*** danego ***języka*** elementów ***rzeczywistości pozajęzykowej*** i wyrażaniu dotyczących ich ***informacji***. Jest to podstawowa funkcja wszystkich języków z semantyką, a więc i wszystkich ***języków naturalnych***. Semantyczna funkcja ***języków informacyjno-wyszukiwawczych*** polega na odwzorowywaniu przez nie ***cech relewantnych*** ***dokumentów*** (w tym zawartych w nich informacji).
(2) funkcja ***wyrażeń elementarnych*** polegająca na tym, że stanowią one cechy dystynktywne ***wyrażeń złożonych*** pełniących funkcję semantyczną (1). W tym sensie funkcję semantyczną pełnią wyrażenia elementarne wszystkich poziomów struktury języka: cechy dystynktywne i fonemy służą do odróżniania znaczeń morfemów, morfemy służą do odróżniania ***znaczeń*** ***wyrazów***, wyrazy – ***syntagm*** i ***zdań***, a zdania ***tekstów spójnych***.
Por. ***znak pusty***, ***znak pełny***, ***poznawcza funkcja wypowiedzi***.
B.3.

FUNKCJA SOCJALNA JĘZYKA zob. **SOCJALNA FUNKCJA JĘZYKA**

FUNKCJA SPOŁECZNA JĘZYKA zob. **SOCJALNA FUNKCJA JĘZYKA**

FUNKCJA SPRAWCZA – ***funkcja komunikatu*** polegająca na powodowaniu zmiany stanu ***rzeczywistości pozajęzykowej*** lub stanu ***adresata komunikatu*** (zazwyczaj z wykluczeniem stanu poinformowania). Komunikaty ***języka naturalnego*** nie pełnią tak rozumianej funkcji sprawczej, ich ***funkcja impresywna*** nie polega bowiem na sterowaniu zachowaniem odbiorcy komunikatu w sensie takim, że samo odebranie komunikatu nie może zmienić zachowania odbiorcy. ***Językami*** wyspecjalizowanymi w funkcji sprawczej są np. ***języki programowania*** – odebranie rozkazu przez komputer automatycznie zmienia jego stan i powoduje odpowiednie działanie, podczas gdy odebranie rozkazu przez człowieka może spowodować jego działanie, ale nie musi. Dlatego w odniesieniu do języka naturalnego funkcja sprawcza rozumiana jest tylko w węższym znaczeniu, jako funkcja impresywna.
Zachowanie językowe niektórych ***użytkowników języka*** wskazuje na to, że sądzą oni, iż komunikaty języka naturalnego mogą pełnić funkcję sprawczą, czego przejawem jest magia językowa. To przekonanie odbiorców komunikatów może być wykorzystywane przez ***nadawcę komunikatu*** w jego własnym interesie – działanie takie nazywa się manipulacją językową.
Por. ***funkcja perswazyjna***, ***wypowiedzenie performatywne***.
B.3.

FUNKCJA SYMBOLICZNA zob. **FUNKCJA SEMANTYCZNA**

FUNKCJA WOKATYWNA zob. **FUNKCJA IMPRESYWNA**

FUNKCJA WYSZUKIWAWCZA, *funkcja heurystyczna* – ***funkcja impresywna *języka informacyjno-wyszukiwawczego** polegająca na sterowaniu procesem ***wyszukiwania informacji** poprzez ***wyrażenia** charakteryzujące warunki, jakie powinien spełniać wyszukany podzbiór ***informacji**.
G.2.

FUNKCJA ZDANIOWA zob. **SCHEMAT ZDANIOWY**

FUNKCJE AKTÓW MOWY zob. **FUNKCJE KOMUNIKATU**

FUNKCJE JĘZYKA zob. **FUNKCJE KOMUNIKATU**

FUNKCJE KOMUNIKATU, *funkcje mowy*, *funkcje języka*, *funkcje aktów mowy*, *funkcje wypowiedzi* – relacje między ***komunikatem** a elementami ***sytuacji komunikacyjnej** rozumiane jako ***odwzorowanie** elementu sytuacji komunikacyjnej w komunikacie, określane jako „nastawienie na". Początkowo wyróżniano trzy podstawowe funkcje ***wypowiedzi**, których określenia pochodzą od K. Bühlera: relację między komunikatem a odwzorowywaną w nim rzeczywistością, zwaną funkcją przedstawieniową (semantyczną, poznawczą, później także kognitywną, symboliczną, denotatywną, referencjalną), relację między komunikatem a ***odbiorcą komunikatu**, zwaną ***funkcją ekspresywną** (emotywną), relację między komunikatem a odbiorcą komunikatu, zwaną ***funkcją impresywną** (apelatywną, imperatywną, konatywną). Schemat ten rozszerzył R. Jakobson o relację między komunikatem a kanałem komunikacyjnym, polegającą właściwie na podtrzymywaniu łączności między nadawcą a odbiorcą komunikatu, zwaną ***funkcją fatyczną**, relację między komunikatem a kodem, w którym komunikat został nadany, zwaną ***funkcją metajęzykową** (metalingwistyczną) oraz relację między komunikatem a nim samym, a właściwie jego formą, zwaną funkcją poetycką (estetyczną). Schemat funkcji Jakobsona należałoby zmodyfikować, wyróżniając w komunikacie jego element materialny czyli formę (***sygnał**), związany z wyborem ***języka** i ***kanału informacyjnego** oraz ***treść**, czyli ***informację**, co pozwoli na wyróżnienie jeszcze jednej, bardzo istotnej, ***funkcji metainformacyjnej**. Wymienione tu funkcje nie są jedynymi omawianymi w literaturze przedmiotu, są jednak funkcjami najważniejszymi, do których dadzą się sprowadzić wszystkie pozostałe. I tak, niektórzy semiotycy wyróżniają jeszcze funkcję ludyczną (zabawową), realizowaną np. w wyliczankach, nie jest to jednak funkcja dla języka komunikatu specyficzna – bawić się można ***tekstami** języka tak samo, jak innymi przedmiotami, a to, co w tej zabawie specyficznie językowe, daje się sprowadzić do funkcji poetyckiej, często bowiem komunikat taki jest całkowicie skonwencjonalizowany i pozbawiony wartości informacyjnej.
Definiowanie poszczególnych funkcji jako relacji między komunikatem a elementami ***układu informacyjnego** może nasuwać uzasadnione wątpliwości, czy można je utożsamiać, jak to się czyni, z funkcjami ***języka naturalnego** jako ***systemu**. Jedynie słusznym wydaje się rozstrzygnięcie, że są to zarówno funkcje komunikatów, jak i funkcje systemów znakowych, których realizacją są komunikaty.
W powyższym omówieniu funkcji komunikatów podaliśmy ich nazwy pierwotne i niektóre synonimy – funkcje te mają w literaturze jeszcze inne nazwy – podajemy je jako synonimy w artykułach omawiających poszczególne funkcje.
B.3.

FUNKCJE MOWY zob. **FUNKCJE KOMUNIKATU**

FUNKCJE WYPOWIEDZI zob. **FUNKCJE KOMUNIKATU**

FUNKTOR – w logice ***wyrażenie synsyntaktyczne** niebędące ani ***zdaniem (2)**, ani ***nazwą**, służące do konstruowania ***wyrażeń złożonych**. Zależnie od ***kategorii syntaktycznej** tworzonego ***wyrażenia** wyróżnia się FUNKTORY ZDANIOTWÓRCZE, np. *świeci* jest funktorem zdaniotwórczym od jednego ***argumentu nazwowego**, bo *słońce świeci*, FUNKTORY NAZWOTWÓRCZE, np. *i* w wyrażeniu *żołnierz i poeta* jest funktorem nazwotwórczym od dwóch argumentów nazwowych, oraz FUNKTORY FUNKTOROTWÓRCZE, np. *jasno* jest funktorem funktorotwórczym od jednego ***argumentu funktorowego** bo *jasno świeci*. Zależnie od kategorii syntaktycznej ***argumentów** funktory dzieli się na funktory od argumentów nazwowych, argumentów zdaniowych i argumentów funktorowych, zależnie od liczby argumentów dzieli się je na 1,2,3...n argumentowe.
Por. ***argument funktora**.
B.4.1.

FUNKTOR FUNKTOROTWÓRCZY zob. **FUNKTOR**

FUNKTOR NAZWOTWÓRCZY zob. **FUNKTOR**

FUNKTOR ZDANIOTWÓRCZY zob. **FUNKTOR**

G

GAŁĄŹ KLASYFIKACJI zob. **GAŁĄŹ KLASYFIKACYJNA**

GAŁĄŹ KLASYFIKACYJNA, *gałąź klasyfikacji, gałąź układu klasyfikacyjnego* – część ***klasyfikacji** obejmująca wszystkie ***łańcuchy klasyfikacyjne** wywodzące się z jednej ***klasy węzłowej**. Np. w klasyfikacji o postaci:

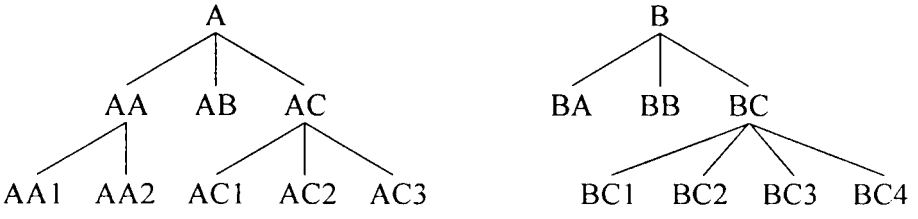

gałąź klasyfikacyjną tworzą wszystkie ***klasy pochodne** od klasy BC, czyli BC1, BC2, BC3, BC4, czy też wszystkie klasy pochodne od klasy A, czyli AA, AA1, AA2, AB, AC, AC1, AC2, AC3. Klasy te tworzą łańcuchy klasyfikacyjne wywodzące się z klas BC (BC – BC1, BC – BC2, BC – BC3, BC – BC4) i A (A – AA – AA1, A – AA – AA2, A – AB, A – AC – AC1, A – AC – AC2, A – AC – AC3).
G.5.1.

GAŁĄŹ UKŁADU KLASYFIKACYJNEGO zob. **GAŁĄŹ KLASYFIKACYJNA**

GATUNEK zob. **RELACJA NADRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ**

GENEROWANIE – wyznaczanie przez elementy danego zbioru elementów innego zbioru, np. przez zbiór ***wyrażeń elementarnych** (***słownik (1)**) i reguł ***gramatyki** (składnia) zbioru ***wyrażeń złożonych** (***zdań**).
Por. ***gramatyka generatywno-transformacyjna**.
B.4.1.

GENRE – klasa ***zdarzeń językowych** tego samego typu. W analizie ***dyskursu** wyróżnia się takie genry ***języka** mówionego i pisanego jak np. rozmowa, modlitwa, wywiad, piosenka, list.
Por. ***akt mowy**.
D.4.

GLOTTOMETRIA zob. **LINGWISTYKA STATYSTYCZNA**

GŁĘBOKOŚĆ INDEKSOWANIA – cecha ***indeksowania**, której miarą jest stopień odzwierciedlenia w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu** albo ***instrukcji wyszukiwawczej** szczegółowych ***słów kluczowych** ***dokumentu** albo ***zapytania informacyjnego** w wypadku, gdy stanowią one egzemplifikacje ogólniejszych ***wyrażeń** ***języka naturalnego** reprezentowanych przez określone wyrażenia danego ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**. Głębokość indeksowania określa możliwą maksymalną ***szczegółowość indeksowania** i jest ściśle zależna od zamierzonej i/lub zastosowanej maksymalnej liczby ***stopni podziału** ***kategorii** w ***słowniku (2)** języka informacyjno-wyszukiwawczego. Tak więc jeśli wymagana i/lub zastosowana maksymalna liczba podziałów kategorii w słow-

niku (2) wynosi 3 to wtedy np. kategoria *części roślin* może mieć następujący podział: *-owoce, --owoce ziarenkowe, ---jabłka* i wówczas takie słowa kluczowe jak *Renety* i *Renety czerwone* można przełożyć jedynie na najbliższe, pod względem wielkości ***denotacji** pośredniej, wyrażenie *jabłka*. Głębokość indeksowania można znacząco polepszyć przez zastosowanie ***polihierarchii** i dopuszczenie więcej niż jednokrotnego występowania danego wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego w części systematycznej słownika (2) tego języka.
I.4.

GŁÓWNY PRZEDMIOT DOKUMENTU zob. **TEMAT (1)**

GNIAZDOWY UKŁAD zob. **UKŁAD GNIAZDOWY**

GOŚCINNOŚĆ JĘZYKA zob. **PRODUKTYWNOŚĆ JĘZYKA**

GRAF – (1) ***litera** tekstowa, czyli realizacja w ***tekście** ***grafemu**, np. B, *B*, 𝔅 (b, *b*, 𝔟).
(2) ***struktura** złożona z punktów, zwanych wierzchołkami grafu, i z linii, zwanych krawędziami grafu, łączących niektóre (lub wszystkie) z tych punktów. Przy ***odwzorowaniu** ***systemu** za pomocą grafu wierzchołki obrazują elementy systemu, a krawędzie relacje między nimi.
Por. ***drzewo**.
D.3.4.

GRAFEM – ***wyrażenie** ***subkodu graficznego** mogące tworzyć samodzielnie segment ***tekstu** pisanego, czyli ***litera** systemowa (pisma rozumianego jako ***system**). Jest to inwariant językowy wszystkich allografów realizowanych w tekstach jako ***grafy**, czyli litery tekstowe.
Rozróżnienie grafemów, allografów i grafów (liter tekstowych) wprowadzono przez analogię do ***fonemów**, inwariantów fonologicznych, allofonów i głosek. Grafemem jest także inwariant systemowy ***ideogramu**.
D.3.4.

GRAMATYCZNOŚĆ – zgodność danego ***wypowiedzenia** z regułami ***gramatyki** danego ***języka**. Zazwyczaj za gramatyczne uważa się wypowiedzenie poprawne pod względem składniowym, zbudowane z leksemów danego języka, ale niektóre teorie języka, np. ***gramatyka generatywno-transformacyjna**, na wypowiedzenie, które ma być uznane za gramatyczne, nakładają dodatkowo warunek ***sensowności**, określany przez reguły składni semantycznej (ograniczenia selekcyjne łączliwości) – np. zgodnie z tak pojętą gramatyką zdanie *Zielone bezbarwne idee śpią wściekle* (przykład Chomsky'ego) jest niegramatyczne.
B.4.1.

GRAMATYKA, *składnia, syntaksa, syntaktyka* – (1) zbiór reguł określających dla każdego poziomu ***struktury języka**, jakie połączenia ***wyrażeń elementarnych** przyjmuje się w tym ***języku** (uważa się) za ***zdania (1)**;
(2) dział językoznawstwa opisujący ***gramatykę (1)**;
(3) ***dokument** opisujący gramatykę (1).
Formułując reguły gramatyki (1) najczęściej dokonuje się podziału ***wyrażeń** na ***kategorie syntaktyczne**. Niektóre języki mają tylko jedną regułę gramatyki, tzw. REGUŁĘ O NIEDOŁĄCZANIU, mówiącą, że niemożliwe są żadne połączenia wyrażeń elementarnych – w językach takich nie ma więc klasy ***wyrażeń złożonych**. Reguły gramatyki najczęściej odpowiadają na następujące pytania: 1) Jaka jest najmniejsza liczba wyrażeń elementarnych tworzących zdanie, 2) Jaka jest największa liczba wyrażeń elementarnych tworzących zdanie,

3) Czy, a jeżeli tak, to które wyrażenia elementarne mogą samodzielnie tworzyć zdanie (są ***wyrażeniami autosyntaktycznymi**), 4) Czy wśród wyrażeń elementarnych są takie, które muszą występować w zdaniu (są obligatoryjne), 5) Czy, a jeżeli tak, to które wyrażenia elementarne mogą się w zdaniu powtarzać, 6) Czy wyrażenia elementarne tworzące zdanie występują w określonym porządku lub tworzą określoną ***strukturę** – odpowiedź twierdząca na to pytanie wymaga określenia ***relacji syntagmatycznych**, 7) Czy, a jeżeli tak, to jakie obowiązują prawa korelacji, czyli czy wystąpienie w zdaniu jakiegoś jednego wyrażenia pociąga za sobą wystąpienie jakiegoś innego wyrażenia – chodzi tu oczywiście tylko o zależność jednostronną, typu „jeżeli A to B", która nie pociąga zależności „jeżeli B to A", gdyż w wypadku zależności dwustronnej takie skorelowane elementy traktuje się jako jeden element. W opisie ***języków naturalnych** gramatykę dzieli się, w zależności od tego, jakiego poziomu struktury języka dotyczą jej reguły, na ***fonologię**, ***morfologię**, ***syntaktykę** (2) i gramatykę ***tekstu spójnego**.
B.4., B.4.1., C.1

GRAMATYKA BEZKONTEKSTOWA – w opozycji do ***gramatyki kontekstowej** – ***gramatyka** (1), w której ***reguły transformacji** (substytucji) mają postać $X \rightarrow Y$, nie przewidują więc (nie odwzorowują) zależności elementu od ***kontekstu**. Gramatyki bezkontekstowe nie nadają się do odwzorowywania ***tekstów** ***języków naturalnych**, w języku naturalnym bowiem reguły transformacji są uzależnione od kontekstu ***wyrażenia** transformowanego.
B.4.1.

GRAMATYKA CZĘŚCIOWO POZYCYJNA – ***gramatyka** (1) ***języka**, w którym niektóre pozycje ***wyrażeń elementarnych** w ***wyrażeniu złożonym** pełnią funkcję wykładników ***relacji syntagmatycznych**. Np. w ***językach deskryptorowych** ***modyfikatory** stoją po ***deskryptorze**, do którego się odnoszą, podczas gdy kolejność deskryptorów jest dowolna.
G.3.

GRAMATYKA FUNKCJONALNA – ***gramatyka** (3) odwzorowująca ***kompetencję językową** i ***kompetencję komunikacyjną** ***użytkownika** ***języka naturalnego**. Ponieważ inna część ***wiedzy językowej** wykorzystywana jest przy ***nadawaniu komunikatu**, a inna przy ***odbieraniu komunikatu**, wyróżnia się ***gramatykę nadawcy** i ***gramatykę odbiorcy**. I tak np. podstawową różnicą decydującą o tym, czy ***komunikat** języka naturalnego spełni ***funkcję informacyjną**, jest to, że dla ***nadawcy komunikatu** nadawany przez niego komunikat jest jednoznaczny, podczas gdy dla ***odbiorcy komunikatu** jest zazwyczaj mniej lub bardziej wieloznaczny. Zarówno nadawca, jak i odbiorca komunikatu muszą w ***sytuacji komunikacyjnej** dokonywać wyboru, jest to jednak wybór wśród elementów innej rzeczywistości – nadawca musi dokonać wyboru wśród elementów rzeczywistości językowej – wyboru najbardziej odpowiednich ***środków językowych**, odbiorca komunikatu wybierać musi w zbiorze pozajęzykowych ***informacji**, które muszą być przyporządkowane ***sygnałowi**. Wymaga to stosowania różnych strategii przy kodowaniu i dekodowaniu informacji. Gramatyka funkcjonalna, w przeciwieństwie do gramatyk tradycyjnych i innych gramatyk współczesnej ***lingwistyki**, nie odwzorowuje ***systemu językowego**, co czynią tamte gramatyki, ale strategie stosowane przez użytkowników języka przy ***kodowaniu informacji** i ***dekodowaniu informacji**.
D.2.

GRAMATYKA GENERATYWNO-TRANSFORMACYJNA – ***gramatyka (3)** będąca zbiorem reguł stanowiących ***model** tworzenia ***tekstu** danego ***języka** metodą ***transformacji *struktury głębokiej** w ***strukturę powierzchniową**. Reguły przyporządkowania strukturze głębokiej ***wykładników językowych** zawiera ***semantyka generatywna**, natomiast reguły przyporządkowania tak utworzonym strukturom powierzchniowym ***sygnału (1)** zawiera fonologia generatywna. Teorię gramatyki generatywno-transformacyjnej sformułował w 1957 r. amerykański językoznawca Noam Chomsky.
Por. ***generowanie**.
A.3.

GRAMATYKA KONTEKSTOWA – w opozycji do ***gramatyki bezkontekstowej** – ***gramatyka (1)**, w której reguły ***transformacji** (substytucji) mają postać $xAy \rightarrow xBy$ (przepisz A w ***kontekście** x-y w postaci B), odwzorowują więc zależność ***wyrażenia** od kontekstu. Gramatyki ***języków naturalnych** są gramatykami kontekstowymi.
Por. ***wariant językowy**.
B.4.1.

GRAMATYKA NADAWCY – w opozycji do ***gramatyki odbiorcy** – ***gramatyka funkcjonalna** odwzorowująca część ***kompetencji językowej** i ***kompetencji komunikacyjnej *użytkownika języka** wykorzystywaną przy ***nadawaniu komunikatu**, zawierająca reguły przyporządkowania ***strukturom** złożonym z elementów ***planu treści** struktur i elementów ***planu wyrażania *języka**, a w szczególności reguły wyboru w danym ***kontekście** i ***sytuacji komunikacyjnej** najbardziej odpowiednich ***środków językowych**.
D.3.1.

GRAMATYKA NIEPOZYCYJNA – w opozycji do ***gramatyki pozycyjnej** – ***gramatyka (1) *języka**, w którym wykładniki ***relacji syntagmatycznych**, np. ***wskaźniki roli** w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**, mają charakter inny niż pozycja ***wyrażenia elementarnego** w ***wyrażeniu złożonym**. ***Układ** (szyk) wyrażeń elementarnych tworzących wyrażenie złożone w językach o gramatyce niepozycyjnej nie musi być dowolny, choć przeważnie tak jest – może być określony np. według ***cech formalnych** wyrażeń elementarnych – szeregowanie może być zgodne z ***porządkiem** alfabetycznym lub długością wyrażenia. Np. w ***języku haseł przedmiotowych** ***określniki** umieszczane są w ustalonej kolejności, zależnie od ***kategorii semantycznej**, do której należą, ale ich pozycja w grupie określników nie jest wykładnikiem kategorii semantycznej, choć pełni taką rolę w wypadku ***tematu** i określników jako całej ***kategorii**.
G.3.

GRAMATYKA ODBIORCY – w opozycji do ***gramatyki nadawcy** – ***gramatyka funkcjonalna** odwzorowująca część ***kompetencji językowej** i ***kompetencji komunikacyjnej *użytkownika języka** wykorzystywaną przy ***odbieraniu komunikatu**, zawierająca reguły przyporządkowania ***strukturze** złożonej z elementów ***planu wyrażania** języka struktur i elementów ***planu treści**, a w szczególności reguły wyboru w danym ***kontekście** i ***sytuacji komunikacyjnej** najbardziej prawdopodobnych wariantów interpretacji ***komunikatu**, który dla odbiorcy jest zazwyczaj mniej lub bardziej wieloznaczny.
D.3.2.

GRAMATYKA POZYCYJNA – (1) w opozycji do ***gramatyki niepozycyjnej** – ***gramatyka (1) *języka**, w którym ***relacje syntagmatyczne** wyznaczane są przez pozycje ***wyrażeń elementarnych** w ***wyrażeniu złożonym**. W ***językach informacyjno-wyszukiwaw-**

czych pozycja może być ***wskaźnikiem roli** – np. w niektórych ***językach deskryptorowych** (wskaźniki roli nie są wtedy oddzielnymi jednostkami leksykalnymi), wskaźnikiem przynależności do ***kategorii** – np. w ***klasyfikacji dwukropkowej Ranganathana**, gdzie tzw. ***formuła fasetowa** określa kolejność kategorii ***wyrażeń** (PMEST – Personality, Matter, Energy, Space, Time, czyli: Indywiduum, Materia, Energia, Przestrzeń, Czas), czy w ***języku haseł przedmiotowych**, gdzie w ***haśle przedmiotowym** wyrażenie stojące przed myślnikiem jest ***tematem**, po myślniku ***określnikiem**, np.: Polska – historia, Historia – Polska. Przykładem pozycyjnego wykładnika roli jest miejsce wyrażeń na karcie tytułowej, np.:

Eliza Orzeszkowa

Meir Ezofowicz

Michał Arct

gdzie zwyczajowo pozycja u góry jest wykładnikiem autora, w środku – tytułu, u dołu – wydawcy. W ***językach naturalnych** pozycja decyduje np. o tym, które wyrażenie jest imieniem, a które nazwiskiem, np. w języku polskim imię stoi przed nazwiskiem (Jan Kowalski, Andrzej Marek), a w języku węgierskim nazwisko stoi przed imieniem (Balas Istvan, Istvan Balas).
(2) skrótowe określenie typu ***wykładników językowych** ***relacji syntagmatycznych** ***języka pozycyjnego**.
Por. ***język pozycyjny**.
B.5.4., G.3.

GRAMATYKA TEKSTU – (1) ***gramatyka (1) tekstu**, czyli reguły łączenia ***zdań (3)** w jednostki wyższego rzędu – w tzw. ***teksty spójne**, obejmujące zasady następstwa typów zdań, użycia ekwiwalentów językowych o tym samym ***odniesieniu** (w tym ***synonimów**, ***zaimków forycznych**, wykładników określoności), ***transformacji** ***struktury tematyczno-rematycznej** w zależności od ***aktualnego rozczłonkowania zdania**, a także metatekstowych wykładników ***spójności tekstu** (***metatekstu** w tekście).
(2) reguły przyporządkowania ***strukturze głębokiej** ***zdania** ***wyrażeń** tworzących ***strukturę powierzchniową**,
(3) ***gramatyka** zajmująca się ***gramatyką tekstu (1)**. Gramatyka tekstu była początkiem ***lingwistyki tekstu** zajmującej się ***analizą dyskursu**.
B.5.5.

GRAMATYKA ZEROWA – (1) ***gramatyka (1) języka informacyjno-wyszukiwawczego**, określająca warunki poprawności jego ***zdań (2)**, której jedyną regułą jest ***reguła o niedołączaniu**. Ten typ gramatyki charakteryzuje ***klasyfikacje wyliczające**, w których nie dopuszcza się ***syntezy symboli**.
(2) gramatyka języka informacyjno-wyszukiwawczego, w którym brak jest wykładników ***relacji syntagmatycznych**, zawierająca tylko następujące reguły:
1) w zdaniu dane ***wyrażenie elementarne** może wystąpić tylko jeden raz,
2) kolejność wyrażeń elementarnych w ***wyrażeniu złożonym** jest dowolna.

Termin ten używany przy opisie języków informacyjno-wyszukiwawczych jest niepoprawny, jeśli rozumieć go jako brak wszelkich reguł gramatyki. Gramatykę zerową przypisuje się ***językom deskryptorowym** bez wykładników relacji syntagmatycznych oraz ***językom słów kluczowych**.
G.3.

GRAMATYKA ZNACZEŃ, *składnia semantyczna* – ***gramatyka (1)** zawierająca reguły określające łączliwość semantyczną ***wyrażeń elementarnych** zapewniająca sensowność tworzonych ***wyrażeń złożonych**. Gramatyka ta dokonuje ***kategoryzacji** syntaktycznej wyrażeń elementarnych ze względu na zawarte w nich ***treści** elementarne relewantne z punktu widzenia ich łączliwości, opatrując je wykładnikiem ***kategorii**, czyli tzw. znacznikiem semantycznym. Najprostsza reguła tej gramatyki mówi, że w wyrażeniu złożonym nie mogą występować wyrażenia elementarne tworzące prywatywną ***opozycję** semantyczną, np. taką jak: *bezbarwny* i *barwny* (np. *bezbarwne zielone*), *żyjący* i *martwy* (np. *żywy nieboszczyk*), *żywotny* i *nieżywotny* (np. *książka płacze*). Takie reguły składniowe zawierać powinna postulowana przez Chomsky'ego gramatyka generatywna. Składnia semantyczna nie obejmuje licznych w ***języku naturalnym** wypadków użycia wyrażeń metaforycznych oraz oksymoronów, np. *żywy trup*, *słodkie cierpienie*, *gorycz słodyczy*.
B.5.5.

GRAMATYKI RÓWNOWAŻNE – ***gramatyki** generujące ten sam ***język**, czyli ten sam ***zbiór *zdań**. Jest to relacja słabej równoważności. Między dwiema gramatykami może zachodzić relacja mocnej równoważności, jeśli generują nie tylko ten sam zbiór zdań, lecz również ten sam zbiór opisów strukturalnych (np. ***drzew**) przypisanych ***wyrażeniom**.
B.4.1.

GRUPA KLASYFIKACYJNA zob. **SZEREG KLASYFIKACYJNY**

GRUPA SYNTAKTYCZNA zob. **SYNTAGMA**

H

HASŁO, *nagłówek* – ***wyrażenie** pełniące ***funkcję porządkującą** lub ***funkcję wyszukiwawczą** w pewnym ***zbiorze informacyjnym**, np. w ***słowniku (2)**, ***indeksie (2)**, ***tekście**, ***zbiorze** ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów**.
W tradycyjnych ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych**, które cechuje ***prekoordynacja**, zwykle jedynie hasło pełni bezpośrednio funkcję wyszukiwawczą. W nowoczesnych systemach wieloaspektowych, które cechuje ***postkoordynacja**, wyszukiwanie jest możliwe także poprzez inne wyrażenia.
Por. ***klucz**.
C.3., I.5.1.

HASŁO AUTORYTATYWNE – ustalany jako obowiązujący przez narodową centralę bibliograficzną szczególny rodzaj ***hasła wzorcowego**, tj. oryginalne ***nazwy** krajowych autorów i współtwórców, nazwy działających w danym państwie ciał zbiorowych oraz ujednolicone tytuły oryginalnych dzieł w nim opublikowanych. Rozróżnienie hasło autorytatywne – hasło wzorcowe (***kartoteka haseł wzorcowych** – ***kartoteka haseł autorytatywnych**) jest specyficzne chyba wyłącznie dla języka polskiego. W jęz. angielskim oba rodzaje kartotek identyfikowane są tym samym wyrażeniem *authority file*, w języku francuskim – *fichier d'autorités*. Czasami rozróżnienie to nie jest też zbyt precyzyjne, dlatego raczej należałoby mówić o wzorcowej formie ***hasła** ustalanej na potrzeby określonego ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** oraz o zgodnej z przepisami międzynarodowymi formie autorytatywnej ustalanej przez narodową centralę bibliograficzną.
G.6., H.3.

HASŁO GŁÓWNE OPISU BIBLIOGRAFICZNEGO zob. **HASŁO OPISU BIBLIOGRAFICZNEGO**

HASŁO OPISU BIBLIOGRAFICZNEGO – ***hasło** stanowiące kryterium ***porządkowania** i/lub wyszukiwania ***opisów bibliograficznych** w ***zbiorach informacyjnych**.
Hasłem opisu bibliograficznego może być: hasło osobowe, czyli takie, którego jedynym lub pierwszym elementem jest ***nazwa osobowa**; hasło korporatywne, czyli takie, którego jedynym lub pierwszym elementem jest nazwa ciała zbiorowego (instytucji, organizacji) lub imprezy; hasło tytułowe, czyli takie, którego pierwszym lub jedynym elementem jest ***tytuł ujednolicony**. Zgodnie z aktualnymi Polskimi Normami i zaleceniami międzynarodowymi hasło opisu bibliograficznego nie stanowi części opisu bibliograficznego.
I.3.

HASŁO PRZEDMIOTOWE, *hasło tematowe*, *nagłówek przedmiotowy* – ***zdanie** ***języka haseł przedmiotowych** złożone z ***tematu(2)** (także z ***dopowiedzeniem**) – HASŁO PRZEDMIOTOWE PROSTE lub tematu(2) (także z dopowiedzeniem) i umieszczonych po nim ***określników** – HASŁO PRZEDMIOTOWE ROZWINIĘTE, w kolejności ustalonej przez reguły ***gramatyki(1)** języka haseł przedmiotowych.
Hasłami przedmiotowymi prostymi są np. w ***języku haseł przedmiotowych KABA** ***hasła** Odporność na stres, Manieryzm (sztuka); zaś hasłami rozwiniętymi hasła Rzym (Włochy) –

Basilica di Santa Maria Maggiore, Diabeł – w sztuce, Wojna światowa (1939-1945) – deportacje z Polski.
H.3.

HASŁO PRZEDMIOTOWE PROSTE zob. **HASŁO PRZEDMIOTOWE**

HASŁO PRZEDMIOTOWE ROZWINIĘTE zob. **HASŁO PRZEDMIOTOWE**

HASŁO TEMATOWE zob. **HASŁO PRZEDMIOTOWE**

HASŁO UJEDNOLICONE zob. **HASŁO WZORCOWE**

HASŁO WZORCOWE – ***hasło *rekordu *kartoteki haseł wzorcowych**. Wśród haseł wzorcowych szczególną i najliczniejszą ***klasę** tworzą HASŁA UJEDNOLICONE, czyli te hasła wzorcowe, które mogą być hasłami głównymi ***opisu bibliograficznego**, hasłami dodatkowymi dla serii i wydawnictwa zwartego wieloczęściowego lub określonymi hasłami (***wyrażeniami**) ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**. Hasłem wzorcowym, ale nie ujednoliconym, jest np. hasło ***odsyłacza orientacyjnego całkowitego**. Hasłem ujednoliconym może być: hasło osobowe, czyli takie, którego pierwszym lub jedynym elementem jest ***nazwa osobowa**; hasło korporatywne, czyli takie, którego pierwszym lub jedynym elementem jest nazwa ciała zbiorowego (instytucji, organizacji itp.) lub imprezy; hasło, którego pierwszym lub jedynym elementem jest tytuł ujednolicony; hasło, którego pierwszym lub jedynym elementem jest nazwa geograficzna; hasło, którego pierwszym lub jedynym elementem jest nazwa pospolita; hasło złożone z hasła osobowego i tytułu lub hasła korporatywnego i tytułu. Hasła te są ujednoliconymi formami nazw osoby, ciała zbiorowego, tytułu ujednoliconego itd. przyjętymi na użytek konkretnego ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego**. A zatem w jednym państwie może funkcjonować wiele ***kartotek haseł wzorcowych**, podczas gdy ***kartoteka haseł autorytatywnych** – tylko jedna. W formacie USMARC hasła wzorcowe zapisywane są w polu o ***etykiecie** 1XX.
G.6., H.3.

HIERARCHIA – ***układ** elementów ***zbioru** lub ***klas** taki, że dany element (z wyjątkiem jednego) jest podporządkowany innemu elementowi lub dana klasa jest ***podklasą** innej.
Przykłady układów hierarchicznych:

pojazd – pojazd samobieżny – pojazd wielośladowy – samochód – samochód osobowy – limuzyna;
samochód – nadwozie – karoseria – maska;
wyżeł szorstkowłosy – wyżeł – posokowiec – pies myśliwski – pies użytkowy – pies.

F.1.

HIERARCHIA TEMATYCZNA zob. **RELACJA HIERARCHII TEMATYCZNEJ**

HIPERLINK zob. **LINK**

HIPERMEDIUM – ***hipertekst** wiążący ***dokumenty multimedialne**.
I.2.

HIPERONIM – w opozycji do ***hiponimu** – ***wyrażenie** pozostające w relacji ***hiperonimii** do innego wyrażenia, np. *owad* w stosunku do *pszczoła*, *robak* w stosunku do *karaluch*.
B.6.1.

HIPERONIMIA – w opozycji do ***hiponimii** – ***relacja nadrzędności zakresowej** między ***wyrażeniami**. Hiperonimię określa się między różnymi ***kategoriami syntaktycznymi** wy-

rażeń, np. między rzeczownikami: *zwierzę – pies*, *choroba – szkarlatyna*, czasownikami: *rozdzielić – rozedrzeć*, *dołączyć – dokleić*, przymiotnikami: *kolorowy – czerwony*. Hiperonimia w ***języku naturalnym** nie musi się pokrywać z ***relacją nadrzędności generycznej** w sensie logicznym, np. w języku naturalnym wyraz *robak* jest ***hiperonimem** wyrazu *karaluch*, choć nie jest nim z logicznego punktu widzenia (karaluch jest bowiem owadem); podobnie jest w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**.
B.6.1.

HIPERTEKST – wielopoziomowa ***struktura**, będąca ***odwzorowaniem *cech relewantnych *tekstu** (także ***tekstu mieszanego**) lub ***zbioru** tekstów, umożliwiająca przekształcenie tekstu linearnego w postać nielinearną (najczęściej za pomocą ***drzew** hierarchicznych oraz sieci) w celu ułatwienia odbiorcy ***wyszukiwania** zawartych w nim ***informacji** oraz uzupełniania zbioru ***informacji** wyselekcjonowanych odpowiednio do ***potrzeb informacyjnych użytkownika**. Struktura taka może różnego typu ***relacjami intertekstualnymi** łączyć w jedną całość części jednego ***dokumentu** lub dokumenty zawierające ***informację dokumentacyjną** z odpowiednimi ***dokumentami źródłowymi** lub ich fragmentami i odpowiednią ***informacją faktograficzną**, przy czym w jednym hipertekście mogą występować dokumenty różnych typów.
Podstawowymi elementami hipertekstu są węzły i powiązania. Węzeł to wydzielony, ze względu na zawartość informacyjną, fragment tekstu (słowo, fraza, zdanie, akapit, rysunek, schemat, wideo klip itp.) lub dokument w bazie danych. Węzły są połączone powiązaniami (ang. *links*, *cross-references*) wyrażającymi: ***relacje semantyczne**, ***relacje syntagmatyczne** i relacje pragmatyczne (np. po zapoznaniu się z informacją w węźle A warto zapoznać się z informacją w węźle B). ***System hipertekstowy** może zawierać powiązania jednego lub wielu typów, istnieje też możliwość określania przez użytkownika typów powiązań, które chce uaktywnić oraz rozbudowywania hipertekstu (interakcja systemu i jego użytkownika). Wyróżnia się następujące podtypy hipertekstu: mikrotekst – tekst z wyróżnionymi explicite powiązaniami pomiędzy jego fragmentami (***relacje intratekstualne**), makrotekst – zbiór dokumentów połączonych ***relacjami intertekstualnymi**, eksperttekst – połączenie hipertekstu z ***systemem ekspertowym**, którego działanie zostaje ulepszone w wyniku wykorzystywania ***sieci semantycznej** hipertekstu. System hipertekstowy może obejmować jedną lub wiele tekstowych albo multimedialnych ***baz danych** (***hipermedia**).
Por. ***dokument multimedialny**, ***multimedia**, ***system hipertekstowy**, ***system hipermedialny**.
I.2.

HIPONIM – w opozycji do ***hiperonimu** – ***wyrażenie** pozostające w relacji ***hiponimii** do innego wyrażenia, np. *pszczoła* w stosunku do *owad*, *karaluch* w stosunku do *robak*.
B.6.1.

HIPONIMIA – w opozycji do ***hiperonimii** – ***relacja podrzędności** między ***wyrażeniami**. Hiponimię określa się między różnymi ***kategoriami syntaktycznymi** wyrażeń, np. między rzeczownikami: *pies – zwierzę*, *szkarlatyna – choroba*, czasownikami: *rozedrzeć – rozdzielić*, *dokleić – dołączyć*, przymiotnikami: *czerwony – kolorowy*. Hiponimia w ***języku naturalnym** nie musi się pokrywać z ***relacją podrzędności generycznej** w sensie logicznym, np. w języku naturalnym wyraz *karaluch* jest ***hiponimem** wyrazu *robak*, choć nie jest nim z logicznego punktu widzenia (karaluch jest owadem); podobnie jest w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**.
B.6.1.

HOMOFON – w opozycji do ***homogramu** – ***homonim** występujący w ***subkodzie akustycznym** np. w języku polskim *może* (*morze* i *może*). W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** homofony nie występują, ponieważ języki te realizowane są w zasadzie tylko w subkodzie graficznym.
B.6.1.

HOMOGRAM – w opozycji do ***homofonu** – ***homonim** występujący w ***subkodzie graficznym**, np. w języku polskim *rozmarzać* (czytane: *rozmarzać* i *rozmażać*). Homonimy ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** są homogramami, ponieważ języki te realizowane są w zasadzie tylko w subkodzie graficznym.
B.6.1.

HOMONIM – ***wyrażenie** mające więcej niż jedno ***znaczenie**, np. w języku polskim *-i*, końcówka wielu przypadków w deklinacji rzeczowników rodzaju żeńskiego, np. *pieśni*, forma *wydrze* – rzeczownika *wydra*, i czasownika *wydrzeć*, *róża* – nazwa kwiatu i choroby, zdanie *Samochód Jana uszkodził samochód Piotra*, gdzie nie wiadomo, kto był sprawcą (agensem), a kto poszkodowanym (pacjensem).
Homonimy ***języka naturalnego** zazwyczaj mogą być jednoznacznie interpretowane na podstawie ***kontekstu**. Homonimy występują także w niektórych ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**. Np. w ***języku haseł przedmiotowych**, np. Historia, Filozofia, Polska, Encyklopedia, które mogą być albo ***tematami**, albo ***określnikami**, a o ich interpretacji decyduje pozycja w ***haśle przedmiotowym**. Częstym zjawiskiem w językach informacyjno-wyszukiwawczych, np. w ***językach deskryptorowych**, jest występowanie homonimicznych ***zdań**, np. zdanie Opakowania. Polietylen. Narzędzia. może charakteryzować ***dokumenty** o: opakowaniach polietylenowych do narzędzi, narzędziach do opakowań polietylenowych, narzędziach polietylenowych do opakowań. ***Homonimia** w językach informacyjno-wyszukiwawczych powoduje ***szum informacyjny**.
B.6.1.

HOMONIMIA, *relacja homonimii* – zjawisko występowania ***homonimów**.
B.6.1.

HTML, *Hypertext Markup Language* – język znaczników hipertekstowych służący do projektowania ***stron WWW**. Jest to ***język *metatekstu** generującego ***tekst** strony WWW, jej ***treść** oraz formę, np. wielkość i rodzaj czcionki, przy czym sam metatekst (tekst HTML) pozostaje dla odbiorcy strony WWW ukryty. Język HTML jest niezależny od sprzętu i ***oprogramowania**, co zapewnia poprawne, choć nie zawsze identyczne co do formy, interpretowanie stron WWW w różnych ***systemach komputerowych** (np. inaczej strona WWW jest wyświetlana w graficznej ***przeglądarce WWW**, inaczej w tekstowej, a system ***indeksowania** strony WWW dla ***wyszukiwarek internetowych** wcale ich nie wyświetla, tylko wybiera z nich ***informacje relewantne**).
Pierwsze wersje języka HTML opisywały przede wszystkim strukturę strony WWW, w następnych wersjach dodano wiele znaczników opisujących także wygląd jej elementów. Obecnie uważa się, że część metatekstu opisująca treść i strukturę powinna być oddzielona od części opisującej formę. Zamiast znaczników definiujących wygląd elementów strony WWW powinno się używać specjalnie do tego służących arkuszy stylów CSS (*Cascading Style Sheets*), co ułatwia projektowanie, a szczególnie wprowadzanie zmian w wyglądzie i treści strony.

Język HTML został opracowany na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku przez Tima Bernersa-Lee z instytutu CERN w Genewie, a następnie był rozwijany przez World Wide Web Consortium. Aktualnie obowiązującą wersją jest HTML 4.01. Język HTML ma być zastąpiony przez bardziej uniwersalny język XHTML.
A.4.

HYBRYDOWY JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY – ***język informacyjno-wyszukiwawczy**, którego struktura zawiera elementy różnych typów języków informacyjno-wyszukiwawczych, np. ***język deskryptorowy** o strukturze fasetowej.
Por. ***tezaurofaseta**.
G.3.

HYDRONIM zob. **NAZWA GEOGRAFICZNA**

HYPERTEXT MARKUP LANGUAGE zob. **HTML**

I

IDENTYFIKATOR – ***wyrażenie autosyntaktyczne *języka deskryptorowego** równokształtne z ***nazwą własną**, np. Uniwersytet Warszawski. Najczęściej identyfikatory są umieszczane w oddzielnych wykazach dołączanych do ***tezaurusów**.
H.4.

IDEOGRAFICZNE PISMO – w opozycji do ***fonetycznego pisma** – ***pismo** odwzorowujące za pomocą skonwencjonalizowanych ***znaków** ***plan treści** ***komunikatów** ***języka**, przyporządkowując znakom elementarnym, czyli ***ideogramom**, pewne całości znaczeniowe. Pismo ideograficzne wykształciło się z pisma piktograficznego, znaki jego zatraciły jednak w dużym stopniu motywację ikoniczną. Pismem ideograficznym są np. ideogramy (tzw. znaki) chińskie, używane również w jednej z odmian ***subkodu** graficznego języka japońskiego.
D.3.4.

IDEOGRAM – (1) ***znak** ideograficzny ***pisma** stanowiący jeden segment ***tekstu** pisanego. Ideogramy uznaje się za znaki elementarne, mimo że często nie są one znakami prostymi, składają się bowiem z elementów powtarzających się w innych ideogramach, często z zachowaniem ***znaczenia**, nie ma jednak reguł gramatycznych pozwalających budować z nich ideogramy, dlatego też elementy wspólne ideogramów należy uważać za ***znaki diakrytyczne**, a nie za znaki elementarne.
(2) znaki mające cechy ideogramów (1) używane albo w innych ***systemach** pisma, np. niektóre znaki w ***fonetycznym piśmie** klinowym, albo tworzące ***kody** specjalne, np. cyfry rzymskie czy arabskie, symbole chemiczne, symbole matematyczne (np. $+$, $-$, $\cdot$, $\div$, $=$, $\approx$, ∞, ∂, $\int$, $\sum$, $\prod$), niektóre znaki w tekstach pisanych języków naturalnych, np. cudzysłów „ ”, nawiasy ( ) i inne symbole $, £, ¥, §, &, @.
D.3.4.

IKONA zob. **ZNAK IKONICZNY**

ILLOKUCJA zob. **AKT MOWY**

ILOCZYN TEORIOMNOGOŚCIOWY zob. **ILOCZYN ZBIORÓW**

ILOCZYN ZBIORÓW, *iloczyn teoriomnogościowy, mnożenie zbiorów* – działanie ***rachunku zbiorów**, którego wynikiem jest część wspólna ***zbiorów** stanowiących argumenty tego działania, czyli zbiór takich obiektów, które są równocześnie elementami wszystkich zbiorów, na których przeprowadza się działanie; w najczęściej stosowanej teorii mnogości (***algebra Boole'a**) działanie iloczynu zbiorów zapisywane jest za pomocą znaku $\cap$.
Np. iloczynem zbioru matematyków (A) i zbioru poetów (B) jest zbiór osób będących jednocześnie i poetami, i matematykami; iloczynem zbioru dokumentów wydanych w 1977 roku (A) i zbioru dokumentów wydanych w Warszawie (B) jest zbiór dokumentów wydanych w Warszawie w roku 1977.
A.2.

ILOŚĆ INFORMACJI – w ***teorii informacji** wielkość związana z prawdopodobieństwem ***sygnału** informacyjnego, będąca miarą zmniejszenia niepewności ***wiedzy** ***odbiorcy komunikatu** o stanie ***układu** w wyniku odebrania danego ***komunikatu**. Ilość ***informacji**

niesionej przez dany sygnał jest tym większa, im mniejsze jest prawdopodobieństwo odebrania danego sygnału.
Związanie ilości informacji z prawdopodobieństwem, a więc częstością występowania danego sygnału, znalazło uzasadnienie w badaniach ***lingwistyki statystycznej**, okazało się bowiem, że im większa częstość danego ***wyrażenia**, tym mniej informacji ono niesie, a najwięcej treści mają wyrażenia o małej częstotliwości.
Por. ***informatywność komunikatu**, ***wartość informacji**.
A.5., D.5.1.

IMIĘ POSPOLITE zob. **NAZWA POSPOLITA**

IMIĘ WŁASNE zob. **NAZWA WŁASNA**

IMPERCEPTIVUS, *auditivus*, *tryb nieświadka*, *strona nieświadka* – w opozycji do ***perceptivu** – ***kategoria morfologiczna** czasownika będąca wykładnikiem ***metainformacji** informująca o tym, że ***nadawca komunikatu** ***informację**, którą w ***komunikacie** przekazuje, otrzymał od jakiegoś informatora, we wcześniejszym akcie komunikacyjnym. Imperceptivus jest wykładnikiem modalności aletycznej, pośrednio wskazuje bowiem na wartość informacji przekazanej w komunikacie, informując, że nadawca komunikatu nie bierze odpowiedzialności za prawdziwość informacji. Imperceptivus występuje w wielu ***językach**, np. w tureckim, bułgarskim, macedońskim oraz w wielu językach Indian, gdzie stanowi kategorię rozbudowaną semantycznie z bardziej precyzyjnymi wykładnikami modalności aletycznej.
B.3., D.5.1.

IMPLIKACJA – ***zdanie (2)** złożone z dwóch zdań połączonych ***spójnikiem prawdziwościowym** *jeżeli..., to...*, np. *Jeżeli będzie mróz, to jezdnie będą śliskie.* Implikacja jest fałszywa tylko wtedy, gdy poprzednik (pierwsze zdanie) jest prawdziwy, a następnik (drugie zdanie) fałszywy. W pozostałych wypadkach implikacja jest prawdziwa. Spójnik *jeżeli..., to...* oznacza się symbolami $\rightarrow$, $\Rightarrow$.
Por. ***rachunek zdań**.
A.2.

IMPLIKATURA – ***informacja** będąca interpretacją ***komunikatu** dokonaną przez ***odbiorcę komunikatu** na podstawie odkodowanej informacji przekazanej w komunikacie przez ***nadawcę komunikatu**, ***sytuacji komunikacyjnej**, ***wiedzy o rzeczywistości** i założeń poczynionych co do faktycznego celu illokucyjnego; a więc informacja będąca ***wnioskiem** z ***przesłanek**, na które składają się wszystkie te informacje. Np. implikaturą komunikatu *Chłodno mi* wypowiedzianego w pomieszczeniu, w którym jest otwarte okno, jest wniosek, że nadawca powiedział to po to, żeby odbiorca komunikatu okno zamknął.
Por. ***teoria komunikacji**, ***illokucja**.
D.4.

IMPOZYCJA – położenie danego ***wyrażenia** w ***wyrażeniu złożonym** pomiędzy innymi wyrażeniami pozostającymi z nim w ***relacji syntagmatycznej** lub ***relacji semantycznej**, np. w języku polskim spójniki stoją pomiędzy elementami przez nie łączonymi – *ojciec i matka*, w matematyce wykładnik dodawania, np. a + b, w logice wykładnik implikacji $p \Rightarrow q$, w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** w impozycji stoją np. wykładniki relacji

analitycznych w ***kodzie semantycznym (2)** Perry'ego i Kenta, np. PAST, gdzie A jest wykładnikiem relacji analitycznej.
Por. ***postpozycja**, ***prepozycja**.
B.4.1., B.5.2.

IMPRESYWNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA IMPRESYWNA**

INCIPIT – pierwsze ***słowa *tekstu** (***komunikatu**) lub jego fragmentów strukturalnych. Incipity są przedmiotem badań ***lingwistyki tekstu**, mogą bowiem stanowić cechy rozpoznawcze poszczególnych rodzajów ***aktów mowy**. Incipity są często wykładnikami umożliwiającymi użytkownikowi zidentyfikowanie tekstu, np. „*Smutno mi, Boże!*", „*Litwo! Ojczyzno moja!*", „*Ogary poszły w las.*". W wypadku wierszy bez ***tytułu** pełnią jego funkcję, np. w ***indeksach (2)**.
B.5.5.

INDEKS – (1) *wskaźnik* – ***wyrażenie**, którego funkcją jest wskazywanie tych wyrażeń spośród wszystkich wyrażeń tworzących ***tekst**, które pozostają w pewnej relacji, pełniące funkcję ***etykiety** lub ***adresu**, np. ***wskaźnik więzi**;
(2) *skorowidz, wykaz* – ***zbiór *indeksów (1)**; często jest to spis pomocniczy do ***zbioru informacyjnego** (książki, ***bibliografii**, ***bazy danych**) wyliczający elementy tego zbioru w ***układzie** innym niż przyjęty dla tego zbioru.
Np. ***indeks systematyczny** do ***katalogu alfabetycznego**, ***indeks przedmiotowy** do ***bibliografii** w ***układzie systematycznym**, ***indeks bazy danych**. W ***systemach informacji online** wyróżnia się tzw. indeks podstawowy. Zawiera on te wyrażenia ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** oraz wyrażenia tworzące tytuł, ***adnotację** lub ***streszczenie *dokumentu źródłowego**, które mogą pełnić funkcję ***klucza** wyszukiwawczego.
I.5.1., I.6.3.

INDEKS A TERGO zob. **SŁOWNIK A TERGO**

INDEKS ALFABETYCZNY – ***indeks (2)** w ***układzie alfabetycznym**.
I.6.3.

INDEKS BAZY DANYCH, *zbiór odwrócony*, *zbiór inwersyjny*, *zbiór indeksowy* – ***indeks (2)** będący pomocniczym składnikiem (podzbiorem, plikiem) ***bazy danych** służący do przyspieszania ***wyszukiwania informacji**. Jest to tablica wyliczająca wartości pewnych ***atrybutów** występujących w ***rekordach** bazy. Indeksy w bazie danych mają często strukturę wielopoziomową (indeks wielopoziomowy), gdzie wyróżnia się indeks główny, którego zasadniczą funkcją jest umożliwienie lokalizacji ***rekordów** w ***pamięci** komputera oraz indeksy wtórne (pomocnicze), określające powiązania między rekordami. Wyszukiwanie w bazie danych realizowane jest zazwyczaj nie na ***zbiorze głównym bazy danych**, lecz na indeksie (indeksach). Podstawową funkcją indeksów jest umożliwienie szybkiej lokalizacji rekordów zbioru głównego. Dla jednej bazy danych można zaprojektować jeden lub wiele indeksów. Indeksy są tworzone automatycznie z zawartości zbioru głównego, zgodnie z zadanymi specyfikacjami.
I.6.3.

INDEKS CYTOWAŃ BIBLIOGRAFICZNYCH – ***indeks (2)**, w którym funkcje ***indeksów (1)** ***hasła** w ***zapisie indeksowym** pełnią elementy ***opisu bibliograficznego**: nazwiska autorów ***dokumentu** (najczęściej artykułu) cytowanego przez autorów innych dokumentów oraz autorów cytujących danego autora. Nazwiska autorów prac cytowanych i cytujących

pełnią funkcję głównego ***klucza** wyszukiwawczego obok innych ***wyrażeń** ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu**, np. ***słów kluczowych** tytułu, danych o roku publikacji, rodzaju dokumentu, afiliacji autora, wyrażeń ***indeksu permutacyjnego**.
Najbardziej znanymi indeksami cytowań bibliograficznych są opracowywany od 1957 r. w Institute for Scientific Information w Filadelfii, USA, pod kierunkiem E. Garfielda, *Science Citation Index* publikowany od 1963 r. i *Social Science Citation Index*. Stanowią one zbiór indeksów (2), wśród których część podstawową tworzy tzw. indeks źródłowy (source index) w ***układzie** autorskim z uzupełniającym ***indeksem permutacyjnym** tytułów dokumentów.
A.5., I.6.3.

INDEKS KLASOWY – ***indeks (2)** w ***układzie klasowym**.
I.6.3.

INDEKS KRZYŻOWY – ***indeks (2)** w ***układzie krzyżowym**.
I.6.3.

INDEKS KWIC, *KWIC* – ***indeks permutacyjny**, w którym ***wyrażenie** pełniące funkcję ***hasła** umieszczane jest w stałym miejscu w ***kontekście** innych wyrażeń – najczęściej w środku trzeciej kolumny ***zapisu indeksowego**, opatrzonego ***adresem** ***dokumentu**. Autorami pierwszych indeksów KWIC, zaprezentowanych w 1958 r., byli H.P. Luhn (International Bussiness Machines Corporation, USA) oraz H.A. Ohlmann (Systems Development Corporation, USA). Nazwa KWIC jest skrótem angielskiego terminu *Index Key Words in the Context*.
I.6.3.

INDEKS KWOC, *KWOC* – ***indeks permutacyjny**, w którym ***wyrażenie** pełniące funkcję ***hasła** umieszczane jest w pierwszej pozycji ***zapisu indeksowego** (poza ***kontekstem**) z następującym po nim kompletnym ***zbiorem** wyrażeń tworzących kontekst oraz ***adresem** ***dokumentu**. Nazwa KWOC jest skrótem angielskiego terminu *Index Key Words out of Context*.
I.6.3.

INDEKS PERMUTACYJNY – ***indeks (2)**, powstały w wyniku zastosowania operacji ***permutacji**.
Najbardziej znane indeksy permutacyjne to: ***indeks KWIC**, ***indeks KWOC**, ***indeks WADEX**.
I.6.3.

INDEKS PRZEDMIOTOWY – ***indeks (2)** w ***układzie przedmiotowym**.
I.6.3.

INDEKS RZECZOWY – **indeks (2)** w ***układzie rzeczowym**. ***Hasła** uporządkowane mogą być według pewnego kryterium logicznego, np. ***indeks systematyczny**, lub ***układu alfabetycznego**, np. ***indeks przedmiotowy**, ***indeks klasowy**.
I.6.3.

INDEKS SŁÓW KLUCZOWYCH – ***indeks (2)**, w którym ***hasłami** są ***słowa kluczowe (2)** (najczęściej zaczerpnięte z tytułów ***dokumentów**), uporządkowane według ***układu alfabetycznego**.
I.6.3.

INDEKS SYSTEMATYCZNY – ***indeks (2)** w ***układzie systematycznym**.
I.6.3.

INDEKS WADEX – ***indeks krzyżowy** powstały w wyniku ***permutacji *zbioru informacyjnego** obejmującego nazwiska autorów i ***nazwy ogólne** (***słowa kluczowe (1)** pobrane z tytułów ***dokumentów**), analogicznie jak w ***indeksie KWOC**.
I.6.3.

INDEKSOWANIE – tworzenie ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** i/lub ***instrukcji wyszukiwawczej**. Zasady indeksowania w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym** określa ***instrukcja indeksowania**. Indeksowanie w ***języku haseł przedmiotowych** nazywa się ***tematowaniem** lub przedmiotowaniem, zaś w ***klasyfikacji (3)** – ***klasyfikowaniem**.
Na proces ten składają się następujące po sobie czynności: analizowanie, ***selekcjonowanie informacji (1)** i ***tłumaczenie (1)**. Analizowane są ***dokumenty** (w tym ***zapytania informacyjne**), a zwłaszcza zawarte w nich ***informacje** treściowe. Efektem jest ***metainformacja**, będąca głównie interpretacją informacji zawartej w tekstach dokumentów, wyrażona w ***języku naturalnym**, choć nie zawsze w tym samym co język dokumentu. Nie wszystkie informacje są ***informacjami relewantnymi** z punktu widzenia celów danego systemu informacyjno-wyszukiwawczego, niezbędne jest więc wyeliminowanie pewnych z nich z dalszego przetwarzania. Jest to czynność ***selekcjonowania informacji (1)**. W efekcie powstaje nowy ***tekst**, pełniący ***funkcję metainformacyjną**, nadal wyrażony w języku naturalnym. On też jest przedmiotem pierwszego tłumaczenia na ***język słów kluczowych**, co prowadzi do powstania ***charakterystyk słownych dokumentów** (***instrukcji słownych**). Ostatni krok w procesie indeksowania to przetłumaczenie charakterystyki słownej dokumentu (instrukcji słownej) na obowiązujący w systemie ***język informacyjno-wyszukiwawczy**, czyli utworzenie charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu (instrukcji wyszukiwawczej). Jeśli funkcję języka informacyjno-wyszukiwawczego pełni język słów kluczowych, to krok ten jest ***transformacją** identycznościową tekstu (charakterystyki słownej dokumentu, instrukcji słownej), który dodatkowo, oprócz funkcji metainformacyjnej, zaczyna pełnić ***funkcję wyszukiwawczą**. Jakość procesu indeksowania ma zasadniczy wpływ na jakość systemu informacyjno-wyszukiwawczego, a więc i na stopień zaspokojenia przez system potrzeb informacyjnych użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego.
I.4.

INDEKSOWANIE ANKIETOWE, *indeksowanie fasetowe, indeksowanie pozycyjne, indeksowanie rastrowe* – ***indeksowanie**, przy którym ***charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów** i ***instrukcje wyszukiwawcze** realizują określoną regułę (formułę zdaniową) ***gramatyki (1)** ***języka pozycyjnego**. Zadaniem indeksatora jest umieszczenie w odpowiednich rubrykach formularza ***wyrażeń** ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** charakteryzujących dany ***dokument** lub ***zapytanie informacyjne**.
I.4.

INDEKSOWANIE ASOCJACYJNE – ***indeksowanie paradygmatyczne** polegające na wprowadzaniu do ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** lub ***instrukcji wyszukiwawczych** dodatkowo ***wyrażeń** ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** pozostających w ***relacjach asocjacyjnych** w stosunku do tych, które zostały wytypowane na podstawie analizy ***tekstu** indeksowanego ***dokumentu** (w tym ***zapytania informacyjnego**). Przy uwzględnianiu relacji asocjacyjnych niespecyfikowanych zapewnia to zwiększe-

nie *kompletności wyszukiwania informacji, a w wypadku relacji asocjacyjnych specyfikowanych w *tezaurusie dalsze poprawienie kompletności wyszukiwania informacji, a także *dokładności wyszukiwania informacji oraz *relewancji pragmatycznej.
I.4.

INDEKSOWANIE AUTOMATYCZNE – *indeksowanie dokonywane przy użyciu specjalnego *programu w komputerowych *systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Lista *słów kluczowych generowana jest z *opisów rzeczowych dokumentów poprzez podział *tekstu na *wyrażenia o różnym stopniu złożoności, np. na *wyrazy (INDEKSOWANIE WYRAZOWE) lub *frazy (INDEKSOWANIE FRAZOWE).
Dla każdego *pola rekordu *dokumentu wybierana jest jedna z tych metod, a sposób indeksowania może być różny, np. pola *tytułu, *streszczenia lub pełnego tekstu są indeksowane metodą indeksowania wyrazowego, natomiast np. pola słów kluczowych metodą indeksowania frazowego.
System automatycznego indeksowania i wyszukiwania dokumentów może być programem przygotowanym i przeznaczonym tylko do współpracy z *bazami danych i wykorzystującym techniki *sieci semantycznych. Sieć semantyczna służy wówczas do reprezentowania związków między słowami kluczowymi, z których korzysta system, generując opisy rzeczowe dokumentów w postaci list słów kluczowych, którą wyświetla *interfejs użytkownika i tym samym ułatwia wybór użytkownikowi prowadzącemu wyszukiwanie.
I.4.

INDEKSOWANIE DERYWACYJNE, *indeksowanie pełnotekstowe, indeksowanie strukturalne* – *indeksowanie swobodne wykorzystujące w funkcji *wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego wyrażenia występujące w indeksowanych *dokumentach.
Indeksowanie derywacyjne jest stosowane w zautomatyzowanych *systemach informacyjno-wyszukiwawczych, operujących pełnymi *tekstami indeksowanych dokumentów (niekiedy ich *streszczeniami). Nie wszystkie wyrażenia występujące w tekstach dokumentów są równie przydatne z punktu widzenia *funkcji wyszukiwawczej, dlatego zwykle tylko niektóre z nich są wykorzystywane w dalszym przetwarzaniu. Najczęściej stosowanymi w praktyce kryteriami doboru wyrażeń są: kryterium statystyczne, kryterium syntaktyczne, kryterium selekcji negatywnej (funkcję wyrażeń języka informacyjno-wyszukiwawczego pełnią te wyrażenia *języka naturalnego, które nie występują w tzw. stop liście (*słownik ujemny), będącej zbiorem wyrażeń, których nie należy używać przy *indeksowaniu).
Por. *indeksowanie statystyczne, *indeksowanie syntaktyczne.
I.4.

INDEKSOWANIE FASETOWE zob. **INDEKSOWANIE ANKIETOWE**

INDEKSOWANIE FRAZOWE zob. **INDEKSOWANIE AUTOMATYCZNE**

INDEKSOWANIE HIERARCHICZNE – *indeksowanie paradygmatyczne polegające na wprowadzaniu do *charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów dodatkowo *wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego pozostających w *relacji nadrzędności w stosunku do tych, które zostały wytypowane na podstawie analizy *tekstu indeksowanego *dokumentu. Zapewnia to zwiększenie *kompletności wyszukiwania informacji (przez dodanie *hiperonimów), a także wpływa dodatnio na *dokładność wyszukiwania informacji ze względu na umieszczanie w charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu właściwych wyrażeń szczegółowych (zachowanie *hiponimów).

Inna metoda indeksowania hierarchicznego polega na wprowadzaniu do ***instrukcji wyszukiwawczych** dodatkowo wyrażeń języka informacyjno-wyszukiwawczego pozostających w ***relacji podrzędności** w stosunku do tych, które wybrano na podstawie analizy tekstu indeksowanego ***zapytania informacyjnego** (tzw. *any lists*). Zapewnia to zwiększenie kompletności wyszukiwania informacji (przez dodanie hiponimów), a także może wpływać dodatnio na ***relewancję pragmatyczną** informacji wyszukanych przy stosowaniu tej strategii.
I.4.

INDEKSOWANIE KOORDYNACYJNE zob. **INDEKSOWANIE WSPÓŁRZĘDNE**

INDEKSOWANIE KORELACYJNE zob. **INDEKSOWANIE WSPÓŁRZĘDNE**

INDEKSOWANIE NORMATYWNE zob. **INDEKSOWANIE SŁOWNIKOWE**

INDEKSOWANIE PARADYGMATYCZNE – ***indeksowanie** polegające na wprowadzaniu do ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** lub ***instrukcji wyszukiwawczych** dodatkowo ***wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** pozostających w ***relacjach paradygmatycznych** w stosunku do tych, które zostały wytypowane na podstawie analizy ***tekstu** indeksowanego ***dokumentu** (w tym ***zapytania informacyjnego**). Zależnie od rodzaju relacji paradygmatycznych prezentowanych explicite w danym języku informacyjno-wyszukiwawczym (np. w wypadku ***języka deskryptorowego** w ***tezaurusie**) oraz tego, które z nich zostały w procesie indeksowania wykorzystane, wyróżnia się ***indeksowanie hierarchiczne** i ***indeksowanie asocjacyjne**.
I.4.

INDEKSOWANIE PEŁNOTEKSTOWE zob. **INDEKSOWANIE DERYWACYJNE**

INDEKSOWANIE POZYCYJNE zob. **INDEKSOWANIE ANKIETOWE**

INDEKSOWANIE RASTROWE zob. **INDEKSOWANIE ANKIETOWE**

INDEKSOWANIE SEMANTYCZNE – ***indeksowanie** oparte na niesformalizowanych (zwykle odwołujących się do intuicji indeksatora) kryteriach wyboru ***informacji** odwzorowywanej w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej**.
Termin niepoprawny. Sugeruje, iż ten typ indeksowania pozostaje w bezpośrednim związku z ***semantyką**, tymczasem używa się go na oznaczenie wszelkiego indeksowania, które nie jest oparte na dających się sformalizować kryteriach doboru informacji odwzorowywanej w charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu lub instrukcji wyszukiwawczej.
I.4.

INDEKSOWANIE SŁOWNIKOWE, *indeksowanie normatywne* – indeksowanie z użyciem wyłącznie ***wyrażeń** umieszczonych w ***słowniku (2) *języka informacyjno-wyszukiwawczego**.
Wybór wyrażeń wprowadzanych do ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** (***instrukcji wyszukiwawczej**) jest dokonywany arbitralnie poprzez skonfrontowanie każdego ***słowa kluczowego (1) *charakterystyki słownej dokumentu** i ***instrukcji słownej** ze słownikiem języka informacyjno-wyszukiwawczego używanego w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym**. W wypadku słów kluczowych, dla których nie znaleziono odpowiednich wyrażeń, stosuje się rozwiązania określone dla konkretnego systemu, np. zastąpienie wyrażeniami o szerszym ***zakresie**.
H.2., I.4.

INDEKSOWANIE STATYSTYCZNE – ***indeksowanie derywacyjne**, przy którym kryteria wyboru ***informacji** wprowadzanej do ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** oparte są na statystycznej analizie ***tekstu** tego dokumentu, tzn. w funkcji ***wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** są wykorzystywane tylko te wyrażenia ***języka naturalnego**, które spełniają formalny warunek odpowiedniej częstotliwości występowania w danym tekście lub zbiorze tekstów.
I.4.

INDEKSOWANIE STRUKTURALNE zob. **INDEKSOWANIE DERYWACYJNE**

INDEKSOWANIE SWOBODNE – ***indeksowanie** w ***języku swobodnych słów kluczowych** z użyciem ***wyrażeń** posiadających cechy określone w tzw. instrukcji indeksowania swobodnego.
W przypadku indeksowania swobodnego mamy do czynienia z identycznościową ***transformacją *tekstu *charakterystyki słownej dokumentu** (***instrukcji słownej**) i nieidentycznościową transformacją jego funkcji, polegającą na tym, że oprócz ***funkcji metainformacyjnej** tekst ten zaczyna pełnić ***funkcję wyszukiwawczą**. W funkcji wyrażeń języka informacyjno-wyszukiwawczego wykorzystuje się ***słowa kluczowe (1)** tworzące charakterystykę słowną dokumentu (instrukcję słowną).
H.2., I.4.

INDEKSOWANIE SYNTAKTYCZNE – ***indeksowanie derywacyjne**, przy którym kryteria wyboru ***informacji** wprowadzonej do ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** oparte są na syntaktycznej analizie ***tekstu** tego ***dokumentu**, tzn. w funkcji ***wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** są wykorzystywane tylko te wyrażenia ***języka naturalnego**, które pozostają w określonych ***relacjach syntagmatycznych** względem innych wyrażeń tego tekstu.
I.4.

INDEKSOWANIE UOGÓLNIAJĄCE – ***indeksowanie**, przy którym ***denotacja** pośrednia chociaż jednego ***wyrażenia *języka informacyjno-wyszukiwawczego** użytego w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu** (***instrukcji wyszukiwawczej**) jest większa od ***denotacji** przedmiotu dokumentu, czyli ***tematu (1)**, zaś ***konotacja** jest mniejsza.
Należy odróżniać świadome stosowanie uogólnień w procesie indeksowania od spowodowanych niedostatkami języka czy błędami indeksatora.
Por. ***szczegółowość indeksowania**.
I.4.

INDEKSOWANIE WIELOASPEKTOWE zob. **INDEKSOWANIE WSPÓŁRZĘDNE**

INDEKSOWANIE WSPÓŁRZĘDNE, *indeksowanie koordynacyjne, indeksowanie korelacyjne, indeksowanie wieloaspektowe, indeksowanie współrzędnościowe* – ***indeksowanie** charakteryzujące się tym, że pomiędzy użytymi ***wyrażeniami *języka informacyjno-wyszukiwawczego** zachodzi jedynie relacja współwystępowania w ***tekście** – dzięki czemu każde z nich może samodzielnie pełnić ***funkcję wyszukiwawczą**.
Zasada indeksowania współrzędnego została opracowana w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych w związku z podjętymi próbami mechanizacji ***systemów informacyjno-wyszukiwawczych**. Do jej sformułowania i rozpropagowania przyczynił się M. Taube (USA), z którego nazwiskiem związane jest zastosowanie indeksowania współrzędnego w praktyce informacyjnej. W swoich pracach pisze on o współrzędnych ***dokumentu** w znaczeniu,

w jakim używa się tego terminu w matematyce. Tak jak współrzędne w matematyce jednoznacznie określają położenie punktu w przestrzeni, tak wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego, pełniące funkcję współrzędnych, winny wskazać, gdzie dany dokument (który możemy przedstawić jako punkt) znajduje się w przestrzeni informacyjnej (***zbiorze wyszukiwawczym**) i tym samym umożliwić wyszukanie tego dokumentu w odpowiedzi na ***zapytanie informacyjne**. ***Charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów** zbudowane w oparciu o zasadę indeksowania współrzędnego można w uproszczeniu traktować jak ***zbiory** wyrażeń języka informacyjno-wyszukiwawczego i wówczas ***instrukcje wyszukiwawcze** mają charakter pytań o ***sumę zbiorów**, ***iloczyn zbiorów** lub ***różnicę zbiorów**. Języki informacyjno-wyszukiwawcze bazujące na zasadzie indeksowania współrzędnego obecnie są wykorzystywane przede wszystkim w systemach o ***wyszukiwaniu zautomatyzowanym** z inwersyjną organizacją ***zbiorów wyszukiwawczych** (***inwersja**).
I.4.

INDEKSOWANIE WSPÓŁRZĘDNOŚCIOWE zob. **INDEKSOWANIE WSPÓŁRZĘDNE**

INDEKSOWANIE WYRAZOWE zob. **INDEKSOWANIE AUTOMATYCZNE**

INDEKSOWANIE WYSZCZEGÓLNIAJĄCE – ***indeksowanie**, przy którym ***denotacje** pośrednie i ***konotacje** pośrednie poszczególnych ***wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** użytych w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej** są równe denotacjom i konotacjom wyrażeń ***języka naturalnego** reprezentujących przedmioty dokumentu (***temat (1)**) uwzględnione przy indeksowaniu.
I.4.

INFIKS zob. **AFIKS**

INFOLINGWISTYKA – dyscyplina ***informacji naukowej** zajmująca się wykorzystywaniem metod i osiągnięć ***językoznawstwa** w informacji naukowej.
A.5.

INFORMACJA – w ***matematycznej teorii informacji**, a także w cybernetyce ***termin pierwotny**.
Termin bywa używany w różnych znaczeniach. Poniższe wyjaśnienia nie są ***definicjami** terminu informacja, bo sformułowanie definicji nie wydaje się możliwe, i mają jedynie zdać sprawę z różnic znaczeniowych w użyciu tego terminu.

1) Informacja to struktura relacyjna odpowiadająca sytuacji (obiektowi) będącej ***źródłem informacji** postrzeganej przez ***odbiorcę informacji**, odpowiadająca jej ***cechom relewantnym** dla odbiorcy.
2) Jeżeli obiektem postrzeganym jest ***komunikat**, informacją nazywa się albo tylko ***sygnał (1)**, gdy komunikat jest ***tekstem *języka** bez ***semantyki (1)** (znaczenie apelu), albo odpowiadającą temu sygnałowi ***treść**, gdy komunikat jest sygnałem semantycznym albo tekstem języka z semantyką. W takim wypadku funkcją struktury relacyjnej postrzeganego sygnału jest zastępowanie jakiejś ***rzeczywistości pozajęzykowej** na zasadzie ***odwzorowania** elementów tej rzeczywistości.

D.1., D.5.

INFORMACJA DOKUMENTACYJNA – w ***informacji naukowej** termin używany w opozycji do terminu ***informacja faktograficzna**, obejmujący swym ***zakresem** wszelką ***metainformację** dotyczącą ***dokumentów**, a więc np. ***opis formalny dokumentu**, ***charakterystykę formalną dokumentu**, ***charakterystykę słowną**, ***charakterystykę wy-**

szukiwawczą dokumentu, ***analizę dokumentacyjną**. Informację dokumentacyjną można uważać za podklasę informacji faktograficznej o zakresie ograniczonym do specyficznego rodzaju faktów, za jakie można uznać dokumenty.
Por. ***dane bibliograficzne**.
D.5.,I.2.

INFORMACJA FAKTOGRAFICZNA – w ***informacji naukowej** termin używany w opozycji do terminu ***informacja dokumentacyjna**, obejmujący swym ***zakresem** wszelką ***informację** o rzeczywistości niebędącą informacją dokumentacyjną.
Za informację faktograficzną można uważać wszelką informację przetwarzaną w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych**, a wtedy informacja dokumentacyjna stanowiłaby jej ***podklasę** o zakresie ograniczonym do specyficznego rodzaju faktów, za jakie można uznać ***dokumenty**.
D.5., I.2.

INFORMACJA JĘZYKOWA – w opozycji do ***informacji niejęzykowej**:
(1) ***informacja** zawarta w ***komunikacie** będącym ***wyrażeniem** jakiegoś ***języka**,
(2) informacja zawarta w komunikacie będącym wyrażeniem tylko ***języka naturalnego**.
D.5.

INFORMACJA METAJĘZYKOWA – ***informacja** składająca się na ***wiedzę o języku**.
D.2., D.5., E.1.

INFORMACJA NAUKOWA – (1) dziedzina ***wiedzy** zajmująca się ***systemami informacyjno-wyszukiwawczymi** i ich użytkownikami, aspektami teoretycznymi, projektowaniem i funkcjonowaniem. Najważniejsze problemy to: teoria, projektowanie i funkcjonowanie ***języków informacyjno-wyszukiwawczych**, tworzenie ***zbiorów wyszukiwawczych** ***systemów informacji dokumentacyjnej** – tu przede wszystkim problemy opracowywania ***dokumentów** i ***informacji faktograficznej**, opracowywanie ***strategii wyszukiwawczych**, optymalizacja działania systemów i poprawa ***efektywności systemów informacyjno-wyszukiwawczych**, badanie ***potrzeb informacyjnych** ***użytkowników systemów informacyjno-wyszukiwawczych**. Informacja naukowa korzysta z dorobku przede wszystkim bibliotekoznawstwa i innych nauk bibliologicznych, ale także ***lingwistyki**, psychologii, socjologii, informatyki i innych dziedzin wiedzy zajmujących się ***procesami informacyjnymi**.
(2) usługi świadczone przez systemy informacyjno-wyszukiwawcze.
A.5.

INFORMACJA NIEJĘZYKOWA – w opozycji do ***informacji językowej**:
(1) ***informacja** zawarta w ***komunikacie** niebędącym ***wyrażeniem** jakiegoś ***języka**, w tym informacja doznaniowa,
(2) informacja zawarta w komunikacie niebędącym wyrażeniem ***języka naturalnego**.
D.5.

INFORMACJA NIEZNAKOWA – w opozycji do ***informacji znakowej** – wszelka ***informacja** zawarta w ***komunikacie** niebędącym strukturą złożoną ze ***znaków** semantycznych, a więc informacja doznaniowa oraz informacja uzyskiwana w procesie ***wnioskowania** z ***oznak**. Czasami terminem tym obejmuje się także komunikaty złożone ze znaków ***apeli**, a więc komunikaty ***języków** bez ***semantyki**.
D.5.

INFORMACJA POCHODNA – w opozycji do ***informacji źródłowej** – ***informacja** uzyskana w wyniku ***transformacji** informacji źródłowej, np. ***metainformacja** w stosunku do informacji, o której informuje (charakterystyka wyszukiwawcza w stosunku do ***dokumentu**), informacja w ***zbiorze wyszukiwawczym** ***systemu informacji faktograficznej** w stosunku do informacji zawartej w dokumencie, z którego została uzyskana.
D.5.

INFORMACJA PRAGMATYCZNA – ***informacja semantyczna** rozpatrywana z punktu widzenia konkretnego ***odbiorcy komunikatu**, która może być wykorzystana przez niego do wykonania określonego zadania.
Por. ***informatywność komunikatu względna**.
D.5.

INFORMACJA RELEWANTNA – ***informacja** potrzebna danemu ***użytkownikowi informacji** do wykonania danego zadania.
Por. ***relewancja**, ***cecha relewantna**, ***relewantność informacji**.
D.4.

INFORMACJA SEMANTYCZNA – w opozycji do ***informacji** rozpatrywanej w ***matematycznej teorii informacji**, która zajmuje się przekazywaniem ***sygnałów** bez względu na to, czy są one nośnikami ***informacji znakowej**, czy też ***informacji nieznakowej**, gdzie ***ilość informacji** zależy tylko od prawdopodobieństwa odebrania danego sygnału, abstrahując od tego, czy stanowi on ***odwzorowanie** jakiejś rzeczywistości, czy też nie – tylko informacja zawarta w sygnale semantycznym, traktowana jako abstrakcyjna struktura stanowiąca projekcję ***rzeczywistości pozajęzykowej** odwzorowywanej przez ten sygnał (struktura znaczeniowa sygnału). Informacja semantyczna jest więc informacją, która może powodować przyrost ***wiedzy** o odwzorowywanej przez sygnał rzeczywistości u ***odbiorcy komunikatu**. Tak rozumiana informacja semantyczna obejmuje również informację doznaniową, częściej jednak terminu tego używa się w węższym znaczeniu, w odniesieniu tylko do informacji zawartej w sygnale, który stanowią znaki semantyczne (***języki** z ***semantyką**).
D.5.

INFORMACJA WEJŚCIOWA – w opozycji do ***informacji wyjściowej** – ***informacja** pobierana przez dany ***system** z otoczenia potrzebna do jego dalszego działania (zmiany stanu). Informacja taka steruje systemem, a więc wykorzystywana jest przez system do dokonywania ***transformacji** na określonych obiektach albo sama ulega takiej transformacji, gdy system służy do jej przetwarzania. W wypadku ***systemów informacyjno-wyszukiwawczych** informacja wejściowa pobierana jest zazwyczaj z ***dokumentów**. Niepoprawne, ale potocznie częste, jest nazywanie informacji wejściowej informacją wyjściową.
D.5., E.3., F.1.

INFORMACJA WYJŚCIOWA – w opozycji do ***informacji wejściowej** – ***informacja**, która zwracana jest przez ***system** otoczeniu po dokonaniu na informacji wejściowej odpowiednich ***transformacji**. W wypadku ***systemów informacyjno-wyszukiwawczych** rodzaj informacji wyjściowej zależy od rodzaju systemu: w ***systemie informacji faktograficznej** informacje wyjściowe są transformacją informacji wejściowych bez zmiany odniesienia (***denotacji**), w ***systemie informacji dokumentacyjnej** w wyniku transformacji dochodzi do zmiany odniesienia (denotacji) i informację przekształca się w ***metainformację**. Niepoprawne, ale potocznie częste, jest nazywanie informacją wyjściową informacji wejściowej.
D.5., E.3., F.1.

INFORMACJA ZNAKOWA – w opozycji do ***informacji nieznakowej** – wszelka ***informacja** zawarta w ***komunikacie** będącym strukturą złożoną ze ***znaków** semantycznych.
D.5.

INFORMACJA ŹRÓDŁOWA – w opozycji do ***informacji pochodnej** – ***informacja** będąca ***informacją wejściową** w procesie ***transformacji** mającym na celu uzyskanie informacji wprowadzanej do ***zbioru wyszukiwawczego** ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego**, np. ***metainformacji** w ***systemie informacji dokumentacyjnej** (***dokument** zawiera informację źródłową do sporządzenia jego charakterystyki wyszukiwawczej) lub informacji włączanych do zbioru wyszukiwawczego w ***systemie informacji faktograficznej** (dokument zawiera informację źródłową).
D.5.

INFORMACYJNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA INFORMACYJNA**

INFORMACYJNA SPECJALIZACJA JĘZYKA – cecha ***języka naturalnego** polegająca na tym, że zachowanie językowe ***nadawcy komunikatu** wynika z chęci uczestniczenia w ***komunikacji** i nie jest niczym innym uwarunkowane, nie warunkuje też w sposób konieczny zachowania ***odbiorcy komunikatu** języka naturalnego, nawet wtedy, gdy pełni ***funkcję impresywną** i służy do sterowania zachowaniem ***adresata komunikatu**, ***komunikat** języka naturalnego może bowiem zmienić jedynie stan poinformowania odbiorcy. Nie jest to cecha wszystkich ***języków** – nie mają jej przede wszystkim te języki, których główną funkcją jest sterowanie jakimiś procesami. Niewyspecjalizowany informacyjnie jest np. kod genetyczny oraz komputerowe ***języki programowania**, gdyż odebranie ***informacji** nadanej w tych językach przez obiekt, dla którego była przeznaczona, a więc odpowiednio przez organizm żywy i komputer, pociąga za sobą określoną zmianę stanu tego obiektu (w wypadku komputera wykonanie polecenia).
B.2.

INFORMACYJNA STRUKTURA ZDANIA zob. **STRUKTURA TEMATYCZNO-REMATYCZNA**

INFORMATOLOGIA – nauka o ***informacji naukowej**.
A.5.

INFORMATYWNOŚĆ zob. **INFORMATYWNOŚĆ KOMUNIKATU**

INFORMATYWNOŚĆ KOMUNIKATU, *informatywność* – ***ilość informacji** zawartej w danym ***komunikacie**. Oceny informatywności komunikatu dokonuje się albo bez względu na stan poinformowania (***wiedzy**) odbiorcy – jest to ***informatywność komunikatu bezwzględna**, albo ze względu na stan poinformowania (wiedzy) danego odbiorcy – jest to ***informatywność komunikatu względna**.
Por. ***wartość informacji**.
D.4., D.5.1.

INFORMATYWNOŚĆ KOMUNIKATU BEZWZGLĘDNA – w opozycji do ***informatywności komunikatu względnej** – ***ilość informacji** zawartej w danym ***komunikacie** rozpatrywana bez względu na stan poinformowania (***wiedzę**) odbiorcy. Jest to więc potencjalna ilość ***informacji semantycznej** traktowana jako ***zbiór** (w sensie kolektywnym) składający

się z informacji elementarnych, z których każda może spowodować przyrost ***informacji** u jakiegoś ***odbiorcy komunikatu**.
D.4., D.5.1.

INFORMATYWNOŚĆ KOMUNIKATU WZGLĘDNA – w opozycji do ***informatywności komunikatu bezwzględnej** – ***ilość informacji**, której wartość stanowi różnica między ***informacją semantyczną** zawartą w danym ***komunikacie** (***informatywność komunikatu bezwzględna**) a zbiorem ***informacji** stanowiącym ***wiedzę** danego ***odbiorcy komunikatu**. Jest to więc tylko ta część informacji zawartej w komunikacie (Por. ***informacja pragmatyczna**), która powoduje przyrost informacji u danego odbiorcy komunikatu.
Informatywność względna komunikatu nigdy nie może być równa maksymalnej liczbie zawartych w nim informacji (to odpowiadałoby sytuacji, gdyby odbiorca komunikatu nie posiadał żadnych informacji zawartych w komunikacie), gdyż do odebrania informacji z komunikatu niezbędna jest możliwość przyporządkowania jej do informacji już posiadanej, do czego niezbędna jest identyfikacja przez odbiorcę elementów ***rzeczywistości pozatekstowej**, której informacja dotyczy, do czego niezbędne są informacje pozwalające na taką identyfikację. Informacja wskazująca miejsce w strukturze informacji zawartych w ***pamięci**, w które powinna być włączona informacja zawarta w komunikacie, przekazywana jest przez ***nadawcę komunikatu** w tym samym komunikacie, w członie zajmującym w strukturze ***wypowiedzenia** miejsce ***tematu** (w ***strukturze tematyczno-rematycznej**).
D.3.2., D.4., D.5.1.

INFORMETRIA – dyscyplina ***informacji naukowej**, której przedmiotem badań są te zjawiska i ***procesy informacyjne**, które można badać metodami matematycznymi. Termin informetria pojawił się w literaturze niemieckiej w 1979 r. w pracach O. Nacke'a, L. Blackerta i S. Siegela.
Por. ***bibliometria**.
A.5.

INKLUZJA ZBIORÓW, *zawieranie się zbiorów* – relacja zachodząca między ***zbiorami** A i B, gdy każdy element zbioru A jest też elementem zbioru B (zbiór A nazywa się wtedy podzbiorem zbioru B), np. zbiór poetów – zbiór ludzi. Szczególnym przypadkiem inkluzji zbiorów jest pokrywanie się zbiorów. Jeżeli zbiór B zawiera również elementy, które nie są jednocześnie elementami zbioru A, to zbiór A jest podzbiorem właściwym zbioru B. Inkluzję zbiorów oznacza się symbolami $\subset$, $\supset$, $\subseteq$, $\supseteq$.
A.2.

INSTRUKCJA INDEKSOWANIA – zbiór przyjętych w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym** zasad określających proces ***indeksowania**, a przede wszystkim ***szerokość indeksowania**, ***szczegółowość indeksowania** i ***głębokość indeksowania**. Cechy te zależą od ***potrzeb informacyjnych użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego** oraz od możliwości ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** systemu w zakresie jego ***funkcji semantycznej** wyznaczanej przede wszystkim przez jednostki ***poziomu leksykalnego** oraz ***paradygmatykę** (***siłę semantyczną języka**). Instrukcja indeksowania powinna regulować wszystkie czynności składające się na proces indeksowania. Zależnie od przyjętych zasad indeksowania wyróżnia się różne rodzaje indeksowania (zob. ***indeksowanie ankietowe**, ***indeksowanie asocjacyjne**, ***indeksowanie automatyczne**, ***indeksowanie derywacyjne**, ***indeksowanie hierarchiczne**, ***indeksowanie paradygmatyczne**, ***indeksowanie semantyczne**, ***indeksowanie słownikowe**, ***indeksowanie statystyczne**,

***indeksowanie swobodne**, ***indeksowanie syntaktyczne**, ***indeksowanie uogólniające**, ***indeksowanie współrzędne**, ***indeksowanie wyszczególniające**). Od przestrzegania przez indeksatorów instrukcji indeksowania zależy jakość systemu informacyjno-wyszukiwawczego, a więc i stopień zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego.
I.4.

INSTRUKCJA SŁOWNA, *charakterystyka słowna zapytania informacyjnego* – ***tekst** złożony ze ***słów kluczowych** odwzorowujący ***treść *zapytania informacyjnego**. Instrukcja słowna stanowi podstawę do tworzenia ***instrukcji wyszukiwawczej**.
I.3., I.4.

INSTRUKCJA WYSZUKIWAWCZA – odwzorowujący ***zapytanie informacyjne *tekst *języka informacyjno-wyszukiwawczego** wyspecjalizowany w ***funkcji wyszukiwawczej**, ewentualnie uzupełniony ***operatorami logicznymi**. Instrukcja wyszukiwawcza jest często ***transformacją** (***przekładem**) ***instrukcji słownej**.
Por. ***strategia wyszukiwawcza**.
G.3., I.3., I.4.

INSTRUMENTALNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA IMPRESYWNA**

INSTRUMENTY INFORMACYJNE – instrumenty używane w ***procesach informacyjnych**. Wyróżnić tu można:
- instrumenty służące do ***nadawania komunikatu**: nadajniki tworzące ***sygnał (1)**, np. pióro, maszyna do pisania, aparat mowny człowieka;
- instrumenty służące do ***odbierania komunikatu** – odbiorniki postrzegające sygnał, np. wzrok, słuch, dotyk, węch, smak – będące instrumentami naturalnymi, antena, termometr, barometr – będące instrumentami sztucznymi;
- instrumenty służące do ***przekazywania komunikatu** – przekaźniki, np. linie telefoniczne, linie telegraficzne, układ nerwowy;
- instrumenty służące do przechowywania ***informacji** zwane ***pamięcią** – albo będące częścią obiektu przetwarzającego informację zwane pamięcią wewnętrzną, np. mózg, albo niebędące częścią użytkownika, zwane pamięcią zewnętrzną. Pamięcią zewnętrzną są lub stanowią jej główny element ***dokumenty**, przechowywać można bowiem tylko informację utrwaloną;
- instrumenty służące do ***transformacji komunikatu** np. wzmacniające sygnał: okulary, mikroskop, tuba, lornetka; lub dokonujące transformacji sygnału z jednego ***kanału informacyjnego** na inny, np. termometr, barometr, magnetofon, gramofon, radioodbiornik, telewizor, a także urządzenia dokonujące innego typu transformacji komunikatu, np. komputer, przy czym urządzenia transformujące ***komunikat** pełnią ponadto zespolone funkcje odbiornika i nadajnika.

D.1.

INTENCJA KOMUNIKACYJNA, *cel komunikacyjny* – cel, jaki ***nadawca komunikatu** chce osiągnąć za pomocą ***komunikatu** w danym ***akcie mowy**. Celem tym może być zmiana stanu ***odbiorcy komunikatu**, np. zmiana posiadanych przez niego ***informacji**, a więc przekazanie odbiorcy nowych informacji, zmiana jego przekonań co do prawdziwości posiadanych informacji, skłonienie go do określonego działania albo komunikacyjnego – np. uzyskanie odpowiedzi na pytanie, albo niekomunikacyjnego – np. spełnienie prośby czy rozkazu.
D.3.1.

INTENCJONALNOŚĆ – (1) nastawienie ***nadawcy** (autora) **komunikatu** na zbudowanie ***tekstu spójnego**, a więc spełniającego jego ***intencję komunikacyjną**.
(2) cecha ***języka naturalnego** polegająca na tym, że w użyciu języka naturalnego w jego podstawowej funkcji (***funkcja semantyczna**) jego ***znaki** odznaczają się cechą ***przezroczystości semantycznej**.
B.2., D.3.1.

INTENSJA zob. **KONOTACJA (1)**

INTENSJA MODELU – relacja ilościowa między ***modelem** a sytuacjami zachodzącymi w rzeczywistości odwzorowanej w danym modelu generowanymi przez ten model (dla której model stanowi ***odwzorowanie** ich ***cech relewantnych**). Możliwe są tu następujące wypadki:
1) model odwzorowuje wszystkie sytuacje – intensja jego jest wtedy bezwzględnie (bezwyjątkowo) kategorialna (zasięg nieograniczony),
2) model odwzorowuje większość sytuacji – intensja jego jest względnie kategorialna, przy czym dla sytuacji nieodwzorowanych przez dany model należy tworzyć inne, bardziej szczegółowe modele, lub uznać je za wyjątki (zasięg ograniczony),
3) model odwzorowuje tylko jedną sytuację (dla każdej sytuacji trzeba tworzyć jej własny model, czyli że składa się ona jakby z samych wyjątków) – intensja jego jest niekategorialna (zasięg jednostkowy).

Podobne cechy charakteryzują zasięg reguł językowych, jak się jednak wydaje, w ***językach naturalnych** nie ma reguł o zasięgu nieograniczonym (od każdej reguły są wyjątki), choć w niektórych językach, np. w ***językach aglutynacyjnych**, przeważają reguły o zasięgu bardzo dużym (bliskim nieograniczonemu).
F.2.

INTENSJONALNOŚĆ, *wyrażenie intensjonalne* – w opozycji do ***ekstensjonalności** – cecha ***wyrażeń złożonych**, które nie są ekstensjonalne, polegająca na tym, że ***denotacja** wyrażenia złożonego zależy nie tylko (nie jest funkcją w sensie matematycznym) od denotacji tworzących je ***wyrażeń elementarnych**.
Wiele ***wyrażeń *języka naturalnego** to wyrażenia intensjonalne, dlatego języki naturalne są językami intensjonalnymi. Intensjonalne są ***zdania** o stanach umysłu, ***funktory** *wiedzieć, że*; *myśleć, że*; *wierzyć, że*; *sądzić, że*; *spodziewać się, że*; *wątpić, czy*; (a więc zdania będące metainformacjami). Intensjonalność takich zdań ilustruje następujący przykład: wyrażenia *Adam Mickiewicz*, *autor Pana Tadeusza* i *autor Ksiąg narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* mają tę samą denotację, nie powinny więc po podstawieniu jednego za drugie w tych samych ***kontekstach** zmieniać prawdziwości zdania, a tymczasem zdanie *Janek wie, że Adam Mickiewicz jest autorem Ksiąg narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* może być fałszywe. Intensjonalne są też zdania modalne, np. z funktorem *konieczne jest* oraz pewne deskrypcje np. *Ten, kto ceni doktora Jekylla* nie jest równozakresowe z *Ten, kto ceni pana Hyde'a*, choć Jekyll i Hyde są w powieści Stevensona nazwiskami tej samej osoby.
B.2.

INTERFACE zob. **INTERFEJS**

INTERFEJS, *interface* – fizyczny lub logiczny element łączący elementy systemu komputerowego z otoczeniem systemu lub elementy systemu między sobą, np. komputer z urządzeniem peryferyjnym, dwie aplikacje lub też komputer z użytkownikiem (INTERFEJS UŻYT-

KOWNIKA), umożliwiając mu ***komunikowanie** się z systemem, a więc wprowadzanie ***danych**, sterowanie wykonywanymi operacjami oraz odbieranie wyników tych operacji.
Funkcją interfejsu użytkownika ***systemów informacyjno-wyszukiwawczych** jest zapewnienie użytkownikowi możliwości bezpośredniego komunikowania się z systemem i sterowania procesem wyszukiwania oraz aktywne wspomaganie użytkownika w efektywnym korzystaniu z systemu. Używane obecnie interfejsy użytkownika mają umożliwiać najwygodniejszy dla niego sposób komunikowania się z systemem, oferują więc kilka sposobów przekazywania systemowi ***komunikatu**. Są to: języki komend, menu, formularze, ***hipertekst**, ***język naturalny** pisany i/lub mówiony.
Obecnie rozwijane interfejsy graficzne użytkownika oferują system piktogramów (***znaków ikonicznych**) umożliwiający użytkownikowi przyjazny sposób komunikacji poprzez wybór odpowiedniej ikony.
A.4.

INTERFEJS UŻYTKOWNIKA zob. **INTERFEJS**

INTERNATIONAL STANDARD BOOK NUMBER zob. **ISBN**

INTERNATIONAL STANDARD MUSIC NUMBER zob. **ISMN**

INTERNATIONAL STANDARD SERIALS NUMBER zob. **ISSN**

INTERNET – ***sieć komputerowa rozległa** o zasięgu globalnym, ogólnoświatowy ***zbiór** wzajemnie połączonych ***sieci komputerowych lokalnych** i rozległych.
Sieć powstała w ramach amerykańskich planów obronnych, związana z tworzeniem zapasowego systemu łączności. ***Oprogramowanie** sieci Internet pochodzi z eksperymentalnej sieci ARPANET (ang. Advance Research Project Agency of the US Department of Defense), nad którą prace rozpoczęto w USA w 1968 roku. Nazwa Internet wywodzi się od nazwy podstawowego zestawu protokołów przesyłania danych używanego w tej sieci, od TCP/IP (Transport Control Protocol / Internet Protocol), który jest od 1983 roku standardem komunikacyjnym (standardem przesyłania pakietów) i pozwala na współpracę komputerów pracujących w różnych sieciach. Rozwój sieci Internet, uruchomienie w 1991 roku globalnych serwisów informacyjnych, a przede wszystkim usługi w systemie World Wide Web spowodowały ogromną zmianę w sposobie dystrybucji ***informacji**. Elektroniczna informacja w Internecie ma zasięg globalny, szeroki kanał dystrybucyjny oraz przygotowywana jest przy wykorzystywaniu wszelkich dostępnych technik multimedialnych systemów komputerowych.
Internet jest medium pozwalającym na publikowanie w sieci dowolnych ***informacji**, co powoduje, że obok informacji wartościowych znaleźć można również informacje niesprawdzone, błędne czy też szkodliwe. Internet jest narzędziem służącym do uzyskiwania informacji i tylko od użytkownika zależy, w jaki sposób korzysta z zasobów sieci.
A.4.

INTERPOLACJA SZEREGU zob. **INTERPOLACJA W SZEREGU**

INTERPOLACJA W TEKŚCIE – wstawienie do ***tekstu** ***wyrażeń** spoza tekstu bez naruszania jego poprawności, np. uzupełnienie ***elipsy**.
D.3.2.

INTERPOLACJA W SZEREGU, *interpolacja szeregu, rozbudowa szeregu „wewnątrz"* – rozbudowywanie ***szeregu klasyfikacyjnego** przez wprowadzanie nowych ***klas współ-**

rzędnych pomiędzy ***klasy** dotychczas tworzące szereg, przy zachowaniu ***notacji** przyjętej w danym ***języku informacyjno-wyszukiwawczym**.
G.5.1.

INTERTEKSTUALNOŚĆ zob. **RELACJA INTERTEKSTUALNA**

INTRATEKSTUALNOŚĆ zob. **RELACJA INTRATEKSTUALNA**

INWERSJA, *szyk odwrócony*, *szyk przestawny* – (1) ***szyk *wyrazów** w ***wyrażeniu złożonym** (***syntagmie**), który w porównaniu z szykiem odwrotnym względem niego jest rzadki w ***tekstach** danego ***języka** (*ba* względem *ab*) i choć akceptowany przez ***użytkowników języka**, to jednak uznawany za nienaturalny, np. w języku polskim po rzeczowniku (jeżeli nie jest przydawką gatunkującą): *dziewczyna ładna*, *chleba zjadacz*. Inwersja może być wykładnikiem ekspresywnej funkcji komunikatu, np. *matko moja*, może być uwarunkowana względami rytmu lub intonacji, np. w poezji: *Dzieckiem w kolebce kto łeb urwał hydrze*.
(2) zmiana szyku ***wyrażeń** w wyrażeniu złożonym. ***Transformacja** często stosowana podczas tworzenia ***indeksów** i ***katalogów**, np.: *impresywna funkcja*, *przypadków teoria*, *językowe uniwersalia*. Ma na celu:

- tworzenie skupisk tematycznych (***gniazd leksykalnych**), np.:
  przedmiot treści
  przedmiot treści drugorzędny
  przedmiot treści główny
  przedmiot treści poboczny
  przedmiot treści równorzędny
  wobec normalnego szyku w języku polskim: *drugorzędny przedmiot treści*, *główny przedmiot treści* itd.
- umieszczenie na pierwszym miejscu w ***haśle** wyrażenia będącego wykładnikiem ***informacji relewantnej** dla użytkownika, np. *etymologiczne znaczenie* zamiast *znaczenie etymologiczne*. Inwersji w takich zbiorach może towarzyszyć inna zmiana formy wyrażenia, np.:
  bibliografia, zasięg zamiast *zasięg bibliografii*,
  bibliografia, zakres zamiast *zakres bibliografii*.

Dokonując inwersji należy pamiętać, że szyk bywa wykładnikiem ***znaczenia** i jego zmiana może zmieniać znaczenie wyrażenia złożonego, np.: *komiczny aktor* wobec *aktor komiczny*, *precyzyjna technika* wobec *technika precyzyjna*, *prosta reprodukcja* wobec *reprodukcja prosta*.
B.4.1., D.3.3.

INWERSJA SYMBOLI, *odwracalność symboli* – możliwość zmiany kolejności ***symboli prostych** lub ***symboli rozwiniętych** w obrębie ***symbolu złożonego** bez zmiany ***znaczenia** symbolu złożonego. Np. w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** inwersja symboli charakteryzuje symbole złożone za pomocą dwukropka: 621.941:658.58 i 658.58:621.941 mają to samo znaczenie 'remont i konserwacja tokarek'.
G.5.2.

ISBN, *International Standard Book Number*, *międzynarodowy znormalizowany numer książki* – ***etykieta (2)** identyfikująca książkę, którą jest dziesięciocyfrowy numer jednoznacznie identyfikujący: kraj lub region opublikowania książki, wydawcę i samą książkę. Grupy cyfr w numerze oddzielane są od siebie myślnikami lub spacjami, np.: 83-87629-32-4, gdzie 83 jest kodem Polski, 87629 – kodem Wydawnictwa SBP, 32 – kodem konkretnego tytułu,

ostatnia cyfra jest cyfrą kontrolną umożliwiającą sprawdzenie poprawności budowy całego numeru. Sprawy merytoryczne dotyczące numeru ISBN reguluje norma ISO 2108 (1997 r.) oraz *ISBN Users' Manual*. Biuro międzynarodowe ISBN działa w oparciu o sieć ośrodków (biur) narodowych. W Polsce rolę tę pełni Krajowe Biuro ISBN, znajdujące się od 1994 r. w strukturze Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej (wcześniej w Składnicy Księgarskiej). System działa od 1970 r. Przynależność do niego jest dobrowolna. Należy do niego 160 krajów (2001 r.). Polska należy od 1979 r.
I.3., I.6.1.

ISMN, *International Standard Music Number*, *międzynarodowy znormalizowany numer druku muzycznego* – ***etykieta (2)** identyfikująca ***dokument** muzyczny (druk), którą jest dziesięcioznakowy numer złożony z litery M (Music) i dziewięciu znaków cyfrowych. Numer składa się z czterech grup znaków oddzielonych od siebie myślnikami lub spacjami. Pierwszym elementem jest litera M, drugim jest grupa cyfr identyfikująca wydawcę, trzecia grupa cyfr identyfikuje tytuł pozycji. Ostatnia cyfra ma charakter kontrolny, np.: M-2309-7161-4, jest to kod wydawnictwa francuskiego Henry Lemoine'a. System działa od 1993 r. w oparciu o sieć ośrodków narodowych. Sprawy merytoryczne reguluje *ISMN Manual*. Przynależność do systemu jest dobrowolna. Należy do niego 48 krajów (2001 r.). Polska nie należy do systemu.
I.3., I.6.1.

ISSN, *International Standard Serials Number*, *międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych* – ***etykieta (2)** identyfikująca jednoznacznie tytuł wydawnictwa ciągłego, którą jest ośmiocyfrowy numer złożony z dwóch grup cyfr oddzielonych myślnikiem, np.: 0006-3983 – kod „Biuletynu Informacyjnego Biblioteki Narodowej". Numer nadaje się wydawnictwom ciągłym ukazującym się od 1701 r. Sprawy merytoryczne reguluje *ISSN Manual* oraz normy krajowe, w Polsce – PN-76 N-01207. Międzynarodowy system ISSN powstał na początku lat siedemdziesiątych pod auspicjami UNESCO jako system informacji o wydawnictwach ciągłych (do 1993 r. nazwa ISDS – International Serials Data System) i działa w oparciu o sieć ośrodków narodowych. W Polsce rolę tę pełni Narodowy Ośrodek ISSN, znajdujący się w strukturze Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej. Przynależność do systemu jest dobrowolna. Do systemu należy 67 krajów (2001 r.). Polska należy od 1976 r.
I.3., I.6.1.

IZOLATA – (1) ***wyrażenie *klasyfikacji fasetowej** uznane za semantycznie proste, a więc najprostsza ***klasa** wyróżniona w tej klasyfikacji;
(2) w teorii S.R. Ranganathana element ***uniwersum *wiedzy**, który rozpatrywany samodzielnie nie jest ***tematem (1) *dokumentu**, ale w połączeniu z tematem, reprezentowanym zwykle (w tej teorii) przez ***nazwę** pewnej dziedziny wiedzy lub działalności praktycznej, tworzy tzw. ***temat rozwinięty**, którego ***zakres** jest węższy od zakresu tematu. Ponieważ temat jest najczęściej nazwą pewnej ***klasy** reprezentującej dziedzinę nauki lub działalności praktycznej, izolatami są elementy ***klasyfikacji** reprezentujące pewien obiekt, zjawisko, proces, własność czy relację, które mogą stać się elementami takich klas. Np. „złoto" jest izolatą, która wraz z tematem prostym „chemia" tworzy temat rozwinięty „chemia złota", „dzieci" to izolata tworząca wraz z tematem prostym „medycyna" temat rozwinięty „pediatria" (medycyna dziecięca), „ciało stałe" to izolata tworząca wraz z tematem prostym „fizyka" temat rozwinięty „fizyka ciała stałego";

(3) w teorii S.R. Ranganathana również nazwa rodzajowa dla pewnej ***treści**, jej ***wykładnika językowego** w ***języku naturalnym** i jej wykładnika językowego w ***języku informacyjno-wyszukiwawczym** traktowanych w izolacji, tj. bez odniesienia do struktury języka informacyjno-wyszukiwawczego.
G.5.1., H.1.3.

IZOLATA GENETYCZNA – w teorii S.R. Ranganathana ***izolata**, która może występować w wielu ***klasach** i zawsze jest oznakowana tym samym symbolem izolaty, lecz w każdej klasie zależnie od ***kontekstu** jej ***treść** jest wyrażona przez różne ***nazwy** izolat, np. symbol 3 znakuje „fizjologię" w „Naukach biologicznych", „składnię" w „Lingwistyce", „metody nauczania" w „Pedagogice", „działalność społeczną" w „Socjologii".
Por. ***mnemonika generyczna**.
H.1.3.

IZOLATA ILOCZYNOWA zob. **IZOLATA ROZWINIĘTA**

IZOLATA ROZWINIĘTA, *izolata iloczynowa* – w teorii S.R. Ranganathana ***izolata** powstała w wyniku zestawienia wielu izolat, traktowana jako nowa izolata, np. „nerwy ręki" to izolata rozwinięta otrzymana po zestawieniu izolat „nerwy" i „ręce", „katalogi książek" to izolata rozwinięta otrzymana po zestawieniu izolat „katalogi" i „książki". Izolata rozwinięta powstaje więc w wyniku tzw. nawarstwienia dwóch lub więcej izolat, przy czym jej ***zakres** odpowiada ***iloczynowi zbiorów** zakresów zestawionych izolat.
H.1.3.

IZOLATA SPECJALISTYCZNA – w teorii S.R. Ranganathana ***izolata** specyficzna dla danej ***klasy głównej**, np. „projektowanie" w „technice", „system krążenia" w „medycynie".
H.1.3.

IZOLATA SYSTEMATYCZNA – w teorii S.R. Ranganathana ***izolata**, w której ***symbol klasyfikacyjny** jest określony zgodnie z dowolną zasadą, np. następstwa w czasie, ciągłości w przestrzeni, itd.
H.1.3.

IZOLATA WSPÓLNA – w teorii S.R. Ranganathana ***izolata**, która może być dołączona do różnych ***klas**, ale wyrażona jest zawsze tą samą ***nazwą** izolaty i oznaczona tym samym ***symbolem klasyfikacyjnym** niezależnie od klasy, w której jest stosowana. W zależności od logicznego porządku ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów**, w których izolaty te występują w kartotece ***Klasyfikacji Dwukropkowej (Ranganathana)**, dzieli się je na izolaty wspólne upoprzedniające (np. „bibliografia", „słownik", „encyklopedia") oraz izolaty wspólne unastępniające (np. „opracowania krytyczne", „polemiki", „komentarze"). Izolaty wspólne są w Klasyfikacji Dwukropkowej formą ***poddziałów wspólnych**.
H.1.3.

IZOLATA ZŁOŻONA – w teorii S.R. Ranganathana zespół ***izolat**, pomiędzy którymi istnieją pewne ***relacje fazowe**. W zależności od tego, czy łączone izolaty należą do tego samego ***szeregu klasyfikacyjnego**, czy też tylko do tej samej ***fasety**, rozróżnia się izolaty złożone I i izolaty złożone II, np. „wpływ Shakespeare'a na twórczość Shawa" to izolata złożona I, gdyż izolaty „twórczość Shakespeare'a" i „twórczość Shawa" należą do tej samej fa-

sety; „wpływ buddyzmu na chrześcijaństwo" to izolata złożona II, gdyż izolaty „buddyzm" i „chrześcijaństwo" należą do tego samego szeregu klasyfikacyjnego.
H.1.3.

IZOMORFIZM – tożsamość ***struktury** dwu obiektów polegająca na tym, że elementy jednego z nich można tak przyporządkować (wzajemnie jednoznacznie) elementom drugiego, że formalne własności relacji zachodzących między elementami jednego obiektu są takie same, jak formalne własności relacji, które zachodzą między przyporządkowanymi im elementami w drugim obiekcie.
***Język naturalny** nie jest więc izomorficzny względem odwzorowanej w nim ***rzeczywistości pozajęzykowej**, gdyż brak jest jedno-jednoznacznego przyporządkowania między elementami rzeczywistości pozajęzykowej a ***wyrażeniami** języka, w języku naturalnym istnieje bowiem ***homonimia** i ***synonimia**.
Por. ***odwzorowanie**.
F.2.

J

JEDNOSTKI JĘZYKA – w opozycji do ***jednostek tekstu** – ***wyrażenia elementarne** danego poziomu ***struktury języka** rozumianego jako ***system** abstrakcyjny. W ***języku naturalnym** są nimi kolejno: ***cechy dystynktywne *fonemów**, fonemy, ***morfemy**, ***wyrazy** (leksemy), ***syntagmy** i ***zdania** (jako ***formuły zdaniowe**). Za jednostki systemowe można też uznać ***akty mowy**, rozumiane jako pewnego rodzaju matryce ***tekstów spójnych**.
B.4.

JEDNOSTKI MOWY zob. **JEDNOSTKI TEKSTU**

JEDNOSTKI TEKSTU, *jednostki mowy* – w opozycji do ***jednostek języka** – ***wyrażenia elementarne *tekstu** będące realizacją (aktualizacją) jednostek języka. W ***subkodzie** akustycznym ***języka naturalnego** są nimi kolejno: głoski – jako aktualizacja ***fonemów** (za aktualizację ***cech dystynktywnych** fonemów uważa się elementarne artykulacje składające się na głoski), ***morfemy** tekstowe czyli rdzenie ***wyrazów**, końcówki fleksyjne (i inne morfemy będące wykładnikami ***relacji syntagmatycznych**) i ***afiksy** – będące aktualizacją morfemów (***leksyki**), wyrazy tekstowe, czyli ***słowoformy** – będące aktualizacją wyrazów systemowych, czyli ***leksemów**, grupy składniowe i ***wypowiedzenia** – będące realizacją zdań rozumianych jako schematy składniowe oraz ***dyskursy** – jako realizacje ***aktów mowy** rozumianych jako pewnego rodzaju matryce tekstów spójnych.
B.5.5.

JĘZYK – ***system *znaków** złożony ze ***słownika (1)** i ***gramatyki (1)** oraz ewentualnie z reguł interpretacji (***semantyka (1)**). Tak zdefiniowany język (jako system) jest tworem abstrakcyjnym, gdyż ważne są w nim jedynie relacje zachodzące między należącymi doń obiektami – jest to więc system ***opozycji** – nie zaś same te obiekty, które mogą mieć dowolną naturę fizyczną, byleby tylko pozwalała ona na wydzielenie jednostek dyskretnych. Język jako system realizuje się w konkretnej ***sytuacji komunikacyjnej** w postaci ***tekstu (2)** (***komunikatu**) – opozycja ta znana jest w językoznawstwie pod nazwą langue – parole, czyli język i mówienie. W literaturze termin język używany bywa często w węższym znaczeniu (w opozycji do terminu ***kod**) i może oznaczać: tylko ***język naturalny**, tylko język z semantyką, tylko język, w którym można utworzyć nieskończony ***zbiór *zdań (1)** (zbudowanych ze skończonego słownika i skończonej liczby reguł gramatyki). Konkretny język można określić albo podając explicite elementy słownika, reguły gramatyki i reguły semantyki, albo podając pełny zbiór zdań (możliwe jest to tylko w wypadku języków, w których zbiór zdań jest skończony, przy czym taka ***prezentacja języka** nie uwzględnia reguł semantyki) – spośród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** tak bywa czasami prezentowany ***język haseł przedmiotowych**. W formalnym opisie języka podaje się często także reguły ***transformacji**.
B.1., B.4.

JĘZYK AGLUTYNACYJNY – ***język syntetyczny**, w którym ***morfemy gramatyczne**, będące jednoznacznymi ***wykładnikami językowymi *kategorii semantycznych** lub ***relacji syntagmatycznych**, są ***morfemami związanymi** i łączą się w ***wyrazy (3)** z ***morfemami leksykalnymi**, będącymi wykładnikami elementów kategorii lub ***argumentów relacji**.

Jest to tzw. AGLUTYNACJA. Językami aglutynacyjnymi są języki ałtajskie, np. turecki, oraz ugrofińskie, np. suomi-fiński, węgierski.
W ***języ**kach informacyjno-wyszukiwawczych* charakter aglutynacyjny mają np. ***wskaźniki roli*** używane w ***językach deskryptorowych***, np. Trucizny (B), Rośliny (E), gdzie B – wskaźnik roli 'być produktem', E – wskaźnik roli 'być środowiskiem, otoczeniem, podłożem', lub ***wskaźniki więzi***, np. $Miedź_1$ $Ołów_2$ $Pokrycie_2$ $Rury_1$.
B.5.4.

JĘZYK ALTERNACYJNY – ***język syntetyczny***, w którym ***morfemy gramatyczne***, będące jednoznacznymi ***wykładnikami językowymi kategorii semantycznych*** lub ***relacji syntagmatycznych***, są ***morfemami związanymi*** umieszczonymi w środku ***morfemów leksykalnych***, będących wykładnikami elementów ***kategorii*** lub ***argumentów relacji*** – są więc ***infiksami***, natomiast morfemy leksykalne są ***wykładnikami językowymi nieciągłymi***. Jest to tzw. ALTERNACJA. Językiem alternacyjnym jest np. arabski.
Wśród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych*** językiem alternacyjnym jest ***Kod Semantyczny (2)***, gdzie morfemy leksykalne modyfikowane są przez infiksy, będące wykładnikami dziesięciu ***kategorii gramatycznych***, np. A – wykładnik inkluzji 'być typowym reprezentantem': PAST – owad, PAST.004 – mucha, CALP.001 – węgiel; I – wykładnik 'być częścią': BITN – część rośliny, BITN.013 – kwiat, BITN.026 – korzeń; E – wykładnik 'być produktem z materiału'; BETN.00 – cygara.
B.5.4.

JĘZYK ANALITYCZNY zob. **JĘZYK IZOLUJĄCY**

JĘZYK ASM-WRU zob. **KOD SEMANTYCZNY (2)**

JĘZYK DESKRYPTOROWY – ***język informacyjno-wyszukiwawczy***, najczęściej o ***notacji paranaturalnej***, z określoną w ***tezaurusie*** ***paradygmatyką***, którego jednostki ***słownika (1)*** nazywane są ***deskryptorami***, a ***gramatykę (1)*** stanowią najczęściej reguły ***indeksowania współrzędnego***; w rozwiniętych wariantach język ten posiada wykładniki ***relacji syntagmatycznych*** oraz ***modyfikatory*** i/lub ***wskaźniki roli***.
H.4.

JĘZYK DWUKLASOWY – w opozycji do ***języka jednoklasowego*** – (1) ***język***, którego ***wyrażenia elementarne (2)*** są ***znakami pustymi***, a dopiero ***wyrażenia złożone*** są ***znakami pełnymi***. ***Wyrażenia*** puste pełnią więc funkcję ***cech dystynktywnych*** wyrażeń pełnych. Językami dwuklasowymi są wszystkie ***języki naturalne***, mają one dwie ***klasy*** wyrażeń pustych: ***zbiór*** cech dystynktywnych ***fonemów*** i zbiór fonemów, które odróżniają wyrażenia pełne – ***morfemy***.
Języki informacyjno-wyszukiwawcze są również dwuklasowe – w językach, których wyrażenia są równokształtne z wyrażeniami języka naturalnego (np. ***język haseł przedmiotowych***, ***język deskryptorowy***) znakami pustymi są ***litery (2)*** odpowiedniego ***alfabetu***, a w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*** znakami pustymi są cyfry arabskie (znaczenie nie jest związane z poszczególnymi cyframi, lecz z cyframi umieszczonymi na określonej pozycji w symbolu klasyfikacyjnym, np. 2 to Religia, ale tylko wtedy, gdy znajduje się na pierwszym miejscu w symbolu);
(2) język, w którym z wyrażeń elementarnych można tworzyć wyrażenia złożone. Językami dwuklasowymi w tym sensie są wszystkie języki naturalne oraz wszystkie istniejące języki informacyjno-wyszukiwawcze. W obu wypadkach dwuklasowość języka oznacza posiadanie przez język dwóch klas wyrażeń, w pierwszym wypadku są to: klasa wyrażeń pustych i klasa

wyrażeń pełnych, w drugim natomiast: klasa wyrażeń elementarnych i klasa wyrażeń złożonych (***wyrazów (1)** i ***zdań (1)**).
B.1.

JĘZYK ETNICZNY zob. **JĘZYK NATURALNY (1)**

JĘZYK FLEKSYJNY – ***język syntetyczny**, w którym ***kategorie semantyczne** i ***relacje syntagmatyczne** wyrażane są przez jeden wspólny ***wykładnik językowy** będący ***morfemem związanym**, łączącym się w całość z ***morfemem leksykalnym** będącym wykładnikiem ***argumentu relacji**.
Do języków fleksyjnych należy język polski, w którym oprócz tzw. ***fleksji** zewnętrznej, polegającej na dołączaniu końcówek pełniących kilka funkcji, np. wykładnika liczby i wykładnika relacji syntagmatycznej (w wypadku rzeczowników, przymiotników i zaimków), istnieje tzw. fleksja wewnętrzna, polegająca na wymianie głosek wewnątrz tematu fleksyjnego, a więc wymianie w morfemie leksykalnym – np. w formach przypadkowych wyrazu *ręka* : *ręki*, *ręce*, *rąk*, *rękami* występują zarówno końcówki, jak i oboczności głoskowe.
Wśród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** za języki fleksyjne można by uznać ***klasyfikacje fasetowe**, w których wykładniki kategorii semantycznych i ***kategorii syntaktycznych** są nierozdzielne.
B.5.4.

JĘZYK FORMALNY – (1) ***język sztuczny** z wyraźnie określonym ***słownikiem (1)** oraz z określonymi regułami składniowymi (***gramatyką (1)**) i ewentualnie regułami interpretacji (***semantyką (1)**) oraz regułami ***transformacji**.
(2) ***język** bez semantyki.
Językami formalnymi (1) są np. ***języki informacyjno-wyszukiwawcze**, językiem formalnym (2) – muzyka.
B.1.

JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH, *JHP* – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** o ***notacji paranaturalnej**, którego jednostki ***słownika (1)** nazywane są ***tematami (2)** i ***określnikami**, zaś ***gramatykę (1)** stanowią reguły budowy ***haseł przedmiotowych**, ich łączenia oraz ***transformacji**.
Język haseł przedmiotowych za najważniejszą ***cechę relewantną *dokumentu** przyjmuje ***temat (1)**, odwzorowując go w takim zakresie i z taką szczegółowością, z jaką występuje w dokumencie. Używany jest m.in. w: ***katalogach przedmiotowych**, ***bibliografiach** o ***układzie przedmiotowym**, ***indeksach przedmiotowych**. Twórcą polskich zasad ***tematowania** oraz podstaw teoretycznych języka był Adam Łysakowski.
Por. ***indeksowanie uogólniające**, ***indeksowanie wyszczególniające**.
H.3.

JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI KONGRESU zob. **LCSH**

JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ, *JHP BN, język haseł przedmiotowych BN* – uniwersalny ***język haseł przedmiotowych** rozwijany przez Bibliotekę Narodową od połowy lat pięćdziesiątych XX w. Pierwotnym źródłem koncepcji języka haseł przedmiotowych BN była metodyka opracowana przez Adama Łysakowskiego, wyłożona w podręczniku *Katalog przedmiotowy* (1946 r.). Od 1957 r. język haseł przedmiotowych BN stosowany jest w bieżącej ***bibliografii narodowej** książek („Przewodnik Bibliograficzny"), a od 1996 r. w „Bibliografii Zawartości Czasopism". Język haseł przed-

miotowych BN był podstawą tworzenia ***katalogów przedmiotowych** w Bibliotece Narodowej, bibliotekach naukowych uniwersalnych oraz publicznych. Od początku lat dziewięćdziesiątych jest wykorzystywany w bibliotecznych ***katalogach komputerowych**. Od 1998 r. ***słownik (2)** języka haseł przedmiotowych BN utrzymywany jest w postaci ***kartoteki haseł wzorcowych.** W ***słownictwie** języka haseł przedmiotowych BN wydziela się dwie ***kategorie syntaktyczne**: ***tematy** (tematy z ***dopowiedzeniami**) oraz ***określniki**. ***Hasło przedmiotowe** ma stałą budowę o postaci: Temat (dopowiedzenie) – ***określniki treściowe** ogólne lub ***określniki jednostkowe** – określnik geograficzny – określnik chronologiczny – ***określnik formalny**. Co kilka lat publikowany jest *Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej* (ostatnie wydanie z 2001 r.) zawierający tematy treściowe ogólne, ***tematy formalne** i wybrane ***tematy jednostkowe** oraz określniki treściowe ogólne i określniki formalne.
H.3.

JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BN zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ**

JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH KABA, *KABA, JHP KABA* – uniwersalny ***język haseł przedmiotowych** o nazwie własnej KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich), w założeniach kompatybilny (w różnym stopniu) z językami haseł przedmiotowych ***RAMEAU**, ***LCSH** i ***RVM**, tworzony pierwotnie na użytek bibliotek polskich stosujących oprogramowanie VTLS. Nad koncepcją języka zaczęto pracować w 1991 r., zaś nad ***słownictwem** – w 1992 r. Od początku język haseł przedmiotowych KABA tworzony jest i prezentowany w postaci ***kartoteki haseł wzorcowych** stanowiącej integralną część Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych. W pracach nad językiem bierze udział 10 bibliotek, wykorzystuje go – 21. W lutym 2001 leksyka języka haseł przedmiotowych KABA liczyła 47 tys. jednostek. W słownictwie języka haseł przedmiotowych KABA, jak we wszystkich innych językach haseł przedmiotowych, można wyodrębnić dwie ***kategorie syntaktyczne**: ***tematów** (tematów z ***dopowiedzeniami**) i ***określników** (określników z dopowiedzeniami). W porównaniu z innymi stosowanymi w Polsce językami haseł przedmiotowych KABA charakteryzuje się dużą liczbą określników (podobnie jak w kompatybilnych z KABA językach RAMEAU, LCSH i RVM), które m.in. dzielą się na OKREŚLNIKI SWOBODNE (powszechnego stosowania) i OKREŚLNIKI ZWIĄZANE (ograniczonego stosowania). Określniki swobodne można łączyć z dowolnymi tematami, określniki związane – tylko z tematem (sporadycznie z kilkoma tematami), z którym dany określnik występuje w odpowiednim ***rekordzie** kartoteki haseł wzorcowych. Określnikami związanymi są np. ***nazwy** obiektów (budowli, pomników, ulic, placów, dzielnic itp.). Tematem jest wówczas nazwa właściwej miejscowości, np. Lublin (Polska)--Kaplica św. Trójcy. Kontrolę nad realizacją koncepcji języka haseł przedmiotowych KABA i aktualizacją słownictwa sprawuje Ośrodek Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie współpracujący z zespołem tworzącym język haseł przedmiotowych RAMEAU.
H.3.

JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY, *język informacyjny, JIW* – ***język sztuczny**, którego wyspecjalizowaną funkcją jest ***funkcja metainformacyjna** polegająca na ***odwzorowywaniu** cech ***informacji** i/lub cech ***nośników informacji**, na których są one utrwalone, przez tworzenie ich reprezentacji zwanej ***charakterystyką wyszukiwawczą dokumentu** oraz ***funkcja wyszukiwawcza** polegająca na wyrażaniu ***zapytań informacyj-**

nych i umożliwianiu odnalezienia w ***zbiorze wyszukiwawczym** tych informacji, które spełniają warunki wyrażone w zapytaniu.
Ze względu na różne cechy funkcjonalne i własności strukturalne wyróżnia się wiele typów języków informacyjno-wyszukiwawczych. W zależności od tego, czy przeznaczone są one do opisu ***informacji dokumentacyjnej**, czy ***informacji faktograficznej**, dzieli się je ogólnie na DOKUMENTACYJNE JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE i FAKTOGRAFICZNE JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE. Pierwsza grupa może być rozbita na dwie podklasy, przy innym kryterium funkcjonalnym – wyspecjalizowanie w wyrażaniu ***cech formalnych dokumentu** lub własności jego ***treści**. Języki wyspecjalizowane w pierwszej z tych funkcji, czyli w wyrażaniu własności dokumentu traktowanego jako ***nośnik informacji**, to JĘZYKI ***OPISU BIBLIOGRAFICZNEGO**, JĘZYKI ***OPISU FORMALNEGO** i JĘZYKI ***OPISU KATALOGOWEGO**. Języki wyspecjalizowane w funkcji drugiej to JĘZYKI ***OPISU RZECZOWEGO DOKUMENTU**, które w dawniejszej literaturze utożsamiane były z językami informacyjno-wyszukiwawczymi w ogóle i obejmowały wszelkie języki przeznaczone do tworzenia opisu dokumentów na potrzeby ***katalogów rzeczowych**. Obecnie zarysowuje się tendencja traktowania takich języków jedynie jako jednego z podtypów szerszej klasy języków informacyjno-wyszukiwawczych, do którego najczęściej zalicza się ***klasyfikacje (3)** (wśród nich ***klasyfikacje monohierarchiczne** i ***klasyfikacje fasetowe**), ***języki haseł przedmiotowych**, ***języki deskryptorowe**, ***języki słów kluczowych**, języki typu ***kodu semantycznego** i tzw. ***języki syntagmatyczne**. Tego rodzaju podział języków informacyjno-wyszukiwawczych przeznaczonych do opisu rzeczowego dokumentów – choć w literaturze dość popularny – de facto jest przypadkowym wyliczaniem typów języków wyróżnionych w oparciu o niejednolite kryteria. Wielu autorów podejmowało próby utworzenia racjonalnych ***typologii** języków tej grupy, biorąc pod uwagę takie ich cechy strukturalne jak np. charakter ***wyrażeń** (języki informacyjno-wyszukiwawcze o ***notacji sztucznej** i o ***notacji paranaturalnej**), charakter koordynacji ***elementarnych jednostek leksykalnych** (języki postkoordynowane i prekoordynowane – por. ***prekoordynacja** i ***postkoordynacja**), rodzaj kontroli słownictwa i forma ***słownika** (języki o słownictwie swobodnym i języki o słownictwie kontrolowanym przedstawionym za pomocą tzw. ***słowników dodatnich**), czy też rodzaj ***relacji paradygmatycznych** i ***relacji syntagmatycznych** ujawnionych w danym języku (języki nieujawniające żadnych relacji paradygmatycznych, języki ujawniające tylko ***relacje hierarchiczne**, języki ujawniające relacje hierarchiczne i ***relacje skojarzeniowe**, itd.). Innym podziałem jest podział języków informacyjno-wyszukiwawczych dokumentacyjnych wyspecjalizowanych w opisie rzeczowym na języki przeznaczone do opisu całych ***zbiorów informacyjnych** i języki przeznaczone do opisu informacji zawartej w dokumentach. Klasa pierwsza obejmuje takie języki jak ***klasyfikacje szczytowe** czy ***języki deskryptorowe** o tzw. ***tezaurusie nadrzędnym**, druga natomiast obejmuje wszystkie języki brane pod uwagę we wspomnianych wcześniejszych typologiach.
G.3., I.1., I.4.

JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY PARANATURALNY – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** o ***notacji paranaturalnej**.
G.4

JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY SZTUCZNY – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** o ***notacji sztucznej**.
G.4

JĘZYK INFORMACYJNY zob. **JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

JĘZYK IZOLUJĄCY, *język analityczny* – w opozycji do ***języka syntetycznego** – ***język**, w którym ***wykładnikami językowymi** ***kategorii semantycznych** lub ***relacji syntagmatycznych** są ***morfemy wolne** niełączące się w całości z wykładnikami ich argumentów – ***morfemami leksykalnymi**.
Językiem izolującym był klasyczny język chiński, wykładniki izolujące, np. spójniki i przyimki spotyka się w wielu ***językach naturalnych**. Wśród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** za izolujące można uznać np. występujące w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** ***wskaźniki UKD** (wskaźniki relacji syntagmatycznych) takie jak: „:" (dwukropek) i „+" (plus).
B.5.4.

JĘZYK JEDNOKLASOWY – w opozycji do ***języka dwuklasowego** – (1) ***język**, którego wszystkie ***wyrażenia** są albo ***znakami pełnymi**, albo ***znakami pustymi**, np. system ulicznej sygnalizacji świetlnej, systemy ideogramów (np. języka chińskiego).
W klasie ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** teoretycznie jest możliwy jednoklasowy język typu ***kodu semantycznego**, choć wszystkie istniejące języki informacyjno-wyszukiwawcze są językami dwuklasowymi (1);
(2) język, którego wszystkie wyrażenia są ***wyrażeniami elementarnymi** – jedyną regułą ***gramatyki (1)** jest więc w nich ***reguła o niedołączaniu**.
B.1.

JĘZYK KLASYFIKACYJNY zob. **KLASYFIKACJA PIŚMIENNICTWA**

JĘZYK KWEREND, *język wyszukiwawczy* – ***język sztuczny**, często o alternatywnej ***notacji paranaturalnej** i ***notacji sztucznej** będącej ***notacją mnemoniczną**, którego ***słownik (1)** tworzą nazwy operacji wykonywanych przez komputer w celu wyszukania ***informacji** w ***zbiorze wyszukiwawczym** w odpowiedzi na ***zapytanie informacyjne**, a ***gramatykę (1)** reguły ***gramatyki pozycyjnej**.
Jego wyspecjalizowaną funkcją jest ***funkcja impresywna** umożliwiająca użytkownikowi wydawanie poleceń (komend) ***systemowi informacyjno-wyszukiwawczemu** oraz określanie struktury zapytań informacyjnych. Język ten jest funkcjonalnie komplementarny wobec ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** danego systemu. W skomputeryzowanych systemach informacyjno-wyszukiwawczych jest możliwe wyszukanie informacji za pomocą samego języka informacyjno-wyszukiwawczego i równocześnie od niego niezależnie za pomocą samego języka kwerend. Może on być stosowany z językami informacyjno-wyszukiwawczymi różnych ***baz danych (1)** oraz z ***operatorami logicznymi** i ***operatorami tekstowymi**. Np. język kwerend w systemie Lockheed-DIALOG obejmuje następujące komendy: BEGIN – lub B – numer bazy danych w systemie, wyrażające polecenie rozpoczęcia wyszukiwania informacji w określonej bazie; EXPAND – lub E – polecenie wyświetlenia na monitorze fragmentu ***indeksu (2)** tego zbioru np.: E AU-Kowalski J.; SELECT – lub S – polecenie wyszukania w zbiorze ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** tych zawierających wskazane wyrażenia ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** i języka ***opisu formalnego** ***dokumentu**, np.: S AU-Kowalski J.; S Komputery; COMBINE – lub C – polecenie wyszukania podzbiorów zawierających określone wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego połączone ***operatorami logicznymi**; TYPE – lub T + nr zbioru + format wydruku – polecenie wydruku na monitorze wyszukanego podzbioru informacji w określonym formacie; DISPLAY SET – lub DS – polecenie wyświetlenia stosowanej przez

użytkownika ***strategii wyszukiwawczej*** podczas sesji wyszukiwawczej; COST – polecenie podania czasu i kosztów wyszukiwania we wskazanej bazie danych; EXPLAIN – polecenie podania przez system słownika języka kwerend systemu; FILE – zmiana przeszukiwanej bazy danych; END – zakończenie sesji wyszukiwania w systemie.
A.4.

JĘZYK MANIPULOWANIA DANYMI – w opisie ***baz danych** podsystem ***języka programowania**, którego wyspecjalizowaną funkcją jest realizacja niektórych ***procesów informacyjnych** w ***pamięci** komputera, takich jak ***kodowanie informacji** np. wprowadzanie nowych ***rekordów**, ***wyszukiwanie informacji (1)** lub jej usuwanie.
A.4.

JĘZYK NATURALNY, (1) *język etniczny* – ***język** powstały stopniowo i samorzutnie w toku porozumiewania się pewnej grupy etnicznej, np. język polski, angielski, rosyjski.
(2) język niebędący ***językiem sztucznym**.
B.1.

JĘZYK OGÓLNY zob. **STANDARD JĘZYKA**

JĘZYK OGRANICZONY zob. **KOD OGRANICZONY**

JĘZYK OPISU BIBLIOGRAFICZNEGO zob. **JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

JĘZYK OPISU DANYCH – ***metajęzyk**, którego wyspecjalizowaną funkcją jest opis struktury ***danych** na poziomie ***modelu danych**. Opis ten podaje ***informacje** dotyczące rodzaju danych zawartych w ***zbiorze** ***wyrażeń elementarnych**, struktury ***wyrażeń złożonych**, np. ***rekordów** oraz powiązań między danymi. Język opisu danych powinien być niezależny od konkretnych ***języków programowania**, przy zachowaniu podobieństwa struktury – np. na poziomie reguł ***gramatyki (1)**.
A.4.

JĘZYK OPISU KATALOGOWEGO zob. **JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

JĘZYK OPISU RZECZOWEGO DOKUMENTU zob. **JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

JĘZYK OPTYMALNY, *kod optymalny* – ***język** umożliwiający tworzenie maksymalnie operatywnego (optymalnego) ***komunikatu**. Warunki optymalności określają następujące postulaty (według T. Wójcika : *Prakseosemiotyka. Zarys teorii optymalnego znaku.* PWN, Warszawa 1966):

I. Postulat optymalnego dostosowania do komunikowanej rzeczywistości:
   1) jednoznaczność strukturalna lub sytuacyjna komunikatu,
   2) maksymalna wierność komunikatu,
   3) optymalna dokładność (stopień szczegółowości) komunikatu, ze względu na zadanie, dla którego powstał, co wymaga ustalenia kryteriów ***relewancji**.

II. Postulaty optymalnego dostosowania do ***odbiorcy komunikatu** (postulaty maksymalnej łatwości postrzegania komunikatu):
   1) maksymalna dostępność komunikatu:
      – usytuowanie go w optymalnym zasięgu użytkownika,
      – udostępnianie go maksymalnie szybko i terminowo,

2) maksymalna postrzegalność formy komunikatu,
3) maksymalna zrozumiałość komunikatu.

III. Postulaty maksymalnego dostosowania do ***nadawcy komunikatu**:
1) maksymalnie łatwa wyuczalność technologii tworzenia komunikatu,
2) maksymalna łatwość tworzenia komunikatu (zarówno pod względem jego ***treści** jak i formy).

Język optymalny musi więc zawierać liczbę ***wyrażeń elementarnych** niezbędną i wystarczającą do budowy komunikatów spełniających wyżej podane postulaty. W wypadku języków z ***semantyką** jest pożądane, aby były ***kodami** odkrywczymi, a więc umożliwiającymi poprzez ***transformacje** komunikatu poznanie określonych fragmentów rzeczywistości – warunek ten spełnia kod wzorów strukturalnych w chemii – lub kodami lokalizującymi, czyli takimi, aby ***wyrażenia** nie tylko pełniły ***funkcję semantyczną**, ale także ***funkcję porządkującą**, lokalizującą dany element rzeczywistości wśród innych elementów tej rzeczywistości.

Język optymalny powinien być ponadto dostosowany do warunków ***kanału komunikacyjnego**, być odporny na zniekształcenia formy, a więc posiadać odpowiednią ***redundancję**. Powinien być także kodem ekonomicznym, zapewniać więc minimum wysiłku ze strony użytkownika komunikatu przy jego nadawaniu i odbieraniu, być więc kodem, w którym komunikaty powinny mieć odpowiednią długość dzięki temu, że wyrażenia najczęściej w nich występujące powinny być najmniej skomplikowane (por. ***lingwistyka statystyczna**).

***Języki naturalne** spełniają te warunki w różnym stopniu. I tak, np. nie spełniają warunku jednoznaczności, występuje w nich bowiem zjawisko ***homonimii**, nie zawsze rozwiązywanej sytuacyjnie (Por. ***konsytuacja**).

W nierównomiernym stopniu spełniają języki naturalne postulat optymalnej dokładności, stopnia szczegółowości komunikatu ze względu na nierównomierność rozbudowy w nich hierarchicznego układu ***hiponimii** i ***hiperonimii**, choć uważa się, że ***struktura hierarchiczna *relacji paradygmatycznych** ma ***układ** odwzorowujący różne stopnie ***relewancji *informacji** dla użytkowników tego języka.

Język naturalny spełnia warunek posiadania niezbędnej i wystarczającej do budowy komunikatów liczby wyrażeń elementarnych, ***struktura języka** umożliwia bowiem tworzenie ze stosunkowo niewielkiej liczby ***cech dystynktywnych *fonemów** nieskończonej liczby ***wyrażeń złożonych** (***zdań**) – umożliwia to fakt, że język naturalny jest ***językiem dwuklasowym**, a także reguła ***rekurencji** umożliwiająca powtarzanie wyrazów w zdaniu.

Język naturalny pełni również funkcję porządkującą (porządek częściowy), co zapewnia jego struktura relacji paradygmatycznych oraz wykładniki ***kategorii** przynależności danego wyrażenia do danej ***kategorii semantycznej** (***kategorie gramatyczne**).

Języki naturalne są kodami optymalnymi pod względem minimalizacji wysiłku użytkownika przy nadawaniu komunikatów, gdyż stopień skomplikowania jego wyrażeń jest odwrotnie proporcjonalny do częstości ich występowania w ***tekście** (najczęstsze fonemy są najprostsze, najczęstsze ***morfemy** i wyrazy najkrótsze).

B.1.

JĘZYK POLISYNTETYCZNY – ***język syntetyczny**, w którym w jednym ***wyrazie (4)** realizowany jest informacyjny schemat całego ***zdania (2)**. Z ***języków naturalnych** należą tu np. języki eskimoski i baskijski oraz niektóre języki kaukaskie. Wśród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** językiem polisyntetycznym jest ***Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna**, np.:

669.1.002.2(47+57)(083.74)=161.1 ***symbol rozwinięty** o ***odpowiedniku słownym**: Normy obowiązujące przy produkcji stali stopowej w ZSRR, dokument w języku rosyjskim; symbol ten utworzony jest z następujących ***morfemów**:

669.1	stale stopowe
.002.2	produkcja wytwarzanie – ***poddział wspólny** punktu widzenia
(47+57)	ZSRR – poddział wspólny miejsca
(083.74)	normy – poddział wspólny formy
=161.1	w języku rosyjskim – poddział wspólny języka.

B.5.4.

JĘZYK POŚREDNIK, *język przejścia, język przełącznik* – ***język sztuczny** stworzony specjalnie w celu usprawnienia ***tłumaczenia** (także przekładu maszynowego) z jednego ***języka** (wyjściowego) na drugi (docelowy) w ten sposób, że ***tekst** tłumaczony jest z języka wyjściowego na język pośrednik, a dopiero następnie z języka pośrednika na język docelowy. Język pośrednik powinien być ***językiem semantycznym** odwzorowującym struktury ***pola semantycznego** obu tych języków. Język pośrednik używany jest w wielobazowych ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** i ***sieciach informacyjnych** (bibliotecznych) o różnych ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**. Język pośrednik umożliwia zmniejszenie liczby ***słowników (2)** przekładowych. Np. w przypadku 5 współpracujących ośrodków informacji przy wykorzystaniu ***tablic przejścia** należy zbudować 10 słowników przekładowych, przy zastosowaniu języka pośrednika tylko 5.

D.3.3., G.6.

JĘZYK POZYCYJNY – ***język**, w którym funkcję ***wykładników językowych** ***relacji syntagmatycznych** pełni pozycja w ***tekście** wykładników ***argumentów** (tych) **relacji** – w języku tym relacje syntagmatyczne nie mają więc wykładników w postaci ***morfemów**.

Pozycyjne ***wskaźniki roli** mają np. języki angielski i francuski, w których o tym, który z wyrazów jest podmiotem, a który dopełnieniem decyduje jedynie miejsce w ***zdaniu (3)** – podmiot stoi przed orzeczeniem, dopełnienie po orzeczeniu.

Wśród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** typowym językiem pozycyjnym jest ***język haseł przedmiotowych**, w którym wykładnikiem ***kategorii syntaktycznych** ***tematu (2)** i ***określnika** jest pozycja w ***haśle przedmiotowym**: temat na pozycji pierwszej, określnik na pozycjach dalszych, np. Filozofia – historia i Historia – filozofia (historia filozofii i filozofia historii).

B.5.4.

JĘZYK PROGRAMOWANIA – ***język** wyspecjalizowany w ***funkcji impresywnej** sterowania ***procesami informacyjnymi** realizowanymi przez komputer. Tekst języka programowania nazywa się ***programem**.

A.4.

JĘZYK PRZEDMIOTOWY – ***język** służący do odwzorowywania ***rzeczywistości pozajęzykowej**, którego reguły ***semantyki** przyporządkowują ***wyrażeniom** tego języka elementy spoza tego języka.

Język przedmiotowy wyróżnia się w opozycji do ***metajęzyka**. Terminem język przedmiotowy oznacza się język, do którego należą wyrażenia opisywane w metajęzyku np. język

angielski w gramatyce języka angielskiego pisanej po polsku, język wzorów chemicznych w słowniku terminologii chemicznej.
Por. ***supozycja materialna**.
B.3., C.2.

JĘZYK PRZEJŚCIA zob. **JĘZYK POŚREDNIK**

JĘZYK PRZEŁĄCZNIK zob. **JĘZYK POŚREDNIK**

JĘZYK QUASI-ROZWINIĘTY zob. **KOD QUASI-ROZWINIĘTY**

JĘZYK REPREZENTACJI WIEDZY – ***język sztuczny** służący do reprezentacji ***wiedzy**.
Pierwszymi językami reprezentacji wiedzy były zbudowane w latach siedemdziesiątych KRL (Knowledge Representation Language) i FRL (Frame Representation Language), służące do tworzenia ***reprezentacji wiedzy** w postaci ram oraz OWL (One World Language), umożliwiający utworzenie reprezentacji wiedzy w postaci sieci semantycznej.
E.2.

JĘZYK ROZWINIĘTY zob. **KOD ROZWINIĘTY**

JĘZYK RX-KODÓW – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** typu ***kodu semantycznego** opracowany w latach 1960-1964 przez zespół E.F. Skorochod'ki w Instytucie Cybernetyki AN ZSRR w Kijowie. Język ten przeznaczony był dla systemu BIT z zakresu radiotechniki i techniki obliczeniowej. Jego ***słownik (1)** stanowią tzw. ***terminy**, oznaczone kodami X_i^q (gdzie q wskazuje stopień złożoności terminu, a i jest numerem ***wyrażenia** w ***słowniku (2)**) oraz ***relatory**, oznaczone kodami R_n (gdzie n jest numerem wyrażenia). ***Konkatenacje** terminów i relatorów prowadzą do utworzenia ***wyrażeń złożonych** tego języka o strukturze $R_nX_i^q$. Najczęściej ***charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów** sformułowane w Języku RX-kodów przyjmują postać ciągu takich wyrażeń, np. ***dokument** dotyczący ruchu tłoka powodującego obrót korby otrzyma charakterystykę:

$$X_aR_{050}X_b.X_aR_{123}X_d.X_aR_{321}X_c.X_bR_{253}X_c.X_bR_{120}X_d.X_cR_{050}X_d$$

gdzie X_a – tłok, X_b – ruch obrotowy liniowy, X_c – korba, X_d – obrót, R_{050} – być podmiotem, R_{120} – być przyczyną, R_{123} – być narzędziem, R_{253} – mieć obiekt, R_{321} – działać na, „." – operacja odpowiadająca ***koniunkcji** logicznej.
H.5.

JĘZYK SEMANTYCZNY – ***metajęzyk** służący do formułowania ***definicji** ***wyrażeń**, przede wszystkim ***języka naturalnego**, spełniający następujące warunki: brak ***homonimii** i ***synonimii** – każdy ***wyraz** ***słownika (1)** powinien wyrażać jedno i tylko jedno ***znaczenie (1, 2)**, w miarę możliwości elementarne (por. ***sem**), a każde znaczenie elementarne powinno być wyrażone tylko jednym wyrazem, niezależnie od tego, w jakiej definicji się ono znajduje. Liczba znaczeń elementarnych powinna być nieduża (wymóg ekonomiczności), ale wystarczająca do opisu całego ***pola semantycznego** ***języka przedmiotowego**, przy czym może się ona wahać od kilkunastu semów wg pierwszej koncepcji Anny Wierzbickiej, około 100 wg Martynowa, do nawet 1500 – 2000. Na słownik języka semantycznego najczęściej składają się następujące kategorie ***wyrażeń**: l) nazwy elementarnych ***predykatów**, 2) nazwy elementarnych przedmiotów, 3) spójniki logiczne (i, lub, nie), 4) nazwy zmiennych przedmiotowych. Funkcję wyrazów języka semantycznego powinny pełnić wybrane wyrazy języka naturalnego. ***Gramatyka (1)** powinna zapewniać jednoznaczność zapisu znaczeń, np. w często stosowanej postaci ***drzewa** zależności. Język semantyczny powinien także zawie-

rać ***reguły transformacyjne**, wyjaśniające istniejące w ***języku** prawa wzajemnego oddziaływania znaczeń.
Językami o takiej strukturze są wśród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** ***kody semantyczne**.
C.2.

JĘZYK SFORMALIZOWANY – (1) ***język formalny**;
(2) ***język naturalny** lub ***język sztuczny** opisany tak jak ***język formalny**. Żaden język naturalny nie został jak dotąd całkowicie sformalizowany. Najtrudniejszym problemem jest formalizacja ***semantyki (1)**.
B.1.

JĘZYK SŁÓW KLUCZOWYCH – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** o ***notacji paranaturalnej**, bez określonej explicite w ***słowniku (2)** ***paradygmatyki**, w którym jednostki ***słownika (1)** nazywane są ***słowami kluczowymi (2)**, a na ***gramatykę (1)** składają się reguły ***indeksowania współrzędnego**.
Por. ***język swobodnych słów kluczowych**.
H.2.

JĘZYK SPECJALISTYCZNY zob. **JĘZYK SPECJALNY**

JĘZYK SPECJALNY, *język specjalistyczny* – w opozycji do ***języka uniwersalnego** – ***język**, którego ***pole semantyczne** obejmuje tylko część uniwersum. Język specjalny może być ***językiem sztucznym** lub częścią ***języka naturalnego**. Takimi językami specjalnymi są języki używane w różnych dziedzinach ***wiedzy**, np. język fizyki, język techniki, język informatyki, język biologii, język prawniczy. Cechą wyróżniającą języka specjalnego jest przede wszystkim ***terminologia**.
A.3., B.1.

JĘZYK SWOBODNYCH SŁÓW KLUCZOWYCH – ***język *słów kluczowych** bez ***słownika (2)**, którego ***elementarnymi jednostkami leksykalnymi** są słowa kluczowe pochodzące z ***tekstu** indeksowanego ***dokumentu** lub wybrane przez indeksatora z zasobu jego ***słownika czynnego**, służący do ***indeksowania swobodnego**.
H.2.

JĘZYK SYNTAGMATYCZNY – ***język informacyjno-wyszukiwawczy**, w którym ***relacje paradygmatyczne** między ***elementarnymi jednostkami leksykalnymi**, którymi są ***wyrażenia *języka naturalnego**, przedstawione są podobnie jak w ***języku deskryptorowym**, tj. za pomocą odpowiednich ***odsyłaczy** w ***słowniku (2)**, a także za pomocą tablic lub schematów graficznych, a ***relacje syntagmatyczne** za pomocą bardzo rozwiniętych środków, co nadaje temu językowi stosunkowo dużą zdolność precyzyjnego opisu ***treści *dokumentów**. Najbardziej znanym językiem syntagmatycznym jest ***SYNTOL**.
H.5.

JĘZYK SYNTETYCZNY – w opozycji do ***języka izolującego** – ***język**, w którym ***wykładniki językowe *kategorii semantycznych** lub ***relacji syntagmatycznych** są ***morfemami związanymi**. Do klasy tej należą ***języki aglutynacyjne**, ***języki alternacyjne**, ***języki fleksyjne** i ***języki polisyntetyczne**.
B.5.4.

JĘZYK SZTUCZNY – w opozycji do ***języka naturalnego** – ***język**, którego konstrukcja (opis ***struktury języka**) poprzedza użycie, np. esperanto, język znaków drogowych, ***języki informacyjno-wyszukiwawcze**.
B.1.

JĘZYK UNIWERSALNY – w opozycji do ***języka specjalnego** – ***język**, którego ***pole semantyczne** obejmuje całe uniwersum. Językami uniwersalnymi są wszystkie ***języki naturalne**. Język uniwersalny może być też ***językiem sztucznym**, np. ***Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna**.
B.1.

JĘZYK WYSZUKIWAWCZY zob. **JĘZYK KWEREND**

JĘZYK ŻĄDAŃ – ***język manipulowania danymi**, którego wyspecjalizowaną funkcją jest zmienianie stanu ***pamięci** komputera – wprowadzanie lub usuwanie ***danych**.
A.4.

JĘZYKOZNAWSTWO zob. **LINGWISTYKA**

JĘZYKOZNAWSTWO KOGNITYWNE zob. **LINGWISTYKA KOGNITYWNA**

JĘZYKOZNAWSTWO STATYSTYCZNE zob. **LINGWISTYKA STATYSTYCZNA**

JĘZYKOZNAWSTWO STOSOWANE zob. **LINGWISTYKA STOSOWANA**

JIW zob. **JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

JHP zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH**

JHP BN zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ**

JHP KABA zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH KABA**

K

KABA zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH KABA**

KANAŁ INFORMACYJNY – środowisko materialne łączące ***nadawcę komunikatu** z ***odbiorcą komunikatu,** w którym dokonuje się przemieszczenie ***sygnału (1)** w procesie ***przekazywania komunikatu.** Zależnie od cech fizycznych tego środowiska (a więc również cech sygnału) wyróżnia się np. kanał akustyczny, kanał optyczny, kanał radiowy.
D.1.

KARTOTEKA AUTORYTATYWNA zob. **KARTOTEKA HASEŁ AUTORYTATYWNYCH**

KARTOTEKA HASEŁ AUTORYTATYWNYCH, *kartoteka autorytatywna* – kartoteka zawierająca ***rekordy *haseł autorytatywnych**.
G.6., H.3., I.6.4.

KARTOTEKA HASEŁ WZORCOWYCH, *khw, kartoteka wzorcowa* – forma ***prezentacji języka *opisu bibliograficznego** i/lub ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** oraz organizacji, kontroli ich poprawności i ***spójności** w niektórych zautomatyzowanych ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych**.
Idea kontrolowania jakości i spójności ***danych** nie jest nowa w bibliotekarstwie i ***informacji naukowej**. Pierwotnie kartoteki haseł wzorcowych miały postać kartotek kartkowych. Rolę kartoteki haseł wzorcowych do pewnego stopnia mógł także spełniać ***katalog kartkowy**, zawierający ***opisy bibliograficzne** opatrzone ***hasłami** ujednoliconymi i prowadzące do tych haseł ***odsyłacze całkowite** i ***odsyłacze uzupełniające**, zarówno wyliczające jak i orientacyjne. Kartoteki haseł wzorcowych w obecnej postaci pojawiły się i nabrały szczególnego znaczenia wraz z rozwojem komputeryzacji. Dziś nazwa kartoteka haseł wzorcowych jest stosowana niemal wyłącznie w odniesieniu do systemów komputerowych. Jednostką tworzącą komputerową kartotekę haseł wzorcowych jest ***rekord** kartoteki haseł wzorcowych w określony sposób powiązany z rekordem opisu bibliograficznego i ew. rekordem zasobu (rekordem egzemplarza). W zależności od tego, jakiego rodzaju jest hasło rekordu kartoteki haseł wzorcowych, wyróżnia się: kartoteki haseł osobowych i korporatywnych, kartoteki haseł dla ***tytułów ujednoliconych** (w tym tytułów ujednoliconych serii), kartoteki haseł ***opisu rzeczowego**. Dwa pierwsze rodzaje kartotek często są łączone w jedną kartotekę, w Polsce nazywaną kartoteką haseł wzorcowych formalnych lub kartoteką wzorcową formalną (ang. *name authority file*; fr. *fichier d'autorités noms propres*). Na początku 2001 r. najbardziej znaną i największą w Polsce kartoteką haseł wzorcowych jest dostępna online Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych tworzona głównie przez grupę bibliotek wykorzystujących oprogramowanie VTLS.
G.6., H.3., I.6.4.

KARTOTEKA WZORCOWA zob. **KARTOTEKA HASEŁ WZORCOWYCH**

KATAFORA zob. **FORYCZNY ZAIMEK**

KATALOG – ***zbiór informacyjny** zawierający spis obiektów (i ewentualnie dotyczących ich ***informacji**) należących do określonego zbioru, uporządkowany według z góry określonych zasad zwanych ***układem**, np.: ***katalog biblioteczny**, katalog wydawniczy, ***katalog**

księgarski, katalog wystawy itp. Forma katalogu może być różna, najczęściej spotykana to: wydawnictwo zwarte (katalog książkowy) lub kartoteka (***katalog kartkowy**); istnieją też katalogi w postaci mikroform (mikrokatalog) lub na maszynowych ***nośnikach informacji (2)**, np. na dyskach magnetycznych. Wyszukiwanie w tradycyjnych katalogach odbywa się według ***haseł**, czasami połączonych ***odsyłaczami**. Katalogi najczęściej dzieli się zależnie od:
- rodzaju hasła – np. ***katalog autorski**, ***katalog tytułowy**,
- ***układu** – np. ***katalog alfabetyczny**, ***katalog działowy**, ***katalog klasowy**, ***katalog krzyżowy**, ***katalog przedmiotowy**, ***katalog rzeczowy**, ***katalog systematyczny**,
- elementów opisywanych – np. ***katalog księgarski**,
- ***zbioru**, do którego należą opisywane elementy – np. katalog biblioteczny, ***katalog antykwarski**, ***katalog składowy**, ***katalog wydawniczy**, katalog wystawy.

Inne zasady podziału mają charakter doraźny lub łączą kilka kryteriów:
- przeznaczenie – np. katalog handlowy,
- sposób wyszukiwania – np. ***katalog manualny**, ***katalog zautomatyzowany**,
- formę – np. katalog kartkowy.

Kryteria podziału często łączy się ze sobą.
I.6.2.

KATALOG ALFABETYCZNY – (1) ***katalog** w ***układzie alfabetycznym**;
(2) ***katalog autorski**.
I.6.2.

KATALOG ANTYKWARSKI zob. **KATALOG KSIĘGARSKI**

KATALOG ANTYKWARYCZNY zob. **KATALOG KSIĘGARSKI**

KATALOG AUKCYJNY zob. **KATALOG KSIĘGARSKI**

KATALOG AUTORSKI – ***katalog**, w którym ***hasłami** są ***nazwy** autorów lub, w przypadku ***dokumentów** o nieoznaczonym autorstwie, ***tytuły** dokumentów uporządkowane najczęściej w ***układzie alfabetycznym**.
I.6.2.

KATALOG BIBLIOTECZNY – ***katalog** zawierający zbiór ***opisów katalogowych** ***dokumentów** jednej lub wielu bibliotek. Zazwyczaj zawiera także ***odsyłacze**, ułatwiające ***katalogowanie** i ***wyszukiwanie informacji**.
I.6.2.

KATALOG CENTRALNY – ***katalog biblioteczny** zawierający ***opisy katalogowe** ***dokumentów** z więcej niż jednej biblioteki. Każda pozycja katalogu oprócz opisu katalogowego zawiera SIGLUM, czyli skrót nazwy biblioteki, w której znajduje się dany dokument. Głównym zadaniem katalogu centralnego jest wskazywanie ***adresów** dokumentów znajdujących się w różnych bibliotekach w celu ułatwienia współpracy międzybibliotecznej. Katalogi centralne, szczególnie opracowywane przez biblioteki narodowe, czasami pełnią funkcję ***bibliografii**.
I.6.2.

KATALOG DZIAŁOWY – ***katalog biblioteczny** w ***układzie działowym**, tj. ***katalog rzeczowy**, w którym ***hasła** będące ***nazwami** działów piśmiennictwa uporządkowane są według pewnego kryterium logicznego. Działy te są w przybliżeniu współrzędne zakresowo,

ich liczba waha się od kilku do kilkudziesięciu. W obrębie działów ***opisy katalogowe** uporządkowane są według ***układu alfabetycznego**, ***układu chronologicznego** lub ***układu przedmiotowego**.
I.6.2.

KATALOG KARTKOWY – ***katalog**, w którym każdy ***opis katalogowy** znajduje się na oddzielnej karcie (karcie katalogowej).
Tradycyjnie podzbiory takiego katalogu wydzielane były fizycznie i umieszczane w oddzielnych pojemnikach (katalogi skrzynkowe) lub spinane były klamrami (katalogi klamrowe). Obecnie ***katalogi komputerowe** mogą graficznie symulować katalogi kartkowe.
I.6.2.

KATALOG KLASOWY – ***katalog** w ***układzie klasowym**.
I.6.2.

KATALOG KOMPUTEROWY, *katalog skomputeryzowany* – ***katalog zautomatyzowany** tworzony i/lub wykorzystywany przy użyciu sprzętu komputerowego i ***oprogramowania**. Por. ***wyszukiwanie komputerowe**. Por. ***katalog online**.
I.6.2.

KATALOG KRZYŻOWY – ***katalog biblioteczny** będący połączeniem ***katalogu autorskiego** i/lub ***katalogu tytułowego** z ***katalogiem przedmiotowym**, tj. ***katalog**, który w jednym ***ukladzie alfabetycznym** porządkuje ***hasła** będące ***nazwami** autorów i/lub ***tytułami** opisywanych ***dokumentów** oraz ***hasła przedmiotowe**.
Jest to katalog cieszący się dużą popularnością w USA; w Polsce stosowany bardzo rzadko.
I.6.2.

KATALOG KSIĘGARSKI – każdy z czterech typów ***katalogów**: antykwarski, aukcyjny, składowy lub wydawniczy.
KATALOG ANTYKWARSKI (zwany także ANTYKWARYCZNYM) jest katalogiem zawierającym ***informacje** o ***dokumentach** oferowanych przez określony antykwariat. Podaje ceny i często szczegółowy opis niektórych pozycji, stopień ich rzadkości i zachowania, cechy szczególne, jak: oprawa, ilustracje, rodzaj papieru, znaki proweniencyjne itp. W formie drukowanej lub powielanej wydają je niemal wszystkie polskie antykwariaty. KATALOG AUKCYJNY jest odmianą katalogu antykwarskiego, zawiera informacje o dokumentach wystawianych zwykle przez określony antykwariat na licytację (aukcję), podaje ceny wywoławcze. KATALOG SKŁADOWY to katalog dokumentów znajdujących się na składzie księgarni, hurtowni lub sieci księgarskiej. Zwykle wydawany corocznie z uwzględnieniem uzupełnień i poprawek. KATALOG WYDAWNICZY – katalog dokumentów ogłoszonych przez wydawnictwo lub księgarnię nakładową, zwykle mający ograniczony zakres tematyczny lub zasięg chronologiczny czy formalny. Szczególną wartość mają katalogi wydawnicze jubileuszowe, przedstawiające cały dorobek określonego wydawnictwa.
Por. ***bibliografia księgarska**.
I.6.2.

KATALOG MANUALNY – w opozycji do ***katalogu zautomatyzowanego** – ***katalog**, w którym wyszukiwania dokonuje użytkownik, bezpośrednio przeglądając ***opisy katalogo-**

we. Zazwyczaj wyszukiwanie manualne dotyczy katalogów na tradycyjnych nośnikach: kartkowych lub publikacji zwartych.
Por. *wyszukiwanie manualne.
I.6.2.

KATALOG ONLINE, *OPAC* – *katalog komputerowy działający w *systemie informacyjno-wyszukiwawczym online.
I.6.2.

KATALOG PRZEDMIOTOWY – *katalog biblioteczny w *układzie przedmiotowym. *Opisy katalogowe w obrębie poszczególnych *haseł uporządkowane są według *układu chronologicznego wstępującego lub zstępującego albo według *układu alfabetycznego *nazw autorów. Twórcą teorii katalogu przedmiotowego w Polsce był Adam Łysakowski.
I.6.2.

KATALOG RZECZOWY, *katalog treściowy* – *katalog biblioteczny w *układzie rzeczowym. *Hasła mogą być uporządkowane według pewnego kryterium logicznego, np. *katalog działowy i *katalog systematyczny, lub według *układu alfabetycznego, np. *katalog klasowy i *katalog przedmiotowy.
W katalogu rzeczowym jedno hasło może, a nawet powinno, odnosić się do wielu *dokumentów i dlatego oprócz ustalenia zasad porządkowania haseł należy ustalić zasady porządkowania *opisów katalogowych w obrębie jednego hasła.
I.6.2.

KATALOG SKŁADOWY zob. **KATALOG KSIĘGARSKI**

KATALOG SKOMPUTERYZOWANY zob. **KATALOG KOMPUTEROWY**

KATALOG SYSTEMATYCZNY – *katalog biblioteczny w *układzie systematycznym.
I.6.2.

KATALOG TREŚCIOWY zob. **KATALOG RZECZOWY**

KATALOG TEMATYCZNY STRON WWW zob. **WYSZUKIWARKA INTERNETOWA**

KATALOG TYTUŁOWY – *katalog, w którym *hasłami są *tytuły dokumentów uporządkowane najczęściej w *układzie alfabetycznym.
I.6.2.

KATALOG WYDAWNICZY zob. **KATALOG KSIĘGARSKI**

KATALOG ZAUTOMATYZOWANY – w opozycji do *katalogu manualnego – *katalog, w którym *wyszukiwanie informacji nie wymaga bezpośredniego przeglądania przez użytkownika *opisów katalogowych, lecz jedynie określenia odpowiedniej do wyszukującego urządzenia *strategii wyszukiwawczej. Katalogi zautomatyzowane dzieli się na katalogi małej mechanizacji – np. karty dziurkowane i *katalogi komputerowe.
Por. *wyszukiwanie zautomatyzowane.
I.6.2.

KATALOGOWANIE – proces tworzenia *opisu katalogowego.
I.6.2.

KATALOGOWANIE W PROCESIE WYDAWNICZYM zob. **CIP**

KATEGORIA – (1) podstawowe ***pojęcie** danej nauki, ***wyrażenie** ogólne, do którego dadzą się sprowadzić inne, mniej ogólne wyrażenia, np.: do podstawowych kategorii w etyce, obecnych w różnych systemach, choć często odmiennie interpretowanych, należą takie pojęcia jak: wartość, ideał, dobro, zło, norma, obowiązek, sankcja, wzór osobowy, szczęście, odpowiedzialność; (2) ***klasa** obiektów uznanych z pewnego punktu widzenia za jednorodne, charakteryzujące się wspólnymi właściwościami wziętymi za podstawę ***kategoryzacji**. Czasami to rozumienie kategorii ograniczane jest do klas (-y) otrzymanych w efekcie podziału uniwersum w oparciu o najogólniejszą ***zasadę podziału**.
F.3.

KATEGORIA APRIORYCZNA – w rozumieniu Kanta, aprioryczne ***kategorie(1)** czystego intelektu odpowiadające podstawowym funkcjom logicznym rozumu i odnoszące się a priori do wszelkich obiektów. Organizują sposób myślenia, przejawiają się m. in. w ocenach i preferencjach, np.: myślenie kategoriami religijnymi, estetycznymi itp. Kant wyróżnił dwanaście ***pojęć** (kategorii) czystego rozumu, podzielonych na cztery ***klasy**: ilość (jedność, wielość, całość), jakość (twierdzenie, przeczenie, ograniczenie), stosunek (substancja, przyczyna, wspólność), modalność (możliwość, istnienie, konieczność).
F.3.

KATEGORIA FAKULTATYWNA zob. **KATEGORIA SYNTAKTYCZNA**

KATEGORIA FLEKSYJNA zob. **KATEGORIA JĘZYKOWA**

KATEGORIA FONOLOGICZNA zob. **KATEGORIA JĘZYKOWA**

KATEGORIA GRAMATYCZNA – (1) ***kategoria językowa**, której elementy posiadają formalny ***wykładnik językowy** przynależności do danej ***kategorii**, np. w języku polskim kategoria liczby (pojedynczej lub mnogiej), gdzie formalnym wykładnikiem są końcówki; kategoria osoby czasownika – wykładnikami są końcówki; kategoria wykonawcy czynności – wykładnikiem jest ***morfem** *-acz* (np. *pakowacz*).
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** kategorie gramatyczne istnieją np. w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** – tworzą je ***klasy** ***wyrażeń** stanowiących elementy ***poddziałów wspólnych**, np. poddział wspólny języka z wykładnikiem = (znak równości), poddział wspólny formy z wykładnikiem (0...) (nawias okrągły zero), poddział wspólny czasu z wykładnikiem „...” (cudzysłów). W języku tym istnieją również gramatyczne ***kategorie semantyczne**, np. kategoria semantyczna Nauki stosowane. Medycyna. Technika. Rolnictwo z wykładnikiem 6... stojącym na początku wyrażenia;
(2) ***kategoria syntaktyczna**.
B.4.1.

KATEGORIA JĘZYKOWA – ***klasa** ***wyrażeń** pełniących tę samą funkcję w ***systemie języka**. W zależności od tego, na jakim poziomie ***struktury języka** dana kategoria występuje, wyróżnia się w ***języku naturalnym** KATEGORIE FONOLOGICZNE, KATEGORIE MORFOLOGICZNE (FLEKSYJNE I SŁOWOTWÓRCZE), ***kategorie leksykalne**, ***kategorie syntaktyczne**. Na poziomie, na którym funkcjonują reguły ***semantyki**, wyróżnia się ***kategorie semantyczne**. Kategorie językowe, których elementy posiadają formalny wykładnik przynależności do danej kategorii, stają się ***kategoriami gramatycznymi**.
B.4.

KATEGORIA LEKSYKALNA – ***kategoria językowa** grupująca ***wyrażenia** należące do jednej ***kategorii semantycznej**, np. w ***języku naturalnym** kategoria ***nazw** pokrewieństwa, nazw istot żywych, nazw narzędzi itp.

W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** przykładem mogą tu być kategorie leksykalne z następujących języków:

- w ***Klasyfikacji Dwukropkowej (Ranganathana)**: Indywiduum, Materia, Energia, Przestrzeń, Czas;
- w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**: np. kategorie ***poddziałów wspólnych**: ***języka**, formy wydawniczej lub piśmienniczej ***dokumentu**, czasu, miejsca, grupy etnicznej, punktu widzenia, sposobu ujęcia, materiału, osoby, kategoria leksykalna ***symboli głównych** rozbita na dziesięć podkategorii odpowiadających dziesięciu grupom dyscyplin ***wiedzy**;
- w ***języku haseł przedmiotowych** kategorie ***tematów (2)**: ***tematów przedmiotowych**, ***tematów klasowych**, ***tematów formalnych** lub ***tematów ogólnych** i ***tematów jednostkowych** (podzielonych na podkategorie grupujące tematy: osobowe, językowo-etniczne, geograficzne, chronologiczne, rzeczowe) oraz kategorie ***określników szczegółowych** (z podkategoriami: określników jednostkowych, określników specjalnych, określników gatunkowych i określników językowo-etnicznych), ***określników ogólnych** (z podkategoriami określników klasowych i określników formalnych) oraz ***określników lokalizujących** (z podkategoriami określników geograficznych i określników chronologicznych);
- kategorie B.C. Vickery'ego: Produkty, Materiały, Substancje, Relacje, Czynniki, Operacje fizykochemiczne, Przedstawiciele, Pośrednicy, Właściwości mające wpływ na działanie, Rozmiary produkcji.

B.5.3.

KATEGORIA MORFOLOGICZNA zob. **KATEGORIA JĘZYKOWA**

KATEGORIA OBLIGATORYJNA zob. **KATEGORIA SYNTAKTYCZNA**

KATEGORIA ONTOLOGICZNA – ***kategoria (2)**, w której wspólną własnością obiektów, jest ten sam sposób bytowania (istnienia). Spośród różnych systemów kategorii ontologicznych, najstarszy i najbardziej znany stanowią KATEGORIE ARYSTOTELESA. Odpowiadają one podstawowym (ze względu na strukturę ***języka** starogreckiego) rodzajom orzeczników przy najogólniejszej ***klasyfikacji (1)** bytu; stanowią najwyższy rodzaj, wewnątrz którego istnieje ***hierarchia** rodzajów mniej ogólnych i ich gatunków, odpowiadają podstawowym aspektom, ze względu na które można rozważać każdy przedmiot i każdą dziedzinę bytu. Arystoteles wyróżnił 10 kategorii bytu: Substancja, Ilość, Jakość, Relacja, Miejsce, Czas, Położenie, Stan, Działanie, Doznanie. Kategorie te były chyba pierwszą próbą racjonalnego uporządkowania rzeczywistości, w której człowiek żyje i której jest swoistą częścią. Znane wcześniej pięć Platońskich rodzajów form (byt, ruch, spoczynek, tożsamość, różnica) nie było kategoriami w rozumieniu Arystotelesa. ***Kategoryzacja** w ujęciu Arystotelesowskim oparta jest na trzech następujących przekonaniach: 1) przynależność do kategorii jest określana poprzez ***koniunkcję** cech koniecznych i wystarczających, tworzących ***opozycje prywatywne** – przedmiot może albo posiadać daną cechę, albo jej nie posiadać, co równa się albo przynależeniu do danej kategorii, albo nieprzynależeniu. W konsekwencji poszczególne kategorie mają ostre granice określone przez cechy definiujące; 2) kategorie tworzą ***struktury hierarchiczne**, w których kategoria niższego rzędu zawiera się w kategorii rzędu wyższego, a co za tym idzie, wszystkie elementy kategorii wyższego rzędu i elementy kate-

gorii rzędu niższego posiadają wspólny ***zbiór** cech identyczny ze zbiorem cech koniecznych i wystarczających elementów kategorii rzędu wyższego, zaś samą przynależność elementów do kategorii określają logiczne zasady ***sprzeczności** i wyłączonego środka: nie można jednocześnie być i nie być elementem danej kategorii, trzeba natomiast albo nim być, albo nim nie być; 3) wszystkie elementy kategorii są równe sobie (mają równy status), tzn. żaden element klasycznej kategorii nie jest jej „lepszym" czy „gorszym" reprezentantem od jakiegokolwiek innego elementu. Ontologiczna kategoryzacja bytów Arystotelesa do dziś jest zarówno przedmiotem rozważań naukowych, jak i punktem odniesienia wielu ***kategoryzacji** w ***językach naturalnych** i ***językach sztucznych**, w tym w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**.

Kategorie ontologiczne stają się ***modelem *kategorii semantycznych** w językach sztucznych, a także modelem klasyfikacji (1) ***wyrażeń** języka naturalnego. Przykładem może tu być kategoryzacja zastosowana w leksykonie M. Rogeta, gdzie wyróżniono sześć kategorii: Stosunki abstrakcyjne, Przestrzeń, Materia, Intelekt, Wola, Władze uczuciowe i moralne, czy też kategoryzacja zaproponowana przez R. Hallinga i W. von Wartburga, gdzie wyróżniono tylko trzy kategorie: Wszechświat, Człowiek, Człowiek we wszechświecie. Twórca ***Klasyfikacji Dwukropkowej** Ranganathan przeprowadził podział Uniwersum na pięć kategorii: Indywiduum, Materia, Energia, Przestrzeń i Czas.

W przypadku języków informacyjno-wyszukiwawczych nie ma jednak zgody co do tego, czy kategorie muszą mieć charakter uniwersalny, czy też mogą być odbiciem specyfiki opisywanego fragmentu rzeczywistości. Niektórzy autorzy postulują, aby w drugim przypadku mówić nie o kategoriach, a o ***fasetach**.

F.3.

KATEGORIA OTWARTA zob. **KLASA OTWARTA**

KATEGORIA PROTOTYPOWA – ***kategoria** obiektów charakteryzujących się wspólnymi właściwościami z przedmiotem wzorcowym zwanym ***prototypem** (***pojęciem** prototypowym). Funkcję prototypu może pełnić element rzeczywistości najlepiej (w czyimś przekonaniu) reprezentujący daną kategorię, ale może to być także konstrukcja epistemiczna, schemat konceptualny, tj. pewien zestaw cech, które (w czyimś przekonaniu) powinny charakteryzować dobre elementy danej kategorii, dające się odnieść do jakiegoś fragmentu rzeczywistości w danym momencie czasu i w danych warunkach. Prototyp stanowi centrum kategorii, w różnej odległości od niego umiejscawiane są pozostałe obiekty należące do danej kategorii. Wybór prototypu bywa uwarunkowany kulturowo i środowiskowo, np. prototypem ptaka jest u nas wróbel, a w Stanach Zjednoczonych drozd. One stanowią centrum kategorii PTAK, dalej plasuje się np. gołąb, jeszcze dalej kura, a na peryferiach struś i pingwin, bo prototypowy ptak lata. Granice między kategoriami prototypowymi są nieostre, a poszczególne kategorie nakładają się na siebie. Ponieważ w każdej kategorii znajdują się zarówno elementy, które są uznawane za dobre przykłady, jak i takie, które są uznawane za elementy gorsze, im dalej te drugie znajdą się od przedstawicieli prototypowych (centralnych), tym większa możliwość nałożenia się na siebie kilku kategorii. Wiązki ***atrybutów** przypisywanych okazom uznawanym za najlepszych (prototypowych) reprezentantów swoich kategorii tworzą „całościowe struktury pojęciowe", powstające w codziennym doświadczeniu – w odróżnieniu od struktur tworzonych na użytek nauki. Kategorie prototypowe są bowiem kategoriami ogólnej ***wiedzy o rzeczywistości** i ***języka naturalnego**, podczas gdy kategorie klasyczne są raczej kategoriami nauki. W ***językach naturalnych** występują oba rodzaje kategorii, przy czym pewne ***znaczenia** są definiowane tylko w klasycznych kategoriach nau-

kowych, pewne tylko w kategoriach potocznych, jeszcze inne zaś zarówno w kategoriach naukowych, jak i potocznych. Z pewnego punktu widzenia kategoriami najdoskonalszymi, bo opartymi na całkowitej korelacji cech wszystkich okazów kategorii, są kategorie klasyczne. Jednakże ich sztywność czyni je niewystarczającymi z punktu widzenia różnych potrzeb ludzkiego poznania. W pewnych sytuacjach kategorie prototypowe mogą skutecznie zastąpić ***kategorie Arystotelesa**. Centralne okazy kategorii prototypowej mają dużą liczbę wspólnych atrybutów i pod tym względem centrum kategorii prototypowej zbliża się do ideału klasycznej kategorii. Równocześnie kategorie prototypowe umożliwiają przynależność obiektom, które mają mniej lub niewiele atrybutów wspólnych z okazami centralnymi, ale w świadomości użytkowników języka są z nimi kojarzone. Wykorzystanie koncepcji kategorii prototypowych pozwoliłoby projektantom pewnych ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** dla określonych systemów i grup użytkowników zorganizować pola znaczeniowe języków informacyjno-wyszukiwawczych wokół wyrazistych przykładów kategorii, dając jednocześnie możliwość kilkukrotnego przyporządkowania przypadków mniej wyraźnych. Wykorzystanie kategorii prototypowych pozwoliłoby także na wyeksponowanie tych elementów znaczenia, które są uwarunkowane kulturowo i których ekspozycja w innej sytuacji byłaby trudna lub wręcz niemożliwa.
F.3.

KATEGORIA SEMANTYCZNA, *kategoria znaczeniowa* – ***kategoria językowa** grupująca ***wyrażenia** o wspólnym elemencie ***znaczenia**, np. wyrażenia *kotka*, *suka*, *jałówka*, *kobyła* mają wspólny element znaczeniowy 'zwierzę płci żeńskiej', natomiast wyrażenia *koń*, *ogier*, *wałach*, *kobyła*, *klacz*, *źrebię* mają wspólny element znaczeniowy 'koń' – tworzą one ***kategorię leksykalną**. Formanty *-arz*, *-acz*, *-iciel/-yciel* mają wspólny element znaczeniowy 'wykonawca czynności' – tworzą one kategorię morfologiczną wykładników nazw wykonawców czynności.
B.6.1.

KATEGORIA SKŁADNIOWA zob. **KATEGORIA SYNTAKTYCZNA**

KATEGORIA SŁOWOTWÓRCZA zob. **KATEGORIA JĘZYKOWA**

KATEGORIA SYNTAGMATYCZNA zob. **KATEGORIA SYNTAKTYCZNA**

KATEGORIA SYNTAKTYCZNA, *kategoria składniowa, kategoria syntagmatyczna* – ***kategoria językowa** grupująca ***wyrażenia** o takiej samej dystrybucji zdaniowej, czyli mogące występować w ***zdaniu** w takiej samej funkcji. W formalnym opisie ***języka** kategorie syntaktyczne wyróżnia się na wszystkich poziomach ***struktury języka**, np. na poziomie morfologicznym: ***afiksy** (prefiksy, infiksy i sufiksy), końcówki fleksyjne, rdzenie, na poziomie syntaktycznym: przysłówki, przyimki, spójniki, rzeczowniki, przymiotniki. W zależności od tego czy ***kategorie** te muszą być reprezentowane w ***zdaniu**, czy też nie, wyróżnia się KATEGORIE OBLIGATORYJNE i KATEGORIE FAKULTATYWNE, w zależności od tego czy mogą samodzielnie tworzyć zdanie, czy też nie, wyróżnia się kategorie ***wyrażeń autosyntaktycznych** i ***wyrażeń synsyntaktycznych**, w zależności od funkcji konstytuujących rodzaj ***wyrażenia złożonego** wyróżnia się, np. kategorie WYRAŻEŃ ZDANIOTWÓRCZYCH i kategorie WYRAŻEŃ NIEZDANIOTWÓRCZYCH (np. w logice ***funktory** zdaniotwórcze i nazwotwórcze).
Przykłady kategorii syntaktycznych w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**:

- w ***języku haseł przedmiotowych** wyróżnia się kategorie syntaktyczne ***tematów (2)** i ***określników**. Tematy tworzą kategorię zdaniotwórczych obligatoryjnych wyrażeń au-

tosyntaktycznych, określniki – kategorię niezdaniotwórczych synsyntaktycznych wyrażeń fakultatywnych;
- w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*** wyróżnić można np. kategorię syntaktyczną ***symboli prostych*** i kategorię syntaktyczną ***poddziałów wspólnych***. Te pierwsze są kategorią obligatoryjną autosyntaktycznych wyrażeń zdaniotwórczych, te drugie kategorią fakultatywnych wyrażeń synsyntaktycznych;
- w niektórych ***językach deskryptorowych*** wyróżnia się np. kategorie ***deskryptorów*** – autosyntaktycznych obligatoryjnych wyrażeń zdaniotwórczych i kategorie ***modyfikatorów*** – synsyntaktycznych wyrażeń fakultatywnych.

B.4.1., B.5.4.

KATEGORIA ZAMKNIĘTA zob. **KLASA ZAMKNIĘTA**

KATEGORIA ZNACZENIOWA zob. **KATEGORIA SEMANTYCZNA**

KATEGORIE ARYSTOTELESA zob. **KATEGORIA ONTOLOGICZNA**

KATEGORYZACJA – (1) ***system** (*układ*, zespół) ***kategorii**;
(2) ustanawianie, tworzenie kategoryzacji (1);
(3) *kategoryzowanie* – przypisywanie obiektów do kategorii już istniejących.
F.3.

KATEGORYZACJA WYRAŻEŃ – podział ***wyrażeń** ***języka*** na ***kategorie językowe***. Kategoryzacja wyrażeń jest jednym z podstawowych etapów tworzenia ***modelu*** języka w celu ***prezentacji języka*** i poprzedza etap tworzenia ***gramatyki***.
F.2.

KATEGORYZOWANIE zob. **KATEGORYZACJA (3)**

KBB zob. **KLASYFIKACJA BIBLIOGRAFICZNA (BLISSA)**

KBK zob. **KLASYFIKACJA BIBLIOTEKI KONGRESU**

KDD zob. **KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA (DEWEYA)**

KHW zob. **KARTOTEKA HASEŁ WZORCOWYCH**

KLASA – (1) podstawowy element ***klasyfikacji*** skupiający obiekty (w najszerszym sensie) mające co najmniej jedną cechę wspólną;
(2) ***zbiór*** w sensie kolektywnym.
G.5.1.

KLASA GŁÓWNA, *dział główny klasyfikacji* – każdy z działów ***klasyfikacji*** wyodrębnionych na pierwszym ***stopniu podziału*** jej uniwersum, czyli ***klasa*** nieposiadająca w danej klasyfikacji żadnej ***klasy macierzystej***.
Np. w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*** klasami głównymi są wszystkie klasy o ***symbolach klasyfikacyjnych*** jednocyfrowych: 0 – Zagadnienia ogólne, 1 – Filozofia, 2 – Teologia i religia, 3 – Nauki społeczne, itd. W podanym w haśle ***klasyfikacja*** przykładzie klasyfikacji instrumentów muzycznych klasami głównymi są Instrumenty strunowe, Instrumenty dęte i Instrumenty perkusyjne.
G.5.1.

KLASA „INNE" zob. **KLASA „RÓŻNE"**

KLASA KANONICZNA – w teorii S.R. Ranganathana ***klasa pochodna** utworzona w wyniku podziału ***klasy macierzystej** w oparciu o ***zasadę podziału** odpowiadającą tradycyjnej zasadzie podziału pewnej dziedziny, np. klasami kanonicznymi są klasy: arytmetyka, algebra, geometria, trygonometria, itd. wydzielone z klasy matematyka; podział w wyniku którego otrzymuje się klasy kanoniczne zwany jest ***podziałem kanonicznym**. Dla klas kanonicznych charakterystyczne jest to, że wyróżnia się je przez wydzielenie z zakresu pewnej ***klasy macierzystej**, zwykle odpowiadającego zakresowi pewnej dziedziny, określonych klas pochodnych, zwykle odpowiadających jej poddziedzinom, przy czym proces ten nie odwołuje się do żadnych własności elementów tych klas, a jedynie do pewnego przyjętego powszechnie zwyczaju dzielenia danej dziedziny.
H.1.3.

KLASA KOŃCOWA – ***klasa** nie podlegająca dalszemu podziałowi; status klasy końcowej jest więc zmienny, zależy od stanu rozbudowy danej ***klasyfikacji** – każda klasa końcowa może stać się ***klasą węzłową**, w wyniku podziału której otrzyma się pewne ***klasy pochodne** mogące posiadać na danym etapie rozwoju klasyfikacji status klas końcowych. W podanym w haśle ***klasyfikacja** przykładzie klasyfikacji instrumentów muzycznych klasami końcowymi są klasy reprezentujące poszczególne rodzaje instrumentów, np. Flet, Obój, Skrzypce, Altówka.
G.5.1.

KLASA MACIERZYSTA, *klasa nadrzędna* – ***klasa**, z której w wyniku podziału otrzymano pewne ***klasy pochodne**.
Np. w podanej w haśle ***klasyfikacja** klasyfikacji instrumentów muzycznych dla klas Instrumenty drewniane, Instrumenty blaszane i Instrumenty klawiszowe klasą macierzystą jest klasa Instrumenty dęte.
Por. ***klasa węzłowa**.
G.5.1.

KLASA NACZELNA – w teorii S.R. Ranganathana ***klasa główna**, czyli ***klasa** wyodrębniona na pierwszym ***stopniu podziału** ***klasyfikacji**. Termin ten był użyty w pierwszych sześciu wydaniach ***Klasyfikacji Dwukropkowej**.
H.1.3.

KLASA NADRZĘDNA zob. **KLASA MACIERZYSTA**

KLASA OTWARTA, *kategoria otwarta, system otwarty* – w opozycji do ***klasy zamkniętej** – ***klasa**, która może być powiększona o dodatkowe elementy. W systemie otwartym, w przeciwieństwie do systemu zamkniętego, zmianie może ulec albo liczba obiektów tworzących system, albo/i liczba łączących je relacji.
W ***systemie *języka naturalnego** traktowanego synchronicznie systemami (podsystemami) otwartymi są: system leksykalny języka (***słownik (1)**) traktowany jako całość (gdyż pewne jego podklasy, np. ***kategoria** spójników, zaimków, przyimków i determinantów są zamknięte) ciągle bowiem powstają nowe ***wyrazy**; klasą otwartą jest również zbiór ***zdań**, traktowanych jako ***wypowiedzenia**, oraz zbiór ***tekstów**.
G.5.1.

KLASA POCHODNA, *klasa podrzędna* – ***klasa** otrzymana z podziału innej klasy.
Np. w podanej w haśle ***klasyfikacja** klasyfikacji instrumentów muzycznych klasą pochodną jest klasa Instrumenty drewniane, otrzymana z podziału klasy Instrumenty dęte.
Por. ***podklasa**.
G.5.1.

KLASA PODRZĘDNA zob. **KLASA POCHODNA**

KLASA „RÓŻNE", *klasa „inne", klasa „varia"* – ***klasa**, której ***zakres** jest równy różnicy zakresu ***klasy macierzystej** i sumy zakresów ***klas pochodnych** od tej klasy macierzystej, traktowanych jako ***klasy wspólrzędne** wobec klasy „różne"; klasa „różne" bywa wyodrębniana w niektórych ***klasyfikacjach (3)**, gdy po wydzieleniu ważniejszych klas pochodnych pewnej klasy reszta klasyfikowanych obiektów jest nieliczna i ich wyszczególnienie nie jest istotne dla użytkowników klasyfikacji; często klasa „różne" bywa klasą pustą, zapewniając ***produktywność języka**, a więc zdolność sklasyfikowania za jej pomocą wszystkich obiektów należących do uniwersum tej klasyfikacji. Należy jednak podkreślić, że produktywność ta w przypadku stosowania klasy „różne" jest pozorna, gdyż jakkolwiek każdą nową klasę można włączyć w zakres klasy „różne", to jednak żadna z nich nie jest w ten sposób jednoznacznie wyrażona.
G.5.1.

KLASA „VARIA" zob. **KLASA „RÓŻNE"**

KLASA WĘZŁOWA – ***klasa** ulegająca podziałowi, a więc taka, z której wydziela się pewne ***klasy pochodne**.
W podanym w haśle ***klasyfikacja** przykładzie klasyfikacji instrumentów muzycznych klasami węzłowymi są takie klasy, jak: Instrumenty strunowe, Instrumenty dęte, Instrumenty perkusyjne, Instrumenty smyczkowe, Instrumenty szarpane, Instrumenty klawiszowe, Instrumenty drewniane, itd.
Por. ***klasa macierzysta**.
G.5.1.

KLASA ZAMKNIĘTA, *system zamknięty*, *kategoria zamknięta* – w opozycji do ***klasy otwartej** – ***klasa**, która nie może być powiększona o dodatkowe elementy. W ***systemie** zamkniętym, w przeciwieństwie do systemu otwartego, nie może być zwiększona ani liczba obiektów tworzących system, ani liczba łączących je relacji.
W systemie ***języka naturalnego** traktowanego synchronicznie systemami (podsystemami) zamkniętymi są:

- system ***poziomu fonologicznego** – klasami zamkniętymi są klasy ***cech dystynktywnych** ***fonemów** oraz fonemów, zamknięty jest również zbiór reguł ich łączenia w systemie,
- w systemie ***poziomu morfologicznego** – zamknięta jest klasa ***morfemów** i reguł ich łączenia, (choć może być powiększona w procesie rozwoju ***języka**, np. przez zapożyczenia morfemów) oraz zbiór reguł ich łączenia, czyli system słowotwórczy oraz system tworzenia ***słowoform**; zamknięty jest również zbiór reguł ***poziomu syntaktycznego**, a więc i zbiór ***zdań** traktowanych jako ***formuły zdaniowe**.

W ***słowniku**, a więc w systemie leksykalnym języka, zamknięte są pewne klasy ***wyrażeń**: spójników, przyimków, zaimków oraz determinantów.
G.5.1.

KLASAURUS – ***tezaurus fasetowy**, w którym w ***części systematycznej tezaurusa** ***deskryptory** uporządkowane są według ***kategorii leksykalnych** wyróżnionych w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** S.R. Ranganathana.
Por. ***tezaurofaseta**.
H.1.3.

KLASY POKREWNE zob. **KLASY WSPÓŁRZĘDNE**

KLASY RÓWNOLEGŁE – ***klasy** wyodrębnione na tym samym ***stopniu podziału**, należące do różnych ***szeregów klasyfikacyjnych**; termin ten używany jest przede wszystkim w teorii S.R. Ranganathana.
Por. ***klasy współrzędne (2)**.
G.5.1.

KLASY RÓWNORZĘDNE zob. **KLASY WSPÓŁRZĘDNE**

KLASY WSPÓŁRZĘDNE, *klasy pokrewne, klasy równorzędne* – (1) ***klasy** otrzymane w wyniku podziału tej samej ***klasy macierzystej**, tj. tworzące pewien ***szereg klasyfikacyjny**. Takie rozumienie terminu pochodzi od S.R. Ranganathana i stosowane jest obecnie szeroko w teorii ***klasyfikacji fasetowej**;
(2) ***klasy** tego samego ***stopnia podziału** niezależnie od tego, czy należą do tego samego ***szeregu klasyfikacyjnego**, czy też nie; powyższe rozumienie terminu przyjęte jest w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, zaś w teorii klasyfikacji fasetowej S.R. Ranganathana odpowiada mu termin ***klasy równoległe**.
G.5.1.

KLASYFIKACJA – (1) dowolny ***podział logiczny**;
(2) ***podział logiczny** rozgałęziony, czyli taki, w którym ***klasy** uzyskane z podziału ulegają dalszemu podziałowi: klasyfikacja w przeciwieństwie do ***typologii** oparta jest na zasadzie ***opozycji** będącej opozycją prywatywną;
(3) *system klasyfikacyjny, schemat klasyfikacyjny* – ***język informacyjno-wyszukiwawczy**, którego ***paradygmatykę** stanowią ***relacje hierarchiczne**, odwzorowane najczęściej w strukturze jego ***wyrażeń**. ***Słownikiem (2)** klasyfikacji są ***tablice klasyfikacyjne**, a ***wyrażeniami** – ***symbole klasyfikacyjne**. Najbardziej znanymi i rozpowszechnionymi klasyfikacjami są: ***Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna**, ***Klasyfikacja Dziesiętna (Deweya)**, ***Klasyfikacja Biblioteki Kongresu** i ***Klasyfikacja Dwukropkowa (Ranganathana)**.
Przykładem klasyfikacji (1, 2) może być następująca klasyfikacja instrumentów muzycznych:

Instrumenty muzyczne
- Strunowe
  - Smyczkowe
    - Skrzypce
    - Altówka
    - Wiolonczela
    - Kontrabas
  - Szarpane
    - Harfa
    - Gitara
    - Mandolina
    - Cytra

Klawiszowe
Fortepian
Pianino
Klawesyn
Dęte
Drewniane
Flet
Obój
Rożek angielski
Klarnet
Klarnet basowy
Saksofon
Fagot
Kontrafagot
Blaszane
Trąbka
Kornet
Róg
Puzon
Tuba
Helikon
Klawiszowe
Organy
Fisharmonia
Akordeon
Perkusyjne
O nieokreślonej wysokości dźwięku
Bębny
Bębenek baskijski
Talerze
Trójkąt
Gong
Kastaniety
O określonej wysokości dźwięku
Kotły
Czelesta
Dzwonki orkiestrowe
Wibrafon
Ksylofon

(4) ***klasyfikowanie**.

G.5.1

KLASYFIKACJA ALFABETYCZNO-PRZEDMIOTOWA – ***klasyfikacja piśmiennictwa (1)** wyznaczająca porządek ***zbioru wyszukiwawczego** w ***układzie przedmiotowym**. Klasyfikacja alfabetyczno-przedmiotowa jest ***systemem** ***klas** odpowiadających ***tema-**

tom (1), obiektom lub zdarzeniom reprezentowanym przez ich ***nazwy** w ***języku naturalnym** i uporządkowanych w ***układzie alfabetycznym**.
Por. ***język haseł przedmiotowych**.
H.1.1.

KLASYFIKACJA ANALITYCZNO-SYNTETYCZNA – w opozycji do ***klasyfikacji wyliczającej** – ***klasyfikacja** produktywna, której ***tablice klasyfikacyjne** nie zawierają gotowych ***symboli** dla wszystkich ***tematów**, zakładając tworzenie ich w miarę potrzeby (tak zwana synteza symboli) z ***symboli głównych** i ***symboli pomocniczych** zgodnie z podanymi regułami ***gramatyki**.
W teorii S.R. Ranganathana ***klasyfikacja (3)**, w której zakłada się analizę ***tematu (1)** na ***fasety** w ***planie treści**, ***transformację** w ***plan wyrażania** oraz ***tłumaczenie (1)** nazw ***ognisk** na ***symbole klasyfikacyjne** ognisk w planie ***notacji** wraz z syntezą symboli ognisk faset w symbol ***klasy**. Tablice klasyfikacyjne klasyfikacji analityczno-syntetycznej nie zawierają gotowych symboli dla wszystkich tematów, wskazują jedynie ***tematy główne** i ***izolaty** w różnych fasetach.
H.1.1.

KLASYFIKACJA BIBLIOGRAFICZNA – ***klasyfikacja (3)** wykorzystywana jako podstawa ***układu rzeczowego** ***bibliografii**. Klasyfikacje bibliograficzne mogą mieć bardzo zróżnicowaną formę – od prostych ***schematów** dwu- lub trzystopniowego podziału tematycznego piśmiennictwa do rozbudowanych, kilkunastostopniowych ***układów** ***klas** o strukturze ***klasyfikacji analityczno-syntetycznej**.
H.1.1.

KLASYFIKACJA BIBLIOGRAFICZNA (BLISSA), *Bibliographic Classification, KB, Klasyfikacja Blissa* – ***klasyfikacja uniwersalna** opracowana w latach 1935-1953 przez amerykańskiego bibliotekarza i teoretyka ***klasyfikacji** Henry'ego E. Blissa, głównie na potrzeby ***bibliografii (1)** i bibliotek naukowych. ***Tablice główne** KB obejmują 27 ***klas głównych**, w tym 9 klas oznaczonych cyframi arabskimi od 1 do 9, a pozostałe – symbolami literowymi; działy oznaczone cyframi arabskimi (z wyjątkiem działu 2 zarezerwowanego jako alternatywna lokalizacja działu Z – Bibliografia. Bibliologia. Dokumentacja i biblioteki), przeznaczone są do klasyfikowania części księgozbioru wyodrębnionych na podstawie różnych cech formalnych, np.: 1 Księgozbiory podręczne w czytelniach; 6 Czasopisma. W KB zastosowano nieekspresywną ***notację mieszaną** oraz wprowadzono po raz pierwszy alternatywność symboli. ***Poddziały pomocnicze** w KBB zostały ujęte w tzw. tablicach systematycznych. W ramach wszystkich klas wymienionych w tablicach głównych mogą być stosowane tylko ***symbole pomocnicze (1)** poddziałów wymienionych w pierwszych 4 tablicach systematycznych. Są to tablice dotyczące: formy dokumentu, miejsca, języka i narodowości oraz czasu. Symbole poddziałów pomocniczych, zebrane w pozostałych 38 tablicach systematycznych, mogą być stosowane tylko w obrębie pewnych grup klas głównych, w poszczególnych klasach głównych lub nawet tylko w ramach poszczególnych klas niższego stopnia. W latach 60-tych angielscy zwolennicy KB, zrzeszeni w *British Committee for the Bibliographic Classification*, przekształconym w 1967 r. w *Bliss Classification Association* (BCA), pod kierunkiem J. Millsa rozpoczęli prace nad aktualizacją KB; wynikiem tych prac jest całkowicie nowa wersja KB, której nadano strukturę ***klasyfikacji fasetowej**, znana jako KB2 (ang. BC2).
H.1.4.

KLASYFIKACJA BIBLIOTECZNA – ***klasyfikacja (3)** wykorzystywana do wyznaczenia porządku w księgozbiorze na półkach. Charakterystyczną jej cechą jest względnie ograniczona szczegółowość podziału tematycznego piśmiennictwa, dostosowana do potrzeb ***klasyfikowania** książek oraz przyporządkowanie każdemu klasyfikowanemu ***dokumentowi** wyłącznie jednego ***symbolu klasyfikacyjnego**, który pełni funkcję ***sygnatury**. Cecha ta implikuje niedopuszczanie w tego typu klasyfikacjach ***syntezy symboli** w zakresie ***klas głównych** oraz konieczność przestrzegania stałego ***porządku poziomego** w razie stosowania ***poddziałów pomocniczych**. Do klasyfikacji bibliotecznych najpowszechniej stosowanych na świecie należą ***Klasyfikacja Dziesiętna Deweya** i ***Klasyfikacja Biblioteki Kongresu**; w funkcji tej mogą być też wykorzystywane ***klasyfikacje bibliograficzne** lub ***klasyfikacje dokumentacyjne** pod warunkiem ograniczenia możliwości stosowania w nich syntezy symboli oraz dostosowania stopnia szczegółowości wykorzystywanych symboli do potrzeb organizacji księgozbioru.
H.1.1.

KLASYFIKACJA BIBLIOTECZNO-BIBLIOGRAFICZNA ZSRR, *BBK* – ***klasyfikacja (3)** opracowana w latach 1960-1968 przez Bibliotekę im. Lenina w Moskwie, Bibliotekę im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie, Akademię Nauk ZSRR i Wszechzwiązkową Izbę Książki. Ma charakter bardzo szczegółowej ***klasyfikacji monohierarchicznej** z rozbudowanym systemem ***poddziałów wspólnych** (tzw. klasyfikacji częściowo-monohierarchicznej), o strukturze zbliżonej do struktury ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**; wykorzystano w niej ***notację alfanumeryczną** i podział dziesiętny ***klas węzłowych** znakowanych symbolami numerycznymi. W klasyfikacji tej ***układ *klas** głównych oparty jest na marksistowsko-leninowskiej ***klasyfikacji nauk** (działy główne są oznaczone wielkimi literami ***alfabetu** rosyjskiego). Zawarte w 30 tomach ***tablice klasyfikacyjne** poszczególnych działów uzupełniają ***indeksy przedmiotowe**. Tablice tej klasyfikacji zaczęły się ukazywać w 1960 r. pt. *Bibliotečno-bibliografičeskaja klassifikacija. Tablicy dla naučnych bibliotek.* Wydawane są w dwóch wariantach – w wersji skróconej dla potrzeb bibliotek dla dzieci i młodzieży i bibliotek szkolnych oraz w wersji pełnej dla bibliotek naukowych. Obecnie prace nad aktualizacją KBB prowadzone są przez Centrum Rozwoju KBB w Rosyjskiej Bibliotece Państwowej w Moskwie (dawniej – Bibliotece im. Lenina).
H.1.4.

KLASYFIKACJA BIBLIOTEKI KONGRESU, *KBK* – ***klasyfikacja (3)** opracowana na użytek księgozbioru i z uwzględnieniem ***potrzeb informacyjnych użytkowników** Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Ma charakter ***klasyfikacji uniwersalnej**, ***klasyfikacji wyliczającej**, o strukturze zasadniczo ***klasyfikacji monohierarchicznej** o ***notacji alfanumerycznej**. W układzie działów nawiązuje do ***Klasyfikacji Rozciągliwej (Cuttera)**. Nie zawiera ***tablic pomocniczych** wyodrębnionych dla całości schematu, ale w niektórych działach umieszczono tablice ***poddziałów specjalnych** o ograniczonym zakresie stosowania (dla charakterystyk formalnych, geograficznych i językowych). Wyliczający charakter KBK powoduje ogromną objętość jej ***tablic klasyfikacyjnych** wynikającą z powtarzania tych samych treści w różnych działach. Zaletą KBK jest to, że przy ***klasyfikowaniu *dokumentu** wystarcza w zasadzie posłużenie się tylko tablicami określonego działu. ***Tematy (1)**, wewnątrz działów oznaczonych dużymi ***literami (2) *alfabetu** (jedną lub dwiema dla poddziałów drugiego stopnia), są oznakowane cyframi. ***Produktywność języka** zapewniono pozostawiając luki w symbolach cyfrowych dla nowych tematów. W KBK do dalszego podziału zakresu ***klasy węzłowej** często stosowana jest reguła szeregowania jej elementów w ***ukła-**

dzie alfabetycznym bez uwzględniania zasad, na podstawie których elementy te zostały wyodrębnione. KBK nie ma wspólnego ***indeksu przedmiotowego**, każdy zeszyt jest zaopatrzony we własny ***indeks abecadłowy**. Obecnie funkcję indeksu alfabetycznego do całości tablic KBK pełni słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu – Library of Congress Subject Headings, w którym wszystkie hasła zaopatrzone są w odpowiadające im symbole KBK. Opracowywanie KBK zapoczątkowano na przełomie XIX i XX wieku. W pracach brało udział wiele zespołów, co spowodowało, że KBK nie stanowi jednolitej całości. Jest to więc raczej zbiór klasyfikacji poszczególnych działów. Tablice tej klasyfikacji zaczęły się ukazywać w 1901 r. pt. *Library of Congress Classification.* Jako pierwszy ukazał się dział Z-Bibliografia, jako ostatni – dopiero w 1970 r. – dział K-Prawo. Symbole KBK są umieszczane w opisach dokumentów przygotowywanych przez Bibliotekę Kongresu i Online Computer Library Center (OCLC), obok symboli ***Klasyfikacji Dziesiętnej (Deweya)**. Obecnie KBK należy do grupy trzech najszerszej stosowanych systemów klasyfikacyjnych na świecie, wykorzystywanych głównie w bibliotekach uniwersyteckich; w Polsce od lat trzydziestych jej zmodyfikowana wersja wykorzystywana jest w Bibliotece Głównej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, a w latach dziewięćdziesiąch zaczęła stosować ją Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie.
H.1.4.

KLASYFIKACJA BLISSA zob. **KLASYFIKACJA BIBLIOGRAFICZNA (BLISSA)**

KLASYFIKACJA BRANŻOWA, *klasyfikacja działowa* – ***klasyfikacja (3)**, której ***zakres *pola semantycznego** obejmuje pewien dział lub gałąź gospodarki (np. klasyfikacja handlu zagranicznego, klasyfikacja szpitalnictwa, klasyfikacja bezpieczeństwa i higieny pracy).
H.1.1.

KLASYFIKACJA CUTTERA zob. **KLASYFIKACJA ROZCIĄGLIWA (CUTTERA)**

KLASYFIKACJA DEWEYA zob. **KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA (DEWEYA)**

KLASYFIKACJA DOKUMENTACYJNA – ***klasyfikacja (3)** przeznaczona do tworzenia szczegółowej ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentów**, przede wszystkim artykułów specjalistycznych, norm, patentów, raportów z badań i innych ***mikrodokumentów**. Za pierwszą klasyfikację dokumentacyjną uważa się ***Uniwersalną Klasyfikację Dziesiętną**; do tego typu klasyfikacji (3) należy większość współczesnych ***klasyfikacji bibliograficznych** stosowanych w ***bibliografiach analitycznych**.
H.1.1.

KLASYFIKACJA DWUKROPKOWA (RANGANATHANA), *Colon Classification, Klasyfikacja Ranganathana, KD* – pierwsza ***klasyfikacja fasetowa** będąca ***klasyfikacją uniwersalną**, stanowiąca wzorzec dla powstających później branżowych, specjalistycznych i uniwersalnych ***klasyfikacji (3)** o tego typu strukturze. Opracowana została przez wybitnego teoretyka bibliotekoznawstwa, hinduskiego uczonego Shiyali Ramamritę Ranganathana i po raz pierwszy opublikowana w 1933 r. W pierwszej wersji tej klasyfikacji używany był tylko jeden wskaźnik łączący ***symbole klasyfikacyjne** poszczególnych ***faset (1)** w ***symbolu rozwiniętym** – był nim dwukropek, stąd powstała nazwa klasyfikacji. Druga zmodyfikowana wersja opracowana została w lalach 1950-1952 i stale nowelizowana doczekała się trzech wydań w latach 1952, 1957 oraz w 1960, przedrukowanego z drobnymi uzupełnieniami w 1963 r. Wersja pierwsza, oparta wyłącznie na praktyce, nie miała podbudowy teoretycznej, natomiast powstanie wersji drugiej poprzedziły obszerne studia Ranganathana, i stworzonej

przez niego szkoły indyjskich dokumentalistów, nad teorią klasyfikacji. Ostatnie lata swego życia Ranganathan poświęcił na przygotowanie wersji trzeciej przewidzianej w siódmym wydaniu KD; w 1969 r. Ranganathan opublikował obszerny artykuł omawiający liczne zmiany wprowadzone w przygotowywanej wersji oraz zmodyfikowane założenia teoretyczne. Ostatecznie siódme wydanie KD opracowane zostało przez uczniów Ranganathana skupionych w założonym przez niego *Documentation Research and Training Centre* w Bangalore i opublikowano dopiero w 1987 r. Wszystkie wersje KD dysponują w pełni opracowanymi tzw. ***tablicami klasyfikacyjnymi*** klasyfikacji podstawowej, obejmującymi zagadnienia stosunkowo ogólne i przewidzianymi do wykorzystania przez biblioteki ogólne do ***klasyfikowania *makrodokumentów***, a także regułami rozbudowy poszczególnych ***klas głównych*** w stopniu niezbędnym do ***klasyfikowania *mikrodokumentów***, na podstawie których opracowywane są tzw. tablice klasyfikacji szczegółowej. Charakterystyczną cechą KD jest jej dwuwymiarowość, przejawiająca się podwójną organizacją ***paradygmatyki** – na osi ***wiedzy**, na której w ostatniej wersji wyróżniono ponad 100 ***klas** reprezentujących poszczególne dyscypliny naukowe i dziedziny działalności praktycznej oraz na osi ***kategorii**, na której elementy całego uniwersum pogrupowane są w 5 kategoriach podstawowych: Indywiduum (P – Personality), Materia (M – Matter; rozbita w ostatniej wersji na trzy podkategorie: M – Materia, MP – Materia – własność, MM – Materia – metoda), Energia (E – Energy), Przestrzeń (S – Space) i czas (T – Time). Podział uniwersum na osi wiedzy jest dokonany jawnie, podział na osi kategorii jest jakby ukryty – sprowadza się do wyróżnienia w każdej ***klasie głównej** hierarchicznie uporządkowanych w oparciu o ***relację generyczną** podzbiorów jej elementów (zwanych ***izolatami (1)**) należących do poszczególnych kategorii. Podzbiory takie nazywa się ***fasetami (1)**. ***Gramatyka (1)** KD początkowo miała charakter ***gramatyki pozycyjnej** o ściśle określonym ***porządku poziomym** symboli klasyfikacyjnych w postaci tzw. ***formuły fasetowej**, w związku jednak z obowiązującą obecnie zasadą stawiania przed każdym symbolem izolaty wskaźnika kategorii, do której izolata ta należy (przecinek „ , ” dla Indywiduum, dwukropek „ : ” dla Energii, średnik „ ; ” dla Materii, kropka „ . ” dla Przestrzeni i apostrof „ ’ ” dla Czasu) formuła fasetowa staje się zbędna. Do tworzenia symboli ***tematów rozwiniętych** i ***tematów złożonych** KD wyposażona jest w zespół wykładników tzw. ***relacji fazowych** pozwalających stosunkowo precyzyjnie określić związki znaczeniowe zachodzące między elementami tych tematów. Stosowaną w KD ***notację mieszaną** cechuje wysoka produktywność zapewniona przez ***notację ósemkową** i ***znaki desemantyzujące**. Klasyfikacja Dwukropkowa, choć praktycznie wykorzystywana stosunkowo szeroko jedynie w Indiach, odegrała znaczącą rolę przede wszystkim w rozwoju teorii klasyfikacji (3), rozpoczynając powszechny obecnie proces odchodzenia od sztywnych struktur ***klasyfikacji monohierarchicznych** do nacechowanych wyższą ***elastycznością** i ***produktywnością języka *klasyfikacji polihierarchicznych**.
H.1.3., H.1.4.

KLASYFIKACJA DZIAŁOWA zob. **KLASYFIKACJA BRANŻOWA**

KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA (DEWEYA), *Decimal Classification, KDD, Klasyfikacja Deweya* – ***klasyfikacja uniwersalna** zbudowana na zasadzie podziału dziesiętnego, opracowana przez amerykańskiego bibliotekarza Melvila Deweya w 1876 r. dla potrzeb biblioteki Amherst College, w której Dewey pracował przez wiele lat. Dewey zastosował ***notację numeryczną** używając cyfr arabskich od 0 do 9, podstawowe działy oznaczył jedną cyfrą, przy kolejnych poddziałach dodawał drugą cyfrę, następnie trzecią. ***Symbole klasyfikacyjne** jedno- lub dwucyfrowe uzupełniał zerami dodanymi z lewej lub prawej strony, prze-

strzegając, aby wszystkie symbole były trzycyfrowe. W KDD możliwe jest tworzenie ***symboli rozwiniętych** przez dołączenie do ***symboli głównych** symboli ***poddziałów wspólnych** (np. formy, miejsca, ***języka**) lub symboli ***poddziałów analitycznych**. Istnieje także możliwość tworzenia symboli rozwiniętych przez dołączanie symboli zaczerpniętych z tzw. ***tablic klasyfikacyjnych** obszaru. Symbole te są tworzone przez odjęcie początkowej cyfry 9 od symboli 930-999 oznaczających historię poszczególnych krajów lub miejscowości, np.: 780.79 Festiwale muzyczne; 942.1 Historia Londynu; 780.79421 Festiwale muzyczne w Londynie. W KDD szeroko jest stosowana ***rozbudowa równoległa klasyfikacji** („dalszy podział jak"). KDD jest przeznaczona przede wszystkim dla potrzeb bibliotek publicznych. Symbole KDD umieszczane są (obok symboli ***Klasyfikacji Biblioteki Kongresu**) w opisach dokumentów opracowywanych centralnie przez Bibliotekę Kongresu i Online Computer Library Center (OCLC). Ze ***schematu** KDD został zaczerpnięty schemat ***hierarchii** dla potrzeb ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**.
H.1.4.

KLASYFIKACJA ENUMERATYWNA zob. **KLASYFIKACJA WYLICZAJĄCA**

KLASYFIKACJA FASETOWA – ***klasyfikacja polihierarchiczna (1)** lub ***klasyfikacja analityczno-syntetyczna**.
G.5.1., H.1.1.

KLASYFIKACJA GŁĘBOKA zob. **KLASYFIKACJA SZCZEGÓŁOWA**

KLASYFIKACJA HARRISA, *Book Classification* – ***klasyfikacja (3)** opracowana przez amerykańskiego pedagoga, filozofa i bibliotekarza Williama Torreya Harrisa (1835-1909), opublikowana w 1870 r. w pracy *Catalogue, classified and alphabetical of the St. Louis Public School Library.* Ma ona charakter ***klasyfikacji monohierarchicznej** o ***notacji numerycznej**, generującej ***symbole klasyfikacyjne** od 1 do 100 i ***podziale dziesiętnym** ***klas węzłowych**. W klasyfikacji tej został zastosowany ***układ** działów głównych oparty na zmodyfikowanej klasyfikacji nauk Franciszka Bacona de Verulama, który później posłużył za wzór układów działów głównych ***Klasyfikacji Dziesiętnej (Deweya)** i ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**.
H.1.4.

KLASYFIKACJA HIERARCHICZNA zob. **KLASYFIKACJA WYLICZAJĄCA**

KLASYFIKACJA JEDNOWYMIAROWA – ***klasyfikacja**, której całe ***pole semantyczne** podzielone jest według jednej ***zasady podziału**, tworząc jedno ***drzewo klasyfikacyjne**. Por. ***klasyfikacja wielowymiarowa**.
G.5.1.

KLASYFIKACJA JEDNOZRĘBOWA zob. **KLASYFIKACJA MONOHIERARCHICZNA**

KLASYFIKACJA MONODENDRYTOWA zob. **KLASYFIKACJA MONOHIERARCHICZNA**

KLASYFIKACJA MONOHIERARCHICZNA, *klasyfikacja jednozrębowa, klasyfikacja monodendrytowa* – ***klasyfikacja (3)**, w której na każdym ***stopniu podziału** zastosowano tylko jedną ***zasadę podziału**, dzięki czemu ***klasy** tworzą jedno ***drzewo**. Przykład fragmentu klasyfikacji monohierarchicznej, w której zastosowano jedną zasadę podziału:

Czasopisma
- Amerykańskie
  - Naukowe
  - Popularnonaukowe
  - Inne
- Angielskie
  - Naukowe
  - Popularnonaukowe
  - Inne
- Francuskie
  - Naukowe
  - Popularnonaukowe
  - Inne
- Niemieckie
  - Naukowe
  - Popularnonaukowe
  - Inne
- Inne
  - Naukowe
  - Popularnonaukowe
  - Inne

Klasa: Czasopisma
1. Stopień podziału – zasada: Rodzaj 1: kraj publikacji
   - Amerykańskie
   - Angielskie
   - Francuskie
   - Niemieckie
   - Inne
2. Stopień podziału – zasada: Rodzaj 2: przeznaczenie
   - Naukowe
   - Popularnonaukowe
   - Inne

Por. ***klasyfikacja polihierarchiczna**.
G.5.1.

KLASYFIKACJA NAUK – podział ***wiedzy** na działy według różnych ***cech dystynktywnych** generujących ją nauk, przy czym cechami tymi są najczęściej przedmioty badań oraz metody badawcze. A oto najważniejsze klasyfikacje nauk.
W starożytności ***klasyfikacja** Arystotelesa – podział na nauki teoretyczne: fizyka, matematyka i metafizyka oraz praktyczne: etyka, polityka i poetyka.
W średniowieczu podział na nauki teologiczne i świeckie, gdzie wyróżniono dwie grupy: trivium: gramatyka, retoryka i dialektyka (czyli logika) i quadrivium: arytmetyka, geometria, astronomia i muzyka.
W czasach nowożytnych klasyfikacja Franciszka Bacona, obejmująca wszelkie twory myślowe, podporządkowująca rozumowi nauki filozoficzne, pamięci nauki historyczne, wyobraźni poezję. Klasyfikacja Augusta Comte'a, oparta na wzajemnej zależności nauk i uwzględniająca ich ogólność i złożoność, wymieniała nauki w kolejności: matematyka, (arytmetyka, geometria, mechanika), astronomia, fizyka, chemia, biologia i socjologia. Współczesne klasyfikacje nauk – nauki dzieli się : 1) ze względu na sposób uzasadniania twierdzeń pierwotnych – nauki aprioryczne i nauki aposterioryczne; 2) ze względu na sposób uzasadniania twierdzeń pochodnych – nauki dedukcyjne i nauki indukcyjne (empiryczne); 3) ze względu na przedmiot badań – nauki formalne, zajmujące się badaniem tworów abstrakcyjnych i nauki realne, badające rzeczywistość materialną. W wyniku zastosowania tych kryteriów otrzymuje się „opozycję: matematyka i logika formalna, które są naukami apriorycznymi, dedukcyjnymi i formalnymi oraz pozostałe nauki, które są aposterioryczne, indukcyjne i realne. Te ostatnie dzieli się: ze względu na przedmiot badań na nauki przyrodnicze, badające wytwory przyrody, np. fizyka, chemia, biologia, geodezja, mineralogia, astronomia i nauki humanistyczne, badające wytwory człowieka, np. psychologia, socjologia, ekonomia, prawo, historia, filologia, nauki o sztuce, naukoznawstwo.

Klasyfikacja nauk może stać się podstawą ***klasyfikacji piśmiennictwa** do zbudowania ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** i podziału ich ***pola semantycznego**. Przykładem może tu być ***Klasyfikacja Dziesiętna (Deweya)** opierająca się na następującej klasyfikacji: 0 – dzieła ogólne, 1 – filozofia, 2 – religia, 3 – socjologia, 4 – filologia, 5 – przyrodoznawstwo, 6 – umiejętności użytkowe, 7 – sztuki piękne, 8 – literatura, 9 – historia, oraz, wywodząca się z tej klasyfikacji, ***Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna**.
H.1.1.

KLASYFIKACJA OGÓLNA zob. **KLASYFIKACJA UNIWERSALNA**

KLASYFIKACJA PATENTOWA zob. **MIĘDZYNARODOWA KLASYFIKACJA PATENTOWA**

KLASYFIKACJA PIŚMIENNICTWA – (1) ***klasyfikacja (1,2)** ***zbioru** ***dokumentów** na grupy według wspólnych własności ich ***treści** i/lub ***cech formalnych dokumentów**;
(2) ***klasyfikacja (4)** ***dokumentów**, której celem jest zakwalifikowanie ich do grup tematycznych wyodrębnionych w przyjętej organizacji określonego ***zbioru informacyjnego**. Por. ***klasyfikowanie**, ***indeksowanie**, ***opis rzeczowy dokumentu**, ***tematowanie**;
(3) ***klasyfikacja (3)**, czyli język klasyfikacyjny.
Najdawniejsze klasyfikacje piśmiennictwa (1,3) stosowane były w bibliotekach starożytnych w postaci płytkich, dwu- lub trzystopniowych ***schematów** podziału księgozbiorów opartych na własnościach ***treści** lub ***cechach formalnych dokumentów**. Za najstarszy znany taki podział uważa się system używany w bibliotece Assurbanipala (669-626 p.n.e.) w Niniwie, według którego zgromadzony w niej zbiór glinianych tabliczek zapisanych pismem klinowym podzielony był na dwie ***klasy główne** obejmujące nauki o niebie i nauki o ziemi, a te dalej dzielone były na węższe klasy tematyczne, takie jak Historia, Prawo itp. Innym przykładem starożytnej klasyfikacji piśmiennictwa jest system *Pinakes* (*Tablice*) opracowany przez Kallimacha z Kyreny (310-235 p.n.e.) dla ***katalogu** zbiorów Biblioteki Brucheion w Aleksandrii; według *Pinakes* piśmiennictwo podzielono na kilka klas głównych odpowiadających rodzajowi pisarstwa uprawianego przez poszczególnych autorów, np. Poezja, Prawo, Filozofia, Historia, Retoryka, a wewnątrz tych działów według nazwisk autorów. System *Pinakes* stosowany był później w bibliotekach rzymskich. Średniowieczne klasyfikacje piśmiennictwa oparte były na ***klasyfikacjach nauk** i dostosowane do specyfiki ówczesnego piśmiennictwa oraz potrzeb korzystających z niego użytkowników; w bibliotekach klasztornych i kościelnych wyodrębniano najczęściej bardziej rozbudowaną grupę działów obejmujących literaturę religijną oraz mniej liczną grupę działów przeznaczonych do organizacji literatury świeckiej (np. w katalogu biblioteki katedralnej w Durham w Anglii z lat 1391-1395 wyodrębniono działy: Biblia, Poszczególne księgi Biblii, Historia Kościoła, Dzieła scholastyków, Dzieła doktorów teologii, Kazania, Żywoty Świętych, Klasycy (autorzy starożytni), Filozofia i logika, Medycyna, Gramatyka); w bibliotekach uniwersyteckich stosowano zwykle schematy odwzorowujące strukturę uniwersytetu (tzw. klasyfikacje fakultetowe), dzieląc piśmiennictwo na klasy odpowiadające ***nazwom** wydziałów: filozoficznego, medycznego, prawnego i teologicznego. Klasyfikacje fakultetowe stosowane były przez długi czas w okresie nowożytnym, stopniowo rozbudowywane i modyfikowane pod coraz silniejszym wpływem nowoczesnych klasyfikacji nauk. Do najbardziej znanych tego typu schematów należą klasyfikacja Konrada Gesnera (1516-1565) zastosowana w jego ***bibliografii** *Bibliotheca universalis, sive Catalogus omnium scriptorum locupletissimus in tribus linguis, latina, graeca et hebraica extantium* (1545), obejmująca cztery działy główne (I – gramatyka, dialektyka, retoryka, poetyka, II – arytmetyka, geometria z optyką, muzyka, astronomia,

astrologia, III – magia, geografia, historia, sztuki literackie, IV – metafizyka, fizyka, etyka, ekonomia, polityka, prawo, medycyna, teologia) i w XVI- XVII w. stosowana także w wielu bibliotekach, oraz klasyfikacja opracowana przez Gotfrieda Wilhelma Leibniza (1646-1716) dla ***katalogu** biblioteki uniwersyteckiej w Getyndze, organizująca piśmiennictwo w dziesięciu działach (Teologia, Prawoznawstwo, Medycyna, Filozofia ducha, Filozofia rzeczy wyobrażalnych, czyli matematyka, Filozofia rzeczy odczuwalnych, czyli fizyka, Filologia, czyli językoznawstwo, Historia społeczna, Historia piśmiennictwa i bibliotekarstwo, Dzieła ogólne i materiały różne), w których dalej wyróżnione zostały klasy odpowiadające dyscyplinom szczegółowym. Wśród klasyfikacji nauk największy wpływ na rozwój klasyfikacji piśmiennictwa miała systematyka Franciszka Bacona (1561-1626), na której oparty został m.in. tzw. system francuski (system klasyfikacji księgarzy paryskich) oraz szereg klasyfikacji zbudowanych w drugiej połowie XIX i na początku XX w. System francuski reprezentują schematy Gabriela Naudé (1600-1653), Jeana Garniera (1612-1681), Gabriela Martina (1678-1761) i Ismaela Bouillanda; został on rozwinięty w XIX w. przez Jacquesa Charlesa Bruneta (1780-1876) i zastosowany w ***indeksie systematycznym** do jego dzieła *Manuel du libraire et de l'amateur de livres* (1810); klasyfikację tę wykorzystano przy budowie własnych systemów wielu bibliotek, m.in. Bibliotheque Nationale w Paryżu i w British Museum w Londynie. Rozwój nauki i piśmiennictwa naukowego w XIX i XX w. przyczynił się do zdynamizowania ewolucji nowoczesnych form klasyfikacji piśmiennictwa (1) dostosowanych do potrzeb szczegółowej organizacji literatury specjalistycznej. Ukształtowały się wówczas dwa główne nurty jej rozwoju: nurt związany z powstaniem tzw. ***klasyfikacji alfabetyczno-przedmiotowej** stosowanej przede wszystkim w katalogach w ***układzie przedmiotowym** (por. ***język haseł przedmiotowych**), oraz nurt związany z rozwojem klasyfikacji piśmiennictwa (3), stosowanych do organizacji księgozbiorów na półkach, w katalogach i ***indeksach (2)** w ***układzie systematycznym** oraz w ***układach *bibliografii (1)**. Dla klasyfikacji tych cechą charakterystyczną stało się obejmowanie systematyką zarówno dyscyplinarnego podziału wiedzy, jak i szczegółowych ***tematów (1)** dokumentów (tzw. klasyfikacja hybrydowa). Do najważniejszych klasyfikacji piśmiennictwa tego typu należą ***klasyfikacje uniwersalne**: **Klasyfikacja Dziesiętna Deweya** (1876), ***Klasyfikacja Rozciągliwa Cuttera** (1879), ***Klasyfikacja Biblioteki Kongresu** (1902), ***Klasyfikacja Przedmiotowa Browna (1906)**, ***Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna** (1907), ***Klasyfikacja Bibliograficzna (Blissa)** (1910), ***Klasyfikacja Dwukropkowa Ranganathana** (1933), ***Klasyfikacja Biblioteczno-Bibliograficzna ZSRR** (1960).

Zależnie od przyjętych kryteriów wyróżnia się następujące typy klasyfikacji piśmiennictwa: 1) ze względu na zakres – ***klasyfikacje uniwersalne, *klasyfikacje specjalistyczne** i ***klasyfikacje branżowe** oraz ***klasyfikacje specjalne;** 2) ze względu na zastosowanie – ***klasyfikacje biblioteczne, *klasyfikacje bibliograficzne** i ***klasyfikacje dokumentacyjne;** podział ten nie jest rozłączny, wiele bowiem klasyfikacji piśmiennictwa można stosować zarówno do organizowania księgozbiorów, jak i w bibliografiach (tzw. klasyfikacje biblioteczno-bibliograficzne i klasyfikacje biblioteczno-bibliograficzno-dokumentacyjne); 3) ze względu na rodzaj struktury – ***klasyfikacje wyliczające** i ***klasyfikacje fasetowe** (***klasyfikacje analityczno-syntetyczne**) oraz tzw. klasyfikacje częściowo-fasetowe lub częściowo-monohierarchiczne, w których ***klasy** odpowiadające własnościom treści lub formy wspólnym wielu dokumentom zorganizowane są w odrębnych ***drzewach klasyfikacyjnych** (por. ***poddziały pomocnicze**), jednak zasadnicza część klasyfikacji obejmująca szczegółowe ***tematy (1)** dokumentów ma ***strukturę monohierarchiczną**. Ostatni z tych podziałów

jest równoważny podziałowi klasyfikacji piśmiennictwa na ***klasyfikacje monohierarchiczne** i ***klasyfikacje polihierarchiczne** oraz klasyfikacje częściowo-monohierarchiczne lub częściowo-polihierarchiczne.
H.1.1.

KLASYFIKACJA PŁASKA zob. **STRUKTURA AHIERARCHICZNA**

KLASYFIKACJA PŁYTKA zob. **KLASYFIKACJA SZEROKA**

KLASYFIKACJA POLIDENDRYTOWA zob. **KLASYFIKACJA POLIHIERARCHICZNA**

KLASYFIKACJA POLIHIERARCHICZNA, *klasyfikacja polidendrytowa, klasyfikacja wielozrębowa* – (1) ***klasyfikacja (3)**, w której na jednym ***stopniu podziału** może być stosowanych wiele ***zasad podziału**, co nie pozwala na uporządkowanie wyodrębnionych w ten sposób ***klas**, zwanych ***fasetami (1)**, w jedno ***drzewo klasyfikacyjne**. Przykład fragmentu klasyfikacji polihierarchicznej, w której zastosowano cztery różne zasady podziału:

Klasa
Katalog
Zasada nr 1 – ze względu na układ
Katalog alfabetyczny
Katalog przedmiotowy
Katalog systematyczny
(...)
Zasada nr 2 – ze względu na formę
Katalog albumowy
Katalog automatyczny
Katalog kartkowy
Katalog klamrowy
(...)
Zasada nr 3 – ze względu na zawartość
Katalog czasopism
Katalog mikrofilmów
Katalog płyt
Katalog rękopisów
(...)
Zasada nr 4 – ze względu na zasięg i przeznaczenie
Katalog centralny
Katalog główny
Katalog cząstkowy
Katalog selekcyjny
(...)

(2) ***klasyfikacja (3)**, w której jedna ***klasa (1)** może mieć przyporządkowaną więcej niż jedną ***klasę macierzystą**.
Por. ***klasyfikacja monohierarchiczna**.
G.5.1.

KLASYFIKACJA PRZEDMIOTOWA zob. **KLASYFIKACJA TEMATOLOGICZNA**

KLASYFIKACJA PRZEDMIOTOWA BROWNA, *Subject Classification* – ***klasyfikacja (3)** opracowana przez angielskiego bibliotekarza Jamesa Duffa Browna (1862-1914), po raz pierwszy opublikowana w 1906 r. Jest ***klasyfikacją uniwersalną** wykorzystującą techniki ***syntezy symboli**, operującą ***notacją alfanumeryczną** (działy wiedzy oznaczone są wielkimi literami alfabetu łacińskiego, dalsze poddziały cyframi arabskimi), uzupełnioną dwoma znakami specjalnymi – kropką i plusem. Struktura klasyfikacji podporządkowana jest tzw. zasadzie ***tematowania** (***klasyfikacja tematologiczna**), według której dla każdego ***przedmiotu dokumentu** określa się jedno miejsce, w którym powinna być zgromadzona cała poświęcona mu literatura; łączy cechy specyficzne dla ***języka haseł przedmiotowych** z cechami klasyfikacji (3), stanowiąc systematykę ***przedmiotów treści** uporządkowanych logicznie w działach i poddziałach określonych dziedzinowo. Poza ***tablicami głównymi** zawierającymi podstawową systematyką przedmiotów treści reprezentowanych przez ***symbole główne**, Brown wyodrębnił także ***tablicę pomocniczą** (ang. *categorial table*), zawierającą wykaz symboli ***poddziałów wspólnych**, których wybór oparty został na ***Klasyfikacji Dziesiętnej (Deweya)**; ***poddziały wspólne** nie mają tu jednak ***struktury hierarchicznej**. Klasyfikacja Przedmiotowa Browna nie znalazła szerszego zastosowania w praktyce, w niewielkim zakresie stosowana jest w bibliotekach w Wielkiej Brytanii.
H.1.4.

KLASYFIKACJA RANGANATHANA zob. **KLASYFIKACJA DWUKROPKOWA (RANGANATHANA)**

KLASYFIKACJA RIDERA zob. **MIĘDZYNARODOWA KLASYFIKACJA F. RIDERA (RIDER'S INTERNATIONAL CLASSIFICATION)**

KLASYFIKACJA ROZCIĄGLIWA (CUTTERA), *Expansive Classification, Klasyfikacja Cuttera* – ***klasyfikacja (3)** opracowana przez amerykańskiego bibliotekarza Charlesa A. Cuttera w latach 1879-1898, będąca ***klasyfikacją monohierarchiczną** z rozbudowanym systemem ***poddziałów wspólnych** dla oznaczenia rodzaju ***dokumentów** i miejsc geograficznych, korzystająca z ***notacji hierarchicznej** będącej ***notacją alfabetyczną**. Zasadniczą jej cechą jest posiadanie kilku wariantów ***tablic klasyfikacyjnych** przewidzianych dla bibliotek o różnej wielkości zbiorów. Wersja pierwsza, składająca się z 7 ***symboli klasyfikacyjnych** znakujących ogólne działy piśmiennictwa, przeznaczona była dla biblioteki 100-tomowej, wersja druga dla biblioteki 200-tomowej itd.; ostatnia – niedokończona wersja siódma – dla biblioteki o zbiorach 10000000 tomów. We wszystkich wariantach tablic zachowane są identyczne symbole dla tych samych ***klas**, same zaś klasy są w każdej z kolejnych wersji coraz bardziej rozbudowane przez wydzielenie z nich coraz bardziej szczegółowych ***klas pochodnych**. W tej właśnie metodzie rozbudowywania klasyfikacji odpowiednio do wielkości wykorzystujących ją bibliotek widział Cutter charakterystyczną dla swego systemu cechę rozciągliwości. Drugą specyficzną cechą tej klasyfikacji jest szczególna troska jej autora o logiczny porządek działów oparty na teorii ewolucyjnego rozwoju przyrody oraz wykorzystanie ***podziału alfabetycznego** wewnątrz najbardziej szczegółowych działów w oparciu o opracowane przez Cuttera tzw. tablice autorskie.
H.1.4.

KLASYFIKACJA SPAWALNICTWA zob. **MIĘDZYNARODOWA KLASYFIKACJA SPAWALNICTWA**

KLASYFIKACJA SPECJALISTYCZNA – w opozycji do ***klasyfikacji uniwersalnej** – ***klasyfikacja (3)**, której ***pole semantyczne** jest ograniczone do jednej lub kilku dziedzin

***wiedzy** (tematów badawczych, zagadnień), np.: nauki społeczne, bibliotekoznawstwo, II wojna światowa, Warszawa.
Termin ten często jest używany (niepoprawnie) jako synonim terminu ***klasyfikacja specjalna**.
H.1.1.

KLASYFIKACJA SPECJALNA – ***klasyfikacja (3)** przeznaczona dla ***dokumentów** specjalnego typu, np. normalizacyjnych, patentowych, materiałów audiowizualnych. Przykładem może być ***Międzynarodowa Klasyfikacja Patentowa**.
Termin ten bywa używany (niepoprawnie) jako synonim terminu ***klasyfikacja specjalistyczna**.
H.1.1.

KLASYFIKACJA SZCZEGÓŁOWA, *klasyfikacja głęboka* – w opozycji do ***klasyfikacji szerokiej** – ***klasyfikacja (3)** stosująca wielostopniowy podział ***klas** zapewniający wyodrębnienie ***podklas** odpowiadających szczegółowym ***tematom (1)**.
G.5.1.

KLASYFIKACJA SZCZYTOWA, *klasyfikacja tematyczna*, *klasyfikacja wiążąca* – ***klasyfikacja (3)** ***źródeł informacji** o ***dokumentach**, a więc całych ***zbiorów** ***dokumentów pochodnych**, nadrzędna w stosunku do ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** używanych w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych**. Funkcja ta w zasadniczy sposób odróżnia tę klasyfikację od pozostałych języków informacyjno-wyszukiwawczych, których zadaniem jest reprezentowanie ***treści** dokumentów. Przykładami klasyfikacji szczytowej mogą być: ***Broad System of Ordering** i ***Polska Klasyfikacja Tematyczna**.
G.5.1.

KLASYFIKACJA SZEROKA, *klasyfikacja płytka* – w opozycji do ***klasyfikacji szczegółowej** – ***klasyfikacja (3)** wyodrębniająca tylko ***klasy** o szerokim ***zakresie** z minimalną liczbą ***stopni podziału**. Przy ***klasyfikowaniu** ***dokumentom** najczęściej przydzielane są ***symbole klasyfikacyjne** o ***zakresie** szerszym, np. dokument dotyczący uprawy pszenicy otrzyma symbol oznaczający uprawę zboża lub nawet uprawę roślin.
G.5.1.

KLASYFIKACJA TEMATOLOGICZNA, *klasyfikacja przedmiotowa* – ***klasyfikacja (3)** odwzorowująca ***tematy (1)** ***dokumentów**, a nie ich ujęcia. Przykładem klasyfikacji tematologicznej jest ***Klasyfikacja Przedmiotowa Browna**. Większość klasyfikacji (3) ma charakter niejednorodny i na niższych ***stopniach podziału** odwzorowuje przedmioty dokumentów (tematy (1)).
H.1.1.

KLASYFIKACJA TEMATYCZNA zob. **KLASYFIKACJA SZCZYTOWA**

KLASYFIKACJA UNIWERSALNA, *klasyfikacja ogólna* – w opozycji do ***klasyfikacji specjalistycznej** – ***klasyfikacja (3)** obejmująca całość ***wiedzy**.
H.1.1.

KLASYFIKACJA WIĄŻĄCA zob. **KLASYFIKACJA SZCZYTOWA**

KLASYFIKACJA WIELOWYMIAROWA – ***klasyfikacja**, której całe ***pole semantyczne** jest podzielone co najmniej dwukrotnie, według różnych ***zasad podziału**. Przykładem klasyfikacji wielowymiarowej jest ***Klasyfikacja Dwukropkowa (Ranganathana)** dzieląca

uniwersum dwukrotnie: raz według ogólnie przyjętych zasad podziału wiedzy, drugi raz według ***tematów (1)** ***dokumentów** na pięć podstawowych ***kategorii**: Indywiduum, Materia, Energia, Przestrzeń i Czas.
G.5.1.

KLASYFIKACJA WIELOZRĘBOWA zob. **KLASYFIKACJA POLIHIERARCHICZNA**

KLASYFIKACJA WYLICZAJĄCA, *klasyfikacja enumeratywna, klasyfikacja hierarchiczna* – w opozycji do ***klasyfikacji analityczno-syntetycznej** – ***klasyfikacja**, której ***tablice klasyfikacyjne** zawierają wszystkie (gotowe) ***symbole** (dla wszystkich ***tematów**). W klasyfikacji tej nie dopuszcza się więc tak zwanej ***syntezy symboli**. Przykładem tego typu ***klasyfikacji (3)** jest ***Międzynarodowa Klasyfikacja F. Ridera**, której wszystkie ***klasy** zorganizowane są w jedno ***drzewo klasyfikacyjne**, a wszystkie reprezentujące je ***symbole klasyfikacyjne** wyliczone są bezpośrednio w tablicach klasyfikacyjnych.
H.1.1.

KLASYFIKOWANIE – ***indeksowanie** w ***klasyfikacji (3)**.
I.4.

KLUCZ – ***wyrażenie** pełniące ***funkcję metatekstową**, wskazujące ***wyrażenia relewantne** w danym ***zbiorze informacyjnym** – np. rodzaj ***rekordu** w ***bazie danych**, ***elementarną jednostkę leksykalną** w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej**.
W ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** istnieją tzw. KLUCZE WYSZUKIWAWCZE, a więc klucze wskazujące ***wyrażenia relewantne** w procesie ***wyszukiwania informacji**. W ***systemach informatycznych** istnieją klucze bazy danych pełniące funkcję ***adresu *danych** (klucz główny, klucze wtórne).
Por. ***słowa klucze**, ***słowa kluczowe**.
A.4., I.5.1.

KLUCZ WYSZUKIWAWCZY zob. **KLUCZ**

KOD – (1) system ***znaków**, a więc ***język** w najszerszym znaczeniu;
(2) ***język sztuczny**;
(3) ***język jednoklasowy**;
(4) język o skończonej liczbie ***zdań**;
(5) element ***planu wyrażania**;
(6) ***zbiór** reguł służących do ***transformacji *tekstu** z jednego planu wyrażania na inny, np. alfabet Morse'a.
Termin używany jest w różnych znaczeniach, zależnie od dziedziny lub autora.
A.1., B.1., D.1.

KOD NIEROZWINIĘTY zob. **KOD OGRANICZONY**

KOD OGRANICZONY, *język ograniczony, kod nierozwinięty* – w opozycji do ***kodu rozwiniętego** – odmiana ***standardu języka** w ***języku naturalnym**, którą cechuje znaczna przewaga ***słownictwa konkretnego** nad ***słownictwem abstrakcyjnym** (ubogim), ubogie ***relacje paradygmatyczne**, częste występowanie zaimków w ***tekście** oraz słów wytrychów, używanie prostych struktur składniowych z przewagą paralaksy, utarta frazeologia, rozwinięta ***funkcja ekspresywna**.

Kodem ograniczonym może być język naturalny, np. ***języki** tzw. ludów prymitywnych lub odmiana standardu języka naturalnego używana przez mniej wykształconych ***użytkowników języka** we wszystkich ***sytuacjach komunikacyjnych** lub przez wykształconych użytkowników języka w pewnych sytuacjach komunikacyjnych. Kod ograniczony nie jest ***językiem uniwersalnym**, gdyż nie posiada on środków wystarczających do przekazu ***informacji** o całym uniwersum.
B.1.

KOD OPTYMALNY zob. **JĘZYK OPTYMALNY**

KOD PERRY'EGO I KENTA zob. **KOD SEMANTYCZNY (2)**

KOD QUASI-ROZWINIĘTY, *język quasi-rozwinięty* – odmiana ***standardu języka** w ***języku naturalnym** posiadająca niektóre formalne cechy ***kodu rozwiniętego**, głównie w ***planie wyrażania**, ale pozostająca w ***planie treści** ***kodem ograniczonym**. ***Kodem** tym posługują się niewykształceni ***użytkownicy języka**, którzy przyswajają sobie formalne cechy kodu rozwiniętego, najczęściej frazeologię, ze środków masowego przekazu, brak im jednak odpowiedniej ***wiedzy o języku** niezbędnej do posługiwania się kodem rozwiniętym. Posługiwanie się kodem quasi-rozwiniętym daje w wyniku nieadekwatność ***formy wyrażenia** ***komunikatu** do jego ***treści**.
B.1.

KOD ROZWINIĘTY, *język rozwinięty* – w opozycji do ***kodu ograniczonego** – w ***języku naturalnym** odmiana ***standardu języka**, którą cechuje bogate ***słownictwo abstrakcyjne**, ***słownictwo konkretne** o rozwiniętych, wielostopniowych ***relacjach paradygmatycznych**, używanie skomplikowanych rozbudowanych struktur składniowych ze znacznym udziałem hipotaksy, bogata frazeologia, umiejętne choć rzadkie posługiwanie się wykładnikami ***funkcji ekspresywnej** i ***funkcji impresywnej**.
Kodem rozwiniętym są języki naturalne ludów o rozwiniętej kulturze duchowej i nauce, przy czym w obrębie tych języków wyróżnia się odmianę standardu mającą cechy kodu ograniczonego. Kod rozwinięty jest kodem uniwersalnym, posiada on bowiem ***środki językowe** wystarczające do przekazania ***informacji** o całym uniwersum z wystarczająco dużą dokładnością dzięki temu, że w strukturze jego ***pola semantycznego** odwzorowana jest naukowa ***wiedza** o ***rzeczywistości pozajęzykowej**.
Kodu rozwiniętego uczy szkoła, znajomość jego jest bowiem niezbędna w znacznej części ***sytuacji komunikacyjnych**, w jakich znajduje się człowiek we współczesnej cywilizacji.
B.1.

KOD SEMANTYCZNY – (1) zbudowany na zasadzie ***języka semantycznego** ***język sztuczny**, którego ***elementarne jednostki leksykalne** odwzorowują (często na zasadzie ***mnemoniki generycznej**) podstawowe ***cechy dystynktywne** opisywanej rzeczywistości będące dla ***użytkownika** tego **języka** ***cechami relewantnymi**, wyróżnione drogą analizy kontrastywnej ustalającej ***zbiór** ***opozycji** jej elementów, zaś reguły ***gramatyki (1)** stanowią zasady tworzenia ***wyrażeń** reprezentujących elementy opisywanej rzeczywistości. Kod semantyczny może także pełnić funkcję ***metajęzyka**, podobnie jak język semantyczny.
Najbardziej znanymi ***językami informacyjno-wyszukiwawczymi** typu kodu semantycznego są amerykański ***Kod Semantyczny (2)** W. Perry'ego i A. Kenta oraz ukraiński ***język R_x-kodów** E.F. Skorochod'ki. W Polsce w latach 70-tych prowadzono w Katedrze Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego prace nad kodem semantycznym przeznaczonym

dla SINTO (System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej) – prace te nie są kontynuowane.
(2) *Język ASM-WRU, Kod Perry'ego i Kenta* – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** typu ***kodu semantycznego (1)** zbudowany w latach 1954-1959 przez zespół Jamesa W. Perry'ego, Alana Kenta i Madeline Berry w Ośrodku Badawczym Dokumentacji i Komunikacji (Center for Documentation and Communication Research) przy Western Reserve University w Cleveland (Ohio, USA). ***Język** ten przeznaczony był dla systemu informacji metalurgicznej stworzonego w Western Reserve University przy współpracy American Society for Metals, skąd też wziął drugą ze swych nazw – Język ASM-WRU. Jego ***słownik (1)** to zbiór 214 tzw. ***mnożników semantycznych (2)** oraz 10 wykładników tzw. RELACJI ANALITYCZNYCH, czyli ***relacji paradygmatycznych** i 14 wykładników tzw. RELACJI SYNTETYCZNYCH, czyli ***relacji syntagmatycznych** (zwanych w terminologii Kodu również ***wskaźnikami roli**). Mnożniki semantyczne reprezentują pewne stosunkowo ogólne ***znaczenia** uznane za elementarne w Kodzie Semantycznym, które stanowią jeden z dwóch podstawowych składników każdego znaczenia szczegółowego wyrażonego w tym języku za pomocą tzw. ***deskryptorów** prostych; drugim składnikiem jest wykładnik relacji analitycznej wskazujący rodzaj zależności między znaczeniem reprezentowanym przez mnożnik semantyczny i znaczeniem reprezentowanym przez deskryptor prosty. Znaczenia bardziej szczegółowe, niż wyrażane przez deskryptory proste, reprezentuje się albo za pomocą tzw. sufiksów cyfrowych, dołączonych do deskryptorów prostych lub złożonych i będących kolejnymi numerami ***wyrażeń** pozostających wobec nich w ***relacji generycznej**, albo za pomocą konkatenacji kilku deskryptorów prostych. Wykładniki relacji syntetycznych, wskazujących funkcję deskryptora w ***kontekście**, w którym występuje on w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu**, pozwalają budować ***wyrażenia złożone** tego języka zwane podfrazami, frazami, ***zdaniami** i paragrafami. Charakterystyczną cechą Kodu Semantycznego jest ***notacja mnemoniczna** będąca ***notacją alfabetyczną**, korzystająca z tzw. ***mnemoniki rdzeniowej**, upodabniającej ***wyrażenia** Kodu do wyrażeń ***języka naturalnego** (angielskiego). Np. mnożniki semantyczne M-SR (*measure*), T-MP (*temperature*), M-CH (*machine*), N-ML (*animal*), utworzono, korzystając z trzech ***liter (2)** najbardziej charakterystycznych dla odpowiadających im ***wyrazów (4)** angielskich. Podobieństwo mnożników semantycznych i ich ***odpowiedników słownych** w języku angielskim ogranicza jednak w dużym stopniu wyłączanie niektórych ***liter** (głównie reprezentujących samogłoski) ze zbioru, za pomocą którego znakuje się mnożniki, oraz zarezerwowanie ich dla oznaczenia wpisywanych w strukturę mnożników wykładników relacji analitycznych, np. N-ML (animal), A – relacja „być typowym reprezentantem", MAML – zwierzę, E – relacja „być produktem", NEML – produkt pochodzenia zwierzęcego, np. futro, mięso, tłuszcz zwierzęcy. Kod Semantyczny, mimo prób wykorzystania go także w innych serwisach informacyjnych, ze względu na wysoki stopień trudności, wymagających specjalnych kwalifikacji od dokumentalistów, w praktyce stosowany jest wyłącznie w systemie, dla którego został opracowany.
C.2., H.5.

KODOWANIE INFORMACJI – ***proces informacyjny** polegający na ***odwzorowaniu** przez ***nadawcę komunikatu** na podstawie posiadanej ***kompetencji językowej** w ***komunikacie informacji** zgodnie z regułami ***semantyki (1)** danego ***języka** poprzez przyporządkowanie jej odpowiedniego ***sygnału (1)**. Jest to więc kolejno odwzorowywanie informacji w ***plan treści** języka, a następnie odwzorowywanie planu treści w ***plan wyrażania** i realizacja go w postaci sygnału. Kodowanie informacji jest więc połączone z ***nadawaniem komunikatu**. Kodowaniem informacji jest np. oznaczanie na planie znajdujących się na

danym terenie obiektów za pomocą specjalnych ***znaków**, tworzenie ***tekstu** w ***języku naturalnym**, tworzenie ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej**.
D.3., D.3.1.

KOHERENCJA, *spójność semantyczna*, *spójność informacyjna* – w opozycji do ***kohezji** – ***spójność *tekstu** w ***planie treści**, która może być mierzona stopniem pokrywania się struktury informacyjnej tekstu, a więc odwzorowywanych w tekście elementów ***świata tekstu** i łączących je relacji, ze strukturą świata tekstu odtwarzaną przez ***odbiorcę komunikatu** w procesie ***odbierania komunikatu** (tekstu). Im większa spójność semantyczna tekstu, tym mniej wysiłku odbiorcy wymaga odtworzenie struktury świata tekstu, a więc uspójnienie tekstu, tym mniej bowiem potrzeba do tego ***informacji** ze zbioru ***wiedzy o rzeczywistości pozatekstowej**, gdyż wystarczają do tego informacje zawarte w tekście. W celu zapewnienia spójności semantycznej tekstowi niezbędne jest, przede wszystkim, podanie w tekście ***tematu** tekstu i takie ukształtowanie ***struktury tematyczno-rematycznej** oraz używanie ***wykładników językowych**, aby zawsze możliwe było ujednoznacznienie ich ***odniesienia** (por. ***dominacja tekstowa**), a także ***odwzorowanie** relacji struktury informacyjnej tekstu w ***metatekście** wyznaczającym strukturę ***tekstu spójnego**.
Termin koherencja używany bywa także w znaczeniu kohezji lub w ogóle spójności.
B.5.5.

KOHEZJA, *spójność syntaktyczna*, *spójność gramatyczna*, *spójność strukturalna* – w opozycji do ***koherencji** – ***spójność *tekstu powierzchniowego** polegająca na tym, że ***wyrażenia** tworzące ***wypowiedzenie** pozostają względem siebie w zależności składniowej, a więc połączone są wykładnikami ***relacji syntagmatycznych**. W odniesieniu do ***zdania** spójność syntaktyczna polega na tym, że zbudowane jest ono zgodnie z regułami składni, czyli na jego poprawności gramatycznej. Spójność tekstu większego niż zdanie polega na przestrzeganiu przy jego tworzeniu reguł ***gramatyki tekstu (1)**.
Kohezja nazywana też bywa koherencją lub po prostu spójnością.
B.5.5.

KOMPATYBILNOŚĆ JĘZYKÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH – podobieństwo ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** zapewniające pełną wzajemną ***przekładalność *tekstów** tych języków. Polega ono na identyczności struktury ***pól semantycznych** (***planu treści**) oraz ekwiwalencji wykładników ***relacji syntagmatycznych**, przy różnym ***planie wyrażania**. Jeśli języki informacyjno-wyszukiwawcze są kompatybilne, to można wymieniać między ***systemami informacyjnymi**, które je stosują, ***charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów**.
G.6.

KOMPETENCJA GRAMATYCZNA zob. **KOMPETENCJA JĘZYKOWA**

KOMPETENCJA JĘZYKOWA – opanowanie przez ***użytkownika języka** ***systemu języka** umożliwiające mu tworzenie i rozpoznawanie ***tekstów** tego ***języka**. Zależnie od stopnia opanowania systemu wyróżnia się KOMPETENCJĘ GRAMATYCZNĄ, polegającą na opanowaniu tylko formalnej strony języka i umożliwiającą tworzenie i rozpoznawanie tekstów poprawnych pod względem ***gramatyki (1)** oraz KOMPETENCJĘ LEKSOTAKTYCZNĄ, polegającą na opanowaniu także semantycznych, kontekstowych i stylistycznych ograniczeń łączliwości ***wyrażeń** (por. ***semantyka (1)** i ***kontekst**). Oprócz powyższych wyróż-

nia się także ***kompetencję komunikacyjną**, polegającą na znajomości relacji zachodzących między ***komunikatem** a ***konsytuacją** – są to tzw. reguły używania języka.
Por. ***performancja**, ***pragmatyka lingwistyczna**, ***wiedza językowa**.
D.2.

KOMPETENCJA KOMUNIKACYJNA – indywidualna umiejętność każdego ***użytkownika języka**, pozwalająca na odpowiednie do ***sytuacji komunikacyjnej** wykorzystanie ***kompetencji językowej**, co jest warunkiem udanego aktu ***komunikacji**. Jest on możliwy dzięki znajomości nie tylko ***systemu języka**, lecz także zasad regulujących to do kogo, o czym, kiedy i jak można mówić. Kompetencja komunikacyjna zawiera zatem reguły prowadzenia rozmowy (jak zacząć, jak skończyć, jak przerwać rozmówcy itp.), wyboru tematu odpowiedniego dla danej sytuacji, zwracanie się do ***adresata komunikatu**, rozpoznawania ***aktów mowy** i właściwego reagowania na nie, wyboru właściwej w danej sytuacji odmiany języka, zwłaszcza stylów i rejestrów.
Termin kompetencja komunikacyjna stanowi rozszerzenie terminu kompetencja językowa wprowadzonego przez Chomsky'ego.
D.2.

KOMPETENCJA LEKSOTAKTYCZNA zob. **KOMPETENCJA JĘZYKOWA**

KOMPETENCJA SEMANTYCZNA – ***kompetencja językowa** pozwalająca użytkownikowi:
- kodować i dekodować informację (por. ***kodowanie informacji** i ***dekodowanie informacji**);
- używać zwrotów idiomatycznych;
- ustalać ***relacje semantyczne** między ***wyrażeniami**, a przede wszystkim ***synonimię** i ***implikację**, co pozwala na wyciągnięcie konsekwencji językowych z ***tekstu**;
- dokonywać na tej podstawie ***transformacji** semantycznych tekstu, a przede wszystkim parafraz;
- ustalać właściwości semantyczne ***zdań**, a przede wszystkim odróżniać zdania semantycznie poprawne od zdań semantycznie niepoprawnych oraz odróżniać ***teksty spójne** semantycznie od tekstów niespójnych semantycznie.

D.2.

KOMPLEMENTARNOŚĆ – relacja między dwoma ***wyrażeniami** takimi, że ***znaczenie** jednego jest takie samo jak znaczenie negacji drugiego. Wyrażenia te nazywają cechy określane na skali binarnej – jedno komunikuje brak cechy (stopień zerowy), a drugie jej obecność, np. *suchy – mokry*, *gładki – szorstki*, *czysty – brudny*, *zdrowy – chory*. Relacja ta jest przeciwzwrotna, symetryczna i nieprzechodnia, nie może więc pełnić ***funkcji porządkującej** i nie może być relacją organizującą w ***języku informacyjno-wyszukiwawczym**. W językach informacyjno-wyszukiwawczych zazwyczaj występują tylko wyrażenia nazywające nacechowany człon ***opozycji**, np. *wilgotność włókna*, *szorstkość powierzchni*, czasami występują oba wyrażenia komplementarne, traktowane współrzędnie, np.:

541.14	Fotochemia
.143	Reakcje fotochemiczne odwracalne
.144	Reakcje fotochemiczne nieodwracalne

Komplementarność bywa uznawana za jeden z rodzajów ***antonimii**.
B.6.1.

KOMPLETNOŚĆ WYSZUKIWANIA INFORMACJI – miara ***efektywności systemu informacyjno-wyszukiwawczego** wyrażająca się stosunkiem liczby ***informacji** wskazanych ***użytkownikowi informacji** jako odpowiedź na jego ***zapytanie informacyjne**, i jednocześnie uznanych przez niego za relewantne, do liczby wszystkich informacji relewantnych z punktu widzenia użytkownika znajdujących się w ***zbiorze wyszukiwawczym** systemu.
Por. ***dokładność wyszukiwania informacji**, ***relewancja**.
I.7.

KOMUNIKACJA – ***proces informacyjny** zachodzący w danej ***sytuacji komunikacyjnej**, mający na celu przekazanie ***informacji**. Proces komunikacji zachodzi między ***nadawcą komunikatu** a ***odbiorcą komunikatu**, któremu nadawca przekazuje informację w postaci ***komunikatu**. Na proces ten składają się: ***nadawanie komunikatu**, połączone najczęściej z ***kodowaniem informacji**, ***przekazywanie komunikatu** oraz ***odbieranie komunikatu**, połączone najczęściej z ***odkodowywaniem informacji**.
D.2., D.3.

KOMUNIKAT, *przekaz informacyjny* – ***tekst (2)** przekazany przez ***nadawcę komunikatu** (nadajnik) ***odbiorcy komunikatu** (odbiornikowi) lub odebrany przez odbiorcę (albo odbiornik) w jednym akcie ***komunikacji**. Jeśli jest to tekst ***języka** z ***semantyką (3)**, to elementy materialne komunikatu (***sygnał**) odwzorowują ***informację**. Komunikatem może być np. zbiór znaków drogowych na jednym słupie, wypowiedź ustna, artykuł w gazecie, wywieszona biała flaga, ukłon, odegrany utwór muzyczny, palące się światła sygnalizacji ulicznej.
Por. ***wypowiedzenie**.
D.1., D.4.

KONCEPTUALIZACJA RZECZYWISTOŚCI – (1) system ***pojęć** stanowiący podstawę ***kategoryzacji** ***informacji** o rzeczywistości (***świecie rzeczywistym**), umożliwiający włączanie nowych informacji;
(2) reprezentacja rzeczywistości zgodna z konceptualizacją rzeczywistości (1);
(3) proces, w wyniku którego generowana jest ***konceptualizacja rzeczywistości (1)** lub ***konceptualizacja rzeczywistości (2)**.
Termin używany jest głównie w psychologii, logice, naukach poznawczych i teorii ***organizacji wiedzy (1)**.
Por. ***reprezentacja wiedzy**.
E.2.

KONIUNKCJA – ***zdanie** złożone utworzone z dwóch zdań za pomocą spójnika *i*, np. *Słońce świeci i pada deszcz*. Koniunkcja jest zdaniem prawdziwym, gdy obydwa zdania składowe są prawdziwe. Spójnik *i* w logice oznacza się symbolem $\wedge$, a zapis koniunkcji $p \wedge q$.
A.2.

KONKATENACJA – (1) łączenie elementów ***wyrażeń** w ciąg,
(2) ***wyrażenie złożone** powstałe w wyniku konkatenacji (1), np. wyrażenie *abcd*, powstałe przez konkatenację ***wyrażeń elementarnych** *a*, *b*, *c*, *d*.
B.4.1.

KONKLUZJA zob. **WNIOSEK**

KONKORDANCJA – ***słownik (2)** podający wszystkie ***wyrazy** (***wyrażenia**) tworzące dany ***tekst** (np. utwór literacki) lub ***klasę** tekstów (np. wszystkie utwory danego pisarza)

oraz ***informacje** pozwalające na identyfikację ich miejsca w tekście, porządkujący je albo w ***układzie alfabetycznym** (konkordancja słowna), albo w ***układzie rzeczowym** (konkordancja realna).
C.3.

KONOTACJA – (1) *intensja* – w opozycji do ***denotacji** – ***znaczenie** rozumiane jako ***treść**, czyli zespół cech elementów ***rzeczywistości pozajęzykowej**, na podstawie których można przyporządkować mu zgodnie z regułami ***semantyki (1)** danego ***języka** dane ***wyrażenie** tego języka (***wykładnik językowy**). Są to tzw. cechy konstytutywne i charakterystyczne. Np. nazwa *człowiek* konotuje, czyli współoznacza, takie cechy, jak cielesność, żywotność zwierzęca, rozumność i pewien kształt zewnętrzny, który w odróżnieniu od innych nazywamy kształtem ludzkim. Przyjmuje się, że różni ***użytkownicy języka** mogą uznawać różną konotację tych samych wyrażeń, gdyż znajomość cech konotacyjnych danego wyrażenia zależy nie tylko od ***wiedzy o języku**, ale również od ***wiedzy o rzeczywistości pozajęzykowej**. W opisie znaczenia wyrażeń przy przyjęciu konotacyjnej koncepcji znaczenia powinno się uwzględniać tylko cechy konotacyjne składające się na ***treść językową** tego wyrażenia. Wyrażenia mające tę samą denotację mogą mieć różną konotację (treść językową), np. *czworokąt* i *czworobok*.
W opisie ***znaczenia *języków informacyjno-wyszukiwawczych** przyjąć można, analogicznie do ich denotacji bezpośredniej i denotacji pośredniej, tzw. KONOTACJĘ BEZPOŚREDNIĄ, którą tworzy zespół cech konstytutywnych i charakterystycznych ich ***desygnatów bezpośrednich** oraz KONOTACJĘ POŚREDNIĄ, którą tworzy zespół cech konstytutywnych i charakterystycznych ich ***desygnatów pośrednich**. Np. konotacją bezpośrednią wyrażenia *samoloty* jest własność ***dokumentów** 'bycia o samolotach', zaś wyrażenia ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** 629.7 „statki powietrzne z punktu widzenia techniki" są cztery połączone ***relacją hierarchiczną** własności: 'być o naukach stosowanych', 'być o naukach technicznych', 'być o technice środków transportu' oraz 'być o statkach powietrznych'. Konotacją pośrednią wyrażenia *samoloty* jest własność obiektów rzeczywistości pozadokumentacyjnej 'być samolotem', a konotacja pośrednia symbolu 629.7 jest złożona z czterech cech semantycznych uporządkowanych hierarchicznie: 'być przedmiotem nauk stosowanych', 'być przedmiotem nauk technicznych', 'być środkiem transportu', 'być statkiem powietrznym';
(2) otwieranie przez pewne ***kategorie językowe** miejsc w ***tekście** dla innych ***kategorii językowych**, w tym sensie, że wystąpienie wyrażenia kategorii pierwszej pociąga za sobą wystąpienie wyrażenia kategorii drugiej. Np. jeżeli w języku polskim wystąpi w ***zdaniu** przysłówek, np. *ładnie*, to musi wystąpić także czasownik, np. *ubierać się*;
(3) ***relacje skojarzeniowe**, jakie powoduje u użytkownika języka dane wyrażenie, decydujące o jego ***funkcji ekspresywnej**, ***funkcji impresywnej** i stylistycznej. Podstawą takich skojarzeń jest między innymi system kulturowy oraz relacje intertekstualne (por. ***intertekstualność**). Np. w języku polskim do konotacji wyrazu *osioł* należy upór i głupota, wyrazu *koń* – pracowitość, wyrazu *świnia* – brud, nielojalność i chamstwo, wyrazu *koza* – rozdokazywanie, wyrazu *pies* – wierność. Konotacja (3) nie jest elementem znaczenia, w opisie języka powinna być jednak uwzględniana ze względu na stałą wartość pragmatyczną niektórych wyrażeń języka. Konotacja jest cechą różnicującą wiele ***synonimów**, np. wyrazy *mężczyzna* i *facet* różnią się konotacją.
Badanie i opis konotacji (3) jest zadaniem ***pragmatyki lingwistycznej**.
B.6.3.

KONOTACJA BEZPOŚREDNIA zob. **KONOTACJA**

KONOTACJA POŚREDNIA zob. **KONOTACJA**

KONSEKWENCJA – ***zdanie (2)** *a* (***informacja**) jest konsekwencją zdania *b*, jeżeli zdanie (informację) *a* można uzyskać w procesie ***transformacji *wnioskowania** ze zdania (informacji) *b*. Tak więc funkcja konsekwencji zdaniu (lub zbiorowi) zdań przyporządkowuje ***zbiór** wszystkich jego konsekwencji, gwarantując ich prawdziwość. Np. zdania *Jan jest bratem Piotra*, *Piotr jest bratem Jana* są konsekwencją zdania *Jan i Piotr są braćmi*; zdanie *Jana nie ma w Warszawie* jest konsekwencją zdania *Jan wyjechał z Warszawy*; zdanie *Jan nie pali już papierosów* jest konsekwencją zdania *Jan przestał palić papierosy*. Funkcja konsekwencji znajduje praktyczne zastosowanie w tzw. ***systemach inteligentnych** oraz w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych**, przy czym wykorzystuje się w nich nie tyle relację konsekwencji logicznej, co relację konsekwencji semantycznej. W językoznawstwie relacja konsekwencji odróżniana jest od relacji ***presupozycji**, czasami jednak termin rozumiany jest szerzej, obejmując także wypadki presupozycji.
D.4.

KONSTATACJA zob. **WYPOWIEDZENIE KONSTATYWNE**

KONSYTUACJA – sytuacja, w której przekazano dany ***komunikat**, której wyróżnikami są: miejsce, czas, ***nadawca komunikatu**, ***odbiorca komunikatu**, ***kanał informacyjny**. Często tylko konsytuacja pozwala na jednoznaczne ***odkodowanie informacji** (w sensie jednoznacznego przyporządkowania komunikatowi sytuacji komunikowanej), np. wtedy, gdy komunikat zawiera tzw. wyrażenia okazjonalne, np. *Poproś go, żeby jutro mi to tu przyniósł.*
D.1., D.4.

KONTEKST – otoczenie danego ***wyrażenia** w ***tekście**. Kontekst w ***języku naturalnym** często decyduje o ***znaczeniu** występujących w nim wyrażeń, np. wyraz *słono* w kontekście *zapłacić* znaczy 'dużo', w innych kontekstach ma inne znaczenie; *czarna* w kontekście *rozpacz* znaczy 'ogromna', *krówka* w kontekście poprzedzającym *boża* nie oznacza ani krowy, ani cukierka – łącznie jest nazwą owada. Kontekst w języku naturalnym często determinuje wystąpienie w nim wyrażeń, gdyż ***gramatyka (1)** języka naturalnego jest ***gramatyką kontekstową** (zależną od kontekstu). Np. z dwóch mających to samo znaczenie ***morfemów** *człowiek* i *ludź-* w kontekście wykładników liczby pojedynczej wystąpić może tylko *człowiek*, natomiast w kontekście wykładników liczby mnogiej tylko *ludź-*.
B.5.5.

KONTEKST KULTUROWY – elementy kultury warunkujące ***komunikację** w ***języku naturalnym**, przede wszystkim wybór odpowiednich w danej ***sytuacji komunikacyjnej *wariantów językowych** uwarunkowanych np.: relacjami między ***nadawcą komunikatu** i ***odbiorcą komunikatu** – co decyduje o stylu ***wypowiedzi**, doborze odpowiednich form grzecznościowych (honorifica), obowiązującym w danej społeczności tabu językowym – z czego wynika użycie eufemizmów, aksjologią języka. W tym sensie kontekst kulturowy wpływa również na ***semantykę** i warunkuje ***odkodowywanie informacji**.
Kontekst kulturowy warunkuje również przebieg dialogu, będącego podstawową formą komunikacji, określając np. kolejność udziału w nim rozmówców, dopuszczalność przerywania wypowiedzi, sposoby nawiązywania i kończenia komunikacji – także użycie w ***akcie komunikacyjnym** środków suprasegmentalnych takich jak ton wypowiedzi, wysokość i natężenie głosu, oraz środków paralingwistycznych: mimiki i gestów. Określa też relacje przestrzenne

między uczestnikami komunikacji, np. dystans. Badaniem kontekstu kulturowego zajmuje się ***pragmatyka lingwistyczna**.
D.4.

KONTEKSTUALIZACJA – (1) tworzenie przez ***użytkownika języka *tekstów** (***wypowiedzi**) **spójnych** odpowiednich do ***kontekstu** (***konsytuacji**), czyli tekstów zgodnych z regułami ***gramatyki**, ***semantyki** i ***pragmatyki**, a więc adekwatnych do danej ***sytuacji komunikacyjnej**. Kontekstualizacja jest nie tylko realizacją ***kompetencji językowej *nadawcy komunikatu**, wymaga od niego bowiem także znajomości ***kontekstu kulturowego**.
(2) operacja realizowana przez lingwistę w procesie opisu języka w celu wykrycia reguł kontekstualizacji (1).
D.3.1.

KONWERS – relacja odwrotna. Konwersem R (lub R^{-1}) relacji R nazywa się relację, która zachodzi między *x* i y wtedy i tylko wtedy, gdy między *y* i *x* zachodzi relacja R. Relacja ta zachodzi np. między następującymi ***wyrażeniami**: *kupić – sprzedać*, *rodzice – dzieci*, *mąż – żona*, *nauczyciel – uczeń*, *narzeczony – narzeczona*, *poprzedzać – następować*. Relacja ta jest symetryczna, nieprzechodnia i przeciwstawna.
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** zazwyczaj występują oba wyrażenia konwersyjne. Obecność ich w systemie leksykalnym prowadzi do ***synonimii wyszukiwawczej** na poziomie syntaktycznym, np. Eksport, Polska – ***agens**, Holandia – kontragens. Węgiel – obiekt. Import, Polska – kontragens, Holandia – agens. Węgiel – obiekt. Regularna konwersywność występuje również w niektórych systemach ***relatorów**, np. w systemie opracowanym przez J.W. Perreaulta dla ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, np. fffa i fffc (wykładnik relacji poprzedzania i wykładnik relacji następstwa).
B.6.1.

KONWERSJA DANYCH – ***transformacja *wyrażenia** (***danych**) dokonywana na ***formie wyrażenia**, zachowująca ***informację relewantną**, np.: tekstu pisanego na tekst mówiony (konwersja z ***subkodu wizualnego** na ***subkod akustyczny**), liczb zapisanych w systemie dziesiętnym na system binarny, obrazu w formacie TIFF na format JPEG, obrazu zapisanego w przestrzeni kolorów RGB (Red, Green, Blue) do przestrzeni kolorów CMYK (Cyan, Magenta, Yellow, blacK), ***transkrypcja** i ***transliteracja**. Konwersją w szerokim sensie nazywa się także przeniesienie danych na inny ***nośnik informacji (2)**, np. ***opisów dokumentów** z kart katalogowych na ***nośnik elektroniczny**.
Por. ***retrokonwersja danych bibliograficznych**.
D.3.3.

KOOKURENCJA zob. **WSPÓŁWYSTĘPOWANIE**

KOREFERENCJA, *współodniesienie* – relacja między ***wyrażeniami** mającymi identyczne ***odniesienie**. Relacja ta może zachodzić między elementami ***systemu językowego** mającymi identyczne odniesienie potencjalne, a więc między ***synonimami**, może też zachodzić między wyrażeniami w ***tekście**, mającymi jedynie identyczne odniesienie aktualne. Zachodzi np. między rzeczownikiem a ***forycznym zaimkiem** w ***zdaniach**: *Spotkałam koleżankę. Chodziłam z nią do jednej klasy*; *Spotkałam koleżankę, z którą chodziłam do jednej klasy.*
B.6.1.

KRAWĘDŹ zob. **DRZEWO**

KRYPTO-BIBLIOGRAFIA zob. **BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA**

KRYTERIUM PODZIAŁU zob. **ZASADA PODZIAŁU**

KWALIFIKATOR – ***wyrażenie *metajęzyka** informujące o relewantnych dla ***użytkownika języka** cechach wyrażeń, decydujących o ich użyciu, takich jak: przynależność do danego ***języka naturalnego** (np. polski, łacina, grecki), dialektu lub gwary (np. kaszubska, śląska, gwara miejska), przynależność do odmiany ***języka** (np. język potoczny, styl urzędowy), ograniczenia czasowe w przynależności do ***systemu języka** (np. polszczyzna siedemnastowieczna, wyrażenia przestarzałe, archaizm), nacechowanie wyrażenia decydujące o pełnieniu przez nie określonej funkcji (np. ekspresywność, wartość pragmatyczna, a więc ograniczenia sytuacyjne w użyciu, np. wyrażenie poufałe, oficjalne) czy wreszcie przynależność do ***kategorii syntaktycznej** języka (np. bycie rzeczownikiem, czasownikiem, przymiotnikiem, przyimkiem) lub przynależność do kategorii morfologicznej (np. liczba mnoga, liczba pojedyncza, nominativus).
Kwalifikatorów najczęściej używa się w ***słownikach (2)**, przy czym dla każdego słownika ustala się zbiór relewantnych dla użytkownika słownika cech prezentowanych tam wyrażeń oraz przyporządkowuje im odpowiednie ***wykładniki językowe**. Tak utworzony ***słownik (1)** metajęzyka podaje się w postaci listy.
(2) ***symbol pomocniczy (2)** stosowany w ***języku deskryptorowym** jako wskaźnik ***polisemii *wyrażeń** lub ograniczenia ich użycia, stanowiący integralną część ***deskryptora**.
Por. ***dopowiedzenie**.
C.3., H.4.

KWANTYFIKACJA – określenie aktualnego ***odniesienia *wyrażenia** przez wskazanie ilu (liczby) elementów denotowanego przez to wyrażenie ***zbioru** dotyczy ***informacja**.
B.5.5.

KWANTYFIKATOR – ***wykładnik językowy *kwantyfikacji**, ***wyrażenie synsyntaktyczne**, którego funkcją jest, ustalanie aktualnego ***odniesienia *wyrażenia** tworzącego z nim ***wyrażenie złożone**. Ustalanie odniesienia przez kwantyfikator, polega na tym, że informuje on o tym, ilu elementów ***zbioru** stanowiącego ***denotację** wyrażenia określanego przez kwantyfikator dotyczy ***informacja** – ustala więc nie tożsamość ***denotatów**, lecz ich liczbę. Kwantyfikatorami są przede wszystkim liczebniki główne oraz ich ekwiwalenty, np. wyrazy: *wszystkie*, *niektóre*, *liczne*, *nieliczne*, *każdy*, *mało*, *dużo*, *kilka*, *trochę* oraz ***morfemy gramatyczne** będące wykładnikami liczby. Kwantyfikatory mogą być więc zarówno ***wyrazami**, jak i ***morfemami związanymi**.
Funkcja wskazywania liczebności zbioru denotacji wiąże się często z funkcją wskazywania elementów denotacji oraz z funkcją wykładnika ***kategorii *określoności/*nieokreśloności** – w niektórych ***językach** funkcje te może pełnić jedno wyrażenie, co bywa powodem nieodróżniania tych funkcji w opisie języka oraz dokonywania niepoprawnej ***kategoryzacji** wyrażeń.
A.2.

KWERENDA zob. **ZAPYTANIE INFORMACYJNE**

KWIC zob. **INDEKS KWIC**

KWOC zob. **INDEKS KWOC**

L

LCSH, *Library of Congress Subject Headings, język haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu* – ***język haseł przedmiotowych** o uniwersalnym zakresie, stworzony w i utrzymywany przez Bibliotekę Kongresu w Waszyngtonie, obecnie prezentowany także w formie ***kartoteki haseł autorytatywnych**, stosowany w wielu bibliotekach, głównie naukowych, na całym świecie zarówno w oryginalnej, angielskiej, jak i w innych wersjach językowych. Prace nad LCSH rozpoczęto w 1897 r., biorąc za ich podstawę publikację ALA z 1895 r. p.t. *List of subject headings for use in dictionary catalogs*. Pierwsze, dwutomowe, wydanie LCSH miało miejsce w latach 1909-1914; ostatnie, dwudzieste czwarte – w 2001 r. i liczyło ok. 250 tys. ***artykułów słownikowych** w pięciu tomach. ***Słownictwo** LCSH jest obrazem zmian, jakim w okresie ponad 100 lat podlegały zasady samego języka i jego stosowania w ***katalogowaniu przedmiotowym**. Np. w pewnym okresie rozwoju LCSH obowiązywała zasada skupiania informacji wokół ***przedmiotu głównego** (dokumentu), wyrażająca się w dawaniu pierwszeństwa pewnym formom zinwertowanym (***inwersja**) ***wyrażeń** LCSH przed formami prostymi, właściwymi dla języka angielskiego. Obecnie pierwszeństwo mają formy proste. Stąd w LCSH znajdują się tematy Students, Foreign czy Libraries, Catholic obok Foreign culture i Jewish libraries. Ten brak spójności jest głównym zarzutem formułowanym wobec LCSH. Mimo to LCSH jest obecnie ***językiem informacyjno-wyszukiwawczym** najpowszechniej stosowanym w Stanach Zjednoczonych i angielskim obszarze językowym. Pośrednio LCSH miało też wpływ na języki haseł przedmiotowych w wielu innych państwach.
Por. ***rameau**, ***język haseł przedmiotowych KABA**.
H.3.

LEKSYK zob. **ALFABET (1)**

LEKSYKA – (1) zbiór ***morfemów**;
(2) ***słownik (1)**.
B.5.2., B.5.3.

LEKSYKON zob. **SŁOWNIK (2)**

LIBRARY OF CONGRESS SUBJECT HEADINGS zob. **LCSH**

LINEARNE PISMO – w opozycji do ***nielinearnego pisma** – ***pismo**, w którego ***znaki** występują w ***tekście** w ***porządku** liniowym. Większość pism ma charakter linearny.
D.3.4.

LINEARNOŚĆ JĘZYKA – cecha ***języka naturalnego**, polegająca na tym, że reguły składni, czyli tworzenia ***wyrażeń złożonych** (***zdań**) określają ***porządek** (kolejność) składających się na nie ***wyrażeń elementarnych** danego poziomu ***struktury języka**. Wyjątek stanowią tu reguły składania ***cech dystynktywnych** ***fonemów** w fonemy, gdyż cechy dystynktywne tworzące fonem współwystępują w czasie. Charakter linearny mają więc następujące wyrażenia złożone: ***morfemy**, ***wyrazy**, ***frazy**, ***zdania** oraz ***teksty spójne**.
B.2.

LINGWISTYKA, *językoznawstwo* – nauka o ***języ**kach*, przede wszystkim o ***języ**ku naturalnym* rozumianym jako pewien typ ***kod**u* (***mod**el*) oraz o różnych językach naturalnych będących realizacjami tego modelu, ich strukturze (lingwistyka synchroniczna), rozwoju (lingwistyka diachroniczna) i funkcjonowaniu w różnych systemach komunikacyjnych (***pragmatyka lingwistyczna***), a także o ich podobieństwach i różnicach (lingwistyka konfrontatywna).
A.3.

LINGWISTYKA FORMALNA – ***lingwistyka*** zajmująca się ***formalizacją** **języków naturalnych*** i tworzeniem ***języków formalnych***, w tym ***metajęzyków*** do opisu języków naturalnych.
A.3.

LINGWISTYKA KOGNITYWNA, *językoznawstwo kognitywne* – kierunek we współczesnej ***lingwistyce***, rozwijany w opozycji do strukturalizmu, a przede wszystkim do lingwistyki generatywnej, głównie przez George'a Lakoffa, Ronalda W. Langackera, Marka Johnsona, Marka Turnera, Leonarda Talmy'ego, Gilles'a Fauconniera; w Polsce wariant tego kierunku, znany jako semantyka aksjologiczna, rozwijany jest przez Tomasza Krzeszowskiego.
W językoznawstwie kognitywnym ***język*** uważa się za nierozerwalnie związany ze zdolnościami poznawczymi człowieka, stąd badania językoznawcze nie mogą pozostawać obojętne wobec wyników badań empirycznych w psychologii poznawczej (zwłaszcza w dziedzinie ***kategorii*** podstawowych i efektów prototypowych, por. ***prototyp***), psychologii rozwojowej i antropologii.
Podstawą metodologii kognitywnej jest twierdzenie o symbolicznym charakterze ***znaków*** języka, przyjmowane na wszystkich poziomach analizy, od fonetyki po ***pragmatykę***. Konsekwencją tego założenia jest uznanie ***znaczenia***, a nie ***struktury języka***, za podstawowy obiekt zainteresowań językoznawcy. Inaczej niż w tradycji de Saussure'a, związku między znakiem a ***desygnatem*** nie uważa się za arbitralny, chociaż na różnych poziomach ***struktury języka*** stopień arbitralności ***wyrażeń*** jest różny: im bardziej złożony znak, tym mniej arbitralny. W opisie znaczenia próbuje się dotrzeć do motywacji związku między znakiem a desygnatem, poszukując jej w doświadczeniu człowieka (np. grupa wyrażeń taka jak *Czuję się przybity, oklapnięty, Czuję się dennie, Wpadłem w depresję, Jestem w psychicznym dołku* motywowana jest tym, iż postawa pochylona jest fizycznym przejawem smutku i depresji).
Lingwistyka kognitywna postuluje zatarcie granic między tradycyjnie od siebie oddzielanymi podsystemami języka. ***Leksyka***, ***składnia*** i ***morfologia*** traktowane są jako kontinuum znaków symbolicznych nadających strukturę ***treści***. Konsekwencją takich założeń jest zainteresowanie wyrażeniami metaforycznymi oraz idiomami. Nie tylko nie traktuje się tu użyć dosłownych i figuratywnych oddzielnie, ale zakłada się, że sama ***gramatyka*** ma w jakimś stopniu charakter figuratywny, jako że struktura ***zdania*** odwzorowuje pewien konwencjonalny obraz danej sytuacji w ***rzeczywistości pozajęzykowej***. Przyjmuje się więc, że ***zdania*** zawierające te same ***wyrazy***, lecz mające inną strukturę gramatyczną (czyli takie, które można zanalizować jako związane ze sobą transformacyjnie), są znaczeniowo niezależne z racji posiadania innej struktury gramatycznej. Językoznawstwo kognitywne dąży do takiego opisu języka, który uwzględniałby w sposób naturalny wszystkie nieregularności i idiosynkrazje.
W językoznawstwie kognitywnym zakłada się, że struktura znaczeniowa nie jest uniwersalna, a ***języki naturalne*** w znacznym stopniu różnią się od siebie w tym względzie, ponieważ struktura znaczeniowa jest odzwierciedleniem konwencjonalnych wyobrażeń i struktury

***wiedzy**, a te są różne w różnych kulturach. Np. jeżeli to samo doświadczenie fizyczne opisywane jest w różnych językach raz jako *Jestem zimny*, raz jako *Mam zimno*, a raz jako *Jest mi zimno*, to wyrażenia te różnią się od siebie znaczeniem, bowiem posługują się innym obrazowaniem dla nadania struktury tej samej treści pojęciowej.
Lingwistyka kognitywna nie wykształciła spójnej teorii, lecz kilka teorii cząstkowych, które wykorzystywane są w różnym stopniu przez różnych badaczy. Językoznawców tej szkoły łączy raczej wspólny pogląd na cele opisu języka i wspólne generalne założenia metodologiczne. Poszczególne aspekty lub warianty kognitywistyki językoznawczej ujmują następujące teorie: teoria metafory pojęciowej, teoria kategorii naturalnych, teoria schematów obrazowania, teoria modeli poznawczych i gramatyka konstrukcji.
A.3.

LINGWISTYKA KOMPUTEROWA – część ***lingwistyki** zajmująca się wykorzystaniem komputerów do przetwarzania ***tekstów** ***języka naturalnego** oraz niezbędną do tego ***formalizacją** języka naturalnego. Początkiem lingwistyki komputerowej były prace nad ***przekładem maszynowym**, a obecnie lingwistyka komputerowa rozwija się w związku z koniecznością tworzenia możliwości komunikowania się z komputerem i komputerowymi ***bazami danych** w języku naturalnym oraz automatycznego tworzenia takich baz na podstawie tekstów języka naturalnego. Jednym z ważnych problemów badawczych jest tu analiza i synteza mowy niezbędna do stworzenia komputerów komunikujących się z użytkownikiem w ***subkodzie** akustycznym języka naturalnego.
A.3.

LINGWISTYKA KWANTYTATYWNA, *statystyka języka*, *językoznawstwo statystyczne*, *lingwistyka statystyczna*, *glottometria* – część ***lingwistyki** zajmująca się badaniem ilościowych prawidłowości w ***tekście** i w ***języku**. Należą do nich przede wszystkim: frekwencja (częstość) występowania ***wyrażeń** i struktur językowych elementarnych i złożonych wszystkich poziomów ***struktury języka** i prawdopodobieństwo występowania wyrażeń i struktur w różnych ***kontekstach**, rodzajach tekstów, stylach, charakterystyki liczbowe idiolektów (style autora), zależności między częstością występowania wyrażeń i struktur a innymi ich cechami (np. długością, ***znaczeniem**, wiekiem), wartością informacyjną (informatywnością). Wyniki badań językoznawstwa statystycznego dowodzą, że frekwencja wyrażeń jest ich cechą systemową i należy ją uwzględniać w opisie ***systemu języka**, nauczaniu języków obcych, leksykografii, stylistyce, ***formalizacji** ***transformacji** językowych, np. w ***przekładzie maszynowym**, oraz przy konstruowaniu ***języków sztucznych**.
A.3.

LINGWISTYKA MATEMATYCZNA – (1) ***lingwistyka** wykorzystująca metody matematyczne w badaniu i opisie ***języka**, w tym metod statystycznych (***lingwistyka statystyczna**), metod ***logiki formalnej** i ***teorii mnogości** (***rachunek predykatów**, ***rachunek zbiorów**, ***algebra Boole'a**, ***rachunek zdań**);
(2) część matematyki zajmująca się konstruowaniem matematycznych ***modeli** języka i badaniem ich własności (np. ***gramatyk kontekstowych**, ***gramatyk bezkontekstowych**, gramatyk skończenie stanowych).
A.3.

LINGWISTYKA STATYSTYCZNA zob. **LINGWISTYKA KWANTYTATYWNA**

LINGWISTYKA STOSOWANA, *językoznawstwo stosowane* – część ***lingwistyki** zajmująca się wykorzystaniem ***wiedzy** o ***języku** do rozwiązywania konkretnych zadań, a przede

wszystkim nauczania języków obcych, ***przekładu**, w tym ***przekładu maszynowego**, formalizacji operacji językowych w systemach wyszukiwania informacji itp.
W szerszym rozumieniu lingwistyka stosowana obejmuje takie dziedziny jak leksykologia, tłumaczenie, stylistykę, zajmuje się również patologią mowy.
A.3.

LINGWISTYKA TEKSTU – część ***lingwistyki** zajmująca się jednostkami ***języka** większymi niż ***zdanie**, czyli tzw. ***tekstami spójnymi**, a przede wszystkim warunkami ich ***spójności**, wykrywanymi w procesie ***analizy dyskursu**. Analiza dyskursu rozumiana jako nauka zajmująca się badaniem rozmowy zależnie od określonego dla niej pola badań, uznawana jest albo za część lingwistyki tekstu, albo jest z nią utożsamiana.
A.3.

LINGWISTYKA TRANSFRASTYCZNA zob. **ANALIZA DYSKURSU**

LINK, *hiperlink, powiązanie* – ***odsyłacz** w ***hipertekście** automatycznie wywołujący powiązany nim element hipertekstu.
I.2.

LITERA – (1) ***wyrażenie elementarne (2) *subkodu** graficznego;
(2) w wypadku ***języka naturalnego** podklasa ***liter (1)** składająca się z tych ***wyrażeń**, które są ***znakami** głosek. Oprócz liter wyrażeniami elementarnymi subkodu graficznego są jeszcze tzw. znaki interpunkcji. Czasem wyróżnia się jeszcze zbiór tzw. ***znaków diakrytycznych** (np. ´, ¸, ˛, ¨, ˆ, ˇ, ¯, ˘, ˙, °, ˜, ˝), a literami nazywa zarówno elementarne znaki (litery(2)) graficzne, jak i znaki złożone z litery (2) i znaku diakrytycznego, np. a, ą, ä, å; c, ç, č; e, ê; n, ñ; o, ó, ő; z, ż, ź. W wypadku ***języków naturalnych**, w których w subkodzie graficznym odwzorowuje się nie sygnał lecz ***znaczenie**, np. w chińskim czy japońskim, znaków graficznych nie nazywa się literami lecz znakami (***ideogramami**).
Por. ***alfabet**.
D.3.4.

LOGIKA DEDUKCJI zob. **LOGIKA FORMALNA**

LOGIKA DWUWARTOŚCIOWA, *logika klasyczna* – w opozycji do ***logiki wielowartościowej** – logika, w której ***zdania** mogą przyjmować dwie ***wartości logiczne**: prawdę i fałsz. ***Rachunek zdań** i ***rachunek kwantyfikatorów** logiki dwuwartościowej nie wystarczają do interpretacji wszystkich ***kategorii** zdań ***języka naturalnego** – obejmują tylko zdania oznajmujące, niemodalne, a do interpretacji innych kategorii zdań wykorzystuje się logiki wielowartościowe.
A.2.

LOGIKA EPISTEMICZNA – ***logika modalna** zajmująca się modalnością epistemiczną, a więc odnoszącą się do ***wiedzy** , z ***funktorami** : „*wiadomo, że*", „*jest możliwe ze względu na daną wiedzę, że*" oraz innymi odnoszącymi się do stanów poznawczych, wyrażanych w ***języku naturalnym** przez ***predykaty** takie jak: *wiedzieć*, *wierzyć*, *uznawać*, *odrzucać*, *przypuszczać*, *rozumieć*, itp. Por. ***intensjonalność**.
A.2.

LOGIKA EROTETYCZNA – dział logiki zajmujący się analizą ***pytań** i ***odpowiedzi**. Wyniki tej analizy mają zastosowanie m. in.:

– w ***semantyce** – struktura semantyczna, w tym ***struktura tematyczno-rematyczna *zdań** może być analizowana za pomocą pytań, na które odpowiedziami są te zdania,
– w metodologii nauk – rola pytań w heurystyce,
– w ***informacji naukowej** – rola pytań w ***analizie tekstu** naukowego,
– w dydaktyce – rola pytań w procesie nauczania i uczenia się,
– w teorii decyzji.
A.2.

LOGIKA FORMALNA, *logika dedukcji* – dział logiki badający za pomocą sformalizowanych metod najogólniejsze ***schematy** niezawodnych rozumowań, czyli ***wnioskowań**, które z prawdziwych przesłanek prowadzą zawsze do prawdziwych wniosków. Logika formalna jest teorią, która bada strukturę ***zdań** oraz wnioskowania dedukcyjnego, abstrahując od ***treści** zdań, a zajmując się głównie ich formą. Główne działy logiki to ***rachunek zdań** i ***rachunek kwantyfikatorów**.
A.2.

LOGIKA KLASYCZNA zob. **LOGIKA DWUWARTOŚCIOWA**

LOGIKA WIELOWARTOŚCIOWA – w opozycji do ***logiki dwuwartościowej** – logika, w której oprócz przyjętej w logice dwuwartościowej dwóch wartości ***zdań**: prawdy i fałszu przyjmuje się inne ***wartości logiczne**, np. w trójwartościowym systemie Łukasiewicza ½. Logik wielowartościowych jest dużo i ciągle powstają nowe systemy. Logiki wielowartościowe znajdują zastosowanie w interpretacji zdań ***języka naturalnego**, których nie obejmuje logika dwuwartościowa, przede wszystkim zdań modalnych. Por. ***logiki modalne**.
A.2.

LOGIKA ZDAŃ zob. **RACHUNEK ZDAŃ**

LOGIKI INTENSJONALNE zob. **LOGIKI MODALNE**

LOGIKI MODALNE, *logiki intensjonalne* – logiki badające konieczność i możliwość. Początki logik modalnych sięgają starożytności, np. sylogistyka zdań modalnych Arystotelesa, wprowadzając ***funktory** „musi" („z koniecznością") dla tzw. ***zdań** apodyktycznych i „może" dla tzw. zdań problematycznych. Współczesne logiki modalne są ***logikami wielowartościowymi**, związanymi ściśle z teorią ***implikacji**. Dzieli się je zależnie od tego, jakiego typu modalność rozpatrują i z jakimi cechami semantycznymi zdań je łączą – najważniejsze z nich to logiki deontyczne, logiki epistemiczne, logiki temporalne, ***logiki relewancji**.
A.2.

LOGIKI RELEWANCJI – w opozycji do ***logiki formalnej** – logiki badające ***wnioskowanie** z uwzględnieniem ***relacji semantycznych** między następnikiem i poprzednikiem ***implikacji** (logika formalna abstrahowała od ***znaczenia**). W najszerszym rozumieniu logikami relewancji są wszystkie logiki opisujące warunki, jakie powinny być spełnione, aby zachodziła relacja ***entailment**, a więc relacja pewnego relewantnego związku znaczeniowego między następnikiem a poprzednikiem implikacji. Przyjęty w piśmiennictwie polskim termin logiki relewantne jest niepoprawny, relewancja nie jest bowiem cechą logik, lecz przedmiotem ich badań.
A.2.

LOKUCJA zob. **AKT MOWY**

Ł

ŁAŃCUCH KLASYFIKACYJNY – część ***klasyfikacji** obejmująca ciąg ***klas** rozpoczynający się od dowolnej ***klasy węzłowej**, w którym każda kolejna klasa jest ***klasą macierzystą** w stosunku do klasy po niej następującej w tym ciągu. Np. w klasyfikacji o postaci

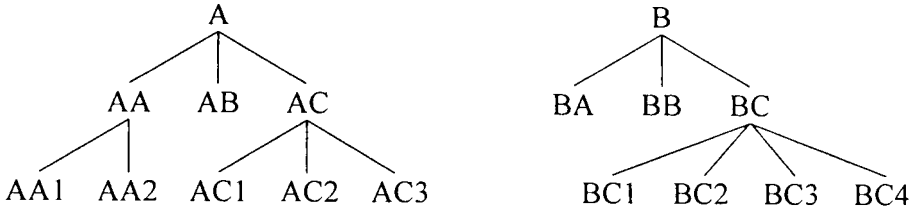

łańcuch klasyfikacyjny tworzą klasy A – AA – AA1, czy też B – BC – BC4 lub AC – AC3.
G.5.1.

ŁAŃCUCH PIERWOTNY – ***łańcuch klasyfikacyjny** z ***uniwersum** pierwotnym jako pierwszym ogniwem (o zerowym ***stopniu łańcucha**), np. w podanej w haśle ***klasyfikacja** klasyfikacji instrumentów muzycznych łańcuchem pierwotnym jest łańcuch Instrumenty muzyczne – Instrumenty dęte – Instrumenty drewniane – Flet.
G.5.1.

ŁAŃCUCH WOLNY – ***łańcuch klasyfikacyjny**, którego ostatnim ogniwem jest ***klasa końcowa**.
G.5.1.

ŁAŃCUCH WYCZERPUJĄCY – ***łańcuch wolny** będący ***łańcuchem pierwotnym**, czyli ***łańcuch klasyfikacyjny**, którego pierwszym ogniwem jest ***uniwersum** pierwotne, a ostatnim ***klasa końcowa**.
G.5.1.

ŁĄCZENIE SYMBOLI zob. **SYNTEZA SYMBOLI**

ŁĄCZNIK MIĘDZYFASETOWY – w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** specjalne ***wyrażenie** służące do oznaczania relacji między elementami (***izolatami**) różnych ***faset (1)**.
H.1.3.

ŁĄCZNIK WEWNĄTRZFASETOWY – w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** specjalne ***wyrażenie** służące do oznaczania relacji między elementami (***izolatami**) jednej ***fasety (1)**.
H.1.3.

M

MAKRODOKUMENT – w opozycji do ***mikrodokumentu** – w teorii S.R. Ranganathana ***dokument** o szerokim ***zakresie** tematycznym, zazwyczaj w formie książki; termin ten został wprowadzony w celu odróżnienia dokumentów omawiających ***tematy (1)**, których miejsce w strukturze ***wiedzy** jest względnie stabilne i dobrze określone, od dokumentów o charakterze przyczynkarskim (mikrodokumentów) prezentujących tematy wąskie, które na ogół nie znalazły jeszcze stałej pozycji w strukturze wiedzy.
D.6.

MAKROTEKST – w opozycji do ***mikrotekstu**, w hipertekście struktura utworzona przez ***relacje intertekstualne** między ***dokumentami** lub fragmentami różnych dokumentów.
I.2.

MAKROTEZAURUS – w opozycji do ***mikrotezaurusa** – ***tezaurus**, którego ***pole semantyczne** pozostaje w ***relacji nadrzędności** z polami semantycznymi ***tezaurusów dziedzinowych**. Najczęściej obejmuje uniwersum wiedzy lub kilku dziedzin.
H.4.

MAKSYMY KONWERSACYJNE zob. **TEORIA ROZMOWY**

MASKOWANIE, *obcinanie, trunkacja* – ***transformacja *tekstu** polegająca na neutralizacji co najmniej jednej ***cechy dystynktywnej *wyrażeń** pełniących ***funkcję wyszukiwawczą**, np. liter *a, e, ych* w wyrażeniach: *dana, dane, danych*, znaku „-" w wyrażeniach: *on-line, online*. Stosowana w celu zwiększenia ***kompletności wyszukiwania informacji** za pomocą ***słów kluczowych** w tekście i/lub ***tytule *dokumentu**.
D.3.3.

MATEMATYCZNA TEORIA INFORMACJI zob. **TEORIA INFORMACJI**

MATRONIMIKON zob. **PATRONIMIKON**

METADANE – ***dane** o danych. Termin używany głównie w informatyce.
A.4.

METAINFORMACJA – ***informacja** o informacji, szerzej o elementach ***układu informacyjnego** lub ***procesach informacyjnych**. Metainformacja stanowi dużą część ***komunikatów** przekazywanych w ***języku naturalnym**, dlatego wykształciły się w nim wyspecjalizowane w ***funkcji metainformacyjnej *środki językowe**, i to zarówno ***kategorie gramatyczne**, jak i ***kategorie leksykalne**, np. ***opozycja *perceptivus – *imperceptivus**, opozycja ***określoność – *nieokreśloność**, ***mowa zależna** i ***mowa niezależna**, liczne czasowniki. Metainformacja podaje np. często informacje o ***źródle** (komunikowanej) **informacji** lub o jej wartości. Np. informację o wielu procesach informacyjnych poprzedzających komunikat zawiera następujące zdanie: *Nasz korespondent donosi, że jak wynika z wiadomości opublikowanych przez źródła dobrze poinformowane, w obozie uchodźców panuje spokój.* Funkcję metainformacyjną pełni również kształt intonacyjno-dynamiczny ***tekstu *subkodu akustycznego** (ukształtowanie ***sygnału**) oraz ***układ** tekstu ***subkodu graficznego**, stosowane w nim wykładniki przebiegu intonacyjnego takie, jak nawias, ***cudzysłów** (cudzysłów

bywa też znakiem ***cytatu** i to jest jego podstawowa funkcja metainformacyjna), a także użycie różnego rodzaju druku (np. druk wytłuszczony, druk rozstrzelony), zastosowanie podkreśleń, światła, ***akapitu** i wszelkiego innego typu wyróżników graficznych.
Tego typu metainformacje zawarte w tekście mają przede wszystkim za zadanie sterowanie procesem ***odbierania komunikatu** i przyswajania informacji, zwracają bowiem uwagę ***odbiorcy komunikatu** na założony przez ***nadawcę komunikatu** stopień ***relewancji** dla odbiorcy poszczególnych informacji zawartych w danym komunikacie, informując go często także o stopniu nowości tych informacji.
Metainformacja jest głównym przedmiotem badań ***informacji naukowej**, a ***systemy informacyjno-wyszukiwawcze** tworzą lub przetwarzają metainformacje, którymi są np. ***streszczenia**, ***analizy dokumentacyjne**, ***adnotacje**, ***charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów**, ***zapytania informacyjne**, ***instrukcje wyszukiwawcze**. W systemach tych funkcjonują specjalne ***języki** służące do kodowania metainformacji – są to ***języki informacyjno-wyszukiwawcze**.
B.3.

METAINFORMACYJNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA METAINFORMACYJNA**

METAJĘZYK – ***język** służący do opisywania innego języka (będącego względem metajęzyka ***językiem przedmiotowym**). Funkcję metajęzyka może pełnić ***język naturalny**, zarówno w stosunku do ***języka sztucznego**, np. H_2SO_4 – kwas siarkowy, 637.235 – Pakowanie masła. Wysyłka masła. Opakowania do przechowywania masła. Beczki do transportu masła (***Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna**), jak i w stosunku do siebie samego np. *„I" jest spójnikiem współrzędnym*, *„Stół" jest rzeczownikiem rodzaju męskiego*, *„Poeta" odmienia się według deklinacji żeńskiej.*
W tym wypadku mamy do czynienia z ***funkcją metajęzykową** języka naturalnego.
Wybór metajęzyka jest jednym z najważniejszych etapów ***formalizacji** języka naturalnego oraz tworzenia języka sztucznego. Metajęzyk musi zawierać ***zbiór *nazw *wyrażeń** języka przedmiotowego oraz zbiór ***predykatów** przyporządkowujących wyrażeniom języka przedmiotowego elementy przez nie oznaczane, co umożliwia formalizację reguł ***semantyki** języka przedmiotowego.
B.3., C.2.

METAJĘZYKOWA FUNKCJA zob. **FUNKCJA METAJĘZYKOWA**

METALINGWISTYKA – (1) część ***lingwistyki** zajmująca się relacją między ***językiem** a procesami myślowymi, a w szczególności nabywaniem i rozwojem ***kompetencji językowej** przez użytkownika, uczeniem się języka ojczystego i obcego, ***poznawczą funkcją *języka naturalnego**, związkami między językiem naturalnym a procesami percepcji, między językiem naturalnym a poznaniem. Celem tych badań jest wykrycie logicznych, psychologicznych i ontologicznych podstaw ***semantyki**.
(2) nauka o ***metajęzykach**.
A.3.

METATEKST – ***wyrażenie** pełniące ***funkcję metatekstową**, a więc odnoszące się do innych wyrażeń występujących z nim w jednym ***kontekście**, np. w ***języku naturalnym** wyrażenia takie jak: *co do, jeżeli chodzi o, krótko mówiąc*, np. *Co do tej książki, to przyniosę ją jutro*; *Jeżeli chodzi o Jurka, to właśnie wyjechał*; *Krótko mówiąc: mam już tego dość.*

Metatekst jest częścią każdego dłuższego ***tekstu spójnego**, a wyrażenia metatekstowe są bardzo ważnym środkiem uspójniającym ***tekst** (wykładnikiem spójności).
B.3., B.5.5.

METATEKSTOWA FUNKCJA zob. **FUNKCJA METATEKSTOWA**

METAWIEDZA – ***wiedza** o wiedzy danego ***systemu**, jej zasobach i organizacji tych zasobów – w psychologii poznawczej jest to wiedza dotycząca wiedzy podmiotu poznawczego o świecie poznawanym oraz o nim samym; w ***sztucznej inteligencji** ***wiedza (4)** systemu, zawierająca dane o strukturze wykorzystywanej w nim ***reprezentacji wiedzy (2)** oraz zasadach manipulacji nią; metawiedza systemu umożliwia kontrolę warunków poprawności ***danych** wprowadzanych do ***bazy danych** systemu i zapisanych w jego bazie wiedzy oraz przeprowadzanych na nich procesów ***wnioskowania** (tzw. metawnioskowanie) i ***wyjaśniania**.
E.1.

METODA DEDUKCYJNA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO, *metoda odgórna budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego* – metoda budowy ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** taka, że najpierw projektuje się ***strukturę języka**, przede wszystkim ***system** leksykalny, a później wypełnia się ją odpowiednimi ***wyrażeniami (*elementarnymi jednostkami leksykalnymi)**. W metodzie tej wykorzystuje się już istniejące i już usystematyzowane zbiory słownictwa z danego ***pola semantycznego**. Źródła te zawierają najczęściej kompletny i na odpowiednim poziomie szczegółowości gotowy materiał leksykalny do tworzenia zbioru jednostek leksykalnych danego języka informacyjno-wyszukiwawczego, wymagający jedynie wprowadzenia pewnych zmian w formie gramatycznej niektórych ***terminów**.
G.1.

METODA INDUKCYJNA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO, *metoda oddolna budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego* – metoda budowy ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** taka, że najpierw tworzy się zbiór ***wyrażeń (*elementarnych jednostek leksykalnych)**, a dopiero później, po analizie, tworzy się odpowiednie ***kategorie** i całą ***strukturę języka**. Wyrażenia te wybiera się bezpośrednio z korpusu ***tekstów**. Mogą nimi być zbiór ***dokumentów pierwotnych** (teksty) lub zbiory ***dokumentów pochodnych (*charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów)**. Korpus ten powinien odzwierciedlać całe ***pole tematyczne dziedziny**, dla której projektowany jest język informacyjno-wyszukiwawczy. Jest to metoda bardzo czaso- i pracochłonna. Wymaga utworzenia zbioru charakterystyk wyszukiwawczych na podstawie specjalnie opracowanej instrukcji ***indeksowania swobodnego**.
G.1.

METODA MIESZANA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO – metoda indukcyjno-dedukcyjna lub metoda dedukcyjno-indukcyjna; metoda budowy ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** łącząca metodę indukcyjną z metodą dedukcyjną. W takim wypadku najpierw gromadzi się ***terminy** metodą indukcyjną, a dopiero potem uzupełnia się powstały w ten sposób zbiór terminów w celu eliminacji luk w słownictwie i ***systemie** relacji.
G.1.

METODA ODDOLNA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO zob. **METODA INDUKCYJNA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

METODA ODGÓRNA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO zob. **METODA DEDUKCYJNA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

METODA OKTAWY zob. **NOTACJA ÓSEMKOWA**

METODA WSTECZNEJ PROPAGACJI BŁĘDÓW zob. **PROPAGACJA WSTECZNA**

METODYKA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO – ***zbiór** metod budowy ***języków informacyjno-wyszukiwawczych**.
G.1.

MIĘDZYNARODOWA KLASYFIKACJA F. RIDERA (RIDER'S INTERNATIONAL CLASSIFICATION), *klasyfikacja Ridera* – ***klasyfikacja monohierarchiczna** o zakresie uniwersalnym i ***gramatyce zerowej**, przeznaczona głównie do porządkowania książek na półkach w bibliotekach ogólnych. Jej tablice zawierają około 16 tysięcy ***elementarnych jednostek leksykalnych** odpowiadających nawet najbardziej złożonym ***tematom** książek. Klasyfikacja ta nie jest jednak stosowana w praktyce.
H.1.4.

MIĘDZYNARODOWA KLASYFIKACJA PATENTOWA, *MKP* – ***klasyfikacja specjalna**, opracowana przez Grupę Roboczą ds. Klasyfikacji Patentowej na podstawie zawartej w Paryżu 19 grudnia 1954 r. europejskiej konwencji o międzynarodowej klasyfikacji patentów na wynalazki, opublikowana w 1968 r. ***Zakres** MKP jest zbliżony do uniwersalnego – obejmuje wszelką ***wiedzę** związaną z dokonywaniem wynalazków. Jej przeznaczenie wiąże się przede wszystkim z przetwarzaniem ***informacji** w ośrodkach informacji patentowej. Jest ***klasyfikacją** o sześciu ***stopniach podziału**, z możliwością ***ekstrapolacji łańcucha w „dół"** o dalsze sześć stopni. W edycji pierwszej i drugiej MKP była ***klasyfikacją monohierarchiczną** o pewnych cechach ***klasyfikacji fasetowej**. ***Słownik (2)** MKP składa się z ***symboli klasyfikacyjnych** utworzonych w oparciu o ***notację mieszaną**. MKP obejmuje następujące stopnie podziału:

I. Działy, oznaczone symbolami literowymi od A do H (A – podstawowe potrzeby ludzkie; B – różne procesy przemysłowe, transport; C – chemia i metalurgia; D – włókiennictwo i papiernictwo; E – budownictwo, górnictwo, konstrukcje zespolone; F – mechanika, oświetlenie, ogrzewanie, uzbrojenie, technika minerska; G – fizyka; H – elektrotechnika);
II. Poddziały, nieopatrzone symbolami klasyfikacyjnymi reprezentowane jedynie przez ***wyrażenia *języka naturalnego**, stąd nieodwzorowywane w ***charakterystykach wyszukiwawczych dokumentów**, np. jednym z poddziałów w dziale A jest „rolnictwo", w B – „rozdzielanie i mieszanie";
III. ***Klasy**, oznaczone symbolem cyfrowym od 00 do 99, następującym po symbolu działu, np. A44 – pasmanteria, biżuteria;
IV. ***Podklasy**, oznaczone symbolem literowym, umieszczonym po symbolu klasy, np. F23D – palniki;

V. Grupy główne, oznaczone symbolem cyfrowym umieszczonym po symbolu podklasy, składającym się z dwu cyfr 00-99, kreski ukośnej i następujących po niej dwu zer, np. B21J15/00 – nitowanie;

VI. Podgrupy, oznaczone symbolem złożonym z 1-3 cyfr różnych od zera, umieszczonych po kresce ukośnej symbolu grupy głównej, np. E01B7/22 – specjalne podkłady pod zwrotnice lub skrzyżowania.

Ekstrapolacja w łańcuchu wyrażana jest w strukturze symboli klasyfikacyjnych oraz ***odpowiedników słownych** przez dołączenie kolejnej cyfry podziału dziesiętnego do symbolu podgrupy i/lub przez umieszczenie kropki przed odpowiednikiem słownym, wskazującej kolejny poziom ***hierarchii**, np.:

A63H3/00 LALKI
3/36 . Elementy; Urządzenia i wyposażenie dodatkowe
3/38 .. Oczy lalek
3/40 ... Ruchome

W III edycji MKP wprowadzono elementy struktury fasetowej w postaci tzw. ***kodów** indeksowych w niektórych klasach, np. klasa C12R, zawierająca wykaz mikroorganizmów uczestniczących w procesach biochemicznych. Symbole tej podklasy są ***wyrażeniami synsyntaktycznymi** stosowanymi jedynie w połączeniu z symbolami klasy C12 dla zaznaczenia udziału w danym procesie określonego mikroorganizmu. Kody indeksowe wprowadzono także w podklasie H03M – kodowanie. W tablicach MKP zastosowano rozbudowany system ***odsyłaczy** uzupełnianych uwagami pełniącymi analogiczne funkcje jak ***dopowiedzenie** w ***języku haseł przedmiotowych** lub ***kwalifikator** w ***języku deskryptorowym**.

***Gramatyka (1)** MKP przewiduje proste i rozwinięte ***formuły zdaniowe**:

- zdanie proste, charakteryzujące główny przedmiot wynalazku: z punktu widzenia jego funkcji niezależnej od dziedziny zastosowań (np. G05B – układy sterowania) lub z punktu widzenia dziedziny zastosowań (np. A62D9/00 – zastosowanie w pożarnictwie kompozycji substancji chemicznych w aparatach do oddychania) tworzy się z symbolu działu, klasy, podklasy i ewentualnie grupy i podgrupy,
- zdanie rozwinięte tworzone według reguł nazywanych systemem hybrydowym:
  a) zawierające symbole grup i podgrup należących do tej samej podklasy oddzielone przecinkami,
  b) sformułowane przy wykorzystaniu kodów indeksowych, np. B29K23:06, 27:06 wprowadzanych dwukropkiem – informujące dodatkowo o formowaniu materiałów z kopolimerów będących przedmiotem wynalazku,
  c) odwzorowujące pewne istotne cechy wynalazku nie objęte zastrzeżeniem patentowym, składające się na tzw. informację dodatkową, formułowane:
     1. przy użyciu podwójnej kreski ukośnej oddzielającej symbole informacji dodatkowej od symboli głównych, np.: C08F210/16, 214:06 // C08F255/04, 214:06
     2. przy użyciu podwójnej kreski ukośnej oraz nawiasów, np.: C08F210/02, C08F255/04//A63C5/12, (C08F214:06)

W przypadku, gdy w ***polu semantycznym** MKP brak jest wyrażeń dla ***odwzorowania** pola semantycznego opisu wynalazku, do ***indeksowania** stosuje się symbol X. Charakterystyki wyszukiwawcze ***dokumentów** patentowych zawierające ten symbol stanowią jedną z podstaw aktualizacji tablic MKP.

H.1.4.

MIĘDZYNARODOWA KLASYFIKACJA SPAWALNICTWA – ***klasyfikacja specjalistyczna** o rozbudowanym systemie ***poddziałów wspólnych** opracowana w 1944 r. przez

Zygmunta Dobrowolskiego i stosowana od 1948 r. przez Międzynarodowy Instytut Spawalnictwa w Brukseli. Charakterystyczną cechą tej klasyfikacji jest wykorzystana w niej ***notacja znaków skróconych** (wariant SC3), opracowana również przez Doborowolskiego. W Polsce klasyfikację tę stosuje Instytut Spawalnictwa w Gliwicach.
H.1.4.

MIĘDZYNARODOWY ZNORMALIZOWANY NUMER DRUKU MUZYCZNEGO zob. **ISMN**

MIĘDZYNARODOWY ZNORMALIZOWANY NUMER KSIĄŻKI zob. **ISBN**

MIĘDZYNARODOWY ZNORMALIZOWANY NUMER WYDAWNICTW CIĄGŁYCH zob. **ISSN**

MIKRODOKUMENT – w opozycji do ***makrodokumentu** – w teorii S.R. Ranganathana ***dokument** zawierający tzw. mikrowiedzę, czyli dotyczący ***tematu (1)** o niewielkim ***zakresie**, zazwyczaj w formie artykułu, rozdziału czy ustępu książki lub broszury.
D.6.

MIKROTEKST – w opozycji do ***makrotekstu** – w ***hipertekście** struktura utworzona przez ***relacje intratekstualne** (między fragmentami jednego ***tekstu** lub tekstów ściśle powiązanych).
I.2.

MIKROTEZAURUS – w opozycji do ***makrotezaurusa** – ***tezaurus specjalistyczny**, którego ***pole semantyczne** obejmuje tylko wąską dziedzinę ***wiedzy**.
H.4.

MKP zob. **MIĘDZYNARODOWA KLASYFIKACJA PATENTOWA**

MNEMONIKA, *mnemotechnika* – technika ułatwiająca zapamiętanie w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** ***formy wyrażeń** i ich ***znaczenia**, dzięki zastosowaniu ***notacji mnemonicznej**.
G.4.

MNEMONIKA ALFABETYCZNA zob. **MNEMONIKA LITERALNA**

MNEMONIKA GENERYCZNA, *mnemonika genetyczna, mnemonika seminalna* – ***mnemonika strukturalna** będąca rozwinięciem ***mnemoniki tablicowej** polegającym na stałym przyporządkowaniu tych samych ***liter (2)** lub złożonych z nich ***wyrażeń** ***znaczeniom** elementarnym powtarzającym się w różnych semantycznie złożonych wyrażeniach, pomiędzy którymi zachodzi podobieństwo znaczeniowe.
Mnemonika generyczna stosowana jest w ***Klasyfikacji Dwukropkowej (Ranganathana)** i ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** typu ***kodu semantycznego**, spotkać ją można także w niektórych specjalistycznych ***klasyfikacjach fasetowych** i ***klasyfikacjach (3)** korzystających z ***rozbudowy równoległej klasyfikacji**. Np. w ***Kodzie Semantycznym (2)** J.W. Perry'ego i A. Kenta, korzystając z mnemoniki generycznej, zbudowano następujące wyrażenia: MACH.BQCT.HQTT.07 – piec indukcyjny i MACH.MUSR.HWTT – termometr, których wspólnymi elementami znaczenia są 'urządzenie' i 'ciepło', reprezentowane przez deskryptor prosty MACH i ***mnożnik semantyczny** H-TT.
G.4.

MNEMONIKA GENETYCZNA zob. **MNEMONIKA GENERYCZNA**

MNEMONIKA LITERALNA, *mnemonika alfabetyczna* – ***mnemonika naturalna** polegająca na takim upodobnieniu ***formy wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** do formy mających podobne ***znaczenie** wyrażeń ***języka naturalnego**, że formę wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego tworzą początkowe ***litery (2)** odpowiednich wyrażeń języka naturalnego, np. AR – architektura, AN – anatomia, BI – biologia, HI – historia, itd. Mnemonika literalna, mimo dużej popularności, nie jest zalecaną techniką tworzenia ***notacji**, gdyż zwykle powoduje ograniczenia ***produktywności języka** i w konsekwencji konieczność odejścia od jej zasad w miarę rozwoju ***języka**.
G.4.

MNEMONIKA NATURALNA – ***mnemonika *wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** polegająca na upodobnieniu ***formy wyrażeń** do formy mających podobne ***znaczenie** wyrażeń ***języka naturalnego**. Najbardziej znanymi rodzajami mnemoniki naturalnej są ***mnemonika literalna** i ***mnemonika rdzeniowa**.
G.4.

MNEMONIKA RDZENIOWA – ***mnemonika naturalna *wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** polegająca na upodobnieniu ***formy wyrażeń** do formy mających podobne ***znaczenie** wyrażeń ***języka naturalnego** przez wykorzystanie najbardziej charakterystycznych dla nich grup ***liter (2)** (często ***morfemów** leksykalnych, czyli rdzeni). Mnemonika rdzeniowa znalazła zastosowanie m.in. w ***Kodzie Semantycznym (2)** J.W. Perry'ego i A. Kenta w konstrukcji ***kodów (5)** ***mnożników semantycznych**, np. B-TN – *botany* M-S – *measure*, B-CT – *bacteria*, B-LD – *building*, C-LN – *clean*, C-ND – *condition*.
G.4.

MNEMONIKA SEMINALNA zob. **MNEMONIKA GENERYCZNA**

MNEMONIKA STRUKTURALNA – ***mnemonika** polegająca na zastosowaniu analogicznej budowy ***wyrażeń** o podobnym ***znaczeniu**. Do najbardziej znanych rodzajów mnemoniki strukturalnej stosowanej w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** należą ***mnemonika tablicowa** i ***mnemonika generyczna**.
G.4.

MNEMONIKA SYSTEMATYCZNA – ***mnemonika strukturalna** polegająca na ***odwzorowywaniu** w ***formie wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** ich następstwa w ***szeregach klasyfikacyjnych** przez użycie ***liter (2)** o wartościach porządkowych odpowiadających temu następstwu. Mnemonika systematyczna jest np. stosowana w ***Klasyfikacji Dwukropkowej (Ranganathana)**. Zasady tej mnemoniki wymagają tu, aby ***symbole klasyfikacyjne** użyte do oznaczenia ***treści *izolat** w ***szeregu klasyfikacyjnym** biegły w kolejności równoległej do kolejności, w której jedna z zasad użytecznego następstwa (np. w czasie lub przestrzeni) uporządkowała te izolaty w szeregu. W wypadku, gdy z góry wiadomo, że pierwsza izolata nigdy nie będzie poprzedzona inną, używa się do jej oznaczenia litery o najwyższej wartości porządkowej spośród znaków przeznaczonych dla zawierającego tę izolatę szeregu. W wypadku, gdy z góry wiadomo, że żadna izolata nie będzie nigdy następowała po izolacie ostatniej danego szeregu – dla oznakowania izolaty ostatniej używa się litery o najniższej wartości porządkowej spośród przeznaczonych dla danego szeregu znaków.
G.4.

MNEMONIKA TABLICOWA – ***mnemonika strukturalna** polegająca na użyciu identycznych ***symboli klasyfikacyjnych** prostych lub identycznych ***liter (2)** dla oznaczenia pewnych powtarzających się w strukturze wielu ***wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** typu ***klasyfikacji (3) *znaczeń** elementarnych. Przykładem takiej mnemoniki tablicowej jest ***notacja** przyjęta dla ***poddziałów wspólnych** lub ***klas** otrzymanych z ***rozbudowy równoległej** w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**: 811.112.5 – język holenderski (językoznawstwo), 821.112.5 – literatura holenderska, =112.5 – język holenderski (poddziały wspólne języka dokumentu).
G.4.

MNEMOTECHNIKA zob. **MNEMONIKA**

MNOŻENIE ZBIORÓW zob. **ILOCZYN ZBIORÓW**

MNOŻNIK SEMANTYCZNY – (1) ***wyrażenie elementarne *kodu semantycznego** o ***znaczeniu** uznanym w tym kodzie za podstawowe (najprostsze);
(2) ***mnożnik semantyczny (1) *Kodu Semantycznego (2)** J.W. Perry'ego i A. Kenta będący, obok ***wykładników językowych** tzw. ***relacji analitycznych**, jednym z dwóch ***wyrażeń** obligatoryjnych będących składnikami najprostszych ***wyrażeń autosyntaktycznych** tego języka, zwanych ***deskryptorami** prostymi. Np. M-SR – ogólne znaczenie miary, pomiaru (measure), T-MP – ogólne znaczenie temperatury (temperature), M-CH – ogólne znaczenie urządzenia, narzędzia (machine, tool). Por. ***sem**.
H.5.

MOC GENEROWANIA zob. **MOC GRAMATYKI**

MOC GRAMATYKI, *moc generowania* – wskaźnik służący do porównywania ***gramatyk** niebędących ***gramatykami równoważnymi**. Z dwóch gramatyk większą moc słabego ***generowania** ma ta gramatyka, która generuje ***zbiór *zdań** (***język**) zawierający zbiór zdań (język) generowanych przez drugą gramatykę, natomiast ma większą moc silnego generowania, jeśli relacja inkluzji właściwej zachodzi również między zbiorami opisów strukturalnych generowanych zdań, (np. ***drzewo**).
B.4.1.

MODEL – ***struktura** będąca ***odwzorowaniem** jakiejś rzeczywistości (obiekt fizyczny lub teoretyczny) na zasadzie przyporządkowania jej ***cech relewantnych**, pozwalająca na zasadzie analogii na wyciągnięcie ***wniosków** dotyczących możliwych stanów tej rzeczywistości. Należy przy tym pamiętać, że: 1) modelować można tylko takie obiekty (zjawiska, procesy), których cechy istotne nie są związane z ich naturą fizyczną, 2) model zawsze stanowi pewną idealizację obiektu, 3) każdy model stanowi konstrukcję wyprowadzaną logicznie z hipotez, 4) model powinien mieć właściwości objaśniające, a więc tłumaczyć fakty lub ***dane** specjalnie przeprowadzanych eksperymentów, które nie dają się wyjaśnić bez jego pomocy, przewidywać nieznane wcześniej, lecz możliwe, zachowanie obiektu, które później potwierdzają dane uzyskane w wyniku obserwacji lub nowych eksperymentów. Siła objaśniająca modelu jest tym większa, im pełniej pokrywają się przewidywania z danymi eksperymentalnymi.
Wyróżnia się modele realne i modele teoretyczne. Model realny to przedmiot lub ***układ** obiektów (np. zdarzeń, sytuacji) spełniający założenia danej teorii (model realny teorii) lub dostatecznie podobny do układu badanego, ale prostszy i łatwiej dostępny dla badań (model realny układu). Model teoretyczny to konstrukcja hipotetyczna odwzorowująca dany rodzaj

rzeczywistości w sposób uproszczony, uwzględniająca jej najistotniejsze własności, czyli cechy relewantne, budowaną w celach heurystycznych. Przykładem pierwszego z nich jest model języka, a przykładem drugiego model matematyczny, stanowiący przybliżony opis jakiejś klasy zjawisk, wyrażony za pomocą aparatu matematycznego, albo stanowiący interpretację jakiegoś ***pojęcia** lub teorii matematycznej.
Tworzenie modelu obejmuje: 1) ustalenie faktów wymagających wyjaśnienia, 2) wysunięcie hipotez w celu wyjaśnienia faktów, 3) realizację hipotez w postaci modelu, 4) eksperymentalne sprawdzenie modelu. Modele mogą mieć charakter teoretyczny (abstrakcyjny) lub fizyczny (materialny). Terminu model często używa się w ***znaczeniu** szerszym, gdzie oznacza on jedynie strukturę odwzorowującą jakąś rzeczywistość na zasadzie przyporządkowania jej cech relewantnych elementom tej struktury. W tym sensie ***język naturalny** jest modelem rzeczywistości, ***język informacyjno-wyszukiwawczy** modelem ***zbioru informacyjnego**, ***streszczenie** modelem streszczanego tekstu, a ***charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu** modelem ***treści** ***dokumentu**.
F.2.

MODEL DANYCH, *schemat konceptualny danych, schemat pojęciowy danych* – ***model** będący ***odwzorowaniem** ***struktury** ***bazy danych** utrwalonej na maszynowym ***nośniku informacji**. Zależnie od przyjętych ***cech relewantnych** wyróżnia się: model danych zewnętrzny (model logiczny) i model danych wewnętrzny (fizyczny). Model danych zewnętrzny odwzorowuje powiązania między ***danymi** elementarnymi ***relewantne** z punktu widzenia ***użytkownika informacji** ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** przy abstrahowaniu od fizycznej realizacji modelu w ***pamięci** komputera. Model danych wewnętrzny odwzorowuje strukturę danych z punktu widzenia ich fizycznego utrwalenia w pamięci. Niekiedy wprowadza się również tzw. pojęciowy model danych ilustrujący sposób przyporządkowania elementów modelu zewnętrznego elementom modelu wewnętrznego. Modele danych zewnętrzne (logiczne) dzieli się na: modele hierarchiczne, w których relacje między ***rekordami** ujęte są w postaci ***drzewa**, modele sieciowe, w których dany rekord może być przyporządkowany równocześnie kilku rekordom nadrzędnym, oraz modele relacyjne, w których powiązania między danymi mają postać co najmniej relacji dwuczłonowych.
A.4.

MODEL DEKLARATYWNY ORGANIZACJI WIEDZY zob. **ORGANIZACJA WIEDZY – MODEL DEKLARATYWNY**

MODEL METAFORYCZNY zob. **MODEL POZNAWCZY**

MODEL METONIMICZNY zob. **MODEL POZNAWCZY**

MODEL POZNAWCZY – ***model** będący podstawową formą ***organizacji wiedzy** w umyśle człowieka. Modele te są pewnym ***odwzorowaniem** rzeczywistości, są jednak ***strukturami** wyidealizowanymi, nie ma tu więc izomorfizmu. Zakłada się, że struktura taka ma charakter gestaltu, jest więc psychologicznie prostsza (bardziej pierwotna) jako całość niż w podziale na części. Części modelu mogą odpowiadać ***kategoriom** pojęciowym. Teoria modeli poznawczych rozwijana jest w kognitywizmie, a twórcą jej jest George Lakoff.
Ze względu na sposób, w jaki modele poznawcze nadają strukturę kategoriom, wyróżnia się cztery ich typy.
MODELE STRUKTURALNE – określają elementy struktury, ich właściwości oraz łączące je relacje. Modelem takim jest np. model poznawczy tygodnia: tydzień jest tworem kultury,

a nie natury (siedmiodniowy cykl nie istnieje w sposób naturalny), a nazwy dni tygodnia mogą być interpretowane tylko w odniesieniu do tego właśnie modelu poznawczego.
MODELE WYOBRAŻENIOWE – charakteryzują kategorie w odniesieniu do najprostszych ***schematów** organizacji przestrzeni, takich jak kształt, zawieranie się, przebyta droga – np. ***wiedza** o przedmiotach materialnych odwołuje się do cech kształtu takich jak długość lub grubość.
MODELE METAFORYCZNE – odwzorowują strukturę modelu strukturalnego lub wyobrażeniowego na model innego pojęcia o mniej sprecyzowanych cechach – np. model ***pojęcia** teorii jest odwzorowany metaforycznie na model pojęcia budynek, o czym świadczą zwroty: *fundamenty teorii, podbudowa teorii, zbudować teorię, burzyć teorię.*
MODELE METONIMICZNE – modele powyższych typów zawierające funkcję odwzorowującą jeden element modelu na inny – np. w modelach instytucji, których składnikiem może być miejsce, dochodzi do odwzorowania ***nazwy** instytucji w miejsce, gdzie się ona znajduje, nazwa miejsca może więc zastępować nazwę instytucji, np.: *Pentagon, Biały Dom, Kreml, Belweder, Wiejska.*
Modele poznawcze mogą łączyć się w większe struktury o charakterze gestaltu czyli grona (klastery) – np. pojęcie matka łączy w sobie następujące modele:
- model narodzin – matka to ta, która urodziła,
- model genetyczny – matka to ta, która dała dziecku swój materiał genetyczny,
- model opiekuńczy – matka to ta, która dziecko wychowała,
- model małżeński – matka to żona ojca,
- model genealogiczny – matka to najbliższy przodek żeński.

E.2.

MODEL PROCEDURALNY ORGANIZACJI WIEDZY zob. **ORGANIZACJA WIEDZY – MODEL PROCEDURALNY**

MODEL REKORDU zob. **FORMAT REKORDU**

MODEL STRUKTURALNY zob. **MODEL POZNAWCZY**

MODEL WYOBRAŻENIOWY zob. **MODEL POZNAWCZY**

MODYFIKATOR, *deskryptor aspektowy, deskryptor pomocniczy* – ***elementarna jednostka leksykalna** będąca ***wyrażeniem synsyntaktycznym *języka deskryptorowego**, pełniąca funkcję ***wykładnika językowego *kategorii**. Przez kategorię rozumie się akcydentalne cechy funkcjonalne, np. materiał badawczy, surowiec, lub kategorię ontologiczną, np. Szkoły wyższe – Organizacja; Psychologia – Nauczanie.
H.4.

MONOGRAFIA BIBLIOGRAFICZNA – ***bibliografia specjalna**, której przedmiotem jest jedno dzieło poddane wszechstronnej analizie bibliograficznej, np.: L. Bernacki: *Pierwsza książka polska* (Lwów 1918), J. Woronczak: *Bogurodzica* (Wrocław 1962), H. Henning: *Faust-Bibliographie* (Berlin 1968-1970).
I.6.1.

MONOLOG – ***dyskurs** będący ***komunikatem** jednego tylko ***nadawcy komunikatu**, stanowiący samodzielną jednostkę ***komunikacji** językowej. Monolog wyróżnia się w opozycji do ***repliki**, niebędącej samodzielną jednostką komunikacji językowej i do ***dialogu**, stanowiącego jednostkę komunikacji językowej, ale będącego dyskursem składającym się

z więcej niż jednego komunikatu nadawanego w sytuacji, w której ten sam uczestnik występuje raz w sytuacji nadawcy, a raz w sytuacji ***adresata komunikatu** (występuje w niej więcej niż jeden nadawca komunikatu).
D.4.

MORFEM – najmniejsze ***wyrażenie**, którego dotyczy reguła ***semantyki (1)**. Ze względu na sposób przekazywania ***znaczenia** wyróżnia się: MORFEMY GRAMATYCZNE będące stałymi wykładnikami ***kategorii językowej** – w ***języku naturalnym** mamy tu np. morfemy fleksyjne (końcówki) oraz morfemy słowotwórcze ***afiksy** i MORFEMY LEKSYKALNE (rdzenie), niebędące stałymi wykładnikami kategorialnymi. Ze względu na stopień samodzielności morfemów gramatycznych w ***tekście** wyróżnia się MORFEMY WOLNE, nie będące częścią ***wyrazu (4)** – np. przyimki i MORFEMY ZWIĄZANE, będące częścią wyrazu – np. końcówki fleksyjne i afiksy. Morfemy dzieli się również zależnie od tego, czy można w nie włączyć inny morfem, na MORFEMY CIĄGŁE i MORFEMY NIECIĄGŁE. W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** morfemami leksykalnymi są np. ***deskryptory**, ***symbole proste *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, ***mnożniki semantyczne** z ***Kodu Semantycznego (2)** Perry'ego i Kenta; morfemami gramatycznymi są np. ***wskaźniki więzi** i ***wskaźniki roli *języków deskryptorowych**, ***symbole *poddziałów wspólnych** Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, wykładniki relacji analitycznych Kodu Semantycznego Perry'ego i Kenta; morfemami wolnymi są: deskryptory, symbole proste Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, ***tematy (2)** i ***określniki *języka haseł przedmiotowych**; morfemami związanymi są np. wskaźniki roli i wskaźniki więzi języków deskryptorowych, symbole poddziałów wspólnych Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, wszystkie morfemy Kodu Semantycznego Perry'ego i Kenta; morfemami ciągłymi są np. deskryptory, wskaźniki więzi, symbole proste, natomiast morfemami nieciągłymi są morfemy leksykalne w Kodzie Semantycznym Perry'ego i Kenta.
Por. ***wykładnik językowy nieciągły**.
B.5.2.

MORFEM CIĄGŁY zob. **MORFEM**

MORFEM GRAMATYCZNY zob. **MORFEM**

MORFEM LEKSYKALNY zob. **MORFEM**

MORFEM NIECIĄGŁY zob. **MORFEM**

MORFEM SUPLETYWNY zob. **WARIANT JĘZYKOWY**

MORFEM WOLNY zob. **MORFEM**

MORFEM ZWIĄZANY zob. **MORFEM**

MORFOLOGIA – (1) ***struktura *wyrazów**, w ***językach naturalnych** zazwyczaj wyrazów (4);
(2) część ***gramatyki** zawierająca reguły dotyczące poziomu morfologicznego ***struktury języka**, obejmująca ***fleksję** i ***słowotwórstwo**.
B.5.2.

MOWA NIEZALEŻNA – w opozycji do ***mowy zależnej** – ***kategoria syntaktyczna** będąca wykładnikiem ***metainformacji**, służąca ***nadawcy komunikatu** do przekazania ***informacji językowej**, nadanej w ***komunikacie** odebranym przez tego nadawcę we wcześniej-

szym akcie komunikacyjnym, w postaci ***cytatu**, czyli z dokładnością co do kształtu leksykalnego (a więc w ***języku**, w którym została nadana) lub jego ekwiwalentu w języku innym niż została nadana, przy czym najczęściej jest to język komunikatu nadawanego w aktualnym akcie komunikacyjnym. W tym pierwszym wypadku mowa niezależna jest ***tekstem mieszanym**, np. *Cezar, przekraczając Rubikon, powiedział „Alea iacta est"*, w tym drugim tekstem jednorodnym, np. *Cezar, przekraczając Rubikon, powiedział „kości zostały rzucone"*. Ponieważ w cytacie nie ma możliwości przekazania suprasegmentalnych cech komunikatu, które bywają ważne dla ***odbiorcy komunikatu**, ***informację** o tych cechach podaje się często w czasownikach wprowadzających cytat, którymi są czasowniki mowy (verba dicendi) o złożonej strukturze metainformacyjnej, w tym zawierające informację charakteryzującą ***sygnał**, np. *szeptać, mamrotać, krzyczeć, wołać*.

Wtórną funkcją mowy niezależnej jest wprowadzenie tekstu komunikatu równoczesnego lub następnego w stosunku do komunikatu metainformacyjnego, np. *Chłopiec krzyczy: Nigdy nie wrócę do domu, I wtedy ona powie: Tak długo na tę chwilę czekałam*, co często pełni tylko funkcję zabiegu stylistycznego, np. *Cezar przekracza Rubikon i mówi: Kości zostały rzucone, Cezar przekroczy Rubikon i wtedy powie: Kości zostały rzucone*.

Konstrukcja ta nazywa się mową niezależną, gdyż ***wypowiedzenie** zawierające przytaczaną informację nie pozostaje w zależności składniowej od ***zdania** wprowadzającego ten komunikat.

Por. ***mowa pozornie zależna**.

B.3.

MOWA POZORNIE ZALEŻNA – w opozycji do ***mowy niezależnej** i ***mowy zależnej** – ***kategoria** stylistyczna mająca zazwyczaj formalne cechy mowy zależnej, ale odwzorowująca liczne cechy charakterystyczne ***komunikatu**, którego dotyczy, najczęściej jego cechy leksykalne, przytaczająca ***wyrażenia** charakterystyczne dla ***nadawcy** tego **komunikatu**, często nawet zawierająca dokładne ***cytaty**, co jest charakterystyczne dla mowy niezależnej, np. *Mówił, że nigdy więcej tu nie wróci. Nie, nigdy więcej jego noga tu nie postanie, niech się przekona, czy tak łatwo żyć bez niego*.

Mowa pozornie zależna występuje w utworach literackich, jest najczęściej zabiegiem językowym, mającym na celu ożywienie narracji oraz lepsze scharakteryzowanie bohatera literackiego.

B.3.

MOWA ZALEŻNA – w opozycji do ***mowy niezależnej** – ***kategoria syntaktyczna** będąca wykładnikiem ***metainformacji**, służąca ***nadawcy komunikatu** do przekazania ***informacji językowej** nadanej w ***komunikacie** odebranym przez tego nadawcę we wcześniejszym akcie komunikacyjnym, z dokładnością wyznaczoną przez cechy uznane przez nadawcę komunikatu metainformacyjnego za relewantne dla ***adresata** tego **komunikatu**, przy czym w krańcowych wypadkach może to być przytoczenie ***informacji** w formie maksymalnie podobnej do komunikatu odebranego lub podanie jedynie ***tematu** informacji, np.:

Jan telegrafował, że przyjedzie we czwartek o godzinie ósmej rano Neptunem na Centralny;
Jan telegrafował, że przyjedzie we czwartek o godzinie ósmej rano Neptunem;
Jan telegrafował, że przyjedzie we czwartek rano Neptunem;
Jan telegrafował, że przyjedzie we czwartek;
Jan telegrafował, że przyjedzie;
Jan zawiadomił, że przyjedzie.

Informacja, której dotyczy komunikat metainformacyjny, jest więc zawsze w tym komunikacie poddana jakiejś ***transformacji językowej**.
Informacje o suprasegemntalnych cechach tego komunikatu przekazywane są, podobnie jak w wypadku mowy niezależnej, przez czasowniki mowy (verba dicendi), podobne są również wtórne funkcje mowy zależnej (por. ***mowa niezależna**).
Konstrukcja ta nazywa się mową zależną, gdyż informacja, której dotyczy komunikat metainformacyjny, odwzorowywana jest w ***zdaniu** podrzędnym, a więc składniowo zależnym od zdania omawiającego tę informację.
Por. ***mowa pozornie zależna**.
B.3.

MULTIMEDIA – (1) techniki komputerowe umożliwiające odtwarzanie ***dokumentów multimedialnych**;
(2) ***dokument multimedialny**.
D.1., D.6., I.2.

N

NADAJNIK zob. **INSTRUMENTY INFORMACYJNE**

NADAWANIE INFORMACJI zob. **NADAWANIE KOMUNIKATU**

NADAWANIE KOMUNIKATU, *tworzenie komunikatu, nadawanie informacji* – ***proces informacyjny** polegający na posłużeniu się przez ***nadawcę komunikatu** ***znakiem** zgodnie z jego funkcją znakową lub utworzeniu ***sygnału** (***tekstu (2)**) zgodnie z regułami danego ***języka**. W wypadku języka z ***semantyką (1)** nadawanie komunikatu połączone jest z ***kodowaniem informacji**. Nadawaniem komunikatu jest np. wywieszenie białej flagi, noszenie obrączki ślubnej, kiwanie głową na znak potwierdzenia, machanie ręką na pożegnanie, pokazanie języka, granie melodii, wypowiadanie tekstu w ***języku naturalnym**.
Nadawanie komunikatu rozumiane bywa węziej i ograniczane tylko do nadawania sygnału. Wprowadza się wtedy ***opozycję** TWORZENIA KOMUNIKATU, równoznacznego z nadawaniem komunikatu zdefiniowanym wyżej, i nadawania komunikatu rozumianego jako emitowanie sygnału. W myśl tych rozróżnień autor tekstu, np. wygłaszanego przez radio, stworzył ***komunikat**, a spiker tylko go nadał, kompozytor stworzył komunikat (utwór muzyczny), a wykonujący go muzyk tylko go nadał.
Nadawanie komunikatu w rzeczywistości jest nieodłącznie związane z przekazywaniem komunikatu.
D.3., D.3.1.

NADAWCA INFORMACJI zob. **NADAWCA KOMUNIKATU**

NADAWCA KOMUNIKATU, *nadawca informacji* – element ***układu informacyjnego**, ten, kto celowo posłużył się materią po to, aby służyła jako ***nośnik informacji** – wykonawca procesu ***nadawania komunikatu**. W ***języku naturalnym** nadawca komunikatu posiada ***wykładniki językowe** w postaci wykładników leksykalnych lub wykładników gramatycznych.
Nadawca komunikatu swój komunikat zawsze kieruje do określonego ***odbiorcy komunikatu**, który tym samym staje się ***adresatem komunikatu**. Tworząc komunikat, nadawca musi brać pod uwagę ***sytuację komunikacyjną**, a przede wszystkim ***potrzeby komunikacyjne** i ***potrzeby informacyjne** adresata oraz jego ***kompetencję komunikacyjną** i ***kompetencję językową**, a także jego ***wiedzę o rzeczywistości**, odpowiednio dostosowując do nich komunikat, który nie tylko powinien zawierać ***informację relewantną** dla adresata, ale stanowić realizację odpowiedniego do sytuacji ***aktu mowy** oraz spełniać wybraną przez nadawcę ze względu na adresata ***funkcję komunikatu**. Uwzględnienie tych wszystkich czynników jest niezbędnym warunkiem tzw. fortunności komunikatu.
D.1., D.3.1.

NADMIAROWOŚĆ INFORMACJI zob. **REDUNDANCJA**

NADRZĘDNOŚĆ zob. **RELACJA NADRZĘDNOŚCI ZAKRESOWEJ**

NADRZĘDNOŚĆ GENERYCZNA zob. **RELACJA NADRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ**

NADRZĘDNOŚĆ ZAKRESOWA zob. **RELACJA NADRZĘDNOŚCI ZAKRESOWEJ**

NAGŁÓWEK zob. **HASŁO**

NAGŁÓWEK PRZEDMIOTOWY zob. **HASŁO PRZEDMIOTOWE**

NAZEWNICTWO – ***zbiór *nazw własnych**.
B.6.2.

NAZWA – (1) jednostka ***planu wyrażania *języka** pełniącego ***funkcję semantyczną** niebędąca ***wykładnikiem językowym *kategorii gramatycznej** – w takim znaczeniu termin nazwa używany jest, gdy się mówi, że jakieś ***wyrażenie** jest nazwą ***pojęcia**,
(2) ***wyraz** nazywający – w opozycji do wyrazów wskazujących i wyrazów szeregujących,
(3) imię, czyli ***nazwa własna**.
Termin używany bywa również w pracach językoznawczych w znaczeniu, w jakim jest używany w logice:

1) wyrażenie, które może być podmiotem lub orzecznikiem ***zdania** o budowie a jest A, np. *Warszawa*, *ojciec Sokratesa*, *pociąg osobowy*, *pływanie*,
2) tylko wyrażenie, które może być podmiotem zdania o budowie a jest A, np. *Warszawa*, *ojciec Sokratesa*,
3) tylko wyrażenie oznaczające przedmioty materialne, np. *książka*, *pociąg osobowy* lub używane tak, jak gdyby przedmioty takie istniały, np. *nimfa*, *Atena*.

Nazwy dzieli się na klasy:

- zależnie od ich cech w planie wyrażania: nazwy proste np. *Warszawa* i nazwy złożone (deskrypcje) np. *ojciec Sokratesa*,
- zależnie od ich pochodzenia, np.: nazwy dzierżawcze, nazwy patronimiczne,
- zależnie od liczby ich ***desygnatów**, np.: ***nazwy puste**, ***nazwy jednostkowe**, ***nazwy ogólne**,
- zależnie od ich funkcji w zdaniu: nazwy indywidualne, nazwy generalne,
- zależnie od tego czy ich desygnatami są indywidua czy ***zbiory**: ***nazwy zbiorowe** i nazwy niezbiorowe,
- zależnie od tego, czy nazywają obiekty (rzeczy) czy zdarzenia i relacje: ***nazwy rzetelne** (konkretne) i nazwy abstrakcyjne (***nazwy pozorne**),
- zależnie od cech ich desygnatów, np.: ***nazwy geograficzne**, ***nazwy osobowe**, nazwy zwierząt, nazwy czynności, nazwy narzędzi.

B.6.2.

NAZWA ABSTRAKCYJNA zob. **NAZWA POZORNA**

NAZWA FIZJOGRAFICZNA zob. **NAZWA GEOGRAFICZNA**

NAZWA GEOGRAFICZNA, *nazwa fizjograficzna*, *nazwa terenowa* – ***nazwa** obiektu w terenie wyróżnianego przez nadanie mu ***nazwy własnej** ze względu na jego ***relewancję** dla użytkowników. Nazwy te dzieli się w zależności od rodzaju ***desygnatów**. Najważniejsze ***klasy** to: HYDRONIMY – nazwy wód (mórz, rzek, jezior), ORONIMY (nazwy gór) oraz OJKONIMY, czyli tzw. nazwy miejscowe osiedli ludzkich (miast, wsi, przysiółków). Badaniem nazw geograficznych zajmuje się toponomastyka.
B.6.2.

NAZWA INDYWIDUALNA zob. **NAZWA WŁASNA**

NAZWA JEDNOSTKOWA – w opozycji do ***nazwy ogólnej** – ***nazwa** posiadająca tylko jeden ***desygnat**. Nazwami jednostkowymi są ***imiona własne** np.: *Sokrates*, *Ocean Spokojny*, *Giewont* lub ***deskrypcje**, np. *najwyższy szczyt świata*.
B.6.2.

NAZWA KOLEKTYWNA zob. **NAZWA ZBIOROWA**

NAZWA KONKRETNA zob. **NAZWA RZETELNA**

NAZWA OGÓLNA – w opozycji do ***nazwy jednostkowej** – ***nazwa** mająca więcej niż jeden ***desygnat**, np. *stół*, *rzeka*, *król Polski*.
B.6.2.

NAZWA OSOBOWA – ***nazwa własna** osoby używana w celu jej identyfikacji. Wyróżnia się następujące główne systemy identyfikacji:

1) system jednoimienny – osoba identyfikowana jest przez jedno imię – system taki funkcjonował w Polsce do XIII wieku, np. *Stanko*, *Bolech*, *Broda*, *Baran*;
2) system dwuimienny - osoba identyfikowana jest przez imię i (dawniej) przezwisko, np. *Bolesław Śmiały*, *Władysław Laskonogi*, *Stanko Warczygłowa* lub imię (imiona) i nazwisko, np. *Adam Mickiewicz*, *Juliusz Słowacki*, *Jan Marek Kowalski*. Imiona są najczęściej imionami chrzestnymi, nadawanymi w specjalnych aktach mowy (por. ***performatyw**), nazwiska są najczęściej tzw. nazwiskami rodowymi, przechodzącymi z ojca na dzieci i z męża na żonę, pochodzącymi np. od dawnych przezwisk, np. *Głąb*, *Gołąb*, od zawodów, np. *Krawiec*, *Kowalik*, od imienia ojca, np. *Jackowicz*, *Klemensiewicz*, *Adamiak*, od nazw miejscowych, np. *Zamoyski*, *Mazowiecki*, od nazw pospolitych, np. *Rzepecki*, *Żbikowski*;
3) system trójimienny, np. w starożytnym Rzymie osoba identyfikowana była przez imię, nazwisko rodowe i przydomek, np. *Gaius Julius Caesar*; w tradycji rosyjskiej przez imię, otczestwo i nazwisko, np. *Lew Ałeksandrowicz Denysenko*, w tradycji polskich górali przez imię, nazwisko, przydomek (zawołanie), np. *Andrzej Gąsiennica Curuś* lub w tradycji polskiej szlachty przez imię, nazwisko herbowe lub zawołanie i nazwisko rodowe, np. *Bogdan Bończa Tomaszewski*, *Janusz Korwin Mikke*.

Nazwami osobowymi są również pseudonimy.
B.6.2.

NAZWA PATRONIMICZNA zob. **PATRONIMIKON**

NAZWA PEŁNA – w opozycji do ***nazwy pustej** – ***nazwa** mająca ***desygnat**, np. *stół*, *książka*, *Sokrates*.
B.6.2.

NAZWA POSPOLITA, *imię pospolite*, *appelativum* – w opozycji do ***nazwy własnej** – ***nazwa *klasy** odnosząca się do każdego jej ***desygnatu**, a więc będąca ***nazwą ogólną**, np. *zeszyt*, *książka*, *dziecko*, *pies*. Szerzej, rzeczownik niebędący nazwą własną.
Nazwy pospolite dzieli się w zależności od ich cech semantycznych, wśród których wyróżnia się np. nazwy czynności i stanu, nazwy narzędzi, nazwy działacza (wykonawcy czynności), nazwy nosicieli cech, nazwy właściwości oraz w zależności od np. ich historii derywacyjnej podstawy słowotwórczej, gdzie wyróżnia się np. nazwy (rzeczowniki) odczasownikowe, odprzymiotnikowe odrzeczownikowe lub rodzaju i funkcji formantu, np. nazwy zdrobniałe (deminutiva), nazwy zgrubiałe (augumentativa), nazwy pieszczotliwe (hipocoristica), relacji między wyrazem pochodnym a wyrazem podstawowym, np. nazwy dzierżawcze.
B.6.2.

NAZWA POZORNA, *onomatoid*, *nazwa abstrakcyjna* – w opozycji do ***nazwy rzetelnej** – ***wyrażenie** niebędące ***nazwą** w sensie logicznym, choć mające gramatyczne cechy nazwy (są rzeczownikami), np. *miłość*, *przyjaźń*, *zieleń*. Nazwy takie nie mają ***desygnatów** rozumianych tradycyjnie, gdyż nie oznaczają przedmiotów, lecz relacje lub cechy. W nowszych ujęciach uważa się, że desygnatami tych nazw są wszystkie przedmioty będące argumentami komunikowanych przez te wyrażenia relacji, np. desygnatem wyrażenia *miłość* są wszystkie takie obiekty X i Y, o których można orzec, że X kocha Y, zaś desygnatem nazwy *zieleń* są wszystkie obiekty, którym przysługuje cecha bycia zielonym.
B.6.2.

NAZWA PUSTA – w opozycji do ***nazwy pełnej** – ***nazwa** niemająca ***desygnatu**, np. *krasnoludek*, *Centaur*, *syrena*, *Atena*, bo w rzeczywistości nie istnieją ani krasnoludki, ani centaury, ani syreny, ani Atena.
Nazwy puste sprawiają kłopoty w rozumieniu ***znaczenia** jako ***denotacji**, wszystkie bowiem denotują ***zbiór pusty** – wszystkie mają tę samą denotację, są więc równoważne zakresowo, powinny więc być ***synonimami**, choć używane są niesynonimicznie, mają bowiem różną ***konotację**. Nazwy puste sprawiają również kłopoty przy orzekaniu ***wartości logicznej** ***zdań** je zawierających (prawdziwości lub fałszywości). Według pewnych teorii logicznych zdaniom takim w ogóle nie przysługuje wartość logiczna, według innych są one fałszywe w języku rzeczowym tj. odnoszącym się do rzeczy danych w doświadczeniu, mogą natomiast być prawdziwe (lub fałszywe) w języku intencjonalnym, odwzorowującym wytwory myśli ludzkiej lub tzw. ***światy możliwe**.
B.6.2.

NAZWA RZETELNA, *nazwa konkretna* – w opozycji do ***nazwy pozornej** – ***nazwa** oznaczająca przedmioty fizyczne (w tym zwierzęta i osoby).
B.6.2.

NAZWA TERENOWA zob. **NAZWA GEOGRAFICZNA**

NAZWA WŁASNA, *imię własne*, *nazwa indywidualna* – w opozycji do ***nazwy pospolitej** – ***nazwa** jednego elementu ***klasy**, a więc będąca ***nazwą jednostkową**, np. *Jan*, *Napoleon*, *Fafik*, *Tatry*, *Bałtyk*, *Grand Hotel*. Nazwy własne, w przeciwieństwie do nazw pospolitych, nie znaczą, lecz oznaczają, nie mają bowiem ***znaczenia** rozumianego jako ***konotacja** – mają tylko ***denotację** (jednostkową). Nie przeczy temu fakt, że np. Janów może być wielu, imienia Jan używa się bowiem zawsze z intencją jednostkową, w stosunku do jednego, znanego ***nadawcy** i ***odbiorcy komunikatu** Jana, a wszyscy ludzie noszący to imię nie mają cech wspólnych, których posiadanie przesądzałoby o nadaniu im tego imienia. Relacja oznaczania między nazwą własną a jej ***denotatem** jest ustanawiana dla każdego jej denotatu oddzielnie, często specjalnym ***aktem mowy**. Nazwy własne dzieli się zależnie od obiektów, jakim się je nadaje – najważniejsze z nich to ***nazwy osobowe** i ***nazwy geograficzne**.
B.6.2.

NAZWA ZBIOROWA, *nawa kolektywna* – ***nazwa**, do której ***znaczenia** należy cecha bycia ***zbiorem (2)** rozumianym jako układ jednorodnych elementów, np. *tłum*, *las*, *listowie*, *szlachta*.
B.6.2.

NAZYWANIE, *symbolizowanie* – w opozycji do ***wskazywania** – relacja między ***wyrażeniami** ***języka** a elementami rzeczywistości odwzorowywanej w tym języku taka, że

wyrażenie denotuje ***klasę** elementów rzeczywistości, podając ***cechy dystynktywne** tej klasy zawsze te same, niezależnie od aktualnego użycia wyrażenia. Np. wyrażenie *dziewczynka* zawsze identyfikuje klasę elementów, podając jej cechy konstytutywne: człowiek + żeński + niedorosły. Wyrażenia takie mają więc określoną ***konotację** i ***denotację**. Nazywa się je wyrażeniami nazywającymi.
B.5.5.

NEOLOGIZM – nowe ***wyrażenie** włączone do ***systemu języka**, najczęściej do ***leksyki** lub frazeologii. Neologizmy wyrazowe mogą to być albo ***wyrazy** nowo wytworzone, albo zapożyczenia, albo wyrazy zachowujące formę, lecz zmieniające ***znaczenie**, czyli ***neosemantyzmy**.
Por. ***produktywność języka**.
B.2.

NEOSEMANTYZM – ***neologizm** leksykalny lub frazeologiczny, którego forma jest ***formą wyrażenia** już istniejącego w ***języku**, ale ***treść** jest nowa. Tworzenie neosemantyzmów polega więc na dodawaniu nowych ***znaczeń** już istniejącym ***wyrażeniom**. Np. neosemantyzmem w języku polskim jest użycie wyrazu *nomenklatura* w znaczeniu 'grupa ludzi przeznaczona przez partię rządzącą do pełnienia stanowisk kierowniczych'.
B.2.

NEUROKOMPUTERING, *neurokomputing* – dział ***sztucznej inteligencji** zajmujący się tworzeniem komputerowych ***modeli** ***sieci neuronowych**, ich badaniem i zastosowaniem.
A.5.

NEUROKOMPUTING zob. **NEUROKOMPUTERING**

NIELINEARNE PISMO – w opozycji do ***linearnego pisma** – ***pismo**, którego niektóre ***znaki** nie występują w ***tekście** w ***porządku** liniowym, np. ***litery** ***alfabetu** koreańskiego tworzące sylabę występują w skupieniach obok siebie i jedne pod drugimi i dopiero takie struktury szeregowane są w ciągu linearnym w kierunku poziomym lub pionowym.
D.3.4.

NIEOKREŚLONOŚĆ – w opozycji do ***określoności** – ***kategoria semantyczna** wyrażająca ***metainformację**, informująca o tym, że ***informacji** pozwalającej na zidentyfikowanie elementu, którego dotyczy informacja w ***komunikacie**, wśród wszystkich elementów ***zbioru** denotowanego przez dane ***wyrażenie** (opatrzone wykładnikiem nieokreśloności) ***nadawca komunikatu** nie przekazuje ***odbiorcy komunikatu** (nie posiada jej lub nie chce przekazać). Nieokreśloność w niektórych ***językach** jest obligatoryjną ***kategorią gramatyczną** i ma stały wykładnik, np. w postaci rodzajnika nieokreślonego (np. w niemieckim, francuskim), przy czym wykładnikiem tej kategorii może być brak rodzajnika określonego, np. w bułgarskim. W innych językach nieokreśloność może być wyrażana leksykalnie, np. w języku polskim: *Jakiś chłopiec przyniósł mi książkę.*
B.5.5.

NOMENKLATURA zob. **TERMINOLOGIA (1)**

NONSENSOWNOŚĆ, *absurd*, *bezsensowność* – w opozycji do ***sensowności** – cecha ***wyrażenia złożonego** polegająca na tym, że:

1) albo nie spełnia ono warunków ***spójności syntaktycznej**, gdyż ***wyrażenia** połączone danym ***funktorem** nie należą do ***kategorii syntaktycznych** określonych dla ***argumentów** tego **funktora**, np. *Róża lub leży.*
2) albo nie spełnia ono warunków ***spójności semantycznej**, gdyż tworzące je wyrażenia nie należą do ***kategorii semantycznych** określonych warunkami ***składni semantycznej** – w połączeniu takim nie są więc przestrzegane ograniczenia selekcyjne, np. *Cezar jest liczbą pierwszą, Pachnieć* niebiesko, *Zielony dźwięk.* Taką nonsensowność nazywa się też bezładem semantycznym.
3) albo jest wyrażeniem sprzecznym wewnętrznie, np. *Żonaty kawaler, Żywy trup, Ta panna jest mężatką;*

W tradycyjnym opisie ***języka** wyrażenia nonsensowne w ***znaczeniu** (2) i (3) nie są nonsensowne w znaczeniu (1), są one bowiem poprawne składniowo (gramatyczne). W niektórych nowszych opisach języków, np. w myśl teorii ***gramatyki generatywno-transformacyjnej** Chomsky'ego wyrażenia nonsensowne w znaczeniu (2) i (3) są również nonsensowne w znaczeniu (1) i w ogóle nie należą do języka, gdyż nie są generowane przez jego ***gramatykę**. W tym ujęciu wszelkie wyrażenia nonsensowne nie spełniają warunku spójności syntaktycznej. Znany przykład Chomsky'ego – zdanie *Zielone bezbarwne idee śpią wściekle* jest więc nonsensem w rozumieniu (1), nie jest spójne syntaktycznie w myśl założeń jego gramatyki, jest nonsensem w rozumieniu (2), gdyż zawiera wyrażenia niespójne semantycznie (*zielone idee, idee śpią, śpią wściekle*), a także jest nonsensem w znaczeniu (3), zawiera bowiem wyrażenie sprzeczne wewnętrznie (*zielone bezbarwne*).

Por. ***paradoks**, ***światy możliwe**.

B.5.5., D.5.1.

NOŚNIK ELEKTRONICZNY – ***nośnik informacji (2)**, który pozwala na uzyskanie poprzez ***transformację** utrwalonych na nim ***danych** odpowiedniego ***układu** elektronów będącego ***odwzorowaniem** różnego rodzaju ***komunikatów**, np. ***tekstów** różnych ***języków naturalnych** w ***subkodzie akustycznym** i subkodzie **graficznym**, innych komunikatów graficznych jak obrazy, wykresy, animacje, filmy, komunikatów dźwiękowych, np. muzyki. Nośnikiem elektronicznym może być np. taśma magnetyczna, pamięć operacyjna komputera, dysk twardy, dyskietka, płyta CD-ROM, płyta DVD, dysk MO (magneto-optyczny), moduły pamięci Flash.

A.4.

NOŚNIK INFORMACJI – (1) ***sygnał (1)**, czyli materia stanowiąca ***odwzorowanie** ***informacji** lub będąca ***znakiem (1)**. Nośnikiem informacji może być np. fala akustyczna, fala świetlna, fala radiowa, pole magnetyczne, prąd elektryczny. Por. ***kanał informacyjny**.

(2) nośnik informacji utrwalonej, a więc nośnik ***nośnika informacji (1)**, materia, w której utrwalony został nośnik informacji (1) (***sygnał (1)**), np. nośnik magnetyczny – taśma magnetofonowa, dysk (zwany nośnikiem maszynowym), płyta gramofonowa, papirus, tabliczka gliniana, papier.

D.1., D.6.

NOTACJA, *symbolizacja, system notacyjny, system znakowania* – w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** ***baza notacyjna** wraz z dotyczącymi jej elementów regułami ***gramatyki (1)**. Na notację składa się więc zbiór ***liter (2)**, zwykle będących najprostszymi ***znakami pustymi**, oraz reguły łączenia ich w celu utworzenia ***znaku pełnego** będącego ***wyrażeniem** pewnego ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**.

G.3., G.4.

NOTACJA ALFABETYCZNA, *notacja literowa* – ***notacja**, której ***bazą notacyjną** są ***litery (2)** należące do ***alfabetu** dowolnego ***języka naturalnego**.
G.4.

NOTACJA ALFANUMERYCZNA, *notacja literowo-cyfrowa* – ***notacja mieszana**, której ***bazą notacyjną** są ***litery (2)** należące do ***alfabetu** dowolnego ***języka naturalnego** oraz cyfry (zwykle arabskie).
G.4.

NOTACJA BINARNA, *notacja dwójkowa* – ***notacja**, której ***bazą notacyjną** są dwa ***znaki (1)**. Najczęściej występującą notacją binarną jest notacja zerojedynkowa, której bazę notacyjną tworzą znaki 0 i 1.
G.4.

NOTACJA CYFROWA zob. **NOTACJA NUMERYCZNA**

NOTACJA DEDUKCYJNA, *notacja odśrodkowa* – ***notacja**, w której długość ***symboli klasyfikacyjnych** jest wprost proporcjonalna do stopnia szczegółowości oznaczonej ***klasy**. Najbardziej charakterystycznym przykładem notacji dedukcyjnej jest ***notacja hierarchiczna**, w której liczba ***liter (2)** w symbolu odpowiada lub jest wielokrotnością liczby stopni podziału poprzedzających w ***hierarchii** stopień, na którym znajduje się oznaczona tym symbolem klasa.
G.4.

NOTACJA ODŚRODKOWA zob. **NOTACJA INDUKCYJNA**

NOTACJA DWÓJKOWA zob. **NOTACJA BINARNA**

NOTACJA DZIESIĘTNA – w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** ***notacja hierarchiczna**, będąca ***notacją numeryczną**, której ***bazą notacyjną** są cyfry arabskie od 0 do 9, umożliwiająca ***generowanie** ***wyrażeń** o postaci ułamków dziesiętnych, którym na początku odjęto 0 i przecinek oraz uporządkowano w takiej kolejności jak te ułamki; w notacji dziesiętnej pojemność ***szeregu klasyfikacyjnego** ograniczona jest do 10 ***klas**.
G.4.

NOTACJA HIERARCHICZNA – ***notacja strukturalna** umożliwiająca ***generowanie** ***wyrażeń**, których ***struktura** jest ***odwzorowaniem** ***relacji hierarchicznych** między ich ***zakresami**. Typowym przykładem notacji hierarchicznej jest ***notacja dziesiętna**.
G.4.

NOTACJA INDUKCYJNA, *notacja dośrodkowa* – ***notacja**, w której długość ***symboli klasyfikacyjnych** jest odwrotnie proporcjonalna do stopnia szczegółowości oznaczonej ***klasy**. Przykładem notacji indukcyjnej jest ***notacja znaków skróconych** Z. Dobrowolskiego.
G.4.

NOTACJA JEDNOLITA, *notacja jednorodna* – ***notacja**, której ***bazą notacyjną** są ***znaki (1)** jednego typu, np. ***litery (2)**, cyfry, itd.
G.4.

NOTACJA JEDNORODNA zob. **NOTACJA JEDNOLITA**

NOTACJA LINEARNA zob. **NOTACJA LINIOWA**

NOTACJA LINIOWA, *notacja linearna, notacja porządkowa* – w ***języ**kach informacyjno-wyszukiwawczych ***notacja** umożliwiająca ***generowanie** ***wyrażeń**, których ***struktura** stanowi ***odwzorowanie** ich wartości porządkowej, ale nie zachodzących między ich ***zakresami** relacji.
G.4.

NOTACJA LITEROWA zob. **NOTACJA ALFABETYCZNA**

NOTACJA LITEROWO-CYFROWA zob. **NOTACJA ALFANUMERYCZNA**

NOTACJA MIESZANA, *notacja niejednorodna* – ***notacja**, której ***bazą notacyjną** są ***znaki** różnego typu, np. ***notacja alfanumeryczna**.
G.4.

NOTACJA MNEMONICZNA – ***notacja** ułatwiająca zapamiętywanie ***znaczenia** ***wyrażeń**; zwykle notacje stosowane w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** korzystają z ***mnemoniki strukturalnej**, zapewniającej analogiczną budowę ***formy wyrażeń** o podobnym znaczeniu lub z ***mnemoniki naturalnej**, generującej wyrażenia podobne pod względem formy do znaczeniowo im odpowiadających wyrażeń ***języka naturalnego**. Mnemonika strukturalna cechuje np. notację stosowaną w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, gdyż każdy ***symbol klasyfikacyjny** o ***zakresie** węższym zawiera w sobie symbol o zakresie wobec niego szerszym, np. 553.85 Granat, 553.8 Kamienie szlachetne i półszlachetne; mnemonikę naturalną zastosowano np. w ***Kodzie Semantycznym (2)**, gdzie ***mnożniki semantyczne** mają postać podobną do graficznej formy odpowiadających im ***wyrazów** języka angielskiego: M-SR – *measure*, M-SC – *music*, M-CH – *machine*, F-CT – *factory*.
G.4.

NOTACJA NIEJEDNORODNA zob. **NOTACJA MIESZANA**

NOTACJA NUMERYCZNA, *notacja cyfrowa* – ***notacja**, której ***bazą notacyjną** są cyfry (najczęściej arabskie).
G.4.

NOTACJA ODŚRODKOWA zob. **NOTACJA DEDUKCYJNA**

NOTACJA ÓSEMKOWA, *metoda oktawy* – w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych ***notacja hierarchiczna** będąca ***notacją numeryczną**, której ***bazą notacyjną** są cyfry arabskie od 0 do 9, przy czym cyfra 9 jest ***znakiem oktawy** umożliwiającym nieograniczoną ***ekstrapolację w szeregu** w prawo. Metoda ta została opracowana przez S.R. Ranganathana jako modyfikacja ***notacji dziesiętnej** pozwalająca przełamać charakterystyczne dla niej ograniczenie pojemności ***szeregu klasyfikacyjnego** do dziesięciu ***klas**. Korzystanie z cyfry 9, jako ze znaku sygnalizującego rozbudowę szeregu i umożliwiającego ***generowanie ***symboli klasyfikacyjnych** dla nowych klas wprowadzanych do tego szeregu, zapewnia dołączenie na końcu każdego szeregu dowolnej liczby nowych klas. Np. szereg składający się z klas oznakowanych pojedynczymi cyframi można w ten sposób rozbudować i otrzymać następujący ciąg znaków: 1, 2, 3, ..., 8, 91, 92, 93, ..., 991, 992, 993, ..., 9991 itd. Ograniczeniem notacji ósemkowej jest konieczność wprowadzania nowych klas wyłącznie na końcu szeregu, co nie zapewnia pożądanego niekiedy ***układu logicznego ***klas współrzędnych**. Przełamanie tego ograniczenia wymaga wprowadzenia drugiego ***znaku sektorowego** umożliwiającego ekstrapolację w szeregu w lewo (np. zarezerwowanie dla tej funkcji cyfry 0) oraz wprowadzenie środków zapewniających ***interpolację w szeregu** (tzw. ***znaków de-**

semantyzujących). Notacja ósemkowa pierwotnie zastosowana została przez Ranganathana w ***Klasyfikacji Dwukropkowej**, obecnie stosuje się ją również w innych językach informacyjno-wyszukiwawczych, m.in. w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**.
G.4.

NOTACJA PARANATURALNA, *notacja quasinaturalna* – ***notacja alfabetyczna**, umożliwiająca ***generowanie *wyrażeń**, którym nadawane jest ***znaczenie** w pewien sposób skojarzone ze znaczeniem odpowiadających im formą wyrażeń ***języka naturalnego**. Notacja paranaturalna charakterystyczna jest przede wszystkim dla ***języka haseł przedmiotowych**, ***języka deskryptorowego** i ***języka słów kluczowych**, choć spotyka się ją niekiedy również w niektórych językach typu ***klasyfikacji (3)**, np. w klasyfikacji Biblioteki Królewskiego Instytutu Geograficznego w Londynie, czy w Polsce, w klasyfikacji w przeszłości stosowanej w katalogu systematycznym Biblioteki Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu.
G.4.

NOTACJA PORZĄDKOWA zob. **NOTACJA LINIOWA**

NOTACJA QUASINATURALNA zob. **NOTACJA PARANATURALNA**

NOTACJA RETROAKTYWNA – ***notacja** z wyróżnionymi w ***bazie notacyjnej** dla każdej ***gałęzi klasyfikacyjnej** lub ***fasety (1)** podzbiorami znaków o wartości porządkowej wyższej od wartości porządkowej ***wyrażenia** reprezentującego ***klasę węzłową** rozpoczynającą daną gałąź czy fasetę oraz z regułą ***inwersji *porządku poziomego** wobec ***porządku pionowego**. Np. w ***klasyfikacji fasetowej**, której słownictwo zostało pogrupowane w trzech fasetach: „Biblioteki", „Materiały biblioteczne" i „Operacje biblioteczne", zgodnie z zasadą notacji retroaktywnej poszczególne ***klasy** otrzymają następujące ***symbole klasyfikacyjne**:

D	Operacje biblioteczne	
DE	Gromadzenie	
DF	Opracowanie	zarezerwowane elementy bazy notacyjnej
DFB	Opracowanie rzeczowe	mają wartość porządkową nie wyższą od
DFF	Opracowanie formalne	wartości litery D, są to więc: D, E, F,
DG	Udostępnianie	G, H, I, J, K, L, ..., Z
DH	Przechowywanie	
E	Materiały biblioteczne	
EF	Dokumenty piśmiennicze	
EFE	Rękopisy	
EFF	Dokumenty drukowane	zarezerwowane elementy bazy notacyjnej
EG	Dokumenty niepiśmiennicze	to: E, F, G, H, ..., Z
EGE	Dokumenty audialne	
EGF	Dokumenty wizualne	
F	Biblioteki	
FG	Biblioteki naukowe	
FGF	Biblioteki akademickie	
FGG	Biblioteki nieakademickie	zarezerwowane elementy bazy notacyjnej
FH	Biblioteki publiczne to:	F, G, H, I, ..., Z
FI	Biblioteki szkolne	
FJ	Biblioteki specjalne	

Zasada inwersji porządku poziomego wobec porządku pionowego pozwala budować ***wyrażenia złożone** niebędące ***homonimami** o strukturze wskazującej bezpośrednio – bez

użycia dodatkowych ***znaków rozdzielających** – liczbę wykorzystanych ***wyrażeń elementarnych**. Np. symbol FGFEFEDFE znakuje opracowanie rzeczowe (DFE) rękopisów (EFE) w bibliotekach akademickich (FGF). Notacja retroaktywna została opracowana przez J. Millsa i zastosowana w drugiej wersji ***Klasyfikacji Bibliograficznej (Blissa)** jako wariant ***notacji alfabetycznej**.
G.4.

NOTACJA SC zob. **NOTACJA ZNAKÓW SKRÓCONYCH**

NOTACJA SEKTOROWA – ***notacja hierarchiczna** zawierająca ***znaki sektorowe** umożliwiające nieograniczoną ***ekstrapolację w szeregu**. Wariantem notacji sektorowej jest ***notacja ósemkowa**, w której rolę znaku sektorowego pełni ***znak oktawy**. Notacja sektorowa jest opracowanym przez S.R. Ranganathana rozszerzeniem notacji ósemkowej, pozwalającym konstruować systemy o nieograniczonej pojemności ***szeregu klasyfikacyjnego** w oparciu o różne ***bazy notacyjne**. Np. sektorowa ***notacja alfabetyczna**, w której funkcję prawego znaku sektorowego pełni litera Z, generuje następujące symbole dla ***klas** należących do szeregu klasyfikacyjnego pierwszego stopnia: A, B, C, ..., X, Y, ZA, ZB, ZC, ..., ZX, ZY, ZZA, ZZB, ZZC, ..., ZZX, ZZY, ZZZA, ZZZB, ZZZC, ..., ZZZX, ZZZY itd.
G.4.

NOTACJA SETNA zob. **UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA**

NOTACJA STRUKTURALNA – ***notacja** umożliwiająca ***generowanie** ***wyrażeń** o ***strukturze** będącej ***odwzorowaniem** relacji zachodzących między ich ***zakresami**. Najpopularniejszą notacją strukturalną jest ***notacja hierarchiczna**, do klasy tej zalicza się również ***notacje syntetyczne**.
G.4.

NOTACJA SYLABICZNA – ***notacja** umożliwiająca ***generowanie** wymawialnych ***wyrażeń** stanowiących pojedyncze sylaby lub ciągi sylab występujących w pewnych ***językach naturalnych**.
G.4.

NOTACJA SYNTETYCZNA – ***notacja strukturalna** umożliwiająca ***generowanie** ***wyrażeń złożonych**, których ***struktura** jest ***odwzorowaniem** ***relacji syntagmatycznych** zachodzących między tworzącymi je ***wyrażeniami**.
G.4.

NOTACJA SZTUCZNA – ***notacja** umożliwiająca ***generowanie** ***wyrażeń** o postaci różnej od wyrażeń ***języka naturalnego**, przy czym niekiedy tworzone wyrażenia równokształtne z wyrażeniami jakiegoś języka naturalnego nie muszą być związane z ich ***znaczeniem**.
G.4.

NOTACJA ZNAKÓW SKRÓCONYCH, *notacja SC* – opracowana przez Zygmunta Dobrowolskiego ***notacja indukcyjna** polegająca na oznakowaniu ***klas końcowych** pewnej ***klasyfikacji (3)** za pomocą możliwie najkrótszych ***symboli klasyfikacyjnych** przewidzianych w tym systemie, natomiast ***klasy węzłowe** nadrzędne dla tych klas końcowych znakowane są ***znakami podwójnymi**. Najczęściej używane symbole klas końcowych są maksymalnie krótkie, co ułatwia ich zapamiętywanie i poprawne zapisywanie. Symbole klas węzłowych są nieco dłuższe od symboli klas końcowych (maksimum dwukrotnie), lecz długość ich jest jednakowa lub różniąca się małą liczbą ***liter (2)**, niezależnie od stopnia szczegółowości

danej ***klasy**. Notacja znaków skróconych została opracowana w czterech wariantach, o nazwach SC1, SC2, SC3, SC4 (SC – symboles courts), przy czym każdy z nich może przyjąć postać zarówno ***notacji alfabetycznej**, jak i ***notacji numerycznej** lub ***notacji mieszanej**. Istotne jest jednak, aby stosowana w tej notacji ***baza notacyjna** była wystarczająco pojemna i zapewniała możliwość tworzenia rzeczywiście najkrótszych, o jednakowej długości, symboli klas końcowych. Np. dla klasyfikacji, w której występuje 14 klas końcowych, optymalną bazą notacyjna jest alfabet łaciński pozwalający przydzielić każdej z tych klas symbol jednoelementowy, klasom węzłowym symbole dwuelementowe oraz zachować rezerwę znaków najkrótszych, zawierającą 12 elementów (niewykorzystane litery spośród 26 liter łacińskich). Niewłaściwe byłoby natomiast zastosowanie w tym wypadku bazy numerycznej, gdyż wymagałaby ona użycia już dla klas końcowych symboli dwuelementowych i co najmniej trój- lub czteroelementowych symboli dla klas węzłowych. Ze względu na dużą pojemność zaleca się stosowanie dla dużych klasyfikacji wariantu SC3 o bazie notacyjnej alfabetycznej i trzyelementowych symbolach najkrótszych, który to wariant wykorzystany został w ***Klasyfikacji Spawalnictwa** Międzynarodowego Instytutu Spawalnictwa.
G.4.

NOVUM zob. **REMAT**

O

OBCINANIE zob. **MASKOWANIE**

OBIEKT BAZY DANYCH – ***denotacja *danych**.
A.4.

OCHRONA DANYCH – procedury obowiązujące w danym ***systemie informacyjnym** regulujące i kontrolujące dostęp ***użytkowników systemu** (lub ***programów komputerowych**) do ***zbiorów informacyjnych** oraz prawa obsługi systemu do wykonywania w nim poszczególnych operacji. Ochrona danych ma na celu zapewnienie zbiorom: integralności, uniemożliwienie wprowadzania jakichkolwiek zmian przypadkowo lub złośliwie, dostępności, czyli umożliwianie prowadzenia prac informacyjnych i korzystania ze zbiorów niezależnie od działań wewnętrznych lub zewnętrznych, poufności, poprzez wprowadzenie odpowiednich kodów, haseł, które uniemożliwiają dostęp do zbiorów informacyjnych i systemów komputerowych osobom i systemom niepowołanym.
A.4.

ODBIERANIE INFORMACJI zob. **ODBIERANIE KOMUNIKATU**

ODBIERANIE KOMUNIKATU, *odbieranie informacji* – ***proces informacyjny** polegający na postrzeganiu przez odbiorcę ***sygnału (1)** i ewentualnie ***odkodowywaniu informacji** (w wypadku, gdy ***komunikat** jest ***sygnałem semantycznym** lub ***tekstem *języka** z ***semantyką (1)**). W wypadku, gdy komunikat jest oznaką, odbieranie komunikatu jest właściwie ***transformacją informacji**.
D.3., D.3.2.

ODBIORCA INFORMACJI – element ***układu informacyjnego**, który postrzega rzeczywistość (jest odbiorcą informacji o rzeczywistości bezpośrednio ze ***źródła informacji**) lub dokonuje procesu ***odbierania komunikatu**. W tym drugim wypadku odbiorca informacji jest ***odbiorcą komunikatu**.
D.1., D.3.2.

ODBIORCA KOMUNIKATU – element ***układu informacyjnego** (uczestnik ***komunikacji**) będący wykonawcą procesu ***odbierania komunikatu**. Odbiorca komunikatu może być, ale nie musi być, ***adresatem komunikatu**.
D.1., D.3.2.

ODBIORNIK zob. **INSTRUMENTY INFORMACYJNE**

ODEJMOWANIE ZBIORÓW zob. **RÓŻNICA ZBIORÓW**

ODKODOWYWANIE INFORMACJI, *dekodowanie informacji* – ***proces informacyjny** polegający na przyporządkowywaniu przez ***odbiorcę informacji** odebranemu ***sygnałowi (1)** odwzorowanej w nim ***informacji** na podstawie znajomości reguł ***semantyki (1)** danego ***języka (*kompetencji językowej)**. Proces ten musi być poprzedzony rozpoznaniem ję-

zyka, w którym zakodowana jest informacja. Odkodowywanie informacji może być częścią składową ***odbierania komunikatu**.
Por. ***kodowanie informacji**.
D.3., D.3.2.

ODNIESIENIE, *referencja* – element ***rzeczywistości pozajęzykowej** przyporządkowany danemu ***wyrażeniu** będącemu jego ***wykładnikiem językowym** w ***języku**, którego funkcją jest ***odwzorowanie** tej rzeczywistości. W wypadku ***języka naturalnego** odniesieniem dla całego języka jest rzeczywistość pozajęzykowa – w wypadku ***semantycznej funkcji** języka, sam język – w wypadku ***funkcji metajęzykowej**, a więc gdy język naturalny odwzorowywany jest w swój podzbiór pełniący funkcję ***metajęzyka** (lub w podzbiór innego języka naturalnego), ***tekst** – w wypadku ***funkcji metatekstowej**, ***informacja** – w wypadku ***funkcji metainformacyjnej**.
Rozróżniać trzeba dwa rodzaje odniesienia: odniesienie potencjalne, przysługujące wyrażeniom języka jako elementom ***systemu**, czyli ***denotację** oraz odniesienie aktualne, przysługujące konkretnemu użyciu wyrażenia w ***komunikacie**. I tak np. odniesieniem potencjalnym wyrażenia *matka* jest zbiór wszystkich kobiet, które urodziły dzieci, natomiast odniesienia aktualne wyrażenia *matka* w konkretnych komunikatach są różne, mogą być równe denotacji systemowej, czyli odniesieniu potencjalnemu, np. w zdaniu *Matka chce zawsze szczęścia swojego dziecka*, może stanowić jej podzbiór właściwy, np. *Na zebranie rodziców przyszły tylko matki*, może odnosić się tylko do jednego elementu denotacji, np. *Matka chora i nie mogła przyjść na zebranie*. Odniesienie aktualne może być precyzowane za pomocą dodatkowych wykładników językowych, np. ***kwantyfikatorów**.
B.6.3.

ODPOWIEDNIK, *ekwiwalent* – ***wyrażenia** należące albo do tego samego ***języka**, albo do różnych języków, pełniące tę samą funkcję. Odpowiedniki tworzą tzw. ***klasę ekwiwalencji**, np. odpowiednikami w tym samym języku są warianty fakultatywne (***synonimy**), odpowiednikami należącymi do różnych języków są wyrażenia o takim samym ***znaczeniu**.
B.6.1., D.3.3.

ODPOWIEDNIK SŁOWNY – ***wyrażenie języka naturalnego** o ***denotacji** stanowiącej denotację pośrednią reprezentującego go wyrażenia ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**. Np. odpowiednikiem słownym ***deskryptora** UE jest *Unia Europejska*; auto – *samochód*; ***symbolu** B21J15100 – *nitowanie* (w ***Międzynarodowej Klasyfikacji Patentowej**).
G.6.

ODPOWIEDNIOŚĆ zob. **EKWIWALENCJA**

ODPOWIEDNIOŚĆ WYSZUKIWAWCZA, *ekwiwalencja wyszukiwawcza* – relacja zachodząca między ***wyrażeniem języka informacyjno-wyszukiwawczego** a jego ***odpowiednikiem słownym**.
G.6.

ODPOWIEDŹ – ***komunikat** będący reakcją właściwą ***adresata komunikatu** będącego ***pytaniem**. Każde pytanie zawiera komponenty o charakterze ***metainformacji**: (1) czy wiesz to, o co pytam? (czy posiadasz taką ***informację**), (2) czy powiesz? (czy udzielisz mi tej informacji), dlatego odpowiedzią na każde pytanie mogą być ***zdania**, odnoszące się tylko do tego metainformacyjnego komponentu, a więc informację o stanie poinformowania ***nadawcy komunikatu** będącej odpowiedzią w ***zakresie** wyznaczonym przez pytanie: *Nie*

wiem albo *Wiem, ale nie powiem*. Informacja o tym, że adresat pytania posiada poszukiwaną przez nadawcę pytania informację i że zamierza jej udzielić, zazwyczaj jest pomijana jako nieinformacyjna, jeśli towarzyszy jej udzielanie żądanej informacji. Informacja stanowiąca odpowiedź na faktograficzną część pytania, a więc zaspokajająca ***potrzebę informacyjną** nadawcy pytania, wyznaczana jest przez ***treść** pytania, wskazującego jej ***cechy relewantne**. Ten semantyczny składnik pytania, mający strukturę ***alternatywy**, nazywa się założeniem pytania. ***Schemat** każdej z możliwych odpowiedzi nazywa się ***daną** pytania (datum questionis), a zawarta zmienna niewiadomą pytania. Zdanie otrzymane z datum questionis pytania przez podstawienie odpowiedniej stałej za niewiadomą pytania jest odpowiedzią właściwą dla tego pytania.

Zbiór, jaki może przebiegać zmienna, czyli zakres niewiadomej pytania, wyznacza operator pytania i partykuła w wypadku ***pytania rozstrzygnięcia** i zaimek pytajny w wypadku ***pytania dopełnienia**. Odpowiedzi wyznaczone przez strukturę pytania nazywają się odpowiedziami bezpośrednimi (właściwymi, ścisłymi), informacje udzielone w odpowiedzi, z których informacja będąca odpowiedzią właściwą może być uzyskana w procesie ***transformacji** (***wnioskowania**), to odpowiedzi pośrednie (nieścisłe), przy czym mogą być albo całkowite, jeśli odpowiedź właściwa wynika z nich logicznie, albo częściowe, gdy podają tylko niektóre informacje składające się na odpowiedź właściwą. Np. odpowiedź na pytanie *Czy na Marsie jest życie? – Tak*, jest odpowiedzią bezpośrednią (choć jest zdaniem nieprawdziwym); odpowiedź – *Na Marsie nie ma tlenu* jest odpowiedzią pośrednią całkowitą przy założeniu, że tlen jest niezbędny do życia; odpowiedź na pytanie *Kto przyniósł ten list? – Jakiś uczeń* jest odpowiedzią częściową.

Powyższe odpowiedzi były odpowiedziami potwierdzającymi równocześnie prawdziwość ***presupozycji** pytania. Reakcją na pytanie niebędącą odpowiedzią właściwą może też być komunikat odnoszący się do presupozycji pytania, np. do jej prawdziwości, np. na pytanie *Czy obecny król Francji jest łysy?* można uzyskać odpowiedź: *Obecnie Francja nie ma króla*.

D.4.

ODSYŁACZ – ***wyrażenie** ***metatekstu** umieszczone w ***zbiorze informacyjnym**, np. w ***słowniku (2)**, ***katalogu**, ***bibliografii**, ***indeksie**, będące wykładnikiem relacji między elementami tego zbioru relewantnych dla wykonania określonego zadania, np. ***indeksowania** lub ***wyszukiwania informacji**.

Termin używany bywa w następujących ***znaczeniach**: element, do którego się odsyła; element od którego się odsyła; wyrażenie symbolizujące relację odsyłania oraz wszystkie te składniki łącznie. Odsyłacz może mieć postać: cyfry, ***litery (2)**, ***skrótu**, np.: zob. też, por., stos., SD, WD, KD, U i inne.

I.5.1.

ODSYŁACZ CAŁKOWITY – ***odsyłacz** wyrażający relację ***ekwiwalencji** zachodzącej między ***wyrażeniami** dwóch ***języków**; w wypadku ***języków informacyjno-wyszukiwawczych**, kierujący od wyrażenia nienależącego do danego języka do wyrażenia przyjętego w tym języku. Najczęściej występuje w formie: zob., U, stos., →. Np.: Lingwistyka zob. Językoznawstwo, Pies stos. Psy, PAN → Polska Akademia Nauk. W ***językach deskryptorowych** wyrażenia poprzedzające symbol odsyłacza całkowitego nazywa się ***askryptorami**.

I.5.1.

ODSYŁACZ ORIENTACYJNY – ***odsyłacz całkowity** lub ***odsyłacz uzupełniający** kierujący do ogólnie określonej ***kategorii semantycznej** lub wzorca ***struktury** ***wyrażeń**,

ograniczony do podania kilku przykładów wyrażeń należących do tej kategorii lub też realizujących tę strukturę, np.:

Bibliografia narodowa zob. też poszczególne bibliografie narodowe, jak: Bibliografia czeska, Bibliografia polska, Bibliografia rosyjska;

Pamiętniki uż. pamiętniki dotyczące poszczególnych dziedzin, krajów itp. zob. nazwę danej dziedziny, danego kraju itp., np.: Bezrobocie – pamiętniki, Chłopi – pamiętniki, Medycyna – pamiętniki, Polska – pamiętniki;

Błonkówki zob. też nazwy poszczególnych rodzin: Mrówki, Pszczoły itd.

I.5.1.

ODSYŁACZ PORÓWNAWCZY – ***odsyłacz uzupełniający**, wyrażający ***relację skojarzeniową** inną niż ***relacja hierarchiczna**. Najczęściej występuje w formie: zob. też, por., KD, por. też. – np.: Szkoły zob. też Nauczanie; Mróz KD Odmrożenia.

I.5.1.

ODSYŁACZ SYSTEMATYCZNY – ***odsyłacz uzupełniający**, wyrażający ***relację hierarchiczną**. Najczęściej występuje w formie: zob. też, por., SD, WD, por. też. – np. Broń palna zob. też Pistolet; Zboże WD Jęczmień, Pszenica, Żyto.

I.5.1.

ODSYŁACZ UZUPEŁNIAJĄCY – ***odsyłacz** wyrażający ***relację skojarzeniową** zachodzącą między ***wyrażeniami**, kierujący do dodatkowych wyrażeń, przydatnych np. w procesie ***indeksowania** lub ***wyszukiwania informacji**, gdzie służy zwiększeniu ***kompletności wyszukiwania informacji**. Najczęściej występuje w formie: zob. też, por., KD, SD, WD. Wśród odsyłaczy uzupełniających wyróżnia się ***odsyłacze porównawcze** i ***odsyłacze systematyczne**.

I.5.1.

ODWRACALNOŚĆ SYMBOLI zob. **INWERSJA SYMBOLI**

ODWZOROWANIE – relacja między dwoma ***zbiorami** taka, że między elementami tych zbiorów zostało ustalone wzajemnie jednoznaczne (jedno-jednoznaczne) przyporządkowanie, np. relacja między ***dokumentem** a jego ***sygnaturą**. Terminu tego używa się w stosunku do ***języka naturalnego** – mówiąc, że ***język** służy do odwzorowania ***rzeczywistości pozajęzykowej**, albo że rzeczywistość jest odwzorowana w języku, mimo że nie jest to odwzorowanie w powyższym sensie, gdyż nie spełnia warunku jednoznaczności (***izomorfizmu**). Należy wyróżnić następujące rodzaje PRZYPORZĄDKOWAŃ: ODWZOROWANIE JEDNO-JEDNOZNACZNE, gdy jednemu zbiorowi wyróżnionemu w rzeczywistości przyporządkowany jest jeden element języka, np. zbiorowi stołów ***wyraz** *stół*; ODWZOROWANIE JEDNO-WIELOZNACZNE, gdy jednemu zbiorowi wyróżnionemu w rzeczywistości przyporządkowanych jest kilka elementów języka – jest to wypadek ***synonimii**. np. zbiorowi jednośladowych pojazdów samochodowych wyrazy *motocykl* i *motor*, zbiorowi dwuśladowych pojazdów samochodowych wyrazy *samochód* i *auto*; ODWZOROWANIE WIELO-JEDNOZNACZNE, gdy kilku zbiorom wyróżnionym w rzeczywistości przyporządkowany jest jeden element języka, np. chorobie i kwiatu wyraz *różyczka* – jest to wypadek ***homonimii**; ODWZOROWANIE WIELO-WIELOZNACZNE, które w wypadku języka naturalnego jest połączeniem synonimii i homonimii, np. wyraz *wóz* oznaczający samochód i pojazd konny jest równocześnie równoznaczny (w jednym ze swoich użyć) z wyrazami *samochód* i *auto*.

F.2.

OGNISKO – w teorii S.R. Ranganathana:
(1) ***klasa** wraz z odpowiadającym jej ***tematem (1)** ***dokumentu** i ***symbolem klasyfikacyjnym**;
(2) ***izolata** traktowana jako element pewnej ***fasety (1)**; ogniska odpowiadają tym elementom ***treści** ***dokumentów**, na których winna skupić się uwaga klasyfikatora tworzącego ***opis rzeczowy dokumentu**. Stąd na etapie ***klasyfikowania** ogniskami nazywa się wszelkie elementy treści dokumentów, które winny być ujawnione w ***charakterystykach wyszukiwawczych dokumentów**. Na etapie konstrukcji ***klasyfikacji fasetowej** wszelkie takie ogniska winny znaleźć odzwierciedlenie w ***słowniku (1)** tej klasyfikacji, stąd Ranganathan nazwę tę stosuje wobec każdego jej ***wyrażenia elementarnego**.
H.1.3.

OJKONIM zob. **NAZWA GEOGRAFICZNA**

OKREŚLNIK – ***elementarna jednostka leksykalna** będąca ***wyrażeniem synsyntaktycznym** ***języka haseł przedmiotowych**, stojąca w ***haśle przedmiotowym** po ***temacie (2)**.
Określniki stosuje się na ogół wówczas, gdy ***przedmiot dokumentu**, nie jest omówiony wszechstronnie i całościowo, lecz z wyraźnym ograniczeniem całości, ujęcia lub własności, gdy zachodzi potrzeba zwrócenia uwagi ***użytkownika informacji** na lokalizację przedmiotu w przestrzeni i czasie lub na szczególną formę dokumentu. Spośród istniejących w teorii i praktyce podziałów określników, wspólne dla wszystkich języków haseł przedmiotowych są podziały na: ***określniki treściowe** i ***określniki formalne** oraz ***określniki ogólne** i ***określniki jednostkowe**. W teorii Adama Łysakowskiego występuje ponadto termin OKREŚLNIKI SZCZEGÓŁOWE obejmujący swym ***zakresem** określniki jednostkowe oraz gatunkowe (nazwy gatunków przedmiotów, gałęzie dyscypliny, odmiany itp.) i językowe. Obecnie ***tematy (2)** z określnikami gatunkowymi i językowymi (językowo-etnicznymi) na ogół traktuje się jak samodzielne tematy wieloelementowe, co znajduje uzasadnienie zarówno w specjalizacji dyscyplin naukowych, jak i problemach praktycznych pojawiających się przy komputerowym przetwarzaniu ***tekstów** języka haseł przedmiotowych.
Określniki jednego hasła przedmiotowego występują w nim według ***porządku poziomego** określonego przez ***gramatyki (1)** poszczególnych języków haseł przedmiotowych.
H.3.

OKREŚLNIK CHRONOLOGICZNY – ***określnik lokalizujący** wskazujący umiejscowienie ***przedmiotu dokumentu** w czasie, np. w ***języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej**: Polska – historia – 14-16 w., Encykliki – historia – od 1965 r.
H.3.

OKREŚLNIK FORMALNY, *określnik formy* – ***określnik** wskazujący cechy pozatreściowe ***dokumentu** uznane w danym ***języku haseł przedmiotowych** za relewantne dla ***użytkownika informacji**. Typowymi cechami dokumentów odwzorowanymi w postaci określników formalnych są: forma wydawnicza, forma piśmiennicza, ***nośnik informacji** i postać fizyczna. Przykłady określników formalnych w ***języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej**: album, bibliografia adnotowana, czasopisma, encyklopedia, księga adresowa, pamiętniki, podręcznik, podręcznik szkolny; w ***języków haseł przedmiotowych KABA**: anegdoty, płyty kompaktowe, pomoce audiowizualne, rękopisy, słowniki, ulotki. Obecnie określnik formalny zazwyczaj występuje na ostatnim miejscu w ***haśle przedmiotowym**.
H.3.

OKREŚLNIK FORMY zob. **OKREŚLNIK FORMALNY**

OKREŚLNIK GEOGRAFICZNY – ***określnik lokalizujący** wskazujący umiejscowienie ***przedmiotu dokumentu** w przestrzeni, np. w ***języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej**: Samorząd – Polska – od 1989 r., Ptaki drapieżne – Europa – atlas.
H.3.

OKREŚLNIK JEDNOSTKOWY – ***określnik** mający postać ***nazwy jednostkowej** lub nazwy ogólnej występującej w funkcji ***nazwy własnej**. Adam Łysakowski do klasy określników jednostkowych zaliczył: 1) tytuły dzieł autorskich; 2) części terytorialne miasta, nieruchomości, instytucje mające swą siedzibę w danej miejscowości; 3) datowane wydarzenia historyczne; 4) przy instytucjach jako tematach – ich oddziały. Zakres klasy określników jednostkowych w obecnie wykorzystywanych w Polsce ***językach haseł przedmiotowych** jest różny zarówno w porównaniu z zaleceniami A. Łysakowskiego, jak i między poszczególnymi językami.
H.3.

OKREŚLNIK LOKALIZUJĄCY – ***określnik chronologiczny** i/lub ***określnik geograficzny**.
H.3.

OKREŚLNIK OGÓLNY – ***określnik** mający postać ***nazwy ogólnej**. Określnikami ogólnymi zwykle są: 1) ***nazwy** dziedzin ***wiedzy**, życia kulturalnego, działalności gospodarczej, praktycznej, np. w ***języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej**: bibliotekarstwo, biologia, prawo, prawo międzynarodowe; 2) nazwy pewnych okoliczności, stanów, warunków przejawiania się przedmiotu dokumentu, np. w języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej: budowa, choroby, metody, ochrona, zwalczanie; 3) ***określniki formalne**, np. w języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej: atlas, indeks, przewodnik, tablice i wzory.
H.3.

OKREŚLNIK RZECZOWY zob. **OKREŚLNIK TREŚCIOWY**

OKREŚLNIK SWOBODNY zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH KABA**

OKREŚLNIK SZCZEGÓŁOWY zob. **OKREŚLNIK**

OKREŚLNIK TREŚCIOWY, *określnik rzeczowy* – w opozycji do ***określnika formalnego** – ***określnik** wskazujący cechy inne niż ***cechy formalne dokumentu**; określnik, który nie jest określnikiem formalnym.
Określniki treściowe są klasą ***wyrażeń** bardzo zróżnicowaną po względem ***znaczenia**, podział ich jest różny w poszczególnych ***językach haseł przedmiotowych**. We wszystkich językach haseł przedmiotowych wyróżnia się jednak ***określniki lokalizujące** (***określnik geograficzny** i ***określnik chronologiczny**). Zasady formułowania i stosowania określników treściowych mogą być różne w różnych językach haseł przedmiotowych.
H.3.

OKREŚLNIK ZWIĄZANY zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH KABA**

OKREŚLONOŚĆ – w opozycji do ***nieokreśloności** – ***kategoria semantyczna** wyrażająca ***metainformację**, informująca o tym, że ***informację** pozwalającą na zidentyfikowanie elementu, którego dotyczy informacja w ***komunikacie** wśród wszystkich elementów ***zbioru** denotowanego przez dane ***wyrażenie** (opatrzone wykładnikiem określoności) ***nadawca komunikatu** posiada i przekazał ***adresatowi komunikatu** we wcześniejszej części aktu ko-

munikacyjnego, a obecnie informuje go o tym, że wyrażenie użyte aktualnie ma takie samo ***odniesienie*** (określa ten sam element denotowanego zbioru). Kategoria ta w niektórych ***językach*** jest obligatoryjną ***kategorią gramatyczną*** i ma stały wykładnik np. w postaci rodzajnika określonego (np. w angielskim, niemieckim, francuskim, bułgarskim), w innych językach może być wyrażana leksykalnie, np. w języku polskim:

1) *Chłopiec ten przyniósł mi książkę,*
2) *Ten chłopiec przyniósł mi książkę,*
3) *Pewien chłopiec przyniósł mi książkę.*

które odpowiednio informują: 1) informację pozwalającą na identyfikację chłopca nadawca przekazał odbiorcy we wcześniejszym komunikacie, 2) informację taką nadawca przekazuje odbiorcy, np. za pomocą gestu, 3) nadawca informację taką posiada, ale nie zamierza przekazać jej odbiorcy (o czym go jednocześnie informuje).

Wykładniki językowe określoności w normalnej ***sytuacji komunikacyjnej***, a więc gdy ***komunikacja*** odbywa się w obecności ***adresata komunikatu***, nie są konieczne, informacja identyfikująca ***desygnat*** przekazywana bywa bowiem w innych niż ***język naturalny*** ***kodach***.

B.5.5.

ONOMATOID zob. **NAZWA POZORNA**

OPAC zob. **KATALOG ONLINE**

OPERATORY ALGEBRY BOOLE'A zob. **OPERATORY LOGICZNE**

OPERATORY KONTEKSTOWE zob. **OPERATORY TEKSTOWE**

OPERATORY LOGICZNE, *operatory* ***algebry Boole'a**, operatory teoriomnogościowe* – operatory wyrażające działania na zbiorach, a więc: ***iloczyn zbiorów**, **suma zbiorów**, **różnica zbiorów**, **uzupełnienie zbioru***. Działania na zbiorach wykonywane są w procesie ***wyszukiwania informacji*** w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych***, wówczas operatory logiczne stają się elementami ***instrukcji wyszukiwawczej***.

A.2.

OPERATORY TEKSTOWE, *operatory kontekstowe* – używane przy ***wyszukiwaniu pełnotekstowym*** w ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym online*** ***wyrażenia*** ***języka kwerend*** wyspecjalizowane w ***funkcji metatekstowej*** określające, jakie warunki muszą spełniać wyrażenia występujące w ***pełnym tekście*** wskazane w ***instrukcji wyszukiwawczej***, aby mogły być uznane za spełniające warunki ***relewancji technicznej***. Do warunków tych należą np.: rodzaj ***kontekstu***, odległość w tekście. Operatory tekstowe określają również warunki stosowania operacji ***maskowania***.

A.4.

OPERATORY TEORIOMNOGOŚCIOWE zob. **OPERATORY LOGICZNE**

OPIS BIBLIOGRAFICZNY – ustrukturalizowany zbiór ***metainformacji*** (***danych bibliograficznych***) niezbędnych do identyfikacji opisywanego ***dokumentu*** (z reguły przejmowanych zeń w niezmienionej postaci) oraz metainformacji je uzupełniających i interpretujących. W zależności od przewidywanego przeznaczenia stosuje się jeden z następujących stopni szczegółowości ***opisu bibliograficznego***: pierwszy stopień – obejmujący tylko elementy obowiązkowe niezbędne dla identyfikacji dokumentu; drugi stopień – obejmujący elementy

obowiązkowe i zalecane, bliżej charakteryzujące opisywany dokument; trzeci stopień – obejmujący wszystkie elementy przewidzianej struktury opisu bibliograficznego.

***Format danych** opisu bibliograficznego książki w pierwszym stopniu szczegółowości:

Tytuł właściwy / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności .— oznaczenie wydania .— miejsce wydania, data wydania

Format danych opisu bibliograficznego książki w drugim stopniu szczegółowości:

Tytuł właściwy : dodatek do tytułu / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności ; każde następne oznaczenie odpowiedzialności .— oznaczenie wydania / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące wydania.

Miejsce wydania : nazwa wydawcy, data wydania .— określenie formy książki i/lub objętość : oznaczenie ilustracji ; format + oznaczenie dokumentu towarzyszącego.

(Tytuł serii, ISSN serii ; numeracja w obrębie serii. Oznaczenie i/lub tytuł podserii, ISSN podserii ; numeracja w obrębie podserii).

Uwagi.

ISBN

Przykład opisu bibliograficznego wydawnictwa zwartego jednotomowego w pierwszym stopniu szczegółowości:

Język i świat realny / Mieczysław A. Krąpiec .— Lublin, 1985

I.3., I.4., I.6.1.

OPIS DOKUMENTACYJNY zob. **OPIS DOKUMENTU**

OPIS DOKUMENTU, *opis dokumentacyjny* – ustrukturalizowany zbiór ***metainformacji** dotyczących danego ***dokumentu**. Zależnie od tego, jakich elementów dokumentu metainformacje dotyczą, wyróżnia się ***opis formalny** i ***opis rzeczowy**, przy czym pełny opis dokumentu zawiera oba te elementy.

I.3.

OPIS FORMALNY – ***metainformacja** dotycząca ***cech formalnych dokumentu**; najczęściej opis formalny dokumentu przyjmuje postać ***opisu bibliograficznego**, którego składniki i struktura określane są odpowiednimi normami krajowymi i międzynarodowymi.

Por. ***charakterystyka formalna dokumentu**.

I.3., I.4., I.6.1.

OPIS JĘZYKA zob. **PREZENTACJA JĘZYKA**

OPIS KATALOGOWY – ustrukturalizowany zbiór ***metainformacji** charakteryzujących egzemplarz ***dokumentu** znajdujący się w określonym zbiorze dokumentów, zawierający ***hasło**, ***opis bibliograficzny**, oraz ***sygnaturę** lokalizującą opisywany dokument w tym zbiorze. Opis katalogowy umożliwia realizację ***funkcji wyszukiwawczej** w tradycyjnych ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** za pomocą tylko jednego elementu – hasła, w systemach zautomatyzowanych (i niektórych zmechanizowanych) według dowolnych elementów opisu.

I.3., I.6.2.

OPIS LINGWISTYCZNY zob. **PREZENTACJA JĘZYKA**

OPIS PRZEDMIOTOWY – ***charakterystyka wyszukiwawcza** dokumentu wyrażona w ***języku haseł przedmiotowych**. Może być jedno- lub wielokrotny.

Por. ***opis przedmiotowy wielokrotny**.

H.3., I.4.

OPIS PRZEDMIOTOWY WIELOKROTNY – ***charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu** wyrażona w ***języku haseł przedmiotowych** składająca się z więcej niż jednego ***hasła przedmiotowego**. Zwykle opis wielokrotny jest rezultatem własności treści dokumentu, np.: wielości przedmiotów czy aspektów, i/lub przyjętych reguł ***szerokości indeksowania**, np.: gdy chce się wyeksponować w charakterystyce wyszukiwawczej przedmioty poboczne dokumentu relewantne dla użytkownika. Niekiedy powodem powstania opisu wielokrotnego są własności danego języka haseł przedmiotowych uniemożliwiające wyrażenie pewnych informacji za pomocą jednego hasła przedmiotowego.
H.3.

OPIS RZECZOWY – ***metainformacja** dotycząca własności ***treści** ***dokumentu**, czyli cech zawartej w nim ***informacji**, takich jak np. przedmiot dokumentu (***temat (1)**), aspekt przedstawienia tego przedmiotu, metody badawcze przedstawione w dokumencie. Opis rzeczowy dokumentu wyrażony w ***języku informacyjno-wyszukiwawczym** nosi nazwę ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu**. Opis rzeczowy dokumentu wyrażony w ***języku naturalnym** przyjmuje postać ***analizy dokumentacyjnej** lub ***adnotacji treściowej**.
I.3., I.4., I.6.1.

OPOZYCJA – przeciwstawność elementów tworzących dany zbiór. Opozycje mogą polegać na: obecności lub braku tej samej cechy – jest to tzw. OPOZYCJA PRYWATYWNA – człon opozycji posiadający cechę nazywa się członem nacechowanym opozycji, człon nie posiadający cechy nazywa się członem nienacechowanym; na stopniu nasilenia tej samej cechy – jest to tzw. OPOZYCJA GRADUALNA (stopniowa); na istnieniu w każdym z porównywanych elementów innej cechy, której nie ma w pozostałych członach – jest to tzw. OPOZYCJA EKWIPOLENTNA (równorzędna). Np. w zbiorze guzików wyróżnić można następujące realizacje powyższych opozycji: opozycja prywatywna – guziki z uszkiem : guziki bez uszka; opozycja stopniowa – guziki małe : guziki średnie : guziki duże; opozycja równorzędna – guziki białe : guziki czarne : guziki czerwone : guziki zielone : guziki szare. Opozycje między elementami ***języka** nazywa się OPOZYCJAMI JĘZYKOWYMI. Zależnie od poziomu ***struktury języka** dzieli się je na opozycje fonologiczne, morfologiczne, leksykalne (w tym znaczeniowe, czyli semantyczne), składniowe.
Jeżeli w danym zbiorze dana opozycja realizuje się tylko jeden raz, to taką opozycję nazywa się OPOZYCJĄ IZOLOWANĄ, jeżeli opozycja powtarza się, to nazywamy ją OPOZYCJĄ PROPORCJONALNĄ.
***System** opozycji występujących w danym zbiorze (wraz z tworzącymi je elementami tego zbioru) tworzy ***model** tego zbioru. W modelu takim uwzględnia się jedynie opozycje proporcjonalne, opozycje izolowane traktuje się jako odstępstwa od modelu (wyjątki).
Z punktu widzenia ***języka optymalnego** najlepszymi opozycjami są opozycje prywatywne (występują one najczęściej np. wśród opozycji fonologicznych ***języka naturalnego**), natomiast opozycje wieloczłonowe, a więc opozycja gradualna i opozycja ekwipolentna są opozycjami gorszymi, gdyż np. opozycja gradualna opiera się na ***cechach dystynktywnych** mało się od siebie różniących, których identyfikacja lub realizacja wymaga od użytkownika systemu większego wysiłku.
Tworząc model jakiejś rzeczywistości, wszystkie opozycje między jej elementami można opisać jako opozycje prywatywne, prowadzi to jednak do zbytniej komplikacji opisu, gdyż, np. jedną pięcioelementową opozycję gradualną lub ekwipolentną A : B : C : D : E trzeba by przedstawić w postaci pięciu opozycji prywatywnych: A : nie A, B : nie B, C : nie C, D : nie D,

E : nie E, przy czym opozycje te musiałyby być przedstawione w postaci ***hierarchii** odwzorowujących kolejność ***podziału logicznego** zbioru (***klasyfikacji**).
Por. ***cecha dystynktywna**.
B.4., F.2.

OPOZYCJA EKWIPOLENTNA zob. **OPOZYCJA**

OPOZYCJA GRADUALNA zob. **OPOZYCJA**

OPOZYCJA IZOLOWANA zob. **OPOZYCJA**

OPOZYCJA JĘZYKOWA zob. **OPOZYCJA**

OPOZYCJA PROPORCJONALNA zob. **OPOZYCJA**

OPOZYCJA PRYWATYWNA zob. **OPOZYCJA**

OPRACOWANIE ANALITYCZNO-SYNTETYCZNE – ***dokument pochodny** powstały w wyniku ***transformacji** w ***planie treści** i w ***planie wyrażania** co najmniej dwu ***dokumentów pierwotnych**. Transformację planu treści stanowi ***streszczanie** polegające na zachowaniu ***informacji relewantnych** dla przewidywanych kategorii ***użytkowników informacji**. Transformacja planu wyrażania często wiąże się ze zmianą ***języka** i/lub jego ***sygnału**. Długość dokumentu pochodnego powstałego w rezultacie obu rodzajów transformacji jest zawsze mniejsza od sumy długości ***tekstów** dokumentów pierwotnych.
Por. ***relewancja**, ***cecha relewantna**.
I.3.

OPRACOWANIE DOKUMENTACYJNE, *opracowanie informacyjne* – (1) ***dokument pochodny** zawierający ***metainformację** o ***treści** jakichś ***dokumentów** i ***cechach formalnych** (tych) **dokumentów**, opracowany przy zastosowaniu metodyki bibliograficznej i dokumentacyjnej. Opracowaniami dokumentacyjnymi są np.: ***opracowania analityczno-syntetyczne**, ***bibliografie**, ***zestawienia tematyczne**, przeglądy dokumentacyjne. Dwa ostatnie mają postać selekcyjnych ***bibliografii analitycznych** i są głównie publikacjami ośrodków informacji.
(2) ***opis dokumentu**.
I.3.

OPRACOWANIE DOKUMENTU – zbiór operacji (***transformacji**) dokonywanych w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym**, których wynikiem jest ***opis dokumentu**.
I.4.

OPRACOWANIE INFORMACYJNE zob. **OPRACOWANIE DOKUMENTACYJNE**

OPROGRAMOWANIE – zbiór ***programów komputerowych**. Zależnie od realizowanych funkcji i stopnia złożoności wyróżnia się zazwyczaj: a) oprogramowanie podstawowe, obejmujące trzy klasy programów: 1) oprogramowanie techniczne, sprawdzające działanie komputera i jego urządzeń zewnętrznych, 2) oprogramowanie usługowe, ewidencjonujące wykorzystanie komputera, nadzorujące przesyłanie informacji z ***pamięci** komputera do jego urządzeń zewnętrznych oraz realizowanie standardowych ***transformacji** ***danych**, 3) oprogramowanie zarządzające (system operacyjny), sterujące działaniem sprzętu i innych programów; b) oprogramowanie biblioteczne, zawierające najczęściej stosowane programy standardowe, np. realizujące typowe obliczenia matematyczne, inżynierskie; c) translatory, progra-

my tłumaczące *teksty różnych ***języków programowania**; d) oprogramowanie użytkowe, tzw. pakiety programów użytkowych, wyspecjalizowane w realizacji ***procesów informacyjnych** dla określonej ***kategorii *użytkowników informacji**, np. bibliotek, banków, biur projektowych, lub w realizacji określonych funkcji, np. redagowania tekstów.
A.4.

ORGANIZACJA WIEDZY – (1) ***układ** (np. ***porządek**) elementów ***wiedzy** przyjęty w danej ***reprezentacji wiedzy (1)**. W ***systemach informacyjnych** układ ten zdeterminowany jest przez metody i narzędzia zapisu ***zbioru informacyjnego**, relacji między jego elementami oraz przeprowadzanych na nich operacji; w tradycyjnych ***systemach informacji dokumentacyjnej** o organizacji reprezentowanej w nich wiedzy decyduje przede wszystkim ***język informacyjno-wyszukiwawczy** oraz metoda organizacji ***zbioru wyszukiwawczego**;
(2) interdyscyplinarna dziedzina wiedzy zajmująca się metodami i narzędziami ***odwzorowania *wiedzy** i skutecznego wyszukiwania ***informacji** w systemach informacyjnych. Obejmuje przede wszystkim teorię, metodologię i zastosowania ***klasyfikacji** i innych systemów porządkowania informacji; analizę i modelowanie ***systemów *terminologii**; analizę, modelowanie ***struktur *danych (2)** i zarządzanie danymi; metody ***indeksowania**; projektowanie ***języków informacyjno-wyszukiwawczych**; metody ***reprezentacji wiedzy**. Organizacja wiedzy integruje badania nad systemami porządkowania i reprezentacji wiedzy podejmowane przez przedstawicieli różnych dyscyplin nauki: filozofii, psychologii, ***lingwistyki**, ***nauki o informacji**, naukoznawstwa, informatyki i ***sztucznej inteligencji**. Od 1989 r. działa międzynarodowe towarzystwo naukowe zrzeszające badaczy organizacji wiedzy – *International Society for Knowledge Organization* (ISKO), które wydaje kwartalnik „Knowledge Organization" (wcześniej czasopismo ukazywało się pod tytułem „International Classification" i było wydawane przez FID) oraz dwie międzynarodowe serie wydawnicze: „Advances in Knowledge Organization" i „Advances in Knowledge Management".
E.2.

ORGANIZACJA WIEDZY – MODEL DEKLARATYWNY – w opozycji do ***modelu** proceduralnego – model ***organizacji wiedzy**, którego ***struktura** zdeterminowana jest przez ***wiedzę deklaratywną** (zbiór ***danych** o stanach rzeczy i zachodzących między nimi relacjach), a ***układ** (uporządkowanie) jej elementów jest niezależny od układu (uporządkowania) elementów ***wiedzy proceduralnej** (zbioru reguł, algorytmicznych lub heurystycznych strategii operowania danymi deklaratywnymi); a zatem w modelu tym wyodrębnia się dwa podstawowe moduły organizacji wiedzy: moduł organizacji wiedzy deklaratywnej, zwykle zawierający znacznie rozbudowaną strukturę powiązań między danymi, oraz moduł organizacji wiedzy proceduralnej, zawierający względnie ogólnie zdefiniowane operacje na danych zawartych w module pierwszym (tzw. modułowość globalna). Deklaratywny model organizacji wiedzy cechuje ***systemy informacyjne** niewyposażone w mechanizmy automatycznego ***wnioskowania**; w ***systemach inteligentnych** model ten realizowany jest przez logiczne ***reprezentacje wiedzy**, a także przez ***sieci semantyczne**.
E.2.

ORGANIZACJA WIEDZY – MODEL PROCEDURALNY – w opozycji do ***modelu** deklaratywnego – model ***organizacji wiedzy**, w którym ***układ** (uporządkowanie) elementów ***wiedzy deklaratywnej** (zbioru ***danych** o stanach rzeczy i zachodzących między nimi relacjach) zdeterminowany jest przez przyjęty układ (porządek) elementów ***wiedzy proceduralnej** (zbioru reguł, algorytmicznych lub heurystycznych strategii operowania danymi de-

klaratywnymi); w modelu tym organizacja danych podporządkowana jest organizacji procedur ich przetwarzania, a zatem z każdą szczegółowo zdefiniowaną procedurą związany jest podzbiór danych, którymi procedura ta operuje (tzw. modułowość lokalna). Proceduralny model organizacji wiedzy cechuje wysoka efektywność i łatwość modyfikowania poszczególnych procedur lub podporządkowanych im danych bez konieczności naruszania struktury pozostałych elementów. Model ten realizowany jest przez najczęściej obecnie stosowane metody ***reprezentacji wiedzy** w ***systemach inteligentnych**: reprezentacje za pomocą ***reguł produkcji**, ram i systemów obiektowych.
E.2.

ORONIM zob. **NAZWA GEOGRAFICZNA**

OTOCZENIE ZNAKU JĘZYKOWEGO – elementy języka i ***rzeczywistości pozajęzykowej** towarzyszące użyciu ***znaku** językowego w danej ***sytuacji komunikacyjnej**. Elementami tymi są: ***wyrażenia** tworzące ***kontekst** – jest to tzw. otoczenie synsemantyczne, elementy tworzące ***konsytuację** – jest to tzw. otoczenie sympraktyczne, w pewnych wypadkach przedmiot współwystępujący ze znakiem i tworzący z nim wspólnie ***komunikat** (tak jak, np. w wypadku napisów na opakowaniach i szyldów) – jest to tzw. otoczenie symfizyczne. Cechą znaków ***języka naturalnego** jest to, że mogą samodzielnie przekazywać całą ***informację**, mogą więc być interpretowane niezależnie od otoczenia sympraktycznego i symfizycznego, której to cechy nie mają inne ***języki**, np. komunikat języka znaków drogowych może być interpretowany tylko na podstawie otoczenia sympraktycznego i symfizycznego. W normalnych ***sytuacjach komunikacyjnych** w interpretacji komunikatów języka naturalnego otoczenie sympraktyczne i symfizyczne odgrywa znaczną rolę.
D.4.

OZNACZANIE – relacja między ***wyrażeniem** a jego ***denotatem**. W logice oznaczanie jest rozumiane w węższym sensie i przysługuje nazwom z wyjątkiem ***nazw pustych**.
B.6.3.

OZNAJMIENIE zob. **WYPOWIEDZENIE KONSTATYWNE**

OZNAKA zob. **ZNAK**

P

P-NOTA – ***dokument** zawierający projekt rewizji ***tablic klasyfikacyjnych *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** opracowany przez Międzynarodową Federację Informacji i Dokumentacji (FID), podlegający opiniowaniu przez członków Centralnego Komitetu Klasyfikacji FID/CCC oraz innych zainteresowanych; od 1 stycznia 1992 r., po przekazaniu przez FID praw własności do UKD międzynarodowemu Konsorcjum ds. UKD, zaprzestano opracowywać P-noty.
H.1.2.

PACJENS, *patiens* – ***rola semantyczna** będąca wykładnikiem funkcji obiektu, na który skierowana jest czynność w sytuacji komunikowanej przez ***zdanie**. Np. w sytuacji komunikowanej w zdaniu *Hydraulik naprawił kran* ***desygnat** rzeczownika *kran* jest pacjensem, bowiem jest on obiektem naprawy wykonywanej przez ***agensa**. Tradycyjnie przyjmuje się, że wykładnikiem pacjensa w ***strukturze powierzchniowej** jest dopełnienie bliższe, choć może ono występować także w innych rolach semantycznych. Pacjens przeciwstawiany jest także odbiorcy, roli semantycznej często wiązanej z dopełnieniem dalszym. Np. w zdaniu *Nauczyciel oddał dzieciom zeszyty* wyraz *nauczyciel* jest wykładnikiem agensa, *dzieci* – odbiorcy, zaś *zeszyty* – pacjensa.
Termin pacjens odpowiada używanemu w ***gramatyce *przypadków semantycznych** terminowi przypadek obiektu.
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** otrzymuje często wykładnik w postaci odpowiedniego ***wskaźnika roli**.
B.5.5.

PAMIĘĆ – organ lub ***instrument informacyjny** służący do ***przechowywania informacji**, np.: ***dokument**, pamięć komputera. Terminy pamięć wewnętrzna i pamięć zewnętrzna używane są w informatyce dla rozróżnienia części pamięci komputera – pamięć wewnętrzna (pamięć operacyjna) służy do przechowywania ***tekstu** realizowanego ***programu komputerowego**, pamięcią zewnętrzną nazywane są np. magnetyczne lub optyczne (laserowe) ***nośniki informacji (2)**.
D.3.

PARADOKS – (1) ***antynomia**,
(2) ***wyrażenie** nonsensowne (por. ***nonsensowność**). Szczególnego rodzaju paradoksami są wyrażenia nieweryfikowalne w żadnej ***świecie możliwym**, gdyż odnoszą się do różnych rzeczywistości: ***rzeczywistości pozajęzykowej** (pozatekstowej) i rzeczywistości ***języka**, są więc ***tekstami mieszanymi *metajęzyka** i ***języka przedmiotowego**, np. paradoks ***implikacji**: *Jeśli kot goni mysz, a mysz jest sylabą, to kot goni sylabę.*
Niektóre wypowiedzenia paradoksalne mogą być interpretowane i uznane za sensowne (por. ***sensowność**) dzięki znajomości ***kontekstu kulturowego, *relacji intertekstualnych** lub dlatego, że jedno wyrażenie powodujące ***sprzeczność** jest ***polisemem**, np. *Pierwszym warunkiem nieśmiertelności jest śmierć* (S.J. Lec).
B.5.5., D.5.1.

PARADYGMAT – (1) zbiór wszystkich ***słowoform** danego ***leksemu**, np. paradygmatem danego rzeczownika jest zbiór jego wszystkich form deklinacyjnych, paradygmatem danego czasownika jest zbiór jego wszystkich form koniugacyjnych.
(2) ***formuła zdaniowa**, według której tworzy się wszystkie słowoformy danego leksemu.
(3) ***model** teoretyczny służący do ***odwzorowania** jakiejś rzeczywistości – np. geometria euklidesowa dla mechaniki newtonowskiej, mechanika newtonowska dla chemii, astronomii i atomistyki, matematyka dla ***lingwistyki**.
B.5.2., F.2.

PARADYGMATYKA – zbiór ***relacji paradygmatycznych** danego ***języka**.
B.4., B.6.1.

PARAFRAZA – ***transformacja językowa** zachowująca ***znaczenie** ***wyrażenia** będąca albo przekształceniem równoznacznym, dającym w wyniku wyrażenie będące ***synonimem**, np.

Wynajęłam od niej mieszkanie ⇒ *Ona wynajęła mnie mieszkanie.*

Jan jest wyższy od Piotra ⇒ *Piotr jest niższy od Jana.*

albo przekształceniem dającym w wyniku wyrażenie, które całkowicie zawiera się w ***znaczeniu** wyrażenia transformowanego, np.

Jan wyleczył się ⇒ *Jan przestał chorować (wyzdrowiał)* ⇒ *Jan jest zdrów.*

Por. ***implikacja**.
D.3.3.

PARONIMIA – (1) relacja między ***paronimami**.
(2) zjawisko występowania paronimów.
Paronimia bywa przyczyną błędów językowych polegających na przypisywaniu jednemu z paronimów elementów ***treści** drugiego, w języku polskim przykładem może być błędne używanie wyrazu *oportunizm* kojarzonego z wyrazem *opór*.
B.6.1.

PARONIMY – ***wyrażenia** o podobnej ***formie wyrażenia**, lecz różniące się ***treścią**, np. *pryncypalny – pryncypialny*, *interpolacja – interpelacja*, *adoptować – adaptować*.
B.6.1.

PATIENS zob. **PACJENS**

PATRONIMIKON, *nazwa patronimiczna* – ***nazwa własna** utworzona od imienia ojca (szerzej przodka, może to być bowiem również nazwa własna utworzona od ***nazwy** matki, a więc MATRONIMIKON, czyli nazwa matronimiczna, odmacierzyńska). Nazwami patronimicznymi są przede wszystkim nazwiska, np. *Szymonowic*, *Parkoszowic*, ale także ***nazwy geograficzne**, np. nazwy miejsc zamieszkałych przez potomków lub ludzi należących do człowieka noszącego dane imię (np. chłopów pańszczyźnianych), np. *Racławice*, *Michałowice*.
B.6.2.

PC-NOTA – ***dokument** wydawany przez Departament Klasyfikacji Międzynarodowej Federacji Informacji i Dokumentacji (FID), zawierający wszelkie zmiany wprowadzone do tekstu ***P-not**; podobnie jak w przypadku P-not, po przekazaniu 1 stycznia 1992 r. przez FID praw własności do UKD międzynarodowemu Konsorcjum ds. UKD, zaprzestano wydawać PC-noty.
H.1.2.

PERCEPTIVUS, *strona świadka*, *tryb świadka* – w opozycji do ***imperceptivu** – ***kategoria morfologiczna** czasownika będąca wykładnikiem ***metainformacji** informująca o tym, że ***nadawca komunikatu** ***informację**, którą przekazuje w ***komunikacie**, uzyskał przez bezpośrednią obserwację rzeczywistości (sytuacji, o której informuje).
Perceptivus jest wykładnikiem modalności aletycznej, bezpośrednio bowiem wskazuje na wartość informacji przekazanej w komunikacie informując, że nadawca komunikatu jest odpowiedzialny za prawdziwość przekazywanej informacji.
B.3., D.5.1.

PERFORMANCJA – aktualizacja (przejaw) ***kompetencji językowej** w konkretnym ***komunikacie**.
D.2.

PERFORMATYW zob. **WYPOWIEDZENIE PERFORMATYWNE**

PERFORMATYW EXPLICITE – w opozycji do ***performatywu implicite** – ***wypowiedzenie performatywne** zawierające wykładnik rodzaju ***aktu mowy** w postaci ***czasownika performatywnego** w pierwszej osobie liczby pojedynczej (czasem mnogiej) czasu teraźniejszego, np. *Ostrzegam cię, że tu niebezpiecznie*, *Skazuję cię na banicję*, *Ogłaszam zakończenie obrad*, *Dziękujemy za uprzejmość*. ***Wypowiedzenia** takie pozwalają także na użycie ***wyrazu** *niniejszym*, nieakceptowalnego w ***wypowiedzeniach konstatywnych**, np. *Niniejszym upoważniam cię do występowania w moim imieniu*, lecz nie **Niniejszym wierzę w dyktaturę proletariatu*. Performatywy explicite mogą być również ***zdaniami** w stronie biernej, wtedy podmiot nie występuje w pierwszej osobie, np. *Zostałeś niniejszym ostrzeżony*.
Termin performatyw explicite należałoby rozszerzyć na te wszystkie wypowiedzenia, którym towarzyszy wykładnik rodzaju aktu mowy niekoniecznie w postaci czasownika performatywnego, gdyż mogą nim być nominalizacje, np.: *Nie przychodź tu więcej* to ostrzeżenie, lub nawet wykładniki nie należące do ***języka naturalnego**, np. gest towarzyszący przysiędze lub zrytualizowana sytuacja ***nadawania komunikatu**.
D.4.

PERFORMATYW IMPLICITE – w opozycji do ***performatywu explicite** – ***wypowiedzenie performatywne** niebędące performatywem explicite. Np. ***zdanie** *Ten byk zaraz zaszarżuje* wyraża ostrzeżenie, chociaż nie zawiera ***czasownika performatywnego** *ostrzegać*. Performatywy implicite utożsamiane są czasami z ***wypowiedzeniami konstatywnymi**, można bowiem uznać zdanie takie jak *Warszawa jest stolicą Polski* za równoważne zdaniu *Stwierdzam, że Warszawa to stolica Polski*.
D.4.

PERLOKUCJA zob. **AKT MOWY**

PERMUTACJA – ***transformacja** zmieniająca kolejność elementów ***zbioru**, stosowana w ***zbiorach informacyjnych**, np. w ***zapisach indeksowych**, po to, aby każde z ***wyrażeń** uznane za ***wyrażenie relewantne** zajmowało pozycję przeznaczoną na ***hasło**.
Por. ***inwersja**.
D.3.3.

PERSPEKTYWA FUNKCJONALNA ZDANIA zob. **STRUKTURA TEMATYCZNO-REMATYCZNA**

PERSWAZYJNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA PERSWAZYJNA**

PERTYNENCJA zob. **RELEWANCJA PRAGMATYCZNA**

PERTYNENTNOŚĆ zob. **RELEWANCJA PRAGMATYCZNA**

PISMO – ***system *znaków *subkodu graficznego**, najczęściej, ale niekoniecznie, odwzorowujących ***teksty *subkodu akustycznego** danego ***języka naturalnego**. ***Odwzorowanie** to może być odwzorowaniem ***planu wyrażania**, czyli ***sygnału** akustycznego, przy czym w różnych językach naturalnych przyjęto różne rozwiązania. Najwcześniejszym etapem rozwoju pisma było pismo piktograficzne, odwzorowujące za pomocą ***znaków ikonicznych** (obrazków) ***treść *komunikatu** lub tylko, w najprostszym wariancie, relewantne elementy zawartej w nim ***informacji**. Z pisma piktograficznego wywodzi się ***ideograficzne pismo**, odwzorowujące treść komunikatu (czasami również pewne elementy sygnału) za pomocą ***znaków konwencjonalnych**, choć wywodzących się z ikonicznych piktogramów. Plan wyrażania subkodu akustycznego odwzorowują ***fonetyczne pisma** (alfabetyczne), które zależnie od rodzaju odwzorowywanych segmentów ciągu fonicznego dzielą się na pisma sylabiczne i pisma niesylabiczne.
Pismo nigdy nie jest izomorficzne w stosunku do tekstu mówionego, brak tu bowiem jednojednoznacznego przyporządkowania między ***wyrażeniami** subkodu akustycznego a wyrażeniami subkodu graficznego, a więc między elementami planu treści a piktogramami czy ***ideogramami**, a w wypadku ***alfabetów** sylabicznych i niesylabicznych brak jedno-jednoznacznego przyporządkowania zarówno między ***fonemami** a ***literami**, jak i między głoskami czy sylabami a literami. W tych wypadkach ważnym teoretycznie zagadnieniem jest to, jaką rzeczywistość powinno odwzorowywać pismo, czy ***system języka**, czy będący jego realizacją ciąg foniczny.
A.1., D.3.

PKT zob. **POLSKA KLASYFIKACJA TEMATYCZNA**

PLAN – należąca do ***wiedzy semantycznej *struktura** pojęciowa będąca ***odwzorowaniem *wiedzy o rzeczywistości pozajęzykowej** co do przydatności wydarzeń i stanów do osiągnięcia danego celu.
Por. ***rama**, ***scenariusz**, ***schemat**.
E.1.

PLAN EKSPRESJI zob. **PLAN WYRAŻANIA**

PLAN NOTACJI, *plan notacyjny* – ***plan wyrażania** w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**.
G.4.

PLAN NOTACYJNY zob. **PLAN NOTACJI**

PLAN SEMANTYCZNY zob. **PLAN TREŚCI**

PLAN TREŚCI, *plan semantyczny* – w opozycji do ***planu wyrażania** – ***struktura** elementów składających się na ***znaczenie** w danym ***języku**. Konstytuują go wszystkie ***treści *wyrażeń** tego języka.
B.4.

PLAN WERBALNY – w teorii S.R. Ranganathana ***plan wyrażania *języka naturalnego**, w którym rozpatrywany jest przedmiot ***dokumentu (*temat (1))**.
H.1.3.

PLAN WYRAŻANIA, *plan ekspresji* – w opozycji do ***planu treści** – ***struktura** elementów materialnych (dźwiękowych, graficznych lub innych), tworzących ***formę wyrażeń**, służących do ***odwzorowania** w danym ***języku** planu treści.
B.4.

PLEONAZM – ***redundancja** w ***tekście** uzyskana przez użycie ***synonimów** leksykalnych, ***bliskoznaczników** lub ***wyrażeń**, z których jedno zawiera ***treść** drugiego, np. *błędy i omyłki, kłamstwa i nieprawdy, cofać się do tyłu, kontynuować nadal.*
Pleonazmy mogą być błędami językowymi (*cofać się do tyłu*) lub wykładnikami ekspresywnej funkcji języka, np. *Czemuś mnie opuścił, czemuś mnie porzucił*; *Mój kochany, ukochany*; *Ciągle pada, ciągłe leje.* Rodzajem pleonazmu jest narzędnik tautologiczny, np. *Płakać rzewnymi łzami*; *Całować słodkimi ustami.*
B.5.5.

PLURALE TANTUM – w opozycji do ***singulare tantum** – rzeczownik posiadający tylko ***słowoformy** liczby mnogiej, np. *nożyczki, drzwi, spodnie.*
B.6.2.

POCZTA ELEKTRONICZNA, *e-mail* – usługa ***sieci komputerowej** (np. ***Internetu**) umożliwiająca komunikowanie się użytkowników sieci za pośrednictwem specjalnych serwerów.
***Komunikat** kierowany jest przez ***nadawcę komunikatu** na ***adres** konta pocztowego ***adresata komunikatu** znajdującego się na serwerze poczty elektronicznej, z którego ***odbiorca komunikatu** musi go odebrać. Adres poczty elektronicznej składa się z identyfikatora konta oraz nazwy serwera, rozdzielonych znakiem @ (np. abcd@serwer.com).
A.4.

PODDZIAŁY ANALITYCZNE – ***poddziały specjalne** w ***klasyfikacji (3)**, których ***zakres** stosowania ograniczony jest wyłącznie do określonych ***gałęzi klasyfikacyjnych**, przy których zwykle umieszcza się je w ***tablicach klasyfikacyjnych**; symbole poddziałów analitycznych mogą być dołączane do ***symboli głównych** lub symboli ***poddziałów wspólnych** za pomocą wskaźników, (np. w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** obecnie używane są trzy wskaźniki: „.0" (kropka – zero), „-1/-9" (kreska, po której stoją cyfry ze zbioru od 1 do 9) oraz „ ' " (apostrof); ostatni z tych znaków pełni także funkcję wskaźnika ***poddziałów syntetycznych**). Przeznaczone są do wyrażania takich cech wspólnych wielu zagadnieniom oznaczonym symbolami głównymi lub symbolami poddziałów wspólnych i należącym do ***rozbudowy bezpośredniej klasyfikacji**, które nie zostały w niej wykorzystane jako organizująca ***zasada podziału**. Np. w UKD w poddziały analityczne stosowane w dziale 821 Literatura poszczególnych języków wyrażają takie cechy literatury, jak rodzaje i gatunki literackie czy dziedziny literaturoznawstwa, zaś główną stosowaną tu zasadą podziału jest ***język naturalny**, w którym dzieła literackie zostały napisane: 821.111 – literatura angielska, 821.111-1 – poezja angielska, 821.111.09 – opracowania krytyczne literatury angielskiej, 821.112.2 – literatura niemiecka, 821.112.2-1 – poezja niemiecka, 821.112.2.09 – opracowania krytyczne literatury niemieckiej.
G.5.1.

PODDZIAŁY POMOCNICZE – wydzielona grupa ***klas** reprezentowanych zwykle przez ***wyrażenia synsyntaktyczne *języka informacyjno-wyszukiwawczego**, typu ***klasyfikacji (3)**, przeznaczone do oznaczania wybranych typowych cech ***treści** i/lub formy ***dokumentów**; z reguły poddziały pomocnicze wyróżniane są za pomocą specjalnych wskaźników. W niektórych językach informacyjno-wyszukiwawczych poddziały pomocnicze mają status ***wyrażeń autosyntaktycznych**, np. niektóre ***poddziały wspólne** w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, chociaż ich wartość wyszukiwawcza jest znacznie niższa od wartości wyszukiwawczej ***wyrazów *słownika (1)** podstawowego. Poddziałami pomocniczymi są poddziały wspólne i ***poddziały specjalne**.
G.5.1.

PODDZIAŁY SPECJALNE – ***poddziały pomocnicze *języka informacyjno-wyszukiwawczego** typu ***klasyfikacji (3)** o ograniczonym ***zakresie** stosowania; w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** nazwa poddziały specjalne obejmuje ***poddziały analityczne** i ***poddziały syntetyczne**, w innych klasyfikacjach zwykle odpowiada ona nazwie poddziały analityczne lub ***poddziały wspólne**.
G.5.1.

PODDZIAŁY SYNTETYCZNE – ***poddziały specjalne *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, reprezentujące własności lub składniki współwystępujące w opisie przedmiotów o złożonej charakterystyce, takich jak amalgamaty, stopy, mieszaniny. ***Symbole identyfikacyjne** poddziałów syntetycznych tworzone są drogą ***rozbudowy równoległej symboli klasyfikacyjnych** na podstawie ***symboli głównych** odpowiadających poszczególnym własnościom lub składnikom, które należą do tego samego działu UKD; symbole te powstają przez zastąpienie apostrofem części symbolu głównego wspólnej symbolom wszystkich łączonych cech lub składników, np. na podstawie symboli 669.24 – nikiel i 669.25 – kobalt, zastępując apostrofem część 669., tworzy się symbole poddziałów syntetycznych '24 – nikiel (jako składnik) i '25 – kobalt (jako składnik), które po dołączeniu do symbolu 669.15 – stopy żelaza z innymi składnikami pozwalają utworzyć ***symbole syntetyczne** 669.15'24 – stopy żelaza z niklem i 669.15'25 – stopy żelaza z kobaltem. Symbole poddziałów syntetycznych można tworzyć tylko w tych działach UKD, w których możliwość korzystania z nich jest wyraźnie wskazana odpowiednią uwagą w ***tablicach klasyfikacyjnych**.
G.5.1.

PODDZIAŁY WSPÓLNE – ***poddziały pomocnicze *języka informacyjno-wyszukiwawczego** typu ***klasyfikacji (3)** o nieograniczonym ***zakresie** stosowania; poddziały wspólne wyrażają zwykle typowe cechy ***treści** lub formy ***dokumentów**, powtarzające się niezależnie od ich tematyki, takie jak: ***język** dokumentu, forma dokumentu, sposób ujęcia ***tematu (1)**, miejsce, czyli lokalizacja przestrzenna tematu, czas, czyli lokalizacja chronologiczna tematu.
G.5.1.

PODFASETA, *subfaseta* – (1) w ***klasyfikacji fasetowej *faseta (1)** niższego rzędu wyróżniona w obrębie faset podstawowych zwanych ***kategoriami**; podfasety są wyodrębnione na podstawie innej ***zasady podziału** niż fasety podstawowe;
(2) w teorii S.R. Ranganathana część tzw. ***fasety (1)** rozwiniętej, którą może być ***temat główny rozwinięty** lub ***izolata rozwinięta**.
H.1.3.

PODKATEGORIA zob. **FASETA (1)**

PODKLASA – (1) ***klasa pochodna**;
(2) ***klasa pochodna** drugiego stopnia w większości narodowych klasyfikacji patentowych; w ***Międzynarodowej Klasyfikacji Patentowej** podklasami nazywa się klasy pochodne czwartego stopnia.
G.5.1.

PODRZĘDNOŚĆ zob. **RELACJA PODRZĘDNOŚCI ZAKRESOWEJ**

PODRZĘDNOŚĆ GENERYCZNA zob. **RELACJA PODRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ**

PODRZĘDNOŚĆ ZAKRESOWA zob. **RELACJA PODRZĘDNOŚCI ZAKRESOWEJ**

PODSTAWA PODZIAŁU zob. **ZASADA PODZIAŁU**

PODSTAWA ZNAKOWANIA zob. **BAZA NOTACYJNA**

PODWÓJNA ARTYKULACJA zob. **DWUKLASOWOŚĆ JĘZYKA**

PODWÓJNE ROZCZŁONKOWANIE zob. **DWUKLASOWOŚĆ JĘZYKA**

PODZIAŁ A/Z zob. **PODZIAŁ ALFABETYCZNY**

PODZIAŁ ALFABETYCZNY, *podział A/Z* – podział ***klas** szczegółowych, zazwyczaj ***klas końcowych**, na podklasy symbolizowane przez ***nazwy własne** (np. geograficzne, osobowe, handlowe) lub ich ***skróty**.
G.5.1.

PODZIAŁ BEZPOŚREDNI zob. **ROZBUDOWA BEZPOŚREDNIA KLASYFIKACJI**

PODZIAŁ DYCHOTOMICZNY, *dychotomia* – podział ***zbioru** (***klasy**) na dwa podzbiory (***podklasy**), najczęściej według zasady posiadania i nieposiadania pewnej ***cechy dystynktywnej**, np. podział liczb naturalnych na parzyste i nieparzyste, podział głosek na dźwięczne i bezdźwięczne.
G.5.1.

PODZIAŁ KANONICZNY – w teorii S.R. Ranganathana wyodrębnienie z ***tematu głównego** pewnych poddziedzin zgodnie z tradycją wyróżniania pewnych dyscyplin w obrębie danej dziedziny, a nie w oparciu o logiczną ***zasadę podziału**. Por. ***klasa kanoniczna**.
H.1.3.

PODZIAŁ LOGICZNY – podział ***zbioru** (***klasy**) na podzbiory (***podklasy**), które nazywa się członami podziału. Zbiory te (podzbiory) muszą w sumie dawać zbiór wyjściowy i nie mogą mieć elementów wspólnych, dzięki czemu każdy element zbioru należy do jednego członu podziału. Podział logiczny powinien być naturalny, czyli taki, że elementy jednego członu podziału powinny być do siebie bardziej podobne (z danego punktu widzenia) niż elementy należące do ***zakresu** dwóch różnych członów. Podział niespełniający tego warunku jest podziałem sztucznym. Warunki te spełnia np. podział trójkątów na ostrokątne, prostokątne i rozwartokątne.
G.5.1.

PODZIAŁ RÓWNOLEGŁY zob. **ROZBUDOWA RÓWNOLEGŁA KLASYFIKACJI**

PODZIAŁ SPECJALISTYCZNY – w teorii S.R. Ranganathana ograniczenie ***tematu naczelnego** przez ***oznaczenie** zastosowania lub punktu widzenia, np. w ***Klasyfikacji Dwu-**

kropkowej z tematu naczelnego „Medycyna" wyodrębniono w oparciu o podział specjalistyczny poddziały „Pediatria", „Ginekologia", „Choroby zawodowe".
H.1.3.

PODZIAŁ SYSTEMOWY – w teorii S.R. Ranganathana przedstawienie ***tematu głównego** zgodnie z koncepcjami określonej szkoły lub ideologii; podział systemowy w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** zastosowany został w celu określenia teorii, metod i ***systemów** w zakresie różnych dziedzin wiedzy, np. w ramach tematu głównego „Psychologia" wykorzystano go do otrzymania tematów nienaczelnych „Psychologia klasyczna", „Psychoanaliza", „Psychologia behawioralna".
H.1.3.

POJĘCIE – (1) ***znaczenie** jako ***konotacja (1)**.
(2) ***struktura** abstrakcyjna złożona z ***semów**, niezależnie od tego, czy w danym ***języku** istnieje jej ***wykładnik językowy**.
B.6.3.

POJĘCIE PROTOTYPOWE zob. **PROTOTYP**

POLE ASOCJACYJNE, *pole skojarzeniowe* – ***pole językowe** tworzone przez zbiór ***wyrażeń** pozostających względem siebie w ***relacjach asocjacyjnych**.
Sieć tych relacji tworzy strukturę pola, w której wyróżnić można strefę centralną, skupiającą wyrażenia najbardziej podobne pod względem ***znaczenia**, kolejne strefy tworzone są przez wyrażenia o coraz to mniejszym podobieństwie znaczeniowym, wyrażenia pozostające z nimi w ***relacjach syntagmatycznych**, a na peryferiach pola lokowane są ***antonimy** i ***paronimy**.
Teoria pól asocjacyjnych rozwijana była przez wielu językoznawców, spośród których należy wymienić: F. de Saussure'a, Ch. Bally'ego, J. Triera, G. Ipsena, W. Porziga, przy czym koncepcje ich różnią się wyborem relacji asocjacyjnych decydujących o przynależności wyrażeń do takiego pola.
W ***języku deskryptorowym** pole asocjacyjne tworzą ***deskryptory** połączone relacją asocjacyjną.
B.6.1.

POLE DOKUMENTACYJNE – ***zakres systemu informacyjno-wyszukiwawczego** wyznaczony przez potencjalny zbiór ***dokumentów** o ***cechach relewantnych** dla danego ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego**, np. zawierających ***informacje relewantne** dla ***użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego**. Pole dokumentacyjne systemu jest szersze niż ***zbiór informacyjny** systemu, którego zakres wyznacza aktualny zbiór dokumentów obejmowanych przez system.
I.1.

POLE INFORMACYJNE – (1) zbiór ***informacji** wyróżniony ze względu na jakąś ***cechę relewantną** (zewnętrzną lub wewnętrzną), np. możliwych do odwzorowania przez dany ***język** (pole informacyjne języka – w wypadku ***języka naturalnego** jest to zbiór wszystkich informacji możliwych do wyrażenia w danym języku), obejmowanych przez ***zakres systemu informacyjno-wyszukiwawczego** (pole informacyjne systemu).
(2) podzbiór pola informacyjnego (1) złożony z informacji połączonych daną relacją, tworzących jedną ***kategorię**. Podział na pola informacyjne wyznaczany jest przez język opisujący,

a więc i strukturalizujący ten zbiór informacji. Funkcję taką pełnią ***języki informacyjno-wyszukiwawcze*** w stosunku do opisywanych przez nie ***zbiorów informacyjnych***.
B.4., I.1.

POLE JĘZYKOWE, *pole lingwistyczne* – w ***systemie języka*** (***słownika (1)***) ***zbiór ***wyrażeń*** wchodzących ze sobą w różnego typu relacje, np. ***relacje paradygmatyczne*** i ***relacje syntagmatyczne***. Pole takie utworzone przez wyrażenia posiadające wspólny element ***znaczenia*** nazywa się ***polem semantycznym***, utworzone przez wyrażenia połączone ***relacją asocjacyjną** – ***polem asocjacyjnym***. Zbiór wyrażeń danego ***języka*** tworzących pole językowe tego języka stanowi układ zazębiających się ze sobą pól językowych wyodrębnionych ze względu na różne cechy językowe.
B.4.

POLE LEKSYKALNE, *pole wyrazowe* – ***pole językowe*** tworzone przez ***wyrazy*** posiadające określoną ***cechę dystynktywną***, np. ***znaczenie*** (***pole semantyczne***), przynależność do jednego stylu (pole stylistyczne) lub możliwość wchodzenia w ***relacje syntagmatyczne*** (pole syntagmatyczne) lub wchodzących ze sobą w różne ***relacje asocjacyjne*** (***pole asocjacyjne***).
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych*** pola leksykalne tworzone są przez wyrazy należące do tej samej ***kategorii leksykalnej***, np. w ***języku haseł przedmiotowych*** takimi polami są ***kategorie*** poszczególnych rodzajów ***tematów*** lub ***określników***, w ***klasyfikacjach fasetowych*** poszczególne ***fasety***.
B.5.3.

POLE LINGWISTYCZNE zob. **POLE JĘZYKOWE**

POLE REKORDU, *segment rekordu* – element ***rekordu***, najczęściej zawierający ***daną elementarną***. Rozróżnia się pole logiczne będące elementem ***formatu*** od pola pamiętanego stanowiącego fizyczny zapis ***danej*** w ***pamięci*** komputera.
A.4.

POLE RELACJI zob. **ARGUMENT RELACJI**

POLE SEMANTYCZNE, *pole znaczeniowe* – ***zbiór ***wyrażeń*** pozostających względem siebie w określonych ***relacjach semantycznych***. W każdym ***języku naturalnym*** wyróżnić można wiele takich pól, np.: ***nazwy*** pokrewieństw, nazwy zwierząt, roślin, wykonawców czynności, maszyn, stosunków przestrzennych, czasowych itp. Zbiór wszystkich takich pól semantycznych tworzy POLE SEMANTYCZNE JĘZYKA. W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych*** pola semantyczne nazywane bywają ***kategoriami*** lub ***fasetami***, np. w ***Klasyfikacji Dwukropkowej*** kategorie: Indywiduum, Materia, Energia, Przestrzeń, Czas; w ***języku haseł przedmiotowych*** pola semantyczne tworzą np. poszczególne kategorie ***określników***.
B.4., B.6.1., B.6.3.

POLE SKOJARZENIOWE zob. **POLE ASOCJACYJNE**

POLE TEMATYCZNE SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO, *zakres systemu informacyjno-wyszukiwawczego* – cecha ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego*** wyznaczana przez sumę logiczną ***tematów ***dokumentów*** zawierających ***informację relewantną*** dla ***użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego***, tworzących ***zbiór informacyjny*** systemu. Zależnie od ***zakresu*** pola tematycznego systemu

dzieli się je na: SYSTEMY INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE UNIWERSALNE – gdy potencjalny zbiór informacyjny systemu stanowią tematy wszystkich dokumentów – w praktyce przeważnie ograniczony innymi kryteriami, np. przez produkcję wydawniczą; SYSTEMY INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE DZIEDZINOWE – gdy zbiór ten tworzą dokumenty stanowiące produkcję jednej dziedziny wiedzy; SYSTEMY INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE SPECJALISTYCZNE, te jednak określane są nie tylko przez zakres tematyczny – pole tematyczne zazwyczaj stanowi niewielką część systemu dziedzinowego – ale przez kategorię użytkowników systemu, którymi są specjaliści z danej dziedziny.
I.1.

POLE WYRAZOWE zob. **POLE LEKSYKALNE**

POLE ZNACZENIOWE zob. **POLE SEMANTYCZNE**

POLIREPREZENTACJA WIEDZY – w ***systemach informacji dokumentacyjnej** taka reprezentacja ***wiedzy**, w której wykorzystano więcej niż jedną metodę reprezentacji ***dokumentów**, np. opis w postaci ***tekstów** jednego lub równolegle stosowanych kilku ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** oraz opis w postaci tekstu ***języka naturalnego**. Polireprezentację wiedzy wykorzystuje większość współczesnych systemów bibliograficznych ***baz danych**, w których dokumenty reprezentowane są zarówno przez ***opis formalny dokumentu**, zgodny zwykle z pewnym standardem ***opisu bibliograficznego**, uzupełnionego dodatkowymi danymi (np. o języku publikacji), ***opis rzeczowy dokumentu** w postaci ***haseł przedmiotowych**, ***symboli klasyfikacyjnych**, ***zbioru *deskryptorów** lub ***słów kluczowych** oraz ekstraktu spisu treści, ***analizy dokumentacyjnej** lub ***adnotacji treściowej**.
E.2.

POLISEM zob. **POLISEMIA**

POLISEMIA, *wieloznaczność* – właściwość ***wyrażeń *języka naturalnego** polegająca na posiadaniu przez nie więcej niż jednego ***znaczenia**. POLISEMY, czyli wyrażenia wieloznaczne, różnią się od ***homonimów** tym, że mają wspólną etymologię, czyli pochodzenie, np. *język*.
B.6.1.

POLISYNTEZA – ***odwzorowywanie** w jednym ***wyrazie** maksymalnej liczby ***informacji** o komunikowanej sytuacji (aż do zrealizowania w nim informacyjnego ***schematu** całego ***zdania**) poprzez łączenie ***morfemów gramatycznych** stanowiących wykładniki ***kategorii semantycznych** oraz ***relacji syntagmatycznych**, przy czym łączenie to może odbywać się na zasadzie ***aglutynacji**, ***fleksji**, lub określonej pozycji w wyrazie-zdaniu (polisynteza może być więc uznana za rodzaj derywacji).
A oto przykłady struktur polisyntetycznych z języka eskimoskiego derywowanych od wyrazu podstawowego *kimule* '(to jest) pies':

kimuxölk – 'sanie zaprzężone w psy'
kimuxsixta – 'powożący psim zaprzęgiem'
kimuxsigakuk – 'on jedzie saniami zaprzężonymi w psy'
kimuxsixkuxtynanigakuk – 'on zaprzestał powozić psim zaprzęgiem'
kimuxsilyxkigutkak – 'psim zaprzęgiem przejazd wzbroniony'

Por. ***język polisyntetyczny**.
B.5.4.

POLSKA KLASYFIKACJA TEMATYCZNA, *PKT* – ***klasyfikacja szczytowa** opracowana dla Systemu Informacji Naukowej Technicznej i Organizacyjnej (SINTO) w latach 1976-1982 w Instytucie Informacji Naukowej Technicznej i Ekonomicznej (IINTE), o zakresie uniwersalnym, przeznaczona do określania zakresów tematycznych ***zbiorów informacyjnych**, do porządkowania wydawnictw informacyjnych, zwłaszcza wielotematycznych i interdyscyplinarnych. ***Język** ten może być wykorzystywany do określania zakresów tematycznych ***tezaurusów dziedzinowych** oraz stanowić podstawę do budowy ***części systematycznych tezaurusów**; może być zastosowany także w selektywnej dystrybucji i retrospektywnym ***wyszukiwaniu informacji** w odpowiedzi na ***zapytania informacyjne** o szerokim zakresie. PKT jest ***klasyfikacją (3)** o trzech ***stopniach podziału**. ***Słownik (2)** składa się z ***symboli klasyfikacyjnych**, których ***odpowiednikami słownymi** są ***wyrażenia *języka naturalnego**. Na wszystkich ***stopniach podziału** zastosowano ***notację** setną z zaprogramowanymi rezerwami symboli (na I stopniu symbole dwucyfrowe, na II – czterocyfrowe, na III – sześciocyfrowe). Wyodrębniono dwie ***kategorie syntaktyczne**: a) ***symbole główne** (***wyrażenia autosyntaktyczne**) oraz b) symbole ***poddziałów wspólnych** (***wyrażenia synsyntaktyczne**). Przykład symbolu głównego – 37.21.03 Przemysł łożysk, przykład poddziału wspólnego – 05. Terminologia danej dziedziny.
***Gramatyka (1)** PKT przewiduje generowanie dwóch rodzajów ***zdań** – ***symboli prostych** i ***symboli rozwiniętych**; symbole rozwinięte tworzy się z symbolu głównego i symbolu poddziału wspólnego (jednego lub kilku), np. 92.21-92 Zasoby przyrody w Polsce, gdzie:

92.21 Wykorzystanie przyrody. Zasoby przyrody
-92 Polska

PKT stosowana jest w wielu ośrodkach informacji naukowej w Polsce i specjalistycznych systemach informacyjnych; wykorzystywana jest m.in. w ogólnokrajowej ***bazie danych** o pracach naukowo-badawczych i rozwojowych SYNABA. IINTE systematycznie aktualizuje tablice PKT – w 1996 r. ukazała się ich czwarta wersja.
H.1.4.

PORTAL – hipertekstowy ***system informacyjny**, najczęściej wielotematyczny, w postaci systemu ***stron WWW**, najczęściej wyposażony w ***wyszukiwarkę internetową** i ***katalog tematyczny stron WWW**, a także udostępniający inne usługi, np. ***pocztę elektroniczną**, pogawędki internetowe (czat, ang. *chat*), grupy dyskusyjne, zakupy przez ***Internet** itp. Istnieje wiele portali, np. Onet.pl, Wirtualna Polska, Interia.pl, Yahoo, Excite.
Por. ***portal horyzontalny**, ***portal wertykalny**.
A.4.

PORTAL HORYZONTALNY – w opozycji do ***portalu wertykalnego** – ***portal** wielotematyczny.
A.4.

PORTAL WERTYKALNY, *wortal* – w opozycji do ***portalu horyzontalnego** – ***portal** jednotematyczny, poświęcony np. jednej branży, dziedzinie życia itp. Np. Bankier.pl.
A.4.

PORZĄDEK, *porządkowanie* – (1) każde układanie czegoś według określonego planu, także rezultat takiego działania. Zabiegiem ogólnoporządkującym jest grupowanie elementów ***zbioru**, czyli tworzenie ich zespołów. Jeśli przedmioty w każdej grupie będą pod określonym względem jednorodne, to otrzymuje się ***klasy**; jeśli zaś nie, wówczas możliwa jest ***typologia**, czyli zabieg (lub rezultat takiego zabiegu) polegający na wyróżnieniu (w obrębie

danego zbioru) przedmiotów wzorcowych (realnych lub idealnych, ale posiadających cechy zdecydowane i powtarzające się u innych – typów) i grupowaniu reszty przedmiotów wokół wyróżnionych wzorców.
(2) ***relacja porządkująca**.
Por. ***układ**.
I.5.2.

PORZĄDEK CYTOWANIA zob. **PORZĄDEK POZIOMY**

PORZĄDEK CZĘŚCIOWY zob. **RELACJA CZĘŚCIOWO PORZĄDKUJĄCA**

PORZĄDEK LINIOWY zob. **RELACJA PORZĄDKUJĄCA**

PORZĄDEK PIONOWY – (1) ***porządek (2)** elementów w ***zbiorze informacyjnym**, np. ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** w pewnym ***katalogu**, lub ***wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** w jego ***słowniku (2)**;
(2) zasady określające taki ***porządek (2)**.
G.3., I.5.2.

PORZĄDEK POZIOMY, *porządek cytowania, znormalizowany porządek zapisu* – (1) ***porządek (2) *wyrażeń** w ***zdaniach *języka informacyjno-wyszukiwawczego**;
(2) zasady określające ten ***porządek (2)**. Por. ***formuła fasetowa**.
G.3.

PORZĄDKOWANIE zob. **PORZĄDEK**

POSTKOORDYNACJA – w opozycji do ***prekoordynacji** – cecha ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** polegająca na tym, że każde ***wyrażenie *charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** samodzielnie może pełnić ***funkcję wyszukiwawczą**, umożliwiając bezpośredni dostęp do ***zbioru wyszukiwawczego**. Postkoordynacja w dużej mierze zależy od używanych w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym** środków technicznych. Charakterystyczna jest dla systemów zautomatyzowanych.
I.4.

POSTPOZYCJA – położenie danego ***wyrażenia** w ***wyrażeniu złożonym** po innym wyrażeniu pozostającym z nim w ***relacji syntagmatycznej** lub ***relacji semantycznej**. Np. pewne ***afiksy** stoją po ***morfemach leksykalnych** (tzw. ***sufiksy**), w języku polskim końcówki fleksyjne stoją po temacie fleksyjnym, w niektórych językach przyimki występują po rzeczowniku – tzw. poimki, w języku bułgarskim rodzajnik stoi po rzeczowniku, w matematyce wykładnik potęgi pisany jest po podstawie, w języku wzorów chemicznych wykładnik typu związku chemicznego (np. tlenków, kwasów, zasad) występuje po wykładniku pierwiastka, od którego powstał, np. H_2O, H_2SO_4, $CuSO_4$.
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** w postpozycji występują np. ***wskaźniki więzi** w ***językach deskryptorowych**, w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** ***podział wspólny** języka jest umieszczony na końcu ***symbolu** (po innych symbolach).
Por. ***impozycja**, ***prepozycja**.
B.4.1., B.5.2.

POSTULAT ZNACZENIOWY, *definicja arbitralna* – rodzaj ***definicji regulującej** ustanawiającej w danym ***języku** konwencję terminologiczną określającą ***konotację** danego ***wyrażenia** przez określenie cech, jakie muszą mieć ***denotaty** tego wyrażenia. np. jeżeli ktoś chce rozumieć wyrażenie *kruk* w taki sposób, żeby nieodłączną cechą *kruka* były czarne pió-

ra, to taką konwencję terminologiczną ustanawia postulatem: *Każdy kruk jest czarny (Wszystkie kruki są czarne)*, jeżeli chce rozumieć wyrażenie *łabędź* tak, żeby nieodłączną cechą *łabędzia* były białe pióra, to wyraża to postulatem znaczeniowym: *Każdy łabędź jest biały (Wszystkie łabędzie są białe)*.
Por. ***zdanie analityczne**.
C.2.

POTRZEBA INFORMACYJNA – ***potrzeba komunikacyjna** potencjalnego ***odbiorcy komunikatu**, do której zaspokojenia niezbędne jest uzyskanie ***informacji relewantnej** w danej ***sytuacji komunikacyjnej**. W wypadku użytkownika ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** ***werbalizacja** w ***zapytaniu informacyjnym** nie zawsze jest precyzyjna. Większość do tej pory prowadzonych badań potrzeb użytkowników ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** była faktycznie badaniem ***zachowań informacyjnych** lub samych ***systemów informacyjno-wyszukiwawczych**. Za miary zaspokojenia potrzeb przyjmowano oceny np.: wiedzy użytkowników o systemach i usługach informacyjnych, z jakich mogliby korzystać, wielkości podzbioru populacji użytkowników pozytywnie oceniających dany system lub jego elementy, zakresu, w jakim użytkownicy korzystają z różnych typów usług, źródeł i zbiorów informacji. Zakładano bowiem wprost proporcjonalny związek między zakresem i zróżnicowaniem usług informacyjnych a zaspokojeniem potrzeb użytkowników, co nie zawsze jest zgodne z prawdą.
Por. ***relewancja pragmatyczna**.
D.5.1., I.1.

POTRZEBA KOMUNIKACYJNA – potrzeba uczestnika ***komunikacji (*użytkownika informacji)**, która może być zaspokojona w wyniku jego uczestnictwa w procesie komunikacji w roli ***nadawcy komunikatu** lub ***odbiorcy komunikatu**. Potrzeba komunikacyjna może być ***potrzebą informacyjną**, jeżeli jest to potrzeba, do której zaspokojenia niezbędne jest uzyskanie przez uczestnika komunikacji ***informacji**. Tego typu potrzeba powinna być zwerbalizowana, a najprostszym sposobem werbalizacji jest zadanie ***pytania**. Nie wszystkie potrzeby komunikacyjne są potrzebami informacyjnymi w powyższym sensie, oprócz nich wyróżnić można potrzebę przekazania przez uczestnika komunikacji innym uczestnikom posiadanych przez siebie informacji, co może być, ale nie musi, reakcją na zwerbalizowane lub tylko domniemane ich potrzeby informacyjne oraz potrzebę uczestniczenia w komunikacji w celach zaspokojenia innych potrzeb, np. psychicznych – uczestniczenia we wspólnym działaniu, jakim jest wspólna komunikacja.
Por. ***przymus komunikacyjny**.
D.2.

POWIĄZANIE zob. **LINK**

POZIOM FONOLOGICZNY – w ***języku naturalnym** poziom ***struktury języka** obejmujący ***znaki puste**, składający się z dwóch podpoziomów:
I. w którym ***słownik (1)** jest ***zbiorem *wyrażeń elementarnych** będących znakami pustymi, tzw. ***cech dystynktywnych** fonemów tworzących ***fonemy**,
II. w którym słownik jest zbiorem fonemów tworzących ***morfemy**.
Opisem poziomu fonologicznego zajmuje się ***fonologia**.
B.5.1.

POZIOM KATEGORII – w teorii S.R. Ranganathana i w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** kolejne wystąpienie tej samej ***kategorii** bezpośrednio po jej poprzednim wystąpieniu

w klasyfikowanym ***temacie (1)***; poziomy kategorii występują więc wewnątrz ***cyklu kategorii***, np. w temacie „Urządzenia rozpylające i chemikalia zmniejszające złośliwość szkód w łodygach ryżu w okresie suszy w delcie Canveri" występują dwa poziomy kategorii Indywiduum: ryż i łodygi, dwa poziomy kategorii Materia: szkody i złośliwość; wystąpienia pozostałych kategorii tworzą ich odrębne cykle, czyli pierwszy cykl kategorii Energia: zmniejszanie, drugi cykl kategorii Materia: chemikalia, drugi cykl kategorii Energia: zastosowanie, trzeci cykl kategorii Materia: urządzenia rozpylające, pierwszy cykl kategorii Przestrzeń: delta Canveri i pierwszy cykl kategorii Czas: czas suszy. ***Formuła fasetowa*** rozpatrywanego tematu ma więc postać: [P][P2][M][M2][E][2M][2E][3M][S][T], gdzie litery P, M, E, S, T oznaczają kolejno kategorie Indywiduum, Materia, Energia, Przestrzeń, Czas, cyfry poprzedzające litery oznaczają cykle kategorii, a cyfry następujące po literach – poziomy kategorii.
Por. ***cykl kategorii***.
H.1.3.

POZIOM LEKSYKALNY – w opozycji do ***poziomu syntaktycznego*** – zbiór ***wyrazów (1)*** tworzących ***słownik (1)*** poziomu syntaktycznego ***języka naturalnego*** (***leksykę***). Opisem poziomu leksykalnego zajmuje się leksykologia.
B.5.3.

POZIOM MORFOLOGICZNY – w ***języku naturalnym*** poziom ***struktury języka***, w którym ***wyrażeniami elementarnymi*** są ***morfemy*** tworzące wyrazy zgodnie z regułami ***gramatyki*** tego poziomu, tzw. regułami ***morfologii (1)*** (***słowotwórstwa*** i tworzenia ***słowoform***). Opisem poziomu morfologicznego zajmuje się morfologia (2).
B.5.2.

POZIOM SYNTAKTYCZNY – w opozycji do ***poziomu leksykalnego*** – poziom ***struktury języka*** naturalnego obejmujący podpoziomy ***wyrażeń złożonych***, w których ***wyrażeniami elementarnymi*** są ***wyrazy*** tworzące ***syntagmy***, ***zdania*** oraz tzw. zdania złożone, zgodnie z regułami ***gramatyki*** tego poziomu. Opisem reguł gramatyki poziomu syntaktycznego zajmuje się ***syntaktyka (2)*** (składnia).
B.5.4.

POZIOM TEKSTOLOGICZNY – poziom ***struktury języka***, w którym ***wyrażeniami elementarnymi*** są ***zdania (1)*** tworzące ***teksty spójne***.
B.5.5.

POZNAWCZA FUNKCJA zob. **FUNKCJA POZNAWCZA**

PRAGMALINGWISTYKA zob. **PRAGMATYKA LINGWISTYCZNA**

PRAGMATYKA – w opozycji do ***semantyki*** i ***syntaktyki*** – część ***semiotyki***, która opisuje stosunek między ***znakami*** a ich użytkownikami, a więc ***nadawcami komunikatu*** i ***odbiorcami komunikatu***.
Definicja ta pochodzi od Ch. Morrisa, w późniejszych badaniach ***zakres*** pragmatyki był jednak różnie wytyczany, co znalazło odbicie w definiowaniu zakresu ***pragmatyki lingwistycznej***, gdyż brak sprecyzowania w ***definicji*** rodzaju relacji pozwala na dość szeroką interpretację. Wydaje się, że pole badań pragmatyki najlepiej można wydzielić wyłączając z ogólnej teorii znaków dziedziny zainteresowań dwóch pozostałych części semiotyki: semantyki i syntaktyki. Przyjmując tę metodę, łatwo można ustalić, czym się pragmatyka nie zajmuje: zgodnie z definicją syntaktyki, nie zajmuje się opisywaniem mających formalny charakter

stosunków między ***wyrażeniami *języka**, a zgodnie z definicją semantyki – nie zajmuje się opisywaniem stosunków między ***znakami** a komunikowaną ***rzeczywistością pozajęzykową**. Cała reszta należy do pragmatyki, określenie jednak, co się na tę resztę składa, wcale nie jest proste. Nie byli co do tego zgodni nawet twórcy pragmatyki Peirce, Morris i Carnap – już oni zdawali sobie sprawę z coraz większej niejednoznaczności w użyciu powyższych terminów. Od przyjętego od Peirce'a klarownego podziału semiotyki na semantykę, syntaktykę i pragmatykę nawet Morris odszedł od swoich pierwszych koncepcji dość daleko, głosząc, że pragmatyka jest to dział semiotyki traktujący o pochodzeniu, użyciu i działaniu znaków w obrębie behawioru, w którym te znaki występują, znacznie rozszerzając w ten sposób teren badań pragmatyki na badania nad pochodzeniem znaków i ich użyciami, co w konsekwencji prowadzi do podporządkowania pragmatyce całego językoznawstwa historycznego oraz stylistyki. Podobnie Carnap włączył semantykę opisową do pragmatyki, twierdząc, iż semantyka to zasadniczo różne formy analizy ***znaczenia** wyrażeń; pragmatyka dotyczy empirycznego badania historycznie danych ***języków naturalnych**, a czysta semantyka dotyczy badania systemów ***języków sztucznych**. Jeżeli zgodzimy się, że również syntaktyka języka naturalnego nie jest tylko opisem kombinatorycznych relacji między wyrażeniami, lecz że w opisie nie może abstrahować od ***funkcji semantycznych** przyjętych w danym języku naturalnym struktur formalnych, to tym samym pole badań pragmatyki rozszerzy się do granic wyznaczonych przez całą semiotykę.

Do podobnego rozszerzenia granic pragmatyki prowadzi również stanowisko Bar-Hillela, który głosi z gruntu pragmatyczny charakter języka naturalnego, co pociąga za sobą konieczność rozważań pragmatycznych w analizie znaczenia. Tak więc granice pragmatyki zacierają się, czyniąc z niej bardziej punkt widzenia opisu językowego niż jego wydzieloną dziedzinę. D.2., D.4.

PRAGMATYKA JĘZYKOWA zob. **PRAGMATYKA LINGWISTYCZNA**

PRAGMATYKA LINGWISTYCZNA, *pragmalingwistyka, pragmatyka językowa* – ***pragmatyka** zajmująca się ***językiem naturalnym**. Jest to stosunkowo nowy dział ***lingwistyki**, którego przedmiot badań, podobnie jak pragmatyki, nie jest dobrze określony.

Z przeglądu najbardziej znanych prac dotyczących pragmatyki języka naturalnego wynika, iż pragmatyka języka powinna badać:

- tzw. sensy naddane ***komunikatu** językowego, a więc sensy modalne, wynikające z celu użycia ***zdania** oraz ***sytuacji komunikacyjnej**, w jakiej zdanie to zostało wypowiedziane (G. Lakoff),
- tzw. ***akty mowy**, które według Wunderlicha stanowią elementarne jednostki badawcze pragmatyki, a w szczególności:
- reguły pragmatyczne, których konsekwentne zastosowanie umożliwia powstanie poprawnego dla danego języka aktu mowy – przy tym stanowisku pragmatyka obejmowałaby swym zakresem ***semantykę**, jeżeli przyjmiemy twierdzenie Wittgensteina określające ***znaczenie** ***znaku** jako regułę jego użycia. Według rozwijających tę teorię badaczy pragmatyka tworzyłaby system reguł użycia znaków językowych (J. Austin),
- akty językowe i sytuacje komunikacyjne, w których akty te zostały wykonane (R.C.S. Stalnaker),
- funkcję, która przekształca zdanie w sens propozycji w warunkach danej sytuacji komunikacyjnej (G. Gazdar),
- tylko sytuacja komunikacyjna, w której zostały wypowiedziane dane zdania (G.A. Miler, P.A. Johnson-Laird),

- reguły indeksowe dla odpowiednich form językowych w danej sytuacji komunikacyjnej (E. Bates),
- sens językowy wyrażany implicite (w sposób niejawny), czyli tzw. sens pragmatyczny (A. Berrendonner),
- komunikaty językowe ze względu na ich stosunek do uczestników aktów komunikacji i związanych z nimi zachowań i działań; należy również wypracować odpowiednią ich ***klasyfikację** (H. Althaus, H. Henne),
- tzw. warunki pragmatyczne, a więc warunki aktów mowy, które mają być sformułowane w postaci zbioru postulatów opisujących wzajemne relacje między ***nadawcą komunikatu** i ***odbiorcą komunikatu**, powstałe w momencie użycia danego ***wypowiedzenia**,
- tzw. ukryte akty mowy, a więc te, w których funkcja pragmatyczna nie została wyrażona explicite, a co za tym idzie, także ukryte sensy pragmatyczne (J.R. Searle).

W wyniku tych badań pragmatyka ma :

- sformułować zbiór reguł konwersacji (podstawowe aksjomaty zachowania językowego (H.P. Grice),
- podać reguły reinterpretacji aktów mowy, pozwalające na ustalenie danej funkcji pragmatycznej wyrażonej niejawnie,
- sformułować zasady tzw. strategii mówienia (G.N. Leech).

Podobnie funkcje pragmatyki określają polscy badacze, postulując, iż:

- pragmatyka jest dziedziną, która ex professo bada stosunek języka do człowieka – do tak rozumianej pragmatyki wchodzą więc ***funkcja ekspresywna** i ***funkcja impresywna** języka (L. Koj),
- pragmatyka logiczna języka naturalnego powinna badać to, co związane jest z użyciem wyrażeń. W języku będącym w użyciu występuje zależnie od: (1) nadawcy, (2) okoliczności towarzyszących posługiwaniu się tym wyrażeniem, a zatem od tego, kto się z kim porozumiewa, kiedy, gdzie, dlaczego i po co. Zespół tych czynników bywa nazywany kontekstem użycia – i on to właśnie powinien stanowić przedmiot badań pragmatyki (J. Pelc).

Tak więc pragmatyka języka naturalnego powinna badać właściwie wszystko, co warunkuje użycie języka, a więc całą sytuację komunikacyjną, w której ***kodem** służącym do przekazywania informacji jest język naturalny, wraz z nim samym – tym samym pragmatyka urasta niemalże do granic semiotyki. Wydaje się, że równie uprawniony byłby taki wniosek, że pragmatyka języka naturalnego innym dziedzinom semiotyki pozostawiać powinna do badania język naturalny rozumiany jako ***system** (a przejawiający się w kompetencji jego użytkowników), sama zaś powinna zajmować się jego realizacją, przejawiającą się w konkretnych aktach komunikacyjnych (***performancja**). Jednak przytoczone wyżej postulaty zakreślają zbyt szeroko wyznaczone w ten sposób pole badań pragmatyki języka naturalnego, nie uwzględniają bowiem faktu, że w normalnych warunkach funkcjonowania ***subkodu akustycznego** języka naturalnego, a więc w warunkach współobecności nadawcy komunikatu i odbiorcy komunikatu, prawie zawsze odbywa się równocześnie ***komunikacja** także za pomocą innych kodów, faktycznie więc komunikat ma charakter mieszany, a w przekazywaniu wymienionej w nim ***informacji** język naturalny, choć często bywa kodem najważniejszym, rzadko bywa kodem jedynym.

Pragmatyka języka naturalnego, zgodnie z klasyczną definicją Morrisa, powinna zajmować się badaniem stosunku między ***użytkownikami języka** naturalnego a językiem, a ściślej stosunku użytkownika do języka. Jeżeli, zgodnie z klasyczną definicją de Saussure'a, język uznamy za system znaków, a znaki za twory dualne, składające się z nośnika (***sygnału**, części

oznaczającej) i przyporządkowanej mu oznaczanej przezeń informacji, to oczywistym jest, że w kręgu zainteresowań pragmatyki znaleźć się powinno badanie stosunku użytkownika języka do komunikatu – zarówno do sygnału, jak i do kodowanej przez ten sygnał informacji, a nie, jak wynika z wysuwanych pod jej adresem postulatów, wszystko, co wiąże się z realizacją systemu językowego w określonej sytuacji komunikacyjnej, w tym również relacje między uczestnikami tej sytuacji. (Te ostatnie interesować mogą psychologię, socjologię, a może nawet szeroko rozumianą pragmatykę zachowań ludzkich, badanie ich w żadnym razie nie może być jednak uznane za badanie języka).
Za przynależne do pola badawczego pragmatyki języka naturalnego należy więc to, w jaki sposób, za pomocą jakich środków systemowych, realizuje się w komunikacie językowym stosunek nadawcy komunikatu do tego komunikatu, czyli do stanowiącego nośnik komunikatu sygnału i/lub do przekazywanej w nim informacji.
Manifestowanie się w przekazie informacyjnym stosunku nadawcy do formy znaku językowego (sygnału) dawno już zostało skojarzone z tzw. ***funkcją estetyczną** (poetycką) języka naturalnego i stanowi centrum zainteresowań stylistyki języka naturalnego, która, powinna być uznana za jedną z dwóch dyscyplin pragmatyki języka naturalnego, natomiast manifestowanie się w przekazie informacyjnym stosunku nadawcy do zawartej w nim informacji jak dotąd nie stało się przedmiotem żadnej z dyscyplin językoznawczych, a tymczasem to właśnie obecna w przekazie informacyjnym informacja o informacji, czyli ***metainformacja**, powinna stanowić niewątpliwy obiekt badań pragmatyki języka naturalnego.
A.3.

PRECIS, *Preserved Context Indexing System* – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** zaprojektowany na użytek brytyjskiej ***bibliografii narodowej** (British National Bibliography), stosowany od 1971 r. w opracowaniu ***opisów rzeczowych dokumentów** także poza bibliografiami narodowymi. ***Słownik (1)** języka PRECIS jest ***klasą otwartą**, w funkcji ***wyrażeń** języka informacyjno-wyszukiwawczego występują wyrażenia zaczerpnięte z ***języka naturalnego**, których wybór zależy jedynie od osoby indeksującej, łączone według charakterystycznych dla tego języka reguł ***gramatyki (1)**, z których główną jest zasada podawania wyrażeń w ***kontekście**. Dlatego też poszczególne pozycje ***indeksu (2)** mają strukturę dwuliniową. Np.:

INDIE
    Przemysł bawełniany. Kadry, Doskonalenie zawodowe
PRZEMYSŁ BAWEŁNIANY. Indie
    Kadry. Doskonalenie zawodowe
KADRY. Przemysł bawełniany. Indie
    Doskonalenie zawodowe
DOSKONALENIE ZAWODOWE. Kadry. Przemysł bawełniany. Indie

Dwuliniowe pozycje indeksowe są tworzone automatycznie poprzez ***transformacje *tekstów** wejściowych opracowywanych przez indeksatorów. O ile przy wyborze wyrażeń indeksujący mają dużą swobodę, to przy tworzeniu tekstów wejściowych obowiązują precyzyjne reguły dotyczące m.in. kolejności wyrażeń w tekście, stosowania ***wskaźników roli**, ***odsyłaczy** itp. Dążąc do jednoznaczności tekstów wejściowych, wprowadzono ***symbole pomocnicze (2)** pozwalające na budowanie fraz przyimkowych (charakterystycznych dla języka angielskiego). Jak do tej pory brak jest przekonujących argumentów o możliwości zastosowania PRECIS w przypadkach języków innego typu niż angielski.
H.5.

PREDYKACJA – (1) orzekanie – komunikowanie relacji pomiędzy wybranym elementem ***rzeczywistości pozajęzykowej** a innymi elementami tej rzeczywistości, lub cechy przypisywanej temu elementowi;
(2) ***relacja syntagmatyczna** między podmiotem a orzeczeniem ***zdania (2)**.
Por. ***predykat**.
B.5.5.

PREDYKAT – ***funktor zdaniotwórczy** od ***argumentów nazwowych**. W ***języku naturalnym** jest nim orzeczenie ***zdania (2)**, wyrażające cechę (czynność, stan, jakość), którą ***nadawca komunikatu** przypisuje podmiotowi, będące formą osobową czasownika, np. *czyta* w zdaniu *Dziecko czyta książkę* lub formą imienną z łącznikiem, np. *jest nauczycielem* w zdaniu *Jan jest nauczycielem*; *jest chory* w zdaniu *Jan jest chory*.
B.5.5.

PREFIKS zob. **AFIKS**

PREKOORDYNACJA – w opozycji do ***postkoordynacji** – cecha ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** polegająca na tym, że ***funkcję wyszukiwawczą** pełnią samodzielnie tylko niektóre wyrażenia ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** (najczęściej stojące na pierwszym miejscu), pozostałe zaś umożliwiają dostęp do ***zbioru wyszukiwawczego** jedynie pośrednio, w sposób zależny od rezultatów wyszukiwania, za pomocą wyrażeń samodzielnych wyszukiwawczo. Prekoordynacja jest charakterystyczna dla zbiorów informacyjnych „tradycyjnego" (konwencjonalnego) typu, np. kartkowe ***katalogi biblioteczne**, drukowane ***indeksy** itp.
I.4.

PREPOZYCJA – położenie danego ***wyrażenia** w ***wyrażeniu złożonym** przed innym wyrażeniem pozostającym z nim w ***relacji syntagmatycznej** lub ***relacji semantycznej**. Np. w ***języku** polskim przyimki stoją przed rzeczownikiem, pewne ***afiksy** przed ***morfemami leksykalnymi** (tzw. prefiksy), wykładnik negacji *nie* przed zaprzeczonym ***predykatem**, w języku angielskim, francuskim i niemieckim rodzajniki stoją przed rzeczownikami, w logicznej symbolice beznawiasowej Łukasiewicza symbol ***koniunkcji** pisze się przed wykładnikami członów koniunkcji, w języku wzorów chemicznych wykładnik pierwiastka, od którego utworzony został dany związek stoi przed wykładnikiem tego związku np. H_2O, H_2SO_4, $CuSO_4$.
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** w prepozycji występują np. ***temat (2)** w ***języku haseł przedmiotowych**, ***wskaźniki wagi** w niektórych ***językach deskryptorowych**.
Por. ***impozycja**, ***postpozycja**.
B.4.1., B.5.2.

PRESERVED CONTEXT INDEXING SYSTEM zob. **PRECIS**

PRESUPOZYCJA – ***zdanie (2)** *a* (***informacja** *a*) jest presupozycją zdania *b*, jeżeli prawdziwość zdania *a* (informacji *a*) jest koniecznym warunkiem prawdziwości zdania *b* (informacji *b*), np. presupozycją zdania *Jan wyjechał z Warszawy* jest zdanie *Jan był w Warszawie*, presupozycją zdania *Jan przestał palić papierosy* jest zdanie *Jan palił papierosy*, presupozycją zdania *Anna odnalazła swoje notatki* są zdania *Anna zgubiła swoje notatki* i *Anna szukała swoich notatek*, zaś zdania *Anna odnalazła wreszcie swoje notatki* ponadto zdanie *Anna długo szukała swoich notatek*. Z przykładów tych widać, że można mówić nie tylko o pre-

supozycji zdań, ale również o presupozycjach ***wyrazów (3, 4)**, gdyż one to najczęściej są jej wykładnikami. Funkcja presupozycji zdaniu lub zbiorowi zdań przyporządkowuje zbiór wszystkich jego presupozycji. Znajduje to praktyczne zastosowanie w tzw. ***systemach inteligentnych** oraz w ***systemach informacji faktograficznej**.
Por. ***konsekwencja**.
D.4.

PREZENTACJA JĘZYKA, *opis lingwistyczny*, *opis języka* – ***tekst** pełniący ***funkcję metajęzykową** w stosunku do jakiegoś ***języka**, zależnie od przyjętej ***definicji** języka albo podający ***zbiór** wszystkich ***zdań** tego języka, albo odwzorowujący ***system języka**. W tym drugim wypadku na pełny opis języka składa się: lista ***wyrażeń elementarnych** tworzących ***słownik (1)** tego języka, czyli ***słownik (2)**, zbiór reguł ***gramatyki (1)**, czyli gramatyka (2), w tym także zbiór ***reguł transformacyjnych**, a w wypadku języków z ***semantyką** także zbiór reguł semantyki oraz zbiór reguł ***pragmatyki** określających użycie języka. Przyjmuje się, że pełny opis języka powinien także podawać ***informacje** o kwantytatywnej ***strukturze języka**, odwzorowującej frekwencję ***wyrażeń** w tekstach oraz odwzorowywać relacje zachodzące pomiędzy wyrażeniami języka, czyli ***relacje paradygmatyczne** na wszystkich poziomach struktury języka. Tego typu prezentacja języka niezbędna jest w wypadku ***języków sztucznych** i dokonywana jest na etapie projektowania języka. Opis języka wymaga uprzedniego skonstruowania języka opisu będącego ***metajęzykiem** w stosunku do języka opisywanego. Pełny opis ***języka naturalnego** w metajęzyku spełniający wyżej określone wymagania jest jego opisem formalnym i dokonywany jest w procesie ***formalizacji języka**, a tak zaprezentowany język naturalny byłby ***językiem sformalizowanym** (przy czym pełna formalizacja języka naturalnego nie wydaje się możliwa).
Każdy opis języka już istniejącego jest pewnym ***modelem** języka, przy czym modele tego samego języka mogą się znacznie różnić. Zależy to od celu, jakiemu mają służyć oraz od tego, dla jakiego odbiorcy mają być przeznaczone, a przede wszystkim od tego, czy ma być nim ***nadawca komunikatu**, czy ***odbiorca komunikatu**, a więc czy model lingwistyczny ma być modelem ***produkcji tekstu** (***gramatyka nadawcy**) czy modelem ***analizy tekstu** (***gramatyka odbiorcy**), przy czym w szerokim rozumieniu nadawcy i odbiorcy może nim być także urządzenie sztuczne (komputer) dokonujące analizy i syntezy tekstu, np. w procesie ***przekładu maszynowego**.
Cel, dla jakiego tworzy się model języka, określa też zbiór wyrażeń elementarnych, będących punktem wyjścia przy budowie ***wyrażeń złożonych** w procesie syntezy tekstu i punktem docelowym w procesie analizy tekstu. Zależnie od przyjętego w opisie języka zbioru wyrażeń elementarnych, określenia celu gramatyki (analizy czy syntezy), przyjętego metajęzyka opisu oraz ograniczeń nakładanych na zbiór wyrażeń złożonych poddawanych procesowi analizy lub syntezy, a więc wszystkiego, co składa się na metodologię opisu lingwistycznego, uzyskuje się różne modele, czyli gramatyki tego samego języka, różniące się także mocą (por. ***moc gramatyki**), przy czym możliwe jest tworzenie modeli poszczególnych podsystemów języka. Wyżej wymienione aspekty opisu lingwistycznego stają się także podstawą wydzielania w lingwistyce różnych szkół i kierunków językoznawstwa.
Opisy języka tworzone przez językoznawstwo tradycyjne nie spełniały warunków nakładanych na model lingwistyczny – były to zazwyczaj opisy cząstkowe, nawet jeżeli pretendowały do bycia opisem całego języka naturalnego, czego przyczyną było przede wszystkim niezdawanie sobie sprawy z systemowości języka (do czasów strukturalizmu F. de Saussure'a) oraz z konieczności odróżniania syntezy wyrażeń od analizy wyrażeń, ograniczanie poziomu wyrażeń złożonych do ***wypowiedzenia**, a więc nieuwzględnianie problematyki ***tekstów**

spójnych, nieuwzględnianie reguł użycia języka (***pragmatyki lingwistycznej**), niezdawanie sobie sprawy z konieczności tworzenia metajęzyka, a także opisywanie danego języka naturalnego w kategoriach innego języka naturalnego, najczęściej łaciny i greki (gramatyka tradycyjna), co było przyczyną nieadekwatności modelu. Oddzielnym niezwykle trudnym problemem opisu lingwistycznego jest prezentacja reguł semantyki, związana z wyborem poziomu wyrażeń, którym przypisuje się regułę semantyczną – w tradycyjnym opisie języka jednostkami takimi były ***wyrazy (4)** wyszczególnione w słowniku, a ich znaczenie podawane było w postaci ***definicji**, najczęściej ***definicji klasycznej** (w tradycyjnych gramatykach opisowych podawano również ***znaczenie *morfemów gramatycznych**), przy czym taki sposób prezentacji słownika nastręczał wiele problemów metodologicznych, gdyż przy takim wyborze wyrażeń elementarnych języka w praktyce nie było możliwe podanie ich pełnego zbioru, gdyż wyrażenia te stanowią klasę otwartą.
C.1.

PROBLEM WYSZUKIWAWCZY – zadanie, którego celem jest określenie i odszukanie ***informacji relewantnych** i niezbędnych dla ***użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego** znajdującego się w sytuacji (zwanej często sytuacją problemową użytkownika), w której nie może on efektywnie działać bez zasilenia informacją z zewnątrz. Rozwiązywanie problemu wyszukiwawczego wymaga określenia ***potrzeby informacyjnej użytkownika** oraz ***strategii wyszukiwawczych**. Ma charakter interakcyjny (dynamiczny) i iteracyjny (powtarzalny).
I.1., I.4.

PROCEDURA KOMUNIKACYJNA – zachowanie językowe uczestnika ***komunikacji** mające na celu zaspokojenie własnych ***potrzeb komunikacyjnych** realizowanych poprzez odpowiednie zachowanie werbalne. Wybór procedur uwarunkowany jest potrzebą komunikacyjną uczestnika komunikacji (innych procedur używa się np. w wypadku, gdy uczestnik komunikacji chce uzyskać potrzebną mu ***informację**, np. ***odpowiedź** na ***pytanie**, innych gdy chce przekonać pozostałych uczestników komunikacji o prawdziwości przekazywanych przez siebie informacji, innych gdy chce skłonić do zachowania niewerbalnego), relacjami społecznymi między uczestnikami komunikacji (co wpływa na wybór odpowiednich form grzecznościowych, ale również np. na to, po jakim czasie od chwili rozpoczęcia procesu komunikacyjnego można zwerbalizować własną potrzebę komunikacyjną) oraz ***kontekstem kulturowym**.
D.2.

PROCESY INFORMACYJNE – działania dokonywane na ***informacji**. Wśród nich można wyróżnić ***nadawanie komunikatu**, któremu może towarzyszyć ***kodowanie informacji**, ***odbieranie informacji**, które może być ***odbieraniem komunikatu** wraz z towarzyszącym mu ***odkodowywaniem informacji**, przetwarzanie czyli ***transformacja komunikatu**, ***przekazywanie komunikatu**, ***utrwalanie komunikatu**, ***przechowywanie komunikatu**. W procesach informacyjnych używane są ***instrumenty informacyjne**.
D.3.

PRODUKCJA zob. **REGUŁA PRODUKCJI**

PRODUKCJA TEKSTU – tworzenie ***tekstu** spełniającego ***intencję komunikacyjną *nadawcy komunikatu**. W teorii tekstu wyróżnia się tu następujące etapy:
- planowanie – wybór typu tekstu najlepiej nadającego się w danej ***sytuacji komunikacyjnej** do spełnienia określonego celu,

- ideacja – operacja mająca na celu znalezienie odpowiednich idei, rozumianych jako ***informacje**, których przekazanie ***odbiorcy komunikatu** pozwoliłoby najprościej osiągnąć nadawcy pożądaną zmianę stanu odbiorcy, często bez konieczności bezpośredniego ujawniania intencji komunikacyjnej (jak np. w tekstach pełniących funkcje propagandowe),
- rozwinięcie – tworzenie struktury informacyjnej tekstu odwzorowującej i rozwijającej idee, przy wykorzystaniu odpowiednich konfiguracji ***treści** zawartych w umyśle nadawcy (w jego ***wiedzy**),
- wyrażanie – ***odwzorowanie** struktury informacyjnej (***planu treści**) w ***plan wyrażania *języka**, z wykorzystaniem typowych ***wyrażeń** służących do wyrażania danych treści – jest to właściwie wybór dla wyróżnionych elementów informacji ***wykładników językowych**,
- synteza gramatyczna – tworzenie ***tekstu powierzchniowego** przez uporządkowanie linearne wybranych ***leksemów** i wykładników ***relacji syntagmatycznych**.

Wymienione tu etapy produkcji tekstu w rzeczywistości nie mają charakteru dyskretnego i nie muszą przebiegać w takim porządku, możliwe jest bowiem w trakcie produkcji tekstu zmienianie przez nadawcę obranych wcześniej ***strategii komunikacyjnych**, co zmusza go do powrotu do wcześniejszych faz produkcji i wprowadzania odpowiednich korektur. Oczywiście w większym stopniu możliwe jest to przy produkcji tekstu w ***subkodzie graficznym** w sytuacji, gdy moment produkcji tekstu nie jest równoczesny z momentem jego odbioru, niż w wypadku tekstu w ***subkodzie akustycznym** produkowanego w normalnych sytuacjach komunikacyjnych, gdzie jednocześnie z ***nadawaniem komunikatu** zachodzi proces ***odbierania komunikatu**.

D.3.1.

PRODUKTYWNA STRUKTURA – ***schemat zdaniowy** (danego poziomu ***struktury języka**), w którym istnieją jeszcze puste miejsca stanowiące ***wyrażenia potencjalne**, a więc struktura, według której można tworzyć i tworzy się ***wyrażenia elementarne** wyższego poziomu struktury języka. Produktywnymi strukturami o ***intensji** teoretycznie i praktycznie nieograniczonej są ***schematy zdaniowe** począwszy od ***poziomu syntaktycznego**, gdyż w każdym ***języku naturalnym** można tworzyć nieskończoną liczbę ***zdań**. Struktury poziomów niższych mają intensję ograniczoną i choć w praktyce często nie w pełni zrealizowaną, to jednak nie wszystkie one są strukturami produktywnymi. I tak, strukturami nieproduktywnymi są struktury ***poziomu fonologicznego**, choć istnieją w nich puste miejsca, np. w języku polskim brak miękkich odpowiedników ***fonemów** t, d, brak połączeń ky, gy – ***zbiory *wyrażeń złożonych** tych poziomów są w języku polskim ***klasami zamkniętymi**. Tam, gdzie struktury produktywne istnieją (***klasy otwarte**), przede wszystkim na ***poziomie morfologicznym** (słowotwórczym) języka naturalnego – są to te ***schematy** słowotwórcze, według których można tworzyć w ***języku *neologizmy**, np. w języku polskim taką strukturą jest formuła tworzenia ***nazw** wykonawców czynności od czasowników za pomocą ***formantu** *-acz*, np. od nieistniejącego czasownika *karborynkować* można utworzyć rzeczownik *karborynkowacz*. Struktury, według których nie tworzy się już ***wyrażeń złożonych**, nazywa się strukturami nieproduktywnymi, np. taka jest w języku polskim formuła tworzenia nazw wykonawców za pomocą formantu *-dziej*.

Por. ***produktywność języka**, ***intensja modelu**.

B.2.

PRODUKTYWNOŚĆ JĘZYKA, *gościnność języka* – cecha ***języka** umożliwiająca tworzenie nowych ***wyrażeń** bez naruszania ***systemu** (tego) **języka**. Wyrażenia takie, dopóki

nie zostały użyte, stanowią tzw. WYRAŻENIA POTENCJALNE. Język jest produktywny, jeżeli nie zostały w nim zrealizowane wszystkie ***wyrażenia złożone** (na wszystkich poziomach ***struktury języka**). Produktywny jest oczywiście każdy język, którego ***gramatyka (1)** umożliwia nieograniczone powtarzanie tych samych wyrażeń w ***zdaniu** (***rekurencja**) – ***zbiór** zdań takiego języka jest nieskończony. Przykładem może tu być język służący do zapisu liczb – tzw. system dziesiętny zapisu liczb. Każdy język służący do wyrażania nieograniczonego a priori zbioru ***informacji** powinien posiadać cechę produktywności. Produktywność w ***języku naturalnym** zapewniona jest na wszystkich poziomach jego struktury, choć aktualizacja wyrażeń potencjalnych odbywa się przede wszystkim począwszy od ***poziomu morfologicznego** – z ***morfemów** tworzy się nowe ***wyrazy (4)** (tzw. ***neologizmy**), a z nich nowe ***zdania (3)** i ***teksty spójne**.
Por. ***produktywna struktura**.
B.2.

PROFIL UŻYTKOWNIKA, *profil wyszukiwawczy* – ***instrukcja wyszukiwawcza** będąca podstawą do okresowego, wielokrotnego ***wyszukiwania informacji** i przekazywania jej do ***użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego**, używana przy ***selektywnej dystrybucji informacji**.
I.1.

PROFIL WYSZUKIWAWCZY zob. **PROFIL UŻYTKOWNIKA**

PROGRAM KOMPUTEROWY – ***algorytm** przeznaczony do realizacji przez komputer wyrażony w ***języku programowania** lub kodzie maszynowym.
Por. ***oprogramowanie**.
A.4.

PROPAGACJA WSTECZNA, *metoda wstecznej propagacji błędów* – ***algorytm** zmiany ***wag** w dowolnej jednokierunkowej wielowarstwowej ***sieci neuronowej** wykorzystywany w procesie uczenia sieci neuronowych wielowarstwowych. Uczenie polega na takiej korekcie wag neuronów, by w efekcie końcowym błąd popełniony przez sieć był mniejszy od zadanego. Termin propagacja wsteczna pochodzi od sposobu obliczania błędów w poszczególnych warstwach sieci. Najpierw oblicza się błędy w warstwie ostatniej. Błąd dla neuronów w warstwie wcześniejszej obliczany jest jako pewna funkcja błędów neuronów w warstwie poprzedzającej. ***Sygnał** błędu rozprzestrzenia się od warstwy ostatniej aż do warstwy wejściowej, a więc wstecz.
E.3.

PROTOKÓŁ – w informatyce zbiór reguł określających przesyłanie ***komunikatów** między elementami ***systemu informatycznego**. Istnieje wiele protokołów przeznaczonych do różnych zadań, np. File Transfer Protocol (FTP), Hypertext Transfer Protocol (HTTP), Transfer Control Protocol / Internet Protocol (TCP/IP).
A.4.

PROTOTYP, *pojęcie prototypowe* – element danej ***kategorii** (lub jej podkategoria) mający szczególny status poznawczy bycia „najlepszym przykładem" elementów tej kategorii. Termin wprowadzony przez Eleanor Rosch w jej teorii prototypów i kategorii podstawowych, będącej odłamem psychologii poznawczej. Przeprowadzone przez Rosch eksperymenty dotyczące kategorii przedmiotów fizycznych wykazały wyraźne asymetrie w ocenie stopnia reprezentatywności poszczególnych elementów danej kategorii. Np. dla kategorii ptak najbardziej

reprezentatywne (dla badanej grupy Amerykanów) okazały się drozdy i jaskółki, niżej w skali reprezentatywności były sowy i orły, zaś najniżej strusie, emu i pingwiny. Takie różnice ocen zostały nazwane efektami prototypowymi i tu ma swe źródło termin prototyp.
Teoria prototypów rzuciła nowe światło na teorię ***kategoryzacji** i stworzyła podstawy krytyki kategorii w ujęciu klasycznym. Z tej inspiracji powstała teoria kategorii naturalnej (lub pojęciowej), wykorzystana następnie w ***językoznawstwie kognitywnym**. Termin prototyp jest obecnie często używany w procach językoznawczych, choć w wielu przypadkach jego rozumienie odbiega dość wyraźnie od intencji i założeń przyjętych przez Rosch. Z przeprowadzonych przez nią eksperymentów wysnuto uproszczony wniosek, że kategoria taka jak ptak jest skalarna, że sowy i pingwiny są w mniejszym stopniu przedstawicielami tej kategorii niż jaskółki, a nawet, że granice tej kategorii są rozmyte. Rosch twierdzi zaś tylko tyle, że kategoria ta, mając ścisłe granice, posiada wewnętrzną strukturę będącą źródłem efektów prototypowych, i że ta struktura jest częścią naszego rozumienia ***wyrazu** ptak. Efekty prototypowe nie odzwierciedlają natury samych ***pojęć** i mogą wynikać z różnych czynników (w szczególnym przypadku kategoria dająca taki efekt może być skalarna i rozmyta, ale nie musi taka być).
Sam termin prototyp używany jest w dwu znaczeniach. Zakłada się, że kategorie reprezentowane są w umyśle ludzkim jako prototypy (czyli abstrakcyjne ***schematy** lub ***zbiory** cech), lub że prototyp to rzeczywisty przykładowy obiekt. Sama Rosch odrzuca obie te interpretacje, określając termin prototyp jako „wygodną fikcję"; w jej rozumieniu można sensownie mówić tylko o efektach prototypowych, natomiast nazywanie jakiegokolwiek pojedynczego obiektu prototypem określa ona jako „grube nieporozumienie". Jeżeli w ogóle można mówić o prototypach, to tylko jako o punktach odniesienia, w stosunku do których dokonywane są oceny reprezentatywności poszczególnych przedstawicieli kategorii.
Teoria prototypów znajduje zastosowanie w lingwistyce (zwłaszcza w lingwistyce kognitywnej) dzięki przyjęciu założenia, że ***język** jest jedną z funkcji poznawczych człowieka i że jego kategorie dają się opisywać w tych samych terminach, co kategorie przedmiotów fizycznych. Jeśli przyjąć, że kategorie ***języka naturalnego** to kategorie pojęciowe (lub naturalne), można też mówić o zachodzących w nich efektach prototypowych. Efekty te występują na wszystkich poziomach ***struktury języka** – fonologicznym, morfologicznym, składniowym i semantycznym. Badania eksperymentalne prowadzono, np. nad ***kategoryzacją** fonologiczną, częściami mowy, relacjami składniowymi, podstawowymi typami ***zdań**, konstrukcjami gramatycznymi. We wszystkich przypadkach wyniki badań wykazały różnice w stopniu reprezentatywności między poszczególnymi elementami kategorii. Teoria prototypów może być również zastosowana w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** przy tworzeniu sieci asocjacyjnych w ***hipertekście**, ***klasyfikowaniu** i odwzorowywaniu ***potrzeb informacyjnych *użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego**.
F.3.

PRZECHOWYWANIE INFORMACJI zob. **PRZECHOWYWANIE KOMUNIKATU**

PRZECHOWYWANIE KOMUNIKATU, *przechowywanie informacji* – ***proces informacyjny**, którego przedmiotem jest ***informacja** utrwalona (por. ***utrwalanie komunikatu**), mający na celu zachowanie jej przez pewien okres. Przechowywanie informacji odbywa się w szeroko rozumianej ***pamięci**, która stanowi materiał, w której komunikat został utrwalony, np. komórki mózgu ludzkiego, taśma magnetofonowa, dysk magnetyczny, książka.
Termin przechowywanie informacji bywa również rozumiany jako przechowywanie ***dokumentów**.
D.3.

PRZECIWDZIEDZINA RELACJI zob. **ARGUMENT RELACJI**

PRZECIWIEŃSTWO, *przeciwstawność* – rodzaj ***antonimii** niebędącej ani ***komplementarnością**, ani ***konwersem**. Relacja ta zachodzi np. między ***wyrażeniami** parametrycznymi (skalarnymi), określającymi własność stopniowalną na skali wielowartościowej, ale tylko między tymi, które nazywają punkty biegunowe skali lub biegunowe przedziały wartości, np. *zimno – ciepło, mróz – upał, zło – dobro, młody – stary, podciśnienie – nadciśnienie.* Przeciwieństwem nazywa się też relację zachodzącą między wyrażeniami nieimplikującymi stopniowalności cech, np. *start – meta, ślub – rozwód, analiza – synteza, przypływ – odpływ, reformacja – kontrreformacja.*
B.6.1.

PRZECIWSTAWNOŚĆ zob. **PRZECIWIEŃSTWO**

PRZEDMIOT DOKUMENTU zob. **TEMAT (1)**

PRZEDMIOT POBOCZNY zob. **TEMAT (1)**

PRZEDMIOT PRZYNALEŻNY zob. **TEMAT (1)**

PRZEDMIOT RÓWNORZĘDNY zob. **TEMAT (1)**

PRZEDMIOT TREŚCI zob. **TEMAT (1)**

PRZEDMIOTOWANIE zob. **TEMATOWANIE**

PRZEDROSTEK zob. **AFIKS**

PRZEGLĄDARKA WWW, *przeglądarka internetowa* – ***program komputerowy** przeznaczony do przeglądania ***stron WWW**. Przeglądarki dzielą się na graficzne i tekstowe. Przeglądarki graficzne (np. Microsoft Internet Explorer, Netscape Navigator) potrafią wyświetlać zarówno ***tekst**, jak i grafikę, animację, filmy (albo bezpośrednio, albo za pomocą specjalnych rozszerzeń), a także odtwarzać dźwięki. Przeglądarki tekstowe potrafią wyświetlać tylko tekst, ignorując inne elementy strony WWW (np. Lynx).
A.4.

PRZEKAZ INFORMACYJNY zob. **KOMUNIKAT**

PRZEKAŹNIK zob. **INSTRUMENTY INFORMACYJNE**

PRZEKAZYWANIE INFORMACJI zob. **PRZEKAZYWANIE KOMUNIKATU**

PRZEKAZYWANIE KOMUNIKATU, *przekazywanie informacji* – ***proces informacyjny** polegający na przemieszczeniu ***informacji** w wyróżnionej przestrzeni, np. w obrębie układu nerwowego, przez linię telefoniczną lub telegraficzną, drogą radiową, drogą pocztową. Proces ten dotyczyć może albo informacji utrwalonej – wtedy mamy do czynienia z przemieszczeniem ***komunikatu** pod postacią ***dokumentu**, albo informacji nieutrwalonej, a wtedy polega on na przemieszczeniu ***sygnału (1)** w ***kanale informacyjnym**. W tym wypadku procesowi temu towarzyszy często ***transformacja** sygnału, poprzedzająca go i/lub następująca po nim, np. sygnał akustyczny przekształcany jest na sygnał radiowy (fala akustyczna na falę radiową). Termin przekazywanie informacji używany bywa również jako synonim ***komunikacji**.
D.3.

PRZEKŁAD, *tłumaczenie* – (1) ***transformacja komunikatu** polegająca na zmianie jego ***języka**, możliwie bez strat ***informacji**;
(2) ***tekst** powstały jako rezultat ***przekładu (1)**.
D.3.3.

PRZEKŁAD INTERSEMIOTYCZNY – przekład ***komunikatu** na system ***znaków** innego typu, np. komunikatu w ***języku naturalnym** (np. opowiadania) na komunikat wizualny (np. scenkę mimiczną), obraz statyczny, obraz dynamiczny (np. film).
D.3.3.

PRZEKŁAD MASZYNOWY – ***przekład *tekstów *języka naturalnego** wykonywany przez komputery. Początki prac nad przekładem maszynowym sięgają czterdziestych lat XX wieku, a pierwszy udany przekład wykonali w Stanach Zjednoczonych 7 stycznia 1954 roku A. Dostert, P. Garvin i P. Sheridari na komputerze IBM 701 – przetłumaczono wtedy z języka rosyjskiego na angielski 60 zdań z różnych dziedzin. Pierwsze próby przekładu maszynowego były bardzo niezadowalające, obecnie istnieją już ***programy komputerowe** pozwalające na uzyskanie dobrych jakościowo tłumaczeń, ciągle jednak daleko do stworzenia programów tłumaczących teksty bez żadnych ograniczeń.
Przekład maszynowy możliwy jest do zrealizowania za pomocą programów dokonujących przekładu bezpośrednio z jednego ***języka** na drugi, lub z użyciem ***języka pośrednika**, a więc przekładu z języka naturalnego na język pośrednik, a następnie z języka pośrednika na inny język naturalny. Prace nad przekładem maszynowym miały ogromny wpływ na rozwój ***lingwistyki**, a szczególnie ***lingwistyki formalnej**. Warunkiem realizacji przekładu maszynowego jest bowiem stosowanie odpowiednich ***algorytmów**, co wymaga ***formalizacji *systemu języka** naturalnego i wszystkich ***transformacji** tekstu, a więc również zbudowania odpowiedniego ***metajęzyka**.
A.3., D.3.3.

PRZEKŁADALNOŚĆ – cecha relatywna ***tekstu** decydująca o możliwości oddania wszystkich ***funkcji** (tego) **języka** w innym ***języku**. Przekładalność tekstu zależy przede wszystkim od różnic i podobieństw ***systemów językowych**, przede wszystkim różnic w ***odwzorowaniu *cech relewantnych** dla ***użytkowników języka** komunikowanej ***rzeczywistości pozajęzykowej**, co decyduje o ***leksyce** danego języka – ***morfemach** leksykalnych i gramatycznych – i o obligatoryjności wyrażania pewnych ***informacji** w ***komunikacie** (np. wykładników ***określoności**, liczby, czasu, aspektu), wykładnikach ***funkcji ekspresywnej** i ***funkcji impresywnej** języka. O przekładalności decyduje również zasób środków danego języka używanych do pełnienia ***funkcji estetycznej**, np. utrwalone u użytkowników skojarzenia z poszczególnymi głoskami lub połączeniami głosek, ***konotacja (3) *wyrażeń**, ***kontekst kulturowy** utrwalony we frazeologii języka, a także ***relacje intertekstualne**.
D.3.3.

PRZESŁANKA, *założenie* – ***informacja wejściowa** w procesie ***wnioskowania**.
E.3.

PRZETWARZANIE INFORMACJI zob. **TRANSFORMACJA INFORMACJI**

PRZETWARZANIE LINIOWE, *przetwarzanie sekwencyjne* – w opozycji do ***przetwarzania równoległego** – proces ***transformacji informacji** realizowany w określonej kolejności transformacji składowych.
A.4., E.3.

PRZETWARZANIE RÓWNOLEGŁE – w opozycji do ***przetwarzania liniowego** – proces ***transformacji informacji**, którego transformacje składowe odbywają się w tym samym czasie. Przykładem jest ***wyszukiwanie informacji** w niektórych komputerowych ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych**, które odbywa się jednocześnie w wielu ***bazach danych**.
A.4., E.3.

PRZETWARZANIE SEKWENCYJNE zob. **PRZETWARZANIE LINIOWE**

PRZEZROCZYSTOŚĆ SEMANTYCZNA, *przezroczystość znaku* – cecha ***znaku** semantycznego, a więc i ***wyrażeń *języka naturalnego**, polegająca na tym, że w ***komunikacji** ważna jest ***treść**, a nie ***forma wyrażenia**. W sytuacji, gdy ***język** pełni ***funkcję semantyczną** forma znaku ważna jest tylko o tyle, o ile jej elementy stanowią ***cechy dystynktywne** pozwalające na odróżnienie jednego znaku od drugiego. Inaczej jest w wypadku ***funkcji estetycznej *wypowiedzi**, gdzie znak traci często swoją przezroczystość semantyczną, gdyż jego forma jest również ważna, a często nawet ważniejsza niż treść (np. w wypadku onomatopei).
A.1., B.2.

PRZEZROCZYSTOŚĆ ZNAKU zob. **PRZEZROCZYSTOŚĆ SEMANTYCZNA**

PRZYMUS KOMUNIKACYJNY – uwarunkowany ***kontekstem kulturowym** przymus uczestniczenia w pewnych sytuacjach w ***komunikacji** mimo braku ***potrzeby komunikacyjnej**. Typowym przykładem realizacji przymusu komunikacyjnego w naszej sytuacji kulturowej jest rozmowa dwojga ludzi w małej poczekalni u lekarza, rozmowa klientki z fryzjerem lub rozmowa o pogodzie mało znających się osób, które znalazły się we wspólnym pomieszczeniu. ***Strategia komunikacyjna** oraz ***temat** komunikacji jest w sytuacji przymusu komunikacyjnego uwarunkowany kulturowo.
D.2.

PRZYPADKI FILLMORE'A zob. **PRZYPADKI SEMANTYCZNE**

PRZYPADKI GŁĘBOKIE zob. **PRZYPADKI SEMANTYCZNE**

PRZYPADKI SEMANTYCZNE, *przypadki głębokie*, *przypadki Fillmore'a* – postulowane przez C. Fillmore'a w pracy *The case for case* (1968) elementy ***struktury głębokiej *zdania** wskazujące ***role semantyczne** argumentów (reprezentowanych w ***strukturze powierzchniowej** przez frazy nominalne) ***predykatu** (reprezentowanego w strukturze powierzchniowej przez czasownik), a więc role pełnione przez ***desygnaty** tych ***wyrażeń** w odwzorowywanej przez tę strukturę ***rzeczywistości pozatekstowej**.
Jest to kluczowy termin ***gramatyki transformacyjno-generatywnej**, zwanej gramatyką przypadków. Wstępnie zaproponowany zbiór zawiera następujące przypadki: przypadek sprawcy, przypadek narzędzia, przypadek obiektu, przypadek miejsca, przypadek wyniku, przypadek odczuwającego, przypadek obdarzonego. Potem dołączono przypadek źródła i przypadek celu, ale i tak ich repertuar nie wystarcza do adekwatnego opisu zdań ***języka naturalnego**.
Przypadki semantyczne odwzorowują aktualizowaną w zdaniu argumentową strukturę predykatu, są więc przez predykat implikowane (***konotacja (2)** semantyczna), ale między ***wykładnikami językowymi** tych argumentów a ich rolami semantycznymi wyrażanymi przez przypadki semantyczne nie ma wzajemnie jednoznacznej odpowiedniości, gdyż:

- jedna fraza nominalna może realizować jednocześnie kilka przypadków semantycznych, np. w zdaniu *Chłopcy pobili się* wyraz *chłopcy* reprezentuje osoby występujące równocześnie w roli sprawcy i obiektu;
- jeden wykładnik językowy (***kategoria syntaktyczna**) może odpowiadać różnym przypadkom semantycznym, np. fraza nominalna w narzędniku może wyrażać w języku polskim narzędzie lub miejsce, np.:

  Jan pisze piórem

  Jan idzie mostem;
- jeden przypadek semantyczny może mieć różne wykładniki językowe, np.

  Jan idzie mostem

  Jan idzie po moście

  Jan idzie przez most;
- argument semantyczny struktury predykatowej może być wyrażany przez czasownik, a więc przypadek semantyczny może nie posiadać w zdaniu wykładnika w postaci frazy nominalnej, np. *Jan całuje Marię*, gdzie usta, jako instrument, są częścią znaczenia czasownika *całować*;
- fraza nominalna zachowuje swój przypadek semantyczny zadany przez czasownik, w którym znajduje się w związku składniowym, bez względu na to, jaką pozycję w zdaniu zajmuje i jaką funkcję pełni.

Przypadek semantyczny może mieć rozmaite wykładniki (np. przyimek, wykładnik zerowy), w szczególnym przypadku może być zbieżny z przypadkiem morfologicznym. Przypadki semantyczne pojmowane są jako uniwersalne i wrodzone.

Nazwy niektórych przypadków są do pewnego stopnia zbieżne z nazwami ról semantycznych. Są to w istocie terminy pokrewne, różniące się przede wszystkim ***zakresem** zastosowania. Teoria przypadków semantycznych znajduje zastosowanie w automatycznej analizie ***tekstów** języka naturalnego dla potrzeb np. ***systemów informacji faktograficznej**, jest także przydatna przy tworzeniu systemu ***wskaźników roli** w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**.

B.5.5.

PRZYPORZĄDKOWANIE zob. **ODWZOROWANIE**

PRZYROSTEK zob. **AFIKS**

PRZYTOCZENIE zob. **CYTAT**

PYTANIE – ***komunikat** o ***funkcji impresywnej** mający na celu skłonienie ***adresata komunikatu** do udzielenia ***nadawcy komunikatu** ***informacji** spełniającej jego ***potrzeby informacyjne** (***odpowiedzi**), której ***cechy relewantne** określone są w tym komunikacie, potrzebnej nadawcy komunikatu albo do zmniejszenia stanu jego niepewności, np. co do prawdziwości jego ***supozycji** lub posiadanej przez niego informacji, albo do zwiększenia kompletności posiadanych informacji (zmniejszenia ***szumu informacyjnego**) lub do zmniejszenia jego niepewności co do zachowania ***odbiorcy komunikatu**. Zależnie od celu pytania, od czego zależy również jego struktura, pytania dzieli się na ***pytania dopełnienia** i ***pytania rozstrzygnięcia**. Każde pytanie wyznacza ***alternatywę** odpowiedzi, których można na nie udzielić.

Semantyczna struktura pytania zawiera zawsze dwa składniki:

1) *Czy wiesz to, o co pytam?* (czy posiadasz taką informację),
2) *Czy powiesz?*,

o ***funkcji metainformacyjnej**, dlatego też odpowiedzią na każde pytanie mogą być ***zdania** odnoszące się do tego metainformacyjnego komponentu, a więc informujące o stanie poinformowania adresata pytania: *Nie wiem* albo o jego braku chęci przekazania informacji: *Wiem, ale nie powiem.*
Każde pytanie jest zdaniem pytającym, choć nie każde zdanie pytające jest pytaniem w wyżej zdefiniowanym ***znaczeniu**. Teorią pytań zajmuje się ***logika erotetyczna**.
A.2., D.4.

PYTANIE DOPEŁNIENIA, *pytanie o dopełnienie*, *pytanie o uzupełnienie*, *pytanie uzupełniające* – w opozycji do ***pytania rozstrzygnięcia** – ***pytanie** mające na celu uzyskanie ***informacji** zwiększającej kompletność informacji posiadanych przez ***nadawcę komunikatu**. Operatorem pytajnym jest tu zaimek pytajny wraz z odpowiednią intonacją pytajną. Pytanie to wyznacza jako ***odpowiedź *funkcję zdaniową**, z której przez podstawienie odpowiednich wartości za zmienną (zmienne) uzyskuje się ***zbiór *zdań** prawdziwych lub fałszywych, będących jedną z możliwych odpowiedzi. Nadawca pytania o dopełnienie oczekuje od ***adresata komunikatu** podania takiej wartości zmiennej, po podstawieniu której funkcja ta daje zdanie prawdziwe. Zakres zmiennej w funkcji zdaniowej w pytaniu dopełnienia tzw. zakres niewiadomej pytania, wyznacza zaimek pytajny, np. zaimek *kto* określa, że zmienna ta może przebiegać zbiór ***nazw** osób, zaimek *gdzie* wyznacza zbiór nazw miejsc.
A.2.

PYTANIE INFORMACYJNE zob. **ZAPYTANIE INFORMACYJNE**

PYTANIE O DOPEŁNIENIE zob. **PYTANIE DOPEŁNIENIA**

PYTANIE O ROZSTRZYGNIĘCIE zob. **PYTANIE ROZSTRZYGNIĘCIA**

PYTANIE O UZUPEŁNIENIE zob. **PYTANIE DOPEŁNIENIA**

PYTANIE OTWARTE – w opozycji do ***pytania zamkniętego** – ***pytanie** niewyznaczające ***schematu *odpowiedzi**. Pytania otwarte mają postać *Czy wiesz o X, że?*, *Co możesz powiedzieć o X-ie?* i mają za zadanie sprawdzenie stanu poinformowania (wiadomości) ***adresata komunikatu**. Pytaniami otwartymi są często pytania egzaminacyjne. Odpowiedź na pytanie otwarte jest ciągiem ***zdań** na ***temat** wyznaczony przez pytanie, przy czym pytanie nie wyznacza ani ich liczby ani struktury.
A.2.

PYTANIE RETORYCZNE – ***zdanie** pytające nie pełniące funkcji ***pytania**, gdyż nie ma na celu uzyskania ***odpowiedzi**, jest bowiem wykładnikiem ***asercji**. Używane bywa w dłuższych ***tekstach** w ***funkcji perswazyjnej** jako zabieg stylistyczny (figura retoryczna) o ***funkcji metainformacyjnej** – ze względu na wyraźny wykładnik intonacyjny zwraca uwagę ***odbiorcy komunikatu** na daną część ***komunikatu**. Pytanie retoryczne używane samodzielnie często zawiera element negacji, np. *Czyż nie dobija się koni?*
A.2.

PYTANIE ROZSTRZYGNIĘCIA, *pytanie o rozstrzygnięcie* – w opozycji do ***pytania o dopełnienie** – ***pytanie** mające na celu uzyskanie ***informacji** zmniejszającej stan niepewności ***nadawcy komunikatu** co do prawdziwości jego ***supozycji** lub posiadanej przez niego informacji. Operatorem pytajnym pytania o rozstrzygnięcie jest partykuła pytajna *czy* wraz z intonacją pytajną lub sama tylko intonacja pytajna. Pytanie to wyznacza jako ***odpo-**

wiedź ***alternatywę*** dwóch ***zdań*** sprzecznych (z których tylko jedno może być prawdziwe), np. pytanie *Czy na Marsie jest życie?* wyznacza dwie możliwości:

Na Marsie jest życie : *Na Marsie nie ma życia.*

Odpowiedź na to pytanie polega na rozstrzygnięciu, która z tych dwóch możliwości jest prawdziwa. Poprawna odpowiedź na to pytanie może również mieć postać *Tak* lub *Nie*. Pytanie rozstrzygnięcia w takiej postaci nazywa się dwuczłonowym pytaniem rozstrzygnięcia. Pytanie rozstrzygnięcia może też mieć postać wieloczłonową, np. *Czy Paryż leży nad Sekwaną, czy nad Loarą, czy nad Moskwą?* – postać ta daje się sprowadzić do pytań dwuczłonowych.
A.2.

PYTANIE UZUPEŁNIENIA zob. **PYTANIE DOPEŁNIENIA**

PYTANIE ZAMKNIĘTE – w opozycji do ***pytania otwartego*** – ***pytanie*** wyznaczające ***schemat*** ***odpowiedzi***. Pytaniami zamkniętymi są ***pytania rozstrzygnięcia*** i ***pytania dopełnienia***.
A.2.

Q

QUASI-SYNONIMIA – (1) ***relacja paradygmatyczna** zachodząca między ***quasi-synonimami**.
(2) zjawisko występowania quasi-synonimów.
B.6.1.

QUASI-SYNONIMY – ***wyrażenia** połączone relacją podobieństwa ***znaczenia** bliską identyczności, które, podobnie jak ***synonimy** w węższym sensie, należą do tej samej ***kategorii *struktury głębokiej** (tej samej części mowy) i mają taką samą walencję semantyczną, przy czym spełniające ją ***argumenty** mają taką samą ***rolę semantyczną**. Różnice znaczeniowe to przede wszystkim różnice tworzące relacje rodzajowo-gatunkowe (***nadrzędność generyczna** i ***podrzędność generyczna**), np. *zrywać – zdzierać*, *nieść – taszczyć*, *wysoki – rosły*, oraz różnice gatunkowo-gatunkowe (różnice między ***hiponimami** tego samego ***hiperonimu**, czyli ***współrzędność**), np. *seplenić*, *jąkać się*, *bełkotać*, *mamrotać*; *krzyczeć*, *wrzeszczeć*, *drzeć się*, *wydzierać się*.
Dla potrzeb ***języka sztucznego**, często na etapie poprzedzającym budowę takiego języka, wyrażenia te traktuje się jak synonimy, np. *szorstkość – gładkość* przy budowie ***języka deskryptorowego** (do języka tego należy już tylko jedno z tych wyrażeń – *szorstkość*).
B.6.1.

R

RACHUNEK PREDYKATÓW, *rachunek kwantyfikatorów*, *rachunek funkcyjny*, *logika predykatów* – dział ***logiki formalnej** badający własności ***wyrażeń złożonych**, w których występują ***kwantyfikatory** logiczne: kwantyfikator ogólny (duży), kwantyfikator szczegółowy (mały, egzystencjalny), których ***odpowiednikami** w ***języku naturalnym** są słowa *każdy*, *niektóry*. Rachunek ten formułuje prawa ***wnioskowania**, odwołując się tylko do wewnętrznej ***struktury** ***zdań**, abstrahując od ich ***treści**. ***Wyrażeniem** składowym zdań są ***predykaty** (odpowiednik orzeczenia w tradycyjnej ***gramatyce**), ***argumenty** predykatu (odpowiednik podmiotu i dopełnienia) oraz kwantyfikatory wskazujące ***odniesienie** predykatu, którym mogą być albo wszystkie, albo tylko niektóre przedmioty z rozważanej dziedziny. Najprostszym zdaniem jest zdanie atomowe (atomowa ***formula zdaniowa**), które składa się tylko z predykatu wraz z odpowiednią dla niego liczbą argumentów, np. *x jest większy niż y*, gdzie *większy niż* jest predykatem dwuargumentowym, *x* i *y* argumentami. Formuła atomowa przekształca się w wyrażenie o większym stopniu złożoności, gdy zostanie poprzedzone kwantyfikatorem.
Rachunek predykatów pierwszego rzędu stanowi system formalny, w którym tylko zmienne indywiduowe mogą być związane kwantyfikatorami, w rachunkach wyższych rzędów mogą być związane również zmienne predykatowe.
Do analizowania języka naturalnego nie wystarcza rachunek predykatów pierwszego rzędu, dlatego też buduje się odmiany logik predykatów wyższych rzędów.
A.2.

LOGIKA PREDYKATÓW zob. **RACHUNEK PREDYKATÓW**

RACHUNEK FUNKCYJNY zob. **RACHUNEK PREDYKATÓW**

RACHUNEK KWANTYFIKATORÓW zob. **RACHUNEK PREDYKATÓW**

RACHUNEK ZBIORÓW, *algebra zbiorów* – część ***teorii mnogości**, będąca jednocześnie interpretacją ***algebry Boole'a**, badająca relacje między ***zbiorami** i działania na zbiorach. Opisywane są w nim własności ***sumy zbiorów**, ***iloczynu zbiorów**, ***różnicy zbiorów**, różnicy symetrycznej zbiorów, ***dopełnienia zbiorów** i iloczynu kartezjańskiego zbiorów, scharakteryzowane są również zawieranie się zbiorów, czyli inkluzja, równość zbiorów, wprowadzone pojęcia zbioru pustego i zbioru pełnego.
Teorią pokrewną rachunkowi zbiorów jest algebra Boole'a.
A.2.

RACHUNEK ZDAŃ, *teoria dedukcji*, *logika zdań* – dział ***logiki formalnej** badający własności ***zdań** złożonych, zbudowanych ze zdań prostych za pomocą ***funktorów** będących stałymi logicznymi. W klasycznym rachunku zdań funktorami tymi są ***spójniki prawdziwościowe**. Rachunek zdań formułuje prawa ***wnioskowania** odwołujące się tylko do ***struktury** zdań złożonych. Rachunek abstrahuje od ich ***treści**, nie zajmuje się bowiem konkretnymi zdaniami, tylko zmiennymi zdaniowymi (funkcjami zdaniowymi), które przekształcają się w konkretne zdania po podstawieniu za nie konkretnych zdań. Prawdziwość lub fałszywość zdań nie zależy od treści zdań, ale od prawdziwości lub fałszywości zdań składowych, czyli że funkcje występujące w rachunku zdań są prawdziwościowe.

Klasyczny rachunek zdań nie obejmuje wszystkich zdań ***języka naturalnego**, dlatego też stworzono nieklasyczne rachunki zdań w ***logikach wielowartościowych**.
A.2.

RAMA – należąca do ***wiedzy semantycznej *struktura** pojęciowa, na którą składa się ***wiedza** o tym, jakie elementy ***rzeczywistości pozajęzykowej** są dystynktywne dla sytuacji albo zdarzenia danego typu. W przeciwieństwie do ***schematów**, ***planów** i ***scenariuszy** ramy nie obejmują wiedzy o relacjach między tymi obiektami, a w wypadku ich ***odwzorowania** w ***tekście** – wiedzy o ***porządku** ich ***wykładników językowych** w ***świecie tekstu**.
D.2.

RAMA MODALNA – składnik semantyczny przysługujący wszystkim ***wypowiedziom** wyrażający modalność, wyrażony w ***zdaniu** albo explicite, a więc posiadający bądź ***wykładnik językowy** w postaci albo ***wyrazu**, albo ***morfemu**, często ***morfemu gramatycznego**, albo ***wykładnika językowego suprasegmentalnego**, np. intonacji, bądź zawarty w zdaniu implicite, w wypadku modalności najczęstszej, a więc funkcjonujący na zasadzie opozycji do wykładników explicite. Zdania oznajmujące typu *Deszcz pada* znaczą to samo co *Sądzę, że deszcz pada*, gdzie *sądzę* jest wykładnikiem modalności.
***Języki semantyczne** powinny posiadać odpowiednie ***terminy pierwotne** wyrażające taką modalność. Np. opracowany przez A. Wierzbicką lingua mentalis ma następujące wykładniki ramy modalnej: *myślę o, chcę, nie chcę, wyobrażam sobie* (na pewnym etapie również *sądzę, rozumiem* itp.), przy czym rama modalna jest tu strukturą złożoną, z oddzielnymi miejscami modalności ***nadawcy komunikatu** i ***adresata komunikatu**, np. w zapisie zdania: *On przyniósł zaledwie 10 książek*, które otrzymuje następującą ***eksplikację semantyczną**: *Wiedz, że on przyniósł zaledwie 10 książek, sądzę, że rozumiesz, że to mało.*
B.5.5., D.3.1.

RAMEAU, *Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié* – ***język haseł przedmiotowych** o uniwersalnym zakresie, stworzony i utrzymywany przez Bibliotekę Narodową Francji (BNF - Bibliothèque nationale de France), prezentowany w formie ***kartoteki haseł autorytatywnych**, stosowany także w wielu bibliotekach uniwersyteckich, publicznych, specjalistycznych Francji oraz w niektórych bibliotekach Belgii, Szwajcarii i Tunezji. RAMEAU ma swe źródła w ***LCSH** i ***RVM**. Zarówno zasób leksykalny (***słownik (1)**), jak organizacja i wykorzystanie RAMEAU są kompatybilne z tymi językami. Jest językiem przekładalnym na RVM, LCSH i ***język haseł przedmiotowych KABA**. Prace nad RAMEAU rozpoczęto w 1980 r. w BNF (wówczas noszącej nazwę Bibliothèque Nationale). Początkowo język ten nazywał się LAMECH (Liste d' Autorité Matière Encyclopédique Collective et Hierarchisée). W 1987 r. w wyniku porozumienia zawartego między BNF a Ministère de l'education nationale obowiązkowe stało się stosowanie języka LAMECH w bibliotekach uniwersyteckich i szkół wyższych we Francji. Także w 1980 r. zmieniono nazwę na RAMEAU. Równocześnie postanowiono, że biblioteki wykorzystujące RAMEAU będą też współuczestniczyły w jego tworzeniu i aktualizowaniu. Jednak ostateczna redakcja, korekta, utrzymywanie języka i koordynacja wszelkich innych prac leży w gestii BNF. Obecnie ***słownik (2)** RAMEAU liczy ponad 200 tys. jednostek i jest dostępny w trybie ***online** oraz w postaci drukowanej, mikrofiszowej i na CD-ROM. Język haseł przedmiotowych RAMEAU jest najważniejszym językiem źródłowym dla tworzonego w Polsce języka haseł przedmiotowych KABA.
H.3.

RANGA – charakterystyka liczbowa ***wyrażenia** odzwierciedlająca częstość jego występowania w danym ***języku**, stylu, idiolekcie itd. poprzez wskazanie jego miejsca w ciągu wyrażeń uporządkowanych według malejącej frekwencji. Wyrażenie występujące najczęściej ma rangę 1. Wskaźnik ten nie jest jednak jednoznaczny, najczęściej bowiem jest tak, że wyrażenia mające taką samą frekwencję uzyskują w ***słowniku rangowym** tę samą rangę, często bywa tak, że w wypadku istnienia n wyrazów o tej samej frekwencji uzyskują one rangę o wartości od r do r+n−1, zależnie od ich miejsca w słowniku rangowym wyznaczonego przez ***układ alfabetyczny** w danym przedziale rangowym.
C.3.

REDUKCJA TEMATÓW zob. **TEMAT (2)**

REDUNDANCJA, *nadmiarowość informacji* – cecha ***komunikatu** polegająca na tym, że zawiera on więcej elementów, niż jest to niezbędne do ***odwzorowania** w nim danej ***informacji**. Redundancja zapobiega stracie informacji w wypadku niezrealizowania przez ***nadawcę komunikatu** wszystkich ***cech relewantnych** ***sygnału (1)**, lub nieodebrania ich przez ***odbiorcę komunikatu**, co może być spowodowane uszkodzeniem części sygnału w procesie ***przekazywania komunikatu**. Każdy dobry ***język** powinien więc mieć redundancję przewidzianą w ***systemie języka**, co polega na tym, że: 1) ***wyrażenia** różnią się więcej niż jedną cechą; 2) ta sama informacja otrzymuje w ***tekście** kilka ***wykładników językowych**, co zapewniają odpowiednie reguły ***gramatyki (1)**. W lingwistyce termin redundancja używany jest także w odniesieniu do systemu języka. Jest to redundancja systemu języka polegająca na tym, że zawiera on więcej elementów niż jest to konieczne do budowy komunikatów spełniających warunki określone w teorii ***języka optymalnego**. Przejawem tego typu redundancji (nadmiarowości języka) jest występowanie w nim ***wariantów językowych**. Redundancja w ***językach naturalnych** występuje na wszystkich poziomach ***struktury języka**, na których występują ***wyrażenia złożone** i wynosi około 50%, który to wskaźnik należy uznać za optymalny dla wszystkich języków, także ***języków sztucznych**.
Nie wszystkie ***języki informacyjno-wyszukiwawcze** mają odpowiednią redundancję, np. nie ma jej ***Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna**, w której wyrażenia złożone różnią się tylko jedną cechą – każda cyfra pełni funkcję ***cechy dystynktywnej** (redundancja w tym języku wynika tylko z redundancji w kształcie cyfr). Redundancja w ***językach deskryptorowych** oraz w ***językach haseł przedmiotowych** wynika z redundancji języka naturalnego, na którym dany język jest oparty i jest to wyłącznie redundancja pierwszego rodzaju.
B.2., D.5.1.

REFERENCJA zob. **ODNIESIENIE**

REGUŁA IF – THEN zob. **REGUŁA PRODUKCJI**

REGUŁA O NIEDOŁĄCZANIU zob. **GRAMATYKA**

REGUŁA PRODUKCJI, *produkcja, reguła IF – THEN* – metoda ***reprezentacji wiedzy** w postaci reguły ***implikacji** wyrażającej ukierunkowaną zależność między dwoma faktami zapisanymi w bazie ***wiedzy *systemu inteligentnego**. Fakt, którego opis umieszczony jest w poprzedniku reguły (***przesłanka**) warunkuje wystąpienie faktu, którego opis umieszczony jest w jej następniku (***wniosek**), np. IF poszukiwane są informacje o czasopismach naukowych wydawanych w języku angielskim THEN właściwą bazą danych jest *Ulrich's International Periodicals Directory*; IF klient ma więcej niż 40 lat THEN klient musi dostarczyć zaświadczenie o stanie zdrowia, IF liczba n jest podzielna przez 2 THEN n jest liczbą parzystą.

Reguły mogą mieć postać prostą, gdy w poprzedniku umieszczone jest stwierdzenie jednego faktu, lub złożoną, gdy poprzednik zawiera ***koniunkcję*** stwierdzeń kilku faktów, np. IF poszukiwane są informacje o osobach żyjących AND poszukiwana osoba jest naukowcem AND poszukiwana osoba pracuje w polskim uniwersytecie THEN należy wyszukiwać w bazie danych *Nauka Polska – Informator*. Realizacja reguł złożonych wymaga równoczesnego spełnienia wszystkich warunków umieszczonych w poprzedniku, a więc system przestaje realizować taką regułę, gdy napotka pierwszy niespełniony warunek. Dopuszcza się również umieszczanie w poprzedniku ***alternatywy*** stwierdzeń kilku faktów, jednak ze względu na implikowane przez nią skomplikowanie mechanizmu ***wnioskowania*** ta forma reguł produkcji nie jest na ogół zalecana. W przypadku reguł zawierających w przesłance alternatywę dwóch lub więcej warunków system przekształca je na odpowiadający im zbiór reguł z przesłankami zawierającymi poszczególne człony alternatywy, np. reguła IF poszukiwane są informacje o pracownikach nauki w Polsce OR poszukiwane są informacje o polskich instytucjach nauki THEN należy wyszukiwać w bazie danych *Nauka Polska – Informator* przekształcona jest na zestaw dwóch równoważnych jej reguł IF poszukiwane są informacje o pracownikach nauki w Polsce THEN należy wyszukiwać w bazie danych *Nauka Polska – Informator*; IF poszukiwane są informacje o polskich instytucjach nauki THEN należy wyszukiwać w bazie danych *Nauka Polska – Informator*. Niekiedy stosuje się reguły produkcji w tzw. pełnej postaci, która w następniku zawiera dodatkowe stwierdzenie uznawane za prawdziwe w przypadku niespełnienia warunku zawartego w poprzedniku, np. IF n jest podzielne przez 2 THEN n jest liczbą parzystą ELSE n jest liczbą nieparzystą.
W ***systemach inteligentnych*** reguły produkcji wykorzystywane są do reprezentowania ***wiedzy proceduralnej*** umożliwiającej automatyczne ***wnioskowanie***. Jeśli wiedza odwzorowana w systemie reprezentowana jest wyłącznie techniką reguł produkcji, to wykorzystywaną przez ten system reprezentację wiedzy nazywa się reprezentacją regułową. W wielu systemach przyjmuje się, iż w następniku reguły może występować tzw. akcja, czyli polecenie wykonania przez system określonej procedury, jeśli spełniona jest przesłanka reguły, stąd też reguły IF – THEN powszechnie nazywane są regułami produkcji. W psychologii poznawczej interpretowane są one podobnie jak w ***sztucznej inteligencji*** i przez wielu badaczy uznawane za sposób reprezentowania wiedzy proceduralnej w umyśle człowieka.
E.2.

REGUŁA REKURENCYJNA zob. **REKURENCYJNA REGUŁA**

REGUŁY TRANSFORMACJI zob. **REGUŁY TRANSFORMACYJNE**

REGUŁY TRANSFORMACYJNE, *reguły transformacji* – reguły określające ***transformację***. Przykłady zapisu reguł transformacyjnych:
1) $(a+b)^2=a^2+2ab+b^2$
2) $\begin{array}{ll} MaP & \text{każde M jest P} \\ \underline{SaM} & \text{każde S jest M} \\ SaP & \text{każde S jest P} \end{array}$
3) $S \rightarrow NP+VP$
D.3.3.

REJESTR JĘZYKOWY – odmiana ***języka*** wyróżniona ze względu na wyspecjalizowane ***potrzeby komunikacyjne***, jakie zaspokaja, związane z pewnym ***polem semantycznym***, dziedziną życia, zawodem, środowiskiem. Termin ten wywodzi się z tradycji językoznawstwa anglosaskiego i obejmuje odmiany języka związane z odległymi od siebie dziedzinami, jak

język prawa, język dziennikarski, język prognoz pogody, książek kucharskich, mów politycznych, tekstów religijnych, liryki dziewiętnastowiecznej, poszczególnych dziedzin sportu, filatelistyki, łowiectwa itp. Rejestry różnią się od ***standardu języka*** pod różnymi względami i w różnym stopniu. Np. język tytułów prasowych czy ***dokumentów*** prawnych ma inną składnię, język sceniczny, język kazań czy komentarzy sportowych ma różną od standardu intonację, a czasem i fonetykę, zaś języki różnych grup zawodowych posługują się wyspecjalizowaną ***leksyką*** (***terminologia (1)***). W większości przypadków jednak rejestry stanowią rozszerzenie leksyki standardu języka.
Niektórzy językoznawcy używają terminu rejestr w szerszym znaczeniu, obejmującym również style.
W pracach nad językiem polskim używa się najczęściej terminów odpowiadających tylko wybranym grupom rejestrów (styl funkcjonalny, styl literacki, styl środowiskowy, język środowiskowy, język zawodowy).
B.1.

REKORD – ***tekst*** utrwalony na ***nośniku informacji*** zgodny z obowiązującym ***formatem rekordu***. Rozróżnia się tzw. rekord logiczny (zewnętrzny), będący ***modelem*** rekordu oraz rekord fizyczny (wewnętrzny, pamiętany) stanowiący fizyczny zapis ***tekstu*** w ***pamięci*** komputera.
Por. ***format danych***.
A.4.

REKURENCJA – wystąpienie tego samego ***wyrażenia*** lub struktury w ***wyrażeniu złożonym*** więcej niż jeden raz.
W ***języku naturalnym*** rekurencja występuje na różnych poziomach ***struktury języka***. Rekurencja na ***poziomie fonologicznym*** wynika z ***ekonomii w języku***, w którym mała liczba ***cech dystynktywnych*** i ***fonemów*** (***wyrażeń prostych***) pozwala na uzyskanie wielu różniących się od siebie wyrażeń złożonych (wyrażeń pełnych semantycznie) właśnie dzięki możliwości powtórzeń. Rekurencja na ***poziomie morfologicznym*** również uwarunkowana jest ekonomią systemu i wynika z obecności w nim wykładników kategorialnych, a więc ***morfemów gramatycznych***. Tym samym uwarunkowana jest rekurencja na ***poziomie syntaktycznym*** – w każdym języku naturalnym nieskończona liczba sytuacji zachodzących w ***rzeczywistości pozatekstowej*** odwzorowywana jest przez stosunkowo niewielką liczbę struktur syntaktycznych. Częściowo zależna od ***nadawcy komunikatu*** jest jedynie rekurencja na ***poziomie leksykalnym***. Rekurencja leksykalna, czyli powtórzenie tego samego ***słowa*** w ***tekście***, jest charakterystyczna dla ***tekstu spójnego*** jako wskaźnik tożsamości ***odniesienia***, jednak liczba powtórzeń tego samego wyrażenia w tekście uwarunkowana jest nie tylko względami pozajęzykowymi (***planem treści***), ale także względami ekonomii systemu językowego – zbyt duża liczba powtórzeń wyrażeń autosemantycznych, z reguły długich, powodowałaby znaczne wydłużenie tekstu, a więc i zwiększenie wysiłku uczestników ***komunikacji***, a przede wszystkim nadawcy komunikatu, dlatego też w każdym ***języku*** istnieją sposoby minimalizacji tego wysiłku, umożliwiające sygnalizowanie odniesienia za pomocą wyrażeń prostszych, a przejawiające się przede wszystkim w zastosowaniu ***zaimków forycznych*** i ***elipsy***. Rekurencja może być uwarunkowana ***redundancją***, może też pełnić ***funkcję ekspresywną***.
Rekurencja jest większa w języku mówionym niż w języku pisanym, w języku mówionym bowiem nadawca nie ma często czasu na użycie bardziej skomplikowanych wykładników

tożsamości odniesienia ***komunikatu**, nie może też tekstu poprawić w celu wyeliminowania nadmiernej rekurencji, która uważana jest za usterkę stylistyczną.
Rodzajem rekurencji jest rekurencja częściowa polegająca na powtórzeniu tego samego morfemu leksykalnego w tekście, np.: *W domu wśród domowników panuje prawdziwie domowa atmosfera.*
B.4.1.

REKURENCYJNA REGUŁA – reguła ***gramatyki** traktująca jako składnik tworzonych ***wyrażeń złożonych *wyrażenia** będące wyrażeniami złożonymi utworzonymi przez zastosowanie tej właśnie reguły, np. tworzenie ***syntagm** współrzędnych przez ***konkatenację**, np. *książki, zeszyty, tygodniki, dzienniki* (*Kupiłam książki, Kupiłam zeszyty, Kupiłam tygodniki, Kupiłam dzienniki, Kupiłam książki, zeszyty, tygodniki, dzienniki*) lub reguły zanurzania struktur, np. *Widziałam kolegę, który podarował mi na imieniny książkę, którą kupił w sklepie, który mieści się w domu, który należy do ojca Janka, który....*
Reguły rekurencyjne obecne są w gramatyce wszystkich ***języków naturalnych**, dlatego też, teoretycznie, nie istnieje górna granica długości zdań.
B.4.1.

RELACJA ANALITYCZNA zob. **KOD SEMANTYCZNY (2)**

RELACJA ASOCJACYJNA zob. **RELACJA SKOJARZENIOWA**

RELACJA CAŁOŚĆ-CZĘŚĆ zob. **RELACJA MEREOLOGICZNA**

RELACJA CZĘŚCIOWO PORZĄDKUJĄCA, *porządek częściowy* – relacja określona na elementach ***zbioru**, która jest zarazem asymetryczna (zachodząc między x i y nie zachodzi nigdy między y i x) i przechodnia (zachodząc między x i y oraz między y i z, zachodzi zawsze między x i z).
Por. ***porządek**.
I.5.2.

RELACJA CZĘŚĆ-CAŁOŚĆ zob. **RELACJA MEREOLOGICZNA**

RELACJA EKWIWALENCJI zob. **EKWIWALENCJA**

RELACJA FAZOWA, *faza* – w teorii S.R. Ranganathana ***relacja syntagmatyczna** zachodząca między składnikami zwanymi FAZAMI ***tematu złożonego** lub ***izolaty złożonej**. W zależności od tego, do jakiego rodzaju ***wyrażeń** należą ***argumenty relacji** fazowej, dzieli się je na ***relacje międzyklasowe**, ***relacje wewnątrzszeregowe** i ***relacje wewnątrzfasetowe**. Z punktu widzenia charakteru związku relacje fazowe dzieli się na: RELACJĘ NIEOKREŚLONĄ, RELACJĘ UKIERUNKOWANIA (BIAS), RELACJĘ PORÓWNANIA, RELACJĘ RÓŻNICOWANIA i RELACJĘ WPŁYWU.
H.1.3.

RELACJA GATUNEK-RODZAJ zob. **RELACJA PODRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ**

RELACJA GENERYCZNA zob. **RELACJA NADRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ, RELACJA PODRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ**

RELACJA HIERARCHICZNA – relacja zachodząca między elementami układu zwanego ***hierarchią**. Relacja taka jest przeciwsymetryczna, przeciwzwrotna i jest ***relacją przechodnią**. Relacja ta jest wykorzystywana przy organizowaniu ***paradygmatyki *języków informacyjno-wyszukiwawczych**, co umożliwia przeprowadzenie za pomocą tych języków

***wyszukiwania hierarchicznego**. W językach tych wyróżnić można trzy rodzaje relacji hierarchicznych: ***relację nadrzędności generycznej / *relację podrzędności generycznej**, ***relację mereologiczną** i ***relację hierarchii tematycznej**.
F.1.

RELACJA HIERARCHII DOKUMENTACYJNEJ zob. **RELACJA HIERARCHII TEMATYCZNEJ**

RELACJA HIERARCHII TEMATYCZNEJ, *hierarchia tematyczna, relacja hierarchii dokumentacyjnej* – ***relacja hierarchiczna** między ***wyrażeniami *języka informacyjno-wyszukiwawczego** reprezentującymi pewne dyscypliny ***wiedzy** a wyrażeniami reprezentującymi obiekty lub problemy badawcze tych dyscyplin, np. *semiotyka – znaki*, *psychologia – osobowość*, *prawo kościelne – kary kościelne*, albo między wyrażeniami nazywającymi ***tematy (1)** szersze a wyrażeniami oznaczającymi tematy zawierające się w nich, np. *ptaki – migracja ptaków*, *zioła – uprawa ziół*, *nowotwory – inwazja nowotworów*. Relacja hierarchii tematycznej jest ***relacją mereologiczną** i jeżeli nie wykorzystuje się jej własności w ***funkcji porządkującej *pole semantyczne *języka**, traktowana jest jako jedna z ***relacji skojarzeniowych**.
B.6.1.

RELACJA HOMONIMII zob. **HOMONIMIA**

RELACJA INTERTEKSTUALNA, *intertekstualność* – w opozycji do ***relacji intratekstualnej** – ***relacja asocjacyjna** zachodząca między różnymi ***tekstami**, zarówno w ***planie treści** jak i w ***planie wyrażania** (formie). Relacja ta wywiera istotny wpływ na rozumienie i interpretację tekstu, pozwala, np. na rozpoznanie parodii, pastiszu, ironii, aluzji, recenzji.
W tradycyjnych ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** wykładnikami relacji intertekstualnych są ***odsyłacze**, np. w ***katalogach**. Relacje intertekstualne są przedmiotem badań ***bibliometrii**. Rodzajem relacji intertekstualnych są ***cytaty** – w ***informacji naukowej** publikowane są specjalne ***indeksy cytowań bibliograficznych**. Nowoczesne ***systemy informacyjne**, oparte na ***hipertekście**, łączą relacjami intertekstualnymi ***dokumenty** (***metateksty**, teksty, fragmenty tekstów) tworzące ich ***bazy danych** (***zbiory informacyjne**).
B.5.5., I.2.

RELACJA INTRATEKSTUALNA, *intratekstualność* – w opozycji do ***relacji intertekstualnej** – ***relacja asocjacyjna** zachodząca między różnymi elementami w obrębie jednego ***tekstu**, zarówno w ***planie treści** jak i w ***planie wyrażania** (formie).
Tradycyjnie w ***dokumentach** wykładnikami relacji intratekstualnych są ***odsyłacze** metatekstowe niewyprowadzające poza ten dokument (np.: przypisy, indeksy, spisy treści, „zob. s. ...", „por. s. ..."), ale także ***wyrażenia *metatekstu** stanowiące integralną część tekstu (np.: *jak pisałem na wstępie*, *wobec powyższego*, *o tym dokładniej w następnym rozdziale*, *ciąg dalszy nastąpi*, *w poprzednim odcinku*).
B.5.5., D.4., I.2.

RELACJA KOJARZENIOWA zob. **RELACJA SKOJARZENIOWA**

RELACJA MEREOLOGICZNA, *relacja całość-część, relacja część-całość* – relacja części do całości (elementu do ***zbioru** w znaczeniu kolektywnym), np. tłok – silnik, lub odwrotnie – całości do części, np. roślina – liść. Relacja ta jest ***relacją hierarchiczną**. Relacja mereologiczna jest relacją pozajęzykową – zachodzi głównie między elementami

rzeczywistości, nie zaś między elementami ***języka** i najczęściej bywa traktowana jako ***relacja skojarzeniowa**. Wyróżnić należy dwa podstawowe rodzaje relacji mereologicznych: tzw. relację mereologiczną stałą (właściwą), zachodzącą między pewną całością stanowiącą strukturę stałą a jej częścią, np. drzewo – konar, krew – krwinka, lub odwrotnie, np. kość – kościec, tętnica – układ krwionośny, oraz relację mereologiczną sytuacyjną (niewłaściwą), zachodzącą między strukturami niestałymi i ich częściami, np. samochód – silnik spalinowy, silnik elektryczny – wirnik, lub odwrotnie, np. śmigło – samolot. Za relację mereologiczną uważa się również relację między dyscypliną ***wiedzy** a jej działem, np. matematyka – geometria. Tylko relacje mereologiczne stałe mogą być wykorzystywane do organizowania ***paradygmatyki *języków informacyjno-wyszukiwawczych** – są więc w nich ***relacjami paradygmatycznymi**, relacje mereologiczne sytuacyjne pozostają ***relacjami skojarzeniowymi**.
B.6.1.

RELACJA MIĘDZYKLASOWA – w teorii S.R. Ranganathana ***relacja fazowa** zachodząca między elementami ***klasy złożonej**.
H.1.3.

RELACJA NADRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ, *nadrzędność generyczna, relacja rodzaj-gatunek* – w opozycji do ***relacji podrzędności generycznej** – ***relacja nadrzędności zakresowej** między ***klasą** dzieloną, zwaną RODZAJEM a klasą uzyskiwaną w wyniku ***podziału logicznego**, zwaną GATUNKIEM (między ***zbiorem** w sensie dystrybutywnym a jego podzbiorem właściwym), np. *kręgowiec – ssak, cecha motoryczna – gibkość*. Relacja ta jest ***relacją hierarchiczną**.
Por. ***hiperonimia**.
B.6.1.

RELACJA NADRZĘDNOŚCI ZAKRESOWEJ, *nadrzędność, nadrzędność zakresowa* – w opozycji do ***relacji podrzędności zakresowej** – ***relacja paradygmatyczna** zachodząca między ***wyrażeniami** A i B wtedy, gdy A jest wyrażeniem szerszym niż B, czyli gdy każdy ***denotat** B jest denotatem A, lecz nie odwrotnie, np. wyrażenie *samolot* jest nadrzędne w stosunku do wyrażenia *samolot odrzutowy*. W logice klasycznej jest to relacja zachodząca wyłącznie między ***nazwami** (czasem określana jako relacja między ***pojęciami**). Relacja ta jest ***relacją hierarchiczną**.
Por. ***hiperonimia**.
B.6.1.

RELACJA NIEOKREŚLONA zob. **RELACJA FAZOWA**

RELACJA ODPOWIEDNIOŚCI zob. **EKWIWALENCJA**

RELACJA PARADYGMATYCZNA, *relacja systemowa* – w opozycji do ***relacji syntagmatycznej** – relacja między elementami ***systemu języka**; najczęściej nazywa się tak ***relację semantyczną** typu ***relacji nadrzędności zakresowej (*hiperonimii)**, ***relacji podrzędności zakresowej (*hiponimii)**, ***relację współrzędności** oraz relacje ***synonimii** i ***antonimii**.
B.4., B.6.1.

RELACJA PODPORZĄDKOWANIA zob. **RELACJA HIERARCHICZNA**

RELACJA PODRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ, *podrzędność generyczna, relacja gatunek-rodzaj* – w opozycji do ***relacji nadrzędności generycznej** – ***relacja podrzędności zakresowej** między ***klasą** uzyskaną w wyniku ***podziału logicznego**, zwaną ***gatunkiem**, a klasą dzieloną, zwaną ***rodzajem**, np. *ssak – kręgowiec*, *gibkość – cecha motoryczna*. Relacja ta jest ***relacją hierarchiczną**.
Por. ***hiponimia**.
B.6.1.

RELACJA PODRZĘDNOŚCI ZAKRESOWEJ, *podrzędność, podrzędność zakresowa* – w opozycji do ***relacji nadrzędności zakresowej** – ***relacja paradygmatyczna** zachodząca między ***wyrażeniami** A i B wtedy, gdy B jest wyrażeniem szerszym niż A, czyli, gdy między B i A zachodzi relacja nadrzędności, np. *samolot odrzutowy – samolot*. W logice klasycznej jest to relacja zachodząca wyłącznie między ***nazwami** (czasami określana jako relacja między ***pojęciami**). Relacja ta jest ***relacją hierarchiczną**.
Por. ***hiponimia**.
B.6.1.

RELACJA POKREWIEŃSTWA zob. **RELACJA SKOJARZENIOWA**

RELACJA PORÓWNANIA zob. **RELACJA FAZOWA**

RELACJA PORZĄDKUJĄCA, *porządek liniowy* – relacja określona na elementach ***zbioru**, która jest zarazem asymetryczna (zachodząc między x i y nie zachodzi nigdy między y i x), przechodnia (zachodząc między x i y oraz między y i z, zachodzi zawsze między x i z) i spójna (zachodzi między każdymi dowolnymi elementami tego zbioru), np. relacja mniejszości.
I.5.2.

RELACJA RODZAJ-GATUNEK zob. **RELACJA NADRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ**

RELACJA RÓWNORZĘDNOŚCI, *równorzędność* – relacja zachodząca między ***wyrażeniami** umieszczonymi na tym samym ***stopniu podziału** w ***drzewie klasyfikacyjnym**, ale niepozostającymi w ***relacji współrzędności (1)**, czyli nie mającymi wspólnego wyrażenia bezpośrednio szerszego (***terminu generycznego**), np. *świerk* i *klon* – terminy bezpośrednio nadrzędne odpowiednio *drzewo iglaste* i *drzewo liściaste*.
Por. ***klasy równolegle**.
B.6.1.

RELACJA RÓWNORZĘDNOŚCI ZAKRESOWEJ zob. **SYNONIMIA**

RELACJA RÓŻNICOWANIA zob. **RELACJA FAZOWA**

RELACJA SEMANTYCZNA, *relacja znaczeniowa* – relacja zachodząca między ***wyrażeniami** w ***planie treści**. Do najważniejszych relacji semantycznych należą ***relacje paradygmatyczne**, a więc: ***synonimia**, ***antonimia** (w tym: ***komplementarność** i ***konwers**), hiperonimia, hiponimia, współrzędność oraz ***relacje skojarzeniowe**.
B.6.1.

RELACJA SKOJARZENIOWA, *relacja asocjacyjna, relacja kojarzeniowa, relacja pokrewieństwa* – relacja zachodząca między ***wyrażeniami** podobnymi pod względem ***treści** lub też między wyrażeniami występującymi często razem w jednym ***kontekście**. Relacja ta nie musi być ani symetryczna, ani przechodnia. Relacja ta ma w ***języku naturalnym** cha-

rakter wtórny, jest bowiem najczęściej odbiciem relacji zachodzących między elementami ***rzeczywistości pozajęzykowej**. W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych**, szczególnie w ***języku deskryptorowym**, relacje te, ze względu na dużą wartość wyszukiwawczą, włączane są do ***relacji paradygmatycznych** (które oprócz tego, że są relacjami systemowymi, mają również charakter związków asocjacyjnych), a wyrażenia nimi połączone umieszczane są w ***artykule deskryptorowym**. Czasami rodzaj relacji skojarzeniowych bywa specyfikowany, co zmniejsza ***szum informacyjny**. Najczęściej są to relacje łączące: obiekt – część obiektu (***relacja mereologiczna**), produkt – proces, np. *okręt – budowa okrętów*, obiekt (***agens** lub instrument) – proces, np. *konsultant – konsultacja*, *termometr – pomiar temperatury*, proces – urządzenie, np. *wytłaczanie – prasa*, proces – własność, np. *wyszukiwanie informacji – efektywność techniczna*, własność – własność, np. *ekonomiczność – koszt*, obiekt – obiekt jako ***atrybut**, np. *nafta – lampy naftowe*, własność – własność jako atrybut, np. *skośność – dźwigary skośne*, proces – lokalizacja, np. *nauczanie – szkoła*, obiekt, własność, stan – lokalizacja, np. *języki obce – laboratoria językowe*, *wilgotność – pomieszczenie*, przyczyna – skutek, np. *korozja – perforacja*, proces – proces współwystępujący w pewnej sekwencji, np. *badanie lekarskie – diagnozowanie*, obiekt – zastosowanie, np. *tramwaje – komunikacja miejska*, podobieństwo funkcjonalne, np. *termometr – barometr – higrometr*, zbieżność własności, np. *mgła – gaz – para*, obiekt – funkcja, np. *strychnina – leki*, proces – instrument, np. *ocena – kryterium oceny*.
Wyrażenia połączone relacjami skojarzeniowymi współtworzą ***pole asocjacyjne**. Relacje te mogą mieć różną siłę, zależnie od kierunku ich zachodzenia, np. relacja między wyrażeniem *tartan* a wyrażeniem *bieżnia* ma większą moc niż między wyrażeniem *bieżnia* a wyrażeniem *tartan* lub od ilości cech decydujących o podobieństwie wyrażeń. Podobnie jest w wypadku relacji paradygmatycznych w języku naturalnym, gdzie np. relacja ***synonimii** jest mocniejsza niż pozostałe ***relacje semantyczne**.
B.6.1.

RELACJA SYNONIMII zob. **SYNONIMIA**

RELACJA SYNTAGMATYCZNA, *relacja tekstowa* – w opozycji do ***relacji paradygmatycznej** – relacja między elementami ***tekstu (1)**. Na ***poziomie syntaktycznym *struktury języka**, w zależności od rodzaju ***wykładników językowych** tych relacji, wyróżnia się ***język pozycyjny**, ***język izolujący**, ***język syntetyczny**, ***język aglutynacyjny**, ***język alternacyjny**, ***język fleksyjny**.
B.4., B.5.4.

RELACJA SYNTETYCZNA zob. **KOD SEMANTYCZNY (2)**

RELACJA SYSTEMOWA zob. **RELACJA PARADYGMATYCZNA**

RELACJA TEKSTOWA zob. **RELACJA SYNTAGMATYCZNA**

RELACJA UKIERUNKOWANIA (BIAS) zob. **RELACJA FAZOWA**

RELACJA WEWNĄTRZFASETOWA – w teorii S.R. Ranganathana ***relacja fazowa** zachodząca między ***izolatami** w ***izolacie złożonej**.
H.1.3.

RELACJA WEWNĄTRZSZEREGOWA – w teorii S.R. Ranganathana ***relacja fazowa** zachodząca w ***izolacie złożonej** między ***izolatami** należącymi do tego samego ***szeregu klasyfikacyjnego**.
H.1.3.

RELACJA WPŁYWU zob. **RELACJA FAZOWA**

RELACJA WSPÓŁPODPORZĄDKOWANIA zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

RELACJA WSPÓŁPODRZĘDNOŚCI zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI, *relacja współpodporządkowania, relacja współpodrzędności, współpodporządkowanie, współpodrzędność, współrzędność* – (1) relacja zachodząca między ***wyrażeniami** pozostającymi w ***relacji podrzędności** bezpośredniej w stosunku do tego samego wyrażenia. Ze względu na rodzaj relacji podrzędności, w jakiej pozostają wyrażenia współrzędne w stosunku do wyrażenia nadrzędnego, wyróżnić można: przy ***relacji podrzędności generycznej** – WSPÓŁRZĘDNOŚĆ GENERYCZNĄ – jest to relacja między wyrażeniami oznaczającymi różne ***gatunki** tego samego ***rodzaju**, np. *świerk – jodła* (wyrażenie nadrzędne *drzewo iglaste*); przy ***relacji mereologicznej** – WSPÓŁRZĘDNOŚĆ MEREOLOGICZNĄ – jest to relacja między częściami tej samej całości, np. *silnik samochodowy – karoseria* (*samochód*) (wtórnie taka stała relacja bywa uznawana za relację językową); przy ***relacji hierarchii tematycznej** – WSPÓŁRZĘDNOŚĆ TEMATYCZNĄ, łączącą wyrażenia podrzędne tematycznie wobec tego samego wyrażenia, np. *napięcie prądu elektrycznego – natężenie prądu elektrycznego* podrzędne wobec wyrażenia *prąd elektryczny*. Tak rozumiana relacja współrzędności bywa też nazywana relacją współrzędności w węższym sensie. Por. ***klasy współrzędne**, ***relacja równorzędności**.
(2) W szerszym sensie, relacja zachodząca między wyrażeniami umieszczonymi na tym samym ***stopniu podziału** w ***drzewie klasyfikacyjnym**.
B.6.1.

RELACJA ZNACZENIOWA zob. **RELACJA SEMANTYCZNA**

RELATOR, *wskaźnik relacji* – ***symbol pomocniczy (2) *języka informacyjno-wyszukiwawczego** służący do wyrażania w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu** lub w ***instrukcji wyszukiwawczej** relacji, np. ***relacji syntagmatycznych** – ***wskaźnik więzi** w ***języku deskryptorowym** lub ***znak powiększenia** („+") w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**.
G.3.

RELEWANCJA, *relewantność* – ocena wartości ***informacji**. W ocenie ***efektywności systemu informacyjno-wyszukiwawczego** używa się terminów: ***relewancja techniczna**, ***relewancja semantyczna**, ***relewancja pragmatyczna**, ***relewancja logiczna**, nazywających relację, której ***argumenty** umieszczane są rozmaicie: a) w sferze relacji zachodzących między ***zbiorami wyszukiwawczymi** systemu informacyjno-wyszukiwawczego i ***tekstami *języka informacyjno-wyszukiwawczego** w ***planie wyrażania** (relewancja techniczna) i/lub w ***planie treści** (relewancja semantyczna, relewancja logiczna); b) w sferze relacji między ***zbiorami informacyjnymi** systemu informacyjno-wyszukiwawczego i elementami jego otoczenia, np. ***potrzebą informacyjną użytkownika**, jego ***wiedzą** oraz celami działania (relewancja pragmatyczna). Relewancja przyjmowana jest jako jedna z miar przy ocenie ***efektywności systemu informacyjno-wyszukiwawczego**, przede wszystkim przy wyznaczaniu współczynnika ***dokładności wyszukiwania informacji** i współczynnika ***kom-**

pletności wyszukiwania informacji, przy czym współczynniki te mogą mieć różną wartość w zależności od tego, kto dokonuje oceny relewancji posiadanych i wyszukanych przez system informacji. Ocena wyszukanych informacji przez użytkownika jest zazwyczaj subiektywna i często nie uwzględnia błędów w sformułowaniu ***zapytania informacyjnego**, tzn. ewentualnej niezgodności ***treści** zapytania z intencją nadawcy. Ściśle biorąc, każda ocena relewancji informacji dokonywana przez użytkowników ma charakter oceny ***relewancji pragmatycznej**. Bardziej obiektywne (za to obarczone innymi błędami) są wstępne oceny relewancji informacji w całym przeszukiwanym zbiorze wyszukiwawczym lub oceny relewancji wyszukanych informacji dokonywane w zastępstwie użytkownika przez tzw. ekspertów. Przyczynami wydania przez system informacji nierelewantnych mogą być także: nieodpowiednie ***instrukcje wyszukiwawcze**, błędy w ***tłumaczeniu** zapytania informacyjnego na ***język informacyjno-wyszukiwawczy**, niepoprawna koordynacja ***wyrażeń** języka informacyjno-wyszukiwawczego tworzących ***charakterystykę wyszukiwawczą dokumentu**, błędy techniczne itp. Relewancja jako podstawa oceny skuteczności wyszukiwawczej systemów jest często krytykowana. Oprócz powodów wymienionych, bierze się pod uwagę fakt, iż ocena relewancji, i co za tym idzie ocena efektywności funkcjonowania systemu informacyjno-wyszukiwawczego, nie uwzględnia tak istotnego czynnika jak trafność wyboru samego systemu, do którego użytkownik kieruje zapytanie.
Por. ***cecha relewantna**, **informacja relewantna**, **relewantność informacji**.
D.5.1., I.7.

RELEWANCJA FORMALNA zob. **RELEWANCJA TECHNICZNA**

RELEWANCJA INFORMACJI zob. **RELEWANTNOŚĆ INFORMACJI**

RELEWANCJA INTERPRETACYJNA zob. **RELEWANCJA PRAGMATYCZNA**

RELEWANCJA INŻYNIERSKA zob. **RELEWANCJA TECHNICZNA**

RELEWANCJA LOGICZNA – dwuargumentowa relacja, zachodząca między ***wyrażeniami** będącymi ***poprzednikiem relacji** i ***następnikiem relacji** w formule ***implikacji** gwarantująca prawdopodobieństwo logiczne ***wniosków** formułowanych na podstawie pewnych ***zdań**. Warunkiem minimalnym (niezbędnym i wystarczającym) tego związku jest występowanie wspólnej zmiennej (***cechy relewantnej**) w następniku i poprzedniku tej formuły jako wykładnika relewantnego wynikania, np.: jeżeli w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu** w ***zbiorze informacyjnym** występuje wyrażenie *ropa naftowa*, to ***dokument** ten jest prawdopodobnie relewantny logicznie w odpowiedzi na ***zapytanie informacyjne** *surowce energetyczne*.
I.7.

RELEWANCJA PRAGMATYCZNA, *pertynencja, pertynentność, relewancja praktyczna, relewancja sytuacyjna* – ***relewancja** zachodząca między ***zbiorem** ***informacji** wyszukanych przez ***system informacyjno-wyszukiwawczy** w wyniku zastosowania ***instrukcji wyszukiwawczej** i ***użytkownikiem informacji**, a zwłaszcza jego ***potrzebą informacyjną**. Relacja ta wyznacza stopień użyteczności informacji relewantnej technicznie i/lub semantycznie ze względu na zainteresowania użytkownika. Mogą one dotyczyć obiektów reprezentowanych w zbiorach informacji systemu (RELEWANCJA PRZEDMIOTOWA), zasad kwalifikowania obiektów (RELEWANCJA INTERPRETACYJNA) bądź sposobów postępowania ze względu na określony cel (RELEWANCJA OPERACYJNA, RELEWANCJA MOTYWACYJNA). Zindywidualizowanie ***wiedzy** jednostkowej użytkowników i ich zainteresowań

jest przyczyną rozbieżności oceny ***relewancji technicznej** i/lub ***relewancji semantycznej** informacji oraz relewancji pragmatycznej. Użytkownik informacji nie zawsze w pełni uświadamia sobie swoje potrzeby w momencie formułowania ***zapytania informacyjnego**, nie zawsze też potrafi je zwerbalizować, dlatego zapytanie informacyjne nie zawsze odwzorowuje istotę tych potrzeb. Użytkownicy, nie dostrzegając nieaktualności, błędów czy niekompletności swoich zapytań, skłonni są oceniać udzieloną im odpowiedź nie z punktu widzenia ***relewancji** do zapytania informacyjnego, lecz właśnie przez pryzmat potrzeb, i na tej podstawie dokonują oceny ***efektywności systemu informacyjno-wyszukiwawczego**.
D.5.1., I.7.

RELEWANCJA PRAKTYCZNA zob. **RELEWANCJA PRAGMATYCZNA**

RELEWANCJA SEMANTYCZNA, *relewancja znaczeniowa* – relacja językowa określana w ***planie treści *języka informacyjno-wyszukiwawczego** wyznaczająca stopień podobieństwa znaczeniowego podzbioru informacji spełniającego warunek ***relewancji technicznej** oraz ***instrukcji wyszukiwawczej**. Jest zdeterminowana przez sieć relacji odwzorowanych w ***paradygmatyce** i ***syntagmatyce** języka informacyjno-wyszukiwawczego zgodnie z zasadami ***eksplikacji semantycznej** i ***relewancji logicznej**.
I.7.

RELEWANCJA SYTUACYJNA zob. **RELEWANCJA PRAGMATYCZNA**

RELEWANCJA TECHNICZNA, *relewancja formalna, relewancja inżynierska* – relacja, która w ***zbiorze wyszukiwawczym**, np. w ***zbiorze charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów**, danego ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** wyznacza taki podzbiór ***informacji**, że dla każdej z nich spełniony jest warunek nie mniejszej zgodności (podobieństwa) z ***instrukcją wyszukiwawczą** niż ustalona dla danego systemu. Informacje, które spełniają podany warunek, są wskazywane ***użytkownikowi informacji** jako odpowiedź na jego ***zapytanie informacyjne**, czyli zostają uznane przez system za dokumenty relewantne z jego punktu widzenia. Dopiero w tym ***zbiorze** użytkownik dokonuje typowania informacji według jego oceny relewantnych pragmatycznie. Proces, w trakcie którego realizuje się określenie relewancji technicznej, nosi nazwę procesu ***wyszukiwania informacji**.
Por. ***relewancja pragmatyczna**.
I.7.

RELEWANCJA ZNACZENIOWA zob. **RELEWANCJA SEMANTYCZNA**

RELEWANTNOŚĆ zob. **RELEWANCJA**

RELEWANTNOŚĆ INFORMACJI, *relewancja informacji, użyteczność informacji* – względna ***wartość informacji** mierzona w stosunku do zadania, do którego wykonania jest lub nie jest potrzebna. ***Informacja** potrzebna do wykonania zadania jest ***informacją relewantną** – wartość 1, informacja niepotrzebna jest nierelewnatna – wartość 0 i stanowi ***szum informacyjny**. Wartość ta zależy przede wszystkim od ***wiedzy o rzeczywistości *użytkownika informacji**.
D.4.

REMAT, *comment, novum* – w opozycji do ***tematu (3)** – element ***struktury tematyczno-rematycznej *zdania (2)** zawierający nową ***informację**, czyli to, co ***nadawca komunikatu** komunikuje ***odbiorcy komunikatu** o temacie (3), np. w zdaniu *Z domu wyszła kobieta* rematem jest *wyszła kobieta*, natomiast w zdaniu *Kobieta wyszła z domu* rematem jest *wyszła*

z domu, w zdaniu *Janek jest chory* rematem jest *jest chory*, w zdaniu *Chory jest Janek* rematem jest *Janek*. Istnieją ***wypowiedzenia**, które całe są rematami, np.: *Grzmi*, *Świta*, *Leje*, *Deszcz pada*. Wykładnikiem rematu w zdaniu może być miejsce w zdaniu, najczęściej przy normalnym akcencie zdaniowym, po temacie, intonacja – tzw. akcent logiczny, np. w zdaniu *Janek jest chory* wyraz *Janek* wyróżniony akcentem logicznym, a także wykładniki leksykalne o ***funkcji metainformacyjnej**, jak *to*, *to właśnie*, np. *To Janek jest chory*. *To właśnie Janek jest chory*.
Remat bywa też nazywany ***predykatem** psychologicznym, jądrem, novum lub comment, nie zawsze jednak terminy te używane są synonimicznie.
B.5.5.

RÉPERTOIRE DE VEDETTES-MATIÈRE zob. **RVM**

REPLIKA – każdy ***komunikat**, z wyjątkiem pierwszego, będący częścią składową ***dialogu**. Replika nie stanowi samodzielnej struktury ***komunikacji** w ***języku naturalnym**.
D.4.

REPREZENTACJA DOKUMENTU zob. CHARAKTERYSTYKA WYSZUKIWAWCZA DOKUMENTU

REPREZENTACJA WIEDZY – (1) ***odwzorowanie** ***wiedzy o rzeczywistości** (np. w umyśle lub w ***systemie informacyjnym**) wraz z regułami jego ***transformacji**; dokonanie takiego odwzorowania wymaga uprzedniej ***konceptualizacji rzeczywistości**;
(2) w systemie informacyjnym formalizm zapisu ***informacji** i wykonywanych na nich operacji ***selekcjonowania informacji**, ***wnioskowania** i aktualizacji. Istnieje wiele metod reprezentacji wiedzy, które charakteryzuje określona ***notacja**, ***semantyka** notacji dla danej dziedziny oraz ***algorytmy** transformacji wykonywane przez system. Najczęściej są to systemy logiczne, systemy ***reguł produkcji**, ***sieci semantyczne**, ***ramy** i systemy obiektowe. W zależności od sposobu odwzorowania ***wiedzy deklaratywnej** i ***wiedzy proceduralnej** wyróżnia się reprezentacje deklaratywne (np. systemy logiczne, sieci semantyczne) i reprezentacje proceduralne (np. systemy reguł produkcji, ramy i systemy obiektowe).
We współczesnej psychologii poznawczej wyróżnia się dwa podejścia badawcze do modelowania reprezentacji wiedzy związane z dwoma nurtami badań nad ***pamięcią** i zapisem pamięciowym: podejście teorioinformacyjne, które koncentruje uwagę na modelowaniu hipotetycznych struktur zapisu struktur pojęciowych (np. teorie wzorców, teorie sieci semantycznych, teorie ***schematów**) oraz podejście neuropsychologiczne, w którym podejmuje się próby modelowania procesów pamięciowych zachodzących w mózgu (np. teorie PDP – przetwarzania równoległego i rozproszonego). Tym dwóm podejściom wyróżnianym w badaniach psychologicznych w ***sztucznej inteligencji (2)** odpowiadają dwa podejścia do projektowania ***systemów inteligentnych**: pierwsze, zwane symbolicznym, zakłada, że do właściwego funkcjonowania systemu inteligentnego konieczne jest wyposażenie go w wiedzę o rzeczywistości, która reprezentowana jest symbolicznie w jego pamięci (tzw. systemy z symboliczną reprezentacją wiedzy, np. metodą systemów logicznych, regułowych czy sieci semantycznych); drugie, zwane behawioralnym lub funkcjonalnym, przyjmuje, że do właściwego realizowania przez system postawionych mu zadań wystarczą ***algorytmy**, które każdej sytuacji otoczenia reprezentowanej przez określone sygnały przypisują jednoznaczne „wyjścia", tj. decyzje, akcje, itp. (sztuczne ***sieci neuronowe**, algorytmy ewolucyjne i genetyczne).

Por. ***organizacja wiedzy – model deklaratywny**, ***organizacja wiedzy – model proceduralny**.
E.2.

RETROKONWERSJA DANYCH BIBLIOGRAFICZNYCH – ***konwersja danych** istniejących ***opisów bibliograficznych** ***dokumentów** – zmiana ich ***planu wyrażania** (np. zapis w innym formacie np. w formacie MARC) lub zmiana ***nośnika informacji** (np. tradycyjnej postaci kartkowej w ***katalogu kartkowym** na ***nośnik elektroniczny** ***katalogu komputerowego**).
D.3.3.

REWIZJA TABLIC KLASYFIKACYJNYCH – procedura aktualizacji ***tablic klasyfikacyjnych** zmierzająca do dostosowania struktury ***wiedzy (1)** odwzorowanej w ***klasyfikacji (3)** do aktualnego stanu tej wiedzy i aktualnych poglądów o jej organizacji. Podstawą rewizji tablic klasyfikacyjnych jest analiza możliwości reprezentowania za pomocą ***symboli klasyfikacyjnych** ***tematów (1)** prezentowanych we współczesnym piśmiennictwie oraz analiza zgodności ***relacji semantycznych** wyrażonych w ***paradygmatyce** klasyfikacji (3) z aktualnie przyjętą strukturą systemu pojęciowego poszczególnych dziedzin wiedzy. W wyniku tej analizy wprowadzane są do tablic klasyfikacyjnych nowe symbole reprezentujące tematy (1) dotychczas nieuwzględnione lub tematy (1), których powiązania z innymi tematami (1) uległy zmianie oraz usuwane są stare symbole przez nie zastępowane. Zwykle symbole usunięte z tablic podlegają pewnemu okresowi karencji, tj. nie są wykorzystywane do wyrażania nowych tematów (1) przez pewien arbitralnie wyznaczony okres. W zależności od zakresu przeprowadzanej rewizji wyróżnia się: rewizję pełną (całkowitą, generalną), rewizję częściową oraz uzupełnienia, drobne zmiany i poprawki. Rewizja pełna polega na wprowadzeniu całkowicie nowej rozbudowy pewnej ***klasy głównej** i przyporządkowaniu jej oraz wszystkim jej ***klasom pochodnym** nowych symboli. W ciągu ostatnich dziesięciu lat tego rodzaju rewizja ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** objęła działy 8 *Językoznawstwo. Nauka o literaturze. Literatura piękna* i 9 *Archeologia. Prehistoria. Geografia. Biografie. Historia*. Rewizja częściowa polega na wprowadzeniu nowej rozbudowy pewnej ***gałęzi klasyfikacyjnej** w ramach nowelizacji rozbudowy pewnej klasy głównej. Przykładem tego typu rewizji tablic UKD jest wprowadzenie do 0 *Dział ogólny* całkowicie nowego działu 004 *Informatyka i technika komputerowa* oraz usunięcie z działów 5 *Matematyka. Nauki przyrodnicze* i 6 *Nauki stosowane. Medycyna. Nauki techniczne. Rolnictwo* wszystkich symboli zawartych w gałęziach 519.68 *Programowanie komputerowe* i 681.3 *Informatyka. Maszyny i urządzenia do przetwarzania danych. Automatyczne przetwarzanie danych. Maszyny matematyczne*. Uzupełnienia polegają na wprowadzeniu nowych ***klas** do istniejącego ***układu**, a drobne zmiany i poprawki na korekcie błędów terminologicznych i aktualizacji ***nazw** użytych jako ***odpowiedniki słowne**. Procedura rewizji tablic klasyfikacyjnych może mieć charakter ciągły, jak np. w przypadku wprowadzania uzupełnień i drobnych zmian w UKD, lub periodyczny – stosowany przede wszystkim w przypadku rewizji pełnej lub częściowej.
G.6.

RODZAJ zob. **DEFINICJA KLASYCZNA, RELACJA NADRZĘDNOŚCI GENERYCZNEJ**

ROLA SEMANTYCZNA – element ***struktury semantycznej** ***zdania** wyrażający funkcję, jaką w ***rzeczywistości pozatekstowej** pełni ***desygnat** ***argumentu** ***struktury predykatowo-argumentowej** tego zdania, np. w zdaniu *Chłopcy wybili okna kamieniami* rze-

czowniki *chłopcy*, *okna* i *kamienie* są odpowiednio ***wykładnikami językowymi** ról semantycznych ***agensa**, obiektu i narzędzia. Obecne w strukturze zdania role wynikają ze ***znaczenia** czasownika (struktury argumentowej ***predykatu**), choć nie wszystkie argumenty muszą być w zdaniu komunikowane (np. w zdaniu powyższym argument wyrażający narzędzie nie jest obligatoryjnym argumentem czasownika *wybić*, choć jest nim argument wyrażający obiekt. Role nie są też na stałe związane z funkcjami składniowymi, takimi jak podmiot i dopełnienie, a więc podmiotem zdania może być obiekt, jeśli sformułujemy zdanie w stronie biernej (*Okna zostały wybite kamieniami*) lub narzędzie, jeżeli ze zdania usuniemy agensa (*Kamienie wybiły te okna*).

Role semantyczne mają wiele wspólnego z ***przypadkami semantycznymi**, występującymi w gramatyce przypadków. Zbieżne są też ***nazwy** poszczególnych przypadków i ról: narzędzie, obiekt, odbiorca, obdarzony, miejsce, wynik, (jedynie nazwy agens i ***pacjens**, choć mają swe odpowiedniki w gramatyce przypadków (sprawca i obiekt), używane są w terminologii angielskiej głównie w odniesieniu do ról. Obecnie w opisie lingwistycznym częściej mówi się o rolach semantycznych niż o przypadkach semantycznych, przede wszystkim dlatego, że role semantyczne są ***kategoriami** opisu struktury semantycznej zdania na poziomie niekoniecznie pretendującym do bycia ***strukturą głęboką**, są więc kategoriami o wiele bardziej uniwersalnymi, przydatnymi zwłaszcza w badaniach typologicznych, podczas gdy przypadki semantyczne są kategoriami właściwymi odrębnemu typowi gramatyki, ze wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami dla opisu lingwistycznego.

W przeciwieństwie do ustalonego zbioru przypadków semantycznych, repertuar ról semantycznych nie jest ustalony, i choć kryteria semantyczne wprowadzania nowych ról nie są wystarczająco wypracowane, to jednak o takiej potrzebie przesądzają zazwyczaj kryteria pragmatyczne, związane z wymogami konkretnego ***modelu** językowego. Rola semantyczna powinna mieć ***wykładnik językowy** w postaci ***morfemu gramatycznego**. Role semantyczne mogą mieć swoje ***ekwiwalenty** w niektórych ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** w postaci ***wskaźników roli**.

B.5.5.

ROZBUDOWA BEZPOŚREDNIA KLASYFIKACJI, *podział bezpośredni* – podział ***klas węzłowych** przeprowadzony aż do ***klas końcowych** w sposób indywidualny, według ***zasady podziału** charakterystycznej tylko dla danego działu. Wszystkie ***symbole klasyfikacyjne** powstałych ***klas** umieszczone są w ***tablicach klasyfikacyjnych**.

Por. ***rozbudowa równoległa klasyfikacji**.

G.5.1.

ROZBUDOWA ŁAŃCUCHA PIONOWA „W DÓŁ" zob. **EKSTRAPOLACJA W ŁAŃCUCHU**

ROZBUDOWA RÓWNOLEGŁA KLASYFIKACJI, *podział równoległy* – podział kilku niezależnych ***klas węzłowych** według identycznej lub bardzo podobnej ***zasady podziału**. Pełny podział najczęściej podany jest w ***tablicach klasyfikacyjnych** tylko przy jednym z ***symboli węzłowych**, jako wzór dla pozostałych. ***Symbole klasyfikacyjne** ***klas** szczegółowych, będących ***klasami pochodnymi** wobec symbolu rozbudowywanego równolegle, tworzone są przez zestawienie symbolu węzłowego i odpowiedniej części symbolu modelowego umieszczonego w tej części ***klasyfikacji**, w której rozbudowa podana jest w całości.

Por. ***rozbudowa bezpośrednia klasyfikacji**.

G.5.1.

ROZBUDOWA SZEREGU „WEWNĄTRZ" zob. **INTERPOLACJA W SZEREGU**

ROZBUDOWA SZEREGU „WSZERZ" zob. **EKSTRAPOLACJA W SZEREGU**

ROZWÓJ JĘZYKA zob. **EWOLUCJA JĘZYKA**

RÓWNORZĘDNOŚĆ zob. **RELACJA RÓWNORZĘDNOŚCI**

RÓWNOWAŻNOŚĆ ZAKRESÓW zob. **SYNONIMIA**

RÓWNOZNACZNOŚĆ zob. **SYNONIMIA**

RÓŻNICA GATUNKOWA zob. **DEFINICJA KLASYCZNA**

RÓŻNICA SYMETRYCZNA ZBIORÓW – działanie ***rachunku zbiorów**, którego wynikiem jest ***zbiór** wszystkich takich obiektów, które są elementami nienależącymi do ***iloczynu zbiorów** stanowiących argumenty tego działania (należą do zbioru A, lecz nie należą do zbioru B oraz należą do zbioru B, lecz nie należą do zbioru A); działanie zapisywane jest za pomocą znaku ÷.
Np. różnicą symetryczną zbioru matematyków i zbioru poetów jest zbiór, do którego należą tylko ci matematycy, którzy nie są poetami i ci poeci, którzy nie są matematykami; różnicą symetryczną zbioru artykułów o kobietach i zbioru artykułów o mężczyznach będą te artykuły, które nie traktują jednocześnie o kobietach i mężczyznach.
A.2.

RÓŻNICA TEORIOMNOGOŚCIOWA zob. **RÓŻNICA ZBIORÓW**

RÓŻNICA ZBIORÓW, *odejmowanie zbiorów, różnica teoriomnogościowa* – działanie ***rachunku zbiorów**, którego wynikiem jest ***zbiór** wszystkich takich obiektów, które są elementami jednego z dwóch zbiorów, stanowiących argumenty tego działania, lecz nie są elementami drugiego z tych zbiorów; najczęściej stosowanym zapisem różnicy zbiorów jest znak „–" lub „/".
Np. różnicą zbioru matematyków i zbioru poetów jest zbiór, do którego należą tylko ci matematycy, którzy nie są poetami; różnicą zbioru artykułów popularnonaukowych i zbioru artykułów traktujących o czarnych dziurach jest zbiór artykułów popularnonaukowych nietraktujących o czarnych dziurach.
A.2.

RUBRYKA – w teorii Z. Dobrowolskiego nazwa ***klasy** umieszczona w ***tablicach klasyfikacyjnych** jako ***odpowiednik słowny** jej ***symbolu klasyfikacyjnego**.
H.1.4.

RUBRYKATOR – ***klasyfikacja (3)** będąca ***klasyfikacją uniwersalną**, opracowywana w ZSRR dla Państwowego Zautomatyzowanego Systemu Informacji Naukowo-Technicznej (GASNTI), a następnie także dla międzynarodowych systemów informacji krajów RWPG – Międzynarodowego Systemu Informacji Naukowo-Technicznej (MSNTI) oraz Międzynarodowego Systemu Informacji Nauk Społecznych (MISON). Funkcje tego ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** określono w dokumentach normatywnych Międzynarodowego Centrum Informacji Naukowo-Technicznej (Naučno-Techničeskoe Predpisanie nr 7-75 oraz 22-78). Należą do nich: 1. Określanie ***pól semantycznych** dziedzinowych ***systemów informacyjno-wyszukiwawczych**; 2. Organizowanie ***zbiorów informacyjnych** w dziedzinowych systemach informacyjno-wyszukiwawczych oraz porządkowanie wydawnictw informacyjnych; 3. Służenie jako ***klasyfikacja szczytowa** dla rubrykatorów dziedzinowych; 4. W miarę po-

trzeb pełnienie ***funkcji wyszukiwawczej*** w ***zbiorach informacyjnych*** przy ***zapytaniach informacyjnych*** o szerokim zakresie. Jest klasyfikacją o trzech stopniach podziału. ***Słownik (2)*** zawiera ***symbole klasyfikacyjne***, których ***odpowiednikami słownymi*** są ***wyrażenia *języka naturalnego*** (języka rosyjskiego, jako języka roboczego systemów). Na wszystkich stopniach podziału zastosowano ***notację setną*** z zaprogramowanymi rezerwami symboli (na pierwszym stopniu podziału symbole dwucyfrowe, na drugim – czterocyfrowe, na trzecim – sześciocyfrowe). Wyodrębniono dwie ***kategorie syntaktyczne *wyrażeń***: ***wyrażenia autosyntaktyczne*** (***symbole główne***) oraz symbole ***poddziałów pomocniczych*** jako ***wyrażenia synsyntaktyczne*** (języków, rodzajów dokumentów oraz geo-polityczne).
H.1.4.

RVM, *Répertoire de vedettes-matière* – francuskojęzyczna wersja ***języka haseł przedmiotowych*** Biblioteki Kongresu (***LCSH**) stworzona na użytek bibliotek francuskojęzycznej części Kanady. RVM powstał w Bibliotece Uniwersytetu Lavala (Québec). Jest językiem przekładalnym na LCSH za pomocą dwustronnych ***indeksów (2)*** RVM/LCSH. Pierwsze wydanie ***słownika (2)*** RVM ukazało się w 1962 r. Wkrótce po tym prace nad językiem RVM stały się przedmiotem zainteresowania innych bibliotek uniwersyteckich w Quebecu oraz Bibliothèque nationale du Canada, która zaakceptowała RVM jako francuskojęzyczną ***kartotekę haseł autorytatywnych*** Kanady. W 1979 r. kartotekę języka RVM zaczęto stosować w systemie UTLAS (University of Toronto Library Automation Systems) (obecnie ISM). Słownik RVM dostępny jest w trybie ***online*** oraz w postaci drukowanej (ostatnie wydanie 1983 r.), mikrofiszowej i na CD-ROM. W pracach nad RVM obok źródła podstawowego, którym jest LCSH, wykorzystywano i nadal się wykorzystuje jako dodatkowe źródła ***leksyki*** inne ***języki informacyjno-wyszukiwawcze***, m.in. MESH (MEdical Subject Headings) oraz ART (Art and Architecture Thesaurus). W 1974 r. RVM do ***katalogowania*** zbiorów ***dokumentów multimedialnych*** zaczęła też stosować Biblioteka Centre national d'art et de culture Georges Pompidou w Paryżu. W 1980 r. francuska Bibliothèque nationale, po zamknięciu kolejnego ***katalogu przedmiotowego*** i po rocznych pracach nad nową wersją języka haseł przedmiotowych w języku francuskim, zdecydowała się na zaadaptowanie RVM do swoich potrzeb, co dało początek językowi haseł przedmiotowych ***RAMEAU**.
H.3.

RZECZYWISTOŚĆ POZAJĘZYKOWA, *rzeczywistość pozatekstowa* – w wypadku ***języków** z ***semantyką*** rzeczywistość o której ***informacje*** mogą być w danym języku nadawane, czyli której sytuacje mogą być odwzorowywane w ***tekstach*** tego języka. Funkcją przyporządkowującą informację o rzeczywistości (lub bezpośrednio rzeczywistość, co zależy od przyjętej koncepcji opisu języka) ***sygnałowi*** (odwzorowanie w ***planie wyrażania*** języka) są reguły semantyki tego języka (terminu funkcja nie należy w wypadku ***języka naturalnego*** interpretować w sensie ściśle matematycznym, gdyż odwzorowanie rzeczywistości pozajęzykowej w języku nie jest jedno-jednoznaczne, brak więc ***izomorfizmu*** między ***planem treści*** a planem wyrażania języka naturalnego).
W wypadku ***języków informacyjno-wyszukiwawczych*** rzeczywistością pozajęzykową jest zbiór ***dokumentów*** odwzorowywanych przez teksty tych języków.
Por. ***denotacja bezpośrednia***.
B.6.3.

RZECZYWISTOŚĆ POZATEKSTOWA zob. **RZECZYWISTOŚĆ POZAJĘZYKOWA**

S

SĄD – w logice ***znaczenie** ***zdania**, w tym sensie, że zdanie wyraża sąd ***nadawcy komunikatu** o rzeczywistości. Ponieważ zdaniami w logice są tylko zdania oznajmujące, sądy według klasycznej logiki wyrażają tylko zdania oznajmujące, np. *Jan jest chory. Książka leży na biurku.* Taki sąd może oczywiście być albo prawdziwy, albo fałszywy. Trudności interpretacyjne pojawiają się w wypadku zdań oznajmujących, w których występują tzw. ***nazwy puste**, np. *Krasnoludki są malutkie. Wołodyjowski pokonał Bohuna*, a które nie mają ***desygnatów**; współczesne logiki problem ten rozwiązują, interpretując te zdania w tzw. ***światach możliwych**.
Zdania inne niż oznajmujące, np. zdania pytające, rozkazujące według klasycznej logiki nie wyrażają sądów, logiki nowsze i te zdania również traktują jako wyrażające sąd, sprowadzając zdania nieoznajmujące do zdań oznajmujących zawierających tzw. ***czasowniki performatywne**, np.:

Czy odrobiłeś lekcje? = Pytam cię, czy odrobiłeś lekcje.
Odrób lekcje! = Każę ci odrobić lekcje.

Por. ***asercja**.
D.3.1., D.5.1.

SCENARIUSZ – (1) należący do ***wiedzy semantycznej** ustabilizowany ***plan** uwzględniający uczestników danej sytuacji oraz ich typowe role w przedstawianych sytuacjach i zdarzeniach.
(2) powstała w rezultacie połączenia ***sieci semantycznych** złożona ***struktura**, w której wykorzystuje się proceduralne metody ***reprezentacji wiedzy**.
E.1.

SCHEMAT – należąca do ***wiedzy semantycznej** ***struktura** pojęciowa, na którą składa się ***wiedza** o tym, jakie relacje, w tym relacje czasowe, łączą pewne wydarzenia i stany w ***rzeczywistości pozajęzykowej**. W opozycji do ***ram** schematy są zawsze uporządkowane, stąd w wypadku ***odwzorowania** w ***tekście** możliwe jest przewidywanie, jakie ***informacje** wystąpią jako kolejne w ***świecie tekstu**.
D.2.

SCHEMAT KLASYFIKACYJNY zob. **KLASYFIKACJA (3)**

SCHEMAT KONCEPTUALNY DANYCH zob. **MODEL DANYCH**

SCHEMAT POJĘCIOWY DANYCH zob. **MODEL DANYCH**

SCHEMAT REKORDU zob. **FORMAT DANYCH**

SCHEMAT WYOBRAŻENIOWY – w ***lingwistyce kognitywnej** elementarna ***struktura** pojęciowa porządkująca naszą percepcję przestrzeni, odwzorowana w ***wyrażeniach** ***języka naturalnego** opisujących relacje przestrzenne. Np. znaczenie przyimka *nad* w zdaniu *Piłka przeleciała nad siatką* wykorzystuje schematy takie jak: ścieżka (trajektoria piłki), przeszkoda na niej (siatka), ustawiona w pionie, dwa obszary ograniczone po obu stronach przeszkody. Schematy te wykorzystywane są w odbieraniu różnego rodzaju obrazów wizualnych i determinują dobór językowych środków wyrazu dla opisania danego obrazu. Mają one cha-

rakter dynamiczny, wspomagają proces pojmowania i porządkowania ***rzeczywistości pozatekstowej**; nie są statycznymi obrazami, choć tak się je graficznie przedstawia.
Każdy schemat można scharakteryzować przez jego podstawę doświadczeniową, elementy strukturalne, podstawową logikę oraz rozszerzenia metaforyczne. Np. schemat pojemnika można opisać w następujący sposób:

- podstawa doświadczeniowa: odbieramy pewne przedmioty, a także nasze ciało jako pojemniki,
- elementy strukturalne: wewnątrz, granica, zewnątrz,
- podstawowa logika: wszystko jest albo wewnątrz pojemnika, albo na zewnątrz (p lub nie p). Jeżeli pojemnik A jest w pojemniku B, i X jest w A, to X jest w B, stąd modus ponens: jeżeli każde A to B, a X jest A, to X jest B.
- rozszerzenia metaforyczne: np. jako pojemnik pojmowane jest pole widzenia (*być w zasięgu wzroku*), związki między ludźmi (*być z kimś w przyjaźni*, *pozostawać w związku małżeńskim*), i wiele innych.

Inne podstawowe schematy to: część/całość, połączenie, źródło/ścieżka/cel, góra/dół, tył/przód itp.
Między poszczególnymi schematami istnieją związki zwane ***tansformacjami**, które mogą wyjaśnić ***polisemię** w całych grupach ***wyrazów** danego ***języka**. Np. związek taki istnieje między wyrażeniami, w których jakiś obiekt przebywa pewną drogę, a tymi, w których mówi się tylko o możliwej do przebycia trasie: *Janek/Droga wspina się na szczyt góry*; *Janek/Droga biegnie przez las*, itp. Teoria schematów wyobrażeniowych, stworzona przez Marka Johnsona, stanowi, obok teorii metafory pojęciowej podstawową teorię lingwistyki kognitywnej.
D.2.

SCHEMAT ZDANIOWY, *funkcja zdaniowa*, *formuła zdaniowa* – ***wyrażenie** zawierające zmienne wolne, które w wyniku podstawienia za zmienne lub ich rozwiązania przechodzi w ***zdanie**, np. „p i q" schemat zdaniowy, *Piotr przyszedł i Jan przyszedł* – zdanie. „X jest zwierzęciem" – schemat zdaniowy, *Każdy pies jest zwierzęciem* – zdanie.
B.4.1.

SCOPE NOTE – ***wyrażenie** ***metajęzyka** używane w ***słowniku (2)** do wyjaśnienia ***znaczenia** ***homonimu**, umieszczane po ***deskryptorze** lub ***temacie (2)**, niestanowiące z nim całości. Czasem jest to ***nazwa** ***kategorii** lub ***termin rodzajowy**, np.: Odra rzeka, Odra choroba, Mars planeta, Mars bóg wojny, Róża kwiat, Róża choroba, lub nazwa dziedziny, w której dane wyrażenie jest używane, np.: Róża Botanika, Róża Medycyna, Róża Ogrodnictwo, a najczęściej ***definicja** lub uwaga wyrażona w języku naturalnym.
Por. ***kwalifikator**.
G.3.

SDI zob. **SELEKTYWNA DYSTRYBUCJA INFORMACJI**

SEGMENT REKORDU zob. **POLE REKORDU**

SEGMENTACJA TEKSTU zob. **DELIMITACJA TEKSTU**

SELEKCJONOWANIE INFORMACJI – (1) wybór w ***zbiorze** ***informacji** tych, które posiadają zadaną cechę (***cechę relewantną**).
(2) ***wyszukiwanie informacji**.
D.3., I.4.

SELEKTYWNA DYSTRYBUCJA INFORMACJI, *SDI, selektywne rozpowszechnianie informacji* – periodyczne dostarczanie użytkownikowi przez ***system informacyjno-wyszukiwawczy** (zazwyczaj zautomatyzowany) bieżącej ***informacji** w odpowiedzi na ***zapytanie informacyjne** sformułowane w postaci ***profilu użytkownika**.
I.4.

SELEKTYWNE ROZPOWSZECHNIANIE INFORMACJI zob. **SELEKTYWNA DYSTRYBUCJA INFORMACJI**

SEM**, *semem* – elementarna jednostka ***planu treści** ***języka**, ***cecha dystynktywna** ***znaczenia**. Semy mogą być utożsamiane z cechami składającymi się na ***konotację**. Między semami a jednostkami ***planu wyrażania** (morfemami**) nie ma odwzorowania jedno-jednoznacznego – np.: *mężczyzn-* jest odpowiednikiem w planie wyrażania struktury planu treści złożonej z semów: [człowiek + męski + dorosły], *kobiet-* = [człowiek + żeński + dorosły], *chłopiec* = [człowiek + męski + (-dorosły)], *dziewczynk-* = [człowiek + żeński + (-dorosły)]. W ***kodach semantycznych (1)** zakłada się jedno-jednoznaczne przyporządkowanie między semami a jednostkami planu wyrażania. Terminy sem i semem nie zawsze używane są synonimicznie.
Por. ***semantyka składnikowa**, ***język semantyczny**, ***mnożnik semantyczny**.
C.2.

SEMANTYCZNA FUNKCJA zob. **FUNKCJA SEMANTYCZNA**

SEMANTYKA – (1) reguły interpretacji przyporządkowujące ***wyrażeniom** danego ***języka** elementy odwzorowywanej przez ten język ***rzeczywistości pozajęzykowej**;
(2) dział ***semiotyki** badający relacje między ***znakami** a odwzorowywaną przez nie rzeczywistością, nauka o ***znaczeniu**;
(3) potocznie ***znaczenie**.
B.4., B.6.3.

SEMANTYKA GENERATYWNA – (1) część ***gramatyki generatywno-transformacyjnej** zawierająca reguły przyporządkowania ***strukturze głębokiej** ***wykładników językowych** (***struktury powierzchniowej**),
(2) ***semantyka** traktująca ***leksem** jako zbiór ***semów** (elementarnych dystynktywnych cech semantycznych), np.:

Mężczyzna:	Kobieta:	Chłopiec:	Dziewczynka:
+ żywotność	+ żywotność	+ żywotność	+ żywotność
+ osobowość	+ osobowość	+ osobowość	+ osobowość
+ męskość	– męskość	+ męskość	– męskość
+ dorosłość	+ dorosłość	– dorosłość	– dorosłość

A.3.

SEMANTYKA KOMPONENCJALNA zob. **SEMANTYKA SKŁADNIKOWA**

SEMANTYKA SKŁADNIKOWA, *semantyka komponencjalna* – ***semantyka** traktująca ***znaczenie** jako ***strukturę** złożoną ze znaczeń elementarnych (***semów**, ***mnożników semantycznych**). Mogą one być połączone na zasadzie ***koniunkcji**, np. znaczenie wyrażenia *samica* składa się z semów: zwierzę + żeński, mogą tworzyć bardziej skomplikowane struktury, zawierające tzw. SKŁADNIK RELACYJNY określający relacje łączące ich elementy, np. wyraz *stajnia*, który ma w znaczeniu składnik 'pomieszczenie dla koni'. ***Metajęzykiem**

służącym do prezentacji tak rozumianego znaczenia jest ***język semantyczny**. Semantyka składnikowa znajduje zastosowanie w ***systemach inteligentnych**.
C.2.

SEMEM zob. **SEM**

SEMIOTYKA – ogólna teoria ***znaków**, obejmująca ***semantykę (2)**, ***pragmatykę** i ***syntaktykę (2)**.
A.1.

SENSOWNOŚĆ – w opozycji do ***nonsensowności** – cecha ***wyrażenia złożonego** polegająca na tym, że cechuje je ***spójność syntaktyczna** i ***spójność semantyczna** (zbudowane jest zgodnie z regułami ***składni** i ***gramatyki znaczeń**).
B.5.5., D.5.1.

SEPARATOR zob. **ZNAK ROZDZIELAJĄCY**

SIECI SEMANTYCZNE – ***języki *reprezentacji wiedzy**, których jedyną wspólną cechą jest podobieństwo strukturalne ***notacji**. ***Bazę notacyjną** stanowią węzły, graficznie oznaczane jako kropki, kółka lub prostokąty oraz łuki, graficznie oznaczane strzałkami. Zarówno węzły jak i łuki są opatrywane ***etykietami**, pełniącymi funkcję wykładników ***znaczenia *wyrażeń** składowych sieci. Etykiety węzłów reprezentują ***wyrażenia elementarne** języka desygnujące obiekty, stany, zdarzenia itp., natomiast łuki odwzorowują relacje między faktami desygnowanymi przez wyrażenia elementarne. Za autora koncepcji wykorzystania sieci semantycznych uważa się Rossa Quilliana, który zaprojektował sieć pomyślaną jako ***model pamięci** asocjacyjnej człowieka.
E.3

SIEĆ INFORMACYJNA – ***system** utworzony przez ***zbiory informacyjne** (***bazy danych** lub ***systemy informacyjno-wyszukiwawcze**), pomiędzy którymi występują określone relacje.
I.1

SIEĆ INFORMATYCZNA zob. **SIEĆ KOMPUTEROWA**

SIEĆ KOMPUTEROWA, *sieć informatyczna* – ***system** złożony z komputerów i urządzeń końcowych (np. drukarka) połączonych ze sobą liniami przeznaczonymi do transmisji ***danych**, umożliwiającymi wymianę danych między poszczególnymi stanowiskami. Dostęp komputera do sieci komputerowej odbywa się za pośrednictwem ***interfejsu** sieciowego. Sieć komputerowa zapewnia dostęp użytkowników do wspólnych zasobów takich jak dane lub urządzenia peryferyjne. Ze względu na obszar, na którym mogą być rozmieszczone komputery, wyróżnia się: ***sieci komputerowe lokalne (LAN)**, ***sieci komputerowe metropolitarne (MAN)** oraz ***sieci komputerowe rozległe (WAN)**.
Początki sieci komputerowej sięgają połowy lat sześćdziesiątych XX w. (sieć ARPANET). Sieci komputerowe mają olbrzymie znaczenie na każdym szczeblu komunikacji; od wymiany informacji między dwoma sąsiednimi komputerami, poprzez skomputeryzowane usługi telefoniczne, radiowe i telewizyjne, aż po globalną, wielofunkcyjną sieć ***Internet** łączącą dziesiątki milionów użytkowników na całym świecie.
A.4., D.1.

SIEĆ KOMPUTEROWA LOKALNA (LAN) – ***sieć komputerowa** o zasięgu do kilku kilometrów, przenosząca ***komunikaty** w obrębie budynku lub grupy zabudowań. Jedna sieć

lokalna może zawierać do kilkuset komputerów. Sieć lokalna działa w trybie rozgłaszania i każdy pakiet dociera do wszystkich komputerów sieci, które przyjmują tylko pakiety do nich adresowane. Do budowania większych sieci łączy się sieci lokalne między sobą.
A.4., D.1.

SIEĆ KOMPUTEROWA METROPOLITARNA (MAN), *sieć komputerowa miejska* – ***sieć komputerowa** o zasięgu miejskim.
A.4., D.1.

SIEĆ KOMPUTEROWA MIEJSKA zob. **SIEĆ KOMPUTEROWA METROPOLITARNA (MAN)**

SIEĆ KOMPUTEROWA ROZLEGŁA (WAN) – ***sieć komputerowa** o dużym zasięgu; sieci rozległe łączą miliony komputerów na całej Ziemi. ***Komunikaty** w sieciach rozległych przekazywane są za pośrednictwem zbioru linii komunikacyjnych, łączących przełączniki pakietów, do których są podłączone komputery. Największą i najpopularniejszą siecią rozległą jest sieć ***Internet**. Siecią rozległą jest także ISDN – sieć cyfrowa o zintegrowanych usługach, cyfrowy standard sieci telekomunikacyjnych, które przesyłają z dużą szybkością informacje różnych typów (głos, ***dane** komputerowe, wideoprojekcje, ***sygnały** telefoniczne).
A.4., D.1.

SIEĆ NEURONOWA – ***system *sztucznej inteligencji** symulujący działanie systemu komórek nerwowych i ***przetwarzania informacji** w mózgu, uczenia się i zapamiętywania. Sieć tworzą elementy połączone w taki sposób, że wyjścia jednych elementów stają się wejściami innych elementów, przy czym połączeniom tym przypisane są pewne parametry (***wagi**), które ulegają zmianom w miarę uczenia się sieci, czyli przetwarzania ***danych** przykładowych. Sieć uczy się w ten sposób, że otrzymuje zdefiniowane (określone) dane wejściowe i dane wyjściowe, a następnie automatycznie wyznacza wagi wzajemnie połączonych elementów tak, aby jak najefektywniej osiągnąć zgodność danych wejściowych i wyjściowych. Tak nauczona sieć może otrzymywać dowolne dane, potrafi je poprawnie identyfikować i przetwarzać, nawet jeśli są niekompletne lub zawierają błędy. Sam proces przetwarzania nie odbywa się według z góry określonego ***algorytmu**, nie wymaga więc programowania. Może też przebiegać równolegle z przetwarzaniem innych danych. Sieci neuronowe mają wiele zastosowań wszędzie tam, gdzie ***wnioskowanie** ma charakter probabilistyczny, a ***przeslankami** są dane o niepewnej wartości (niekompletne, źle określone lub sprzeczne). Stosuje się je np. do analizy danych graficznych, analiz i prognoz rynkowych, optymalizacji procesów decyzyjnych. Mogą też być używane w ***informacji naukowej** w procesie ***wyszukiwania informacji** na podstawie niepełnej ***wiedzy** o ***problemie wyszukiwawczym**, faktycznych ***potrzebach informacyjnych użytkowników** i intuicyjnym formułowaniu ***strategii wyszukiwawczej**. Koncepcja sieci neuronowych powstała w połowie XX wieku jako wynik modelowania przetwarzania sygnałów przez komórki nerwowe i rozwijana była przez współpracujących ze sobą neurofizjologów, matematyków, bioników i cybernetyków. Próbą wykorzystania sieci neuronowych w ***systemach informacji dokumentacyjnej** był system stworzony w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych przez M. Mozera dla małego zbioru dokumentów (około 400), opisanego w ubogim ***języku deskryptorowym** (około 130 deskryptorów). Nie był to jednak system uczący się. W wyniku dalszych prac w zakresie ***neurokomputeringu** powstały nowoczesne samouczące się sieci neuronowe, przetwarzające wejściową informację w wielopoziomowej strukturze sieci. W połączeniu z wykorzystywaniem logiki ***zbiorów rozmytych** znalazły one szerokie zastosowanie jako

inteligentne ***programy komputerowe**, głównie w procesach sterowania procesami technologicznymi w przemyśle oraz w badaniach naukowych.
A.5.

SIGLUM – skrót nazwy ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** (np. biblioteki) stanowiący adres ***zbioru informacyjnego**, w którym znajduje się dany ***dokument**.
I.3., I.6.2.

SIŁA SEMANTYCZNA JĘZYKA – zdolność ***języka** do ***odwzorowywania** komunikowanej przezeń ***rzeczywistości pozajęzykowej**. O sile semantycznej języka decydują: ***relacje paradygmatyczne**, ***relacje syntagmatyczne** oraz stopień ***odwzorowania** w języku elementów rzeczywistości pozajęzykowej. Termin bywa używany w znaczeniu ograniczonym do zdolności wyrażania przez ***paradygmatykę** języka relacji zachodzących między obiektami odwzorowywanej przez ten język rzeczywistości. Różne języki mają różną siłę semantyczną.
B.6.3.

SINGULARE TANTUM – w opozycji do ***plurale tantum** – rzeczownik posiadający tylko ***słowoformy** liczby pojedynczej, np. *odzież*, *młodzież*.
B.6.2.

SIW zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

SKŁADANIE SYMBOLI zob. **SYNTEZA SYMBOLI**

SKŁADNIA zob. **GRAMATYKA (1)**, **SYNTAKTYKA**

SKŁADNIA SEMANTYCZNA zob. **GRAMATYKA ZNACZEŃ**

SKŁADNIK RELACYJNY zob. **SEMANTYKA SKŁADNIKOWA**

SKOROWIDZ zob. **INDEKS (2)**

SKRÓT, *abrewiacja* – skrócona postać do jednej lub kilku ***liter (2)** często używanego ***wyrażenia**, np.: *p.* (*patrz*), *zob.* (*zobacz*), *dr* (*doktor*), *itd.* (*i tak dalej*), często będącego ***nazwą własną**, np. *UW – Uniwersytet Warszawski*, *IINTE – Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej*, *SBP – Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich*. Skróty dzieli się w zależności od sposobu wymawiania na: literowce – wymawia się nazwy ***liter**, np. *SLD*, *PSL*; głoskowce – wymawia się je tak, jakby tworzyły jeden wyraz, np. *PIW*, *NOT*; sylabowce – utworzone z pierwszych sylab skracanego wyrażenia, np. *PA-FA-WAG* oraz skróty mieszane, np. *CPLiA* – wymawia się *cepelia* (*CP* – literowiec, *LiA* – głoskowiec).
Por. ***skrótowiec**.
B.5.3.

SKRÓTOWIEC, *akronim* – ***wyraz** powstały ze ***skrótu**, np. *pegeer* (*PGR – Państwowe Gospodarstwo Rolne*), *cekaem* (*CKM – ciężki karabin maszynowy*).
B.5.3.

SKUTECZNOŚĆ WYSZUKIWANIA zob. **EFEKTYWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO (1)**

SŁOWA KLUCZE – ***wyrazy** (lub ***syntagmy**), których frekwencja w danym ***tekście** (korpusie tekstów, np. w utworach jednego pisarza, jednego kierunku literackiego) jest znacząco większa niż frekwencja w danym ***języku naturalnym** lub w danej odmianie języka

(np. w ***standardzie języka** lub języku literackim). Słowa klucze są wykładnikami głównych ***tematów** tekstu, są również charakterystyczne dla twórczości poszczególnych autorów.
Por. ***słowo kluczowe**.
B.5.5.

SŁOWNICTWO zob. **SŁOWNIK (1)**

SŁOWNICTWO ABSTRAKCYJNE, *wyrazy abstrakcyjne* – w opozycji do ***słownictwa konkretnego** – ***wyrazy** będące ***wykładnikami językowymi** występujących w ***rzeczywistości pozajęzykowej** relacji między obiektami, całych sytuacji, cech nie będących cechami fizycznymi (cech relacyjnych) oraz złożonych procesów, w tym procesów myślowych, a także wykładnikami różnego typu ***metainformacji**, przy czym wyrazy te tworzą rozbudowany ***system *relacji paradygmatycznych**, odwzorowujących naukową ***wiedzę o rzeczywistości**.
Duży udział słownictwa abstrakcyjnego w ***słowniku** danego ***języka naturalnego** cechuje tzw. ***kody rozwinięte**.
B.1.

SŁOWNICTWO KONKRETNE, *wyrazy konkretne* – w opozycji do ***słownictwa abstrakcyjnego** – ***wyrazy** będące ***wykładnikami językowymi** występujących w ***rzeczywistości pozajęzykowej** przedmiotów (materialnych), np. rzeczy, elementów przyrody nieożywionej, roślin, zwierząt, ludzi, ich cech fizycznych oraz czynności, których te przedmioty są obiektami lub ***agensami**, przy czym wyrazy te tworzą ubogą sieć ***relacji paradygmatycznych**, np. istnieją wyrazy nazywające poszczególne gatunki zwierząt, ale brak wyrazów na oznaczenie rodzaju. Znacząca przewaga słownictwa konkretnego w ***słowniku** danego ***języka naturalnego** cechuje tzw. ***kody nierozwinięte**.
B.1.

SŁOWNIK – (1) *leksyka, słownictwo* – zbiór ***wyrazów** danego ***języka**;
(2) *leksykon* – ***dokument** zawierający słownik (1), lub tylko wybrany ze względu na jakąś ***cechę relewantną** jego podzbiór, w którym ***wyrażenia** występują w jakimś ***układzie** (często podający o nim pewne ***informacje**).
B.4., B.5.3., C.1, C.3.

SŁOWNIK A TERGO, *indeks a tergo* – ***słownik (2)**, w którym ***hasła** uporządkowano w ***układzie alfabetycznym** według tworzących je ***liter** w kolejności wspak, czyli takiej, że wyższą wartość porządkującą ma litera następująca przed poprzedzającą, np. *jagódka, pogódka, wygódka, przygódka, łódka, kłódka, młódka, komódka, bródka, szpicbródka*.
Słowniki a tergo przydatne są przy wyszukiwaniu ***wyrażeń** posiadających takie same ***sufiksy**.
C.3.

SŁOWNIK BIERNY – (1) w opozycji do ***słownika czynnego** – podzbiór ***słownika (1) *języka naturalnego** stanowiący składnik ***kompetencji językowej *użytkownika języka**, który może być wykorzystany przez niego tylko w procesach ***odbierania komunikatu**;
(2) tylko podzbiór będący różnicą między takim podzbiorem a słownikiem czynnym tego użytkownika.
W procesach ***odbierania komunikatu** i ***odkodowywania informacji** użytkownik danego języka naturalnego realizuje większą część kompetencji językowej, w tym kompetencji leksykalnej, niż w procesie ***kodowania informacji**. Zwykle znaczną część słownika biernego (2)

stanowią *wyrazy mające dla danego użytkownika jedynie *znaczenie intuicyjne lub nawet takie, których *znaczenia ani w sensie *denotacji, ani *konotacji użytkownik nie zna, potrafi jedynie podać ich *hiperonim (np. dla *czyżyk – ptak*, dla *sieja – ryba*), *wyrażenia pozostające z nim w *relacji asocjacyjnej (np. *rezystancja – prąd elektryczny*) lub tylko ich przynależność do *pola semantycznego (np. *paralaksa – optyka*).
Por. *gramatyka odbiorcy.
D.2.

SŁOWNIK CZYNNY – w opozycji do *słownika biernego – podzbiór *słownika (1) *języka naturalnego stanowiący składnik *kompetencji językowej użytkownika tego języka realizowanej w procesach *nadawania komunikatu. Słownik czynny jest słownikiem języka danego *użytkownika języka (idiolektu).
W procesach nadawania komunikatu dany użytkownik języka naturalnego realizuje tylko część swojej kompetencji językowej, w tym tylko część kompetencji leksykalnej, część pozostała realizowana jest w procesach *odbierania komunikatu.
Por. *gramatyka nadawcy.
D.2.

SŁOWNIK DODATNI – w opozycji do *słownika ujemnego – *słownik (2) zawierający *wyrażenia *języka naturalnego mogące pełnić funkcję wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego.
G.6., H.2.

SŁOWNIK FREKWENCYJNY – *słownik podający częstość występowania *wyrażeń w *systemie języka, stylu, *języku danego autora lub *tekście, np. frekwencję w utworze. Wyróżnia się tu słowniki podające: frekwencję *leksemów traktowanych tylko jako *forma wyrażenia (bez względu na *znaczenie), *słowoform, frekwencję *wyrazów w poszczególnych znaczeniach. Listy frekwencyjne mogą również podawać frekwencję *morfemów, *fonemów, *liter. *Hasła słownika frekwencyjnego najczęściej porządkowane są według frekwencji malejącej – taki słownik frekwencyjny jest *słownikiem rangowym.
C.3.

SŁOWNIK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH – *słownik (2) *języka haseł przedmiotowych podający *informacje o relacjach zachodzących między *hasłami przedmiotowymi, uporządkowany w *układzie alfabetycznym. Słownik haseł przedmiotowych jest jednym z typów słowników *języka haseł przedmiotowych (obok *słownika tematów i określników), w którym *hasłem jest *zdanie tego języka.
G.6., H.3.

SŁOWNIK JĘZYKA HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH zob. **SŁOWNIK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH**; **SŁOWNIK TEMATÓW I OKREŚLNIKÓW**

SŁOWNIK PRZEJŚCIA – *słownik (2) prezentujący *przyporządkowanie między jednostkami *poziomów leksykalnych (*słowników (1)) dwóch (rzadko więcej niż dwóch) *języków, wykorzystywany w procesie *tłumaczenia *tekstów tych języków. W wypadku *języków informacyjno-wyszukiwawczych słowniki takie służą bądź do tłumaczenia *charakterystyk słownych, a więc tworzenia *charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów lub *instrukcji wyszukiwawczych, bądź do tłumaczenia tekstów jednych języków informacyjno-wyszukiwawczych na inne języki informacyjno-wyszukiwawcze. W pierwszym wypadku słownikami takimi są np. *tablice klasyfikacyjne, prezentujące *symbole klasyfikacyjne

i ich *odpowiedniki słowne, lub *tezaurusy, explicite wymieniające jedynie te *wyrazy *języka naturalnego, które mają inną formę lub inne *znaczenie niż wyrazy języka informacyjno-wyszukiwawczego (przyporządkowując *deskryptorom *askryptory). Przykładem drugiego wypadku są tzw. *tezaurusy wielojęzyczne, ustanawiające przyporządkowanie między formami (deskryptorami) *języka deskryptorowego należącymi do różnych języków naturalnych. Słowniki przejścia między jednostkami leksykalnymi języków informacyjno-wyszukiwawczych należących do różnych typów, np. między *językiem haseł przedmiotowych a językiem typu *klasyfikacji w praktyce są rzadkie, trudno bowiem ustalić przyporządkowanie między elementami ich słowników (1). Czasami w słownikach przejścia wykorzystuje się *język pośrednik.
C.3.

SŁOWNIK RANGOWY – *słownik frekwencyjny, w którym *hasła ułożone są według malejącej frekwencji. Tak więc *wyrażenie o największej frekwencji otrzymuje rangę 1, wyrażenie o największej frekwencji spośród pozostałych wyrażeń rangę 2, itd. W wypadku istnienia n *wyrazów o tej samej frekwencji otrzymują one rangi w przedziale od r do r+n−1, a wartość rangi dla danego wyrażenia wyznaczana jest przez porządek tych wyrażeń zgodny z *układem alfabetycznym.
C.3.

SŁOWNIK TEMATÓW I OKREŚLNIKÓW – *słownik (2) *języka haseł przedmiotowych zawierający *zbiór (lub zbiory) *tematów (2) i *określników wraz z *informacjami o *relacjach paradygmatycznych zachodzących między elementami tego zbioru (lub każdego z tych zbiorów), uporządkowany w *układzie alfabetycznym. Zaleca się uzupełnianie tego słownika *indeksem systematycznym.
G.6., H.3.

SŁOWNIK TERMINOLOGICZNY – *słownik (2) prezentujący *terminologię danej dziedziny, czyli podający ustanowioną jako *termin *formę wyrażenia i przypisane mu *znaczenie w postaci *definicji sprawozdawczej lub *definicji regulującej w wypadku, gdy dane *wyrażenie używane jest w *języku potocznym w znaczeniu szerszym (najczęściej dotyczy to *wyrażeń nieostrych).
C.3.

SŁOWNIK UJEMNY, *stop lista* – w opozycji do *słownika dodatniego – *słownik (2) zawierający *wyrażenia *języka naturalnego nie mogące pełnić funkcji wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego (najczęściej *języka słów kluczowych). Słownik ten jest *klasą otwartą, która może być zawsze powiększona o nowy element. Stop listy są używane między innymi przy tworzeniu *indeksów permutacyjnych.
G.6., H.2.

SŁOWNIKI JĘZYKÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH – *słowniki (2) prezentujące *wyrażenia *języków informacyjno-wyszukiwawczych, najczęściej wyrażenia proste czyli *elementarne jednostki leksykalne, np. *symbole proste *klasyfikacji (3), *słowa kluczowe *języka słów kluczowych, *tematy i *określniki *języka haseł przedmiotowych, *deskryptory *języka deskryptorowego, a niekiedy także niektóre *wyrażenia złożone, np. *symbole rozwinięte klasyfikacji. Słowniki te najczęściej są jednocześnie *słownikami przejścia między *językiem naturalnym, użytym w *funkcji metainformacyjnej, a językiem informacyjno-wyszukiwawczym. Zależnie od typu języka informacyjno-wyszukiwawczego wyróżnia się słowniki różnych typów, które w *artykule słownikowym

podają także inne ***informacje** o języku, przy czym zawsze rodzaj tych informacji i ***układ** słownika determinowany jest przez typ języka informacyjno-wyszukiwawczego. I tak, np. w wypadku klasyfikacji ***tablice klasyfikacyjne** prezentują symbole klasyfikacyjne, zachodzące między nimi ***relacje paradygmatyczne**, a w ***indeksie** ***odpowiedniki słowne** symboli; w wypadku języków deskryptorowych ***tezaurusy** prezentują w ***artykułach deskryptorowych** relacje paradygmatyczne; w wypadku języków haseł przedmiotowych prezentują ***kategoryzację syntaktyczną**, dzieląc wyrażenia na tematy i określniki, a częściowo także ***kategoryzację semantyczną** w dalszym podziale określników. Używane w takich słownikach ***odsyłacze** mogą odwzorowywać relacje paradygmatyczne między niektórymi wyrażeniami języka informacyjno-wyszukiwawczego lub ustanawiać ***relacje odpowiedniości** między wyrażeniami języka informacyjno-wyszukiwawczego a wyrażeniami języka naturalnego (w funkcji metainformacyjnej). We współczesnych ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** słowniki języków informacyjno-wyszukiwawczych bywają prezentowane w postaci ***kartotek wzorcowych**.
C.3., G.6.

SŁOWO zob. **WYRAZ**

SŁOWO KLUCZOWE – (1) ***wyrażenie** z ***tekstu** ***dokumentu** (często z jego ***tytułu** lub tytułów rozdziałów) lub ***zapytania informacyjnego** charakteryzujące jego ***treść**.
Por. ***słowa klucze**;
(2) ***elementarna jednostka leksykalna** ***języka słów kluczowych**.
H.2., I.4.

SŁOWO NIEZNACZĄCE zob. **WYRAŻENIE NIERELEWANTNE**

SŁOWO ZNACZĄCE zob. **WYRAŻENIE RELEWANTNE**

SŁOWOFORMA – ***wyrażenie** stanowiące element ***tekstu**, będące realizacją ***leksemu** (***wyrazu** systemowego) poprzez nadanie mu odpowiedniej formy językowej (np. wybór jednej z postaci tematu fleksyjnego w wypadku istnienia tematów obocznych) oraz połączenia go z odpowiednim, uwarunkowanym ***kontekstem**, ***morfemem gramatycznym** będącym wykładnikiem ***relacji syntagmatycznej** (morfemem fleksyjnym – końcówką fleksyjną, z morfemem (końcówką) aglutynacyjnym, z morfemami alternującymi). ***Zbiór** wszystkich słowoform danego leksemu (wyrazu systemowego) stanowi ***paradygmat** tego leksemu (wyrazu).
B.5.2.

SŁOWOTWÓRSTWO – część ***morfologii (2)** zawierająca reguły łączenia ***morfemów** leksykalnych z morfemami słowotwórczymi (formantami).
B.5.2.

SOCJALNA FUNKCJA JĘZYKA, *społeczna funkcja języka* – funkcja ***języka** polegająca na tym, że służy on do ustanawiania (nawiązywania i podtrzymywania) więzi między uczestnikami ***procesu informacyjnego** (***komunikacji**), a więc ***nadawcą komunikatu** i ***odbiorcą komunikatu**. Funkcja ta przejawia się w takich ***komunikatach** ***języka naturalnego** jak ***pytania**, ***odpowiedzi**, rozkazy (obejmuje więc również ***funkcję impresywną**).
B.2.

SOURCE THESAURUS zob. **TEZAURUS ŹRÓDŁOWY**

SPACJA – ***wykładnik językowy *delimitacji tekstu *subkodu graficznego**, czyli w ***tekście** pisanym odstęp między ***literami**. Miejsce spacji w ciągu uzależnione jest od rodzaju ***pisma**, przyjętej w danym ***języku naturalnym** konwencji lub stylu pisma. Np. w piśmie łacińskim, tak jak w języku polskim, w druku litery tworzące ***wyraz** nie łączą się ze sobą, w piśmie odręcznym regułą jest ich łączenie, w piśmie arabskim litery łączą się ze sobą zarówno w druku jak i w piśmie. Spacją w węższym sensie nazywa się większą (niż pomiędzy literami) przerwę między ***wyrażeniami** złożonymi z liter. W formalnym opisie subkodu graficznego wyrażenia zawarte między spacjami, albo ich ekwiwalentami w postaci ***znaków** interpunkcji, uważa się za wyraz.
Zależnie od przyjętej w danym ***języku** konwencji spacja taka może występować: po każdej sylabie, np. w wietnamskim, po każdym wyrazie, np. w językach europejskich, po ***syntagmach** lub ***zdaniach**, np. w tajskim lub khmerskim. Istnieją też konwencje pisma, w których spacja w tym znaczeniu nie występuje wcale, np. klasyczne pismo chińskie. Ekwiwalentem spacji mogą być znaki interpunkcji, np. w etiopskim znak przestankowy „:" występuje po każdym wyrazie, a znak „::" po zdaniu (przy czym spacja w ogóle nie występuje).
D.3.4.

SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE – społeczeństwo, które nie tylko posiada rozwinięte środki ***przetwarzania informacji** i komunikowania, lecz przetwarzanie informacji jest podstawą tworzenia dochodu narodowego i dostarcza źródła utrzymania dla większości członków społeczeństwa. Zależy to nie tylko od ***informacji** (informacja była ważna zawsze), lecz także od środków jej gromadzenia i przesyłania, które są środkami zwiększania wartości produktów. Powiązanie komputerów ze środkami łączności zwiększa produktywność pracy, zarówno intelektualnej jak i kontrolowanej przez nią produkcji i dystrybucji towarów. Termin pochodzi z Japonii (*johoka shakai*). Jako pierwszy użył go w 1963 roku Tadao Umesamo w artykule na temat ewolucyjnej teorii społeczeństwa opartego na „przemysłach informacyjnych". Został on spopularyzowany przez futurologa Kenichi Koyamę w rozprawie *Introduction to Information Theory* opublikowanej po japońsku w 1968 roku. Johoka shakai stało się przedmiotem analizy rządowej i oficjalnym celem działań wielu ministerstw. Do Europy pojęcie „społeczeństwa informacyjnego" dotarło w 1978 roku za pośrednictwem dwóch ekspertów, Simona Nory i Alaina Minca, w raporcie przedłożonym prezydentowi Francji. W latach osiemdziesiątych przyjęło się powszechnie także w Stanach Zjednoczonych.
A.5.

SPOŁECZNA FUNKCJA JĘZYKA zob. **SOCJALNA FUNKCJA JĘZYKA**

SPÓJNIKI LOGICZNE zob. **SPÓJNIKI PRAWDZIWOŚCIOWE**

SPÓJNIKI PRAWDZIWOŚCIOWE, *spójniki logiczne* – ***funktory** klasycznego ***rachunku zdań**, z których główne to: negacja (nieprawda, że..., $\sim$, $\neg$), ***koniunkcja** (i, $\wedge$), ***alternatywa** (lub, $\vee$), ***implikacja** (jeżeli..., to, $\Rightarrow$), równoważność (wtedy i tylko wtedy, gdy..., $\Leftrightarrow$).
A.2.

SPÓJNOŚĆ – cecha elementów tworzących ***zbiór** kolektywny polegająca na tym, że nie ma wśród nich takiego elementu, który nie byłby powiązany żadną relacją z żadnym innym elementem zbioru, a więc nie ma w nim elementów izolowanych. Tak zdefiniowana spójność jest cechą stopniowalną – spójność jest maksymalna, jeżeli każdy element zbioru połączony jest z każdym innym elementem tego zbioru, spójność jest minimalna, jeżeli każdy z elementów połączony jest tylko z jednym elementem zbioru.

Relacja spójności występuje również w zbiorze ***wyrażeń** tworzących ***wypowiedzenie**, przy czym może ona zachodzić albo w ***planie wyrażania** – jest to tzw. spójność syntaktyczna czyli spójność ***struktury powierzchniowej** zwana ***kohezją**, albo w ***planie treści** (planie semantycznym) – jest to tzw. spójność semantyczna, czyli ***koherencja**. W ***lingwistyce** najczęściej rozpatruje się spójność wypowiedzi większych niż ***zdanie**, czyli ***tekstów**, i najczęściej przyjmuje się, że ***zdanie** jest zawsze spójne (gdyż ciąg wyrażeń zbudowanych niezgodnie z regułami ***gramatyki**, a więc takie, w którym istnieją wyrażenia niepołączone żadną ***relacją syntagmatyczną**, nie jest zdaniem), a nawet jeśli nie czyni się tego założenia, to i tak najczęściej w stosunku do zdania nie używa się określenia spójność – mówi się o jego poprawności składniowej (gramatycznej).
B.5.5., F.1.

SPÓJNOŚĆ GRAMATYCZNA zob. **KOHEZJA**

SPÓJNOŚĆ INFORMACYJNA zob. **KOHERENCJA**

SPÓJNOŚĆ SEMANTYCZNA zob. **KOHERENCJA**

SPÓJNOŚĆ STRUKTURALNA zob. **KOHEZJA**

SPÓJNOŚĆ SYNTAKTYCZNA zob. **KOHEZJA**

SPRAWCZA FUNKCJA zob. **FUNKCJA SPRAWCZA**

SPRAWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO zob. **EFEKTYWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO (2)**

SPRAWNOŚĆ WYSZUKIWANIA INFORMACJI zob. **EFEKTYWNOŚĆ SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO (1)**

SPRZECZNOŚĆ – relacja między ***zdaniami**, z których jedno stanowi negację drugiego (lub jest równoważne logicznie negacji). Relacja ta może zachodzić między dwoma zdaniami lub być własnością ***zbioru** zdań, w którym znajdują się, lub dadzą się z niego wyprowadzić w drodze ***wnioskowania**, zdania wzajemnie sprzeczne. W ***języku naturalnym** może to być własność ***wyrażeń złożonych** zawierających w swym ***znaczeniu** sensy stanowiące realizację dwu członów ***opozycji prywatywnej**, np. *żonaty kawaler*, *gorący mróz*. W formalnym opisie języka naturalnego reguły niektórych postulowanych ***gramatyk**, np. ***gramatyki generatywnej** Chomsky'ego, nie dopuszczają tworzenia zdań sprzecznych (uznają je za niegramatyczne, a więc nienależące do języka), a zapobieganiu tworzenia takich zdań służą reguły formułujące ograniczenia selekcyjne.
B.5.5., D.5.1.

STANDARD JĘZYKA, *język ogólny* – odmiana ***języka naturalnego** mająca najwyższy prestiż w danym społeczeństwie lub kraju. Standard powstaje drogą wyboru jednej z odmian, przy czym najczęściej jest to język warstwy wykształconej zamieszkującej miasto lub obszar stanowiący polityczne lub kulturalne centrum kraju. Musi on mieć ***subkod graficzny** i być ***kodem rozwiniętym**, by pełnić wszystkie funkcje naukowe, literackie, polityczne itp. Język ten jest następnie kodyfikowany (w ***słownikach**, ***gramatykach** itp.), standaryzowany (często powołuje się w tym celu ciało o charakterze akademii), i upowszechniany (poprzez użycie w oficjalnych środkach przekazu, w systemie edukacji, w literaturze). Jeżeli nawet dialekt wybrany jako standard nie jest wystarczająco rozwinięty w momencie wyboru (jak to miało miejsce w Finlandii, gdzie standardem stała się gwara istniejąca tylko w ***subkodzie akus-**

tycznym, czy w Izraelu, gdzie przyjęto za standard hebrajski, język co prawda pisany, ale nie używany w mowie), konieczne jest świadome rozwijanie standardu. Standard jest zazwyczaj językiem narodowym w danym kraju. Nie wszystkie języki naturalne (etniczne) mają swój standard – nie ma go np. język arabski.
B.1.

STATYSTYKA JĘZYKA zob. **JĘZYKOZNAWSTWO STATYSTYCZNE**

STOP LISTA zob. **SŁOWNIK UJEMNY**

STOPIEŃ KLASY zob. **STOPIEŃ PODZIAŁU**

STOPIEŃ ŁAŃCUCHA – ***stopień podziału** pierwszego ogniwa ***łańcucha klasyfikacyjnego**, a więc liczba kolejnych ***zasad podziału**, na podstawie których została wyodrębniona ***klasa** rozpoczynająca łańcuch. Np. łańcuch klasyfikacyjny Instrumenty dęte – Instrumenty drewniane – Flet w klasyfikacji instrumentów muzycznych, podanej w haśle ***klasyfikacja**, jest łańcuchem pierwszego stopnia, gdyż rozpoczynająca go klasa Instrumenty dęte została wyodrębniona na podstawie jednej zasady podziału.
G.5.1.

STOPIEŃ PODZIAŁU, *stopień klasy* – liczba kolejnych ***zasad podziału**, na podstawie których dana ***klasa** została wyodrębniona. Np. klasa Instrumenty drewniane w klasyfikacji instrumentów muzycznych, podanej w haśle ***klasyfikacja**, jest klasą drugiego stopnia, gdyż została wyodrębniona po zastosowaniu dwóch zasad podziału.
G.5.1.

STOPIEŃ SYMBOLU – liczba kolejnych ***zasad podziału**, na podstawie których została wyodrębniona ***klasa** oznaczona przez dany ***symbol klasyfikacyjny**.
G.5.2.

STOPIEŃ SZEREGU – liczba kolejnych ***zasad podziału**, na podstawie których zostały wyodrębnione ***klasy** należące do danego ***szeregu klasyfikacyjnego**. Np. szereg klasyfikacyjny Instrumenty drewniane – Instrumenty blaszane – Instrumenty klawiszowe w klasyfikacji instrumentów muzycznych, podanej w haśle ***klasyfikacja**, jest szeregiem drugiego stopnia, gdyż każda z jego klas została wyodrębniona na podstawie dwóch zasad podziału.
G.5.1.

STRATEGIA KOMUNIKACYJNA – zbiór ***procedur komunikacyjnych**, w którym kolejne procedury modyfikowane są przez ***informacje** uzyskane z ***komunikatów** będących reakcją ***odbiorcy komunikatu** na daną procedurę komunikacyjną.
D.3.1.

STRATEGIA WYSZUKIWAWCZA – (1) ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** – ***algorytm** realizacji procesu ***wyszukiwania informacji** w systemie informacyjno-wyszukiwawczym, który ma zapewnić maksymalną ***relewancję** i ***kompletność wyszukiwania**.
(2) ***użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego** – realizacja procesu wyszukiwania informacji w danym systemie informacyjno-wyszukiwawczym przy ***wyszukiwaniu online**.
I.4.

STRESZCZANIE – ***transformacja *tekstu** polegająca na ***selekcjonowaniu informacji (1)**, której wynikiem jest tekst krótszy od tekstu wejściowego, zawierający najważniejsze

***informacje** transformowanego tekstu. Streszczanie może być połączone z równoczesną zmianą ***języka** ***komunikatu** i/lub jego ***sygnału (1)**.
D.3.3.

STRESZCZENIE – ***tekst** będący wynikiem ***streszczania**.
D.3.3.

STRESZCZENIE AUTORSKIE, *abstrakt autorski, synopsis* – ***streszczenie dokumentacyjne** mogące pełnić funkcję ***analizy dokumentacyjnej** sporządzone przez autora ***dokumentu** lub przez niego autoryzowane. Streszczenia autorskie w zasadzie przeznaczone są do publikowania wraz z dokumentem streszczanym.
D.3.3., I.3.

STRESZCZENIE DOKUMENTACYJNE – ***analiza dokumentacyjna** wszechstronnie odwzorowująca ***treść** ***dokumentu**; jako kondensat treści może w pewnych sytuacjach zastąpić streszczany dokument. Streszczenia dokumentacyjne, w porównaniu z ***analizami wskazującymi** i ***analizami omawiającymi**, są najpełniejszym źródłem ***informacji** o treści danego ***dokumentu pierwotnego**. Stosuje się je na ogół przy opracowywaniu dokumentów trudno dostępnych, np. ze względu na ***język** ***tekstu** czy miejsce przechowywania.
D.3.3., I.3.

STRONA INTERNETOWA zob. **STRONA WWW**

STRONA NIEŚWIADKA zob. **IMPERCEPTIVUS**

STRONA ŚWIADKA zob. **PERCEPTIVUS**

STRONA WWW, *strona internetowa* – ***dokument elektroniczny** w postaci ***hipertekstu** przeznaczony do publikacji w sieci ***World Wide Web**. Strona WWW umożliwia włączenie dokumentów graficznych, dźwięku, animacji, filmów, elementów interaktywnych, programów (np. appletów Java, kontrolek ActiveX) itp., a więc może być ***dokumentem multimedialnym**.
Por. ***HTML**.
A.4.

STRUKTURA (SYSTEMU) – ogół relacji łączących w całość elementy ***systemu**, rozpatrywane wedle priorytetu całości nad częściami.
F.1.

STRUKTURA AHIERARCHICZNA, *klasyfikacja płaska, struktura płaska* – w opozycji do ***struktury hierarchicznej** – ***struktura systemu**, w której nie zachodzi relacja hierarchii, w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** taka struktura ***paradygmatyki**, w której nie wykorzystuje się żadnej ***relacji hierarchicznej** między ***elementarnymi jednostkami leksykalnymi**, a więc uznaje się je za semantycznie współrzędne. Struktura ahierarchiczna charakteryzuje paradygmatykę ***języków słów kluczowych** oraz większości wczesnych ***języków deskryptorowych**, w których ***słownikach** wskazywano wyłącznie ***relację ekwiwalencji** wyszukiwawczej.
F.1.

STRUKTURA GŁĘBOKA – w opozycji do ***struktury powierzchniowej** – ***struktura** informacyjna złożona z elementów ***planu treści** danego ***języka**. Jedna struktura głęboka mo-

że być realizowana w danym języku przez różne ***struktury powierzchniowe**, będące w tym języku ***synonimami**.
Według niektórych koncepcji (N. Chomsky) struktury głębokie są identyczne we wszystkich ***językach naturalnych**, różne są w nich tylko realizujące je struktury powierzchniowe. W takiej koncepcji struktury głębokie są strukturami wrodzonymi w tym sensie, że odpowiadają pewnym strukturom w mózgu ludzkim, a nauka języka (pierwszego) to tylko przyswojenie sobie reguł ***odwzorowania** tych struktur w struktury ***wyrażeń** danego języka (w struktury powierzchniowe).
Przy takim rozumieniu struktura głęboka zdefiniowana wyżej nie jest prawdziwą strukturą głęboką, lecz jej odwzorowaniem w plan treści danego języka. Zakładałoby to istnienie różnych (przynajmniej dwóch) poziomów głębokości struktur językowych, przy czym struktura najgłębsza byłaby strukturą informacyjną, odwzorowującą rzeczywistość zgodnie z regułami właściwymi wszystkim ludziom, niezależnie od języków, jakimi mówią.
B.4., B.5.5.

STRUKTURA HIERARCHICZNA – w opozycji do ***struktury ahierarchicznej** – ***struktura** systemu, w której zachodzi relacja ***hierarchii**, w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** taka struktura ***paradygmatyki**, w której pomiędzy ***elementarnymi jednostkami leksykalnymi** wyznaczone są ***relacje hierarchiczne**. Wśród struktur hierarchicznych wyróżnia się ***struktury monohierarchiczne**, w których ***słownictwo języka informacyjno-wyszukiwawczego** zorganizowane jest zgodnie z zasadami ***klasyfikacji monohierarchicznej** oraz ***struktury polihierarchiczne**, w których jest ono zorganizowane według zasad ***klasyfikacji polihierarchicznej (1)**. Struktura hierarchiczna cechuje paradygmatykę ***klasyfikacji (3)**, ***języków haseł przedmiotowych** i większości współczesnych ***języków deskryptorowych**.
F.1.

STRUKTURA JĘZYKA – budowa ***języka** jako ***układu *wyrażeń** ściśle ze sobą powiązanych – w ***systemie języka *relacjami paradygmatycznymi**, w ***tekście *relacjami syntagmatycznymi**. Język często stanowi strukturę wielopoziomową, w której z ***wyrażeń elementarnych** jednego poziomu, tworzy się, zgodnie z regułami ***gramatyki (1)**, ***wyrażenia złożone**, które stają się wyrażeniami elementarnymi (1) wyższego poziomu.
W ***języku naturalnym** można tu wyróżnić: 1. POZIOM FONOLOGICZNY, obejmujący ***znaki puste**, a składający się z podpoziomu ***cech dystynktywnych *fonemów**, z których tworzy się fonemy oraz z podpoziomu fonemów, z których tworzy się ***morfemy**; 2. POZIOM MORFOLOGICZNY – z morfemów tworzy się ***wyrazy (4)** w językach, które mają wyrazy (tworzą one POZIOM LEKSYKALNY); 3. POZIOM SYNTAKTYCZNY – z morfemów lub wyrazów tworzy się ***zdania (3)**; 4. POZIOM TEKSTOLOGICZNY – ze zdań tworzy się ***teksty spójne**.
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** wyróżnić można następujące poziomy: poziom znaków pustych – ***baza notacyjna**, z których tworzy się poziomy ***znaków pełnych** – ***elementarne jednostki leksykalne**. W niektórych językach informacyjno-wyszukiwawczych, np. w ***Kodzie Semantycznym (2)** Perry'ego i Kenta i w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, wyróżnić można poziom morfemów – a z nich tworzy się zdania tych języków oraz teksty ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** i ***instrukcji wyszukiwawczych**.
Por. ***plan treści** i ***plan wyrażania**.
B.4.

STRUKTURA MONODENDRYTOWA zob. **STRUKTURA MONOHIERARCHICZNA**

STRUKTURA MONOHIERARCHICZNA, *struktura monodendrytowa* – w opozycji do ***struktury polihierarchicznej** – ***struktura hierarchiczna**, której wszystkie elementy tworzą jedno ***drzewo**.
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** o strukturze monohierarchicznej nie wyróżnia się ***kategorii leksykalnych**.
F.1.

STRUKTURA MONORELACYJNA – w opozycji do ***struktury polirelacyjnej** – ***struktura**, której wszystkie elementy powiązane są relacją jednego typu. W praktyce nie spotyka się ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** o monorelacyjnej strukturze ***pola semantycznego**.
G.3.

STRUKTURA PŁASKA zob. **STRUKTURA AHIERARCHICZNA**

STRUKTURA POLIDENDRYTOWA zob. **STRUKTURA POLIHIERARCHICZNA**

STRUKTURA POLIHIERARCHICZNA, *struktura polidendrytowa* – w opozycji do ***struktury monohierarchicznej** – ***struktura polirelacyjna** oparta na ***relacjach hierarchicznych**, a więc taka, której elementy tworzą więcej niż jedno ***drzewo**. W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** o strukturze polihierarchicznej dokonuje się podziału ***słownika (1)** na ***kategorie leksykalne**.
F.1.

STRUKTURA POLIRELACYJNA – w opozycji do ***struktury monorelacyjnej** – ***struktura**, której elementy są powiązane różnego typu relacjami. Wszystkie ***języki informacyjno-wyszukiwawcze** mają polirelacyjne struktury ***pola semantycznego**.
G.3.

STRUKTURA POWIERZCHNIOWA – w opozycji do ***struktury głębokiej** – ***struktura** językowa złożona z ***wykładników językowych**, odwzorowująca zgodnie z możliwościami ***planu wyrażania** danego ***języka** ***strukturę głęboką**.
B.4., B.5.5.

STRUKTURA PREDYKATYWNO-ARGUMENTOWA – ***struktura** syntaktyczna złożona z ***predykatu** i jego ***argumentów**, wyznaczona przez walencję (wartościowość) czasownika będącego predykatem. Struktura ta, generowana przez ***gramatykę** ***języka** służy do odwzorowywania w ***tekstach** sytuacji zachodzących w ***rzeczywistości pozajęzykowej**. ***Odwzorowanie** sytuacji pozajęzykowej w tekstach ***języka naturalnego** nigdy nie jest odwzorowaniem jedno-jednoznacznym, dlatego, że liczba potencjalnych różnorodnych typów sytuacji nie jest niczym ograniczona – nie jest więc ograniczona liczba możliwych faktycznie istniejących w odwzorowywanej rzeczywistości relacji, natomiast repertuar służących do ich odwzorowania struktur językowych jest z góry przez gramatykę danego języka naturalnego określony, stąd w ten sam sposób – za pomocą tego samego ***schematu zdaniowego** – odwzorowywane bywają sytuacje o zupełnie różnej strukturze, np. zdanie *Jan jedzie Marszałkowską* i *Jan jedzie tramwajem* są realizacją jednej struktury składniowej, a ***homonimię** syntaktyczną pozwala rozwiązać znajomość reguł ***semantyki** i rzeczywistości pozajęzykowej.

W tekście ***relacje syntagmatyczne** między elementami tekstu są więc zależne od naturalnych powiązań ich ***desygnatów**. Struktura predykatywno-argumentowa jest prostsza niż struktura rzeczywistości, a język naturalny preferuje struktury z czasownikiem będącym ***wykładnikiem językowym** relacji między możliwie najmniejszą liczbą przedmiotów – dwu- lub trójargumentowych, i bardzo często struktury bardziej skomplikowane ulegają uproszczeniu (ściągnięciu), nawet za cenę zmniejszenia się precyzji w wyrażaniu rodzaju relacji, aż do wypadków skrajnych, gdy w zdaniu zaznacza się jedynie, iż między danymi przedmiotami zachodzi w ogóle jakaś relacja – tak się dzieje w wypadku predykatów syntetycznych, zawierających wbudowany argument, które nie zachowują funkcji specyfikującej relację, a jedynie wskazują na jeden z pozostających w tej relacji obiektów, będąc jednocześnie nośnikiem wykładników aspektowo-temporalnych. O rodzaju samej relacji można wnioskować jedynie pośrednio, na podstawie znajomości rzeczywistości pozajęzykowej. Takie ściągnięcie wykładnika relacji i jednego z jej argumentów we wspólnym wykładniku pozwala na uproszczenie struktury relacyjnej i zwalnia w ciągu syntagmatycznym jedno miejsce, które może teraz – a często musi, żeby zdanie było poprawne – zostać uzupełnione przez inny argument, por. np. *Jan robi projekt domu*, *Jan projektuje dom*, *Jan robi projekt* ale nie *Jan projektuje*. Od powyższego wypadku należy odróżnić wypadek odwzorowania w niektórych językach w ***słowoformie** predykatu, w postaci ***morfemu gramatycznego** argumentu wskazującego ***odniesienie** predykatu, czyli elementu rzeczywistości, którego predykcja dotyczy – dzieje się tak wtedy, gdy dotyczy ona ***nadawcy komunikatu** lub ***adresata komunikatu**, których wykładnikiem językowym jest końcówka osobowa czasownika (np. *czytam*, *piszesz*).
W niektórych gramatykach, np. w ***składni semantycznej**, za strukturę predykatowo-argumentową uważa się strukturę zdefiniowaną wyżej wraz z przypisanymi argumentom relacjami semantycznymi. Tak rozumiana struktura predykatowo-argumentowa może być przypisana jedynie konkretnym predykatom lub ich ***klasom** semantycznym, należy jednak pamiętać o tym, że ***informacja** o ***rolach semantycznych** argumentów nie wynika z ***wiedzy o języku**, lecz z ***wiedzy o rzeczywistości pozajęzykowej**.
B.5.4.

STRUKTURA REKORDU zob. **FORMAT REKORDU**

STRUKTURA TEMATYCZNO-REMATYCZNA, *aktualne rozczłonkowanie zdania, informacyjna struktura zdania, perspektywa funkcjonowania zdania* – podział ***zdania (2)** (***wypowiedzenia**) na ***temat (3)** i ***remat**. ***Wykładnikami językowymi** poszczególnych członów może być: ***szyk**, np.: *Janek jest chory*, gdzie tematem jest *Janek*, rematem *jest chory*, wobec *Chory jest Janek*, gdzie tematem jest *chory jest*, natomiast rematem *Janek*, intonacja – tzw. akcent logiczny, np. *Janek jest chory*, gdzie wyraz *Janek* wyróżniony akcentem logicznym jest wykładnikiem rematu (odpowiada to ***informacji** wyrażonej w zdaniu *To Janek jest chory*), ***opozycja** strony czynnej i biernej np. *Kolumb odkrył Amerykę – Ameryka została odkryta przez Kolumba*, a także ***wyrażenia** o ***funkcji metainformacyjnej** (***metatekst**), których zadaniem jest wskazywanie tematu lub rematu, np. *jeżeli chodzi o...*, *co do...*, *co się tyczy...* wskazujące temat oraz *to właśnie...* wskazujące remat. W niektórych ***językach naturalnych**, np. w japońskim, istnieją wykładniki tematu w postaci ***morfemów**. Struktura tematyczno-rematyczna może być podstawą organizacji ***zbioru informacyjnego** w ***systemach informacji faktograficznej**, może też być wykorzystana przy automatyzacji procesu ***indeksowania**.
B.5.5.

STWIERDZENIE zob. **ASERCJA**

SUBFASETA zob. **PODFASETA**

SUBJECT CLASSIFICATION zob. **KLASYFIKACJA PRZEDMIOTOWA BROWNA**

SUBKOD – odmiana ***kodu** wyróżniona ze względu na jego ***plan wyrażania**, czyli rodzaj ***sygnału** (substancji fizycznej, w jakiej jest realizowany). Subkod najczęściej używany nazywa się SUBKODEM GŁÓWNYM. W wypadku ***języka naturalnego** jest nim SUBKOD AKUSTYCZNY (zwany też subkodem wokalno-audycyjnym), którego ***nośnikiem** jest fala głosowa, a jego ***wyrażenia elementarne (2)** – ***fonemy** – realizowane są w ***tekstach** w postaci głosek. Drugim ważnym subkodem języka naturalnego jest SUBKOD WIZUALNY (wzrokowy), gdzie nośnikiem jest fala świetlna, który może być wykorzystywany do ***utrwalania komunikatów**, choć może funkcjonować także jako subkod nietrwały, np. gazeta świetlna, a jego wyrażenia elementarne – ***litery (2)** albo odwzorowują wyrażenia elementarne subkodu akustycznego – ***alfabety (2)** oparte na zasadzie fonetycznej (choć nie jest to zazwyczaj ***odwzorowanie** jedno-jednoznaczne), albo są od wyrażeń elementarnych subkodu graficznego niezależne i odwzorowują ***znaczenie** (***plan treści**) ***wyrażeń** – alfabety oparte na zasadzie ideograficznej, np. alfabet chiński. Subkodem głównym ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** jest subkod wizualny trwały, czyli tzw. SUBKOD GRAFICZNY.
Por. ***pismo**.
A.1.

SUBKOD AKUSTYCZNY zob. **SUBKOD**

SUBKOD GŁÓWNY zob. **SUBKOD**

SUBKOD GRAFICZNY zob. **SUBKOD**

SUBKOD WIZUALNY zob. **SUBKOD**

SUBSTYTUCJA – (1) ***transformacja *wyrażenia złożonego** polegająca na zastępowaniu w wyrażeniu złożonym ***wyrażenia** będącego jego składnikiem innym wyrażeniem bez naruszenia struktury wyrażenia złożonego. Transformacja ta dotyczy wyrażeń złożonych wszystkich poziomów ***struktury języka**. Substytucja pozwala na ustalenie klas ***ekwiwalencji** wyrażeń (nazywanych SUBSTYTUTAMI).
(2) relacja między substytutami.
B.6.1.

SUBSTYTUTY zob. **SUBSTYTUCJA (1)**

SUFIKS zob. **AFIKS**

SUMA TEORIOMNOGOŚCIOWA zob. **SUMA ZBIORÓW**

SUMA ZBIORÓW, *dodawanie zbiorów, suma teoriomnogościowa* – działanie ***rachunku zbiorów**, którego wynikiem jest ***zbiór** wszystkich takich obiektów, które są elementami przynajmniej jednego ze zbiorów stanowiących ***argumenty** tego działania; w najczęściej stosowanej ***teorii mnogości**, ***algebrze Boole'a**, działanie sumy zbiorów zapisywane jest za pomocą znaku $\cup$. Np. sumą zbioru matematyków i zbioru poetów jest zbiór, do którego należą zarówno wszyscy matematycy, jak i wszyscy poeci; sumą zbioru ***dokumentów**, w których ***charakterystykach wyszukiwawczych dokumentów występuje *deskryptor** Stany Zjednoczone oraz zbioru dokumentów, w których charakterystykach wyszukiwawczych wy-

stępuje deskryptor USA jest zbiór dokumentów, których charakterystyki zawierają bądź deskryptor Stany Zjednoczone, bądź deskryptor USA, bądź oba te deskryptory równocześnie.
A.2.

SUPOZYCJA – w opozycji do ***asercji** – ***sąd**, o którego prawdziwości ***nadawca komunikatu** nie jest przekonany, co może komunikować za pomocą odpowiednich ***wykładników językowych** o ***funkcji metainformacyjnej**, np. *chyba,...*; *być może...*; *możliwe, że...*; *przypuszczam,że...*; *wątpię, czy...*.
Por. ***presupozycja**.
D.3.1., D.5.1.

SUPOZYCJA MATERIALNA – w opozycji do ***supozycji normalnej** – użycie ***wyrażenia** jako ***znaku** samego siebie, a więc takie, w którym chodzi wyłącznie o jego ***formę wyrażenia** (a nie o ***treść**), np. wyrażenie *książka* w zdaniu *Książka jest rzeczownikiem rodzaju żeńskiego.*
W supozycji materialnej używane są wyrażenia ***języka przedmiotowego** w ***wypowiedzeniach *metajęzyka**.
C.2.

SUPOZYCJA NORMALNA, *supozycja zwykła* – w opozycji do ***supozycji materialnej** – użycie ***wyrażenia** w funkcji ***znaku** semantycznego, a więc takie, w którym chodzi wyłącznie o jego ***treść** (a nie o ***formę wyrażenia**).
C.2.

SUPOZYCJA ZWYKŁA zob. **SUPOZYCJA NORMALNA**

SYGNAŁ – (1) ***nośnik informacji (1)**;
(2) ***znak** mający ***nadawcę**.
Por. ***nadawca komunikatu**.
A.1., D.1.

SYGNAŁ SEMANTYCZNY zob. **ZNAK**

SYGNATURA – ***znak** cyfrowy lub alfanumeryczny towarzyszący ***dokumentowi** i określający miejsce jego przechowywania w ***zbiorze informacyjnym**, czyli ***adres *dokumentu pierwotnego** umieszczony w ***tekście** odpowiadającego mu ***dokumentu pochodnego** oraz najczęściej również na samym dokumencie pierwotnym.
I.3., I.5.1., I.6.2.

SYMBOL GŁÓWNY – ***symbol klasyfikacyjny** będący ***wyrażeniem autosyntaktycznym**, umieszczony w tzw. ***tablicach głównych**.
G.5.2.

SYMBOL KLASYFIKACJI zob. **SYMBOL KLASYFIKACYJNY**

SYMBOL KLASYFIKACYJNY, *symbol klasyfikacji* – ***wykładnik językowy** pewnej ***klasy** wskazujący jej miejsce w strukturze ***klasyfikacji (3)**, stanowiący wyrażenie klasyfikacji (3).
G.5.2.

SYMBOL KOŃCOWY – ***symbol klasyfikacyjny *klasy końcowej**. W miarę rozwoju ***klasyfikacji (3)** każdy symbol końcowy może stać się ***symbolem węzłowym**.
G.5.2.

SYMBOL MACIERZYSTY, *symbol nadrzędny* – w opozycji do ***symbolu pochodnego** – ***symbol klasyfikacyjny *klasy macierzystej**.
G.5.2.

SYMBOL MODELOWY, *symbol wzorcowy* – ***symbol klasyfikacyjny** służący jako wzór przy tworzeniu innych symboli klasyfikacyjnych według zasady ***rozbudowy równoległej**. Np. dla symbolu ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** 565.7 – Owady kopalne symbolem modelowym jest symbol 595.7 – Owady, gdyż wszystkie symbole działu 562/569 Paleozoologia rozbudowuje się analogicznie jak symbole działu 592/599 podane w ***tablicach głównych**.
G.5.2.

SYMBOL NADRZĘDNY zob. **SYMBOL MACIERZYSTY**

SYMBOL POCHODNY, *symbol podrzędny* – w opozycji do ***symbolu macierzystego** – ***symbol klasyfikacyjny *klasy pochodnej**.
G.5.2.

SYMBOL PODRZĘDNY zob. **SYMBOL POCHODNY**

SYMBOL POMOCNICZY – (1) ***symbol klasyfikacyjny *poddziału pomocniczego**, będący ***wyrażeniem synsyntaktycznym,** przyłączanym do ***symbolu głównego** lub innego symbolu pomocniczego zwykle za pomocą specjalnych wskaźników; symbole pomocnicze umieszczone są w ***tablicach pomocniczych**;
(2) ***wyrażenie *języka informacyjno-wyszukiwawczego** nie należące do podstawowego podzbioru ***leksyki (2)**, pełniące funkcję wyróżnika, ***relatora**, ***wskaźnika więzi**, ***wskaźnika roli** itp.
G.3., G.5.2.

SYMBOL PROSTY – ***symbol klasyfikacyjny** utworzony z jednego ***symbolu głównego**. Każdy symbol główny jest symbolem prostym, niezależnie od tego, na którym ***stopniu podziału** się znajduje.
G.5.2.

SYMBOL PRZYDZIAŁOWY – ***symbol klasyfikacyjny** będący zarazem ***sygnaturą *dokumentu pochodnego**.
I.5.1.

SYMBOL PUSTY, *symbol wolny* – ***wyrażenie potencjalne *klasyfikacji (3)**, czyli ***symbol klasyfikacyjny** zbudowany zgodnie z regułami pewnej ***notacji**, lecz nie reprezentujący żadnej realnie istniejącej ***klasy**.
G.5.2.

SYMBOL ROZWINIĘTY – ***symbol klasyfikacyjny** utworzony z jednego ***symbolu głównego**, do którego przyłączono symbol lub ***symbole pomocnicze**. W ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** do klasy symboli rozwiniętych zaliczane są także tzw. ***symbole syntetyczne**. Symbolem rozwiniętym UKD jest np. symbol 75(44)"16" – Malarstwo francuskie w XVII wieku składający się z symbolu głównego 75 – Malarstwo oraz symboli pomocniczych ***poddziałów wspólnych** miejsca (44) – Francja i czasu "16" – XVII wiek.
G.5.2.

SYMBOL SYNTETYCZNY – ***symbol rozwinięty *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, utworzony z ***symbolu głównego** i jednego lub kilku symboli ***poddziałów syntetycznych**, np. 546.226'32'623 – siarczan potasowo-glinowy, składający się z symbolu głównego 546.226 – siarczany i dwóch symboli poddziałów syntetycznych: '32 – potas (jako składnik) i '623 – glin trójwartościowy. W UKD symbole syntetyczne wolno tworzyć wyłącznie w obrębie określonych działów.
G.5.2., H.1.2.

SYMBOL WĘZŁOWY – ***symbol klasyfikacyjny *klasy węzłowej**.
G.5.2.

SYMBOL WOLNY zob. **SYMBOL PUSTY**

SYMBOL WZORCOWY zob. **SYMBOL MODELOWY**

SYMBOL ZŁOŻONY – ***symbol klasyfikacyjny** utworzony z co najmniej dwóch ***symboli prostych** i/lub ***symboli rozwiniętych**. W ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** symbole składowe symbolu złożonego łączone są za pomocą ***znaków łączących**, np. 622+669 – górnictwo i hutnictwo, 331.881:371.12 – związki zawodowe nauczycieli.
G.5.2.

SYMBOLIZACJA zob. **NOTACJA, ZNAKOWANIE**

SYMBOLIZOWANIE zob. **NAZYWANIE**

SYMPTOM zob. **ZNAK**

SYNCHRONIA – w opozycji do ***diachronii** – relacje między elementami współwystępującymi w danym ***systemie** w danym czasie.
F.2.

SYNONIM – ***wyrażenie** mające takie samo ***znaczenie** jak inne wyrażenie, lecz różniące się od niego ***formą wyrażenia** np. *ciągnik – traktor, flamaster – pisak, zięć – mąż córki*. Szerzej, ***wariant językowy**. Zjawisko występowania synonimów w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** nosi nazwę ***synonimii wyszukiwawczej**.
Por. ***synonimia**.
B.6.1.

SYNONIM KONTEKSTOWY zob. **WARIANT JĘZYKOWY**

SYNONIMIA – (1) zjawisko występowania ***synonimów**;
(2) *relacja równorzędności zakresowej, relacja synonimii, równoważność zakresów, równoznaczność* – relacja między ***synonimami**, najczęściej relacja tożsamości ***denotacji** ***wyrażeń**; szerzej, relacja między ***wariantami językowymi**.
W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** występuje tzw. ***synonimia wyszukiwawcza**.
B.6.1.

SYNONIMIA WYSZUKIWAWCZA – relacja między ***wyrażeniami *języka informacyjno-wyszukiwawczego** mającymi identyczną ***denotację bezpośrednią** i ***konotację bezpośrednią** oraz identyczną ***denotację pośrednią** i ***konotację pośrednią**. Relacja ta występuje na poziomie ***elementarnych jednostek leksykalnych** w ***języku słów kluczowych**, np. Lingwistyka – językoznawstwo, Tranzystor – Trioda półprzewodnikowa. Częstym zja-

wiskiem jest występowanie synonimii wyszukiwawczej na poziomie syntaktycznym. Może to być synonimia między ***wyrażeniem elementarnym** a ***wyrażeniem złożonym**, np. Choroby układu krążenia (wyrażenie elementarne) i Układ krążenia. Choroby (wyrażenie złożone), a powodem jej są błędy popełnione przy projektowaniu języka; może to być synonimia między wyrażeniami złożonymi, np.: w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**:

338.4:669 Ekonomika przemysłu metalurgicznego
669:338.4 Ekonomika przemysłu metalurgicznego

w ***języku haseł przedmiotowych**:

Wielka Brytania – przemysł węglowy. Przemysł węglowy – Wielka Brytania;

czy w ***języku deskryptorowym**:

Eksport. Kuwejt. Ropa naftowa; Kuwejt. Ropa naftowa. Eksport; Kuwejt. Eksport. Ropa naftowa.

Synonimia wyszukiwawcza w niektórych językach informacyjno-wyszukiwawczych ma charakter systemowy, a przykładem tego może być istnienie w Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej zasady odwracalności ***symboli** połączonych ***znakiem łączącym** symetrycznej zależności semantycznej (dwukropkiem).

Synonimia wyszukiwawcza może być przyczyną strat informacji w procesie ***wyszukiwania informacji** i obniżenia współczynnika ***kompletności wyszukiwania**.

G.3.

SYNOPSIS zob. **STRESZCZENIE AUTORSKIE**

SYNTAGMA, *grupa syntaktyczna* – stanowiące część ***zdania** ***wyrażenie złożone** należące do tego samego poziomu ***struktury języka**, najczęściej nazywa się tak część ***zdania (3)**.

B.5.4.

SYNTAGMATIC ORGANIZATION LANGUAGE zob. **SYNTOL**

SYNTAGMATYKA – zbiór ***relacji syntagmatycznych** danego ***języka** oraz ich ***wykładników językowych**.

B.5.4.

SYNTAKSA zob. **GRAMATYKA, SYNTAKTYKA**

SYNTAKTYKA, *syntaksa, składnia* – (1) ***gramatyka (1)**;

(2) część gramatyki (1) zawierająca reguły łączenia ***wyrażeń elementarnych** ***poziomu syntaktycznego**;

(3) dział ***semiotyki** (***lingwistyki**) zajmujący się ***relacjami syntagmatycznymi** i ich ***wykładnikami językowymi**.

B.5.4.

SYNTEZA SYMBOLI – (1) *łączenie symboli, składanie symboli* – łączenie ***wyrażeń** ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** w ***wyrażenia złożone**;

(2) tworzenie w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** tzw. ***symboli syntetycznych.**

G.5.2., H.1.2.

SYNTOL, *Syntagmatic Organization Language* – ***język informacyjno-wyszukiwawczy** typu ***języka syntagmatycznego** opracowany w latach 1960-1962 dla potrzeb systemu Euratom przez J.C. Gardina i jego zespół z Narodowego Ośrodka Badań Naukowych (CNRS) we Francji. Przy budowie tego języka wykorzystano ***analizy dokumentacyjne** i artykuły z zakresu antropologii, psychologii, fizjologii i etnografii. ***Słownik (2)** SYNTOL-u zawiera

***wyrażenia** (o formie wyrażeń ***języka naturalnego**) podzielone na cztery ***kategorie gramatyczne**: predykaty, byty, stany i procesy. Predykaty obejmują wyrażenia oznaczające cechy, stany, formę, wielkość, czas itp.; byty obejmują ***nazwy** substancji i obiektów, stany – tzw. pasywne własności bytów, procesy – tzw. dynamiczne własności bytów. ***Elementarne jednostki leksykalne** SYNTOL-u są w jego ***słowniku (1)** pogrupowane w tzw. „polach" (czyli ***klasach głównych**) odpowiadających dziedzinom nauki i techniki. Wewnątrz każdego pola wydzielone są „części", które składają się z „działów" obejmujących „sekcje", a te z kolei podzielone są na „rozdziały" i „podrozdziały". Organizacja słownika oparta jest więc na ośmiostopniowej ***klasyfikacji (2)**. Podstawowymi ***relacjami syntagmatycznymi** w SYNTOL-u są tzw. relacje predykatywne (niesymetryczne relacje między dwoma wyrażeniami, z których jedno należy do kategorii ***predykatów**), ***relacje skojarzeniowe** (niesymetryczne tzw. statyczne relacje typu: podmiot działania – działanie, przedmiot działania – działanie, warunki działania – działanie, relacja przynależności, itp.), relacje konsekutywne (niesymetryczne tzw. dynamiczne relacje zachodzące między wyrażeniami oznaczającymi zależne od siebie obiekty, stany czy procesy, np. przyczyna – skutek, podmiot – przedmiot) i relacje koordynacyjne (symetryczne relacje równoważności, porównania, itp.). Najprostsze ***wyrażenia złożone** SYNTOLU-u, tzw. ***syntagmy**, mają strukturę xR_iy, gdzie x, y oznaczają elementarne jednostki leksykalne należące do dowolnej ***kategorii gramatycznej** a R_i – jedną z czterech relacji syntagmatycznych. Jednostki leksykalne w takiej syntagmie można uzupełnić jednym z siedmiu tzw. operatorów syntaktycznych, których funkcją jest wskazanie roli logicznej elementów syntagmy. W zależności od potrzeb ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** korzystającego z SYNTOLU-u możliwe jest formułowanie w nim ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** o różnym stopniu szczegółowości, np. uwzględniających tylko elementarne jednostki leksykalne wskazujące ***temat (1)**, czyli przedmiot dokumentu, uwzględniających również zachodzące między tymi jednostkami relacje syntagmatyczne bez ich specyfikacji, czy też uwzględniających także specyfikację relacji syntagmatycznych. W SYNTOL-u przewidziano sześć takich stopni szczegółowości opisu ***treści** dokumentów. Ze względu na swą złożoność SYNTOL nie znalazł szerszego zastosownia.
H.5.

SYSTEM – spójna całość złożona z elementów połączonych relacjami, taka że zmiana stanu jednego elementu pociąga za sobą zmianę stanu pozostałych. Całości takiej nie można zredukować do sumy części, a łączące je relacje pozwalają na jej wyodrębnienie z otoczenia.
W ujęciu cybernetyki i teorii systemów system traktowany jest jako ***układ** mający wyżej opisane cechy, który zmienia swój stan, a więc w którym dokonuje się pewnych działań (***transformacji**). Taki system nigdy nie pozostaje w izolacji od otoczenia, z którym połączony jest wejściem systemu i wyjściem systemu. WEJŚCIE SYSTEMU to układ zasilania systemu w potrzebne do zmiany stanu energię, materię i ***informację**, WYJŚCIE SYSTEMU to układ przekazujący otoczeniu poddane ***transformacji** obiekty – np. informacje.
F.1.

SYSTEM DIALOGOWY zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ON-LINE**

SYSTEM DOKUMENTACYJNY zob. **SYSTEM INFORMACJI DOKUMENTACYJNEJ**

SYSTEM EKSPERTOWY – ***system inteligentny** generujący ***informacje** z określonej dziedziny wiedzy według reguł ***wnioskowania** właściwych ekspertowi danej dziedziny i w ***języku** tej dziedziny.
Por. ***system inteligentny**.
I.2.

SYSTEM FAKTOGRAFICZNY zob. **SYSTEM INFORMACJI FAKTOGRAFICZNEJ**

SYSTEM HIPERMEDIALNY, *system informacyjno-wyszukiwawczy hipermedialny* – ***system hipertekstowy**, którego ***zbiór wyszukiwawczy** odwzorowuje ***zbiór informacyjny** złożony z ***dokumentów** zawierających ***komunikaty** w różnych ***kodach**, na różnych ***nośnikach informacji**, przekazywane ***użytkownikowi systemu** różnymi ***kanałami informacyjnymi**, np. ***teksty** różnych ***języków naturalnych** w ***subkodach** akustycznych i graficznych, inne dokumenty graficzne jak nuty, obrazy, mapy, dokumenty fonograficzne, animacje, filmy, a w przyszłości także inne, np. zapachy. Są to zazwyczaj ***systemy komputerowe**.
Por. ***multimedia**.
I.2.

SYSTEM HIPERTEKSTOWY, *system informacyjno-wyszukiwawczy hipertekstowy* – ***system informacyjno-wyszukiwawczy**, którego ***zbiór wyszukiwawczy** ma ***strukturę** ***hipertekstu**. Realizację takiego systemu umożliwiają nowoczesne ***systemy komputerowe**.
Jeżeli wśród ***informacji** udostępnianych ***użytkownikowi systemu** przeważają informacje w ***kodzie** innym niż ***język naturalny** lub wykorzystujące ***sygnał** inny niż optyczny (np. akustyczny), to taki system bywa nazywany ***systemem hipermedialnym**.
Jedną z głównych metod ***wyszukiwania informacji** w hipertekstowych systemach jest nawigacja po hipertekście, wykorzystująca relacje między elementami jednego ***komunikatu** (***relacje intratekstualne**) lub relacje między elementami różnych komunikatów (***relacje intertekstualne**). Dzięki tym relacjom można zobaczyć organizację prezentowanych informacji poprzez ***odsylacze**, które tworzą ***sieć semantyczną**. Podstawowymi cechami tych systemów są:
- możliwość nielinearnego przeglądania zawartości zbiorów systemu niezależnie od sekwencyjnego, linearnego porządku informacji w zbiorach,
- elastyczność – wielość relacji i ich wieloaspektowość, a przez to możliwość indywidualizacji przeszukiwania,
- gościnność – możliwość generowania własnych dokumentów przez użytkowników systemu,
- kontekstowość – identyfikowanie nie tylko dokumentów zawierających poszukiwane informacje, ale również dokumentów, połączonych z nimi relacjami intertekstualnymi.

Charakterystyczną cechą hipertekstowych systemów informacji są metody prezentacji informacji – wiele wykorzystuje znane od dawna przekazy o ***funkcji metainformacyjnej**, np. ***tytuły** i śródtytuły, odsyłacze do innych ***tekstów**, ***indeksy**, ***bibliografie załącznikowe**.
I.2.

SYSTEM INFORMACJI DOKUMENTACYJNEJ, *system dokumentacyjny* – w opozycji do ***systemu informacji faktograficznej** – ***system informacyjno-wyszukiwawczy**, którego ***zbiór wyszukiwawczy** składa się z ***dokumentów pochodnych**, najczęściej w postaci ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów**. W systemie takim ***informacje wyjściowe** są więc ***metainformacjami**, informującymi ***użytkownika systemu** o tym, jakie ***dokumenty** odpowiadają ***potrzebom informacyjnym** tego użytkownika. System infor-

macji dokumentacyjnej ***informacje** włączane do zbioru wyszukiwawczego może tworzyć samodzielnie, wówczas ***informacją wejściową** jest ***zbiór *dokumentów** podlegający ***opracowaniu dokumentacyjnemu** w samym systemie, a więc gdy na podstawie informacji wejściowej tworzy się zbiór ***metainformacji** w postaci ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** poprzez ***transformacje *streszczania**, wyboru ***słów kluczowych (1)** i ***indeksowanie** przy użyciu odpowiedniego (używanego w tym systemie) ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**, przy czym streszczanie jest transformacją fakultatywną. Może też pozyskiwać gotowe informacje z innego systemu (np. opisy dokumentacyjne przygotowywane przez Bibliotekę Narodową) – w takim wypadku zbiór ***informacji źródłowej** nie stanowi elementu danego systemu informacji dokumentacyjnej (takimi systemami są np. ***katalogi centralne**).
I.2.

SYSTEM INFORMACJI FAKTOGRAFICZNEJ, *system faktograficzny* – w opozycji do ***systemu informacji dokumentacyjnej** – ***system informacyjno-wyszukiwawczy**, którego ***zbiór wyszukiwawczy** składa się z odpowiednio opracowanych ***informacji faktograficznych**. W systemie takim ***informacje wyjściowe** udostępniane użytkownikowi systemu nie są ***metainformacjami**, ale odnoszą się bezpośrednio do interesującego go wycinka rzeczywistości. ***Zbiorem informacyjnym** takiego systemu są zazwyczaj ***dokumenty** (zbiór ***informacji źródłowej**), z których abstrahuje się ***informacje** interesujące użytkowników systemu. ***Wyszukiwanie informacji** w systemie odbywa się zazwyczaj za pomocą ***języka słów kluczowych** (przeważnie ***języka swobodnych słów kluczowych**). Systemy informacji faktograficznej mogą również udostępniać informacje o pochodzeniu informacji, a więc metainformacje o informacji źródłowej. Systemy informacji faktograficznej zazwyczaj są systemami informacyjnymi dziedzinowymi. Często są to ***systemy ekspertowe**.
I.2.

SYSTEM INFORMACJI ONLINE zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ONLINE**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY, *SIW, system informacyjny, system wyszukiwania informacji* – ***system** przetwarzający ***informację**, który z ***informacji wejściowych**, obecnie często w postaci ***dokumentów**, tworzących ***zbiór informacyjny**, tworzy odpowiednio ustrukturalizowany ***zbiór wyszukiwawczy** poprzez odpowiednie ***transformacje**, a następnie dokonuje na nim dalszych transformacji, a więc ***wyszukiwania informacji** na podstawie określonej dla danego systemu relacji ***relewancji technicznej** (określającej podobieństwo elementów zbioru wyszukiwawczego do ***instrukcji wyszukiwawczej**, będącej wynikiem transformacji ***zapytania informacyjnego** skierowanego przez ***użytkownika systemu**). Informacje spełniające warunek relewancji technicznej tworzą zbiór ***informacji wyjściowej** i udostępniane są użytkownikowi systemu (***użytkownikowi informacji**). Zależnie od rodzaju informacji wyjściowej, a co za tym idzie i rodzaju transformacji tworzących z informacji wejściowej zbiór informacyjny, wyróżnia się ***systemy informacji dokumentacyjnej** i ***systemy informacji faktograficznej**. Możliwe są systemy o charakterze mieszanym. Przy pewnym rozumieniu ***informacji dokumentacyjnej**, jako podzbioru ***informacji faktograficznej**, wszystkie systemy informacyjno-wyszukiwawcze mogą być uznane za systemy informacji faktograficznej. Zależnie od zakresu ***pola tematycznego systemu** dzieli się je na ***systemy informacyjno-wyszukiwawcze uniwersalne**, ***systemy informacyjno-wyszukiwawcze dziedzinowe** i ***systemy informacyjno-wyszuki-**

wawcze specjalistyczne. W wypadku, gdy wszystkie transformacje wykonywane są w systemie w sposób automatyczny, pracownicy obsługujący system należą do otoczenia systemu.
I.1., I.2.

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY DZIEDZINOWY zob. **POLE TEMATYCZNE SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY HIPERMEDIALNY zob. **SYSTEM HIPERMEDIALNY**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY HIPERTEKSTOWY zob. **SYSTEM HIPERTEKSTOWY**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY MANUALNY – w opozycji do ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego zmechanizowanego** i ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego komputerowego** – ***system informacyjno-wyszukiwawczy**, w którym ***wyszukiwanie informacji** nie jest wspomagane przez żadne urządzenia – realizuje je albo sam ***użytkownik systemu informacyjno-wyszukiwawczego**, albo obsługa systemu przez bezpośrednie przeglądanie ***zbioru wyszukiwawczego** systemu (***wyszukiwanie manualne**). Takimi systemami są np. ***bibliografie** w tradycyjnej postaci lub ***katalogi manualne**. W systemach takich proces wyszukiwania organizowany jest przez ***układ** zbioru wyszukiwawczego systemu oraz przez ***język informacyjno-wyszukiwawczy** systemu, przede wszystkim przez szyk ***wyrażeń** w opisie ***dokumentu** (***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu**, ***opisie bibliograficznym** lub ***opisie katalogowym**) określający ***klucze wyszukiwawcze** – jest to tzw. ***prekoordynacja**.
I.2.

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY KOMPUTEROWY – ***system informacyjno-wyszukiwawczy** stosujący ***wyszukiwanie komputerowe**.
I.2.

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY MECHANICZNY zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ZMECHANIZOWANY**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY OFFLINE – w opozycji do ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego onlinie** – ***system informacyjno-wyszukiwawczy** stosujący ***wyszukiwanie offline**. Tradycyjne systemy informacyjno-wyszukiwawcze pracowały w tym trybie.
I.2.

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ONLINE, *system dialogowy, system interakcyjny, system komputerowy, system konwersacyjny, system informacji online, system online* – ***system informacyjno-wyszukiwawczy** stosujący ***wyszukiwanie online**. Możliwe jest to w ***systemach komputerowych**.
Systemy informacji online powstały na przełomie lat 60-ych i 70-ych XX w. w USA dzięki rozwojowi technik komputerowych i sieci telekomunikacyjnych. Pierwszymi systemami online o zasięgu światowym były systemy: DIALOG, MEDLARS (obecnie MEDLINE), SDC ORBIT, udostępniające ***informacje** z kilkuset dziedzin nauki, techniki i gospodarki. Instytucje lub organizacje (komercyjne lub niekomercyjne) zajmujące się gromadzeniem, aktualizacją i udostępnianiem informacji dla systemu nazywane są operatorem, a niekiedy dystrybutorem

bazy danych (systemu). Gromadzona w systemie ***informacja dokumentacyjna** i/lub ***faktograficzna** jest często opracowywana odrębnie przez tzw. producentów baz danych.
Por. ***baza danych**, ***Internet**.
I.2.

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY SPECJALISTYCZNY zob. **POLE TEMATYCZNE SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY UNIWERSALNY zob. **POLE TEMATYCZNE SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY UCZĄCY SIĘ zob. **SYSTEM UCZĄCY SIĘ**

SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ZMECHANIZOWANY, *system informacyjno-wyszukiwawczy mechaniczny* – w opozycji do ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego manualnego** i ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego komputerowego** – ***system informacyjno-wyszukiwawczy** wykorzystujący urządzenia mechaniczne w procesie ***wyszukiwania informacji**. Systemy takie były tworzone przed etapem ***systemów komputerowych**. Najbardziej popularne były systemy, gdzie ***zbiór wyszukiwawczy** tworzony był na tak zwanych kartach dziurkowanych przeziernych lub szczelinowych, a do wyszukiwania używano światła, szpikulców lub specjalnych wytrząsarek.
Por. ***wyszukiwanie zautomatyzowane**.
I.2.

SYSTEM INFORMACYJNY zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

SYSTEM INFORMATYCZNY – system złożony z komputerów i ich ***oprogramowania** oraz opcjonalnie zawierający urządzenia peryferyjne (np. drukarka, modem, monitor) i sieciowe (np. koncentrator (ang. *hub*), przełącznik (ang. *switch*), router).
Por. ***sieć komputerowa**.
A.4., I.1.

SYSTEM INTELIGENTNY – ***system informacyjny** mający zdolność ***generowania** przez ***transformację** ***treści** ze ***zbioru** ***dokumentów** zawierających ***informację faktograficzną** ***informacji** niebędących podzbiorami ich ***tekstów**. System taki może realizować operacje ***wnioskowania** i ***wyjaśniania**. Dzięki temu uzyskuje się efekt „inteligentnego zachowania systemu", który potrafi rozwiązywać problemy, podać wyjaśnienie przedstawionego rozwiązania, a więc może pełnić funkcję eksperta, doradcy w danej dziedzinie wiedzy.
Por. ***system ekspertowy**, ***system z bazą wiedzy**.
I.2.

SYSTEM INTERAKCYJNY zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ONLINE**

SYSTEM INTERTEKSTUALNY – ***zbiór dokumentów**, w którym ***dokumenty** powiązane są ***relacjami intertekstualnymi**, łączącymi poszczególne dokumenty lub wybrane elementy ich ***tekstów**. Pozwala to użytkownikowi na wyszukanie ***informacji relewantnych** bez konieczności linearnego przeszukiwania tekstów.
I.2.

SYSTEM JĘZYKA, *system językowy* – ***zbiór *wyrażeń *języka** powiązanych relacjami.
Por. ***struktura języka**, ***język**.
B.4.

SYSTEM JĘZYKOWY zob. **SYSTEM JĘZYKA**

SYSTEM KLASYFIKACYJNY zob. **KLASYFIKACJA (3)**

SYSTEM KOMPUTEROWY zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ONLINE**

SYSTEM KONWERSACYJNY zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ONLINE**

SYSTEM NOTACYJNY zob. **NOTACJA**

SYSTEM ONLINE zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY ONLINE**

SYSTEM OPERACYJNY zob. **OPROGRAMOWANIE**

SYSTEM OTWARTY zob. **KLASA OTWARTA**

SYSTEM PEŁNOTEKSTOWY – ***system informacyjno-wyszukiwawczy**, którego ***zbiór wyszukiwawczy** tworzą pełne ***teksty** ***dokumentów**.
Por. ***wyszukiwanie pełnotekstowe**.
I.2.

SYSTEM PRZETWARZANIA CZOŁOWEGO – ***system informacyjno-wyszukiwawczy**, w którym ***język *zapytań informacyjnych** jest równokształtny z pewnym podzbiorem ***języka naturalnego**.
I.2.

SYSTEM UCZĄCY SIĘ, *system informacyjno-wyszukiwawczy uczący się* – ***system informacyjno-wyszukiwawczy**, który potrafi optymalizować swoje działanie poprzez analizę wyników dokonywanych w nim ***procesów informacyjnych**, np. porównywanie ich z ***informacją** zwrotną o stopniu zaspokojenia ***potrzeb informacyjnych użytkowników** systemu. Przeważnie systemami uczącymi się nazywa się systemy modyfikujące w ten sposób proces ***wyszukiwania informacji**. Termin używany w odniesieniu do ***systemów komputerowych**.
I.2.

SYSTEM WYSZUKIWANIA INFORMACJI zob. **SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY**

SYSTEM Z BAZĄ WIEDZY – ***system inteligentny**, w którym ***zbiór informacyjny** zawiera ***informacje faktograficzne**, posiadający ***algorytm** realizacji operacji ***wnioskowania** właściwych dla danej dziedziny ***wiedzy**.
Por. ***system inteligentny**.
I.2.

SYSTEM ZAMKNIĘTY zob. **KLASA ZAMKNIĘTA**

SYSTEM ZNAKOWANIA zob. **NOTACJA**

SYTUACJA KOMUNIKACYJNA – sytuacja, w której odbywa się ***komunikacja** (z użytkownikiem komunikacji włącznie, a więc ***nadawcą komunikatu** i ***adresatem komunikatu**). Jest nią nie tylko ***konsytuacja**, ale również ***kontekst kulturowy**.
D.1., D.4.

SYTUACYJNOŚĆ TEKSTU – cecha ***tekstu** polegająca na tym, że jest on odpowiedni w danej ***sytuacji komunikacyjnej**, a więc optymalnie spełnia w danej sytuacji ***intencje komunikacyjne** ***nadawcy komunikatu**, przekazując ***informacje** w sposób w danej sytuacji optymalnie ekonomiczny, a więc bez zbędnej ***redundancji**. Spełnienie tych warunków przez ***komunikat** powoduje jednocześnie konieczność uwzględnienia sytuacji komunikacyjnej w procesie ***odbierania komunikatu**.
D.4.

SZCZEGÓŁOWOŚĆ INDEKSOWANIA – cecha ***indeksowania**, której miarą jest zamierzony stopień pokrywania się ***denotacji pośredniej** i ***konotacji pośredniej** ***wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego**, użytych do indeksowania z ***denotacją** i ***konotacją** wyrażeń ***języka naturalnego** stanowiących ***słowa kluczowe** indeksowanego ***dokumentu** lub ***zapytania informacyjnego**, przekładane na elementy ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej**. Np. w wypadku występowania w ***słowniku (2)** języka informacyjno-wyszukiwawczego następującego ***układu** wyrażeń tego ***języka** CZĘŚCI ROŚLIN. OWOCE. OWOCE ZIARNKOWE. JABŁKA. RENETY. RENETY CZERWONE. gdy słowo kluczowe Renety czerwone zostaje przełożone na RENETY CZERWONE. szczegółowość indeksowania jest pełna, a jeśli zostaje ono przełożone na RENETY. albo JABŁKA. szczegółowość indeksowania jest odpowiednio mniejsza. Szczegółowość indeksowania zależy w dużej mierze od zasobu słownika (2) danego języka informacyjno-wyszukiwawczego. Brak w nim odpowiednich wyrażeń uniemożliwia zachowanie pożądanej szczegółowości indeksowania.
Por. ***głębokość indeksowania**.
I.4.

SZEREG CIĄGŁY, *szereg zwarty* – w opozycji do ***szeregu nieciągłego** – w teorii S.R. Ranganathana ***szereg klasyfikacyjny** niedopuszczający ***interpolacji w szeregu**, czyli taki, do którego nie można wprowadzić między ***klasy** już w nim istniejące żadnych nowych klas.
G.5.1.

SZEREG KLASYFIKACYJNY, *grupa klasyfikacyjna* – część ***klasyfikacji** obejmująca ***klasy** powstałe w wyniku ***podziału logicznego** jednej ***klasy węzłowej**, czyli będące ciągiem ***klas współrzędnych**. Np. w klasyfikacji instrumentów muzycznych, podanej w haśle ***klasyfikacja**, szereg klasyfikacyjny tworzą klasy: Instrumenty smyczkowe – Instrumenty szarpane – Instrumenty klawiszowe powstałe w wyniku podziału klasy Instrumenty strunowe, lub klasy: Fortepian – Pianino – Klawesyn, powstałe w wyniku podziału klasy Instrumenty klawiszowe.
G.5.1.

SZEREG NIECIĄGŁY, *szereg rozwarty* – w opozycji do ***szeregu ciągłego** – w teorii S.R. Ranganathana ***szereg klasyfikacyjny** dopuszczający ***interpolację w szeregu**, czyli włączanie nowych ***klas** pomiędzy dowolne klasy już w nim istniejące.
G.5.1.

SZEREG OTWARTY – w opozycji do ***szregu zamkniętego** – w teorii S.R. Ranganathana ***szereg klasyfikacyjny** dopuszczający ***ekstrapolację w szeregu**, czyli dołączanie nowych ***klas** na początku lub końcu szeregu.
G.5.1

SZEREG ROZWARTY zob. **SZEREG NIECIĄGŁY**

SZEREG TELESKOPOWY – w teorii S.R. Ranganathana szereg ***izolat** zawierający obok izolat równorzędnych również izolaty podrzędne, które w ***planie notacji** reprezentowane są przez ***symbole klasyfikacyjne** o identycznej liczbie ***liter (2)**, np. w dziale „Botanika" w Klasyfikacji Dwukropkowej znajduje się szereg teleskopowy:

nazwa izolaty	symbol izolaty
Cryptogamia	1
Tallophyta	2
Bryophyta	3
Pteridophyta	4
Phaneroganua	5
Monocotyledon	6
Dicotyledon	8

Obecnie termin ten jest szeroko stosowany do oznaczania pozornych ***szeregów klasyfikacyjnych**, w których skład wchodzą ***klasy** pozostające w ***relacjach hierarchicznych**, przy czym zależności te nie są ujawnione w strukturze symboli klasyfikacyjnych.
Por. ***faseta teleskopowa**.
G.5.1.

SZEREG ZAMKNIĘTY – w opozycji do ***szeregu otwartego** – w teorii S.R. Ranganathana ***szereg klasyfikacyjny** niedopuszczający ***ekstrapolacji w szeregu**, a więc taki, do którego nie można wprowadzić nowych ***klas** ani na końcu, ani na początku.
G.5.1.

SZEREG ZWARTY zob. **SZEREG CIĄGŁY**

SZEREGI RÓWNOLEGŁE – ***szeregi klasyfikacyjne** o tym samym ***stopniu szeregu**; termin stosowany w teorii Ranganathana, utworzony przez analogię do terminu ***klasy równoległe**.
G.5.1

SZEREGOWANIE – (1) ***porządkowanie**;
(2) funkcja ***wyrażenia** polegająca na precyzowaniu lub zawężaniu ***denotacji** wyrażenia wskazującego lub wyrażenia nazywającego przez wskazanie elementów denotowanego ***zbioru**, np. *piąty interesant*, *pierwszy pacjent*, *drugie czytanie* lub ich liczby, np. *dwa jabłka*, *wielokrotnie pisał*. Wyrażenia takie nazywa się wyrażeniami szeregującymi.
B.5.5.

SZEROKOŚĆ INDEKSOWANIA – cecha ***indeksowania**, której miarą jest stopień pokrywania się zakresu ***rzeczywistości pozatekstowej** odwzorowanej przez ***treść *dokumentu** lub ***zapytania informacyjnego** i zakresu tej rzeczywistości wyznaczanej pośrednio przez treść ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej**. Szerokość indeksowania określa więc zakres, w jakim odwzorowuje się w charakterystyce lub instrukcji wyszukiwawczej ***informacje** zawarte w dokumencie lub ***zapytaniu informacyjnym**. Należy dążyć do odwzorowywania treści dokumentów w sposób wyczerpujący

z punktu widzenia potrzeb ***użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego***, co nie jest równoznaczne z koniecznością uwzględniania w charakterystyce wyszukiwawczej wszystkich ***tematów*** omówionych w dokumencie i w zakresie proporcjonalnym do tego, jaki przedstawia dokument. Nie wszystkie bowiem informacje zawarte w dokumentach są równie ważne dla użytkowników danego ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego***. (Por. czynność ***selekcjonowania informacji (1)*** w procesie ***indeksowania***). Pominięcie w charakterystyce lub instrukcji wyszukiwawczej zagadnień interesujących użytkownika prowadzi do strat informacji. Z drugiej strony, zbyt szerokie indeksowanie, polegające na odwzorowywaniu tematów o znaczeniu marginalnym dla danej grupy użytkowników, może powodować wzrost ***szumu informacyjnego***. Tak więc miara szerokości indeksowania powinna być ustalona indywidualnie dla poszczególnych systemów, z uwzględnieniem przede wszystkim potrzeb użytkowników.
Por. ***relewancja***, ***cisza informacyjna***.
I.4.

SZTUCZNA INTELIGENCJA – (1) zdolność automatów, w tym komputerów, do symulowania procesów myślowych organizmów żywych (przede wszystkim człowieka), w tym ***transformacji*** ***informacji*** zawartej w ***tekstach*** ***języka naturalnego***;
(2) dyscyplina naukowa zajmująca się sztuczną inteligencją (1), konstruowaniem ***modeli*** przetwarzania ***informacji*** przez człowieka oraz implementacją tych modeli w urządzeniach symulacyjnych: komputerach i automatach. Sztuczna inteligencja uznawana jest za część informatyki. Badania tego typu rozpoczęły się w latach siedemdziesiątych, a jednym z najbardziej znanych reprezentantów tej dziedziny jest amerykański uczony T. Winograd.
A.5.

SZUM INFORMACYJNY – każdy ***sygnał (1)*** niebędący wykładnikiem ***informacji relewantnej*** dla ***odbiorcy informacji***. Szum informacyjny zawsze towarzyszy ***przekazywaniu komunikatu***, w ***kanale informacyjnym*** znajdują się bowiem sygnały wpływające na zniekształcenie lub wygaszenie sygnału relewantnego, stąd ilość informacji odebranej jest w praktyce mniejsza od ilości informacji nadanej. Szum informacyjny jest przyczyną strat informacji, którym zapobiega ***redundancja***. W ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych*** zjawisko charakteryzujące proces ***wyszukiwania informacji*** polegające na wyszukaniu przez system w odpowiedzi na ***zapytanie informacyjne*** informacji nierelewantnych.
Por. ***cecha relewantna***, ***relewancja***.
D.1., D.5.1., I.7.

SZYK – ***porządek*** ***wyrażeń elementarnych*** w ***wyrażeniu złożonym*** określany przez ***schemat zdaniowy*** (w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych*** np. przez ***formułę fasetową***); także miejsce ***wyrażeń*** tworzących daną ***kategorię syntaktyczną***, np. ***morfemów gramatycznych*** względem ***morfemu leksykalnego***.
Por. ***prepozycja***, ***impozycja***, ***postpozycja***.
B.4.1.

SZYK ODWRÓCONY zob. **INWERSJA**

SZYK PRZESTAWNY zob. **INWERSJA**

Ś

ŚRODKI JĘZYKOWE, *środki wyrazu* – zbiór ***wyrażeń** i ***struktur** generowany przez ***system** danego ***języka** decydujący o możliwości pełnienia przez język właściwych ***wypowiedzeniom** językowym ***funkcji komunikatu** oraz odwzorowywania ***rzeczywistości pozajęzykowej**. Repertuar środków językowych jest różny w różnych językach, a ich ***ekwiwalencja** decyduje o wzajemnej ***przekładalności** tych języków.
Por. ***generowanie**, ***odwzorowanie**, ***siła semantyczna języka**.
B.4.

ŚRODKI WYRAZU zob. **ŚRODKI JĘZYKOWE**

ŚWIADOMOŚĆ JĘZYKOWA – ***wiedza *użytkownika języka** o tym, że posiada on odpowiednią ***wiedzę językową** i ***wiedzę o języku** pozwalającą mu na celowe, odpowiednie w stosunku do ***sytuacji komunikacyjnej**, ***potrzeb komunikacyjnych**, ***kontekstu kulturowego**, posługiwanie się ***środkami językowymi** przy ***nadawaniu komunikatów** oraz na dokonanie oceny użycia tych środków przy ***odbieraniu komunikatów**.
D.2.

ŚWIAT NORMALNY zob. **ŚWIAT RZECZYWISTY**

ŚWIAT REALNY zob. **ŚWIAT RZECZYWISTY**

ŚWIAT RZECZYWISTY, *świat realny* – jeden ze ***światów możliwych**, który stanowi ***model *rzeczywistości pozajęzykowej** wynikający z doświadczeń użytkowników danego ***języka naturalnego**. ***Sądy**, które uważa się za prawdziwe w tym świecie, tworzą system przekonań i odgrywają znaczną rolę w ocenie ***koherencji** (spójności semantycznej ***tekstu**).
Czasami dokonuje się rozróżnienia między światem rzeczywistym, określonym jak wyżej a ŚWIATEM NORMALNYM, rozumianym jako świat możliwy, w którym obowiązuje zasada niesprzeczności. Tak rozumianego świata rzeczywistego nie należy utożsamiać z ***rzeczywistością pozatekstową** jako światem realnie istniejącym – światy możliwe są bowiem tylko strukturami pojęciowymi (wprowadzonymi do ***semantyki** przez S. Kripkego).
B.5.5., B.6.3.

ŚWIAT TEKSTU – ***struktura** semantyczna rozumiana jako konfiguracja ***pojęć (2)** i łączących je relacji odwzorowywana przez ***nadawcę komunikatu** w danym ***tekście**. Świat tekstu może, ale nie musi, być ***odwzorowaniem *świata rzeczywistego** jako pozatekstowej sytuacji, a więc zachodzącej w rzeczywistości. Rekonstrukcja świata tekstu jest celem każdego procesu ***odbierania komunikatu**, przy czym proces rekonstrukcji jest złożonym procesem wymagającym od ***odbiorcy komunikatu** – na podstawie jego ***kompetencji językowej** i ***kompetencji komunikacyjnej**, znajomości ***relacji intertekstualnych** oraz ***wiedzy o rzeczywistości pozatekstowej** – budowania, weryfikowania i modyfikowania kolejnych hipotez dotyczących jego struktury w miarę odkrywania kolejnych sekwencji ***komunikatu**.
Por. ***światy możliwe**, ***świat rzeczywisty**.
D.3.2.

ŚWIATY MOŻLIWE – ***modele** pojęciowe, wprowadzone do badań semantycznych w latach sześćdziesiątych XX w. przez S. Kripkego, służące do opisu ***semantyki** ***logik modalnych**, wykorzystane również w ***lingwistyce** w badaniach nad ***spójnością semantyczną** ***tekstów** i oceną ich ***sensowności**. Wśród światów możliwych wyróżnia się ***świat normalny**, w którym obowiązuje zasada niesprzeczności oraz światy nienormalne, w których zasada ta nie obowiązuje, a więc wszystko jest możliwe. W normalnej ***komunikacji** spójność semantyczną tekstu ocenia się przez odniesienie jej do ***świata rzeczywistego**, który jest pewnym podzbiorem świata normalnego. Przyjęcie takiego modelu wyklucza jednak uznanie za koherentne wielu tekstów, np. bajek, fantastyki, poezji, dlatego też ocena ich spójności semantycznej wymaga budowania specjalnych modeli semantycznych – nazywanych często światami możliwymi, choć przeważnie są to światy normalne, zazwyczaj bowiem dla uznania tekstów za spójne semantycznie wymagane jest przestrzeganie zasady niesprzeczności.
B.5.5., B.6.3.

T

TABLICE KONKORDANCYJNE zob. **TABLICE PRZEJŚCIA**

TABLICE GŁÓWNE – ***tablice klasyfikacyjne** zawierające ***symbole główne** wraz z ich ***odpowiednikami słownymi**.
G.6.

TABLICE KLASYFIKACJI zob. **TABLICE KLASYFIKACYJNE**

TABLICE KLASYFIKACYJNE, *tablice klasyfikacji* – ***słownik (2)** ***klasyfikacji (3)**. Zazwyczaj tablice zawierają oprócz ***symboli klasyfikacyjnych** ich ***odpowiedniki słowne**. Tablice zawierające ***symbole główne** zwane są ***tablicami głównymi**, zaś tablice zawierające ***symbole pomocnicze** ***tablicami pomocniczymi**.
G.6.

TABLICE KONKORDANCYJNE zob. **TABLICE PRZEJŚCIA**

TABLICE POMOCNICZE – ***tablice klasyfikacyjne** zawierające ***symbole pomocnicze** wraz z ich ***odpowiednikami słownymi**. Najczęściej są dwojakiego rodzaju: tablice ***poddziałów wspólnych**, wyodrębnione z ***tablic głównych** i tablice ***poddziałów specjalnych** (analitycznych), umieszczone w odpowiednich miejscach tablic głównych.
G.6.

TABLICE PORÓWNAWCZE zob. **TABLICE PRZEJŚCIA**

TABLICE PRZEJŚCIA, *tabele konkordancyjne, tablice porównawcze* – ***słownik (2)** służący do tłumaczenia ***tekstów** z jednego ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** na inny, podający ***odpowiedniki** ***wyrażeń** jednego języka w innym. Tablice przejścia mogą podawać odpowiedniki języka informacyjno-wyszukiwawczego jednego typu, np. dwóch klasyfikacji lub różnego typu, np. odpowiedniki ***symboli klasyfikacyjnych** w ***języku deskryptorowym**. Umożliwiają automatyczne wyszukiwanie w wielu ***zbiorach wyszukiwawczych** używających różnych języków informacyjno-wyszukiwawczych.
Por. ***język pośrednik**.
G.6.

TAUTOLOGIA – (1) ***wyrażenie**, w którym ta sama ***informacja** odwzorowana została więcej niż jeden raz. Por. ***błędne koło w definicji**, ***pleonazm**, ***redundancja**;
(2) wyrażenie, które w każdej dziedzinie ***odniesienia** jest prawdziwe (ma wartość logiczną prawda), np. *Albo zdam egzamin, albo nie zdam*; *Albo wyzdrowieję, albo nie*; *Jeśli nie wszyscy mogą być przyjęci na studia, to ktoś musi być nieprzyjęty.*
D.5.1.

TECHNIKA INFORMACYJNA – środki techniczne (***instrumenty informacyjne**) używane do realizacji ***procesów informacyjnych**.
A.4.

TECHNOLOGIA INFORMACYJNA – ***technika informacyjna** i metodyka jej stosowania przy realizacji ***procesów informacyjnych**.
A.4.

TEKST – (1) ***struktura** utworzona z ***wyrażeń** danego ***języka**, zorganizowana zgodnie z regułami ***gramatyki (1)**;
(2) struktura taka z przyporządkowanym jej ***sygnałem (1)**, czyli jej materialna realizacja;
(3) ciąg ***zdań (3)** stanowiących formalnie i treściowo określoną całość tzw. ***tekst spójny**.
B.5.5.

TEKST MIESZANY – ***tekst** złożony z ***wyrażeń** co najmniej dwu różnych ***języków** (***kodów**). Zazwyczaj chodzi tu o wypadek, gdy przynajmniej jeden z języków jest ***językiem naturalnym**, stanowiącym o ***spójności** tekstu, którego ***zdania** realizują ***formuły zdaniowe** tego języka, w których niektóre pozycje syntaktyczne wypełniane są przez wyrażenia drugiego języka. Tekstem mieszanym jest np. tekst podręcznika matematyki, logiki czy chemii, tekst ***gramatyki** języka obcego, tekst języka naturalnego z ***cytatami** z innego języka naturalnego, a także znaki drogowe zawierające napisy w języku naturalnym.
B.5.5.

TEKST POWIERZCHNIOWY – ***tekst** powstały w wyniku aktualizacji ***struktury powierzchniowej**, czyli wypełnienia jej ***wyrażeniami *języka** tworzącymi ***wypowiedzenie** – w wypadku realizacji w ***subkodzie akustycznym** jest to ciąg foniczny, w wypadku ***subkodu graficznego** ciąg ***znaków** graficznych ***pisma**. Tekst powierzchniowy nazywany też bywa strukturą powierzchniową.
B.5.5.

TEKST SPÓJNY – ***tekst** traktowany przez ***użytkowników języka** jako całość. Taka definicja tekstu spójnego przyjmuje ***spójność** tekstu ***języka naturalnego** za cechę relatywną – ten sam tekst może być przez jednego uczestnika ***komunikacji** uważany za spójny, przez innego zaś za niespójny, jest to więc definicja zasadniczo różniąca się od definicji ***wyrażeń** niższych poziomów ***struktury języka**, definiowane one były bowiem ze względu na ich cechy immanentne (bycie wyrażeniem poprawnie zbudowanym, a więc złożonym zgodnie z regułami ***gramatyki** wyrażeń niższego poziomu), które decydowały o uznaniu ich lub nieuznaniu za należące do ***języka**.
Istnieją również definicje tekstu spójnego przyjmujące spójność tekstu za jego cechę immanentną. Zgodnie z nimi tekst spójny to tekst spełniający warunek ***kohezji**, czyli spójności strukturalnej lub też kohezji i ***koherencji** (spójności semantycznej). Połączeniem tych stanowisk jest uznawanie za spójny tekst, który spełnia warunki ***tekstowości** (kohezji, koherencji, ***intencjonalności**, akceptabilności, ***informatywności**, ***sytuacyjności tekstu** i ***intertekstualności**). Wśród definicji tekstu spójnego istnieją również i takie, które spójność utożsamiają z uporządkowaniem – tekst spójny jest to więc tekst zbudowany ze ***zdań**, których ***szyku** nie można zmienić bez zmiany ***znaczenia** całego tekstu.
Wśród językoznawców nie ma również zgodności stanowisk co do tego, jakiego poziomu wyrażenia należy uznać za teksty spójne – większość nazywa tekstem spójnym wyrażenia większe niż zdanie, niektórzy jednak uważają, że spójne lub niespójne mogą być również wyrażenia niższych poziomów struktury języka. Niektórzy językoznawcy termin tekst spójny uważają za ***tautologię** – spójność jest dla nich cechą bezwzględną, decydującą w ogóle o tym, że dany ciąg wyrażeń uznaje się za tekst. Zgodnie z takim stanowiskiem nie istnieją więc teksty niespójne, w wypadku bowiem niespełniania warunku spójności nie ma tekstu.

Nie wszyscy przychylają się do tej koncepcji – większość językoznawców uważa spójność tekstu za cechę stopniowalną, twierdząc, że są teksty mniej lub bardziej spójne (oraz całkowicie niespójne), a w normalnej komunikacji (w języku mówionym) przeważnie mamy do czynienia z tekstami w różnym stopniu i w różny sposób niespójnymi, a uspójnienie ich zależy przede wszystkim od ***wiedzy językowej** i ***wiedzy pozajęzykowej** ***odbiorcy komunikatu**, który każdy tekst gotów jest uznawać za spójny i szukać takiej jego interpretacji, która by tekst uspójniała.
B.5.5.

TEKSTOWOŚĆ – bycie ***tekstem spójnym**, we współczesnych teoriach tekstu rozumiane najczęściej jako spełnianie przez ***wypowiedzenie** wszystkich warunków decydujących o jego komunikatywności, czyli bycie ***komunikatem**, przy czym wypowiedzenia niespełniające tych warunków, a więc niekomunikatywne, uważane są za nieteksty. Warunki te to: ***kohezja** (spójność strukturalna), ***koherencja** (spójność semantyczna) ***intencjonalność (2)**, akceptabilność, ***informatywność**, ***sytuacyjność tekstu**, ***intertekstualność**.
B.5.5.

TELEINFORMATYKA zob. **TELEMATYKA**

TELEMATYKA, *teleinformatyka* – dyscyplina będąca połączeniem informatyki i technik komunikacyjnych, zajmująca się sterowaniem na odległość ***procesami informacyjnymi** przy użyciu nowoczesnych technik telekomunikacyjnych. Zakres usług telematycznych obejmuje m.in. teletekst, telefaks, pocztę elektroniczną, pocztę głosową, wideotekst. Termin wprowadzony przez International Consultative Committee on Telephony & Telegraphy – komitet doradczy i konsultacyjny International Telecommunication Union – agendy ONZ, na określenie nowych funkcji telekomunikacyjnych związanych z dziedziną informatyki.
A.4.

TEMAT – (1) *przedmiot dokumentu* – to, czego dotyczą ***informacje** zawarte w ***dokumencie**. W ***informacji naukowej** temat (1) utożsamia się niekiedy z tzw. GŁÓWNYM PRZEDMIOTEM DOKUMENTU, znaczeniowo najważniejszym, a więc tym zagadnieniem, dla omówienia którego dokument powstał. Obok tak określonego tematu, przedmiotu głównego, A. Łysakowski wyróżnia PRZEDMIOTY RÓWNORZĘDNE charakterystyczne dla dzieł zbiorowych i odpowiadające tematom ich części składowych, PRZEDMIOTY POBOCZNE, wzmiankowane obok tematu głównego w celu wprowadzenia w zagadnienie albo stanowiące tło rozważań oraz PRZEDMIOTY PRZYNALEŻNE, zwykle bliżej charakteryzujące przedmiot główny. Por. ***temat (3)**.
(2) ***elementarna jednostka leksykalna** będąca ***wyrażeniem autosyntaktycznym** ***języka haseł przedmiotowych**, stojąca na pierwszym miejscu ***hasła przedmiotowego**. Najczęściej tematy (2) dzieli się na: ***tematy ogólne** i ***tematy jednostkowe** oraz na: ***tematy treściowe** i ***tematy formalne**. Ze względu na ***układ alfabetyczny** zbiorów ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** zapisanych w języku haseł przedmiotowych ważne jest, by ten sam obiekt reprezentowany był zawsze przez jedno i to samo ***wyrażenie** ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**. Prowadzi do tego tzw. REDUKCJA TEMATÓW (skupienie redukcyjne tematów) polegająca na tym, że spośród wyrażeń uznanych za ***ekwiwalenty** z punktu widzenia przyszłego ***wyszukiwania informacji** wybiera się jedno jako temat (2), który reprezentuje je w danym ***zbiorze informacyjnym**, a pozostałe wyrażenia łączy się z nim ***odsyłaczami całkowitymi**, np. Bibliologia zob. Księgoznawstwo;

(3) *datum, topic* – w opozycji do ***rematu** – część ***struktury tematyczno-rematycznej** ***zdania (2)** (***wypowiedzenia**) wskazująca element rzeczywistości, którego dotyczy ***informacja** przekazywana w ***komunikacie**, np. w zdaniu *Z domu wyszła kobieta* tematem jest *z domu*, natomiast w zdaniu *Kobieta wyszła z domu* tematem jest *kobieta*, w zdaniu *Janek jest chory* tematem jest *Janek*, w zdaniu *Chory jest Janek* tematem jest *chory jest*. Wykładnikiem tematu w zdaniu może być miejsce w zdaniu, najczęściej, przy normalnym akcencie zdaniowym, przed rematem, specjalny ***morfem**, np. w języku japońskim jest nim morfem postpozycyjny *wa*, a także wykładniki leksykalne w ***funkcji metainformacyjnej**, np. *jeżeli chodzi o..., co do..., co się tyczy*. W jednym wypowiedzeniu może być więcej niż jeden temat – dobrym przykładem jest to zdanie japońskie:

Watasi wa itumo wa hiru no syokuzi wa itizi mae ni wa sinain' desu ga, kyoo wa gogo iku tokoro ga arimasu kara sukosi hayaku sitain' desu.

co znaczy:

Jeśli chodzi o mnie, jeśli chodzi o to, co zawsze, jeśli chodzi o południowy posiłek, jeśli chodzi o to, to przed pierwszą godziną tego nie robię, lecz jeśli chodzi o dzisiaj, to ponieważ mam wyjść po południu, zrobię to trochę wcześniej.

W niektórych wypadkach temat nie ma wykładnika w postaci odrębnego członu syntaktycznego, np. w zdaniach *Grzmi, Świta, Leje, Deszcz pada* (takie zdania całe są rematami) i może być rekonstruowany tylko na podstawie ***konsytuacji**. Istnieją zdania, które całe są tematami, często są to pierwsze zdania komunikatu wskazujące temat całego ***tekstu**, np. *Był sobie król, był sobie paź i była też królewna*.

Temat bywa też nazywany podmiotem psychologicznym, datum lub topic, nie zawsze jednak terminy te uznawane są za ***synonimy**.

B.5.5., H.3., I.4.

TEMAT FORMALNY – ***temat (2)** wskazujący cechy pozatreściowe ***dokumentu** uznane w danym ***języku haseł przedmiotowych** za relewantne dla ***użytkownika informacji**. Typowymi cechami dokumentów odwzorowanymi w postaci tematów formalnych są forma wydawnicza i piśmiennicza. Tematy formalne stosuje się zwykle w trzech następujących przypadkach, gdy: 1) dokument dotyczy tak wielu różnych przedmiotów, że nie jest możliwe wskazanie ich wszystkich (lub choćby większości) za pomocą ***tematów treściowych**, ale posiada jednolity charakter formalny, np.: Słownik polsko-hiszpański, Encyklopedia, Encyklopedia dla dzieci; 2) dokument dotyczy pewnej klasy przedmiotów (także dziedziny), zwykle jednak nie całego jej zakresu, i charakteryzuje się przy tym formą, która sama mówi o przynależności do tej klasy (dziedziny) i ew. ujęciu, np.: Modlitewnik, Atlas historyczny, Kalendarz; 3) dokument zawiera tekst utworu literackiego (także z tzw. pogranicza literatury), wówczas tematem (2) staje się nazwa danej formy literackiej (rodzaju, gatunku lub odmiany gatunkowej), np.: Dramat polski, Powieść francuska, Opowiadanie angielskie kryminalne. ***Nazwa** formy (równokształtna z tematem formalnym) może także wyrażać ***temat (1)**, czyli przedmiot dokumentu; wówczas ma status tematu treściowego, zwykle z odpowiednimi ***określnikami** (***określnikami treściowymi** lub ***określnikami formalnymi**), np.: Satyra polska – historia, Powieść polska – język – 20 w.

H.3.

TEMAT GEOGRAFICZNY zob. **TEMAT JEDNOSTKOWY**

TEMAT GŁÓWNY – w teorii S.R. Ranganathana ***temat naczelny** i ***temat główny nienaczelny**; tematom głównym odpowiadają najczęściej nazwy dziedzin wiedzy lub działalności praktycznej.
H.1.3.

TEMAT GŁÓWNY NIENACZELNY – w teorii S.R. Ranganathana ***klasy** otrzymane w wyniku zastosowania ***podziału kanonicznego**, ***podziału specjalistycznego** lub ***podziału systemowego**.
H.1.3.

TEMAT GŁÓWNY PROSTY – w teorii S.R. Ranganathana ***temat (1)**, któremu w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** odpowiada sam tylko ***temat naczelny** lub temat naczelny i jeden poddział spośród ***tematów głównych nienaczelnych**.
H.1.3.

TEMAT GŁÓWNY ROZWINIĘTY – w teorii S.R. Ranganathana ***temat (1)**, któremu w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** odpowiada ***temat naczelny** i dwa lub więcej poddziały spośród ***tematów głównych nienaczelnych**.
H.1.3.

TEMAT INDYWIDUALNY zob. **TEMAT JEDNOSTKOWY**

TEMAT JEDNOSTKOWY, *temat indywidualny* – ***temat(2)** mający postać ***nazwy jednostkowej** lub ***nazwy ogólnej** występującej w funkcji ***nazwy własnej**. W różnych ***językach haseł przedmiotowych** wyodrębniane są różne ***klasy** tematów jednostkowych. Typowymi tematami jednostkowymi są: TEMATY OSOBOWE (wskazujące osoby realne, rody, dynastie, postaci legendarne, mityczne, fikcyjne), TEMATY KORPORATYWNE (wskazujące ciała zbiorowe i tzw. imprezy), TEMATY GEOGRAFICZNE (wskazujące jednostki geograficzne i obiekty fizjograficzne) i TEMATY – TYTUŁY UJEDNOLICONE (m. in. tytuły anonimów klasycznych, Biblii i jej części, ksiąg liturgicznych Kościoła katolickiego, ksiąg świętych innych wyznań). Szczegółowe zasady wyboru i formułowania tematów jednostkowych są określane przez reguły poszczególnych języków haseł przedmiotowych. Obecnie, w związku z upowszechnieniem stosowania ***kartotek haseł wzorcowych**, dąży się do tego, aby wyrażenia mogące wystąpić w funkcji zarówno ***hasła *opisu bibliograficznego**, jak i hasła ***opisu rzeczowego**, tj. przede wszystkim nazwy osób, ciał zbiorowych, tytuły ujednolicone, tytuły serii były identyfikowane za pomocą tych samych form językowych. W rezultacie w wielu językach haseł przedmiotowych zasady formułowania określonych tematów jednostkowych są ujednolicane z regułami formułowania analogicznych haseł opisu bibliograficznego.
H.3.

TEMAT KORPORATYWNY zob. **TEMAT JEDNOSTKOWY**

TEMAT NACZELNY – w teorii S.R. Ranganathana ***klasa** pierwszego ***stopnia podziału**, czyli ***klasa główna**.
Por. ***klasa naczelna**.
H.1.3.

TEMAT O ZAKRESIE UMOWNIE WYODRĘBNIONYM, *zakres częściowy* – w teorii S.R. Ranganathana ***temat (1)** reprezentujący pewną grupę dyscyplin naukowych, taką jak np. nauki humanistyczne, nauki społeczne, nauki przyrodnicze, który w ***Klasyfikacji Dwu-**

kropkowej nie jest traktowany jako nadrzędny wobec żadnych ***tematów naczelnych**, lecz jako współrzędny wobec tych tematów naczelnych, które reprezentują dyscypliny naukowe zwykle do takiej grupy zaliczane, np.: w klasyfikacji tej „Nauki humanistyczne" traktowane są jako współrzędne wobec „Filozofii" czy „Historii". Symbole takich tematów przeznaczone są do wskazywania publikacji o szerokim ***zakresie**, takich jak encyklopedia nauk humanistycznych czy monografia historii humanistyki.
H.1.3.

TEMAT OGÓLNY – ***temat(2)** mający postać ***nazwy ogólnej**.
H.3.

TEMAT OSOBOWY zob. **TEMAT JEDNOSTKOWY**

TEMAT ROZWINIĘTY – w teorii S.R. Ranganathana ***temat (1)**, któremu w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** odpowiada ***temat główny** i jedna lub kilka ***izolat (1)**.
H.1.3.

TEMAT RZECZOWY zob. **TEMAT TREŚCIOWY**

TEMAT TREŚCIOWY, *temat rzeczowy* – w opozycji do ***tematu formalnego** – ***temat (2)** wskazujący inne niż formalne cechy ***dokumentu**; temat, który nie jest tematem formalnym.
Tematy treściowe są bardzo zróżnicowaną semantycznie ***klasą** ***wyrażeń**. Szczegółowy podział tematów treściowych, podobnie jak zasady ich formułowania i stosowania, są różne w poszczególnych ***językach haseł przedmiotowych**.
H.3.

TEMAT – TYTUŁ UJEDNOLICONY zob. **TEMAT JEDNOSTKOWY**

TEMAT ZJEDNOCZONY METODĄ FUZJI – w teorii S.R. Ranganathana ***temat naczelny** reprezentujący nowe dyscypliny powstałe na styku już istniejących, np.: biochemia, geofizyka, biofizyka.
H.1.3.

TEMAT ZŁOŻONY – w teorii S.R. Ranganathana ***temat (1)**, któremu w ***Klasyfikacji Dwukropkowej** odpowiada więcej niż jeden ***temat główny**.
H.1.3.

TEMATOWANIE, *przedmiotowanie* – ***indeksowanie** w ***języku haseł przedmiotowych**.
H.3., I.4.

TEORIA AKTÓW MOWY zob. **AKT MOWY**

TEORIA DEDUKCJI zob. **RACHUNEK ZDAŃ**

TEORIA INFORMACJI, *matematyczna teoria informacji* – teoria matematyczna, której twórcami byli C. Shannon i N. Wiener, zajmująca się modelowaniem ***procesów informacyjnych** rozumianych jako procesy nadawania (przekazywania) i odbierania ***sygnału** informacyjnego bez względu na to, czy są one sygnałami ***języka** z ***semantyką** czy bez, teoria informacji nie uwzględnia bowiem przyporządkowanej danemu sygnałowi (***formie wyrażenia**) ***treści**.
W odniesieniu do ***języka naturalnego** teoria informacji bada prawdopodobieństwo wystąpienia ***wyrażenia** w określonym ***kontekście** i w tym sensie należy do ***językoznawstwa**

statystycznego. Podstawowym prawem teorii informacji jest prawo określające zależność między ilością informacji niesionej przez dany sygnał (bez względu na to jaka to jest informacja) a prawdopodobieństwem tego sygnału (zależność ta jest odwrotnie proporcjonalna). Teoria informacji jest więc właściwie teorią przesyłania ***komunikatów**, opartą na określeniu ilości ***informacji** uzyskanej w wyniku odebrania sygnału jako miary zmniejszenia niepewności ***wiedzy** ***odbiorcy komunikatu** o stanie ***układu**.
Por. ***ciąg Markowa**.
A.5.

TEORIA KOMUNIKACJI – teoria D. Sperbera i D. Wilson (1986) będąca modyfikacją ***teorii rozmowy** Grice'a. Według nich, jedyną zasadą rządzącą interpretacją ***wypowiedzeń** rozmówców jest zasada ***relewancji**. Dla ***adresata komunikatu** wypowiedzenie jest relewantne jeżeli w danej ***sytuacji komunikacyjnej**, w połączeniu z ***kontekstem**, ***konsytuacją** i ***wiedzą** ***odbiorcy komunikatu** prowadzi do wyciągnięcia nowego ***wniosku** (tzw. ***implikatury** kontekstowej). Np. sytuacja – A i B małżeństwo. Dialog ma miejsce w ich mieszkaniu; w kuchni gotuje się mleko.

A: *Kipi!*

Dla B wypowiedź A, przy założeniu jej relewancji i w połączeniu z konsytuacją, prowadzi do implikatury kontekstowej: *Zrób coś!*
A.3., D.4.

TEORIA MNOGOŚCI, *teoria zbiorów* – logika, której przedmiotem badań są formalne własności ***zbiorów** w sensie dystrybutywnym, bez względu na to, czym są elementy tych zbiorów. Zbiór i element zbioru (bycie elementem) są ***terminami pierwotnymi** teorii mnogości. Podstawowymi działaniami teorii mnogości są ***rachunek zbiorów** (algebra zbiorów) oraz teoria relacji. Teoria mnogości znajduje zastosowanie w opisie ***semantyki** ***języka naturalnego**, a przede wszystkim jego ***relacji paradygmatycznych**, w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** przy określaniu ***strategii wyszukiwawczej** w ***instrukcji wyszukiwawczej**.
A.2.

TEORIA ROZMOWY – teoria ogólnych zasad rządzących rozmową. Pierwszą taką teorią jest teoria rozmowy P. Grice'a (1975, 1978). Według niego uczestnicy ***komunikacji** zakładają, że każdy z nich stosuje się do zasady kooperacji: „Wnoś swój wkład do konwersacji tak, jak tego w danym jej stadium wymaga przyjęty ***cel [komunikacyjny]**". Zasada ta zawiera kilka bardziej szczegółowych MAKSYM KONWERSACYJNYCH:

- maksyma ilości: „Niech twój wkład w konwersację zawiera tyle ***informacji**, ile jej potrzeba (dla aktualnych celów wymiany) i niech twój udział nie zawiera więcej informacji niż trzeba";
- maksyma jakości: „Nie mów tego, o czym jesteś przekonany, że nie jest prawdą i nie mów tego, do stwierdzenia czego nie masz dostatecznych podstaw";
- maksyma ***relewancji** (stosunku): „Niech to, co mówisz będzie relewantne";
- supermaksyma sposobu: „Wyrażaj się przejrzyście", zawierająca maksymy takie jak:
- „Unikaj niejasnych sformułowań",
- „Unikaj wieloznaczności",
- „Bądź zwięzły",
- „Mów w sposób uporządkowany".

Według Grice'a założenie, że zasada kooperacji i poszczególne maksymy są przestrzegane, obowiązuje nie tylko w rozmowie, ale także w każdym racjonalnym działaniu. Takie założe-

nie pozwala na dostrzeżenie różnych ***implikacji*** tego, co mówi nasz rozmówca (***implikatury*** konwersacyjne), których obecność trudno byłoby inaczej wyjaśnić. Np. w poniższym dialogu:

A: *Która godzina?*

B: *Właśnie przyszedł mleczarz.*

A może odtworzyć ***intencję komunikacyjną*** B, że jest około 7 rano, jeśli założy, że ***komunikat*** B jest relewantny i odwoła się do swojej ***wiedzy o rzeczywistości***. Taka sytuacja to sytuacja wyraźnego przestrzegania maksymy ***relewancji***, w wyniku czego powstaje implikatura standardowa. Możliwe jest także pozorne złamanie maksymy, przy zachowaniu jednak zasady kooperacji. Np.:

A: *Pani X jest starym babsztylem.*

B: *Pogoda dopisała tego lata, prawda?*

W swojej odpowiedzi B łamie maksymę relewancji, implikując tym np. że uwaga A nie powinna być dyskutowana. Taka implikacja, powstająca poprzez wykorzystanie maksymy, to implikatura niestandardowa. Możliwe jest także ostentacyjne odrzucenie maksym i zasady kooperacji, np. gdy przesłuchiwany mówi *Odmawiam zeznań*, bądź też ich umyślne pogwałcenie, jak np. w wypadku kłamstwa.

Rozwinięciem teorii rozmowy jest ***teoria komunikacji*** D. Sperbera i D. Wilson.

A.3., D.4.

TEORIA ZBIORÓW zob. **TEORIA MNOGOŚCI**

TERMIN – ***wyrażenie** o ściśle ustalonym ***znaczeniu** w danej dziedzinie nauki lub techniki, np. terminami w astronomii są wyrażenia: *czarna dziura*, *biały karzeł*, w chemii: *cząsteczka*, *pierwiastek*, w matematyce: *krata*, *pierścień*, *drzewo*, w medycynie: *migotanie przedsionków*, *zapaść*, *staw*, w informatyce: *pamięć zewnętrzna*, *pamięć wewnętrzna*, *dysk*, *pakiet*.

A.3.

TERMIN GENERYCZNY – bezpośredni ***hiperonim**.

B.6.1.

TERMIN PIERWOTNY – ***wyrażenie** przyjęte bez ***definicji**, uważane w danym ***systemie** (***języku**) za semantycznie proste (elementarne). Terminy pierwotne służą do definiowania innych wyrażeń, tzw. ***terminów pochodnych**. Za terminy pierwotne wiele nauk uznaje np. wyrażenia: *materia*, *energia*, *informacja*. W ***lingwistyce** wybór terminów pierwotnych stanowi niezwykle istotny problem przy tworzeniu ***języków semantycznych** służących do ***odwzorowania semantyki *języka naturalnego**. Różne ***modele** semantyczne przyjmują różną liczbę terminów pierwotnych – od kilkunastu do kilkuset, zależnie od celów, jakie stawiane są przed konkretnym modelem. Im mniejsza liczba terminów pierwotnych, tym bardziej skomplikowane są ***definicje** wyrażeń językowych. Terminy pierwotne modelu semantycznego odpowiadające elementarnym jednostkom znaczenia nazywa się ***semami**.

C.2.

TERMIN POCHODNY, *termin wtórny* – ***wyrażenie** wprowadzone za pomocą ***definicji**, charakteryzującej je przy użyciu ***terminów pierwotnych** lub innych terminów pochodnych, zdefiniowanych wcześniej (przy użyciu terminów pierwotnych).

C.2.

TERMIN PREFEROWANY – ***termin** wybrany spośród ***synonimów** jako najlepiej nadający się do pełnienia określonej funkcji, np. ***funkcji wyszukiwawczej**, zgodnie z przy-

jętymi zasadami preferencji, którymi mogą być np.: częstość występowania w ***tekstach**, rodzimość, poprawność językowa, wyrazistość ***znaczenia strukturalnego**, ***produktywność** słowotwórcza, krótkość, możliwość tworzenia ***wyrażeń złożonych**. Np. zgodnie z powyższymi kryteriami z dwóch synonimów *lingwistyka* i *językoznawstwo* powinien zostać wybrany termin *językoznawstwo* jako rodzimy i mający w języku polskim wyraźne znaczenie strukturalne. Powyższe kryteria mogą się oczywiście wykluczać, np. większą częstość użycia może mieć termin obcy niż termin rodzimy.
A.3., B.1., B.6.1.

TERMIN WTÓRNY zob. **TERMIN POCHODNY**

TERMINOLOGIA – (1) *nomenklatura* – zbiór ***terminów**;
(2) dział językoznawstwa zajmujący się terminami.
A.3., B.1.

TEZAUROFASETA – (1) ***słownik (2) *języka informacyjno-wyszukiwawczego** stanowiący połączenie tablic ***klasyfikacji fasetowej**, w której ***odpowiednikami słownymi *symboli klasyfikacyjnych** są ***deskryptory** i ***części alfabetyczno-hierachicznej tezaurusa**, w której wykazane są wszystkie deskryptory i ***askryptory**, zastępującej ***indeks alfabetyczny**;
(2) nazwa przyjęta dla pierwszego ***tezaurusa fasetowego** zbudowanego przez J. Aitchison dla English Electric Company, wydanego w 1970 r. pt. *Thesaurofacet: a thesaurus and faceted classification for engineering and related subjects.*
H.4.

TEZAURUS – (1) ***słownik (2)** odwzorowujący strukturę ***pola semantycznego** danego ***języka**. Artykuł słownikowy tezaurusa składa się z ***hasła**, będącego ***nazwą** określonego pola semantycznego, ***wyrażeń** tworzących to pole, najczęściej są to: ***synonimy**, ***hiponimy**, ***hiperonimy**, ***antonimy** oraz tzw. wyrażenia pokrewne (skojarzone) połączone z nim określonymi ***relacjami asocjacyjnymi**, w tym relacjami podobieństwa znaczeniowego, oraz ewentualnie z ***informacji** dodatkowych dotyczących ***relacji semantycznych** między tymi wyrażeniami oraz użycia tych wyrażeń. Pierwszym takim tezaurusem był *Roget's Thesaurus of English Words and Phrases* (1852).
Słowniki takie tworzy się dla pewnej ***klasy** języków używanych w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych**, tzw. ***języków deskryptorowych** (tezaurus (2)).
(2) słownik (2) języka deskryptorowego, który obok ***deskryptora** podaje deskryptory związane z nim wyróżnionymi ***relacjami paradygmatycznymi** oraz ***askryptory**. Wyróżnia się następujące rodzaje tezaurusów, zależnie od: a) liczby ***języków naturalnych**, na których słownictwie oparto ***leksykę** danego języka deskryptorowego: ***tezaurusy jednojęzyczne** i ***tezaurusy wielojęzyczne**; b) zakresu ***pola semantycznego**: ***tezaurusy branżowe**, ***tezaurusy dziedzinowe**, ***tezaurusy nadrzędne**, ***makrotezaurusy**; c) cech formalnych (***układu** i formy prezentacji); tezaurusy alfabetyczne lub alfabetyczno-hierarchiczne, ***tezaurusy fasetowe**, ***tezaurusy graficzne**, ***tezaurusy permutacyjne**, stanowiące często ***indeksy permutacyjne** w tezaurusie alfabetycznym (alfabetyczno-hierarchicznym). Ze względu na układ jednostek tezaurusa (deskryptorów i askryptorów, ***artykułów deskryptorowych** i ***artykułów askryptorowych**) wyróżnia się ponadto jego części: ***część alfabetyczną tezaurusa**, ***część alfabetyczno-hierarchiczną tezaurusa**, ***część hierarchiczną tezaurusa** oraz ***część systematyczną tezaurusa**.
G.6., H.4.

TEZAURUS ALFABETYCZNO-HIERARCHICZNY zob. **CZĘŚĆ ALFABETYCZNO-HIERARCHICZNA TEZAURUSA**

TEZAURUS ALFABETYCZNY zob. **CZĘŚĆ ALFABETYCZNA TEZAURUSA**

TEZAURUS BRANŻOWY – ***tezaurus (2)**, którego ***pole semantyczne** odwzorowuje ***pole tematyczne** jednej branży (gałęzi działalności gospodarczej). Np.: Tezaurus poczty i telekomunikacji, Tezaurus szpitalnictwa.
Por. ***tezaurus dziedzinowy**.
H.4.

TEZAURUS DOCELOWY – ***tezaurus (2)** powstały w wyniku ***transformacji *struktury *pola semantycznego** innego tezaurusa, przy możliwej zmianie ***planu wyrażania** danego ***języka deskryptorowego**.
Por. ***tezaurus źródłowy**.
H.4.

TEZAURUS DZIAŁOWY zob. **TEZAURUS DZIEDZINOWY**

TEZAURUS DZIEDZINOWY, *tezaurus działowy, tezaurus specjalistyczny, tezaurus tematyczny* – ***tezaurus (2)**, którego ***pole semantyczne** odwzorowuje ***pole tematyczne** jednej dziedziny wiedzy (np.: dyscypliny naukowej, dziedziny działalności praktycznej), np. Tezaurus informatyki.
Por. ***tezaurus branżowy**.
H.4.

TEZAURUS FASETOWY – ***tezaurus (2)**, w którym podstawę organizacji ***pola semantycznego** stanowią ***fasety** i ***kategorie**. W ***części systematycznej tezaurusa** deskryptory podzielone są na ***kategorie leksykalne**, wewnątrz których dalej uporządkowane są zgodnie z zasadami ***klasyfikacji polihierarchicznej**.
Por. ***klasaurus**, ***tezaurofaseta**.
H.4.

TEZAURUS GRAFICZNY, *część graficzna tezaurusa* – ***tezaurus (2)**, w którym ***relacje paradygmatyczne** są odzwierciedlone przez umowne ***znaki** graficzne, np.: wykresy strzałkowe, diagramy itp.
H.4.

TEZAURUS HIERARCHICZNY zob. **CZĘŚĆ HIERARCHICZNA TEZAURUSA**

TEZAURUS JEDNOJĘZYCZNY – ***tezaurus (2)**, w którym ***plan wyrażania *deskryptorów** jest równokształtny z planem wyrażania ***odpowiedników słownych** jednego ***języka naturalnego**.
H.4.

TEZAURUS NACZELNY zob. **TEZAURUS NADRZĘDNY**

TEZAURUS NADRZĘDNY, *tezaurus naczelny* – ***tezaurus (2)**, którego wyspecjalizowaną funkcją jest ***funkcja metainformacyjna** względem ***pól semantycznych *tezaurusów dziedzinowych**. Może ponadto służyć do ***indeksowania *dokumentów** i ***zapytań informacyjnych**. Stosowanie tezaurusów nadrzędnych w obu funkcjach przewidywano w projek-

tach Międzynarodowego Systemu Informacji Naukowo-Technicznej (MSINT) oraz Międzynarodowego Systemu Informacji Nauk Społecznych (MISON) krajów RWPG.
H.4.

TEZAURUS PERMUTACYJNY – część ***tezaurusa (2)**, która stanowi ***indeks permutacyjny** wszystkich ***deskryptorów** i ***askryptorów**.
H.4.

TEZAURUS SPECJALISTYCZNY zob. **TEZAURUS DZIEDZINOWY**

TEZAURUS SYSTEMATYCZNY zob. **CZĘŚĆ SYSTEMATYCZNA TEZAURUSA**

TEZAURUS TEMATYCZNY zob. **TEZAURUS DZIEDZINOWY**

TEZAURUS WIELOJĘZYCZNY – ***tezaurus (2)**, w którym ***plan wyrażania *deskryptorów** jest równokształtny z planem wyrażania ***odpowiedników słownych** co najmniej dwu ***języków naturalnych**, przy wspólnym ***planie treści**.
H.4.

TEZAURUS ŹRÓDŁOWY, *source thesaurus* – ***tezaurus (2)**, którego ***struktura *pola semantycznego** stanowi podstawę do zbudowania pola semantycznego innego tezaurusa, przy możliwości zmiany ***planu wyrażania** danego ***języka deskryptorowego**. Funkcję tezaurusa źródłowego może spełnić ***makrotezaurus**, ***tezaurus nadrzędny**, ***tezaurus dziedzinowy** lub ***tezaurus branżowy**. Por. ***tezaurus docelowy**.
H.4.

TŁUMACZENIE zob. **PRZEKŁAD**

TOPIC zob. **TEMAT (3)**

TRAFNOŚĆ WYSZUKIWANIA INFORMACJI zob. **DOKŁADNOŚĆ WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRANSFORMACJA – przekształcenie jednej ***struktury** (struktury wejściowej) w drugą (strukturę wyjściową), zazwyczaj ujęte w postaci ***algorytmu** – zbioru ***regul transformacyjnych**.
D.3.3.

TRANSFORMACJA INFORMACJI, *przetwarzanie informacji* – ***transformacja** dokonywana na ***informacji**.
Por. ***transformacja komunikatu**.
D.3.3., D.5.1., E.3.

TRANSFORMACJA JĘZYKOWA – ***transformacja** dokonywana na ***wyrażeniach**. ***Reguły transformacyjne** danego ***języka** pozwalają na otrzymanie z danych wyrażeń innych wyrażeń należących do tego samego języka, zachowujących jakąś określoną cechę wyrażenia transformowanego. Przykłady transformacji: zamiana strony czynnej na bierną, zamiana ułamków zwykłych na dziesiętne, sprowadzanie ułamków do wspólnego mianownika, transpozycja melodii do innej tonacji.
D.3.3.

TRANSFORMACJA KOMUNIKATU – ***transformacja** dokonywana na ***komunikacie**, na jego ***sygnale (1)** (***formie wyrażenia**) np.: ***tekstu *subkodu graficznego** na ***subkod akustyczny**, ***transkrypcja**, ***transliteracja**; na jego ***planie wyrażania**, np. ***przekład**;

lub na ***informacji***, np. ***streszczanie***. Transformacja komunikatu jest często operacją złożoną, np. przekład jest faktycznie transformacją i sygnału, i informacji. Transformacja komunikatu, a właściwie tylko sygnału, towarzyszy często innym procesom informacyjnym. Np. przekazywanie komunikatu drogą radiową poprzedza transformacja sygnału akustycznego na sygnał radiowy (fali akustycznej na falę radiową) w procesie ***nadawania komunikatu*** oraz transformacja odebranego sygnału radiowego na akustyczny, dokonywana w odbiorniku komunikatu.
D.3., D.3.3.

TRANSKRYPCJA – (1) ***transformacja *tekstu *subkodu akustycznego** w ***subkod graficzny*** z zachowaniem jedno-jednoznacznego ***odwzorowania*** zbioru ***cech relewantnych*** subkodu akustycznego w zbiór wyrażeń elementarnych subkodu graficznego (***liter (2)**) – TRANSKRYPCJA FONETYCZNA lub jedno-jednoznacznego odwzorowania elementów ***poziomu fonologicznego *struktury języka** (***fonemów**) w zbiór liter – TRANSKRYPCJA FONOLOGICZNA.;
(2) transformacja tekstu wyrażonego w jednym ***piśmie*** w tekst wyrażony w innym piśmie, odwzorowująca ciąg foniczny tekstu transformowanego za pomocą ***znaków*** pisma, w które tekst jest transformowany. Zasady transkrypcji (***reguły transformacji**) ustanawiają odpowiednie normy.
B.5.1., D.3.3., D.3.4.

TRANSKRYPCJA FONETYCZNA zob. **TRANSKRYPCJA**

TRANSKRYPCJA FONOLOGICZNA zob. **TRANSKRYPCJA**

TRANSLITERACJA – ***transformacja *tekstu** wyrażonego w jednym ***alfabecie (2)*** w tekst wyrażony w innym alfabecie. ***Reguły transformacyjne*** odwzorowują w tym wypadku alfabet odwzorowywany w alfabet odwzorowujący. Transliteracja jest operacją wykonywaną wyłącznie na tekstach w ***subkodzie graficznym***, nie uwzględnia więc ich postaci w ***subkodzie akustycznym***. Zasady transliteracji ustanawiają odpowiednie normy.
D.3.3., D.3.4.

TREŚĆ – w ***opozycji** do ***formy wyrażenia** – ***znaczenie** (***konotacja (1)**) ***wyrażenia***. Między treścią wyrażenia a jego ***zakresem*** zachodzi stosunek odwrotnie proporcjonalny: im większa treść, tym mniejszy zakres, im mniejsza treść, tym większy zakres, np.: wyrażenie *jamnik* ma większą treść (więcej cech składających się na jego konotację) niż *pies*, ale mniejszy od niego zakres. Treścią ***wyrażeń złożonych***, a więc ***zdań (3)** i ***tekstów spójnych*** jest ***struktura*** informacyjna odwzorowująca treści występujących w nich wyrażeń oraz łączących je ***relacji syntagmatycznych***. Definicja ta obejmuje również TREŚĆ DOKUMENTU.
B.6.3.

TREŚĆ DOKUMENTU zob. **TREŚĆ**

TREŚĆ CHARAKTERYSTYCZNA – abstrakcyjna ***struktura semantyczna*** odpowiadająca ***zbiorowi *cech relewantnych*** przysługujących wszystkim ***denotatom*** danego ***wyrażenia***.
B.6.3.

TREŚĆ JĘZYKOWA – abstrakcyjna ***struktura semantyczna*** odpowiadająca ***zbiorowi*** tych spośród cech składających się na ***treść charakterystyczną***, których znajomość wystar-

cza ***użytkownikowi języka** do zgodnego z regułami ***semantyki** danego ***języka** rozstrzygnięcia, czy przedmiot je posiadający może być ***denotatem** danego ***wyrażenia**.
B.6.3.

TRÓJKĄT SEMANTYCZNY – przedstawiony przez C.K. Ogdena i I.A. Richardsa w pracy *The Meaning of Meaning* (1923 r.) ***schemat** odwzorowujący ***znaczenie** ***znaku semantycznego**, na które składa się potrójna relacja między: 1) symbolem a myślą, 2) myślą a rzeczą, 3) symbolem a rzeczą;

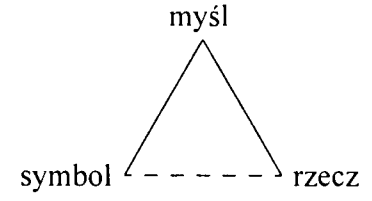

przy czym każdy z trzech składników pośredniczy między dwoma pozostałymi, z tym że związek między symbolem a rzeczą nie jest bezpośredni.
B.6.3.

TRUNKACJA zob. **MASKOWANIE**

TRYB DIALOGOWY zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB INTERAKCYJNY zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB INTERAKTYWNY zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB KONWERSACYJNY zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB NIEŚWIADKA zob. **IMPERCEPTIVUS**

TRYB ŚWIADKA zob. **PERCEPTIVUS**

TRYB OFFLINE zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB ONLINE zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB PARTIOWY zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB WSADOWY zob. **TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI**

TRYB WYSZUKIWANIA INFORMACJI – sposób realizacji procesu ***wyszukiwania informacji** w danym ***systemie informacyjnym** określany z punktu widzenia ewentualnego udziału w nim ***użytkownika systemu**. Wyróżnia się TRYB INTERAKCYJNY (INTERAKTYWNY), nazywany także TRYBEM ONLINE, TRYBEM KONWERSACYJNYM, TRYBEM DIALOGOWYM w opozycji do TRYBU WSADOWEGO, nazywanego TRYBEM OFFLINE, TRYBEM PARTIOWYM. W trybie interakcyjnym przekazanie przez użytkownika do systemu ***zapytania informacyjnego**, stanowiącego element ***strategii wyszukiwawczej**, powoduje reakcję systemu, np. przekazanie wyników wyszukiwania, stanowiące odpowiedź na zapytanie. Komunikowanie się użytkownika z systemem według zasady „akcja-reakcja", powtarzalnej zależnie od ***relewancji pragmatycznej** (pertynencji) wyszukanej informacji oraz ***efektywności wyszukiwania informacji**, umożliwia modyfikację ***strate-**

gii wyszukiwawczej. W trybie wsadowym użytkownik pozbawiony jest możliwości ingerowania w przebieg danego ***procesu informacyjnego** – np. zmiany wybranego wariantu strategii wyszukiwawczej.
I.4.

TWORZENIE KOMUNIKATU zob. **NADAWANIE KOMUNIKATU**

TYP TEKSTU – ***klasa *tekstów** wyodrębniająca się ze względu na pewne cechy strukturalne związane przede wszystkim z ***funkcją wypowiedzi** oraz typową dla jego występowania ***sytuacją komunikacyjną**. Ustalaniem tych cech zajmuje się ***typologia** tekstów, przy czym teksty występujące w realnych sytuacjach komunikacyjnych bardzo rzadko stanowią realizację typów idealnych, zawsze jednak muszą spełniać warunek stosowności typu tekstu do sytuacji komunikacyjnej.
D.4.

TYPOLOGIA – podział elementów danego ***zbioru** na podzbiory przez porównywanie ich z elementami uznanymi za typy wzorcowe dla tego zbioru. Typologia, w opozycji do ***klasyfikacji**, oparta jest na zasadzie ***opozycji** gradualnej (stopniowej) członów wyróżnianych w rzeczywistości niedyskretnej (ciągłej), przy czym zaliczenie elementów tej rzeczywistości do danego typu często wymaga uprzedniego określenia tzw. wartości progowej, czyli minimalnej wartości danego elementu wystarczającej do zaliczenia go do danego typu.
Rzeczywistość będąca przedmiotem badań lingwistycznych (***języki naturalne**) ma najczęściej taki właśnie charakter, dlatego też taksonomia systemów językowych i elementów tych systemów polega częściej na typologii niż na klasyfikacji, przykładem może być typologia syntaktyczna języków naturalnych, gdzie języki zalicza się do poszczególnych typów na podstawie tego, jaki sposób wyrażania ***relacji syntagmatycznych** w danym języku przeważa. Języki naturalne najczęściej nie stanowią czystych typów syntaktycznych, dlatego też podział ich nie spełnia warunków ***podziału logicznego**, który jest podstawą klasyfikacji.
Por. ***prototyp**.
F.3.

TYTUŁ – ***nazwa własna** utworu (***tekstu**), w tym ***dokumentu**, identyfikująca go (wraz z ***nazwą** autora).
B.5.5., I.3.

TYTUŁ UJEDNOLICONY – ***tytuł *dokumentu**, najczęściej w najbardziej znanej formie, wybrany do grupowania ***opisów bibliograficznych** różnych wydań tego samego ***tekstu** opublikowanych pod różnymi tytułami.
Por. ***hasło tytułowe**, ***kartoteka wzorcowa**.
I.3.

U

UKD zob. **UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA**

UKŁAD – (1) ***model** wyznaczający miejsce elementu w ***strukturze** danego zbioru, np. w ***porządku** elementów. W ***zbiorze wyszukiwawczym** ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** jest to ***porządek pionowy** ***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów** w zbiorach wyszukiwawczych, np.: ***kartotekach**, ***katalogach**, ***bibliografiach**, ***indeksach** oraz ***wyrażeń** ***języka**, np. ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**, w jego ***słowniku (2)**.
(2) realizacja takiego modelu (układu (1)) w konkretnym zbiorze.
C.3., I.5.2.

UKŁAD ABECADŁOWY zob. **UKŁAD ALFABETYCZNY**

UKŁAD ALFABETYCZNY, *układ abecadłowy* – ***układ**, w którym miejsce ***wyrażeń** wyznaczane jest przez ***porządek** ***liter** w ***alfabecie** ***języka naturalnego** stanowiącego ***bazę notacyjną**.
I.5.2.

UKŁAD CHRONOLOGICZNY – ***układ**, w którym ***porządek** elementów wyznaczany jest przez czas zajścia relewantnego zdarzenia dotyczącego tych elementów (czas jest pojmowany jako porządek liniowy). W ***zbiorze wyszukiwawczym** ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** jest to układ, w którym ***funkcję porządkującą** pełnią elementy ***opisu formalnego dokumentu** odwzorowujące daty opublikowania ***dokumentu** (CHRONOLOGIA WYDAWNICZA) lub daty powstania dokumentu (CHRONOLOGIA PIŚMIENNICZA) lub ***wyrażenia** ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** odwzorowujące okresy będące przedmiotami dokumentów (CHRONOLOGIA PRZEDMIOTOWA); w zależności od tego, czy wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego lub elementy opisu formalnego reprezentujące odpowiednie charakterystyki chronologiczne uszeregowane są według wartości rosnących dat, czy według ich wartości malejących, rozróżnia się tzw. CHRONOLOGIĘ WSTĘPUJĄCĄ i CHRONOLOGIĘ ZSTĘPUJĄCĄ.
I.5.2.

UKŁAD DZIAŁOWY – w ***zbiorze wyszukiwawczym** ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** ***układ rzeczowy**, w którym ***funkcję porządkującą** pełnią ***nazwy** działów piśmiennictwa uporządkowane według pewnego kryterium logicznego, np. układ działów: Historia książki – Archiwistyka – Bibliotekoznawstwo – Księgoznawstwo – Edytorstwo, dzięki umieszczeniu obok siebie nazw dyscyplin blisko spokrewnionych, ułatwia przeprowadzanie wyczerpującego ***wyszukiwania informacji** w zgrupowanej w tych działach literaturze.
I.5.2.

UKŁAD FASETOWY – ***układ gniazdowy** ***klas** nazywanych ***fasetami**.
I.5.2.

UKŁAD FORMALNY – ***układ**, w którym miejsce elementu wyznacza przyjęty dla danego ***zbioru** układ ***cech formalnych** elementów tego zbioru. W ***zbiorze wyszukiwawczym** ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** jest to ***układ**, w którym ***funkcję porządku-**

jącą pełnią *wyrażenia odwzorowujące *cechy formalne dokumentu, np. nazwa autora, data publikacji, numer bieżący (numerus currens).
I.5.2.

UKŁAD GNIAZDOWY – *układ, w którym porządkowane są nie poszczególne elementy danego *zbioru, lecz ich *klasy skupiające elementy tego zbioru posiadające określone *cechy dystynktywne, przy czym sam układ klas w zbiorze może być wyznaczany przez inne cechy, np. formalne. Przykłady: układ *słownika (2) według gniazd leksykalnych skupiających *wyrazy o zadanych cechach semantycznych, np. *nazwy zwierząt, nazwy ludzi, nazwy roślin, lub słowotwórczych, np. posiadających ten sam *morfem leksykalny, ten sam *formant, przy czym układ w słowniku takich gniazd słowotwórczych może być *układem formalnym, np. *układem alfabetycznym. W słownikach *języków informacyjno-wyszukiwawczych przykładem może być układ różnego rodzaju *określników lub *tematów *języka haseł przedmiotowych. Układem gniazdowym jest także *układ fasetowy.
I.5.2.

UKŁAD INFORMACYJNY – elementy *rzeczywistości pozajęzykowej wyznaczające *sytuacje komunikacyjną. Elementami *układu są: *źródło informacji lub *nadawca komunikatu, *adresat komunikatu, *odbiorca komunikatu, *kanał informacyjny, *komunikat, w którym wyróżnić można *sygnał (1) i odwzorowywaną przezeń *informację (3). Elementami układu informacyjnego mogą też być odpowiednie *instrumenty informacyjne.
D.1.

UKŁAD KLASOWY – w *zbiorze wyszukiwawczym *systemu informacyjno-wyszukiwawczego *układ rzeczowy, w którym *funkcję porządkującą pełnią *nazwy działów piśmiennictwa i *klas przedmiotów *dokumentów (*tematów (1)) o niewspółrzędnych *zakresach, uporządkowane w *układzie alfabetycznym, bez uwzględnienia rodzaju zależności zachodzących między nimi.
I.5.2.

UKŁAD KRZYŻOWY – w *zbiorze wyszukiwawczym *systemu informacyjno-wyszukiwawczego *układ, w którym *funkcję porządkującą pełnią *wyrażenia *języka informacyjno-wyszukiwawczego odwzorowujące przedmioty dokumentu (*tematy (1)) i/lub aspekty *treści oraz elementy *opisu formalnego dokumentu umieszczone w jednym wykazie i uporządkowane w *układzie alfabetycznym, np.: alfabetyczny ciąg *haseł przedmiotowych i nazw autorów.
I.5.2.

UKŁAD LOGICZNY – w *zbiorze wyszukiwawczym *systemu informacyjno-wyszukiwawczego *układ, w którym *funkcja porządkująca *wyrażeń jest uzależniona od *paradygmatyki *języka informacyjno-wyszukiwawczego.
I.5.2.

UKŁAD PRZEDMIOTOWY – w *zbiorze wyszukiwawczym *systemu informacyjno-wyszukiwawczego *układ rzeczowy, w którym *funkcję porządkującą pełnią *hasła przedmiotowe uporządkowane w *układzie alfabetycznym.
I.5.2.

UKŁAD RZECZOWY – w *zbiorze wyszukiwawczym *systemu informacyjno-wyszukiwawczego *układ, w którym *funkcję porządkującą pełnią *wyrażenia *języka infor-

macyjno-wyszukiwawczego odwzorowujące przedmioty dokumentów (***tematy (1)**) i/lub aspekty ich ***treści** lub ***cechy formalne dokumentów**; układami rzeczowymi są: ***układ działowy**, ***układ przedmiotowy**, ***układ systematyczny**, ***układ chronologiczny** (w sensie chronologii przedmiotowej).
I.5.2.

UKŁAD SYSTEMATYCZNY – w ***zbiorze wyszukiwawczym *systemu informacyjno-wyszukiwawczego *układ rzeczowy**, w którym ***funkcja porządkująca *wyrażeń *języka informacyjno-wyszukiwawczego** odwzorowuje pewną ***klasyfikację (2)** przedmiotów dokumentów (***tematów (1)**); układ systematyczny odpowiada więc ***paradygmatyce *klasyfikacji (3)** wykorzystanej w pewnym ***zbiorze informacyjnym**.
I.5.

UNITERM – (1) ***elementarna jednostka leksykalna *języka informacyjno-wyszukiwawczego** opracowanego przez amerykańskiego logika M. Taubego w 1951 r. Unitermy są ***wyrażeniami** semantycznie prostymi reprezentowanymi przez ***wyrazy (3) *języka naturalnego**; nie ustala się żadnych ***relacji semantycznych** pomiędzy nimi;
(2) nazwa własna ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** opracowanego przez M. Taubego, którego ***słownik (1)** tworzą ***unitermy (1)**, a ***gramatykę (2)** reguły ***indeksowania współrzędnego**.
H.5.

UNIWERSUM – (1) ***zbiór (1)** złożony ze wszystkich elementów wszelkiej badanej rzeczywistości materialnej i niematerialnej; wszelkie obiekty materialne i niematerialne, jakie kiedykolwiek istniały, istnieją lub będą istniały.
***Języki naturalne** są językami umożliwiającymi przekazywanie ***informacji** o całym uniwersum, w przeciwieństwie do ***języków sztucznych**, które tworzone są specjalnie do przekazywania informacji tylko o wybranych jego podzbiorach. Aby języki naturalne mogły spełniać tę funkcję, zwaną ***funkcją semantyczną**, elementy uniwersum muszą być w nich odpowiednio odwzorowane.
(2) ***rzeczywistość pozajęzykowa**, do której ***odwzorowania** służy dany ***język** – dla języka naturalnego jest to uniwersum (1), dla języków sztucznych odpowiednio wyodrębnione jego podzbiory, np. dla języka wzorów chemicznych uniwersum stanowi zbiór złożony z pierwiastków, związków chemicznych, dla algebry uniwersum stanowi zbiór liczb.
F.1.

UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA, *UKD* – ***klasyfikacja (3)** będąca ***klasyfikacją monohierarchiczną** o rozbudowanym ***systemie *poddziałów pomocniczych**, co w dużym stopniu upodabnia jej ***strukturę** do ***klasyfikacji fasetowej** (tzw. klasyfikacja częściowo-fasetowa lub częściowo-monohierarchiczna). UKD została opracowana przez P. Otleta i H. La Fontaine'a dla założonego przez nich Międzynarodowego Biura Usług Bibliograficznych (Office International de Bibliographie – OIB) i była wykorzystana do opisu literatury naukowej rejestrowanej przez OIB w postaci kartoteki o nazwie Repertoire Bibliographique Universel. Struktura tej klasyfikacji została oparta na strukturze ***Klasyfikacji Dziesiętnej (Deweya)**, której francuski przekład, dokonany w 1895 r. przez Otleta oraz La Fontaine'a i zmodyfikowany za zgodą M. Deweya oraz opublikowany przez OIB w 1905 r. jako tzw. „Modyfikacja brukselska KDD" (nazwa pochodząca od Brukseli będącej siedzibą OIB), uznany został za pierwsze wydanie UKD. Od tego czasu stale rozwijana i aktualizowana UKD jest obok Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya najpopularniejszą ***klasyfikacją**

uniwersalną wykorzystywaną przez biblioteki i ośrodki informacji naukowej w około 60 krajach. Prawa autorskie do UKD Otlet i La Fontaine przekazali Międzynarodowej Federacji Dokumentacji (Federation International de Documentation – FID, nazwa przyjęta w 1937 dla międzynarodowej organizacji powstałej po kilkakrotnych przekształceniach OIB; od 1986 r. – Fédération International d'Information et Documentation), która od 1992 r. scedowała je na międzynarodowe Konsorcjum ds. UKD (UDC Consortium) z siedzibą w Hadze, utworzone przez największych wydawców tablic UKD: Asociación Española de Normalización y Certificación (Hiszpania), Bahn Stafleu Van Loghum (Holandia), British Standards Institution (Wielka Brytania), Centre de Lecture Publique de la Communauté Française (Belgia) i Information Science and Technology Association (Japonia). W ostatnich latach Konsorcjum prowadzi intensywne prace nad ***rewizją tablic klasyfikacyjnych**, zmierzając do przekształcenia UKD w system o strukturze ***klasyfikacji fasetowej** i wykorzystując w tym celu doświadczenia prac nad konstrukcją tzw. drugiej wersji ***Klasyfikacji Bibliograficznej (Blissa)**.

UKD dysponuje dwoma rodzajami ***elementarnych jednostek leksykalnych** zorganizowanych w ***tablicach głównych** i ***tablicach pomocniczych**. Tablice główne zawierają ***symbole klasyfikacyjne** należące do 10 ***klas głównych**: 0 – Zagadnienia ogólne, obejmujące problemy podstaw wiedzy i kultury, informatykę, dokumentację, informację naukową i bibliotekoznawstwo, semiotykę, semantykę, cybernetykę, bibliografię, oraz organizacje; 1 – Filozofia, obejmująca systemy filozoficzne, etykę, logikę, psychologię, itd.; 2 – Religia, obejmująca problematykę teologiczną i zagadnienia dotyczące poszczególnych wyznań; 3 – Nauki społeczne, obejmująca socjologię, ekonomię, ekonomikę, politykę, prawo, opiekę społeczną i oświatę; 4 – obecnie dział wolny (przed 1962 r. zawierał filologię i językoznawstwo, przeniesione obecnie do działu 8); 5 – Matematyka i nauki przyrodnicze, obejmująca matematykę, astronomię, fizykę, chemię, geologię, biologię, botanikę, zoologię; 6 – Nauki stosowane, zawierające technikę, rolnictwo i leśnictwo, organizację i kierowanie, budownictwo i różne rodzaje przemysłu i usług; 7 – Sztuka, fotografia, architektura, widowiska, sport i muzyka; 8 – Język, lingwistyka, filologia i literatura piękna; 9 – Archeologia, prehistoria, geografia i historia. Każda z tych klas głównych podlega dalszemu podziałowi, zgodnie z zasadą podziału dziesiętnego, sięgającemu niekiedy kilkunastu stopni. W większości działów umieszczonych w tablicach głównych obok ***symboli głównych** podane są symbole ***poddziałów analitycznych** przeznaczone do tworzenia ***symboli rozwiniętych**; poddziały analityczne wyrażają zagadnienia wspólne dla wielu ***tematów (1)** objętych danym działem. W niektórych działach umieszczone są zasady tworzenia symboli ***poddziałów syntetycznych** oraz ***symboli syntetycznych.** Zagadnienia wspólne dla wszelkich tematów (1) znakowanych za pomocą symboli głównych oznaczone są symbolami ***poddziałów wspólnych** umieszczonymi w tablicach pomocniczych i obejmującymi symbole poddziałów wspólnych języka, formy, miejsca, rasy, grupy etnicznej i narodowości, czasu, punktu widzenia oraz tzw. poddziały wspólne z kreską obejmujące obecnie charakterystyki własności, materiałów i osób. Do tworzenia ***symboli złożonych** przeznaczone są cztery ***znaki łączace**: +, /, :. ::. UKD dysponuje ***notacją dziesiętną**, w nielicznych przypadkach zastąpioną NOTACJĄ SETNĄ (będącą ***notacją numeryczną** hierarchiczną o pojemności ***szeregu klasyfikacyjnego** 100 ***klas**); rozważano również wykorzystanie w niej ***notacji ósemkowej**. Dla tworzenia symboli bardziej szczegółowych aniżeli uwzględnione w tablicach ***symbole końcowe** dopuszcza się stosowanie ***podziału alfabetycznego** lub rozwijanie symboli UKD za pomocą ***znaków wtrącenia**.

Tablice UKD wydawane były przez FID w czterech podstawowych wariantach różniących się stopniem szczegółowości i zestawem uwzględnionych symboli – ***wydanie pełne UKD**, ***wydanie pośrednie UKD**, ***wydanie skrócone UKD** i ***wydanie specjalne UKD**. Obecnie podstawą wszelkich wydań tablic UKD jest *Master Reference File* (MRF) – baza danych prowadzona i stale aktualizowana przez Konsorcjum ds. UKD, która zawiera około 70 tysięcy symboli klasyfikacyjnych wraz z odpowiednikami w języku angielskim (utworzona na podstawie drugiego międzynarodowego wydania pośredniego UKD z 1994 r.). Kopie MRF udostępniane są instytucjom i organizacjom, które wykupią od Konsorcjum licencję na wydanie narodowych edycji tablic UKD; w Polsce licencje uzyskały Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, wydawca wydania skróconego dla polskiej sieci informacji naukowej z 1993 r. (UDC-P005) i Biblioteka Narodowa, wydawca wydania skróconego dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych z 1997 r. (UDC-P022).
H.1.2., H.1.4.

UPORZĄDKOWANIE zob. **PORZĄDEK**

UPORZĄDKOWANIE TEKSTU – cecha ***tekstu spójnego** polegająca na tym, że kolejność tworzących go ***zdań** uwarunkowana jest relacją zachodzącą w odwzorowywanej w tekście ***rzeczywistości pozatekstowej**, np. następstwem czasowym lub relacją sprawstwa. W uporządkowanym tekście nie można dokonać żadnego przestawienia zdań, prowadziłoby to bowiem do naruszenia sensu i zniekształcenia przez to obrazu rzeczywistości.
B.5.5.

UTRWALANIE INFORMACJI zob. **UTRWALANIE KOMUNIKATU**

UTRWALANIE KOMUNIKATU, *utrwalanie informacji* – ***proces informacyjny** polegający na utrwalaniu ***sygnału (1)**, czyli proces tworzenia ***dokumentu**. ***Instrumenty informacyjne** służące do utrwalania komunikatu mogą dokonywać jednocześnie jego ***transformacji** materialnej – transformacji sygnału, np.: magnetofon zmienia sygnał akustyczny na magnetyczny, barograf sygnał pneumatyczny na optyczny, elektroencefalograf sygnał elektryczny na optyczny. Do utrwalania komunikatów ***języka naturalnego** służy także ***pismo**.
D.3.

UZUPEŁNIENIE ZBIORU, *dopełnienie zbioru* – działanie ***rachunku zbiorów**, którego ***argumentami** są ***zbiór** pełny i jego podzbiór A, a wynikiem zbiór A′ będący zbiorem wszystkich takich obiektów, które nie są elementami zbioru A.
Np.: uzupełnieniem zbioru poetów do zbioru wszystkich ludzi jest zbiór wszystkich ludzi, którzy nie są poetami; uzupełnieniem zbioru artykułów popularnonaukowych napisanych w języku angielskim do zbioru wszystkich artykułów popularnonaukowych jest zbiór artykułów popularnonaukowych napisanych w językach innych niż angielski.
A.2.

UŻYTECZNOŚĆ INFORMACJI zob. **RELEWANTNOŚĆ INFORMACJI**

UŻYTKOWNIK INFORMACJI – ***nadawca komunikatu** i ***odbiorca komunikatu**, czasami tylko odbiorca komunikatu.
D.1.

UŻYTKOWNIK JĘZYKA – ***nadawca** lub ***odbiorca komunikatów** sformułowanych w danym ***języku**.

Warunkiem niezbędnym bycia użytkownikiem danego języka jest posiadanie odpowiedniej ***kompetencji językowej**. Idealnym użytkownikiem ***języka naturalnego** jest rodowity użytkownik języka (*native speaker*).
D.2.

UŻYTKOWNIK SYSTEMU zob. **UŻYTKOWNIK SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZGO**

UŻYTKOWNIK SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO, *użytkownik systemu* – ***użytkownik informacji** będący ***odbiorcą informacji** na wyjściu ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego**. Występuje on także w roli ***nadawcy informacji**, przekazując do systemu ***komunikat** w postaci ***zapytania informacyjnego**. W wielu systemach użytkownik sam dokonuje ***wyszukiwania informacji**, samodzielnie określając ***strategię wyszukiwawczą** lub korzystając ze strategii wyszukiwawczej systemu, np. w bibliotekach o wolnym dostępie do półek, w tradycyjnych ***katalogach** i ***bibliografiach**, w ***Internecie**.
I.1.

W

WAGA, *wskaźnik wagi, współczynnik wagowy* – ***symbol pomocniczy (2)** przydzielony ***wyrażeniu** ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej** odzwierciedlający jego wartość wyszukiwawczą, czyli przydatność w pełnieniu ***funkcji wyszukiwawczej**. Wagi przydzielane są na podstawie intuicji indeksatora lub w oparciu o cechy statystyczne danego wyrażenia, podane np. w ***słowniku frekwencyjnym**.
Wagi, jeżeli się stosuje, to na ogół tylko w ***językach deskryptorowych** lub ***językach słów kluczowych**. Przydzielanie wag deskryptorom (słowom kluczowym) nazywa się WAŻENIEM DESKRYPTORÓW (SŁÓW KLUCZOWYCH).
G.3., H.4.

WARIANT FAKULTATYWNY zob. **WARIANT JĘZYKOWY**

WARIANT JĘZYKOWY – ***wyrażenia** dowolnego poziomu ***struktury języka** pełniące taką samą funkcję, lecz mające różną formę. Warianty ***fonemów** nazywają się ALOFONAMI (np.: w języku polskim *ł* przedniojęzykowe i *u* niezgłoskotwórcze); warianty ***morfemów** ALOMORFAMI (np.: *człowiek-* i *ludź-*, *rok-* i *lat-*, tzw. MORFEMY SUPLETYWNE, *ręk-*, *rąk-*, *ręc-*, *ręcz-*, *rącz-*; końcówki *-a*, *-u* w dopełniaczu liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego); warianty ***wyrazów (4)** ***synonimami** (w węższym sensie) – np.: *samochód* i *auto*; warianty ***zdań (3)** synonimicznymi konstrukcjami (np. strona czynna i strona bierna). Warianty językowe w zależności od warunków ich wyboru dzieli się na: WARIANTY FAKULTATYWNE, a więc takie, których wybór zależy wyłącznie od ***nadawcy komunikatu**, np.: *językoznawstwo* i *lingwistyka*; WARIANTY KOMBINATORYCZNE, zwane też wariantami pozycyjnymi lub kontekstowymi, np.: *rok-* i *lat-*, których wybór jest uwarunkowany ***kontekstem** (*rok-* tylko w liczbie pojedynczej, *lat-* w liczbie mnogiej). Od wariantów tych należy odróżnić inny rodzaj wariantów kontekstowych, tzw. SYNONIMY KONTEKSTOWE a więc wyrazy, które dopiero występując w tym samym kontekście mają takie samo ***znaczenie**, np.: *słono* i *dużo* (*słono zapłacić*, *dużo zapłacić*), *gorzko* i *bardzo* (*gorzko żałować*, *bardzo żałować*).
B.4.

WARIANT KOMBINATORYCZNY zob. **WARIANT JĘZYKOWY**

WARTOŚĆ ATRYBUTU zob. **ATRYBUT**

WARTOŚĆ INFORMACJI – ocena ***informacji** zawartej w danym ***komunikacie** dotycząca następujących jej ***cech dystynktywnych**:

- prawdziwości informacji, a więc zgodności ze stanem faktycznym tego wycinka ***rzeczywistości pozatekstowej**, którą ten komunikat odwzorowuje – jest to wartość bezwzględna informacji, nie zależy bowiem od ***wiedzy** ***odbiorcy komunikatu** (***wiedzy o rzeczywistości**), choć ocena tej wartości takiej wiedzy wymaga;
- od ***relewancji informacji** zawartej w danym komunikacie dla jego odbiorcy – jest to wartość względna informacji, zależy bowiem od ***potrzeby informacyjnej** odbiorcy;
- od stopnia prawdopodobieństwa uzyskania danej informacji przez danego odbiorcę – jest to wartość względna;

- od stopnia nowości danej informacji – jest to wartość względna i zależy od wiedzy odbiorcy;
- od stopnia ***redundancji** komunikatu – jest to wartość bezwzględna, ale ocenie podlega tylko redundancja nieuwarunkowana redundancją ***systemu języka** komunikatu;
- od ***szumu informacyjnego** zawartego w danym komunikacie, przy czym ocenie podlega zarówno szum informacyjny w ***sygnale** komunikatu, a więc zniekształcenia sygnału uniemożliwiające lub utrudniające identyfikację jego cech dystynktywnych ze względu na ***kod** informacyjny, przy czym może to być zarówno zanik części sygnału, jak i zniekształcenia wynikające z nadmiaru cech niedystynktywnych (np. nałożenia się sygnałów innych komunikatów).

Por. ***informatywność komunikatu**, ***ilość informacji**, ***dezinformacja**.
D.5.1.

WARTOŚĆ LOGICZNA – w logice klasycznej prawda lub fałsz. Jest to ***logika dwuwartościowa**, gdyż każde ***zdanie** (w sensie logicznym) jest albo prawdziwe, albo fałszywe. Nie wszystkim zdaniom ***języka naturalnego** można przypisać wartość prawdy lub fałszu – można tylko zdaniom oznajmującym, nie można np. zdaniom pytającym.
W ***logikach wielowartościowych** przyjmuje się wartości logiczne pośrednie pomiędzy prawdą a fałszem. Takie wielowartościowe ocenianie prawdziwości i pewności ***informacji** ma w językach naturalnych specjalne wykładniki o ***funkcji metainformacyjnej** (np. *faktycznie*, *rzekomo*, *jakoby*, *kłamać*, *przysięgać*). W ***systemach informacyjnych**, zwłaszcza faktograficznych, językowe wykładniki prawdziwości informacji mogą być wykorzystane przy ocenianiu ***wartości informacji**, a w ***systemach inteligentnych** do oceny prawdziwości informacji w procesach ***wnioskowania**.
A.2.

WAŻENIE DESKRYPTORÓW zob. **WAGA**

WAŻENIE SŁÓW KLUCZOWYCH zob. **WAGA**

WEJŚCIE SYSTEMU zob. **SYSTEM**

WERBALIZACJA – operacja dokonywana przez ***nadawcę komunikatu** polegająca na przyporządkowaniu ***informacji** odwzorowującego ją ***tekstu *języka naturalnego** (***wykładników językowych**), a więc odwzorowanie ***planu treści** w ***plan wyrażania** danego języka naturalnego w konkretnym akcie komunikacyjnym.
B.5.5., D.3.1.

WIĄZKA TEMATYCZNA – w teorii S.R. Ranganathana ***temat (1)** będący wieloaspektowym rozważaniem dotyczącym pewnych zdarzeń, przedmiotów lub procesów, takich jak podróże kosmiczne, zagadnienia opieki społecznej, człowiek i środowisko.
H.1.3.

WIEDZA – ogół ***informacji** o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystania.
W opisowych charakterystykach ***treści** wyrażanej przez słowo *wiedza* zwykle podkreśla się, że obejmuje takie cechy jego ***desygnatu** jak uporządkowanie lub strukturyzacja, oznaczenie stopnia wiarygodności (por. ***wiedza niepełna** i ***wiedza niepewna**), zmienność i relatywność. Żadna ***definicja** wiedzy nie uzyskała dotąd konsensusu w środowisku naukowym, nie stanowi to jednak przeszkody w budowaniu złożonych, skomputeryzowanych ***systemów informacyjnych** operujących różnego rodzaju ***reprezentacjami wiedzy (2)**. Jako podstawę tworzenia ***modelu** wiedzy w systemach informacyjnych często przyjmuje się jej uproszczo-

ną definicję formalną, według której przedstawiana jest jako para uporządkowana (I, R), której pierwszym elementem jest zbiór informacji I (***danych**, faktów), a drugim zbiór operacji R (reguł operowania elementami zbioru I: selekcji, ***transformacji** i aktualizacji). Badacze analizujący charakter wiedzy wyodrębniają zwykle różne jej typy. W naukach poznawczych rozróżnienia te często dokonywane są ze względu na różnice zachodzące między pamięcią semantyczną i epizodyczną, deklaratywną i proceduralną (***wiedza deklaratywna** i ***wiedza proceduralna**) oraz pamięciowymi zapisami informacji dotyczących ***języka** i informacji dotyczących ***rzeczywistości pozajęzykowej**. W aspekcie przedmiotowym wyodrębnia się ponadto wiedzę odnoszącą się do samej wiedzy oraz podmiotu poznawczego, czyli ***metawiedzę**. W kognitywnej metodologii projektowania systemów informacyjnych typy wiedzy wyróżnia się najczęściej ze względu na rodzaj jej ***odniesienia**, np.: ***wiedza o języku informacyjno-wyszukiwawczym**, ***wiedza o problemie wyszukiwawczym**, ***wiedza o systemie informacyjno-wyszukiwawczym**, ***wiedza o dziedzinie**.
D.5.1., E.1.

WIEDZA DEKLARATYWNA – w opozycji do ***wiedzy proceduralnej** – ***wiedza** o stanach rzeczy (obiektach, sytuacjach) i zachodzących między nimi relacjach.
Por. ***organizacja wiedzy – model deklaratywny**.
E.1.

WIEDZA JĘZYKOWA – w opozycji do ***wiedzy o języku** – nieuświadamiana sobie przez ***użytkownika języka** naturalnego znajomość jego ***relacji paradygmatycznych**, reguł językowych (składniowych i semantycznych) i norm językowych pozwalająca mu na posługiwanie się tym ***językiem** w ***procesach informacyjnych**, a więc ***nadawaniu komunikatów**, ***odbieraniu komunikatów** i ***transformacji komunikatów**.
Wiedzę językową mają przede wszystkim rodowici użytkownicy języka w zakresie języka pierwszego oraz użytkownicy języków obcych, jeśli przyswoili je sobie w naturalnym środowisku językowym bez świadomego uczenia się ***struktury *systemu językowego**.
Por. ***intuicja językowa**, ***kompetencja językowa**, ***wiedza o języku**.
D.2., E.1.

WIEDZA NIEPEŁNA – ***wiedza**, na którą składa się zbiór ***danych** niewystarczający dla weryfikacji ***wniosków** wyprowadzanych na jego podstawie. W ***systemach inteligentnych** operujących wiedzą niepełną najczęściej stosuje się dwie metody umożliwiające wyprowadzanie wniosków mimo braku kompletnej ***informacji** o rzeczywistości reprezentowanej w wiedzy systemu: ***wnioskowanie** autoepistemiczne i wnioskowanie oparte na domysłach. W pierwszej, na podstawie tzw. założenia o pełności wiedzy, przyjmuje się, że wnioski wyprowadzone z niepełnej wiedzy systemu zachowują prawdziwość również po dołączeniu do niej nowych informacji. W drugiej, wnioskowanie ma charakter niemonotoniczny, a więc przyjmuje się, że twierdzenia dowiedzione na podstawie niepełnej wiedzy muszą podlegać weryfikacji w świetle nowych informacji, w wyniku czego mogą zostać unieważnione; podstawą wnioskowania jest wówczas założenie, że o ile nie są znane informacje sprzeczne z danym twierdzeniem, to uznaje się je za prawdziwe.
E.1.

WIEDZA NIEPEWNA – ***wiedza**, której wszystkie lub niektóre elementy cechuje ograniczony poziom pewności co do ich prawdziwości lub użyteczności. W ***systemach dokumentacyjnych** najszerzej stosowaną metodą wyrażania stopnia niepewności wiedzy jest tzw. ***ważenie deskryptorów** lub ***słów kluczowych**, polegające na przypisaniu każdemu

z takich ***wyrażeń** składających się na ***charakterystykę wyszukiwawczą dokumentu** lub ***instrukcję wyszukiwawczą** współczynnika liczbowego nazywanego ***wagą**, określającego stopień ważności (reprezentatywności) wyrażenia dla ***treści** dokumentu lub ***zapytania informacyjnego**. Współczynniki takie są też często przypisywane wynikom ***wyszukiwania informacji**, wskazując przewidywany stopień ich użyteczności. W ***systemach inteligentnych** niepewność może cechować zarówno ***dane** wykorzystywane jako ***przesłanki**, wyprowadzone z nich ***wnioski**, jak i reguły ***wnioskowania**. Wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje metod jej reprezentowania: metody probabilistyczne i metody posybilistyczne. W metodach probabilistycznych niepewność rozumiana jest jako przypadkowość, a więc zakłada się, że dotyczy wiedzy o możliwości zajścia faktu stanowiącego przesłankę wnioskowania, a w konsekwencji również faktu, który wnioskuje się na podstawie danej przesłanki; do oznaczania niepewności wykorzystuje się tzw. współczynniki przekonania, które mogą mieć postać wskaźników prawdopodobieństwa, współczynników pewności, współczynników przeświadczenia w sensie teorii Dempstera-Shafera, stopni prawdy w sensie ***logiki wielowartościowej** lub ***kwantyfikatorów** lingwistycznych, takich jak wyrażenia *w większości przypadków*, *w prawie wszystkich przypadkach*, *w nielicznych przypadkach*. W metodach posybilistycznych zakłada się, że niepewność dotyczy identyfikacji elementów rzeczywistości, która stanowi podstawę i wynik wnioskowania oraz samych reguł wnioskowania, a źródłem tej niepewności są ***wyrażenia nieostre** języka, w którym reprezentowana jest wiedza; do oznaczenia niepewności stosuje się metody oparte na nieklasycznych ***teoriach zbiorów**, np. teorii ***zbiorów rozmytych** lub przybliżonych.
E.1.

WIEDZA O DZIEDZINIE – w ***systemach informacyjno-wyszukiwawczych** obszar ***wiedzy**, do którego należą ***problemy wyszukiwawcze** i związane z nimi ***potrzeby informacyjne użytkowników** systemu. Często przyjmuje się, że jest to odwzorowany w systemie wycinek ***wiedzy o rzeczywistości**, stanowiący konceptulizację określonego fragmentu świata, na którą składają się stwierdzone fakty i reguły dotyczące jego elementów oraz zachodzących między nimi relacji. Wiedzę o dziedzinie odwzorowaną w ***systemach dokumentacyjnych** stanowi suma ***treści** zarejestrowanych w nich ***dokumentów**.
D.5.1., E.1.

WIEDZA O JĘZYKU – w opozycji do ***wiedzy językowej** – uświadamianie sobie przez ***użytkownika języka** zachodzących w nim ***relacji paradygmatycznych**, obowiązujących reguł językowych (składniowych i semantycznych) i norm językowych.
Wiedza o języku może być tylko fragmentaryczna, zarówno o ***języku** pierwszym, jak i o języku obcym. Mają ją zazwyczaj rodowici użytkownicy języka w pewnym stopniu, a staje się bardziej kompletna w miarę poznawania opisu tego języka, np. podczas nauki szkolnej, mają użytkownicy języka obcego przyswajający go sobie poprzez świadome uczenie się struktury systemu językowego. Wiedza o języku nie jest warunkiem koniecznym użycia języka, a więc posługiwania się nim w ***komunikacji**.
D.2., E.1.

WIEDZA O JĘZYKU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYM – część ***wiedzy o systemie informacyjno-wyszukiwawczym** dotycząca ***języka informacyjno-wyszukiwawczego** wykorzystywanego w ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym** jako narzędzie reprezentacji ***dokumentów**, czyli kodowania odwzorowanej w systemie ***wiedzy o dziedzinie** i ***wiedzy o problemie wyszukiwawczym**. We współczesnych systemach najczęściej wiedza ta prezentowana jest w ***słownikach (2)** (np. ***tezaurusach** udostępnianych

online, listach ***słów kluczowych** użytych w ***indeksowaniu**) i informacjach pomocniczych, wskazujących zasady budowy ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** i ***instrukcji wyszukiwawczej**.
E.1.

WIEDZA O PROBLEMIE WYSZUKIWAWCZYM, *wiedza o zadaniu* – ***wiedza** o sytuacji problemowej ***użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego**, implikującej sformułowanie przez niego ***zapytania informacyjnego** kierowanego do ***systemu informacyjnego**. Na wiedzę tę składa się zarówno zestaw pojęć i zachodzących między nimi relacji, odpowiadających określonej konfiguracji elementów fragmentu rzeczywistości rozważanego przez użytkownika, jak i określenie zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań powstania sytuacji problemowej, takich jak np. stan wiedzy użytkownika, motywacje i cel podjęcia poszukiwań informacji, oczekiwania związane z rozwiązaniem problemu. Prawidłowa identyfikacja tego typu wiedzy i wyrażenie jej za pomocą przyjętego w systemie ***języka** ***reprezentacji wiedzy** warunkuje ***relewancję** wyników ***wyszukiwania informacji**. Wiedzę o problemie wyszukiwawczym cechuje wysoki stopień niepełności i niepewności oraz zmienność.
Por. ***potrzeba informacyjna użytkownika**, ***problem wyszukiwawczy**, ***wiedza niepewna**, ***wiedza niepełna**.
D.5.1., E.1.

WIEDZA O RZECZYWISTOŚCI, *wiedza o świecie* – ***wiedza** odnosząca się do świata zewnętrznego (materialnego, fizycznego) lub wewnętrznego (mentalnego, psychicznego), percypowanego przez podmiot poznawczy. Wiedza o rzeczywistości obejmuje ***konceptualizację rzeczywistości** wyrażoną w ***systemie** ***pojęć** i zachodzących między nimi relacji, stanowiąc mentalne odwzorowanie rzeczywistości poznawanej zgodnie z tym, jak podmiot poznania tę rzeczywistość rozumie i jak organizuje ***informacje** o niej. Jednym z czynników oddziałujących na organizację systemu pojęć tworzącego wiedzę o rzeczywistości są skonwencjonalizowane ***struktury** ich porządkowania utrwalone w ***języku**, a o ich ścisłym powiązaniu decyduje ***funkcja semantyczna** ***wyrażeń** językowych przypisująca im ***znaczenie**, rozumiane jako pojęcia wyróżnione w systemie pojęć tworzącym wiedzę o rzeczywistości.
D.5.1., E.1.

WIEDZA O RZECZYWISTOŚCI POZAJĘZYKOWEJ, *wiedza pozajęzykowa* – ***wiedza** o rzeczywistości odwzorowywanej przez dany ***język naturalny**. Wiedza ta bardzo często interferuje z ***wiedzą o języku**, przede wszystkim w zakresie reguł ***semantyki** przy określaniu ***konotacji** jego ***wyrażeń** i ***paradygmatyki**, przy określaniu ***pól asocjacyjnych** ***języka**. I to interferuje do tego stopnia, że często trudno jest tu przeprowadzić wyraźną granicę, co jest niezbędne np. przy opisie ***znaczenia** wyrażeń języka. Wiedza o rzeczywistości pozajęzykowej wykorzystywana jest również przy ***odkodowywaniu informacji** z ***komunikatów** językowych; w wypadku ***homonimii** językowej np. pozwala na ujednoznacznienie ***zdania** *Dziecko rozbiło piłką okno*, ponieważ wiemy, że w naszej rzeczywistości okno nie gra w piłkę i nie mogło rozbić dziecka, choć powyższe zdanie jest dwuznaczne i mogłaby istnieć taka rzeczywistość, w której zdanie to byłoby prawdziwe w obu znaczeniach.
Por. ***światy możliwe**.
D.2., E.1.

WIEDZA O SYSTEMIE INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYM - ***wiedza** związana z umiejętnością operowania ***systemem informacyjno-wyszukiwawczym**, obejmująca

w szczególności wiedzę o jego ***polu tematycznym** i metodzie ***reprezentacji *wiedzy o dziedzinie** odwzorowanej w systemie, w tym ***metawiedzę** systemu i ***wiedzę o języku informacyjno-wyszukiwawczym** oraz wiedzę o przyjętym w systemie sposobie kodowania i organizacji ***wiedzy o problemie wyszukiwawczym**. Badania wykazują, że charakter i zakres wiedzy ***użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego** o systemie może mieć istotny wpływ na rezultaty ***wyszukiwania informacji**, toteż postuluje się, aby wiedza ta była odwzorowana w systemie i udostępniana użytkownikowi w czasie sesji wyszukiwawczej; postulat ten najczęściej realizowany jest w postaci rozbudowanych systemów pomocy online i inteligentnych ***interfejsów** komunikacji system – użytkownik.
E.1.

WIEDZA O ZADANIU zob. **WIEDZA O PROBLEMIE WYSZUKIWAWCZYM**

WIEDZA POZAJĘZYKOWA zob. **WIEDZA O RZECZYWISTOŚCI POZAJĘZYKOWEJ**

WIEDZA O ŚWIECIE zob. **WIEDZA O RZECZYWISTOŚCI**

WIEDZA PROCEDURALNA – w opozycji do ***wiedzy deklaratywnej** – ***wiedza** o operowaniu ***danymi** ze ***zbioru *wiedzy deklaratywnej**. Por. ***organizacja wiedzy – model deklaratywny**.
E.1.

WIEDZA SEMANTYCZNA – ***wiedza językowa** dotycząca ***semantyki** danego ***języka**, a więc ***znaczenia** jego ***wyrażeń** oraz zachodzących między nimi relacji (***relacji semantycznych**).
E.1.

WIEDZA TEKSTOWA – ***wiedza** uzyskiwana przez ***odbiorcę komunikatu** w procesie ***odbierania komunikatu**. Wiedza ta może być albo zgodna z wiedzą odbiorcy o ***rzeczywistości pozajęzykowej** i pasować do jego ***świata rzeczywistego**, albo nie. W pierwszym wypadku jest łatwiej przyswajana i zapamiętywana przez użytkownika, w drugim użytkownik albo modyfikuje swój ***model** świata pod wpływem wiedzy tekstowej – modyfikacja taka możliwa jest tylko wtedy, gdy istnieje przynajmniej jakaś wspólna część między wiedzą tekstową a modelem świata, albo modyfikuje wiedzę tekstową tak, aby pasowała do jego modelu rzeczywistości.
Wiedza tekstowa wykorzystywana jest przez odbiorcę do konstruowania ***świata tekstu** umożliwiającego ocenę jego ***koherencji** (spójności semantycznej).
D.3.2.

WIELOZNACZNOŚĆ zob. **POLISEMIA**

WIERZCHOŁEK zob. **DRZEWO**

WNIOSEK, *konkluzja* – ***informacja wyjściowa** w operacji ***wnioskowania**.
E.3.

WNIOSKOWANIE – ***transformacja** prawdziwościowa ***informacji**, a więc taka, że z ***informacji wejściowych** (***przesłanek**) uznanych za prawdziwe w danym ***systemie**, uzyskuje się inne informacje (***wnioski**) prawdziwe w stopniu takim samym, jaki przysłu-

giwał przesłankom (WNIOSKOWANIE LOGICZNE) lub mniejszym (WNIOSKOWANIE UPRAWDOPODOBNIAJĄCE).
E.3.

WNIOSKOWANIE LOGICZNE zob. **WNIOSKOWANIE**

WNIOSKOWANIE UPRAWDOPODOBNIAJĄCE zob. **WNIOSKOWANIE**

WOKATYWNA FUNKCJA WYPOWIEDZI zob. **FUNKCJA IMPRESYWNA**

WORLD WIDE WEB, *WWW, W3* – system prezentowania ***informacji** w postaci ***dokumentów hipertekstowych** (***stron WWW**) w sieci ***Internet**, używający ***protokołu** HTTP (Hypertext Transfer Protocol).
System WWW został stworzony przez Tima Bernersa-Lee i Roberta Cailliana w instytucie CERN w Genewie pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku.
A.4.

WORTAL zob. **PORTAL WERTYKALNY**

WROSTEK zob. **AFIKS**

WSKAZYWANIE – w opozycji do ***nazywania** – relacja między ***wyrażeniami** ***języka** a elementami ***rzeczywistości pozajęzykowej** odwzorowywanej w tym języku taka, że wyrażenie denotuje w każdym użyciu inną ***klasę** elementów rzeczywistości, zależnie od ***sytuacji komunikacyjnej**, ***konsytuacji** i ***kontekstu**, w którym zostało użyte. Wyrażenia te mogą odnosić się albo do ***rzeczywistości pozatekstowej**, np. *ja*, *ty*, *on*, *to*, albo do elementów kontekstu, w którym występują (por. ***foryczne zaimki**). Wyrażenia takie nazywa się wyrażeniami wskazującymi.
B.5.5.

WSKAŹNIK zob. **INDEKS**

WSKAŹNIK FASETY – w ***klasyfikacji fasetowej** specjalny ***znak** wskazujący przynależność ***symbolu klasyfikacyjnego** do konkretnej ***fasety (1)** oraz umożliwiający formalne wyróżnienie przynależności znaków do poziomu ***struktury języka** w ***wyrażeniach złożonych**. Mogą to być duże ***litery** (stanowiące część symbolu), jak np. w klasyfikacjach CRG lub znaki interpunkcyjne, jak w ***Klasyfikacji Dwukropkowej (Ranganathana)**.
H.1.3.

WSKAŹNIK RELACJI zob. **RELATOR**

WSKAŹNIK ROLI – ***symbol pomocniczy (2)** dołączany do ***wyrażenia** ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej**, oznaczający funkcję, jaką pełni jego ***desygnat** w opisywanej sytuacji (np. siarka jako produkt, jako surowiec, jako produkt uboczny itp.). Ustalony zestaw wskaźników roli włączony jest do ***słownika (2)** danego ***języka informacyjno-wyszukiwawczego**. Wskaźników roli używa się w celu zwiększenia wskaźnika ***dokładności wyszukiwania informacji** przez zmniejszenie ***szumu informacyjnego**.
Por. ***przypadki semantyczne**.
G.3., H.4.

WSKAŹNIK UKD – ***litery (2)** ***alfabetu** ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** odróżniające ***symbole pomocnicze (1)** od ***symboli głównych** i służące do łączenia symboli po-

mocniczych z symbolami głównymi. Pełni podobną funkcję do ***wskaźnika fasety**, np.: „...” (cudzysłów) wskazuje na przynależność do kategorii czasu, (...) (nawias okrągły) – do kategorii miejsca, = (znak równości) – do kategorii języka itd.
H.1.2.

WSKAŹNIK WAGI zob. **WAGA**

WSKAŹNIK WIĘZI – ***symbol pomocniczy (2)** dodawany do ***wyrażeń *charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** lub ***instrukcji wyszukiwawczej** wskazujący, które z nich należy łączyć w procesie wyszukiwania. Wskaźniki więzi stosowane są w celu zmniejszenia ***szumu informacyjnego** spowodowanego tzw. ***fałszywą koordynacją**, tzn. łączeniem przy wyszukiwaniu wyrażeń charakterystyki dokumentu politematycznego lub ***zapytania informacyjnego** należących do opisów różnych ***tematów (1)**.
H.4.

WSPÓŁCZYNNIK WAGOWY zob. **WAGA**

WSPÓŁODNIESIENIE zob. **KOREFERENCJA**

WSPÓŁPODPORZĄDKOWANIE zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

WSPÓŁPODRZĘDNOŚĆ zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

WSPÓŁRZĘDNOŚĆ zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

WSPÓŁRZĘDNOŚĆ GENERYCZNA zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

WSPÓŁRZĘDNOŚĆ MEREOLOGICZNA zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

WSPÓŁRZĘDNOŚĆ TEMATYCZNA zob. **RELACJA WSPÓŁRZĘDNOŚCI**

WSPÓŁWYSTĘPOWANIE, *kookurencja* – ***relacja syntagmatyczna** łącząca ***wyrażenia** tworzące jedno ***wyrażenie złożone**. Najczęściej nazywa się tak relację syntagmatyczną między ***wyrazami** w ***zdaniu**, ***syntagmie**.
B.5.4.

WTRĄCENIE zob. **ZNAK WTRĄCENIA**

W3 zob. **WORLD WIDE WEB**

WWW zob. **WORLD WIDE WEB**

WYDANIE BRANŻOWE UKD zob. **WYDANIE SPECJALNE UKD**

WYDANIE MIĘDZYNARODOWE UKD zob. **WYDANIE PEŁNE UKD**

WYDANIE PEŁNE UKD, *wydanie międzynarodowe UKD* – wydanie ***tablic klasyfikacyjnych *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** zawierające pełny zestaw ***symboli głównych** i ***symboli pomocniczych** będących ***wyrażeniami** tej ***klasyfikacji** w dniu publikacji wydania; ponieważ wszystkie wydania pełne muszą być w zasadzie identyczne (z uwzględnieniem zmian wprowadzonych między publikacją poszczególnych edycji), uznano je za międzynarodowe. Pierwszym wydaniem pełnym UKD była opublikowana w 1907 r. w Brukseli edycja francuska „Manuel du Répertoire Bibliographique Universel”. Do roku 1992 za tzw. ***wydanie wzorcowe UKD** dla ***tłumaczenia** i publikacji narodowych wydań pełnych przyjmowano drugie wydanie międzynarodowe w języku francuskim „Classification Decimale Universelle” z lat 1927-1931 (FID 151), uzupełnione wszystkimi zmia-

nami wprowadzonymi do UKD po roku 1931, które opublikowano w latach 1931-1934 w ***P-notach**, w latach 1934-1939 w „Dezimalklassifikation, Deutsche Gesamtausgabe. Dritte internationale Ausgabe. Ergänzungen" (FID 250) i po roku 1949 w czasopiśmie „Extensions and Corrections to the UDC" (FID 248), lub też trzecie wydanie międzynarodowe w języku niemieckim „Deutsche Gesamtausgabe" (FID 196) opublikowane w 1934 r., uzupełnione wszystkimi zmianami wprowadzonymi do UKD i opublikowanymi w latach 1934-1964 w „Cumulated UDC Supplement" (FID 420), w latach 1965-1974 i po 1975 r. w czasopiśmie „Extensions and Corrections to the UDC". Opublikowano 17 wydań pełnych UKD w 12 językach. Pierwsze wydanie pełne w języku polskim, zarejestrowane przez FID jako X wydanie międzynarodowe (FID 327), ukazało się w latach 1959-1972 i obejmowało 41 zeszytów tematycznych. Aktualizacja tego wydania, polegająca na włączaniu do niego zmian i uzupełnień opublikowanych przez FID w „Extensions and Corrections to the UDC", była prowadzona na bieżąco za pośrednictwem wydawanego od 1964 r. czasopisma „UKD. Zmiany i uzupełnienia". Od 1981 r. Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej rozpoczął publikację zrewidowanego drugiego wydania pełnego UKD w języku polskim (FID 607); publikacja ta nie została dotychczas zakończona. Do 1992 r. zostały opublikowane zeszyty zawierające działy: Tablice pomocnicze I (z wyłaczeniem poddziałów wspólnych miejsca) i II; 30/33; 34; 35; 36; 37/39; 50/51; 528/529; 548/549; 55; 56/57; 58; 59. W 1996 r. wydane zostały tablice pełne poddziałów wspólnych języka i działu 8; w 1998 r. ukazało się nowe wydanie pełne tablic działu 9.
H.1.2.

WYDANIE POŚREDNIE UKD – wydanie ***tablic klasyfikacyjnych *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** stanowiące skrót ***wydania pełnego UKD** w stosunku 1:3; w założeniu wydanie to powinno zaspokoić potrzeby 95% użytkowników UKD. Pierwszym i zarazem do 1992 r. uznanym za ***wydanie wzorcowe UKD** było wydanie pośrednie w języku niemieckim „Dezimalklassifikation, DK-Handausgabe" (FID 396) z 1967 r. Wydania pośrednie UKD ukazały się w językach: angielskim, francuskim, japońskim, polskim (1974-1977, FID 502), rosyjskim, serbochorwackim, słoweńskim, włoskim, portugalskim. Zawartość pierwszego wydania pośredniego w języku angielskim „Universal Decimal Classification: International Medium Edition, English Text" (FID 571) z 1985-88 r. wykorzystano do utworzenia Master Reference File (MRF) – bazy danych, która stanowi obecnie podstawę opracowania wszelkich typów narodowych wydań tablic UKD.
H.1.2.

WYDANIE SKONDENSOWANE UKD zob. **WYDANIE SKRÓCONE UKD**

WYDANIE SKRÓCONE UKD – wydanie ***tablic klasyfikacyjnych *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** zawierające wybrane ***symbole klasyfikacyjne** stanowiące zwykle około 10% zestawu symboli umieszczonych w ***wydaniu pełnym UKD**. Przeznaczone jest ono dla użytkowników porządkujących zbiory mniejszych bibliotek lub osób wyszukujących informacje według UKD, nie powinno natomiast być podstawowym narzędziem klasyfikatorów zatrudnionych przy opracowywaniu zbiorów specjalistycznych, ponieważ mogą z niego korzystać tylko przy klasyfikowaniu zagadnień marginesowych. Wydanie skrócone spełnia doskonale rolę podręcznika dla osób uczących się zasad posługiwania się UKD. Za ***wydanie wzorcowe UKD** dla wydania skróconego do 1992 r. uznawana była trójjęzyczna edycja „Universal Decimal Classification Trilingual Abridged Edition" w językach angielskim, niemieckim i francuskim (z r. 1958 (FID 277)). Od 1992 r. podstawą publikacji wszelkich wydań tablic UKD jest aktualna zawartość Master Reference File (MRF) – bazy danych prowadzonej

i na bieżąco aktualizowanej przez Konsorcjum ds. UKD. Pierwsze tego typu tablice polskie opublikowano w 1938 r. (FID 181a), w 1966 r. ukazało się drugie polskie wydanie skrócone (FID 365), a w 1982 r. – wydanie trzecie (FID 616) aktualne na dzień 1 lipca 1979 r. W latach 1993-94 opublikowane zostało nowe, znacznie poszerzone wydanie skrócone dla polskiej sieci informacji naukowej, autoryzowane już przez Konsorcjum ds. UKD i zarejestrowane jako publikacja UDC-P005. W Polsce publikowane są również tzw. WYDANIA BARDZO SKRÓCONE UKD lub WYDANIA SKONDENSOWANE UKD przeznaczone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych i zawierające ok. 3% zawartości wydania pełnego tablic. Tablice tego typu opracowuje i wydaje Biblioteka Narodowa; dotychczas ukazały się cztery ich edycje: w 1969 r. (FID 424), 1978 r. (FID 546), 1988 r. (FID 1988) oraz w 1997 r. znacznie poszerzone i autoryzowane już przez Konsorcjum ds. UKD jako publikacja UDC-P022.
H.1.2.

WYDANIE SPECJALISTYCZNE UKD zob. **WYDANIE SPECJALNE UKD**

WYDANIE SPECJALNE UKD, *wydanie branżowe UKD, wydanie specjalistyczne UKD, wydanie wyspecjalizowane UKD* – wydanie ***tablic klasyfikacyjnych** ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** zawierające pełny zestaw ***symboli klasyfikacyjnych** należących do działów podstawowych dla danej branży (specjalności, dziedziny), wybór symboli należących do działów pokrewnych dla danej branży dokonany zgodnie z potrzebami oraz bardzo duży skrót symboli należących do pozostałych działów ***klasyfikacji (3)**. W odróżnieniu od wydań innych typów wydanie specjalne zawiera obok ***symboli głównych** i ***symboli pomocniczych** także ***symbole rozwinięte** i ***symbole złożone** zbudowane przez wydawców dla takich zagadnień i problemów złożonych, które – choć często spotykane w danej branży – nie mają ***symboli prostych**. Dotychczas ukazały się następujące wydania specjalne UKD w języku polskim: Transport drogowy, 1969 (FID 434); Transport kolejowy, 1974 (FID 521); Handel wewnętrzny, żywienie zbiorowe i dziedziny pokrewne, 1977 (FID 547); Transport drogowy, kolejowy, powietrzny i wodny, 1979 (FID 586); Meteorologia i gospodarka wodna i dziedziny pokrewne, 1980 (FID 597).
H.1.2.

WYDANIE WYSPECJALIZOWANE UKD zob. **WYDANIE SPECJALNE UKD**

WYDANIE WZORCOWE UKD – (1) ***wydanie pełne UKD**, ***wydanie pośrednie UKD**, lub ***wydanie skrócone UKD** służące jako podstawa do opracowania innych wydań tego samego typu (np. wydań w innych językach). Do roku 1992 jako wydanie wzorcowe UKD dla wydania pełnego FID zalecano drugie wydanie pełne w języku francuskim z lat 1927-1931 lub trzecie wydanie pełne w języku niemieckim z 1934 r.; jako wydanie wzorcowe dla wydania pośredniego – pierwsze wydanie pośrednie w języku niemieckim z 1967 r.; jako wydanie wzorcowe dla wydania skróconego – trójjęzyczne angielsko-niemiecko-francuskie wydanie skrócone z r. 1958; od 1992 r., po przejęciu praw autorskich do UKD przez międzynarodowe Konsorcjum ds. UKD (UDC Consortium), podstawą opracowania wszystkich rodzajów wydań narodowych tablic UKD jest zawartość Master Reference File (MRF) – bazy danych prowadzonej i aktualizowanej przez Konsorcjum oraz udostępnianej na płytach CD-ROM wydawcom, którzy wykupili licencję wydawniczą.

(2) do 1992 r. ***wydanie pełne UKD** służące jako wzorzec poprawności wszystkich wydań UKD uzupełnione wszelkimi zmianami wprowadzonymi do tej ***klasyfikacji (3)**; obecnie funkcję wydania wzorcowego pełni baza danych MRF.
H.1.2.

WYDAWNICTWO ANALITYCZNE zob. **BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA**

WYJAŚNIANIE – operacja polegająca na dobraniu do danej ***informacji (2)**, uznanej za prawdziwą, takiej informacji spośród informacji zawartych w danym zbiorze, która mogłaby być przesłanką w procesie ***wnioskowania**, gdyby informację daną potraktować jako uzyskany ***wniosek**.
E.3.

WYJŚCIE SYSTEMU zob. **SYSTEM**

WYKAZ zob. **INDEKS (2)**

WYKŁADNIK JĘZYKOWY – ***wyrażenie**, któremu przyporządkowany jest element ***rzeczywistości pozajęzykowej** jest wykładnikiem językowym tego elementu rzeczywistości, np. ***morfemy** *-acz*, *-yciel*/*-iciel* są w języku polskim wykładnikami językowymi wykonawcy czynności (np. *spawacz*, *nauczyciel*, *myśliciel*), ***symbol klasyfikacyjny** 026.062 jest w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** wykładnikiem językowym ***dokumentów** traktujących o płytotekach.
Por. ***forma wyrażenia**.
B.4.

WYKŁADNIK JĘZYKOWY CIĄGŁY – w opozycji do ***wykładnika językowego nieciągłego** – ***wykładnik językowy** taki, że między tworzące go elementy nie można wstawić innego ***wyrażenia**.
B.4.

WYKŁADNIK JĘZYKOWY NIECIĄGŁY – w opozycji do ***wykładnika językowego ciągłego** ***wykładnik językowy** taki, że między tworzące go elementy można wstawić inne ***wyrażenie**. Charakter taki mają np. ***morfemy** leksykalne w ***języku alternacyjnym**, za wykładnik nieciągły może też być uważany w języku polskim wykładnik ***relacji syntagmatycznej** składający się z przyimka i wymaganej przezeń końcówki fleksyjnej, np. *w domu*. W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** nieciągłymi wykładnikami językowymi są morfemy leksykalne w ***Kodzie Semantycznym** (2) Perry'ego i Kenta.
B.4.

WYKŁADNIK JĘZYKOWY SUPRASEGMENTALNY – wykładnik o charakterze linearnym towarzyszący w ***komunikacie** ***wyrażeniom** tworzącym ***wypowiedzenie**. Wykładniki suprasegmentalne w ***subkodzie akustycznym** nazywa się wykładnikami prozodycznymi. Wykładniki suprasegmentalne występują również w ***kodzie** graficznym, np. różne rodzaje druku wyróżniające dane wyrażenie lub różnego rodzaju podkreślenia, przy czym najczęściej pełnią one ***funkcję metainformacyjną**.
B.2., B.4.

WYPOWIEDZENIE – (1) ***komunikat**. Termin używany najczęściej w stosunku do komunikatów będących ***tekstami *języka naturalnego**.
(2) ***wyrażenie** języka naturalnego pełniące ***funkcję informacyjną**, a więc zawierające wykładniki predykacji (por. ***predykat**, ***zdanie**).

W tym znaczeniu termin wypowiedzenie jest terminem nadrzędnym w stosunku do terminu zdanie. Wypowiedzeniem może bowiem być zdanie, np. *Zobacz, słońce świeci*, równoważnik zdania, np. *Cześć!*, *Co tam*, *Lody*, *Niebezpieczeństwo*.
B.5.5., D.4.

WYPOWIEDZENIE KONSTATYWNE, *oznajmienie*, *konstatacja* – ***wypowiedzenie**, które opisuje pewną sytuację w ***rzeczywistości pozatekstowej**, a zatem podlega ocenie w kategoriach prawdy i fałszu, np. *Warszawa jest stolicą Polski*, *Jan czyta książkę*. Termin wprowadzony przez J. Austina jako opozycja ***wypowiedzenia performatywnego** odnoszący się de facto do wszelkich wypowiedzeń niebędących performatywami. Wobec ewolucji poglądów Austina, który dostrzegł elementy performatywne we wszystkich typach wypowiedzeń, termin wypowiedzenie konstatywne bywa używany jako synonim terminu ***performatyw implicite**.
D.4.

WYPOWIEDZENIE PERFORMATYWNE, *performatyw* – ***wypowiedzenie** będące ***aktem mowy** i zawierające wykładnik (najczęściej leksykalny) rodzaju aktu mowy, którym jest, np. *Przyrzekam, że przyjdę*, *Przepraszam*, itp. Termin performatyw wprowadził J. Austin, w opozycji do ***wypowiedzenia konstatywnego**. Performatywy w odróżnieniu od konstatywów nie podlegają weryfikacji, nie mogą być więc oceniane w kategoriach prawdy i fałszu. Por. ***performatywy explicite**, ***performatywy implicite**.
D.4.

WYPOWIEDŹ – (1) proces ***nadawania komunikatu** w ***języku naturalnym**;
(2) ***komunikat**.
D.3.1.

WYRAZ, *słowo* – (1) ***wyrażenie elementarne**;
(2) ***wyrażenie złożone** z ***liter (1)**;
(3) wyrażenie elementarne, którego dotyczy reguła ***semantyki (1)**;
(4) wyrażenie złożone z ***morfemów** zgodnie z regułami ***gramatyki (1)**.
W ***językach naturalnych** wyraz składa się albo z ***morfemu leksykalnego** (wyraz rdzenny), albo z morfemu leksykalnego i ***morfemów gramatycznych**.
Tak zdefiniowany wyraz rozumiany bywa albo jako ***wyrażenie *poziomu leksykalnego**, czyli ***leksem** (wyraz systemowy), albo jako wyrażenie ***tekstu**, czyli ***słowoforma** (wyraz tekstowy). Definicja wyrazu w ***językach naturalnych** nastręcza wiele kłopotów, a powyższa definicja definiująca wyraz w oparciu o jego ***strukturę**, nie zawsze pozwala na jednoznaczne wydzielenie wyrazów w tekście. Np. w języku polskim problem stanowi morfem *nie*, który w ***subkodzie graficznym** traktowany jest albo jako odrębny wyraz, albo jako człon wyrazu – por. *nie palić*, ale *niepalenie*. W celu uniknięcia tych kłopotów często wprowadza się definicję wyrazu, traktując go jako:
(5) ciąg liter, którego granice wyznaczają ***znaki *delimitacji tekstu**, np. ***spacje** w ***subkodzie graficznym**, akcent lub harmonia wokaliczna w ***subkodzie akustycznym**.
W takim wypadku granice wyrazu tekstu pisanego nie muszą pokrywać się z granicami wyrazu tekstu mówionego, np. *w domu* to dwa wyrazy tekstu pisanego, ale tylko jeden wyraz tekstu mówionego, gdzie morfemy znajdują się pod jednym zestrojem akcentowym będącym delimitatorem tekstu. W celu wyeliminowania tych kłopotów wprowadza się jeszcze jedną definicję wyrazu:
(6) ciąg morfemów taki, że między nimi nie może wystąpić żaden inny morfem.

Zgodnie z tą definicją *w domu* to dwa wyrazy, gdyż między morfem *w* i morfem *domu* można wprowadzić inne morfemy, np. *w tym domu.*
B.5.2., B.5.3.

WYRAZY ABSTRAKCYJNE zob. **SŁOWNICTWO ABSTRAKCYJNE**

WYRAZY KONKRETNE zob. **SŁOWNICTWO KONKRETNE**

WYRAŻENIE – (1) element dowolnego poziomu ***struktury języka**.
(2) element ***języka**, któremu przyporządkowana jest reguła ***semantyki (1)**.
B.4., B.4.1.

WYRAŻENIE AUTOSYNTAKTYCZNE – w opozycji do ***wyrażenia synsyntaktycznego** – takie ***wyrażenie**, które samodzielnie może stanowić ***zdanie** (danego poziomu ***struktury języka**). W ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** do kategorii tej należą np.: ***deskryptory** w ***językach deskryptorowych**, ***słowa kluczowe (2)** w ***języku słów kluczowych**, ***symbole główne *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, ***tematy (2)** w ***języku haseł przedmiotowych**. W niektórych językach informacyjno-wyszukiwawczych np. w ***Kodzie Semantycznym (2)** Perry'ego i Kenta wśród ***wyrażeń elementarnych** nie ma w ogóle wyrażeń autosyntaktycznych.
B.4.1.

WYRAŻENIE ELEMENTARNE, *wyrażenie proste* – (1) w opozycji do ***wyrażenia złożonego** – ***wyrażenie** takie, że żadna jego część nie jest wyrażeniem należącym do tego samego poziomu ***struktury języka**;
(2) ***wyrażenie elementarne (1)** najniższego poziomu struktury języka.
B.4., B.4.1.

WYRAŻENIE INTENSJONALNE zob. **INTENSJONALNOŚĆ**

WYRAŻENIE NIEOSTRE – ***wyrażenie**, którego ***denotacja** jest ***zbiorem rozmytym**, to znaczy, że w ***rzeczywistości pozajęzykowej** odwzorowywanej przez ***język**, istnieją takie elementy, o których to wyrażenie może być w pewnych sytuacjach orzeczone, a w innych nie, o czym decydują przyjmowane aktualnie przez ***nadawcę komunikatu** kryteria ***relewancji**. W ***języku naturalnym** takich wyrażeń jest bardzo wiele, np. *młody*, *stary*, *dziecko*, *dobry*, *czysty*, *zimny*. Definicje wyrażeń nieostrych, jeśli mają być adekwatne, muszą zdawać sprawę z nieostrości ich denotacji. Jeśli zachodzi taka potrzeba, dla wyrażeń nieostrych wprowadza się ***definicje regulujące**.
B.6.3.

WYRAŻENIE NIERELEWANTNE, *słowo nieznaczące* – w opozycji do ***wyrażenia relewantnego** – ***wyrażenie *języka naturalnego** o małej wartości wyszukiwawczej w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym**. W niektórych ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** o ***notacji paranaturalnej** przeznaczonych do ***indeksowania swobodnego** i nieposiadających ***słownika (2)** podaje się listy takich wyrażeń lub tylko określa ich ***kategorie syntaktyczne**, np.: przyimki, zaimki, spójniki lub ***kategorię semantyczną**, np.: nazwy dziedzin wiedzy.
Por. ***słownik ujemny**.
I.4.

WYRAŻENIE NIEZDANIOTWÓRCZE zob. **KATEGORIA SYNTAKTYCZNA**

WYRAŻENIE POTENCJALNE – ***wyrażenie złożone**, które może być utworzone na danym poziomie ***struktury języka** zgodnie z regułami ***gramatyki** tego poziomu, a które do tej pory nie zostało utworzone. Wyrażenia takie stanowią puste miejsca w ***systemie języka**, co decyduje o ***produktywności** danego **języka**; ***język**, w którym brak wyrażeń potencjalnych, nie jest językiem produktywnym.
Por. ***produktywna struktura**.
B.2.

WYRAŻENIE PROSTE zob. **WYRAŻENIE ELEMENTARNE**

WYRAŻENIE RELEWANTNE, *słowo znaczące* – w opozycji do ***wyrażenia nierelewantnego** – ***wyrażenie *języka naturalnego** mające wartość wyszukiwawczą w danym ***systemie informacyjno-wyszukiwawczym**.
I.4.

WYRAŻENIE SYNSYNTAKTYCZNE – w opozycji do ***wyrażenia autosyntaktycznego** – ***wyrażenie**, które samodzielnie nie może stanowić ***zdania** (danego poziomu ***struktury języka**). W ***językach informacyjno--wyszukiwawczych** do kategorii tej należą np.: ***modyfikatory**, ***wskaźniki więzi**, ***wskaźniki roli** i ***wskaźniki wagi** w ***językach deskryptorowych**; ***symbole klasyfikacyjne *poddziałów wspólnych** i ***relatory** w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**; ***określniki** w ***języku haseł przedmiotowych**. W niektórych językach informacyjno-wyszukiwawczych, np. w ***Kodzie Semantycznym (2)** Perry'ego i Kenta wszystkie ***wyrażenia elementarne** są wyrażeniami synsyntaktycznymi.
B.4.1.

WYRAŻENIE ZDANIOTWÓRCZE zob. **KATEGORIA SYNTAKTYCZNA**

WYRAŻENIE ZŁOŻONE – w opozycji do ***wyrażenia elementarnego** – ***zdanie (1)**, ***wyrażenie** skonstruowane z wyrażeń elementarnych, zgodnie z regułami ***gramatyki (1)** danego poziomu ***struktury języka**.
B.4., B.4.1.

WYSZUKIWANIE ASOCJACYJNE – ***wyszukiwanie paradygmatyczne** w oparciu o ***indeksowanie asocjacyjne *zapytania informacyjnego**.
I.4.

WYSZUKIWANIE HIERARCHICZNE – ***wyszukiwanie paradygmatyczne** w oparciu o ***indeksowanie hierarchiczne *zapytania informacyjnego**.
I.4.

WYSZUKIWANIE INFORMACJI – wybór spośród ***zbioru wyszukiwawczego *informacji**, które posiadają zadaną cechę (***cechę relewantną**). Wyszukiwanie informacji w ***zbiorach wyszukiwawczych *systemów informacyjno-wyszukiwawczych** jest określane przez relację podobieństwa ***charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu** do ***instrukcji wyszukiwawczej** i realizowane zgodnie ze ***strategią wyszukiwawczą** systemu lub strategią przyjętą przez ***użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego**.
Por. ***relewancja techniczna**.
D.3., I.4.

WYSZUKIWANIE INTERAKCYJNE zob. **WYSZUKIWANIE ONLINE**

WYSZUKIWANIE KOMPUTEROWE – ***wyszukiwanie zautomatyzowane** realizowane za pomocą komputera. Wymaga to umieszczenia w ***pamięci** komputera ***zbioru wyszukiwawczego** systemu oraz działającego na nim ***programu** realizującego proces ***wyszukiwania informacji**. Obecnie jest to najczęściej ***wyszukiwanie online**.
I.4.

WYSZUKIWANIE MANUALNE – w opozycji do ***wyszukiwania zautomatyzowanego** – operacja ***wyszukiwania informacji** polegająca na bezpośrednim przeglądaniu przez użytkownika ***zbioru wyszukiwawczego** systemu.
I.4.

WYSZUKIWANIE OFFLINE – w opozycji do ***wyszukiwania online** – ***wyszukiwanie informacji** w ***trybie wsadowym**, czyli bez możliwości modyfikacji ***strategii wyszukiwawczej** w trakcie procesu wyszukiwania.
I.4.

WYSZUKIWANIE ONLINE, *wyszukiwanie interakcyjne* – w opozycji do ***wyszukiwania offline** – ***wyszukiwanie informacji** realizowane w ***trybie interakcyjnym** według ***strategii wyszukiwawczej** określonej przez ***użytkownika informacji** lub drogą wyboru opcji wyszukiwawczych przedstawianych użytkownikowi przez system – tzw. ***wyszukiwanie według menu**. Interakcyjny tryb wyszukiwania informacji w ***zbiorze** systemu umożliwia modyfikacje strategii wyszukiwawczej i wyrażających ją ***zapytań informacyjnych** zależnie od oceny ***relewancji** i ***pertynencji** etapowych wyników wyszukiwania.
I.4.

WYSZUKIWANIE PARADYGMATYCZNE – ***wyszukiwanie informacji** w oparciu o ***indeksowanie paradygmatyczne** ***zapytania informacyjnego**.
I.4.

WYSZUKIWANIE PEŁNOTEKSTOWE – (1) ***wyszukiwanie informacji** w systemie, którego ***zbiór wyszukiwawczy** stanowią ***teksty** ***dokumentów pierwotnych** napisanych w ***języku naturalnym**, np. w dziedzinie legislacji w systemie LEXIS (USA);
(2) wyszukiwanie za pomocą ***operatorów tekstowych**, służących do identyfikacji ***słów kluczowych** w pełnym tekście, np. w ***streszczeniu**, ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu**, ***analizie dokumentacyjnej**;
(3) wyszukiwanie w dowolnych wskazanych ciągach ***wyrażeń** charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu.
I.4.

WYSZUKIWANIE WEDŁUG MENU – ***wyszukiwanie informacji**, gdy ***strategia wyszukiwawcza** określana jest przez ***użytkownika systemu** poprzez wybór opcji wyszukiwawczych przedstawianych mu przez ***system informacyjno-wyszukiwawczy**.
I.4.

WYSZUKIWANIE ZAUTOMATYZOWANE – w opozycji do ***wyszukiwania manualnego** – operacja ***wyszukiwania informacji** dokonywana przy użyciu odpowiednich narzędzi informacyjnych realizujących określone przez ***użytkownika systemu** lub proponowane przez ***system informacyjno-wyszukiwawczy** kolejne etapy ***strategii wyszukiwawczej**. Wyszukiwanie zautomatyzowane wymaga odpowiednich ***nośników informacji** i odpowiednich narzędzi wyszukiwawczych. Może być realizowane w tzw. systemach infor-

macyjno-wyszukiwawczych małej mechanizacji (karty dziurkowane, karty szczelinowe) lub w systemach komputerowych.
Por. ***wyszukiwanie komputerowe**.
I.4.

WYSZUKIWARKA INTERNETOWA – serwis internetowy realizujący odnajdywanie w ***Internecie** ***informacji** według podanych przez ***użytkownika systemu** ***słów kluczowych** lub dowolnych ***wyrażeń** z tekstu wyszukiwanego dokumentu (traktowanych w ***supozycji materialnej**) oraz działających na nich operatorów (np. ***operatorów logicznych**). ***Zbiór wyszukiwawczy** zorganizowany jest w postaci tabeli zawierającej słowa i odnośniki do reprezentowanych przez nie dokumentów. Często wyszukiwarkom towarzyszą zorganizowane za pomocą ***relacji hierarchicznych** KATALOGI TEMATYCZNE STRON WWW, w których zaindeksowane ***dokumenty** podzielone są na ***kategorie** tematyczne w obrębie dziedzin głównych. Kategorie powiązane są ***odsyłaczami** i mogą tworzyć wiele ***układów** hierarchicznych. Istnieje wiele różnych wyszukiwarek, np. Altavista, Google, InfoSeek, Yahoo, Hotbot lub polskie wyszukiwarki Wirtualna Polska, Onet, Wow, Netoskop.
A.4., I.4.

WZORCOWA LISTA SŁÓW KLUCZOWYCH – ***słownik (2)** ***wyrażeń** ***relewantnych** dla danego ***zbioru informacyjnego**, np. mogących pełnić funkcję ***hasła** ***indeksu (2)**.
G.6., H.2.

WZÓR FASETOWY zob. **FORMUŁA FASETOWA**

Z

ZACHOWANIE INFORMACYJNE – działanie ***użytkownika informacji** w danej ***sytuacji komunikacyjnej**, którego celem jest zaspokojenie jego ***potrzeby komunikacyjnej** lub ***potrzeby informacyjnej** poprzez uczestnictwo w ***komunikacji**. Wśród czynników kształtujących zachowania użytkowników informacji za najważniejsze uznaje się: cechy osobnicze użytkownika, doświadczenie społeczne, wymagania, jakie stawia otoczenie, role, jakie pełni w grupach społecznych, postawy wobec przedmiotu, w tym waga, jaką użytkownik nadaje zaspokojeniu potrzeby, przewidywane konsekwencje działania w warunkach niepełnej informacji itd.
D.2.

ZAIMEK FORYCZNY zob. **FORYCZNY ZAIMEK**

ZAKRES – ***denotacja**, w logice tylko denotacja ***nazwy**, czyli ***zbiór** jej wszystkich ***desygnatów**. Między zakresem ***wyrażenia** a jego ***treścią** zachodzi stosunek odwrotnie proporcjonalny – im większy zakres tym mniejsza treść, im mniejszy zakres tym większa treść, np.: wyraz *pies* ma większy zakres niż *jamnik*, ale mniejszą od niego liczbę cech składających się na jego ***konotację** (mniejszą treść).
B.6.3.

ZAKRES BIBLIOGRAFII – cecha ***bibliografii (1)** wyznaczona przez własności ***treści** ***dokumentów** w niej zarejestrowanych, czyli ***atrybuty** zawartej w nich ***informacji**. Zakres bibliografii ogólny (pełny, nieograniczony) mają bibliografie uwzględniające dokumenty o różnej tematyce, np. ***bibliografie narodowe**, ***bibliografie regionalne**, ***bibliografie terytorialne** (podmiotowe), bibliografie dokumentów o określonej formie piśmienniczej lub wydawniczej. Zakres bibliografii ograniczony (niepełny, specjalistyczny) mają bibliografie uwzględniające dokumenty z jednej lub kilku dziedzin, dotyczące jednego lub kilku przedmiotów. Rozróżnienie zakresu i ***zasięgu bibliografii** właściwe dla polskiej teorii i praktyki bibliograficznej nie ma miejsca w innych krajach i językach, gdzie istnieje tylko jeden termin na oznaczenie obu cech bibliografii, np.: ang. *scope*, fr. *portee*, ros. *ochvat*.
Por. ***zasięg bibliografii**.
I.6.1.

ZAKRES CZĘŚCIOWY zob. **TEMAT O ZAKRESIE UMOWNIE WYODRĘBNIONYM**

ZAKRES SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO zob. **POLE TEMATYCZNE SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**

ZAŁOŻENIE zob. **PRZESŁANKA**

ZAPIS INDEKSOWY – ***zdanie *indeksu (2)**, w którym ***indeksami (1)** są ***wyrażenia** wybrane z ***tekstu *dokumentu** według ***cech relewantnych**, najczęściej zgodnie z regułami ***gramatyki pozycyjnej**.
Por. ***indeks permutacyjny**.
I.5.1., I.6.3.

ZAPYTANIE INFORMACYJNE, *kwerenda, pytanie informacyjne* – ***pytanie** skierowane do ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** stanowiące podstawę utworzenia ***instrukcji wyszukiwawczej**, określające ***cechy dystynktywne** ***informacji** będące dla danego ***użytkownika informacji** ***cechami relewantnymi**.
I.3., I.4.

ZARZĄDZANIE INFORMACJĄ – (1) sterowanie przebiegiem ***procesów informacyjnych** mające na celu ich optymalizację.
(2) dyscyplina zajmująca się metodami zarządzania informacją (1).
A.5.

ZASADA PODZIAŁU, *kryterium podziału, podstawa podziału* – ***cecha dystynktywna** w danym ***zbiorze**, na podstawie której dzieli się zbiór na podzbiory, np.: ze względu na ***układ** dzielimy ***katalogi** na autorskie, tytułowe, przedmiotowe, systematyczne itp.; ze względu na formę fizyczną na katalogi albumowe, kartkowe, mikrofilmowe, elektroniczne itp.
G.5.1.

ZASIĘG BIBLIOGRAFII – cecha ***bibliografii (1)** wyznaczona przez niektóre ***cechy formalne dokumentów** oraz cechy wydawnicze i/lub piśmiennicze uwzględnionych w niej ***dokumentów**. Zasięg chronologiczny bibliografii jest wyznaczony przez daty opublikowania lub powstania dokumentów objętych bibliografią. Zasięg formalny bibliografii – przez formę wydawniczą (wydawnictwa zwarte, czasopisma, artykuły, fragmenty bibliograficzne itd.), piśmienniczą (pamiętniki, podręczniki, dramaty itd.) lub typ dokumentów (mapy, nuty, normy, ryciny, mikrofilmy itd.) uwzględnionych w bibliografii. Zasięg autorski – przez autorstwo dokumentów. Zasięg językowy – przez ***język** dokumentów uwzględnionych w bibliografii, zaś zasięg terytorialny – przez miejsce ich wydania. Rozróżnienie zakresu i zasięgu bibliografii właściwe dla polskiej teorii i praktyki bibliograficznej nie ma miejsca w innych krajach i językach, gdzie istnieje tylko jeden termin na oznaczenie obu cech bibliografii, np.: ang. *scope*, fr. *portee*, ros. *ochvat*.
Por. ***zakres bibliografii**.
I.6.1.

ZAWIERANIE SIĘ ZBIORÓW zob. **INKLUZJA ZBIORÓW**

ZBIÓR – (1) w sensie dystrybutywnym – ***termin pierwotny** ***teorii mnogości**, odpowiadający potocznemu pojęciu gatunku lub wspólnej własności pewnych przedmiotów. Być elementem zbioru X-ów, to tyle co być X-em, np. być elementem zbioru Polaków to znaczy być Polakiem, być elementem zbioru zielonych to tyle, co być zielonym.
(2) w sensie kolektywnym – całość złożona z pewnych przedmiotów traktowanych jako części tej całości. Zbiory takie są przedmiotem badań mereologii.
Por. ***relacja mereologiczna**.
A.2.

ZBIÓR GŁÓWNY BAZY DANYCH – podstawowa część (podzbiór, plik) ***bazy danych**, zbiór ***rekordów**, z których każdy zawiera opis jednego obiektu (***dokumentu**, osoby, instytucji, kraju, przedmiotu itp.) według ***formatu rekordu** przyjętego dla konkretnej bazy danych. Kolejne ***informacje** włączane do bazy danych wprowadzane są do zbioru głównego.
A.4.

ZBIÓR INDEKSOWY zob. **INDEKS BAZY DANYCH**

ZBIÓR INFORMACYJNY – (1) ***zbiór wyszukiwawczy**.
(2) w opozycji do zbioru wyszukiwawczego – ***zbiór *dokumentów pierwotnych** danego ***systemu informacyjnego**, np. księgozbiór biblioteki jest zbiorem informacyjnym biblioteki w stosunku do ***katalogu**, będącego jej zbiorem wyszukiwawczym. Czasami zbiór informacyjny jest jednocześnie zbiorem wyszukiwawczym (jednym ze zbiorów wyszukiwawczych) systemu, np. w bibliotekach o wolnym dostępie do półek.
I.1., I.4.

ZBIÓR INWERSYJNY zob. **INDEKS BAZY DANYCH**

ZBIÓR ODWRÓCONY zob. **INDEKS BAZY DANYCH**

ZBIÓR ROZMYTY – ***zbiór (1)** o nieostrych granicach, czyli zbiór wyznaczany przez elementy posiadające cechę konstytutywną w różnym stopniu, co powoduje, że wśród elementów ***uniwersum** nie da się przeprowadzić ostrej granicy pomiędzy zbiorem a ***uzupełnieniem zbioru**. Zbiory rozmyte tworzą elementy uniwersum o charakterze niedyskretnym. W celu jednoznacznego przeprowadzenia granic między zbiorami tworzonymi przez elementy takiego uniwersum konieczne jest ustalenie wartości progowych, a podział w takim uniwersum nie spełnia warunków ***podziału logicznego** i nie tworzy ***klasyfikacji** lub ***typologii**. Teoria zbiorów rozmytych znajduje zastosowanie m.in. w opisie ***semantyki *języka naturalnego**, w językach naturalnych bowiem istnieje wiele wyrażeń nieostrych.
Por. ***wyrażenie nieostre**.
A.2.

ZBIÓR WYSZUKIWAWCZY – (1) w opozycji do ***zbioru informacyjnego (2)** – ***zbiór *dokumentów**, na którym realizowana jest operacja ***wyszukiwania informacji**. W praktyce najczęściej zbiorem wyszukiwawczym ***systemu informacyjno-wyszukiwawczego** nazywa się zbiór ***dokumentów pochodnych** (***charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów**), choć może nim być zbiór ***dokumentów pierwotnych**, np. w bibliotekach o wolnym dostępie do półek.
(2) ***indeks bazy danych**.
I.1., I.4.

ZDANIE – (1) ***wyrażenie złożone** na danym poziomie ***struktury języka**.
Zdaniem ***poziomu fonologicznego** będzie więc ***fonem** i ***morfem**, zdaniem ***poziomu morfologicznego** będzie ***wyraz**, zdaniem ***poziomu syntaktycznego** – zdanie (3).
(2) (***wypowiedzenie**), ***wyrażenie** takie, które pełni ***funkcję informacyjną**, a więc zawiera ***predykat**.
(3) wyrażenie złożone ***poziomu syntaktycznego** struktury języka o określonej ***strukturze** wyznaczonej przez reguły ***składni** tego ***języka**. Zdania dzielą się na zdania pojedyncze i zdania złożone.
(4) ***tekst** zawarty między odpowiednimi ***znakami** delimitacji sygnalizującymi jego początek i/lub koniec.
W polskiej tradycji językoznawczej zdaniem w opozycji do równoważnika zdania i zawiadomienia, nazywa się tylko takie zdanie (2), w którym wykładnikiem ***predykacji** jest czasownik w formie osobowej (tzw. słowo osobowe). Zdaniem nazywa się zarówno abstrakcyjną jednostkę ***systemu języka**, a więc ***schemat zdaniowy** (typ), jak i jego realizację w postaci tekstu, a więc jego konkretne wystąpienie (egzemplarz, okaz).
B.4., B.4.1., B.5.4.

ZDANIE ANALITYCZNE – w opozycji do ***zdania syntetycznego** – ***zdanie (2)**, którego prawdziwość można orzec tylko na podstawie znajomości ***systemu języka** (reguł ***semantyki**), np. *Pies jest zwierzęciem.*
C.2., D.5.1.

ZDANIE SYNTETYCZNE – w opozycji do ***zdania analitycznego** – ***zdanie (2)**, którego prawdziwości nie można orzec tylko na podstawie znajomości ***systemu języka** (reguł ***semantyki**), lecz konieczna jest do tego znajomość ***rzeczywistości pozajęzykowej**, np. *Pies jest przyjacielem człowieka.*
D.5.1.

ZDARZENIE JĘZYKOWE – pojedynczy przypadek wymiany ***komunikatów** między ***nadawcą komunikatu** a ***odbiorcą komunikatu**, stanowiący pewną całość, np. ***dialog** polegający na zadaniu ***pytania** o godzinę, udzieleniu ***odpowiedzi**, i podziękowaniu za ***informację**, lub też nadanie telegramu. Repertuar rodzajów zdarzeń językowych, a także ich ***struktura** wewnętrzna są różne w różnych językach i społecznościach językowych; stanowią one przedmiot badań ***analizy dyskursu**.
D.4.

ZDOLNOŚĆ ROZDZIELCZA – zdolność ***zasady podziału** do wyodrębniania ***klas pochodnych** pierwszego ***stopnia podziału** z nadrzędnego ***uniwersum**.
G.5.1.

ZESTAWIENIE TEMATYCZNE – ***metainformacja** podająca co najmniej ***dane bibliograficzne dokumentów** zawierających ***informacje** na określony przez użytkownika ***temat (1)**.
I.3., I.4.

ZNACZENIE – (1) ***konotacja (1)**;
(2) ***denotacja**;
(3) ***zbiór** wszystkich językowych ***konsekwencji** ***zdania (2)** (według tej koncepcji znaczenie przysługuje tylko zdaniom).
Oprócz tu wymienionych istnieje jeszcze wiele, mniej rozpowszechnionych, koncepcji znaczenia. Najważniejsze są następujące, przyjmujące, że:

1) znaczenie to przedmiot, którego ***nazwą** jest ***znak**, a więc denotacja (znaczenie referencjalne),
2) znaczenie to właściwość przedmiotów, a więc konotacja,
3) znaczenie to ***struktura** abstrakcyjna, a więc struktura intensjonalna,
4) znaczenie to relacja między znakami.

W tej koncepcji znaczenie należy do sfery ***języka**, a rozumieć znaczenie jakiegoś znaku to tyle, co umieć podać ***wyrażenia** pozostające z nim w odpowiednich relacjach, a przede wszystkim umieć odpowiedzieć na pytanie, czy dwa wyrażenia znaczą to samo, czy nie. W ramach tej koncepcji mieszczą się następujące określenia, przyjmujące, że znaczeniem jakiegoś wyrażenia jest:

- zbiór wszystkich ***kontekstów**, w jakim ono występuje, czyli jego dystrybucja,
- zbiór wszystkich jego ***parafraz**,
- zbiór wszystkich ***opozycji**, w jakich dane wyrażenie występuje względem innych wyrażeń języka,
- zbiór konsekwencji bezpośrednio z niego wynikających, przy czym w myśl tej definicji znaczenie przysługuje dopiero zdaniom, a nie ich składnikom,

5) znaczenie to relacja między znakiem a przedmiotem, czyli ***odniesienie** (znaczenie referencjalne),
6) znaczenie słowa to jego użycie w języku.

Według tej ostatniej koncepcji (Wittgensteina) znać znaczenie danego wyrażenia to tyle, co wiedzieć jak go używać (znaczenie operacyjne).
Por. ***treść**.
B.6.3.

ZNACZENIE AKTUALNE – w opozycji do ***znaczenia etymologicznego** – ***znaczenie**, jakie ma dane ***wyrażenie** w danym momencie rozwoju ***systemu języka**, np. znaczeniem aktualnym wyrazu *sklep* jest 'pomieszczenie, w którym dokonuje się zakupów'.
B.6.3.

ZNACZENIE ETYMOLOGICZNE – w opozycji do ***znaczenia aktualnego** – pierwotne ***znaczenie** ***wyrażenia** w przypadku jego zmiany, np. znaczenie etymologiczne ***wyrazu** *sklep* to 'pomieszczenie sklepione', natomiast znaczenie aktualne to 'pomieszczenie, w którym dokonuje się zakupów'. Znaczenie etymologiczne wyrażenia jest zazwyczaj bliższe jego ***znaczeniu strukturalnemu** niż jego znaczenie aktualne.
B.6.3.

ZNACZENIE FUNKCJONALNE, *znaczenie relacyjne* – ***znaczenie** ***wyrażenia** rozumiane jako ***konotacja**, przy czym cechą wyznaczającą ***denotację** jest funkcja danego elementu w odwzorowywanej rzeczywistości, co pozwala na używanie tych samych ***wyrazów** mimo zmiany cech ich ***desygnatów**. Przykładem są tu wyrazy *pióro*, *ołówek*, *szklanka*, *miednica*, *spódnica*, *spodnie*, które zachowały znaczenie funkcjonalne mimo zmiany cech ich desygnatów – *pióro* nie jest już piórem ptaka, *ołówek* nie jest zrobiony z ołowiu, *szklanka* nie musi być szklana, *miednica* miedziana, a *spódnica* i *spodnie* nie muszą być noszone pod spodem. Znaczna część ***leksyki** ***języka naturalnego** to wyrazy mające jedynie znaczenie funkcjonalne w tym sensie, że są one wykładnikami relacji między ich ***denotatami** a innymi elementami rzeczywistości. Cechą wyznaczającą ich denotację jest więc funkcja danego elementu rzeczywistości, a nie jego cechy immanentne. Tak jest np. w wypadku wyrazów *matka*, *ojciec*, *syn*, *córka*, *mąż*, *żona*, *nauczyciel*, *wychowawca*, *pracownik*.
Znaczenie funkcjonalne stanowi przedmiot badań ***semantyki** funkcjonalnej.
B.6.3.

ZNACZENIE GRAMATYCZNE – w opozycji do ***znaczenia leksykalnego** – ta część ***znaczenia** ***wyrazu**, której wykładnikiem jest ***morfem gramatyczny**, a więc wynikająca z przynależności danej ***słowoformy** do określonej ***kategorii gramatycznej**. Najczęściej przez znaczenie gramatyczne rozumie się tę część znaczenia, której wykładnikiem jest morfem będący wykładnikiem ***relacji syntagmatycznej**, np. znaczeniem gramatycznym wyrazu *matki* w wyrażeniu *serce matki* jest 'należenie do'.
B.6.3.

ZNACZENIE INTUICYJNE – w opozycji do ***znaczenia wyraźnego** – ***znaczenie** danego ***wyrażenia** jest dla ***użytkownika języka** intuicyjne, jeśli potrafi on wyrażenia tego używać zgodnie z regułami ***semantyki** danego ***języka**, nie potrafi jednak sformułować jego ***definicji sprawozdawczej**. Znajomość znaczenia intuicyjnego to znajomość ***oznaczania**, a więc

***denotacji**, bez znajomości ***konotacji**. Do poprawnego posługiwania się językiem, a więc do ***kodowania informacji** oraz ***odkodowywania informacji** wystarczy znajomość znaczenia intuicyjnego.
B.6.3., D.2.

ZNACZENIE KONTEKSTOWE – ***znaczenie *wariantu językowego** aktualizujące się w danym ***kontekście**, np. znaczeniem kontekstowym ***wyrazu** *czarny* w kontekście *rozpacz* jest 'wielki', natomiast w kontekście *charakter* – 'zły'. Znaczeniem kontekstowym najczęściej nazywa się ***znaczenie okazjonalne** wyrazu.
B.6.3.

ZNACZENIE LEKSYKALNE – w opozycji do ***znaczenia gramatycznego** – ta część ***znaczenia *wyrazu**, która przysługuje ***leksemowi**, a więc ***słowoformom** całego jego ***paradygmatu**, np. znaczenie leksykalne wyrazu *matki* w wyrażeniu *serce matki* jest takie samo jak wyrazu *matka*.
B.6.3.

ZNACZENIE METAFORYCZNE zob. **ZNACZENIE PRZENOŚNE**

ZNACZENIE OKAZJONALNE – w opozycji do ***znaczenia podstawowego** – w wypadku ***wyrażeń** wieloznacznych ***znaczenie** rzadko realizowane w ***tekstach**.
B.6.3.

ZNACZENIE PODSTAWOWE – w opozycji do ***znaczenia okazjonalnego** – ***znaczenie** najczęściej realizowane w ***tekstach**.
B.6.3.

ZNACZENIE PRZENOŚNE, *znaczenie metaforyczne* – ***znaczenie *wyrażenia**, które stało się jego ***znaczeniem okazjonalnym** na skutek użycia go w odniesieniu do obiektu niebędącego jego ***denotatem**, mającego jednak z denotatami tego wyrażenia wspólne ***cechy dystynktywne**, np. znaczenie okazjonalne wyrazu *maluch* używanego w stosunku do Fiata 126.
Jest to dodatkowe znaczenie ***wyrazu**, którego motywacją jest utarte porównanie np. *osioł* 'człowiek głupi', 'człowiek uparty', bo *głupi jak osioł*, *uparty jak osioł*.
B.6.3.

ZNACZENIE REALNE – w opozycji do ***znaczenia strukturalnego** – całe ***znaczenie** danego ***wyrażenia**.
B.6.3.

ZNACZENIE RELACYJNE zob. **ZNACZENIE FUNKCJONALNE**

ZNACZENIE STRUKTURALNE – w opozycji do ***znaczenia realnego** – ***znaczenie** wynikające ze ***struktury** morfologicznej (budowy) danego ***wyrażenia**, najczęściej ***wyrazu**, a więc ze znaczenia tworzących je ***morfemów**, np. znaczeniem strukturalnym wyrazu *szarak* jest 'coś szarego', natomiast ***znaczenie leksykalne** jest takie samo jak wyrazu *zając*.
Znaczenie strukturalne w wielu wypadkach jest uboższe od znaczenia leksykalnego, ma uboższą ***konotację**, np. znaczeniem strukturalnym wyrazu *samochód* jest tylko 'coś, co samo chodzi', czasami zaś nie ma z nim żadnych wspólnych cech konotacyjnych, np. znaczenie strukturalne wyrazu *miednica* jest zupełnie różne od jego znaczenia leksykalnego. Przyczyną tego jest proces leksykalizacji.
B.6.3.

ZNACZENIE WYRAŹNE – w opozycji do ***znaczenia intuicyjnego** – ***znaczenie** danego ***wyrażenia** jest dla ***użytkownika języka** wyraźne, jeżeli potrafi on sformułować ***definicję sprawozdawczą** tego wyrażenia, a więc zna jego ***konotację**.
B.6.3., D.2.

ZNAK – obiekt (w tym sytuacja), któremu przyporządkowana jest reguła ***semantyki**; termin używany jest w różnych ***znaczeniach**, co nie pozwala na skonstruowanie jednej definicji. Przy tworzeniu jej bierze się pod uwagę następujące ***cechy dystynktywne**, co daje następujący podział:

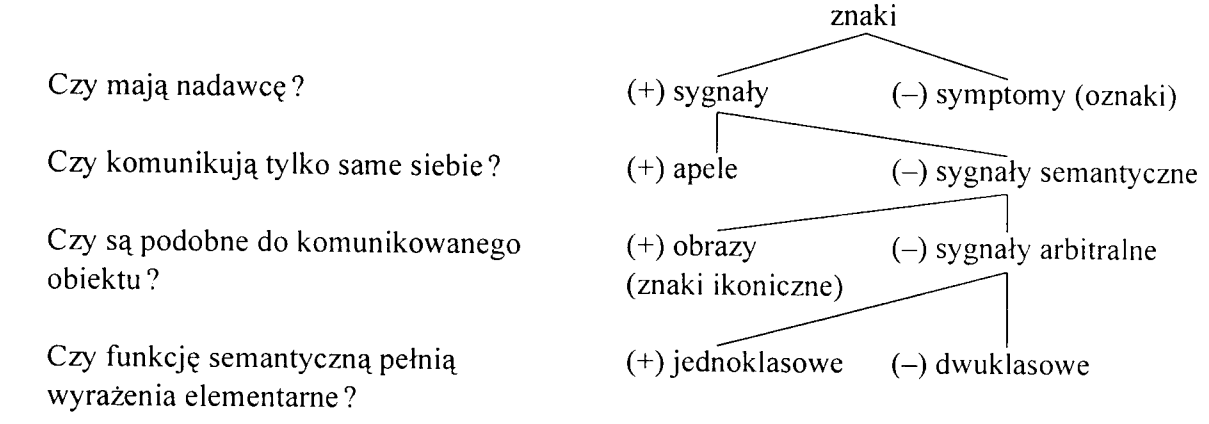

Np.: SYMPTOMY: podwyższona temperatura ciała jako OZNAKA choroby, huk jako oznaka lawiny; apele: utwór muzyczny, rzeźba abstrakcyjna; znaki ikoniczne: fotografia, mapa; znaki jednoklasowe: świetlna sygnalizacja uliczna; znaki dwuklasowe: ***język naturalny**.
Jak widać z powyższego, termin znak w węższych znaczeniach może być ***synonimem** sygnału (2), sygnału semantycznego lub znaku konwencjonalnego. We wszystkich użyciach termin znak może mieć poza tym dwa znaczenia:
(1) tylko forma, a więc przedmiot oznaczający (znaczący) – ***sygnał (1)**;
(2) twór złożony z formy i ***treści**, a więc przedmiot oznaczający plus przyporządkowany mu element ***rzeczywistości pozajęzykowej**, czyli przedmiot znaczony (oznaczany). Jest to więc ***znak (1)** plus jego ***znaczenie** (tak rozumiany znak jest tworem bilateralnym, a cecha ta nazywana jest bilateralnością znaku).
Wśród ***języków informacyjno-wyszukiwawczych** są języki będące ***systemami** znaków ikonicznych, np. ***język deskryptorowy**, ***język słów kluczowych**, ***język haseł przedmiotowych**, a więc wszystkie języki o ***notacji paranaturalnej**, jeżeli bierzemy pod uwagę ***desygnaty bezpośrednie** ich ***wyrażeń**, bo wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego są podobne (mają taką samą formę) do wyrażeń języka naturalnego występujących w dokumentach, które reprezentują, oraz języki o znakach konwencjonalnych, czyli języki o ***notacji sztucznej**, np. ***klasyfikacja (3)**, ***kod semantyczny (1)**. Jeżeli weźmiemy pod uwagę ***denotację pośrednią** wyrażeń, wszystkie języki informacyjno-wyszukiwawcze należy uznać za języki o znakach konwencjonalnych. Języki typu ***kodów semantycznych** teoretycznie mogą być jednoklasowe, choć praktycznie są językami dwuklasowymi.
A.1.

ZNAK ARBITRALNY, *znak konwencjonalny* – w opozycji do ***znaku ikonicznego** – ***znak**, którego forma nie jest podobna do elementu rzeczywistości przez ten znak oznaczanego, funkcjonujący na zasadzie umowy lub zwyczaju. Taki charakter mają znaki tworzące

***system *języka naturalnego** oraz wielu ***języków sztucznych**, np. umowny jest kształt i kolor znaków drogowych.
A.1.

ZNAK DESEMANTYZUJĄCY – w teorii S.R. Ranganathana ***znak** (***litera (2)**) pełniący ***funkcję porządkującą**, który pozbawia ***treści** literę poprzedzającą go w ciągu tworzącym ***symbol klasyfikacyjny**. Znak desemantyzujący umożliwia ***interpolację w szeregu** klasyfikacyjnym, czyli zapewnia możliwość wprowadzenia w dowolne miejsce ***szeregu klasyfikacyjnego** nowej ***klasy**. Wśród znaków desemantyzujących wyróżnia się tzw. ZNAKI DESEMANTYZUJĄCE PEŁNE, po dodaniu których do symbolu klasy poprzedzającej w szeregu przewidzianą nową klasę powstaje nowy symbol, wobec tamtego równorzędny, np.: V, T i X w symbolach

H	Geologia	} ***klasy współrzędne (1)**
HV	Geofizyka	
HVT	Geochemia	
HX	Górnictwo	

oraz ZNAKI DESEMANTYZUJĄCE PUSTE, po dodaniu których do symbolu istniejącej w pewnym szeregu klasy powstają ***symbole puste** wykorzystywane do tworzenia nowych symboli klas wprowadzanych do tego szeregu przez dopisanie do symbolu pustego dowolnych liter niebędących znakami desemantyzującymi, np.: U i W w symbolach

H	Geologia	} klasy współrzędne (1)
HW	—	
HUB	Geodezja	

G.4., H.1.3.

ZNAK DIAKRYTYCZNY, *diakryt* – (1) pomocniczy ***znak *pisma** służący do odróżniania w ***alfabecie *liter (2)**. W języku polskim znakami takimi są ' ' i ' ¸ ' oraz ' ', realizowane np. w połączeniach ź, ć, ś, ń, ż, ę, ą. Czasami połączenia takie również nazywa się literami;
(2) ***znak pusty** pełniący funkcję ***cechy dystynktywnej** w ***wyrażeniu złożonym**, np. elementy flag państwowych, dźwięki odróżniające poszczególne melodie, cechy dystynktywne ***fonemów**, fonemy.
D.3.4.

ZNAK DWUKLASOWY zob. **ZNAK**

ZNAK IKONICZNY, *ikona* – w opozycji do ***znaku arbitralnego** – ***znak**, którego forma podobna jest do elementu rzeczywistości przez ten znak oznaczanego, np. na mapie kartograficznej rysunki oznaczające drzewo liściaste i drzewo iglaste, fotografie oznaczające fotografowaną osobę, rysunek na znaku drogowym oznaczający rower.
W rzeczywistości brak ścisłej granicy między znakami ikonicznymi a znakami arbitralnymi (znakami konwencjonalnymi), relacja podobieństwa bowiem może być różnie określana i nie opiera się na opozycji prywatywnej, lecz na opozycji stopniowej. Wynika z tego, że:

1) każde podobieństwo ma charakter konwencjonalny – np. uznanie za podobny znaku oznaczającego drzewo iglaste do drzewa iglastego oparte jest na uznaniu konwencji reprezentowania np. przedmiotów trójwymiarowych przez dwuwymiarowe, a uznanie za znaki ikoniczne rysunków żarówki i dzwonka umieszczonych na przyciskach wyłączników światła i dzwonka elektrycznego wymaga uznania konwencji zastępowania ***informacji** o zjawisku, w tym wypadku zapalenia światła i dzwonienia, przez informację o używanych do wywołania tego zjawiska urządzenia, i to często urządzeniem podobnym do

wizerunku na znaku tylko przez pełnienie tej samej funkcji, gdyż często znaki te oznaczają urządzenia wcale do nich niepodobne: świetlówki i dzwonki elektryczne;
2) pewne znaki zaliczone być mogą bądź do klasy znaków ikonicznych, bądź do klasy znaków arbitralnych, zależnie od wymaganych warunków podobieństwa – przykładem takich znaków mogą być, np. różne rodzaje strzałki;
3) ***znaczenie** znaków ikonicznych oparte jest zawsze na pewnego rodzaju konwencji i odczytywania ich trzeba się nauczyć – przykładem może być tu mapa.

W ***języku naturalnym** za znaki o charakterze ikonicznym uznaje się czasami onomatopeje, a więc wyrazy takie jak np. polskie *kukułka*, *mruczeć*, *pisk*, *szept*.
A.1.

ZNAK JEDNOKLASOWY zob. **ZNAK**

ZNAK KONWENCJONALNY zob. **ZNAK ARBITRALNY**

ZNAK ŁĄCZĄCY – ***relator** w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** służący do tworzenia ***symboli złożonych**. Obecnie w UKD stosuje się cztery rodzaje znaków łączących: ***znak powiększenia** (+), ***znak rozwinięcia** (/), znak symetrycznej zależności semantycznej (***relacji semantycznej**) (:) i znak ukierunkowanej zależności semantycznej (::).
H.1.2.

ZNAK OKTAWY – ***znak sektorowy** zastosowany w ***notacji ósemkowej**, którego zadaniem jest umożliwienie ***ekstrapolacji w szeregu** polegającej na dopisywaniu dowolnej liczby nowych ***klas** po ostatniej z klas dotychczas tworzących ten ***szereg klasyfikacyjny**.
G.4.

ZNAK PEŁNY – w opozycji do ***znaku pustego** – ***wyrażenie**, któremu w danym ***języku** przyporządkowana jest reguła ***semantyki (1)**. W ***języku naturalnym** znakami pełnymi są dopiero ***morfemy** oraz wyrażenia z nich złożone: ***wyrazy (4)**, ***zdania (3)**, ***teksty spójne**.
Por. ***znak pusty**, ***język jednoklasowy**, ***język dwuklasowy**.
A.1.

ZNAK PODWÓJNY – ***symbol klasyfikacyjny** stosowany do oznaczania ***klas węzłowych**, w którego ***strukturze** umieszczane są symbole pierwszej i ostatniej ***klasy pochodnej** wobec klasy oznaczanej. Np. znak podwójny 68 oznacza klasę węzłową dla klas 6, 7 i 8, a znak podwójny A/F – klasę węzłową, której pochodnymi są klasy A, B, C, D, E i F. Znaki podwójne są szeroko stosowane w ***notacjach *języków informacyjno-wyszukiwawczych** w celu skracania zapisów symboli klasyfikacyjnych. Najpełniej zostały wykorzystane przez Z. Dobrowolskiego w ***notacji znaków skróconych**.
G.4.

ZNAK POWIĘKSZENIA – w ***klasyfikacji (3)** ***znak** służący do łączenia ***wyrażeń**, pomiędzy którymi nie zachodzi żadna ***relacja semantyczna** poza relacją współwystępowania w ***charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu**; termin ten stosowany jest w teorii ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, gdzie desygnuje znak '+', czyli ***relator** przeznaczony do łączenia wyrażeń wskazujących dwa lub więcej niezależnie omawianych w ***dokumencie** ***tematów (1)**. Zakres ***wyrażenia złożonego**, w którym występuje znak powiększenia, odpowiada więc sumie zakresów wyrażeń połączonych za pomocą tego znaku, np.: 622 + 669] (485) Górnictwo i metalurgia w Szwecji, gdzie 622 Górnictwo, 669 Metalurgia, (485) Szwecja.
H.1.2.

ZNAK PUSTY – w opozycji do ***znaku pełnego** – ***wyrażenie**, któremu w danym ***języku** nie jest przyporządkowana reguła ***semantyki (1)**. Znaki puste mogą być ***cechami dystynktywnymi *znaków pełnych**, pełnią w nich wtedy funkcję ***znaków diakrytycznych (2)**. ***Język naturalny** ma dwie klasy znaków pustych: zbiór cech dystynktywnych ***fonemów** i zbiór utworzonych z nich fonemów.
Por. ***język dwuklasowy**.
A.1.

ZNAK ROZDZIELAJĄCY, *separator* – ***znak** służący do ***delimitacji *tekstu**, czyli w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych** segmentujący ***charakterystykę wyszukiwawczą dokumentu** lub ***instrukcję wyszukiwawczą** na mniejsze jednostki. Funkcję znaku rozdzielającego mogą pełnić ***wyrażenia** wyspecjalizowane wyłącznie w niej lub też wyrażenia pełniące także inne funkcje, np. będące wykładnikami ***relacji syntagmatycznych**. W wielu ***językach deskryptorowych** występują samodzielne znaki rozdzielające wskazujące koniec jednego ***deskryptora** i początek deskryptora po nim następującego w charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu, np. Samoloty pasażerskie – Produkcja – ZSRR.
W wielu ***klasyfikacjach (3)** znakami rozdzielającymi są wyrażenia stanowiące wskaźniki ***kategorii syntaktycznych** lub ***kategorii semantycznych** oraz wykładniki ***relacji syntagmatycznych**. Np. w ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej** funkcję znaku rozdzielającego pełni kropka '.' dzieląca każdy ciąg cyfr arabskich tworzących ***symbol główny** lub ***symbol pomocniczy** na trójelementowe podciągi:

621.397	Telewizja
651.2	Maszyny biurowe
(512.317)	Hongkong
-033.5	Szkło

oraz wszystkie wskaźniki ***poddziałów wspólnych**, ***poddziałów analitycznych** i ***symboli syntetycznych**, a także wszystkie ***relatory** wskazujące koniec i/lub początek odpowiednich współwystępujących w charakterystyce wyrażeń, np.:

681.12-033.5 Przyrządy pomiarowe

gdzie wskaźnik -033.5 sygnalizujący początek poddziału wspólnego materiału jest równocześnie znakiem rozdzielającym i wykładnikiem tego właśnie poddziału wspólnego.
G.3., G.4.

ZNAK ROZWINIĘCIA – w ***klasyfikacjach (3)** ***znak** służący do łączenia ***wyrażeń**, których ***zakresy** pozostają w ***relacji współrzędności** i należą do ***klas** bezpośrednio po sobie następujących w ***porządku pionowym *tablic klasyfikacyjnych**. Termin używany jest przede wszystkim w teorii ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, gdzie desygnuje ***relator** „/" (kreska ukośna) przeznaczony do łączenia ***symboli klasyfikacyjnych** reprezentujących niezależne od siebie ***tematy (1) *dokumentu** i występujących bezpośrednio po sobie w tablicach klasyfikacyjnych. Najczęściej – zarówno w Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, jak i w innych klasyfikacjach – znak rozwinięcia wskazuje grupę zagadnień należących do tego samego działu, np.: 621.86/.87, gdzie 621.86 obejmuje środki transportu bliskiego w ogólności (wyciągniki linowe, wyciągniki bębnowe, przenośniki, urządzenia do transportu poziomego), 621.87 obejmuje żurawie, suwnice, mosty przeładunkowe, wyciągniki, schody ruchome, równiarki, zgarniarki, spycharki i koparki, zaś symbol 621.86/.87 wszelkie urządzenia transportu bliskiego. Znak rozwinięcia jest także wykorzystywany do konstrukcji ***znaków podwójnych**.
H.1.2.

ZNAK SEKTOROWY – ***litera (2) *języka informacyjno-wyszukiwawczego** pełniąca ***funkcję porządkującą** o najwyższej lub najniższej wartości porządkowej spośród wszystkich liter tego języka umożliwiająca nieograniczoną ***ekstrapolację w szeregu**. Np. w języku informacyjno-wyszukiwawczym dysponującym ***notacją alfabetyczną** znakami sektorowymi mogą być litery A dla ekstrapolacji szeregu w lewo oraz Z dla ekstrapolacji szeregu w prawo. Po raz pierwszy znaki sektorowe zostały zastosowane przez S.R. Ranganathana w ***Klasyfikacji Dwukropkowej**.
G.4.

ZNAK WTRĄCENIA, *wtrącenie* – w ***językach informacyjno-wyszukiwawczych *znak rozdzielający** wskazujący połączenie ***wyrażeń** należących do jednego języka informacyjno-wyszukiwawczego z wyrażeniem lub wyrażeniami innego ***języka** (niekoniecznie języka informacyjno-wyszukiwawczego). W ***Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej**, znakiem wtrącenia jest mała litera p lub * oddzielająca koniec ***symbolu klasyfikacyjnego** od początku wyrażenia pochodzącego z innego języka:

(485*X01) Sztokholm

gdzie (485) jest symbolem klasyfikacyjnym oznaczającym Szwecję, a X01 oficjalnym kodem Sztokholmu według spisu miejscowości w Szwecji (LAN);

(438.111.1*00-864) dzielnica Warszawy o kodzie pocztowym 00-864

gdzie (438.111.1) jest symbolem Warszawy, a 00-864 odpowiednim kodem pocztowym.
G.3.

ZNAKOWANIE, *symbolizacja* – (1) ***tłumaczenie *charakterystyki słownej dokumentu** lub ***zapytania informacyjnego** na ***język informacyjno-wyszukiwawczy**;
(2) ***notacja**.
I.4.

ZNORMALIZOWANY PORZĄDEK ZAPISU zob. **PORZĄDEK POZIOMY**

ZWARTOŚĆ TEKSTU – cecha ***tekstu spójnego** mierzona liczbą powiązań występujących między ***wyrażeniami *tekstu**, przy czym powiązania te traktuje się jako relacje dwuargumentowe wyrażane przez odpowiednie ***predykaty**. Jeżeli liczba wyrażeń tekstu (wszystkich lub tylko tych, które wyróżnia się jako ***wyrażenia relewantne**) wynosi n, a dla każdej pary wyrażeń zachodzi tylko jedna relacja, to najmniejsza zwartość wynosi $n-1$, największa zaś $(n^2-n)/2$.
B.5.5.

Ź

ŹRÓDŁO INFORMACJI – (1) element rzeczywistości emitujący ***sygnał (1)** odbierany przez jakiegoś ***odbiorcę komunikatu**, w tym ***nadawca komunikatu**, np. liczba i cechy słojów drzewa są źródłem informacji o wieku drzewa i o warunkach klimatycznych w danym roku.
(2) w ***informacji naukowej** ***dokument**, z którego pochodzi dana ***informacja** lub ***metainformacja**.
D.1.

UKŁAD TERMINÓW W INDEKSIE RZECZOWYM

A. NAUKI POKREWNE INFORMACJI NAUKOWEJ
A.1. Semiotyka
A.2. Logika
A.3. Lingwistyka
A.4. Informatyka
A.5. Informacja naukowa – Dyscypliny pomocnicze
B. JĘZYK
B.1. Typy
B.2. Cechy systemowe
B.3. Funkcje
B.4. System
B.4.1. Gramatyka
B.5. Struktura
B.5.1. Poziom fonologiczny
B.5.2. Poziom morfologiczny
B.5.3. Poziom leksykalny
B.5.4. Poziom syntaktyczny
B.5.5. Poziom tekstologiczny
B.6. Semantyka
B.6.1. Relacje semantyczne
B.6.2. Nazwy
B.6.3. Znaczenie
C. PREZENTACJA JĘZYKA
C.1. Prezentacja języka
C.2. Definicje
C.3. Słowniki
D. PROCESY INFORMACYJNE
D.1. Układ informacyjny
D.2. Komunikacja
D.3. Procesy informacyjne
D.3.1. Nadawanie komunikatu
D.3.2. Odbieranie komunikatu
D.3.3. Transformacja informacji
D.3.4. Pismo
D.4. Komunikat
D.5. Informacja
D.5.1. Wartość informacji
D.6. Dokumenty
E. WIEDZA
E.1. Typy
E.2. Organizacja i reprezentacja wiedzy
E.3. Przetwarzanie wiedzy
F. MODELE
F.1. System

F.2. Model
F.3. Kategoryzacja
G. JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY
G.1. Metody budowy
G.2. Funkcje
G.3. Struktura
G.4. Notacja
G.5. Klasyfikacja
G.5.1. Struktura
G.5.2. Symbole
G.6. Prezentacja
H. JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE
H.1. Klasyfikacje
H.1.1. Typologia
H.1.2. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna
H.1.3. Klasyfikacja Dwukropkowa (Ranganathana)
H.1.4. Inne klasyfikacje
H.2. Język słów kluczowych
H.3. Język haseł przedmiotowych
H.4. Język deskryptorowy
H.5. Inne języki informacyjno-wyszukiwawcze
I. SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY
I.1. Struktura
I.2. Typologia
I.3. Teksty metainformacyjne w systemie informacyjno-wyszukiwawczym (dokumenty pochodne)
I.4. Procesy informacyjne systemu informacyjno-wyszukiwawczego
I.5. Zbiór wyszukiwawczy
I.5.1. Struktura
I.5.2. Układy
I.6. Zbiory wyszukiwawcze
I.6.1. Bibliografie
I.6.2. Katalogi
I.6.3. Indeksy
I.6.4. Kartoteki
I.7. Ocena systemu informacyjno-wyszukiwawczego

INDEKS RZECZOWY

A. NAUKI POKREWNE INFORMACJI NAUKOWEJ

A.1. Semiotyka

Semiotyka
Znak
Symptom. Oznaka
Sygnał
Apel
Sygnał semantyczny
Znak ikoniczny. Ikona. Obraz
Znak konwencjonalny. Znak arbitralny
Znaki (języki) jednoklasowe
Znaki (języki) dwuklasowe
Znak pusty
Znak pełny
Przezroczystość semantyczna
Kod
Subkod
Subkod główny
Subkod akustyczny
Subkod wizualny
Subkod graficzny
Pismo

A.2. Logika

Teoria mnogości. Teoria zbiorów
Zbiór
Zbiór rozmyty
Algebra Boole'a
Rachunek zbiorów. Algebra zbiorów
Operatory logiczne. Operatory algebry Boole'a. Operatory teoriomnogościowe
Iloczyn zbiorów. Iloczyn teoriomnogościowy. Mnożenie zbiorów
Różnica zbiorów. Różnica teoriomnogościowa. Odejmowanie zbiorów
Różnica symetryczna zbiorów
Suma zbiorów. Suma teoriomnogościowa. Dodawanie zbiorów
Inkluzja zbiorów. Zawieranie się zbiorów
Uzupełnienie zbioru. Dopełnienie zbioru
Logika formalna. Logika dedukcji. Teoria dedukcji
Rachunek zdań. Logika zdań
Spójniki prawdziwościowe. Spójniki logiczne
Koniunkcja
Alternatywa
Alternatywa rozłączna. Dysjunkcja
Implikacja
Rachunek predykatów. Logika predykatów. Rachunek kwantyfikatorów. Rachunek funkcyjny

Kwantyfikator
Wartość logiczna
Logika dwuwartościowa. Logika klasyczna
Logika wielowartościowa
Logika modalna
Logika epistemiczna
Logika relewancji
Entailment. Dedukowalność
Logika erotetyczna
Pytanie
Pytanie rozstrzygnięcia
Pytanie dopełnienia. Pytanie o uzupełnienie
Pytanie zamknięte
Pytanie otwarte
Pytanie retoryczne
Argument relacji. Człon relacji
Pole relacji
Dziedzina relacji
Przeciwdziedzina relacji

A.3. Lingwistyka

Lingwistyka
Analiza lingwistyczna
Lingwistyka formalna
Formalizacja języka
Gramatyka generatywno-transformacyjna
Semantyka generatywna
Lingwistyka stosowana
Lingwistyka komputerowa
Przekład maszynowy
Lingwistyka matematyczna
Lingwistyka statystyczna. Lingwistyka kwantytatywna
Lingwistyka kognitywna
Lingwistyka tekstu
Analiza dyskursu
Teoria komunikacji
Teoria rozmowy
Terminologia (2)
Termin
Termin preferowany
Język specjalny
Pragmatyka lingwistyczna. Pragmalingwistyka. Lingwistyka pragmatyczna
Metalingwistyka

A.4. Informatyka

Technika informacyjna
Technologia informacyjna

Telematyka. Teleinformatyka
Ochrona danych
System informatyczny
Interfejs
Interfejs użytkownika
Bit
Bod. Baud
Bajt
Dana. Dana elementarna. Dane
Dane alfanumeryczne. Dane tekstowe
Dane numeryczne
Metadane
Nośnik elektroniczny
Dokument elektroniczny. Dokument cyfrowy. Dokument komputerowy
Dokument multimedialny
Oprogramowanie
Język programowania
Program komputerowy
Interfejs użytkownika
Protokół
Baza danych
Zbiór główny bazy danych
Bank danych
Klucz wyszukiwawczy
Obiekt bazy danych
Etykieta
Model danych. Schemat konceptualny danych. Schemat pojęciowy danych
Format danych.
Format rekordu. Model rekordu. Schemat rekordu. Struktura rekordu
Rekord
Pole rekordu. Segment rekordu
Język opisu danych
Język manipulowania danymi
Język żądań
Język kwerend. Język wyszukiwawczy
Operatory tekstowe
Przetwarzanie równoległe
Przetwarzanie liniowe. Przetwarzanie sekwencyjne
Tryb interakcyjny. Tryb interaktywny. Tryb dialogowy. Tryb konwersacyjny. Tryb online
Tryb wsadowy
Sieć komputerowa
Sieć komputerowa lokalna (LAN)

Sieć komputerowa metropolitarna (MAN). Sieć komputerowa miejska
Sieć komputerowa rozległa (WAN)
Internet
Poczta elektroniczna. E-mail
World Wide Web, WWW, W3
HTML. Hypertext Markup Language
Strona WWW. Strona internetowa
Przeglądarka WWW. Przeglądarka internetowa
Portal
Portal horyzontalny
Portal wertykalny. Wortal
Wyszukiwarka internetowa

A.5. Informacja naukowa – Dyscypliny pomocnicze

Informatologia
Bibliografia (2)
Informacja naukowa
Informetria
Bibliometria. Statystyczna bibliografia
Indeks cytowań bibliograficznych
Infolingwistyka
Teoria informacji. Matematyczna teoria informacji
Ilość informacji
Ciąg Markowa
Sztuczna inteligencja
Neurokomputering. Neurokomputing
Sieć neuronowa
Zarządzanie informacją
Społeczeństwo informacyjne

B. JĘZYK

B.1. Typy

Kod
Język
Język jednoklasowy
Język dwuklasowy
Język uniwersalny
Kod rozwinięty. Język rozwinięty
Słownictwo konkretne
Słownictwo abstrakcyjne
Kod quasi-rozwinięty. Język quasi-rozwinięty
Kod ograniczony. Język ograniczony. Kod nierozwinięty
Język optymalny
Aksjologia języka
Język naturalny
Standard języka

Rejestr językowy
Język specjalistyczny
Terminologia (1). Nomenklatura
Termin preferowany
Język sztuczny
Język formalny
Język sformalizowany

B.2. Cechy systemowe

Ekonomia języka
Redundancja. Nadmiarowość informacji
Produktywność języka. Elastyczność języka
Produktywna struktura
Wyrażenie potencjalne
Neologizm
Neosemantyzm
Asymilacja
Ewolucja języka
Dwuklasowość języka
Linearność języka
Wykładnik językowy suprasegmentalny
Arbitralność języka
Informacyjna specjalizacja języka
Intencjonalność (2)
Przezroczystość semantyczna
Ekstensjonalność
Intensjonalność
Socjalna funkcja języka

B.3. Funkcje

Funkcje komunikatu. Funkcje mowy. Funkcje języka. Funkcje aktów mowy. Funkcje wypowiedzi
Funkcja semantyczna. Funkcja komunikacyjna. Funkcja opisowa. Funkcja przedstawieniowa. Funkcja symboliczna
Funkcja opisowa
Funkcja informacyjna
Funkcja poznawcza
Funkcja impresywna. Funkcja apelatywna
Funkcja perswazyjna
Funkcja sprawcza
Funkcja ekspresywna
Ewokacja
Funkcja fatyczna
Funkcja estetyczna
Funkcja metainformacyjna
Metainformacja
Perceptivus
Imperceptivus

Mowa niezależna
Mowa zależna
Mowa pozornie zależna
Funkcja metatekstowa
Metatekst
Funkcja metajęzykowa
Metajęzyk
Język przedmiotowy

B.4. System

Język
Pole językowe
Pole informacyjne języka
System języka
Struktura języka
Jednostki języka
Opozycja językowa
Opozycja prywatywna
Opozycja stopniowa. Opozycja gradualna
Opozycja ekwipolentna. Opozycja równorzędna
Pole semantyczne
Środki językowe
Plan treści. Plan semantyczny
Plan wyrażania. Plan ekspresji
Forma wyrażania
Wykładnik językowy
Wykładnik językowy ciągły
Wykładnik językowy nieciągły
Wykładnik językowy supersegmentalny
Struktura głęboka
Struktura powierzchniowa
Kategoria językowa
Słownik (1)
Gramatyka
Wyrażenie
Wyrażenie elementarne. Wyrażenie proste
Wyrażenie złożone
Zdanie
Relacja syntagmatyczna
Paradygmatyka
Relacja paradygmatyczna. Relacja systemowa
Wariant językowy
Wariant fakultatywny
Wariant kombinatoryczny
Alofon
Alomorf
Morfem supletywny
Semantyka

B.4.1. Gramatyka

Gramatyka. Syntaktyka. Syntaksa. Składnia
Gramatyka bezkontekstowa
Gramatyka kontekstowa
Gramatyki równoważne
Moc gramatyki
Reguła o niedołączaniu
Rekurencja
Rekurencyjna reguła
Konkatenacja
Generowanie
Wyrażenie
Wyrażenie elementarne. Wyrażenie proste
Wyrażenie złożone
Schemat zdaniowy. Formuła zdaniowa
Zdanie
Gramatyczność
Kategoria gramatyczna
Kategoria syntaktyczna. Kategoria składniowa. Kategoria syntagmatyczna
Kategoria fakultatywna
Kategoria obligatoryjna
Wyrażenie zdaniotwórcze
Wyrażenie niezdaniotwórcze
Wyrażenie autosyntaktyczne
Wyrażenie synsyntaktyczne
Funktor
Funktor nazwotwórczy
Funktor zdaniotwórczy
Funktor funktorotwórczy
Argument funktora
Argument nazwowy
Argument zdaniowy
Argument funktorowy
Szyk
Prepozycja
Impozycja
Postpozycja
Inwersja. Szyk odwrócony. Szyk przestawny

B.5. STRUKTURA

B.5.1. Poziom fonologiczny

Fonologia
Poziom fonologiczny
Opozycja fonologiczna
Opozycja prywatywna
Opozycja stopniowa. Opozycja gradualna

Opozycja równorzędna. Opozycja ekwipolentna
Cecha dystynktywna
Cecha relewantna
Fonem
Alofon
Kategoria fonologiczna
Transkrypcja
Transkrypcja fonetyczna
Transkrypcja fonologiczna

B.5.2. Poziom morfologiczny

Morfologia (2)
Poziom morfologiczny
Kategoria morfologiczna
Leksyka (1)
Morfem
Alomorf
Morfem supletywny
Morfem wolny
Morfem związany
Morfem ciągły
Morfem nieciągły
Morfem leksykalny
Morfem gramatyczny
Afiks
Przedrostek. Prefiks
Wrostek. Infiks
Przyrostek. Sufiks
Słowotwórstwo
Kategoria słowotwórcza
Formant
Fleksja
Kategoria fleksyjna
Paradygmat (1)
Słowoforma
Wyraz
Prepozycja
Impozycja
Postpozycja

B.5.3. Poziom leksykalny

Poziom leksykalny
Leksyka
Słownik (1). Leksyka. Słownictwo
Wyraz. Słowo
Kategoria leksykalna
Pole leksykalne

Skrót. Abrewiacja
Skrótowiec. Akronim

B.5.4. Poziom syntaktyczny
Poziom syntaktyczny
Kategoria syntaktyczna
Syntaktyka (2)
Syntagma. Grupa syntaktyczna
Fraza
Zdanie
Struktura predykatowo-argumentowa
Syntagmatyka
Relacja syntagmatyczna
Relacja tekstowa
Kookurencja. Współwystępowanie
Język pozycyjny
Gramatyka pozycyjna
Język izolujący. Język analityczny
Język syntetyczny
Język aglutynacyjny
Język alternacyjny
Język fleksyjny
Fleksja
Język polisyntetyczny
Polisynteza

B.5.5. Poziom tekstologiczny
Poziom tekstologiczny
Tekst
Jednostki tekstu. Jednostki mowy
Gramatyka tekstu
Gramatyka znaczeń. Składnia semantyczna
Rama modalna
Struktura tematyczno-rematyczna. Aktualne rozczłonkowanie zdania. Informacyjna struktura zdania. Perspektywa funkcjonalna zdania
Temat. Datum. Topic
Remat. Comment. Novum
Struktura głęboka
Rola semantyczna
Przypadki semantyczne
Agens
Pacjens
Werbalizacja
Wypowiedzenie
Struktura powierzchniowa
Referencja. Odniesienie
Nazywanie

Wskazywanie
Kwantyfikacja
Szeregowanie
Określoność
Nieokreśloność
Predykacja
Predykat
Argument wbudowany
Tekst powierzchniowy
Delimitacja tekstu
Delimitator tekstu
Kontekst
Foryczny zaimek
Anafora
Katafora
Elipsa
Pleonazm
Tekstowość
Dyskurs
Tekst spójny
Spójność
Światy możliwe
Świat rzeczywisty
Tekst mieszany
Metatekst
Gramatyka tekstu
Kohezja. Spójność gramatyczna. Spójność syntaktyczna
Koherencja. Spójność semantyczna. Spójność informacyjna
Sensowność
Nonsensowność
Sprzeczność
Antynomia
Paradoks
Zwartość tekstu
Uporządkowanie tekstu
Dominacja tekstowa
Słowa klucze
Tytuł
Incipit
Akapit
Cudzysłów
Cytat
Relacja intratekstualna
Relacja intertekstualna

B.6. Semantyka

B.6.1. Relacje semantyczne

Kategoria semantyczna
Pole semantyczne
Relacja semantyczna. Relacja znaczeniowa
Paradygmatyka
Relacja paradygmatyczna
Bliskoznaczność
Bliskoznaczniki
Synonimia. Relacja synonimii. Relacja równoważności zakresowej. Równoważność zakresowa. Równoznaczność
Koreferencja
Substytuty
Synonim
Synonim kontekstowy
Termin preferowany
Quasi-synonimia
Quasi-synonim
Ekwiwalencja
Odpowiednik
Substytucja
Przeciwieństwo
Antonimia
Antonim
Komplementarność
Konwers
Homonimia
Homonim
Homofon
Homogram
Polisemia. Wieloznaczność
Polisem. Wyraz wieloznaczny
Relacja hierarchiczna
Relacja hierarchii tematycznej. Hierarchia tematyczna. Relacja hierarchii dokumentacyjnej
Relacja nadrzędności zakresowej. Nadrzędność zakresowa
Relacja nadrzędności generycznej. Nadrzędność generyczna. Relacja rodzaj-gatunek
Termin rodzajowy. Termin generyczny
Gatunek
Hiperonimia
Hiperonim
Relacja współrzędności. Relacja współpodporządkowania. Współpodporządkowanie. Współpodrzędność. Współrzędność
Współrzędność generyczna
Współrzędność mereologiczna
Relacja równorzędności. Równorzędność

Relacja podrzędności zakresowej. Podrzędność zakresowa
Relacja podrzędności generycznej. Podrzędność generyczna. Relacja gatunek-rodzaj
Hiponimia
Hiponim
Relacja mereologiczna. Relacja część-całość. Relacja całość-część
Relacja mereologiczna właściwa. Relacja mereologiczna stała
Relacja mereologiczna niewłaściwa. Relacja mereologiczna sytuacyjna
Pole asocjacyjne. Pole skojarzeniowe
Asocjacja. Skojarzenie
Relacja skojarzeniowa. Relacja asocjacyjna. Relacja kojarzeniowa. Relacja pokrewieństwa
Paronimia
Paronim

B.6.2. Nazwy

Nazewnictwo
Nazwa
Nazwa pusta
Nazwa pozorna. Nazwa abstrakcyjna. Onomatoid
Nazwa rzetelna
Nazwa pełna
Nazwa jednostkowa
Nazwa ogólna
Collectivum
Nazwa zbiorowa. Nazwa kolektywna
Nazwa pospolita
Nazwa własna
Nazwa osobowa
Patronimikon
Matronimikon
Nazwa geograficzna
Singulare tantum
Plurale tantum
Etykieta
Deskrypcja

B.6.3. Znaczenie

Semantyka
Rzeczywistość pozajęzykowa
Świat rzeczywisty
Światy możliwe
Pole semantyczne
Siła semantyczna języka
Trójkąt semantyczny
Oznaczanie
Odniesienie. Referencja

Denotacja
Zakres
Denotat
Wyrażenie nieostre
Znaczenie
Pojęcie
Konotacja
Treść
Treść językowa
Treść charakterystyczna
Znaczenie wyraźne
Znaczenie intuicyjne
Znaczenie realne
Znaczenie aktualne
Znaczenie leksykalne
Znaczenie strukturalne
Znaczenie gramatyczne
Znaczenie etymologiczne
Znaczenie podstawowe
Znaczenie okazjonalne
Znaczenie funkcjonalne. Znaczenie relacyjne
Znaczenie kontekstowe
Znaczenie przenośne. Znaczenie metaforyczne

C. PREZENTACJA JĘZYKA

C.1. Prezentacja języka

Prezentacja języka
Słownik
Gramatyka (3)

C.2. Definicje

Funkcja metajęzykowa
Metajęzyk
Język przedmiotowy
Supozycja normalna
Supozycja materialna
Semantyka składnikowa
Język semantyczny
Dekompozycja
Eksplikacja semantyczna
Kod semantyczny
Sem
Termin pierwotny
Termin pochodny. Termin wtórny
Definicja
Definiendum
Definiens

Definicja realna. Definicja rzeczowa
Definicja nominalna
Postulat znaczeniowy. Definicja arbitralna
Definicja analityczna. Definicja sprawozdawcza
Definicja regulująca
Definicja syntetyczna. Definicja projektująca
Definicja klasyczna
Rodzaj
Różnica gatunkowa
Definicja normalna
Definicja cząstkowa
Definicja ostensywna
Definicja wewnątrzjęzykowa
Definicja metajęzykowa
Definicja słownikowa
Definicja semantyczna
Eksplikacja semantyczna
Definicja wyraźna
Definicja kontekstowa
Definicja poprawna
Błędy w definicji
Błędne koło w definicji
Zdanie analityczne

C.3. Słowniki

Słownik. Leksykon
Artykuł słownikowy
Artykuł deskryptorowy
Artykuł askryptorowy
Artykuł przedmiotowy
Hasło. Nagłówek
Kwalifikator
Definicja
Definiendum
Definiens
Ciąg definicyjny
Układ
Słownik frekwencyjny
Słownik rangowy
Ranga
Słownik a tergo
Słownik terminologiczny
Konkordancja
Słownik przejścia
Słowniki języków informacyjno-wyszukiwawczych

D. PROCESY INFORMACYJNE

D.1. Układ informacyjny

Układ informacyjny
Sytuacja komunikacyjna
Konsytuacja
Źródło informacji
Użytkownik informacji. Użytkownik znaku
Nadawca komunikatu. Nadawca informacji
Adresat komunikatu. Adresat informacji
Odbiorca informacji
Odbiorca komunikatu
Kanał informacyjny
Nośnik informacji
Sygnał (1)
Szum informacyjny
Cisza informacyjna
Instrumenty informacyjne
Nadajnik
Odbiornik
Przekaźnik
Sieć komputerowa
Sieć komputerowa lokalna (LAN)
Sieć komputerowa metropolitarna. Sieć komputerowa miejska (MAN)
Sieć komputerowa rozległa (WAN)
Multimedia
Komunikat
Informacja
Kod

D.2. Komunikacja

Pragmatyka
Użytkownik języka
Świadomość językowa
Wiedza językowa
Wiedza o języku
Informacja metajęzykowa
Wiedza o rzeczywistości pozajęzykowej
Gramatyka funkcjonalna
Kompetencja językowa
Kompetencja gramatyczna
Kompetencja leksotaktyczna
Kompetencja semantyczna
Słownik bierny
Słownik czynny
Znaczenie wyraźne
Znaczenie intuicyjne

Kompetencja komunikacyjna
Asocjacja. Skojarzenie
Schemat wyobrażeniowy
Rama
Schemat
Performancja
Przymus komunikacyjny
Potrzeba komunikacyjna
Zachowanie informacyjne
Procedura komunikacyjna
Komunikacja

D.3. Procesy informacyjne

Procesy informacyjne
Komunikacja
Nadawanie komunikatu. Nadawanie informacji
Tworzenie komunikatu
Kodowanie informacji
Odbieranie komunikatu. Odbieranie informacji
Odkodowywanie informacji. Dekodowanie informacji
Przekazywanie komunikatu. Przekazywanie informacji
Utrwalanie komunikatu. Utrwalanie informacji
Pismo
Dokument
Pamięć
Przechowywanie komunikatu. Przechowywanie informacji
Selekcjonowanie informacji
Wyszukiwanie informacji
Transformacja komunikatu

D.3.1. Nadawanie komunikatu

Nadawca komunikatu
Intencjonalność (1)
Intencja komunikacyjna
Strategia komunikacyjna
Gramatyka nadawcy
Tworzenie komunikatu
Nadawanie komunikatu
Produkcja tekstu
Kontekstualizacja
Kodowanie informacji
Werbalizacja
Rama modalna
Adresat komunikatu
Akt mowy (1)
Wypowiedź (1)

Sąd
Asercja
Supozycja

D.3.2. Odbieranie komunikatu
Odbiorca komunikatu
Gramatyka odbiorcy
Odbieranie informacji
Odbiorca informacji
Odbieranie komunikatu
Odkodowywanie informacji
Analiza tekstu
Świat tekstu
Analiza mowy
Delimitacja tekstu. Segmentacja tekstu
Delimitator
Dekontekstualizacja
Interpolacja w tekście
Wiedza tekstowa
Informatywność komunikatu względna

D.3.3. Transformacja informacji
Transformacja
Transformacja informacji
Transformacja komunikatu
Transformacja językowa
Reguły transformacyjne. Reguły transformacji
Konwersja danych
Retrokonwersja danych bibliograficznych
Transliteracja
Transkrypcja
Transkrypcja fonetyczna
Transkrypcja fonologiczna
Maskowanie. Obcinanie. Trunkacja
Permutacja
Inwersja
Parafraza
Streszczanie
Streszczenie
Streszczenie autorskie
Streszczenie dokumentacyjne
Przekład
Przekładalność
Przekład intersemiotyczny
Przekład maszynowy
Język pośrednik
Ekwiwalencja. Relacja ekwiwalencji. Relacja odpowiedniości
Odpowiednik. Ekwiwalent

D.3.4. Pismo

Subkod graficzny
Pismo
Alfabet (2)
Litera (2)
Znak diakrytyczny. Diakryt
Grafem
Graf
Fonetyczne pismo
Ideograficzne pismo
Ideogram
Linearne pismo
Nielinearne pismo
Spacja
Transliteracja
Transkrypcja
Transkrypcja fonetyczna
Transkrypcja fonologiczna

D.4. KOMUNIKAT

Pragmatyka
Zdarzenie językowe
Komunikat. Wypowiedź (2)
Otoczenie znaku językowego
Sytuacja komunikacyjna
Kontekst kulturowy
Konsytuacja
Sytuacyjność tekstu
Maksymy konwersacyjne
Relewantność informacji
Informacja relewantna
Informatywność komunikatu
Informatywność komunikatu bezwzględna
Informatywność komunikatu względna
Presupozycja
Implikatura
Konsekwencja
Wypowiedzenie
Wypowiedzenie konstatywne
Wypowiedzenie performatywne
Performatyw explicite
Czasownik performatywny
Performatyw implicite
Akt mowy
Lokucja
Illokucja
Cel illokucyjny
Perlokucja

Dyskurs
Typ tekstu
Genre
Monolog
Dialog
Pytanie
Odpowiedź
Replika
Relacja intratekstualna
Teoria komunikacji
Teoria rozmowy

D.5. Informacja

Informacja
Informacja nieznakowa
Informacja znakowa
Informacja niejęzykowa
Informacja językowa
Informacja semantyczna
Informacja pragmatyczna
Informacja metajęzykowa
Informacja faktograficzna
Dane faktograficzne
Informacja dokumentacyjna
Dane bibliograficzne
Informacja źródłowa
Informacja pochodna
Informacja wejściowa
Informacja wyjściowa
Dane
Dana elementarna
Dana alfanumeryczna
Dana numeryczna

D.5.1. Wartość informacji

Wartość informacji
Ilość informacji
Informatywność komunikatu
Informatywność komunikatu bezwzględna
Informatywność komunikatu względna
Relewancja
Relewancja pragmatyczna. Pertynencja
Perceptivus
Imperceptivus
Szum informacyjny
Redundancja
Dezinformacja
Sąd

Asercja
Supozycja
Sensowność
Nonsensowność
Sprzeczność
Antynomia
Paradoks
Zdanie syntetyczne
Zdanie analityczne
Tautologia
Potrzeba informacyjna
Wiedza o rzeczywistości
Wiedza o dziedzinie
Wiedza o problemie wyszukiwawczym
Transformacja informacji
Wiedza

D.6. Dokumenty

Dokument
Nośnik informacji
Dokument audialny (słuchowy)
Dokument wizualny
Dokument graficzny
Dokument piśmienniczy
Dokument audiowizualny
Dokument dotykowy
Dokument elektroniczny
Dokument multimedialny
Dokument hipertekstowy
Multimedia
Makrodokument
Mikrodokument
Dokument wtórny
Dokument pierwotny. Dokument prymarny. Dokument źródłowy
Dokument pochodny
Dokumentacja

E. WIEDZA

E.1. Typy

Wiedza
Wiedza o rzeczywistości
Wiedza deklaratywna
Wiedza proceduralna
Wiedza o rzeczywistości pozajęzykowej
Wiedza językowa
Wiedza semantyczna
Plan

Scenariusz
Schemat
Rama
Wiedza o języku
Informacja metajęzykowa
Wiedza o systemie informacyjno-wyszukiwawczym
Wiedza o języku informacyjno-wyszukiwawczym
Wiedza o dziedzinie
Wiedza o problemie wyszukiwawczym
Metawiedza
Wiedza niepełna
Wiedza niepewna

E.2. Organizacja i reprezentacja wiedzy

Konceptualizacja rzeczywistości
Organizacja wiedzy
Organizacja wiedzy – model deklaratywny
Organizacja wiedzy – model proceduralny
Reprezentacja wiedzy
Polireprezentacja wiedzy
Język reprezentacji wiedzy
Model poznawczy
Model strukturalny
Model wyobrażeniowy
Model metaforyczny
Model metonimiczny
Reguła produkcji
Drzewo decyzyjne

E.3. Przetwarzanie wiedzy

Transformacja informacji
Przetwarzanie liniowe
Przetwarzanie równoległe
Sieci semantyczne
Propagacja wsteczna
Informacja wejściowa
Przesłanka
Informacja wyjściowa
Wniosek
Wnioskowanie
Wnioskowanie logiczne
Wnioskowanie uprawdopodobniające
Wyjaśnianie

F. MODELE

F.1. System

Uniwersum
System

Informacja wejściowa
Informacja wyjściowa
Struktura (systemu)
Spójność
Struktura ahierarchiczna. Struktura płaska
Struktura hierarchiczna
Hierarchia
Relacja hierarchiczna. Relacja podporządkowania
Struktura monohierarchiczna. Struktura monodendrytowa
Struktura polihierarchiczna. Struktura polidendrytowa

F.2. Model

Model
Paradygmat (3)
Synchronia
Diachronia
Cecha dystynktywna
Cecha relewantna
Opozycja
Opozycja prywatywna
Opozycja gradualna. Opozycja stopniowa
Opozycja ekwipolentna. Opozycja równorzędna
Odwzorowanie
Izomorfizm
Odwzorowanie jedno-jednoznaczne
Odwzorowanie jedno-wieloznaczne
Odwzorowanie wielo-jednoznaczne
Odwzorowanie wielo-wieloznaczne
Drzewo
Wierzchołek
Krawędź
Formalizacja
Kategoryzacja wyrażeń
Algorytm
Intensja modelu

F.3. Kategoryzacja

Kategoryzacja (2)
Kategoryzacja (3). Kategoryzowanie
Atrybut
Charakterystyka
Kategoria
Kategoria ontologiczna
Kategoria aprioryczna
Kategoria prototypowa
Prototyp. Pojęcie prototypowe
Kategoryzacja (1)
Typologia

G. JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY

G.1. METODY BUDOWY

Metodyka budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego
Metoda dedukcyjna budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego. Metoda odgórna budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego.
Metoda indukcyjna budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego. Metoda oddolna budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego.
Metoda mieszana budowy języka informacyjno-wyszukiwawczego

G.2. FUNKCJE

Funkcja metainformacyjna
Funkcja porządkująca. Funkcja organizująca
Funkcja wyszukiwawcza. Funkcja heurystyczna

G.3. STRUKTURA

Język informacyjno-wyszukiwawczy. JIW. Język informacyjny
Elastyczność (1)
Hybrydowy język informacyjno-wyszukiwawczy
Elementarna jednostka leksykalna
Symbol pomocniczy (2)
Relator. Wskaźnik relacji
Wskaźnik roli
Waga. Wskaźnik wagi. Współczynnik wagowy
Znak rozdzielający. Separator
Znak wtrącenia. Wtrącenie
Scope note
Denotacja bezpośrednia
Desygnat bezpośredni
Denotacja pośrednia
Desygnat pośredni
Konotacja bezpośrednia
Konotacja pośrednia
Synonimia wyszukiwawcza
Notacja. Symbolizacja. System notacyjny. System znakowania. Znakowanie
Struktura płaska
Struktura monorelacyjna
Struktura polirelacyjna
Gramatyka zerowa
Gramatyka pozycyjna
Gramatyka częściowo-pozycyjna
Gramatyka niepozycyjna
Porządek poziomy
Porządek pionowy
Elastyczność (2)

Charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu
Instrukcja wyszukiwawcza

G.4. Notacja

Plan notacji. Plan notacyjny
Notacja. Symbolizacja. System notacyjny. System znakowania. Znakowanie
Baza notacyjna. Podstawa znakowania
Elastyczność (2)
Notacja indukcyjna. Notacja dośrodkowa
Notacja dedukcyjna. Notacja odśrodkowa
Notacja paranaturalna. Notacja quasinaturalna.
Język informacyjno-wyszukiwawczy paranaturalny
Notacja sztuczna
Język informacyjno-wyszukiwawczy sztuczny
Notacja jednolita. Notacja jednorodna
Notacja binarna. Notacja dwójkowa
Notacja alfabetyczna. Notacja literowa
Notacja numeryczna. Notacja cyfrowa
Notacja mieszana. Notacja niejednorodna
Notacja alfanumeryczna. Notacja literowo-cyfrowa
Notacja liniowa. Notacja linearna. Notacja porządkowa
Notacja strukturalna
Notacja syntetyczna
Notacja hierarchiczna
Notacja dziesiętna
Notacja setna
Notacja ósemkowa. Metoda oktawy
Znak oktawy
Notacja sektorowa
Znak sektorowy
Notacja mnemoniczna
Mnemonika. Mnemotechnika
Mnemonika naturalna
Mnemonika literalna. Mnemonika alfabetyczna
Mnemonika rdzeniowa
Mnemonika strukturalna
Mnemonika tablicowa
Mnemonika generyczna. Mnemonika genetyczna. Mnemonika seminalna
Mnemonika systematyczna
Notacja retroaktywna
Notacja sylabiczna
Notacja znaków skróconych. Notacja SC
Znak podwójny
Znak sektorowy
Znak oktawy
Znak desemantyzujący

Znak desemantyzujący pełny
Znak desemantyzujący pusty
Znak rozdzielający. Separator

G.5. Klasyfikacja

G.5.1. Struktura

Klasyfikacja (1,2)
Podział logiczny
Zasada podziału. Kryteria podziału. Podstawa podziału
Zdolność rozdzielcza
Stopień podziału
Podział dychotomiczny. Dychotomia
Klasa
Podklasa
Klasa otwarta
Klasa zamknięta
Klasa główna
Klasa węzłowa
Klasa macierzysta. Klasa nadrzędna
Klasa pochodna. Klasa podrzędna. Podklasa
Klasa końcowa
Klasy równoległe
Klasy współrzędne. Klasy pokrewne. Klasy równorzędne
Klasa „różne". Klasa „inne". Klasa „varia"
Rozbudowa bezpośrednia klasyfikacji. Podział bezpośredni
Rozbudowa równoległa klasyfikacji. Podział równoległy
Drzewo klasyfikacyjne
Łańcuch klasyfikacyjny
Stopień łańcucha
Łańcuch wyczerpujący
Łańcuch wolny
Łańcuch pierwotny
Ekstrapolacja w łańcuchu. Ekstrapolacja łańcucha. Rozbudowa pionowa „w dół"
Szereg klasyfikacyjny. Grupa klasyfikacyjna
Stopień szeregu
Szereg ciągły. Szereg zwarty
Szereg nieciągły. Szereg rozwarty
Szereg otwarty
Szereg zamknięty
Szeregi równoległe
Szereg teleskopowy
Ekstrapolacja w szeregu. Ekstrapolacja szeregu. Rozbudowa szeregu „wszerz"
Interpolacja w szeregu. Interpolacja szeregu. Rozbudowa szeregu „wewnątrz"

Gałąź klasyfikacyjna. Gałąź klasyfikacji. Gałąź układu klasyfikacyjnego
Poddziały pomocnicze
Poddziały wspólne
Poddziały specjalne
Poddziały analityczne
Poddziały syntetyczne
Podział alfabetyczny. Podział A/Z
Gałąź klasyfikacyjna. Gałąź klasyfikacji. Gałąź układu klasyfikacyjnego
Klasyfikacja monohierarchiczna. Klasyfikacja jednozrębowa. Klasyfikacja monodendrytowa
Klasyfikacja polihierarchiczna. Klasyfikacja wielozrębowa. Klasyfikacja polidendrytowa
Klasyfikacja jednowymiarowa
Klasyfikacja wielowymiarowa
Klasyfikacja szczegółowa. Klasyfikacja głęboka
Klasyfikacja szeroka. Klasyfikacja płytka
Klasyfikacja fasetowa
Faseta
Izolata (1)
Klasyfikacja szczytowa. Klasyfikacja wiążąca

G.5.2. Symbole

Symbol klasyfikacyjny. Symbol klasyfikacji
Stopień symbolu
Symbol główny
Symbol pomocniczy (1)
Symbol pomocniczy (2). Relator
Symbol macierzysty. Symbol nadrzędny
Symbol węzłowy
Symbol pochodny. Symbol podrzędny
Symbol końcowy
Symbol modelowy. Symbol wzorcowy
Symbol pusty. Symbol wolny
Symbol prosty
Symbol rozwinięty
Symbol złożony
Synteza symboli. Łączenie symboli. Składanie symboli
Symbol syntetyczny
Inwersja symboli. Odwracalność symboli

G.6. PREZENTACJA

Słowniki języków informacyjno-wyszukiwawczych
Słownik dodatni
Słownik ujemny
Wzorcowa lista słów kluczowych
Słownik tematów i określników

Słownik haseł przedmiotowych
Kartoteka haseł wzorcowych. Kartoteka wzorcowa
Hasło wzorcowe
Kartoteka haseł autorytatywnych. Kartoteka autorytatywna
Hasło autorytatywne
Tezaurus
Tablice klasyfikacyjne
Tablice główne
Tablice pomocnicze
Kompatybilność języków informacyjno-wyszukiwawczych
Tablice przejścia. Tablice konkordancyjne. Tablice porównawcze
Odpowiedniość wyszukiwawcza
Język pośrednik
Odpowiednik słowny
Rewizja tablic klasyfikacyjnych

H. JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE

H.1. Klasyfikacje

H.1.1. Typologia

Klasyfikacja nauk
Klasyfikacja piśmiennictwa
Klasyfikacja biblioteczna
Klasyfikacja bibliograficzna
Klasyfikacja dokumentacyjna
Klasyfikacja analityczno-syntetyczna
Klasyfikacja wyliczająca. Klasyfikacja enumeratywna
Klasyfikacja fasetowa
Klasyfikacja przedmiotowa. Klasyfikacja tematologiczna
Klasyfikacja alfabetyczno-przedmiotowa
Klasyfikacja uniwersalna. Klasyfikacja ogólna (3)
Klasyfikacja specjalistyczna
Klasyfikacja branżowa
Klasyfikacja specjalna

H.1.2. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. UKD
Wskaźnik UKD
Znak łączący
Znak powiększenia
Znak rozwinięcia
Synteza symboli (2)
Symbol syntetyczny
P-nota
PC-nota
Wydanie pełne UKD. Wydanie międzynarodowe UKD
Wydanie pośrednie UKD
Wydanie skrócone UKD

Wydanie specjalne UKD. Wydanie branżowe UKD. Wydanie specjalistyczne UKD. Wydanie wyspecjalizowane UKD
Wydanie wzorcowe UKD
Notacja setna

H.1.3. Klasyfikacja Dwukropkowa (Ranganathana)
Klasyfikacja Dwukropkowa (Ranganathana). Colon Classification. Klasyfikacja Ranganathana
Faseta (2)
Wskaźnik fasety
Faseta teleskopowa
Podfaseta. Subfaseta
Izolata
Izolata genetyczna
Izolata rozwinięta. Izolata iloczynowa
Izolata specjalistyczna
Izolata systematyczna
Izolata wspólna
Izolata złożona
Klasa kanoniczna
Klasa naczelna
Łącznik międzyfasetowy
Łącznik wewnątrzfasetowy
Ognisko
Podział kanoniczny
Podział specjalistyczny
Podział systemowy
Cykl kategorii
Poziom kategorii
Relacje fazowe
Relacja ukierunkowania (bias)
Relacja nieokreślona
Relacja porównania
Relacja różnicowania
Relacja wpływu
Relacja międzyklasowa
Relacja wewnątrzszeregowa
Relacja wewnątrzfasetowa
Temat główny
Podział kanoniczny
Klasa kanoniczna
Podział specjalistyczny
Podział systemowy
Plan werbalny
Temat główny nienaczelny
Temat główny prosty
Temat główny rozwinięty
Temat rozwinięty

Temat naczelny
Temat zjednoczony metodą fuzji
Temat złożony
Temat o zakresie umownie wyodrębnionym. Zakres częściowy
Wiązka tematyczna
Znak desemantyzujący
Formuła fasetowa
Klasaurus

H.1.4. Inne klasyfikacje

Klasyfikacja Dziesiętna (Deweya). Decimal Classification. KDD. Klasyfikacja Deweya
Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. UKD
Klasyfikacja Dwukropkowa (Ranganathana). Colon Classification. Klasyfikacja Ranganathana
Klasyfikacja Bibliograficzna (Blissa). Bibliographic Classification. KBB. Klasyfikacja Blissa
Klasyfikacja Biblioteki Kongresu
Klasyfikacja Przedmiotowa Browna
Klasyfikacja Harrisa. Book Classification
Klasyfikacja Rozciągliwa (Cuttera). Expansive Classification. Klasyfikacja Cuttera
Klasyfikacja Międzynarodowa F. Ridera. International Classification
Klasyfikacja Biblioteczno-Bibliograficzna ZSRR. BBK
Broad System of Ordering. BSO
Rubrykator
Polska Klasyfikacja Tematyczna. PKT
Międzynarodowa Klasyfikacja Spawalnictwa
Rubryka
Międzynarodowa Klasyfikacja Patentowa. MKP
Kod indeksowy

H.2. Język słów kluczowych

Język swobodnych słów kluczowych
Indeksowanie swobodne
Język słów kluczowych
Indeksowanie słownikowe
Charakterystyka słowna dokumentu
Słowo kluczowe
Słownik dodatni
Wzorcowa lista słów kluczowych
Słownik ujemny. Stop lista
Słowo nieznaczące. Wyrażenie nierelewantne
Słowo znaczące. Wyrażenie relewantne

H.3. Język haseł przedmiotowych

Język haseł przedmiotowych
Artykuł przedmiotowy

Tematowanie. Przedmiotowanie
Opis przedmiotowy
Temat (2)
Temat formalny
Temat jednostkowy. Temat indywidualny
Temat – tytuł ujednolicony
Temat korporatywny
Temat osobowy
Temat geograficzny
Temat treściowy. Temat rzeczowy
Temat ogólny
Redukcja tematów. Skupienie redukcyjne tematów
Określnik
Określnik szczegółowy
Określnik jednostkowy
Określnik ogólny
Określnik formalny
Określnik treściowy. Określnik rzeczowy
Określnik lokalizujący
Określnik geograficzny
Określnik chronologiczny
Dopowiedzenie
Dopowiedzenie identyfikujące
Dopowiedzenie lokalizujące
Hasło przedmiotowe. Hasło tematowe. Nagłówek przedmiotowy
Hasło przedmiotowe proste
Hasło przedmiotowe rozwinięte
Opis przedmiotowy wielokrotny
Słownik tematów i określników
Słownik haseł przedmiotowych
Kartoteka haseł wzorcowych. Kartoteka wzorcowa. KHW
Hasło wzorcowe. Hasło ujednolicone
Kartoteka haseł autorytatywnych. Kartoteka autorytatywna
Hasło autorytatywne
Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej
Język haseł przedmiotowych KABA
LCSH. Library of Congress Subject Headings. Język haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu
RVM. Répertoire de vedettes-matière
RAMEAU. Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié

H.4. Język deskryptorowy

Język deskryptorowy
Analiza deskryptorowa. Abstrakt deskryptorowy. Analiza dokumentacyjna deskryptorowa
Deskryptor
Deskryptor wielowyrazowy

Identyfikator
Modyfikator. Deskryptor aspektowy. Deskryptor pomocniczy
Kwalifikator
Wskaźnik więzi
Wskaźnik roli
Waga. Wskaźnik wagi. Współczynnik wagowy
Tezaurus
Tezaurus docelowy
Tezaurus źródłowy
Tezaurus jednojęzyczny
Tezaurus wielojęzyczny
Tezaurus branżowy
Tezaurus dziedzinowy. Tezaurus działowy. Tezaurus specjalistyczny. Tezaurus tematyczny
Tezaurus nadrzędny. Tezaurus naczelny
Makrotezaurus
Mikrotezaurus
Tezaurus fasetowy
Tezaurofaseta
Tezaurus graficzny
Tezaurus permutacyjny
Część alfabetyczna tezaurusa. Tezaurus alfabetyczny
Część alfabetyczno-hierarchiczna tezaurusa. Tezaurus alfabetyczno-hierarchiczny
Część hierarchiczna tezaurusa. Tezaurus hierarchiczny
Część systematyczna tezaurusa. Tezaurus systematyczny
Artykuł deskryptorowy
Deskryptor tytułowy
Deskryptor dziedzinowy
Deskryptor szerszy
Deskryptor rodzajowy
Deskryptor węższy
Deskryptor gatunkowy
Deskryptor skojarzeniowy. Deskryptor asocjacyjny. Deskryptor kojarzeniowy. Deskryptor pokrewny
Artykuł askryptorowy
Askryptor

H.5. Inne języki informacyjno-wyszukiwawcze

Uniterm
Język syntagmatyczny
SYNTOL. Syntagmatic Organization Language
Kod semantyczny (1)
Kod semantyczny (2). Język ASM-WRU. Kod Perry'ego i Kenta
Mnożnik semantyczny
Relacja analityczna

Relacja syntetyczna
Język Rx-kodów
PRECIS. Preserved Context Indexing System

I. SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY

I.1. Struktura

System informacyjno-wyszukiwawczy. SIW. System informacyjny. System wyszukiwania informacji
Pole tematyczne systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Zakres systemu informacyjno-wyszukiwawczego
Pole informacyjne
Pole dokumentacyjne
Dokument
Zbiór informacyjny
Zbiór wyszukiwawczy
Charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu
Baza danych
Język informacyjno-wyszukiwawczy
Użytkownik systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Użytkownik systemu
Potrzeba informacyjna
Problem wyszukiwawczy
Profil użytkownika
System informatyczny
Sieć informacyjna

I.2. Typologia

System informacyjno-wyszukiwawczy. SIW. System informacyjny. System wyszukiwania informacji
System dokumentacyjny. System informacji dokumentacyjnej
Informacja dokumentacyjna
Dane bibliograficzne
System faktograficzny. System informacji faktograficznej
Informacja faktograficzna
Dane faktograficzne
System inteligentny
System ekspertowy
System z bazą wiedzy
System informacyjno-wyszukiwawczy uniwersalny
System informacyjno-wyszukiwawczy dziedzinowy
System informacyjno-wyszukiwawczy specjalistyczny
System informacyjno-wyszukiwawczy manualny
System informacyjno-wyszukiwawczy zmechanizowany. System informacyjno-wyszukiwawczy mechaniczny
System informacyjno-wyszukiwawczy komputerowy

System informacyjno-wyszukiwawczy online. System online. System informacji online. System dialogowy. System interakcyjny. System konwersacyjny
System informacyjno-wyszukiwawczy offline. System offline
System przetwarzania czołowego
System pełnotekstowy
System uczący się
System intertekstualny
System hipertekstowy
Hipertekst
Dokument hipertekstowy
Relacja intertekstualna
Relacja intratekstualna
Link. Hiperlink. Powiązanie
Makrotekst
Mikrotekst
Eksperttekst
System hipermedialny
Hipermedia
Multimedia
Biblioteka wirtualna

I.3. Teksty metainformacyjne w systemie informacyjno-wyszukiwawczym (dokumenty pochodne)

Dokument pochodny
Opis dokumentu. Opis dokumentacyjny
Opis bibliograficzny
Dane bibliograficzne
Hasło opisu bibliograficznego
Opis formalny
Cechy formalne dokumentu
Tytuł
Tytuł ujednolicony
Siglum
ISBN. International Standard Book Number. Międzynarodowy znormalizowany numer książki
ISSN. International Standard Serials Number. Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych
ISMN. International Standard Music Number. Międzynarodowy znormalizowany numer druku muzycznego
Opis rzeczowy
Opis katalogowy
Sygnatura
Streszczenie dokumentacyjne
Streszczenie autorskie. Abstrakt autorski. Synopsis
Analiza dokumentacyjna. Abstrakt

Analiza deskryptorowa. Abstrakt deskryptorowy. Analiza dokumentacyjna deskryptorowa
Analiza wskazująca. Abstrakt wskazujący. Analiza dokumentacyjna wskazująca
Analiza omawiająca. Abstrakt omawiający. Analiza dokumentacyjna omawiająca
Dokument pierwotny. Dokument źródłowy
Opracowanie dokumentacyjne
Opracowanie analityczno-syntetyczne
Adnotacja
Adnotacja księgoznawcza
Adnotacja treściowa
Adnotacja wyjaśniająca
Adnotacja zawartościowa
Adnotacja zalecająca
Analiza dokumentacyjna. Abstrakt
Opis katalogowy
Streszczenie dokumentacyjne
Streszczenie autorskie. Abstrakt autorski. Synopsis
Charakterystyka słowna dokumentu
Charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu
Charakterystyka formalna dokumentu
Charakterystyka treściowa dokumentu
Zapytanie informacyjne. Kwerenda. Pytanie informacyjne
Instrukcja słowna. Charakterystyka słowna zapytania informacyjnego
Instrukcja wyszukiwawcza
Zestawienie tematyczne
CIP. Cataloguing in Publication. Katalogowanie w procesie wydawniczym

I.4. Procesy informacyjne systemu informacyjno-wyszukiwawczego

Zbiór informacyjny systemu
Dokument pierwotny. Dokument prymarny. Dokument źródłowy
Opracowanie dokumentu
Analiza tekstu
Selekcjonowanie informacji
Zbiór wyszukiwawczy systemu
Dokument pochodny
Opis bibliograficzny
Dane bibliograficzne
Opis formalny
Adnotowanie
Opis rzeczowy
Indeksowanie
Instrukcja indeksowania
Klasyfikowanie
Tematowanie. Przedmiotowanie

Opis przedmiotowy
Szczegółowość indeksowania
Głębokość indeksowania
Szerokość indeksowania
Indeksowanie uogólniające
Indeksowanie wyszczególniające
Indeksowanie współrzędne. Indeksowanie asocjacyjne. Indeksowanie koordynacyjne. Indeksowanie korelacyjne. Indeksowanie wieloaspektowe. Indeksowanie współrzędnościowe
Indeksowanie swobodne
Indeksowanie słownikowe. Indeksowanie normatywne
Indeksowanie ankietowe. Indeksowanie fasetowe. Indeksowanie pozycyjne. Indeksowanie rastrowe
Indeksowanie paradygmatyczne
Indeksowanie hierarchiczne
Indeksowanie semantyczne
Indeksowanie derywacyjne. Indeksowanie pełnotekstowe. Indeksowanie strukturalne
Indeksowanie statystyczne
Indeksowanie wyrazowe
Indeksowanie frazowe
Indeksowanie syntaktyczne
Indeksowanie automatyczne
Wyrażenie nierelewantne. Słowo nieznaczące
Wyrażenie relewantne. Słowo znaczące
Słowo kluczowe
Temat (1). Przedmiot dokumentu
Główny przedmiot dokumentu
Przedmiot równorzędny
Przedmiot poboczny
Przedmiot przynależny
Charakterystyka słowna dokumentu
Język informacyjno-wyszukiwawczy
Znakowanie
Charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu
Zbiór wyszukiwawczy
Zapytanie informacyjne. Kwerenda. Pytanie informacyjne
Instrukcja słowna. Charakterystyka słowna zapytania informacyjnego
Znakowanie
Instrukcja wyszukiwawcza
Strategia wyszukiwawcza
Prekoordynacja
Postkoordynacja
Fałszywa koordynacja
Wyszukiwanie informacji

Problem wyszukiwawczy
Tryb wyszukiwania informacji
Wyszukiwanie paradygmatyczne
Wyszukiwanie hierarchiczne
Wyszukiwanie asocjacyjne
Wyszukiwanie pełnotekstowe
Wyszukiwanie offline
Wyszukiwanie online. Wyszukiwanie interakcyjne
Wyszukiwanie według menu
Wyszukiwanie manualne
Wyszukiwanie zautomatyzowane
Wyszukiwanie komputerowe
Wyszukiwarka internetowa
Zestawienie tematyczne
Selektywna dystrybucja informacji. SDI

I.5. Zbiór wyszukiwawczy

I.5.1. Struktura

Hasło. Nagłówek
Klucz
Klucz wyszukiwawczy
Indeks (1)
Zapis indeksowy
Adres
Sygnatura
Symbol przydziałowy
Odsyłacz
Odsyłacz całkowity
Odsyłacz uzupełniający
Odsyłacz porównawczy
Odsyłacz systematyczny
Odsyłacz orientacyjny

I.5.2. Układy

Układ (2)
Porządek. Porządkowanie
Relacja częściowo porządkująca. Porządek częściowy
Relacja porządkująca. Porządek. Porządek liniowy
Układ (1)
Porządek pionowy
Układ formalny
Układ alfabetyczny. Układ abecadłowy
Układ chronologiczny
Układ rzeczowy
Układ klasowy
Układ przedmiotowy
Układ logiczny
Układ działowy

Układ systematyczny
Układ fasetowy
Układ gniazdowy
Układ krzyżowy

I.6. Zbiory wyszukiwawcze

I.6.1. Bibliografie

Bibliografia (1). Spis bibliograficzny
Opis bibliograficzny
Dane bibliograficzne
Opis formalny
ISBN. International Standard Book Number. Międzynarodowy znormalizowany numer książki
ISSN. International Standard Serials Number. Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych
ISMN. International Standard Music Number. Międzynarodowy znormalizowany numer druku muzycznego
Opis rzeczowy
Zakres bibliografii
Bibliografia ogólna
Bibliografia powszechna. Bibliografia uniwersalna
Bibliografia specjalna
Bibliografia krajoznawcza
Bibliografia osobowa
Bibliografia osobowa podmiotowa
Bibliografia osobowa przedmiotowa
Bibliografia zespołu osobowego
Monografia bibliograficzna
Zasięg bibliografii
Bibliografia międzynarodowa
Bibliografia narodowa. Bibliografia państwowa
Bibliografia regionalna
Bibliografia regionalna podmiotowa
Bibliografia regionalna przedmiotowa
Bibliografia terytorialna
Bibliografia terytorialna podmiotowa
Bibliografia terytorialna przedmiotowa
Bibliografia lokalna
Bibliografia lokalna podmiotowa
Bibliografia lokalna przedmiotowa
Bibliografia bieżąca
Bibliografia prospektywna. Bibliografia zapowiadająca
CIP. Cataloguing in Publication. Katalogowanie w procesie wydawniczym
Bibliografia retrospektywna
Bibliografia adnotowana

Bibliografia analityczna. Bibliografia abstraktowa. Wydawnictwo analityczne
Bibliografia rejestracyjna
Bibliografia wyborowa
Bibliografia zalecająca
Bibliografia załącznikowa
Bibliografia księgarska
Bibliografia bibliografii

I.6.2. Katalogi

Katalogowanie
Katalog
Opis katalogowy
Sygnatura
Katalog biblioteczny
Katalog centralny
Siglum
Katalog księgarski
Katalog antykwarski
Katalog aukcyjny
Katalog składowy
Katalog wydawniczy
Katalog tytułowy
Katalog autorski
Katalog alfabetyczny
Katalog rzeczowy. Katalog treściowy
Katalog klasowy
Katalog przedmiotowy
Katalog działowy
Katalog systematyczny
Katalog krzyżowy
Katalog kartkowy
Katalog manualny
Katalog zautomatyzowany
Katalog komputerowy. Katalog skomputeryzowany
Katalog online. OPAC
Katalog tematyczny stron WWW
Katalogowanie

I.6.3. Indeksy

Indeks (2). Skorowidz. Wykaz
Zapis indeksowy
Indeks rzeczowy
Indeks alfabetyczny
Indeks klasowy
Indeks przedmiotowy
Indeks permutacyjny
Indeks KWIC

Indeks KWOC
Indeks WADEX
Indeks słów kluczowych
Indeks systematyczny
Indeks krzyżowy
Indeks cytowań bibliograficznych
Indeks bazy danych. Zbiór odwrócony. Zbiór inwersyjny. Zbiór indeksowy. Zbiór wyszukiwawczy

I.6.4. Kartoteki

Kartoteka haseł wzorcowych
Kartoteka haseł autorytatywnych

I.7. OCENA SYSTEMU INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO

Efektywność systemu informacyjno-wyszukiwawczego (2). Sprawność systemu informacyjno-wyszukiwawczego
Efektywność ekonomiczna systemu informacyjno-wyszukiwawczego
Efektywność techniczna systemu informacyjno-wyszukiwawczego
Efektywność systemu informacyjno-wyszukiwawczego (1)
Skuteczność wyszukiwania. Efektywność wyszukiwania informacji. Sprawność wyszukiwania informacji
Relewancja. Relewantność
Relewancja pragmatyczna. Pertynencja. Pertynentność. Relewancja praktyczna. Relewancja sytuacyjna
Relewancja semantyczna. Relewancja znaczeniowa
Relewancja logiczna
Relewancja techniczna. Relewancja formalna. Relewancja inżynierska
Dokładność wyszukiwania informacji. Trafność wyszukiwania informacji
Kompletność wyszukiwania informacji
Szum informacyjny
Cisza informacyjna

WYDAWNICTWO SBP

jest dla Was!

Jak się z nami kontaktować?

Listownie na adres: 02-086 Warszawa
al. Niepodległości 213
Dział Promocji i Kolportażu SBP
lub
Wydawnictwo SBP
ul. Konopczyńskiego 5/7
00-335 Warszawa

Zamówienia telefonicznie: (0-prefiks-22) 825-50-24
fax: (0-prefiks-22) 825-53-49

W obydwu w/w miejscach t a k ż e sprzedaż odręczna.
Ofertę wydawniczą wysyłamy na żądanie.

Wydawnictwo SBP

- ❖ Przyjmujemy zamówienia na prenumeratę naszych czasopism. Sprzedaż pojedynczych numerów bieżących i archiwalnych odbywa się w Dziale Promocji i Kolportażu w Al. Niepodległości 213, a tylko bieżących numerów przy ul. Konopczyńskiego 5/7.
- ❖ Prowadzimy sprzedaż odręczną i wysyłkową książek, czasopism i druków (gotówka, przelew).

Nasze konto: MILLENNIUM
Nr 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

SERIA WYDAWANA
Z INICJATYWY
INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO
ORAZ WYDAWNICTWA SBP